

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

3 2044 055 013 502

Lv 11.128

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

6 **M. TERENTI VARRONIS**

DE

LINGUA LATINA

LIBRORUM QUAE SUPERSUNT

EMENDATA ET ANNOTATA

A

CAROLO ODOFREDO MUELLERO

ANNO MDCCCXXXIII.

VE NEUNT LIPSIAE,

IN LIBRARIA WEIDMANNIANA.

Lv 11. 128

PRAEFATIO EDITORIS.

Inter criticos constat, classicorum quos vocant scriptorum nullum afflictiore conditione ad nostram aetatem pervenisse, quam Varronis de Lingua Latina ad Ciceronem libros. Huius rei in causas dum inquirō, adductus sum in opinionem, iam natalitium sidus grave fuisse his libris, vel, ut apertius loquar, iam tum cum primum in publicum prodirent, aliquam partem vitiorum eos secum tulisse, quibus nunc frustra remedia quaerimus. Itaque criticam horum librorum historiam, quam in hoc prooemio enarrabo, ab eo ipso tempore ordiar, quo illi a Varrone scripti sunt.

M. Terentium Varronem, scimus, cum Pompeianas partes et in Hispania et in Graecia strenue defendisset, post pugnam Pharsalicam, anno ab U. c. DCCVI commissam, a Caesare in gratiam receptum rediisse in patriam, atque in recessu villarum delitescentem quasi renovato studio literis totum incubuisse: pro republica tam securi animi, ut, Cicerone teste (ad famil. IX, 6.), in perturbatissima etiamtum civitate prope solus in portu esse videretur. Ac statim post reditum de lingua Latina scribendi consilium ab eo initum esse, intelligitur ex epistola eiusdem Ciceronis (ad Atticum XIII, 12.) anno ab U. c. DCCIX scripta, in qua ille Varronem, queritur, iamdudum sibi magnam et gravem *προσφοράν* denunciasset: biennium autem praeteriisse, cum ille *Καλλιπιδης* assiduo cursu cubitum nullum processisset. Cicero autem cum se iam parasset, ut ad id quod ille misisset, antidoron referret *ἀντὶ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον*, si fieri posset: nunc consilio mutato, praevertere eum hoc genere appellationis, eoque ipso excitare voluit ut cursum maturaret. Quod cum sibi proposuisset, transtulit ad M. Terentium Academicos libros, aliorum antea honori destinatos, ita ut eos non solum illi inscriberet, sed etiam ipsum in iis loquentem induceret. Qui Ciceronianus Varro in prooemio primi libri (Academ. poster. I, 1, 2.), cum etiam Atticus, quod illius Musae diutius silerent, conquestus esset, nec tamen illum cessare,

sed celare quae scriberet, existimare se addidisset: *Minime vero, respondet; intemperantis enim arbitror esse scribere quod occultare velis: sed habeo opus magnum in manibus, quod iam pridem ad hunc ipsum (Ciceronem dicit) quaedam institui, quae et sunt magna sane et limantur a me politius.* Haec verba, quae, quanquam nuper tentata a Guilelmo Rein (Quaestiones Tullianae p. 29.), sic ut posui sana et omni mendo libera esse censeo, ostendunt, libros de Lingua Latina inchoatos quidem tum fuisse a Varrone, sed nondum de manibus depositos (ut dicitur Acad. post. I, 1, 3.) et ne partem quidem eorum etiamtum ad Ciceronem transmissam. Quocirca etiam in epistola, una cum Academicis quattuor libris ad Varronem missa (ad famil. IX, 8.), Cicero se teneri non potuisse, profitetur, quominus ipse studiorum suorum coniunctionem declararet, cum Varro *tardius faceret*, id est ex Ciceronis interpretatione, *diligentius*.

Non discrepant ab his, quae ex Ciceronis literis colliguntur, cae temporum notationes, quae ex ipsis Varronis de Lingua Latina libris confici possunt. Nam quod in quinto horum librorum (§. 100.) legitur, camelopardalin nuper Alexandria adductam, id Varro scribere non poterat ante annum ab U. c. DCCVII, quo Caesar post Pharnacen devictum Romam reversus Circensibus ludis primus hoc spectaculum Romanis proposuit. Proximo anno, a. U. c. DCCVIII qui confusionis dicitur, cum fasti a Caesare emendarentur, Varronem intelligitur sextum ex libris suis perscriptum quidem jam habuisse, sed retractasse tamen postea, et quaedam ad novas fastorum rationes exegisse, alia autem quae cum his non concinunt, incorrecta reliquisse. Nam Saturnalia et Opalia iis diebus a Varrone (VI, 22.) memorari, quibus Caesar eas ferias tribuerat, apertum est, et observatum iam a Popma (p. 129. ed. Bipont.): contra, quod scriptor (VI, 13.) dicit, cum intercaletur, ultimos quinque dies Februario mensi demi, id non convenit fastis Iulianis, quibus bissexta intercalato inferiores dies Februario non demuntur, sed unus potius dies ei mensi additur; at convenit antiquiori consuetudini, ex qua ante quinque illos dies Mercedonius mensis intercalabatur, et huic dies, quibus Februarius deminutus erat, in fine adiciebantur. Alio loco (VI, 88.) conieci, viros sacris Apollinaribus faciundis et libris Sibyllinis inspiciendis constitutos, qui in codicibus Varronis XII viri scribuntur, XVI viros a scriptore dictos esse, cum Caesarem constet anno ab U. c. DCCVII quindecimviris, qui antea fuerant, sextum decimum addidisse. At poterat sane etiam eo tempore, quo numerus ad sedecim creverat, ut postea ab omnibus factum esse videmus, quindecimvirum nomen reti-

neri; neque ex ea re quidquam colligi potest, quod non aliunde certius et liquidius appareret. Neque quidquam efficitur ex numero DCC annorum, quot inter suam aetatem et Numam Pompilium intercessisse scribit Varro (VII, 3.); cum non cavillari debeamus, etiamsi scriptor in numero explendo paullo liberaliorem se praestitit.

Sic Ciceronis et ipsius Varronis consensu certissime comprobatum est, annis ab U. c. DCCVIII et DCCIX scriptorem in his libris elaborandis operae non pepercisse. Nunc quaestio instituenda, duobusne qui secuntur annis, DCCX et DCCXI, Varro libros hos absolverit et ad Ciceronem miserit. Quod, si quidem hi libri ad Ciceronem omnino missi sunt, necessarium est, nam sub finem a. DCCXI Ciceronem diem obiisse constat. Mortuo autem Ciceroni hos libros inscriptos esse non credibile, cum saepius (V, 1. VI, 97. VII, 109. 110.) illum vivum alloquatur Varro, et se illi missurum esse hos libros profiteatur (nam quod eos se ad illum *misisse* dicit, in eo verbum perfectum proinde, atque in epistolis solet, intelligendum est), et Ciceroni inscribi non potuerint libri, nisi qui vivo destinati erant. Vivo autem si missi sunt, confitendum erit, Varronem ingens opus citius absolvisse, quam ab homine illo, promptissimo ad scribendum sed cunctantiore ad edendum, exspectari poterat. Nam anno DCCIX ne tres quidem priores libros, qui Septimio inscripti erant, et primum omnium, qui cui destinatus fuerit, incertum est, in publicum ediderat (qui si editi fuissent, Atticus illum celare velle quae moliretur, dicere non poterat): num credibile, proximo biennio non hos solum libros, sed alios viginti a Varrone simul uno partu profusos esse? Atque Varronem viginti quattuor de Lingua Latina libros composuisse, omnesque a quinto inde ad quartum et vigesimum usque ad Ciceronem inscriptos fuisse, Grammaticorum testimoniis certiores facti sumus. Tantam quidem librorum molem sibi parari si Cicero rescivisset: repressisset, credo, etiam morae impatientiam, nimis prurientem illam in gloriolam, qua se salutatione doctissimi Romanorum ornatum iri exspectaverat. At ne mireris, quod hac mea opinione ignorasse fingatur Tullius, quid amicissimus ipsi Terentius moliretur: id non magis mirum est, quam quod eo tempore, quo Academica posteriora conscribebat, quam philosophandi rationem ille potissimum probaret, non ex illius ore acceperat, sed coniectando tantum assequi studebat. Et fefellit eum coniectura, nam cum putaret illum Antiochi Academici philosophandi genere maxime delectari (ut scribit ad Atticum XIII, 19. et similiter ad famil. IX, 8.), atque ei propterea huius Antiochi, qui e nova in veterem Academiam remigraverat,

partes defendendas tribuisset: ex ipsis his de Lingua Latina libris intelligitur, Varronem eodem tempore Stoeae addictissimum fuisse, ex qua derivata sunt, quaecunque de mundo, de anima, de diis placita largiore manu, quam a grammatico exspectaveris, in his libris dispersa inveniuntur. Itaque Cicero non sensisse videtur, Varronem a vetere Academia, quam Antiochus instauraverat, ad Zenonem (quem etiam Aelius, Varronis magister, secutus fuerat, teste Cicerone in Bruto 56, 206.) transiisse eodem fere tempore, quo ipse novae Academiae, quam Arcesilaus inchoaverat, in castra discesserat. Omnino Varronem Cicero magis propter doctrinae famam et studiorum quandam communionem suspexisse, quam commode et familiariter eo usus esse videtur: tam cautus et offensarum pavidus in epistolis agit cum homine, cuius ingenium, ex Sabina austeritate colorem quandam retinens, acre quidem et subtile, ieiunius tamen et minus mobile, mirum quantum abhorrebat a Tullii animo mollius composito et impotentius aestuante et, ut assolent id genus ingenia, ubi commovebatur, in magnam et sententiarum et verborum ubertatem exundante.

Sed haec scripsi non aliam ob causam, nisi ut tela praeverterem, quae forte diversa a parte venire possent. Nunc redeo in viam, in qua iam progrediendo eo perventum est, ut minus probabile appareat, Varronem, qui anno DCCIX nullum dum ex libris de L. L. edidisset, proximo biennio in omnibus XXIV libris perficiendis et politius limandis sibi satisfecisse. Hoc minus probabile esse intelleximus; at illud plane incredibile, post annum DCCXI a Varrone haec scripta in publicum edita esse. Quid igitur restat? Nonne hoc unum, ut eos libros a Varrone editos esse omnino negemus? At sic, dum minus probabilia vitamus, incurrimus in sententiam specie longe perversissimam atque etiam ridiculam, non editos esse libros, quos etiam nunc manibus tenemus.

His ex angustiis effugium, quod nobis iam undique praeculis videbatur, praebet historia anni illius reipublicae liberae fatalis,

Quo cecidit fato consul uterque pari.

Hoc cum Pompeianarum maxime partium reliquiae, quibus Divus Iulius pepercerat, et quidquid inter Romanos libertatis tenacius esse videbatur, proscriptionibus saevissime vexaretur: etiam M. Terentium Varronem, hunc ipsum nostrum Romanae doctrinae principem, sicut Ciceronem, proscriptum esse, sed feliciorum illo instantem mortem latebris vitavisse, testatur Appianus (B. C. IV, 47.): cuius de fide in ea re cur dubitaret Schneiderus p. 238., nihil fuisse quominus dicam, non prohibeor carissima mihi venerabilis senis memoria. Verum

enim vero confirmatur Appiani testimonium ipsius Varronis indicio (apud Gellium III, 10.), qui in primo Hebdomadam libro, quem septuagesimum octavum vitae annum ingressus, id est anno ab U. c. fere DCCXV, scripsit, ad eum diem CCCCLXXXX libros se composuisse profitebatur: *ex quibus aliquammultos, cum proscriptus esset, direptis bibliothecis suis non comparuisse.* Iam quid apertius, quid certe cogitatu proclivius, quam libros de Lingua Latina, etiamtum in scriniis Varronis reconditos, hoc tempore protractos, et ab homine literarum amantiore exceptos, et, ne penitus perirent, qua forma et specie erant, librariis permissos, transscriptos, in publicum editos esse? Sic si mecum statuis, a Varrone hi libri editi sunt et non editi, ad Ciceronem autem scripti et non scripti.

Hactenus disputavi ex probabilibus: nunc demonstrare studebo, ipsam horum librorum formam esse eam, ut appareat, accelerato et quasi immaturo partu eos editos esse. Non insistam quidem in ea re verbis Varronis Ciceroniani, *politius* haec a se *limari*: at notabo tamen, de Re Rustica libros multo magis politam et elegantius elaboratam speciem offerre, quam de Lingua Latina non modo singulos locos, sed universum opus. Sed ex ipsis his libris documenta protraham laboris nondum absoluti; eaque, cum numero multa sint, in classes quasdam digeram, levioribus praemissis, scilicet *ut roret antequam pluat.*

Varro de iisdem rebus eadem dicit diversis locis. Sic vocabulum iubar iisdem poëtarum versibus adductis bis explicat, VI, 6. VII, 76. Canis, quod canat, ut signa canunt, dictus esse traditur V, 92. et VII, 32. Merces explicatur V, 44 et 178. non sine levi discrimine; itaque hoc exemplum iam proximis accenseri poterit.

Varro de iisdem rebus diversa tradit diversis locis. Sic V, 71. lympham ab aquae lapsu lubrico dictam scribit, VII, 87. a Nympha. Gravius est alterum exemplum, quod VI, 52. vaticinari a vesana mente dictum statuit, idque post, cum de poëtis dicendum sit, id est septimo libro qui est de poëticis vocabulis, explicatius se scripturum pollicetur; hoc autem libro (VII, 36.) vates a versibus viendis dictos esse memorat, idque de poëmatibus cum scribat, id est singulari de poësi opere, se ostensurum esse promittit. Itaque non solum sententiam suam de etymo v. vatis, sed etiam consilium suum de argumento tractando inter scribendum mutaverat; atque, quominus quae prius scripserat, ut debebat, retractaret, prohibitus est.

Varro alia correxit, alia quae cum illis intime cohaerent, non ~~correcta~~ reliquit. Exemplo sunt fasti Caesaris,

quos iam ostensum est, contra antiquum usum observari VI, 22, non observari VI, 18.

Varro, cum libros suos passim sed obiter et festinantius retractaret, nonnulla addidit, quae cum prius scriptis arte committere et commissuras tereti digito laevigare omisit. Sic VII, 60. a Varrone primum scriptum erat: *In Mercatore: non tibi istuc magis dividiae 'st quam mihi hodie fuit; dividia ab dividendo dicta, quod divisio distractio est doloris; itaque idem* (id est Plautus) *in Curculione ait.* Postea post verbum ex Mercatore adscripsit: *Hoc itidem et in Corollaria Naevius*, quo tum nexus versus et explicationis interrumpitur, tum pronomen idem a Plautino versu divellitur, tanquam ad Naevium referendum esset: quam iuncturam misere hiare quis diffiteri possit? Eiusdemmodi exemplum est VII, 54.

Varro libri sui margini multa adscripserat, postea ipse ea non sine mutatione verborum cum sententiis ante scriptis vincturus, quae deinde imperiti librarii, qui ne multa indiligentius efferrent, ille iam inter scribendum metuerat (VIII, 51.), quoquo modo poterant, ordini verborum inferserunt. Sic locum de amphibis V, 78., qui in omnibus libris legitur, nego, ullo modo a Varrone scribi potuisse, nisi forte sic:

Sunt etiam animalia in aqua quae in terram interdum exeant, alia Graecis vocabulis, ut polypus, hippopotamios, crocodilos, alia Latinis, ut rana, anas, mergus; e quis rana a sua dicta voce, anas a nando etc.

a quo Graeci ea quae in aqua et terra possunt vivere vocant ἀμφίβια.

Nunc cum librarii ea verba, quae dextra parte adscripsi, ante vv. *e quis* interseruerint, omnis sententiarum nexus quasi dirumpitur; sed excusabis tamen illos, si observaveris, etiam post *interdum exeant* posita illa verba orationis teneri officere. At fortasse haec verba, dices, glossema redolere: quatenus me iudice alienam speciem habent a glossematis, quae in libris scriptis melioris notae agnoscuntur, omnibus. Alterum igitur ponam locum (X, 5.), quem cum in annotando demonstraverim sic ut in libris habetur stare non posse, hic nulla mora interposita formam eius subiiciam, qua in codice ipsius Varronis manu scripto eum extitisse arbitror:

Sunt qui tris naturas rerum putant esse simile, dissimile, neutrum, quod alias vocent non simile, alias non dissimile: simile esse et dissimile, si videatur esse

Sed quamvis tria sint simile,

ut dixi, neutrum, si in neutram partem praeponderet, ut, si duae res, quae conferuntur, vixenas habent partes, et in his denas habeant easdem, denas alias ad similitudinem et dissimilitudinem aequae animadvertendas. Hanc naturam plerique subiiciunt sub dissimilitudinis nomen. Quare quoniam fit, ut potius de vocabulo quam de re controversia esse videatur, etc.

dissimile, neutrum, tamen potest dividi etiam in duas partes sic, quodcunque conferas, aut simile esse, aut non esse.

Verba quae margini adscripti, a Varrone non possunt alio consilio apposita esse, nisi ut sententiae: *Hanc naturam plerique subiiciunt sub dissimilitudinis nomen*, locum occuparent: quippe quae ad argumentorum connexionem infirmior videri posset. Librarii autem, cum id non intelligerent, eam paulo superiore loco insererunt, et sic universum locum plane pessumdederunt. Etiam graviore vulnere afflicta est ea sexti libri pars, qua de mentis agitationibus animique affectibus dicitur. In qua cum vocabula, quorum etyma aperiuntur, in libris sic disposita invenirentur: cogitare, consilium, reminisci, comminisci, eminisci, meminisse, metuere, tremor, curare, recordare, velle, lubere, metuere, meminisse, monere, maerere, laetari; atque hic ordo non solum humani ingenii actionum naturalem ordinem mire conturbet, sed etiam, quae de eodem vocabulo dicenda erant, intolerabili modo divellat: non poteram non luxatis membris iuncturam suam sic reddere, ut ordo fieret hic: cogitare, consilium, reminisci, comminisci, eminisci, meminisse, meminisse, monere, curare, recordare, velle, lubere, metuere, metuere, tremor, maerere, laetari. Itaque eo, quod locorum de v. meminere et de v. metuo dimidia partes suo loco motae, et alterna vice inter se permixtae essent, quod aberrante ab altera in alteram paginam librarii oculo fieri potuisse non incredibile est, harum turbarum causa intelligi et effectus tolli videbatur. At, ut verum fatear, non penitus tollitur sententiarum nunc connexarum discrepantia, sed eo magis offendit, quod nunc continua oratione et uno quasi spiritu v. meminisse scriptor primum pronunciat a mente, deinde a memoria dictum esse, memoriam autem a manendo: quae sic coniuncta ab homine sano et, non dico memoria, sed oculis valente, scribi potuisse, quis asseverare audeat? Quamobrem etiam in hoc loco Varronis *δεύτεροι προνοίῃς* agnoscendae erunt, ex quibus cum duo additamenta de etymis verborum meminere et metuo provenissent, ea primum margini adscripta, postea permutatis inter se locis in verborum ordinem irrepsisse statuemus. Quod explicandi subsidium etiam loco de spondendo VI, 70.

utiliter adhiberi poterit, et loco peius affecto X, 18...20. Hoc enim loco, res ipsa clamat, divisionem casualium vocabulorum in articulos et nominatus praeponendam fuisse partitioni generum, in quae tum articuli tum nominatus dividuntur. Nunc haec ita turbata sunt, ut antequam totum distinctum sit, partes eius tractentur et dividantur. Sed etiam hac in re nobis non plane satisfacimus illa anteponendo, haec inferiore loco collocando; et insunt, quae Varronis secundas curas cum prioribus non diligenter commissas et compositas arguant. Certe quae de articulorum divisione et eorum imperfecta analogia dicuntur, ea iisdem fere verbis repetuntur §.20., ut ea scriptor quo loco poneret incertus ex illo huc transferre voluisse videatur. Postremo commemoro locum X, 44., cuius conditionem, qua in libris habetur, ex errore librariorum Varronis archetypum primum transscribentium in annotatione satis explicuisse mihi videor.

Haec omnia quanquam ita comparata sunt, ut criticum angere et fallere possint: in plerisque tamen horum librorum partibus, si singula addititia removerimus, agnoscimus scriptorem ordine disputantem et stilum eius festinantem quidem et negligentem, sed non temere tamen per materiam suam decurrentem. Alia autem species est septimi libri, quae farrago potius est locorum poëticorum, quam iusta poëticae dictionis tractatio, quae ad finem quidem quodammodo perducta, sed nullomodo absoluta dici potest. Nam cum Varro poëticorum verborum explicationem eodem ordine disposuerit, quo volgaria vocabula duobus prioribus libris exposuit (v. V, 13. VI, 3. 35. VII, 5.): tum in singulis argumentis componendis sibi constare volebat. Hinc, ubi de locis dicit, primum caelestia, deinde quae in terris et aqua sunt collocat; sic sibi respondent scripta V, 16...20 et VII, 6...14., atque V, 21...40 et VII, 15...23. Et ubi de iis agit, quae sunt in locis, primum dicit de immortalibus, deinde de mortalibus, ut sibi respondeant V, 57...74 et VII, 26...29, atque V, 80 sqq. et VII, 34...38. 41...46. Ubi denique tempora persequitur: eadem fere res recurrunt, quas in priore libro tractaverat, et similia sunt inter se VI, 4...11 et VII, 72...79. Sed hisce rebus in septimo libro immiscetur non pauca, quae ab eo ordine alienissima sunt. Nam quae VII, 50. 51. posita sunt de iugula et vesperugine et supremo tempore: ea cum disputatione de temone et iubare similibusque ad diei noctisque tempora spectantibus coniungi, ideoque reiici debebant ad VII, 73-76. Ad eundem locum *aurora rutilans* ex inferiore VII, 83. retrahenda fuisse videtur. Explicatio autem vocabulorum cassabundus et carere, quae VII, 53. 54. legitur, si quid

video, ad ea pertinet, quae *adsignificant tempus*, sive ad temporalia verba, id est ad VII, 80 sqq. Iam si eas res, quas modo dixi, sustuleris, habebis in ea parte libri relictum locum de nominibus militaribus (perduellibus, latronibus, congerronibus, adscriptivis, ferentariis, rorariis) continuo ordine decurrentem eumque egregie convenientem quinti libri argumentis, sic ut inter se conferenda sint V, 87...91 et VII, 49. 52. 55...58. Hinc in argumento disponendo multos huius libri locos uncis circumductis notavi tanquam suo ordine nondum positos. Quanquam ipse ultro confiteor, ne forte hoc disputandi genus in anxiam et molestam *μικρολογίαν* degeneret, non nimis cavillandum esse, si scriptor in ea materia etiam tenuiore quadam similitudinis specie se duci patitur, atque licere interdum in hoc disserendi genere incertis passibus securumque, quo pedes ferant, huc illuc vagari.

Postremo ad sententiam, quam proposui, confirmandam hoc quoque animadvertendum est, scriptorem extremo libro septimo, postquam *apud poëtas* multa reliqua esse verba dixit, quorum origines aperiendae essent, vocabula explicanda petere ex unius Naevii poëmatis maximeque eius comoediis, quas in annotando demonstravi secundum literas dispositas esse. Videtur igitur Varro Naevii fabularum corpus, quas proinde ac Plauti fabulas conquisitas et compositas in scriniis habebat, percucurrisse, et quae sibi in iis prae caeteris *γλωττώδη* esse viderentur, in chartas coniecisse: qua in lectione etiam illa arbitror a Varrone observata et superioribus adiecta esse, quae supra VII, 60 et 54. ut incommode illata notavimus. Quae cum sic se habeant: nulla apparet causa, cur solum Naevium hoc explicationum genere illustraverit, et licebit augurari, scriptorem etiam ex Ennii et Plauti et Lucilii poëmatis similem glossematicorum verborum syllogen propositurum fuisse: nisi supervenisset tempus illud, quo ultiores omnes curae, quae his libris impendendae erant, fatorum lege abrumpebantur.

Haec habui argumenta, quibus fidem facerem meae sententiae, Varronis de L. L. libros, quanquam ad finem usque perscriptos, nondum tamen ultimis curis expolitos fuisse, cum inscio, ut puto, et invito auctore in lucem protraherentur. Etiam sic tamen hi quattuor et viginti Varronis de L. L. libri grammaticae Latinorum doctrinae primarius fons essent, si ea forma extarent, qua ab antiquis tractabantur. Nunc explicandum qui factum sit, ut labes iis inferretur, illa qua ab origine adpersi erant, longe perniciosior.

Ne disputationis quae nunc instituenda est, consilium et finis ampliore rerum complexu minus attentum fallat:

statim ponam summa sententiarum capita, quae postea defendam et explicem. Sunt ea haec:

Omnes scripturae horum librorum fontes manant ex uno codice manuscripto.

Hic liber magna foliorum parte lacer, foliis transpositis confusus, lacunosus, corruptelisque omnis generis refertus erat, sed iis tantum, quae casu et inscitia, non consilio et emendandi studio proveniunt.

Idem liber non sine siglis sive scripturae compendiis scriptus erat literatura satis antiqua, ea forma quam postea describemus.

Quidquid non describendo ex hoc codice ad nos pervenit, nullam habet fidem antiquitatis, sed, si specie sua magis commendatur, ab hominibus antiquarum literarum non imperitis ea aetate, qua id genus studia in Italia redintegrabantur, inventum et illatum est.

Denique plerumque nihil facilius, quam scripturam ex illo codice derivatam distinguere ab his philologiae nascentis rudimentis.

In recensu codicum manuscriptorum, qui nunc primum instituendus est, incipiam a libris bonae notae, qui iam excussi et quorum scriptura enotata est. Sunt hi:

1. Flórentinus (F.) sive Laurentianus codex, olim in Marciana bibliotheca asservatus. Membranaceus est, saeculoque XI scriptus esse dicitur. Variantem scripturam enotavit Petrus Victorius, cuius copiis Spengelius usus est, qui de eo libro disserit p. VI. Etiam Niebuhrius scripturam huius libri enotatam habuit, nonnullis locis aliter atque apud Victorium est. V. V, 41. 46.

2. Gothanus (G.), membranaceus, forma quadrata. Scriptura elegans, et specie antiqua, sed haud dubie saeculo demum sextodecimo imitatione expressa, quod Fr. Blumio auctore affirmo. Eidem volumini inest Asconius Pediantus. In priore quinti libri parte secunda manus interpolatorum librorum lectiones intulit; in margine etiam recentiores emendationes notatae sunt, velut *rudentisibilus* Criniti coniectura. Librum hunc bibliothecae Gothanae praefectorum benevolentia in usus meos concessum cum Spengeliano Varrone comparavit iuvenis diligentissimus, Regelius, Sém. phil. sod. Quae ex hoc codice Varronis orationi ad stabiliendam eius formam subiecta non sunt, in extremo hoc libro collocavi, etiam levissima quaeque, ut unius saltem codicis integram formam et scripturam lector sibi repraesentare posset.

3. *Havniensis* (H.), chartaceus. *Scripturae varietas* a Niebuhrio adolescente enotata ex eo libro, postea in Spengelii usum concessa est. V. Spengel. p. X.

4. *Parisiensis primus* (a.), in bibliotheca Regia n. 7489, chartaceus. *Parisiensium librorum variantem scripturam* Spengelio excerpit V. D. Donndorf.; sed ex Spengeliana *Varietate lectionis codd. Paris.* multis locis, quid illi obtulerint, non satis liquet. Hinc scripturae inde depromptae saepe diffusus adieci: *ut videtur*, quibus locis ut codices iterum inspiciantur suadeo. V. de hoc libro Spengel. p. XI.

5. *Parisiensis secundus* (b.), in bibliotheca Regia n. 6142, chartaceus. Desinit in VIII, 7. p. 396. l. 8. ed. Spengel. V. Spengel. p. XIII.

6. *Parisiensis tertius* (c.), in bibliotheca Regia n. 7535. Fragmentum, quod tantum quintum librum usque ad §. 122. sive p. 127. l. 6. ed. Spengel. continet. V. Spengel. p. XVI.

7. Codex manuscriptus, quo Adrianus Turnebus usus est. Hic praestantissimis accensendus. Nescio, an idem hic sit atque *aureus ille Varronis liber*, quem in bibliotheca Memmiana (id est praesidis iudicii *de Mesmes*) inesse scribit Is. Vossius Epist. ad Heinsium Sylloge Burmann. T. III. p. 563.

8. Fragmentum Cassinense, quod asservatur in Monte Cassini in bibliotheca Monasterii Ord. Benedict. n. 361. (Hanc notitiam debeo Fr. Blumio). Complectitur id locum de Argeis inde a v. *Capitolium* V, 41. usque ad *trib. libris* V, 56. Scripturam inde proposuit Morgagnus. V. annot. ad V, 41.

In libris nondum collatis hi sunt, quorum notitiam quamdam cum lectoribus communicare possum.

1. Vaticanus 1556. (Vat. α.), chartaceus (nisi quod fol. 1 et 135. membrana est), quadratae formae. Continent eius folia 1...134. varia lexica Latina, literis cursivis quas vocant scripta: folia 135...172. Varronem de L. L. literis uncialibus scriptum. Saeculi XIV esse videtur. Secunda manu totus interpolatus est, marginique passim parva additamenta et locorum e notis scriptoribus sumptorum indicatio adiecta. Complectitur omnia quae in aliis codd. habemus; iisdemque vitiis laborat. Scripturam variantem huius et caeterorum Vaticanorum ad VII, 1. 2. 3., sicut lacunarum notationes, exscripsit mihi V. D., qui nunc Romae de antiquis literis et monumentis egregie meret, Olaus Kellermann.

2. Vaticanus 2942. (Vat. β.) chartaceus, formae quadratae. Folia 1...74. continent Ioannis Bocatii de montibus

fluminibus lacubus fontibus nemoribus paludibus et sylvis librum; folia 81...190 b. Varronis de L. L. quae supersunt. Pluribus vitiiis scatet quam Vat. *α*.

3. Vaticanus 3308. (Vat. *γ*.), chartaceus, formae octonariae. In pagina prima inscriptum est

265

Fragmenti di Varrone de L. L.

Fulv. Urs.

Erat igitur inter libros, quibus Ursinus utebatur, cujus consiliis in Varrone emendando obsecutus est Scioppius. Continent folia 1...76. binis columnis Varronis de L. L. libros inde a verbis *comitatum vocant* V, 91. usque ad ultima, quae supersunt. Consentit huius codicis scriptura plerumque cum Vat. *α*., ita ut ex eodem codice transcriptus esse videatur: sed etiam Vat. *β*. saepe cum his, ubi a reliquis discedunt, ita conspirat, ut hi tres Vaticani codicum non interpolatorum in gente propriam quandam stirpem efficiant. Sic VII, 1. omnes tres habent *rapina*, non *ruina*. Itaque qui horum codd. unum *α*. contulerit, omnes contulerit.

4. Guelferbytanus quoque est ex codd. non interpolatis, Florentini non dissimilis, nisi quod vitiiis multo pluribus deturpatur. Interdum conspirat cum Vaticanis, sicut in initio libri VII.: *repens rapina* (cui v. superscriptum *al. ruina*) *aperuit*. Scripturam variantem I. V. initii et I. VII, 1...14. mecum communicavit V. D. Schneidewin, etiam plura ultro pollicitans, si iis utendi tempus et otium mihi fuisset.

5. Mediolanensis, Ambrosianus, Scr. 71. Membranaceus hic, quadratae formae. Continet folia LXXVI, singula XXX versuum. *Ex libris Annib. Comeri* legitur in prima pagina. Elegantissime scriptus est, sed recentiore tempore, ex bono tamen et antiquo exemplari ut videtur. Graeca verba initio libri accurato studio depicta sunt, postea omissa et lacunis notata. Librorum nulli sunt numeri. In iis quae deficiunt notandis et scriptura magna esse videtur similitudo hujus libri et Paris. *α*. Haec omnia debeo admirabili Blumii mei diligentiae. Cf. *Iter Italicum Supplem.* p. 8.

6. Mutinensis, n. 212. Membranaceus est, quadratae formae. Magnus eius nitor, titulis rubricatis, et primis literis partim aureis, partim caeruleis. Constat ex foliis quinario numero compositis; in quoque pagellarum latere scripti sunt XXXIV versus. Insunt huic libro Cato de agricultura, Varro de R. R., et de L. L. libri, qui sexies quina folia complent. Scripturae similis elegantia atque Ambrosiani; maior vetustas. Incipit liber: *M. Ter. Varronis de ling. lat. et de disciplina originum verborum ad Ciceronem liber quartus explicit: incipit quintus. Quemadmodum*

vocabula essent imposita: quibus ex verbis insignis huius libri fides cognosci potest. Graecorum verborum loco lacunae sunt. Etiam alias multae lacunae; maiores quibus verbis indicatae sint, passim in annotatione dixi. In margine et inter versus varia scriptura saepe adiecta est, fortasse ex parte a prima scribentis manu. Haec varia scriptura ex alio codice enotata videtur, non ex ingenio correctoris: quod colligo ex iis quae Blumius enotavit. Cuius viri mihi desideratissimi nomen, magno mihi est gaudio, quod et hoc loco appellare, et in annotatione saepius cum aliis iureconsultissimorum virorum nominibus iungere licebat, qui viri, quo sunt Latinarum literarum amore, eo etiam huic Varroni insigniter profuerunt.

Horum librorum quae sit conditio et dignitas, ex his quae dixi ferme intelligitur. Aliorum tenuior extat memoria, sed etiam hanc nolui iis invidere, qui ea uti poterunt. De Memmiano obiter dixi quae rescivi. — Romae in bibliotheca Barberina n. 2160. codex Varronis de L. L. V. Blumii Iter Ital. Supplem. p. 155. — In bibliotheca Chigiana Cod. H. VII, 219. Varro de L. L. liber eleganter scriptus a. 1440. quadrata forma. Retulit Blumius. — Stuttgardiensis Varronis codex in bibl. Regia, initio XV saeculi scriptus esse dicitur. — Salmasii in manibus Varronis codex erat, ex optimis unus, ut videtur. V. ad Solinum p. 386. (547.). — Gronovius Observ. I, 1. p. 11. (12.) de loco: „*Omnes Quirites inlicium visite huc ad iudices*” haec scripsit. „Sic tres Florent. et Basil. et Vossianus Mss.”

Inter hos libros, non infitior, nonnullorum, maxime Mutinensis, dum eos recenseo, denuo mihi desiderium moveri; et si Varronis de L. L. libris eam formam imprimere mihi proposuissem, quae per plura saecula mansura esset, illum diligenter collatum habere debebam. Nihilominus persuasissimum habeo, ex omnibus codicibus his collatis criticarum copiarum, quae non numero sed pondere aestimantur, augmentum tam tenue futurum, ut in hoc scriptore tot vitiiis, quibus nulla a libris medela exspectari potest, oppresso vix ea sentiri possit. Quod colligo ex eorum librorum conditione, qui accuratius noti sunt, quos his literis designavi: FGHabc. Horum codicum nullus ex alio eorum descriptus est, sed, quanquam Florentino palmam non praecipio, tamen sua sibi quisque propria habet et bona et mala. Omnium communis est fons, quem plerumque accurate exprimunt. Quo factum, ut in annotatione mea sexcenties codices coniuncti opponantur volgatae, i. e. interpolatae scripturae (codd. et vg.). Id significat eam scripturam reperiri in omnibus libris FGHabc. (post V, 122. in FGHab., et post VIII, 7.

in FGHa.); idque plane idem valet ac si dixeris eam in antiquissimis illis membranis fuisse, ex quibus solis fluxit quidquid in his libris antiquitatis habet auctoritatem. Contra ubi hi inter se discrepant, partim scripturae compendia varie intellecta, partim orthographicae rationes mutatae, partim oculorum calamiue varii errores in causa sunt. Quam discrepantiam ut aliquo modo illustrem, exempla ponam quaedam, in quibus antiquissimus ille liber quae habuisse videatur, litera X signabo.

1. *ut taceas eam* (X. F.) V, 57.

ut tatas eam (a.) *ut at at. scam* (bc.)

ut catassam (G.) *ut tota seam* (H.)

2. *haec* (FGb.) scriptum, *ec* ut videtur, in X. V, 112.

cae (a.) *et* (c.)

esse (ex ee, H.)

3. *e quo* (X.) V, 141.

ee o (F.)

esse o (H.) *et e* (G.) *cae o* (a.) om. b.

4. *—que siet* (X.) VI, 86.

que sierit (F.) *que si* (b.)

quae si erit (G.)

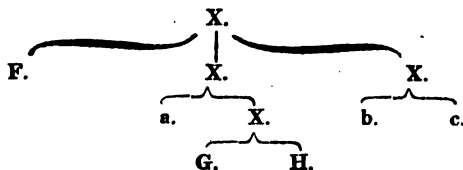
quaesiverit (Ha.)

5. *sola terrae* (X. Fb.) V, 22.

sola arae (a.) *sola terum* (c.)

sola a re (G.) *sola are terrae* (H.)

In hoc ultimo exemplo Havniensis lectio conflata esse videtur ex corrupta et genuina; ita ut ex duobus libris, altero in subsidium adhibito, transcriptus esse videatur. In universum autem aestimanti plurima sumpsit Havniensis ex libro, qui Gothani simillimus erat; quo factum ut hi duo saepe consentiant, ubi a caeteris aliquantum discedunt (velut V, 34. VII, 8.). Florentinus propriae familiae caput est, cui ea, quae in interpolatis libris ex antiquiore forma relicta sunt, accensenda esse, infra demonstrabimus. Parisiensium codicum b. et c. multae sunt lectiones peculiare, pleraeque corruptissimae, nonnullae autem proximae ad veram formam; etiam hi duo libri artiore inter se vinculo contineri videntur. Posthaec si quis figuram sibi proponi optaverit, qua cognatio horum librorum oculis subiiciatur: hoc habeto quasi stemma, in quo X. codices, qui non extant, significat.

Accedimus ad graviorem quaestionem, quae fuerit antiquissimi illius libri, ex quo nostri omnes transcripti sunt, forma et conditio et scriptura.

Primum, etiamsi non multum refert, iuvabit tamen cognosse, membranae, ex quibus liber ille compositus erat, quantae et quomodo iunctae fuerint. Idque intelligitur partim ex transpositione locorum, facta in quinto libro, inde a V, 23. Ubi quae in commodum legentium nunc in meo exemplari recte disposita habentur, in libris scriptis et editis omnibus sic se excipiunt:

A. *ut Sabini* (V, 32.) *Septimontium* (V, 41.)

B. *demissior* (V, 23.) *ab hominibus* (V, 32.)

Haec inverso ordine ponenda esse, primus viderat Georgius Buchananus, idque docuerat Turnebum (*Adversar.* XX, 29. *Commentar.* p. 18.). Nunc observes velim, ea quae litera A signavi, circiter MMCCCC literas continere, quae B designat, MMD.: inter quos numeros quae est discrepantia, praesertim si liber non sine siglis scriptus erat, nullius momenti habenda erit. Uterque igitur locus, ne dubites, eodem spatio, id est uno folio continebatur, quod cum altero connexum erat; atque in ligando codice et complicandis pagellis, foliis his duobus inverso ordine collocatis, confusio illa orta est. Ante hunc locum confusionis libri quinti literae exputantur circiter MMMMMMMCCCC, id est ter MMCCCCLXVI. Facile in-

telligitur, haec in tribus foliis scripta fuisse, quae cum quarto illo unum efficiebant quaternionem. Itaque foliorum ordo, qui in antiquissimo codice obtinebat, hac figura repraesentari poterit, in qua folia inter se nexa per A et B, eiusdem folii exterius et interius latus per 1 et 2 significamus.

I.	II.	III.	IV.	IV.	III.	II.	I.
A.	A.	A.	B.	A.	B.	B.	B.
1.2.	1.2.	1.2.	1.2.	1.2.	1.2.	1.2.	1.2.

Rationes, quas iniimus, consolidantur notatione lacunarum decimi libri, quam ex bonis codicibus acceptam tenemus. Nam X, 24. legitur in his: *hic desunt tria folia in exemplari*, et X, 34. iterum: *hic desunt tria folia*. Quae media inter has lacunas relictæ sunt, constant circiter MMMCXXXX literis, quo numero duo folia expleri poterant, si paulo laxioribus versibus vel parciore notarum usu perscripta erant. Sic intelligitur, ex quaternione periisse tria exteriora folia, relictum fuisse medium unum, hac figura:

(I.	II.	III.)	IV.	IV.	(III.	II.	I.)
A.	A.	A.)	A.	B.	(B.	B.	B.)

Denique, ut omnia inter se concinant, quae decimi libri pars post alteram trium foliorum lacunam est, literas habet circiter septiesdecies mille; complebant igitur integrum quaternionem, cuius quodque folium erat literarum MMC. Ex hac quaternionum ratione explicatum etiam est quod initio septimi libri aliorum codicum scribae unum folium, aliorum novem cartas excidisse putarunt: hi praeter folium quod desiderabatur, totum quaternionem intercidissee opinabantur. Atque quod de pagellarum spatio hac computatione certiores facti sumus, nescio an aliquid facere possit ad lacunas animadvertendas, cum, si folium lacerum erat, hinc duas lacunas eiusdem spatii, pagellae dimidia intervallo inter se disiunctas, oriri necesse esset. Exempla tamen, quae huc pertinere possent, non satis certa videbantur.

Lacunae, quod vitiorum genus omnium maxime hos libros deturpavit, ex parte sunt maiores, quibus tota, nec raro etiam plura folia absumpta sunt. Quot folia deessent, librarii ex quaternionum ratione, de qua diximus, intelligere poterant. Sic V, 162. notantur duo folia deesse, VII, 1. unum vel novem cum dimidio, VII, 23. unum, VII, 26. decem lineae (ubi in scribendis obscuris Saliorum verbis scriba antiquissimi codicis defecisse videtur), VIII, 84. quattuor folia, X, 23. et 35. tria folia. Ubicunque ex antiquissimo codice defectus notatus est, additus etiam est numerus foliorum vel versuum, quot desiderarentur: ~~postea~~ ab interpretibus saepe additum est: *Quaedam desunt*, et barbaro

vocabuli usu: *Parum deest*; coniectura ex nexu sententiarum capta, quam interdum etiam fefellisse illos, unum ex pluribus exemplum est VIII, 10. Nihilominus etiam ii libri, qui antiquum codicem religiosius reddunt, lacunas permagnas quasdam sine notatione transmiserunt: quod factum esse post VI, 78. et 85. atque post IX, 48. et 70., in annotatione demonstravi. Mirum accidit, quod pluribus locis, quibus magna disputationis pars desideratur, pauca verba relicta sunt, quae utrimque omni nexu soluta, velut de naufragio tabulae, in gurgite vasto natant. Huiusmodi sunt verba: *nam manu asserere dicit* VI, 64., quanquam illo loco non multa absumpta sunt; eiusdemmodi dicta de manupretio et mancipio VI, 85., et de acquirendo VI, 79.; quae non modo nexu soluta, sed ne suo quidem loco reposita intelliget, qui argumenti dispositionem consideraverit, cum ex inferiore quadam lacuna, quae post VI, 85. indicata est, servata ea esse appareat. Atque ne geminum eius rei exemplum requiramus, locum de gladiatorum cognominibus, IX, 71. non ex ea lacuna, cui quasi imminet, sed ex superiore, ad IX, 48. notata, relictum esse, iisdem rationibus ostendi potest. Tertium, sed minus apertum exemplum reperitur IX, 75. Ex quo colligitur, ex ruina multorum foliorum lacinas quasdam superfuisse, in quibus scripta, ne perirent, ab eo librario, qui has reliquias resarcinavit, quo loco ei videbatur, reposita sunt.

Multo crebrius orationis tenor interruptitur minoribus lacunis, per omnes libros dispersis. Quarum pars ex eadem ~~vocasti~~ codicis miserabili conditione ortae esse videntur, quae maxime in summis et extremis pagellis totos saepe versus absumptos esse credibile est. In hoc numero habere possis lacunas totorum versuum, quas explere studui V, 59. VI, 4. 51., et unius vel duorum vocabulorum VII, 2. VIII, 10. Sed multo saepius scribis sua ipsorum oscitantia fraudi erat, ut, cum post breve spatium idem vocabulum recurreret, oculis ab altero ad alterum transsilirent et, quae media erant, praeterirent. Hoc per homoeoteleuta errorum genus qui rarius in codicibus inveniri et cautissime adhibendum esse monent: ~~ante~~ illos Varronis libri, quantam id in scriptoribus antiquis vastitatem facere potuerit feceritque, optime docere poterunt. Hoc ~~quum~~ verum sit, agnoscetur statim, si comparabitur locus VI, 59. cum eodem apud Gellium, qui scriptor Varonis libro nostris multo meliore usus est. Maxima autem detrimenta hoc vitiorum genere accepit liber septimus; ubi cum post versum, in quo obscurius aliquod vocabulum inest, idem vocabulum eadem forma recurrere soleat, velut in hoc exemplo (VII, 57.): *nam illum tibi ferentarium esse amicum inventum intelligo: ferentarium a ferendo:*

multis locis verba, quae media sunt, exciderunt, sicut haec ipsa: *esse amicum inventum intelligo: ferentarium*. V. etiam VII, 43. 87. 98. 105. atque eodem libro VII, 21. 23. 26. 33. 70. 106., quibus locis singula vocabula, quae bis poni debebant, semel tantum scripta extant. Eadem autem medicina tam multis locis certam et indubitatam salutem affert, ut desperatissimis quibusque eam admovere, non inconsultum putaverim. V. V, 6. 50. 165. VI, 38. VIII, 21. 56. IX, 3. 6. 59. 88. Qua in re, qui probabile illud, quod similitum exemplorum numero et consuetudinis observatione efficitur, ponderare didicerit, fatebitur, puto, prae illo etiam id quod in emendando facilius videri possit, saepe nos aspernari debere. Sic IX, 47. ubi in libris est: *dico non dissimilitudines quoque sequi*, faciliorem, quam vocant, correctionem esse non nego: *dico nos similitudines quoque sequi*; probabiliorem autem multo, affirmo: *dico non dissimilitudines solum nos, sed similitudines quoque sequi*. Saepe etiam, ubi simili specie vocabula secuntur, eodem errorum genere prius omissum et restituendum est, ut *latum* ante *Latini* V, 122., *si* ante *sic* IX, 18., et multa eiusdemmodi, quibus etiam annumerari potest *casinea messes* ortum ex: *casina sine amet*, VII, 106.

Ut a versibus et vocabulis omissis ad syllabas et literas veniam: miratus sum, quod tot locis verborum, maxime nominum, quae ut ignota non poterant facile expleri, primae syllabae in libris desiderantur. Sic V, 43. *infumam* in codicibus est *funam*, *finam* vel similiter; idemque vitium Gothanus codex habet etiam V, 75. V, 58. loco v. *Samothracum* in Havniensi est *motrachum*, et postea *Samothracia* in omnibus codicibus est *abrhacia* vel similiter. V, 65. *correx* *patet*, ubi in codicibus *et* legitur. V, 85. *Neapoli* a Varrone scriptum est, in libris *apoli*. V, 112. pro *magmentaria* in libris legitur *mentarea*. VI, 25. *restitui Compitalibus* ex scriptura codicum *ut alibi*. VIII, 76. *est* loco v. *deest*, et *sint* pro *desint* in codicibus est. Multo rarius huiusmodi defectus notantur tum in mediis vocabulis, velut *pertendo* pro *pertendendo* V, 2., et *frequenti* pro *frequentati* V, 107., quorum vitiorum causae apparent; tum in extremis, velut *conca* pro *concavo* VII, 7. et *item* pro *templa* VII, 8. Unde suspicor illius erroris in initio vocabulorum propriam quandam fuisse causam, quae nescio an fuerit mos in antiquissimis libris manuscriptis, ut in Gaii institutionum palimpsesto, observatus, non verba tantum, sed etiam syllabas, si in summa pagina primae collocantur, maiore littera inchoandi. (V. Koppius de codice Gaii. *Zeitschr. für gesch. RW.* T. IV. p. 473 sqq.) Certe si in extrema pagina *ne* et in proxima summo loco *Apoli* scriptum est: facili errore hae

syllabae pro integro nomine accipi poterant. Denique literas singulas, breviter monendum, omitti maxime in initio vocabulorum propter eandem literam in fine proximi positam. Sic VI, 90. quod pro *circum moeros* scriptum fuit *circum oeros*, unde factum *auras* et *aras*, et *accusavit rogum* pro *accusavit Trogum*: largâ inde errorum seges pullulavit.

Post ea quae in libris praeterita sunt, tractabo locum de additamentis quibusdam, quibus iam antiquissimum illum librum depravatam fuisse, ex omnibus iis intelligitur, qui inde transcripti sunt. Hoc genus vitia multo saepius voluntate scribentium, quam casu oriuntur, sed interdum tamen etiam casu proveniunt: velut si *librarias* oculis ad simile vocabulum in superioribus recurrentibus, ut eadem verba bis scribat, inducitur, sicut praecurrens *visus* facit ut media omittat. Quae cum frequentissima sit *vitiorum* causa: illud quoque consentaneum interdum factum esse, atque invenitur in his locis VIII, 38. IX, 3. 45. (qui locus hoc vitiorum genere plurifariam corruptus erat), et in singulis codicibus etiam saepius, ut in Gothano VIII, 7. Aliud genus additamentorum, quod criticis satis notum neque a Varronis libris alienum est, originem trahit a duplici lectione, in unam ita confusa, ut eadem notio bis recurrat: cuius generis vitia removeere studui VIII, 57. IX, 58. Sed etiam a culpa glossematum explanationis vel correctionis causa adiectorum in quibusdam locis liberari non poterunt ii libri, qui caeterum ab interpolandi studio alieni, ea quae scripta erant, simplici fide reddiderunt: unde intelligitur, insiticia illa, quae pauca sunt, iam fuisse in antiquissimo illo codice. Id genus glossemata reperiuntur his locis, quorum partem Spengelius iam indicaverat, V, 59. VI, 69. VII, 17. VIII, 17. 77., quibuscum conferantur *similes* VI, 25. 83. et anceps illa quaestio de Cornelio Stilone V, 148. atque v. *fastidium* pro *cupedine* subiectum V, 146. Veruntamen haec pauca emblemata toto caelo differunt a continuo illo explicandi, emendandi, explendi studio, quod postea Varronis libri perpassi sunt.

Locorum transpositorum duas causas iam memoravimus, alteram Varronis ipsius curas secundas, alteram fragmenta ex vasto illo horum librorum naufragio singulari fato servata, et a librariis, harum reliquiarum sospitatoribus, non iusto loco reposita. Praeter haec transpositionum genera, minores quasdam indagasse mihi videor: V, 44. 73. 100. 141. IX, 68. X, 72., quibus commutatum quidem esse verborum ordinem, apertum videtur, quare id factum sit, non aequè apparet.

Ut autem, antiquus ille codex quâ fuerit conditione, penitus perspiceretur: scire opus esset, quo literarum genere scriptus fuerit. Ac Niebuhrii reperio fuisse sententiam, ab

eo in scriptis minoribus collectis p. 260. obiter indicatam: multa vitia cum in Ciceronis orationibus, tum in Varronis de L. L. libris ex usu Langobardicarum literarum orta esse. Cuius iudicii quae sint documenta, doleo quod a viro immortalis memoriae exquirere iam non concessum est. Nunc satis habeo notare, literarum commutationes, quae in libris nostris saepissime reperiantur, esse inter *t* et *c*, etiam inter *t* et *l*, inter *c* et *g*. (ut *lugere* pro *lucere* VI, 79.), inter *l* et *i* atque *t* et *i* (sic IX, 16. *statim* restitui ex *si entim*), inter *n* et *u*, inter *m* et *in* vel *iu*, atque *nu* et *mi*, inter *ae* et *e*, inter *a* et *u* (unde multa indicatiui et coniunctivi confusio), inter *ii* et *u*, inter *b* et *u*. De caeteris plura dicere cum supervacaneum habeam: ultimum quod posui aliquot demonstrabo exemplis; in quibus ut in sequentibus omnibus scripturam a me receptam recta, codicum vel omnium vel plurimorum certe inclinata literarum forma indicabo.

VII, 2. servavit	—	<i>servabit</i>
IX, 89. significabit	—	<i>significavit</i>
VII, 63. vivices	—	<i>vivices</i>
VII, 67. bovis	—	<i>vobis</i>
VIII, 81. Arvernus	—	<i>arternus.</i>

Hinc firmatur correctio, quam adhibui Plautino versui VII, 67.

obscoena viscera	—	<i>obscoenabis cera.</i>
------------------	---	--------------------------

Literas in antiquissimo codice in initio et fine vocabulorum quam minimis spatiis inter se disiunctas fuisse, ex magno numero eorum locorum elucet, quibus consonantes a fine verborum, quibus adhaerebant, avolsae et perperam ad proxima vocabula translatae, vel utroque loco positae sunt. Pauca ex hoc genere ponam.

VII, 34. nuptiis camillus	—	<i>nuptiis scamillus</i>
VII, 64. a binis obolis	—	<i>sabini sobolis</i>
VI, 37. una sin	—	<i>unas in</i>
IX, 28. pisces an e	—	<i>pisces sane</i>
IX, 29. similitudine, sint	—	<i>similitudines intra.</i>

Multo magis necessaria critico in his libris officium facturo est observatio vocabulorum, quae quod in antiquissimo codice notis sive siglis scripta erant, librariorum inscitia confusa sunt. Quod notarum genus ne quis a codice, qui Florentino vetustior et certe ante XI. saeculum scriptus est, alienum esse putet: libros rescriptos in auxilium appellasse sufficit eos, ex quibus Gaii Institutiones et Fragmenta Vaticana deprompta sunt. Ac si civilis prudentiae voluminum notarii compendiarie hac scribendi via magis usi sunt, quam qui eleganter eruditae classicorum scriptorum libros trans-

scribebant: etiam Varronis libri inter scripta peculiaris cuiusdam Artis sunt, quos admodum antiquo aevo compendiosius exarari coepta esse probabile fit.

Ingens multitudo est exemplorum, quibus pronomina, praecipue relativa, commutata reperiuntur, ita ut hoc vocabulorum genus criticorum ausibus nunc omnium maxime obnoxium esse videatur. Ponam exempla; in quibus si multa sunt quae ex Varronis exemplari a me correcto deprompta sunt, ne turpissimo vitio ea mihi sumere videar, quae demonstrari debent: pleraque tamen moseo in iis certissima esse et iam dudum cognita, atque ex his etiam novitiis inventis probabilitatis magnam speciem accedere.

VI, 62. qui	—	quod
V, 21. qui G.	—	quod FH. quo cett.
V, 23. qui	—	quas
V, 166. qui	—	quam
VI, 69. qui idem G.	—	quidem
V, 28. qui Anio	—	quanto
VI, 53. quod	—	qui
V, 33. quod	—	quos
VII, 95. quod et	—	quas
VII, 77. quod	—	et
IX, 1.} quod	—	cum
X, 67.} quod	—	cum
V, 21. hinc quod	—	hoc cum
V, 24. quod fuit	—	quamvis
V, 120. quis	—	quod his (iis)
VI, 72. quoi quis	—	quisquis
IX, 34. quoi que	—	quoque (quaeque G.)
X, 9. quem	—	quod
V, 45. quid	—	quod id b. id quod cett.
X, 3. quoniam quid	—	quoniamque
VIII, 27. quoniam	—	quod ius
IX, 102. quoniamque	—	quisque
VIII, 50. quam quoniam	—	quamvis
V, 34. 116. 141.} quo	—	quod
VII, 17. VIII, 31.} quo	—	quod
V, 5. quo	—	quorum
V, 96. quo	—	qua
V, 92. quo	—	cum
VII, 1. quo id	—	quid
V, 143. eius quo	—	eiusque
VIII, 50. quae	—	quae
V, 66. qua	—	qui
VI, 41. qua	—	quia
VII, 7. quaque	—	qua quia
X, 7. ita quae	—	itaque
X, 11. ad quae	—	atque
VII, 42. quorum	—	quod
VII, 42.} quom	—	quo
IX, 41.} quom	—	quo
IX, 108.} quom	—	quo

V, 23. } quom	—	quod
VIII, 29. } quom	—	quem (quae H.)
V, 4. quom	—	quod cum
VI, 73. quom quod	—	quam
IX, 31. quom a.	—	quoniam
X, 77. quom	—	qua
V, 65. quoniam	—	quo (cum F.)
IX, 83. quoniam	—	quorum
V, 66. 108. quare (quor?)	—	quoad
V, 23. } quoad	—	quare
VIII, 46. } quoad	—	quom
X, 29. quippe	—	quod
VI, 94. quin	—	quo sive
V, 21. quoque	—	qui
V, 33. quoque	—	conquaestor.
VII, 4. neque	—	
VI, 79. que quaestor	—	

Ex his similibusque exemplis perspicitur, relativas formas plerasque iam in antiquissimo illo codice singulis fere literis notatas fuisse, ita ut ex *q. e.* (*quod et*) facile fieri posset *quae*, ex *q. is* (*quod his*) *quis*, et praecipue *quo et quod et quom* minimo inter se discrimine discreta fuisse. Eo facilius relativa pronomina *tum*, ubi plura continuo posita erant, omitti, *tum*, quod miror tamen toties factum esse, temere geminari poterant. Utriusque rei haec habeo exempla:

VI, 39. quod quae	—	quae
VIII, 59. quod	—	quod cum
X, 6. quoi	—	quin quoi
VII, 7. qua	—	qua quia
IX, 8. quom	—	quod cum
V, 6. quousmodi	—	qui quousmodi
IX, 30. quoniam	—	quoniam qua
IX, 109. quocirca H.	—	quocirca quare.

Etiam aliis locis *quod* male additum tollendum erat (V, 7. 94. VI, 43. IX, 64.) sicut *qui* IX, 43., addendum autem *quam* IX, 18. X, 41.

Succedant aliorum pronominum cognatorumque vocabulorum inter se permutatorum exempla.

V, 12. id	—	is
V, 148. id	—	id est
VII, 9. idem	—	id
VI, 74. idem	—	ideo
VII, 31. idem est	—	idem
VII, 39. id est	—	idem (non item)
VII, 15. id est	—	idem GHb.
V, 90. inde	—	in die
V, 97. inde	—	ide
IX, 65. inde	—	id est
VI, 45. indeque	—	in id quod
V, 94. inde est	—	idem

VII, 99.	quidem	—	<i>quid est F.</i>
V, 83.	in eo	—	<i>ideo</i>
V, 43.	illico	—	<i>in eo</i>
X, 21.	eodem	—	<i>eius</i>
VI, 13.	ei deo	—	<i>ideo</i>
VI, 21.	ita	—	<i>ideo</i>
VIII, 34.	ita esse	—	<i>idem (id est F.)</i>
VII, 14.	item	—	<i>ita</i>
V, 96.	hic	—	<i>hinc</i>
V, 21.	hinc	—	<i>hoc</i>
IX, 52.	huic	—	<i>huiusce</i>
VIII, 92.	his	—	<i>quis.</i>

Quod his exemplis immiscui, *id est* in varias formas mutatum, *id* in libris Varronis saepe per .I. significatur, unde factum est, ut etiam VII, 42. *Egeriai* in Fa. mutatum sit in *egria* .I., in GH. in *egria id est*, atque ut VIII, 67. pro nomine vocalis I in FG. legatur *id est*, quo errore G. etiam IX, 76. laborat. Pro hac nota aliam .s. ponit Parisiensis liber b. V, 137., quod proprium est signum v. *scilicet* (ut in H. X, 18.). Attamen *id est* etiam per *ide* vel similiter notatum fuisse, ostendit tum *idem* cum eo permixtum, tum hoc exemplum:

VI, 82. despicio — *id est spicio* FGab.

Transimus ad exempla permutatarum vocalum *et* et *est* et affinium vocabulorum.

VII, 87.	} est	—	<i>et</i>
VIII, 31. 37.			
IX, 59.			
V, 140.	est	—	<i>ut</i>
V, 74.	et arae	—	<i>ea re</i>
V, 143.	urbes et	—	<i>urbs est</i>
V, 74.	Diana et	—	<i>Dianas</i>
IX, 105.	sacrificor et lavat	—	<i>sacrifico relavat</i>
VI, 52.	erit	—	<i>ea F.</i>
IX, 56.	erat	—	<i>et (etiam H.)</i>
VIII, 36.	feminae	—	<i>femina est</i>
V, 169.	proportione	—	<i>proportio est b.</i>
VI, 58.	enuntiare	—	<i>et nuntiare</i>
VI, 40.	ἔρυνα	—	<i>est TYMA</i>
V, 177.	esse	—	<i>eae a. hae G.</i>
V, 141.	e quo	—	<i>esse o H. eae o a.</i>
V, 112.	haec	—	<i>eae a. esse H.</i>
IX, 67.	e	—	<i>et F. a GH.</i>
VI, 69.	etiam	—	<i>est</i>
VII, 17. 83.	etiam	—	<i>enim.</i>

Apparet, *est* et *et* eadem litera *e* non multum variata, atque *esse* et *eae* eiusdem geminatione, *ee* et *ee*, significatum fuisse. Unde intelligitur etiam, qui factum sit, ut V, 155. *causae* et *esse* in libris varient; nimirum illud *ce* (*cae*), hoc *ee* scribebatur.

Adiungimus exempla permutationis particularum *ut*, *ita*, *vel*, *ubi* et similium

VII, 105.	}	ut	—	<i>et</i>
IX, 68.				
V, 109.		ut	—	<i>est</i>
VIII, 10.		ut	—	<i>vel</i>
V, 140.		ut Ha.	—	<i>vel</i> FGb.
V, 141.		uti	—	<i>ubi</i>
VI, 53.		ubi	—	<i>ut</i>
VII, 21.		ubi	—	<i>ibi</i>
V, 29.		ita	—	<i>ut</i>
X, 52.		vel	—	<i>ut cett.</i>
V, 172.		unde	—	<i>ut de.</i>

Saepe particulae enim, *nam*, *nunc*, *non* *ita* con-
fusae sunt, ut notis eas scriptas esse appareat.

VI, 30.	enim	—	<i>est</i>
V, 12.	enim	—	<i>animi</i> (āi H.)
VII, 11.	ea enim	—	<i>enim</i>
VII, 12. 13.	Enni	—	<i>enim</i>
VI, 25.	nunc	—	<i>nec</i>
VI, 73.	nunc	—	<i>ne</i>
V, 46.	Caelio nunc	—	<i>Celione</i> F. <i>Caelion</i> G.
VI, 13. IX, 79.	nam	—	<i>non</i>
VII, 58.	nam inde?	—	<i>ndo</i>
VII, 45.	Pomona	—	<i>pomorum nam</i>
IX, 79.	non	—	<i>nam</i>
IX, 108.	non esse	—	<i>nosse</i>
VIII, 43.	num	—	<i>nunc.</i>

Ex his particulis enim ut in Gaio *en* cum obliqua lineola per *n* ducta scriptum puto; ex hoc *en* facile *ai*, et *animi* fieri poterat. Attamen in H. VI, 19. pro *enim* scriptum est *e*, unde *die* in VI, 28. sumpsimus mutari potuisse in *die* *enim* in. Contra ex *Hesiona* *enimvero* VII, 107. in GH. factum est *esionam* *vero*. Nunc notatum esse per *nc* (c supra scriptum esse solet in Gaio, v. Goeschenii Ind. p. 458.), apparet ex iis quae proposui. Negativa particula quod una litera *n* significata est, inde factum, ut permultis locis omitteretur. Sic *non* addendum fuit VII, 2. VIII, 39. IX, 10. 19. 55. 59. 68. 79. X, 67. 82., multo saepius quam delendum, ut VIII, 32.

Pauca adiciam de aliis nonnullis particulis.

VII, 105.	sed soluti	—	<i>dissoluti</i>
VII, 5.	sed ita	—	<i>dis</i>
X, 31.	sed	—	<i>si</i>
VIII, 34.	dissimilibus	—	<i>his similibus</i>
X, 1.	et saepius: similitudinem	—	<i>dissimilitudinem</i>
IX, 16.	tamen	—	<i>tum</i> P. <i>aut</i> G. <i>autem</i> a.
IX, 34.	autem G.	—	<i>cum</i> F. <i>aut</i> H.
X, 32.	ac	—	<i>ab</i>
IX, 25. 26.	ac	—	<i>an.</i>

IX, 17.	melior. ac	—	<i>meliora</i>
VI, 17.	ab	—	<i>aut</i>
IX, 25.	ab	—	<i>ad</i>
VII, 95.	apud? Dorsenum	—	<i>ad obsenum</i>
V, 36.	propter	—	<i>per G.</i>
VI, 48.	per avia it	—	<i>pavet</i>
V, 18.	prius	—	<i>posterior.</i>

Quod ultimo loco positum est, inde ortum esse videtur, quod pro *prius* scriptum esse putabant *p'rius*, atque *p'*, ut in Gaio manuscripto (v. Goeschenii Ind. p. 465., opus in ea re longe utilissimum), *post* significare videbatur.

Ex siglis aliorum vocabulorum pauca notavi. Verbum sic fere *vb.* scriptum fuisse, duo exempla significare videntur, quanquam inter se diversissima.

IX, 101.	infecta verba G.	—	<i>infectaba F. infecta cett.</i>
VIII, 10.	quae verba	—	<i>quorum.</i>

Cf. etiam IX, 3. 109. *Natura per na*, rationes per roes, oratores per ores, causa per ca expressum fuisse, ex his locis elicere possis.

IX, 57.	natura	—	<i>na H. nam G. cf. IX, 63.</i>
VIII,	rationes	—	<i>oras</i>
VII, 41.	maior erat oratores	—	<i>maiore ratione</i>
X, 42.	oratione	—	<i>ora G.</i>
VIII, 48.	caeruleo	—	<i>causa (ca b.) ceruleo.</i>

Quirites, qui in Ciceronis Erfurtensi codice (teste Wundero Varr. lectt. Cod. Erfurt. p. LXL) cum voculis *quare* et *cur* confunduntur, videntur etiam in Varroniano, libro *qres* scripti fuisse: nam ubi nunc legitur

VI, 94. qui Quirites — habent codd. *qui ros*.

Cos., ita ut significet *consul*, scriptum reliqui VI, 88.; hinc nata in codice Erfurtensi confusio pronominis *eos* et *v. consul*. V. Wunder. p. XXXVII. PR. a librariis VI, 54. partim his siglis redditum, partim in *populum Romanum* conversum est, cum eo loco praetorem significet: eadem notarum ambiguitas est in Gaio (v. Goeschenii Ind. p. 471.), et in Ciceronis Erfurtensi codice. V. Wunder. p. XIII. Ut in Ulpiani Vaticano codice pro nostra *nra* scriptum, atque ex *nram* alias *nam* factum est (v. Lindemann. ad Pompei. p. 474.): sic Varroni reddidi:

V, 29. nostrum, ubi codd. *non*.

In fine vocabulorum modo et ut puto etiam modum per m^o designatum fuisse, ex his codicum vitiiis perspicere mihi visus sum:

VIII, 1.	Quom oratio FGH.	—	<i>quomodo ratio ab.</i>
IX, 114.	quoque modo	—	<i>quo quando F. quo qñ G.</i>
X, 41.	quomodo	—	<i>quom</i>
VI, 60.	quom	—	<i>quomodo</i>
VIII, 16.	eiusdemmodi	—	<i>eiusdem</i>
VII, 61.	omnimodum edulium	—	<i>omne medulium.</i>

Ex vulgaribus autem vocabulorum terminationibus maxime *us* et *bus* et *am* compendiarie via scripta errores pepere-
runt tales:

IX, 105.	sacrificatur	—	<i>sacrificaturus</i>
V, 25.	odor ibi	—	<i>odoribus</i>
VI, 94.	ibus	—	<i>ibi. Cf. VI, 25.</i>
VIII, 44.	natura	—	<i>naturam</i>
X, 48.	naturam	—	<i>natura, et saepe.</i>

Haec omnia proposui et exemplis illustrare studui, ut appareret, quae ferme fuerit conditio et forma eius libri, ex quo solo, si excipimus fragmenta ab aliis grammaticis scriptoribus passim servata, omnis nostra huius operis manat notitia.

Nunc ad tertiam fatorum, quibus hi libri agitati sunt, partem pervenio, ad interpolatorum studia. Quae cum iam Turnebus et Scaliger in exemplaribus Romae ab Augustino editis nonnullis locis agnovissent: nostro tempore Leonhardus Spengelius de Varrone optime meruit, quod genuinam et interpolatam orationis formam in hoc scriptore muro quodam dissepsit, qui nunquam sine summo horum librorum periculo transsiliiri poterit. Ego tantum absum, ut ab hoc propugnaculo gradum retulerim, ut etiam firmitus id mihi emunivisse videar: quod si quibus aliter videbitur, eos rogabo ut accuratius criseos a me exercitae leges introspeciant. Sed primum dicendum, quibus in libris extet interpola haec horum librorum forma.

1. Codex B., cuius scripturam Petrus Victorius enotavit, Spengelius proposuit.

2. Codex, ex quo Varronis de L. L. libros edidit Antonius Augustinus anno p. Chr. MDLIII. (quod genus exemplaria Spengelius non novisse videtur; quae describit, a. MDLVII. typis expressa sunt; ex antiquioribus unum in bibliotheca Gottingensi asservatur).

Hi libri inter se simillimi interpolationem ostendunt perfectam quasi et absolutam, id est nulla verecundia cohibitam, quin, quae obscura et soloeca videbantur, ad eam orationis formam refingeret, qua interpolatores ipsi usi essent, si libros

de L. L. scripsissent. Sed facile ad credendum est, ad hunc Varronem, qui primus non stribligines et aenigmata, sed sermonem in plerisque facilem et sensus non expertem offerre videbatur, stupuisse eius aetatis homines, neque hunc quasi caelo donatum a quoquam eripi sibi passos esse. Quo factum, ut haec interpolata forma per omnes, qui sequebantur editores, Henricum Stephanum, Dionysium Gothofredum, Popmam, Bipontinos propagata sit, atque iure in nomen volgatae scriptura venerit. Sed est etiam aliud interpolatorum librorum genus, cuius ad exemplum ponendum adsunt hi libri:

3. Codex, ex quo primum hi libri a Pomponio Laeto Romae MCCCCLXXI. editi sunt.

4. Codex Lipsiensis, chartaceus, in bibliotheca Senatus asservatus, cuius partem meo nomine rogatus a Wachsmuthio V. Cel. diligenti cura contulit doctus iuvenis Jahn Kiloniensis. Hic autem liber Pomponiani tam similis est, eique exceptis minutulis quibusdam mutationibus tam presse adhaeret, ut vel ex eodem manuscripto libro, vel, quod multo probabilius est, ex ipsius Pomponii exemplari transcriptus esse videatur. Nam Pomponium codici suo non perinde mancipatum fuisse, sed etiam hinc inde ex obscuris codicis literis aucupatum esse sententias, ex ipsius testimonio discitur. Codex enim, quo utebatur, quanquam illa interpolationis labe tactus, nondum tamen penitus eam hauserat; sed medius quodammodo natabat inter eos libros, qui incorrupta fide ex antiquissimo codice descripti sunt, et Augustini illum *διεσκευασμένον*. Quod ita se habere uniuscuiusque pagellae apud Spengelium scriptura varians comparata ostendit.

Nunc ut ad ea, quae supra iam significavi, demonstranda me convertam, quod dixi, interpolatam hanc formam alii superstructam non esse fundamento, nisi codici illi antiquissimo, communi omnium librorum fonti, ita ut omnia, quae apud Laetum et Augustinum diversa reperiuntur a scriptura FGHabc., non tradita ex antiquitate sed noviorum ingeniorum inventa habenda sint: id eiusmodi esse quisque intelligit, ut exemplis propositis plene probari non possit. Sed pro exemplis sit testimonium, etiamsi a me in mea causa prolatum infirmius videri possit: perlegisse me hos libros eo consilio, ut intelligerem, quidquamne esset in volgata, quod aliam originem manifesto argueret, sed repperisse me nihil, quod non aut ex vetusta illa bonorum librorum scriptura aut ex ingenio mediocriter docto et exercitato provenisse credibile esset. (Unum excipio locum, de quo postea dicam.) Ac vero omnis illa calamitas, qua libros melioris notae adfectos esse vidimus, communis etiam est huic librorum ge-

neri, transpositiones, lacunae, verba propter homoeoteleuta omissa. Huic fortasse opponi possit, aliquem certe esse locum, quo editio princeps et Augustini codex ex integriori archetypo sua sumpsisse videantur, initium septimi libri; ac certe, si illud initium, quod in codicibus FGHabc. deest, cum plerisque criticis a Varrone scriptum haberemus: omnis illa de interpolatione doctrina labasceret, et solum, cui innititur, pedibus nostris subtrahi videretur; nam, si uno hoc insigni loco eius formae, quam interpolatam vocamus, auctor libris multo magis integris usus est: quo iure multis aliis locis, quibus non spernendae speciei scripturam offert, negabimus eum ex eodem fonte hausisse uberius scaturiente? At enim vero quod hic ponitur, falsum est; nam septimi libri initium aequae facticium esse, atque caetera omnia, quibus interpolatores illi volnera celare magis quam sanare studuerunt, in annotatione satis demonstratum puto. Itaque etiam quod V, 92. non sine specie veritatis additum est etymon *beati*, coniectura interpolatores supplevisse, persuasissimum habeo. Uno loco, X, 16. (hic est, quem supra iam excepi) duo vocabula *et languescit*, ab interpolatore addita esse, ut contendam animum inducere nequeo, et confiteri cogor, his saltem verbis pleniorē fuisse codicem, ex quo ed. princ. fluxit. V. etiam VI, 64.

Iam si intellectum est, codices interpolatos, antequam interpolarentur, fuisse eiusdem gentis, quam notis FGHabc. significamus: ulterius progredimur quaerentes, cuiusnam stirpis fuerint ex iis, quas supra (p. XVII.) tanquam in stemmate descripsimus. Atque omnia inter se comparanti dubium esse nequit, quin Florentinus vel codex Florentini simillimus fons fuerit et Pomponiani et Augustiniani libri. Per multis enim locis scripturae auctores ita discedunt in partes, ut hinc stent codices GHab., illinc Florentinus cum Laeto et Augustino et codice B. Sic, ut insignia quaedam afferam exempla, quae VI, 27. VII, 12. 46. VIII, 13. VIII, 26. desunt illis, non desunt his libris; contra VII, 12. in fine quaedam verba, quae omittunt hi, non omittunt illi; sic VIII, 41. *Diona et Theona* est in Florentino et interpolatis libris, *deona et atheona* in GHa.; cuiusmodi multa facili negotio cumulari possunt. Sed quibusdam tamen locis interpolata scriptura nata esse non potest, nisi ex concursu alterius stirpis; certe nescio qua alia ratione explicari possit, quod X, 21. verba: *cum quo conferas*, iusto loco posita sint in F., non extent in GHa., falso loco extent in ed. princ. et vg., unde colligitur, ea in codice quodam margini adscripta et ab aliis omissa, ab aliis male illata fuisse. Atque V, 140. scriptura cod. B. est *vehiculum dictum*, est ab aliis etiam

dictum arcera facta est ex ea, quam habet G. *est vehiculum dictum est aliisve etiam dictum ab his vel arcera*, quae ex iis, quae habent FHab.: *est vehiculum dictum est aliis vel (ut) arcera* incommoda repetitione vocabulorum *dictum aliis* (unde factum ab his) vel originem ducit.

Qua materia usi sint interpolatores illi, satis dictum esse videtur: quali ipsi fabri fuerint doctrina ingenioque, non difficilius intellectu. Italos fuisse homines, renascenti antiquarum literarum studio haud leviter imbutos, a scriptorum quibus Varro uti solet, lectione non alienos, ex omni volgae scripturae tenore intelligitur. Plautum eos ad manus habuisse, inde apparet, quod VII, 93. ex corruptis hiace: *ab regia*, recte restituerunt *abegi ab*, scilicet ex Menaechmis, nam coniectura credo eos id assequi non valuisse. Quid quod loco VII, 105., quo in libris legitur: *hoc verius esse*, Verrii Flacci, post Varronem doctissimi grammaticorum, nomen intulerunt (*hoc Verrius Flaccus esse* habet cod. B. ed. princ.); sanequam infelicitur, nam nihil ab illo loco magis alienum est. Neque hoc postea quisquam non vidit: aliis autem locis intempestiva illorum criticorum doctrina maiores turbas dedit, ut in Corneli Gallii et Aelii Siliis, Cassii et Accii nominibus.

Haec cum infitias ire nemo possit: mirabuntur fortasse multi, quod volgae huius formae, quae tot locis manifesta in fraude deprehenditur, non usquequaque contemptorem me praebuerim, sed multis locis, ubi v.g. et codd. sibi opponuntur, illam adsciverim, hos deseruerim; scilicet eos locos, qui etiam plures sunt, quibus volgatam scripturam repudiavi, silentio transire solitus, quippe quibus ad codices ipsos provocare praestabat. Iam quod volgatam illam non raro restitui, id feci nunquam nisi bene sciens, me non scripturam antiquitus traditam, sed a criticis hominibus excogitam reponere. Sed in Varronis libris tam larga errorum seges, tantusque fuerat scribarum stupor, ut iam philologia nascens et cruda pueritiae rudimenta ponens permulta recte corrigere valuerit, quae nisi ab illis olim correctae essent, nunc corrigeremus. Leviter et incogitanter ageret, qui novitiis figmentis pro auctoritate antiquitatis niteretur, sed perverse et insane, qui probabilia inventa, quia interpolatorum essent, aspernaretur, et pro illorum simplicitate suorum commentorum artificia commendare laboraret.

Attuli ex historia horum librorum ea, quae ad eos emendandos maxime necessaria videbantur. Criticorum, qui in eodem opere elaborarunt, nomina et merita recensere,

tum hoc loco minus utile visum, tum post doctam operam, quam Spengelius in ea re posuit, supervacaneum. Rholandellum interpolatam Pomponii scripturam saepe ad saniores formam meliorum codicum revocasse, Baptistam Pium et Michaellem Bentinum nonnullos locos coniectura sanasse, Adrianum Turnebum tum libro probi coloris adhibito tum egregio, quo valebat, acumine et sano iudicio omnium maximos in emendando Varrone profectus fecisse, Gasparem Scioppium, Ursini et codicibus et doctrina adiutum, multis locis ea proposuisse, quae in ordinem recipienda essent, gratus confiteor: at tamen nunc, postquam perspectum est, quibus fundamentis superstruenda sit iusta horum librorum forma, omnibus his criticis non tanquam ducibus in Arte exercenda obtemperandum, sed singulis tantum locis de lumine eorum nostrum accendendum est. Iosephum Scaligerum in hac nuncupatione consulto omisi, quanquam nonnullis locis veram eum intelligens adhibuisse medicinam: in universum tamen aestimanti huius viri praeclarum ingenium exsultavisse magis in doctrina et poetarum Latinorum Graecorumque multiplici lectione explicanda, quam ad hos Varronis libros emendandos aciem intendisse videbitur. Quid quod non raro sua ipse doctrina seductus, quae oculis subiecta et prona ad intellectum erant, e longinquo petitis postponit; veluti cum V, 153. in versu Plautino scripturae ed. princ. et Rholandelli *adventu*, quam Turnebus eodem tempore rectissime tuebatur et explicabat, alteram interpolatam *ad vectim* praefert, eamque magna doctrinae copia exornat et defendit. At vero, si hoc loco quaedam de ea re addere licet, verba: *circus noster ecce adest*, neque de palo in medio posito dici potuerant; neque eiusmodi ludum in fabula actum esse probabile: contra militem, quem caeteri ludificabant, ipsum dici circum, id profecto sapit comicos sales. Quapropter de vecti in annotatione nihil posui, cum varias criticorum opiniones exagitare mei instituti esse non posset. Post aetatem Scaligerorum quam longa fuerit horum librorum oblivio et quam diutina incuria, pluribus dicere taedet. G. D. Koeleri Literae criticae in Varronem de L. L. anno MDCCLXXXX scriptae pauca continent, quibus nunc uti possis; his paucis diligenter usus sum. Spengelius non modo princeps fuit, qui interpolatam librorum formam, ex qua dici non potest quot errores et vitia in nostros historiarum et antiquitatum grammaticaeque artis libros transfusa sint, a plerisque eorum partibus removerit; sed idem etiam ad veram formam redintegrandam non pauca acute excogitavit, quae ex lege mei instituti a verecundo annotationis recessu in lucem altioris loci tollenda erant. Qui vir cum Emendationum Varroniana-

rum Specimine L., quod scripsit Monaci a. MDCCCXXX., naviter se in eo stadio decurrere monstrasset: ipse fortasse in hoc curriculum non descendissem, nisi illum nunc aliis curis districtum esse, ex ipsius ore accepissem. Etiam Guilelmi Papii, qui Lindemanno in hac Grammaticorum operum parte absolvenda se nunc socium adiunxit, Lectiones Varronianae Berolini MDCCCXXIX editae quaedam sani iudicii exempla continent. Quem libellum cum ab ipso auctore transmissum acciperem, comperi simul, me offecisse quodammodo ipsius modestiae, quippe qui maiorum appetens rudimenta illa latere neque multam eorum mentionem haberi voluerat.

Mihi Musa Varronis subrisisse primum videbatur, cum inter studia Rerum Etruscarum, quae Argeorum recensu genuina forma fuerit et quid Varro de Tatii aris dixerit et similia quaedam intelligere coepissem: ex quo tirocinio, Romanarum rerum scientiam Varrone studiosius emendato non minus augeri posse quam incognito adhuc veteris scriptoris libro ex palimpsesto quodam codice eruto, coniectura augerabar. Qua re commotior, animique saucius, donec quid hac ratione effici posset intellexissem, bis terque in assiduam horum librorum lectionem me ingurgitabam, atque in familiaritatem hominis mei ita me insinuare conabar, ut eius et in sentiendo et in dicendo propria penitus addiscere stude-rem. Haec pars studiorum meorum unica est, cui aliquantum tribuerim: neque diffiteor, me propter eius gravitatem, cum in sententiis per caliginem obiectam aucupandis defixus essem, neglexisse quaedam alia, quae a me expectari potuisse sentio. Nam ex criticorum operibus, quae Varronis emendandi pericula facta essent, cum anquirere coepissem, ut post Spengelii messem stipulam corraderem: mox intellexi, subsecivarum mearum horarum spatium infructuosius collocari non posse, atque uno die in lectitandis et pensitandis his ipsis libris transacto me multo plus proficere, quam tribus in illo negotio consumptis.

Etiam antiquitatum Romanarum denuo pervestigandarum aliis magis copiam facere, quam ipse earum rerum, quae ex Varrone emendatiore diligenter cum aliis scriptoribus collato nunc melius perspicere poterunt, fructum praeripere volui. Ommino, in annotando parcius, tantum eos lectores, qui ipsi, quid Varro cogitaverit, cogitando assequi studerent, tanquam usu paulo exercitior quidam, hic illic adiuvare volebam. Spero tamen fore, ut qui in Urbis situm et loca, vetustae Italiae superstitiones, festorum dierum rationes, Romanorum res publicas et prudentiam civilem, antiquorum poetarum scripta, linguae denique Latinae progressum et

conditionem studiosius inquirent, etiam hac brevi annotatione nodos quosdam solutos et capita nonnulla ad ampliorem tractationem praeeparata inveniant. Ex Adriani Turnebi Adversariis et eiusdem commentariis et emendationibus in libros M. V. de L. L., anno MDLXVI post patris obitum ab Odone filio editis, quibus iniquius Stephani iudicium ita nocuisse videtur ut recentiores iis rarius uterentur, atque ex Scaligeri et Popmae adnotatione utilissima quaeque deprompsi, pleraque largioribus commentariis relinquenda duxi. Neque tamen, etiamsi amplius opus condendum suscepissem, recoquenda putassem omnia: quorum maxima parte iamdudum in lexica et similes libros relata multo commodius nunc utitur natio philologorum. Omnino in hoc philologiae statu vela contrahenda et sarcinas abiiciendas censuerim, ut expeditius ad id quo omnis nostra doctrina spectat, interiori humanae mentis scientiam, tendamus: sin pergamus, ut multi inceperunt, mercatus Lipsiensis assessores philologiae caupones, vereor ne quidquid altioris spiritus in pectoribus magistrorum resedit, ingenti mole superingesta plane suffocetur.

Ab exagitando Varrone, qua in re multus est Scaliger, plane abstinui: etymologia Latina alium sibi et ampliorem multo campum flagitat. Sermonem autem Varronis ex ipso hoc de L. L. opere addiscere studui, ne libris quidem de Re Rustica sic ut aequum erat comparatis, quippe quorum forma quo fundamento niteretur, non perinde cognoveram. Qua in re, si qui potius praeceptores sunt quam historiographi linguae Latinae, ii, magnopere vereor, ne me indigentiae incusent in Varronis stilo refigendo. Mihi post fontes scripturae examinatos Varroni multa concedenda esse videbantur, quae, sic sine necessitate usurpata, a Cicerone abiudicanda essent. Quantum licuerit Varroni variare modos et tempora, ostendunt annotata ad VI, 82.; quantum in personis verbi, intelligitur ex locis huiusmodi: IX, 15. *et hi qui pueros in ludum mittunt, iidem barbato non docemus*; in generibus verbi, ex X, 16. *conferri non oportet ac dicere*. Non offendit in Varrone durior casuum iunctura, ut haec: IX, 7. *quae possunt dici atque illic praeterii*; neque transitus ex oratione recta in obliquam (v. annot. ad V, 34.), aut ex obliqua in rectam (cuius exemplum est IX, 43.), et, quae res apud eum cum illa coniunctissima est, ex nominativo in accusativum (v. ann. ad V, 37.), neque accusativi cum infinitivo suspensi a vv. *ut putant* (V, 23. IX, 74.). Nominativum genera et numeri inaequali modo πρὸς τὸ σημαίνόμενον construuntur, ut V, 88. X, 62. Structurarum confusione accensendi erunt loci huius generis:

*In haec sunt tripartita verba, quae sunt aut etc. (V, 10.). De attractionis variis generibus, de anacoluthis et ellipseos, saepe admodum durae, exemplis quae passim notata sunt, indicavi in Indice. Omnium autem maxime intellectui officisse videtur singularis illa relativorum membrorum coacervatio et implicatio, quae Varroni mire placuisse videtur. Sic ubi scribere poterat (VII, 39.): Ab Lucanis elephantem Lucam bovem dictum putat Virgilius, ab eo quod nostri Lucanam bovem eam putassent; bovem enim maximam quadrupedem, quam habebant, vocabant, et in Lucanis Pyrrhi bello primum viderant apud hostes elephantos —, haec tali orationis ambitu comprehendere maluit: *In Virgilii commentario erat: Ab Lucanis Lucas; ab eo quod nostri, quom maximam quadrupedem, quam ipsi haberent, vocarent bovem, et in Lucanis Pyrrhi bello primum vidissent apud hostis elephantos, . . . Lucanam bovem quod putabant, Lucam bovem appellassent.* Haec structura, cuius exempla multa sunt, si nimis vineta et implicata est: aliis locis apud Varronem, tanquam iunctura deficiente, hiant orationis membra, ut cum dicit (VI, 82.): *spectare dictum ab specio antiquo, quo etiam Ennius usus, . . . et quod in auspiciis distributum est, qui habent spectionem, qui non habeant:* quae sic, quomodo iungenda fuerint, apparebit: quo etiam Ennius usus, et quo olim usos esse apparet, quod in auspiciis distributum est etc. Ac periodum X, 44. *Similiter in verborum declinationibus est bivium, . . . quod sit primo versu . . . secundo . . . tertio, itaque fiunt per obliquas decl. analogiae hoc genus etc.,* ita quidem accuratius iungere posses, si scriberes: *quod, si sit . . . ita fiunt:* at vero illud plane Varronianum existimo, cui licuisse puto coniunctivum sumptionis (nam *sit* est: *fac ut sit*) cum ipsa particula causali iungere, idque membrum laxiore structura ei sententiae, cui subiungendum illud fuisset, praemittere. Caeterum diutius lectitanti habent etiam hi libri, quibus placeant, argutam brevitatem et gratam negligentiam: quam abesse tamen fatebimur a prooemiis librorum, quibus Varronem, sicut postea Plinium, anxiam magis curam impendisse apertum est. Horum in membris concisis, argutuleque compositis, et interdum poetico ornatu illuminatis (v. maxime V, 5 et seqq. VII, 1 sqq.) aliquid mihi deprehendisse videor de Hegesiae rhetoris ambitioso et molesto dicendi genere (de quo Boeckhius dixit in Praef. Ind. Lectt. sem. hib. 1824.), quod Varroni nostro egregie placuisse, Ciceronem testem habemus (ad Atticum XII, 6.).*

Quas in his libris orthographicas rationes custodiverim, ex his apparebit. Primum hic error mentibus, quibus forte

inhaeret, evellendus erit, eas rationes, quae in Varronis libris manuscriptis observantur, easdem esse, atque formulam scribendi ab ipso Varrone probatam. Quid quod etiam meliores codices nostri eo usque ab illa ratione desciverunt, ut nonnullae eius formae nonnisi in vitiosis locis, qui quid significarent librarii non intellexerant, emendatricem eorum manum effugere et quasi delitescere potuerint. Sic, ubi Varro *iei* scripsit, codices, uno F. excepto, habere solent *lei* (v. X, 1. 2. 5. 35.); *Argei* delituit in H. IX, 89., nimirum quod de Argis urbe dici non intelligebatur; simili errore IX, 28. *hinnulei* servatum est; *infeineiteis* a Spengelio VIII, 50. ex corruptissima codicum scriptura: *in ufei in ei teis*, feliciter enucleatum est. Cf. etiam V, 33. Et quamquam VIII, 36. *Terentiei* et *Terentieis* et X, 50. *Baebiei* et *Baebieis* in F. et aliis codicibus servatum est: iidem tamen IX, 80. cupressi et fici scribi solitum esse per EI diserte testantur, iidemque nihilominus scribunt *cupressi* et *fici*. Quae conferri velim cum Spengelii Praef. p. LXIV. LXV. Nunc si quis, Augustini exemplum probans, in nominativo multitudinis omnibus vocabulis hoc EI reddendam esse existimet, hunc ut advertat rogo, in lege de Thermensibus, Varronis aetate scripta, eodem casu et numero legi AMICEI et LEIBERI; et quis nobis adiurabit, Varronem constantiorem fuisse? Consuetudo enim loquendi, ut Varro verissime monet, est in motu, et antiqua forma, cum in quibusdam vocabulis iam obsolevit, in aliis etiamtum retineri potest. Alterum documentum, quo codicum fidem in ea re aestimare possis, praebet vocabuli usus patricus casus, *usuis* (qua forma Varronem in omnibus eiusmodi vocabulis usum esse, docet Gellius N. A. IV, 16.), servatus tantum in *naturae et suis* (IX, 4.) et *usui species* (X, 73.), semper autem mutatus in *usus*, ubi librarii, quid significaret, intelligebant. Similiter *cassuis* corruptum erat X, 62. Etiam elisionem vocalis in verbo *est*, quam Ciceronis de R. P. codex servavit, Varroni reddendam esse, monstrant quaedam vestigia, ut *eos* VI, 31. quod facilius in *eo 'st*, quam in *eo est* mutatur, et *opust* quod manifesto inest scripturae librorum VIII, 10. cf. VII, 60. Denique *siet*, quod Varronem ut Ciceronem saepe scripsisse credibile, nunquam nisi ex corrupta quadam forma restitutum est. V. VI, 86. IX, 77. 81.

In aliis rebus Varronis libri manuscripti antiquiorem formam saepe, sed non semper praestant. Ita plurimis locis in casu accusandi *parteis* et *partis*, *simileis* et *similis*, interdum etiam in nominativo *omneis* et *omnis* praebent (de quibus quae notare non inutile videbatur, indicavi in Indice); multis aliis locis nos in ea forma restituenda deserunt. Hac

autem in re num quidquam nostro arbitrio constituere audebimus, qui ex Varrone didicerimus, Romanos tum temporis pronunciasse gentis, sed mentes et dentes (VIII, 67.)? Itaque, nisi accuratioris scientiae aditum nobis ipsi praeccludere velimus, abolitis iis quae non magna quidem sed aliqua tamen cum fide nobis traduntur, codicum, quos optimos habemus, quia unici sunt, vestigia presse sequenda, et obsoletior forma nunquam erit usurpanda, nisi codice quodam probae notae auctore. Quam legem ita observavi, ut, etiamsi persuasissimum habeam, Varronem in casu accusandi non nisi *simileis* s. *similis* scripsisse (v. ann. ad VIII, 69.), consensui tamen librorum ita obtemperarem, ut non raro etiam *similes* tenerem. Patrici casus contractae formae in I exempla quaedam posui ad inscriptionem quinti libri, et reperiuntur plura, maxime in propriis nominibus (ut *Tati* V, 74. *Meli* V, 157. *Tarquini* V, 159. *Mamuri* VI, 45. *Enni* VII, 12. 19. et saepius. *Cassi* VII, 21. *Papini* VII, 28. *Corneli* VII, 39. *Acci* VII, 65. *Terenti* VIII, 14.; rarius in huiusmodi vocabulis: *pomeri* V, 143. *convivi* V, 168. quod ex a. receptum): nihilominus, cum Varronem ipsum hanc contrahendi consuetudinem reprehendisse sciamus, ubi in libris omnibus erat *Virgilii*, *Ennii*, *Cassii* (ut VI, 7. VII, 39. 82.), hoc non mutare debebam. Etiam in aliis nonnullis formis I ex II contractum, codicum scripturam imitatus, recepi; cuius rei certissimum exemplum est *idem*, multitudinis forma. I vocalis ubi sequentis consonantis potentia in U mutatur, atque hoc libri offerebant, ubique recepi. Sic ante L in *tubulustrium* (VI, 14.); interdum ante F in *pontufex* V, 83.; ante M in *maxume* et *proxumus*; sed saepe etiam cum libris omnibus *maxime* et *proxime* scribendum erat, quanquam Varronem, non crediderim, Caesari sic praecipienti obsecutum esse. Quod V, 83. *pontufex* et *pontifices*, et VIII, 77. *pauperrumus* et *pauperrima* scripsi, eius rei rationem quandam reddidi, quam valere putavi ad codicum auctoritatem sustentandam, non ad corrigendam scribendi consuetudinem. *Traiciendo* V, 115., *deici* VII, 24. et similia recepi ubi libri offerebant, in quibus sine dubio saepe oblitterata sunt, ut VII, 44. *deici* a Rholandello restitutum est ex scriptura *duci*. Cf. VII, 1. *Repraehendo* et *compraehendo* ex Gothano libro fortasse ubique restituendum erat. V. annot. ad IX, 91. *Mille* et *milia* quod ex lege pronunciationis antiquae ubique distinguere licuit: hoc praestantiae nostrorum librorum aliquod documentum est. In committendis praeverbiis cum verbis optimos codices expressi, cum in ea re summa cautio adhibenda sit: nam quod Niebuhrius (in conspectu orthogr. Cicer. de R. P.) in Cicerone propter conlata damnaverat collega,

propter ecflorescere effrenati: id iniuria factum est. Prae-
verbum enim eo magis integram servat formam suam, quo
minus tum diutino usu, tum significato cum verbo coalescente
peculiarem sibi vim et potentiam amisit; quae cum multo
magis conspicua esset in conlata et ecflorescere, quam in
collega et effrenatis, etiam pronuntiatio diversa esse debebat.

In una tamen re mihi non constituisse videbor, dico in
eo, quod etiam nullo codice addicente literarum complexus
VU et QVU mutavi in VO et in QVO aut CU. Etenim
videbatur mihi haec res ab illis aliquantum distare, cum ex
genuina consonantis U pronuntiatione appareat, aevum et
sequuntur ne ore quidem Romano proferri potuisse. Atque
habentur etiam in libris Varronis manuscriptis, maxime in
Florentino, multa verae et antiquae scripturae exempla, velut
ea, quae sexcenties recurrunt, *quoius*, *quoi*, *quom*, *quor*
(cuius loco saepe extat *quur* nunquam a me admissum), deinde
volt X, 53., *clivos* X, 158. (propter quod, cum accusativum
putarent, librarii etiam *Publicios* scripserunt), *imburvom* ex
vestigiiis codicum erutum V, 127., *obliquom* X, 50., *loquontur*
IX, 85. *Relicum* habes VII, 69. sed *delicuum* VII, 106.
(ut *relicuum* semel extat apud Ciceronem de R. P.). *Se-*
quontur legitur X, 71., *secuntur* VIII, 25., mutatum a
plerisque in *seruntur* V, 33., et alibi, V, 88., in *sequitur*,
quod lineolarum numero illi exaequatur, ut *cocuntur* in
coquitur V, 98. Atque librarios innumeris locis ex *secuntur*
fecisse *sequuntur*, hinc quoque intelligitur, quod VIII, 58.
ubi verbum *seco* et *secor* requiritur, libri plerique *sequo* et
sequor vel similia ostendunt. Nunc vellem tamen etiam in
hac re minus curiosus fuissem, primum quia saepe dubium
est, QVO an CU scriptum fuerit, tum quia, quod mihi
proposueram, literas ad rationem illam exigere, in sententiis
defixus non raro oblitus sum. Sic Varroni reddendum
fuerat his locis: V, 39. 42. 146. 148. 161. 173. VI, 21. VII, 3.
VIII, 67., *arvos*, *antiquom* vel *anticum*, *equom* vel *ecum*
(quo utroque etiam M. Caesar ad Frontonem utitur, cuius
rei documentum habemus codicem omnium praestantissimum,
II, 7. p. 77. 78. ed. Francof.), *cavom*, *novom*, *tritavom*
et *atavom*, *accusativos*. Sed in ipso illo *novom* incertus
haerebam, sicne scribendum esset an quod primo aspectu
mirabile videtur *noum*. Habet id tamen codex H. VI, 59.,
atque simillimum id est formae *boum* et, quod apud Varro-
nem VIII, 74. extat, *Ioum*, ex quibus exemplis intelligi
videtur, etiam complexum literarum OVO habuisse aliquid,
quo deliciores aures offenderet, ita ut altero U eliso ex
OVU facere mallerent OU.

Non minus fluctuasse interdum, fateor, iudicium meum
in scribendis Graecis Latinisque literis. In universum hanc

mihi legem tuli, Graecas literas non esse usurpandas, ubi in nullo bono codice vestigium peregrinae literaturae reperiatur. Varro enim, in ea re plane a Romanorum antiquiore usu desciscens, Graecorum nominatum formas saepe immutatas in Latinum sermonem transtulit. Certe in meo exemplari ex codicum vestigiis eruta leges, ut *Citieus* pro *Citiensis* V, 59., sic etiam *Palantieis* et *Athenaeis* V, 53. VIII, 35., et similiter *Samothrece* VII, 34. ut *Threca* V, 14., *Lato* VII, 16., *etymologos* VI, 39., *Pythonos* VII, 17., *Diona*, *Theona*, *Iona* (annot. ad VII, 16.), *analogian* IX, 34. et saepissime, *Olympiadas* VII, 20.; et fortasse etiam *Pythagora* VII, 17. Latinis literis exprimendum erat. Contra Graecis literis ubi utendum sit, monstrat tum ipsa Graecarum literarum imitatio, qua in plerisque F. unus omnium insignis est, quanquam hic quoque non raro Latinas usurpat ubi Graecis opus erat; tum primarum literarum vocabuli indicatio, quae in H. et A. non raro invenitur, quanquam ille etiam integra vocabula Graeco non raro servavit; tum vocabuli praetermissio, qua Gbc. et plerumque etiam A. Graecarum literarum inscitiam profitentur. Nunc horum indiciorum ubi nullum aderat, eo semper animus inclinabat, ut Latinas, quae in omnibus libris erant, literarum formas servarem: sed constantia in ea re vertisset in vecordiam, si etiam *nomina barbarica*, quae sic scripta sunt in omnibus codicibus, non *ρόμιμα βαρβαρικά*, VII, 70. in meum exemplar transtulissem. Cf. ann. ad V, 122. VI, 33. VII, 14.

Quod reliquum est, ut quomodo mei commentarii intelligendi et aestimandi sint, breviter indicem: lectores rogo ut meminerint, me id unice curare voluisse, ut Varro rectius distinctus (quod omnium maxime neglectum erat) et emendatus formam sui similiorem indueret, eaque forma quibus in rebus ab auctoritate bonorum librorum discreparet, intelligi posset. Itaque id mihi maxime cavendum erat, ne quid nisi monito lectore in ordinem reciperem, quod bonorum codicum fundamento non niteretur. In minoribus autem rebus, ut in orthographicis rationibus, unus codex si meliora obtulisset, inde sumebam quibus opus erat; in gravioribus, ut plurium consensu stabilitum esset, quod ponerem, postulabam. Quo firmamento ubi destitutum me videram, de ea re disertis verbis monui. Quam autem scripturam libri interpolati sive scripti sive typis expressi, et critici, qui Varro nem tractaverunt, finxissent vel probassent: id me annotatum non promisi, nisi ubi in refingendam scripturam his subsidiis utendum esset. Non enim id mihi proposui, ut historiam formae horum librorum in annotando describerem,

quod utilissimum profecto est negotium sed a meo proposito alienum; neque, cum Spengellii copiis ita uterem, ut inde depromerem quibus ad novam formam condendam opus esset, in alienam messem involare (indignum et intolerandum facinus), et maioris illius operis, cui suum semper constabit integrum pretium, utilitatem deminuere volui.

Codd. in annotando dixi eos tantum, qui ab interpolationis culpa liberi et nuper accurate collati essent, id est FGHabc.; quorum pleniora nomina supra p. XII. XIII. proposita sunt. Ut facilius esset variantis scripturae contutus, et, quid antiquissimus ille codex habuerit, intellectus: hanc saepe scribendi rationem usurpavi, ut minora discrimina parentheseos signis indicarem. Itaque V, 13.: *enim (n c.) horum de quis (quibus G.)* GHabc. idem significat ac si scriptum esset: *enim horum de quibus G. enim horum de quis* Hab. *n horum de quis c.*

Vocabulum in annotatione sic scriptum *ultimae*] semper eadem forma in ipsam scriptoris orationem receptum est; id si pluries in hac legitur, neque alio vocabulo addito distinctum est, ad primum eius formae vocabulum respicitur, quod post proximo loco annotata reperitur.

Ne novitia inventa pro antiquitus traditis venditare viderer: scripturam a codicibus non satis tutam (sed potest eadem tutissima esse a sensu et argumento) asterisco (*) notavi. Crucis autem signum (†) nonnullis locis addidi, qui etiam nunc cruces sunt interpretum et criticorum. Caetera signa, quibus usus sum, explicatione non egere videntur.

Nunc quem librum diu in sinu fovi et iam non sine anxietate dimitto, eum commendo philologis non ad calumniam, sed lectitandum. Diu est, ex quo hic scriptor ex philologorum fere omnium scriniis exulavit: nunc ita certe praeparatum accipiunt, ut neque ex arbitrio refictum, neque nimia morositate et superstitione obscuratum legere et intelligere possint. Multum abest, ut perfectae et absolutae criticos exemplum hunc Varronem me ponere, mihi persuaserim: verum tamen, si post Spengellii atque meas curas tertius quidam *ἐπεδρως* gradum fecerit non minorem nostris: hunc pollicebor horum fragmentorum formam iam veram et genuinam et, si dicere fas est, tanquam ad exemplar ex ipsa Varronis bibliotheca raptum expressam nobis esse redditurum.

ARGUMENTA VARRONIS DE LINGUA LATINA LIBRORUM.

Quae nunc non extant, omnia his signis () inclusa sunt; quae non suo loco posita esse videntur, hisce [].

(L. I. De origine Linguae Latinae. Priscian. I, 7. p. 37. Kr. Spengel. p. VII.

II — VII. Pars prima. De impositione vocabulorum.

II — IV. De etymologica arte, s. de disciplina verborum originis.

II. Quae contra eam dicuntur.

III. Quae pro ea dicuntur.

IV. Quae de ea; id est quae forma sit etymologicae.)

V — VII. A quibus rebus vocabula imposita sunt, s. de verborum originibus.

V. De vocabulis locorum et quae in his sunt.

Prooemium. §. 1 — 10. Quid sibi proposuerit scriptor; de causis obscuritatis rei, et de gradibus explanandi verborum origines. 11 — 13. De partitione rerum; locum cum corpore coniunctum esse.

I. De locis. 14. 15. De loco ipso. 16 — 20. locorum divisio: A. de caelo. B. 21 — 23. de terra et humo. 24 — 30. de humore, puteo, lacu, fluviis et similibus. 31 — 33. de divisione terrarum, et agrorum quinque generibus. 34 — 40. de agro et mensuris eius, agrique colendi varietate. De Urbe. 41. 42. Capitolinus mons. 43. 44. Aventinus mons. 45. Argeorum descriptio. a. 46 — 48. in Suburana regione. b. 49. 50. in Exquilina. c. 51. 52. in Collina. d. 53. 54. in Palatina. 55. 56. de tribus agri Romani.

II. Quae in locis sint. A. De immortalibus. 57—64. Principes dei Caelum et Terra; idem quod calidum et humidum, quod anima et corpus. Eorum vinctionis vim esse Venerem. Saturnus caelum, Ops et Ceres terra. 65—67. Idem dei Iuppiter et Iuno; idemque, qui Iuppiter, Dis pater. 68. 69. Sol et Luna idem, qui Apollo, Diana, Proserpina, Iuno Lucina. 70—72. Ignis et aqua Volcanus, Lympha, Neptunus, alii. 73. 74. Aliorum deorum nomina explicantur. B. De mortalibus. I. De animalibus: a. 75. 76. in aëre. b. 77. in aqua. c. 78. 79. in aqua et terra. d. in terra. α. de hominibus. 80—82. de hominibus dictis ab honore. 83—86. a rebus sacris. 87—91. a re militari. 92. a fortuna. 93. 94. ab arte et studio. β. 95—99. de pecore. 100. 101. de feris. II. 102—104. De virgultis et similibus. III. De manu factis. 105—108. De victu, qui e terra provenit. 109—112. de pecudis carne. 113. 114. de lana et vestimentis inde factis. 115—117. de armis. 118—127. de mensis et vasis ibi locatis. 128. de sellis et arcis. 129—133. de mundo et vestibus mulierum. 134—140. de instrumentis rusticis. 141—159. De aedificiis, id est de oppidis vicisque et foris, in quibus de foro Romano multisque Urbis aedificiis et locis. 160—162. de aedibus privatis. 163—165. de portis Servianorum murorum (*de his pleraque interciderunt*) et antiquioribus. 166—168. de lectis. 169—174. de pecunia signata. 175—183. pecuniae vocabula ab usu deprompta. 184. Conclusio.

VI. De vocabulis temporum et earum rerum, quae dicuntur cum tempore aliquo.

Prooemium. 1. 2. Libri argumentum. De vocabulorum mutationibus.

I. De temporibus. 3. Quid sit tempus. A. De naturalibus temporis discriminibus. 4—7. De temporibus dictis a. a motu solis ac caeli diurno. b. 8—9. a motu solis annuo, qui aliter est ac caeli. c. 10. a motu lunae. d. 11. de lustro, seculo, aevo. B. De civilibus temporum vocabulis. I. De diebus. a. Qui dies deorum causa instituti sint. 12—24. de statutis feriis Ianuarii, Februarii, Martii, Aprilis (*Maius excidisse videtur*), Quintilis, Sextilis, Octobris, Decembris mensium. 25. 26. de annalibus diebus et conceptivis feriis. b. Qui dies hominum causa constituti sint. 27—32. De certis mensium diebus, de diebus fastis nefastisque, et similibus. II. 33. 34. De mensium nominibus.

II. De rebus, quae in temporibus fuint. 35--
 40. De verbis primigeniis atque derivatis et compositis.
 41. 42. De agendo et tribus actionum gradibus. A. Pri-
 mus gradus, mentis agitatus. 43--50. De verbis
 cogitationis voluntatisque et similibus. B. Secundus
 gradus, cum pronuntiamus quae mente agitavi-
 mus. 51--55. de verbis a fando dictis. 56--60. de
 loquendo et pronuntiando et quae cum his coniuncta sunt.
 61. 62. de dicendo et docendo. 63. 64. de disputando et
 disserendo et similibus. 66. de legendo. 67. 68. de mur-
 murando aliisque a similitudine soni dictis. 69--74. de
 spondendo. 75. de canendo. 76. de orando. C. 77. 78.
 Tertius agendi gradus, in quo distinguitur inter
 agendum et faciendum et gerendum. I. de
 agendo (*hic multa interciderunt*). De iis, quae certis
 corporis partibus aguntur. a. 79--82. quae oculis per-
 ciipiuntur. b. 83. quae auribus et naribus. c. 84.
 de iis quae ore percipiuntur. d. 85. de iis quae manu
 aguntur (*Fragmentum solum superest*). II. de fa-
 ciendo (*hic locus totus intercudit; nisi fortasse huc per-
 tinent dicta de acquirendo 79.*). III. De gerendis
 rebus (*huius capituli nil nisi locus de inlicio superest*).
 86. 87. locus ex censoriis tabulis, de inlicium et ad con-
 ventionem vocando. 88. 89. locus ex commentariis consu-
 laribus item de inlicium et ad conventionem vocando expli-
 catur. 90--93. de moeris vocare idem esse quod inlicium
 vocare, demonstratur ex commentario anquisitionis M. Sergii
 Quaestoris. 94. 95. quid inlicium sit et quomodo fiat.
 96. De verbis ex Graeca lingua ductis. 97. Conclusio.

VII. De verbis quae a poëtis sunt posita.

Prooemium. 1--4. De difficultate expediendorum
 verborum vetustorum.

I. A. 5. De locis. 6--13. Tempa ex Ennio, tesca
 ex Accio, tueri ex Ennio, extemplo ex Ennio. 14. Polus
 et signa, apud Accium. 15. Terrarum amfracta Accii.
 16. Titanis Trivia Ennii. 17. Umbilicus terrarum ex In-
 certo. 18--22. Loca quaedam terrarum singula, ex Pa-
 cuvio, Accio, Ennio, Cassio. 23. Fretum apud Pacuv.,
 aequor Pacuv., ratis Naev.

B. De his quae in locis sunt. [24. 25. De
 bubus infulatis, ut videtur.] 26--29. Casmenae Enn.,
 cascus apud Ennium, Manilium et alios. [30. ambages
 Lucil. 31--33. adagio ex Valerio Sorano; adagio de cane;
 trabes ut canes.] 34. Camilla Pacuv. 35. subulo Enn.
 36. Fauni vatesque Enn. 37. paluda virago Enn. 38.

Epeus fumificus Plaut. [39. 40. Luca bos Naev.] 41. orator Enn. 42 — 45. Ennii locus de Numae institutis. 46. catus Enn. [47. piscium genera ex Lucilio. 48. cava cortina Enn.] 49. perduelles Enn. [50. iugula stella Plaut. et similia. 51. supremum. Naev.] 52. latro Plaut. [53. cassabundus et diabathra Naev. 54. carere Plaut.] 55. congerro Plaut. 56. adscriptivi Plaut. 57. ferentarii Plaut. 58. rorarii Plaut. 59. triportenta Pacuv. (*Lacuna*). 60. dividiae Plaut. 61. syncerastum Plaut. 62. trames Plaut. 63. vibices Plaut. 64. 65. de meretricibus nonnulla ex Cistellaria Plauti. 66. mulieres axitiosae ex Astraba Plauti. 67. sribula Plaut. 68. scobina Plaut. 69. gralator Plaut. 70. praefica Plaut. 71. Coclites ex Ennio et Plauto.

II. A. De temporibus. 72. Nox intempesta ex Cassio. 73 — 75. temo Enn. 76. iubar Enn. 77. crepusculum Plaut. 78. concubium Plaut. 79. conticinium Plaut.

B. De his rebus quae adsignificant aliquod tempus. 80. reciprocus Acc. 81. proversus Plaut. 82. Andromache, Alexander Enn. [83. Aurora rutilans Acc.] 84. scortari Terent. 85. numen Acc. [86. epityrum Plaut.] 87. 88. lymphari, alcyon Pacuv. 89. comiter Enn. 90. cape Atil. 91. cicurare Pacuv. 92. ferme Naev. 93. euax et similia ex Plauto, Ennio, Pompilio. 94. clepsere Lucil. 95. mandier ex Matio. 96. 97. obscaenum ex Matio. 98. crevi Plaut. 99. frequens Plaut. 100. fossari Enn. 101. mussare Enn. 102. averruncare Pacuv. 103. 104. pipulo et alia onomatopoëtica ex Plauto et aliis. 105. nexum Plaut. 106. delicum Plaut. 107. 108. Promiscua ex Naevio. 109. 110. Conclusio huius operis partis.

VIII — XIII. Pars secunda. De declinationibus.

VIII — X. De declinationum disciplina.

VIII. Quae contra similitudinem declinationum (*ἀναλογία*) dicantur.

Prooemium horum trium librorum. 1 — 21. De declinatione. 3 — 8. Cur inducta sit in sermonem hominum. 9 — 20. In quas formas declinari verba voluerint. 21 — 24. Quemadmodum declinetur. De differentia naturalis generis (*ἀναλογίας*) et voluntarii (*ἀνωμαλίας*).

Disputatur contra analogiam ex mente Crateteorum:

I. Contra universam analogiam. 25.

A. 26 — 30. Ex utilitate, cui sufficiat sola consuetudo. In rebus caeteris propter utilitatem inaequalitatem esse.

B. 31. 32. Ex elegantia, propter quam in aliis rebus placere inaequalitatem.

C. 33. Consuetudinem regnare solam; analogia igitur non opus esse.

D. 34—36. Ex contrario, quod etiam a dissimilibus non solum similia, sed saepe eadem fiant.

E. 37. 38. Analogia quod non sit ubique, esse nusquam.

F. 39—43. Similitudinis notioni non convenire, quae de analogia proferantur.

II. Quod ad partis singulas orationis. 44. De quattuor orat. partibus, verbis appellandi, dicendi, iungendi, adminiculandi.

A. 45. Appellandi partes quattuor: provocabula, vocabula, nomina, pronomina; et 46. haec singulatim triplicia, ad sexum, multitudinem, casum. 47—49. Neque sexus, neque multitudinis, neque casus formas esse ad analogiam factas.

I. 50. 51. Generatim dicitur de provocabulis: qui, is.

II. 52. De vocabulis, quorum quattuor declinationum genera.

a. De declinatione nominandi. 53—57. Huius generis esse triplices radices, a vocabulo, a nomine, a verbo; in nullo horum servari analogiam. 58—62. De participiorum et compositorum nominum anomalia.

b. De declinatione casuali. 63. Casuum numerum sibi non constare. 64. 65. Barbarorum vocabulorum diversam declinationem. 66. Eiusdem casus diversas formas. 67—74. A similibus dissimilia fieri in declinatione.

c. De declinatione augendi. 75—78. Neque in his servari analogiam, nam in multis unum duosve gradus deesse.

d. De declinatione minuendi. 79. Etiam in hac multa linguae deesse.

III. De nominibus. 80—84. Descendere ea tum a nominibus, tum a vocabulis; in neutris servari analogiam. (*Hic locus duabus lacunis interrumpitur.*)

(*Facile intelligitur, deesse huic libro partem, qua*

IV. *de pronominibus, deinde*

B. *de dicendi verbis (ubi de diversa forma simplicis cape et compositi accipe dicebatur, v. VII, 90.).*

C. de iungendi,

D. de adminiculandi verbis agebatur. Ultimo loco dicebatur de discrepantibus scriptorum de analogia sentiis, v. VIII, 111.).

Ex hac libri parte atque, ut puto, ex conclusione argumentorum, hausta sunt, quae leguntur apud GELLIIUM II, 25.: M. Varronis liber ad Ciceronem de Lingua Latina nullam esse observationem similium docet, inque omnibus paene verbis consuetudinem dominari ostendit: Sicut cum dicimus, inquit, lupus lupi, probus probi, et lepus leporis; item paro paravi, lavo lavi, pungo pupugi, tundo tutudi, et pingo pinxi. Cumque, inquit, a coeno et prandeo et potio, et coenatus sum, et pransus sum, et potus sum dicamus: et a destringor tamen et extergeor et lavor, destrinxi et extersi et lavi dicimus. Item cum dicamus ab Osco, Tusco, Graeco, Osce, Tusce, Graece: a Gallo tamen et a Mauro Gallice et Maurice dicimus. Item a probus probe, a doctus docte; sed a rarus non dicitur rare, sed alii raro dicunt, alii rarenter. Idem M. Varro in eodem libro: Sentior, inquit, nemo dicit, et id per se nihil est: assentior tamen fere omnes dicunt. Sisenna unus assentio in senatu dicebat; et eum postea multi secuti, neque tamen vincere consuetudinem potuerunt.

IX. Quae pro similitudine s. analogia dicenda sint.

Prooemium. 1. Cratetis doctrina. 2. 3. Aristarchum analogiam coniungere cum consuetudine. 4—6. De trinis copulis discernitur, naturae et usus, multitudinis et finis, personarum.

I. 7. Pro universa analogia.

A. Consuetudinem non pugnare cum analogia. 8. 9. Nam consuetudinem rationis non esse expertem. 10. 11. Consuetudinem, si mala sit, emendandam esse; 12—15. sic eam in aliis rebus emendari. 16. 17. Corrigendum esse usum populi paulatim, maxime a poetis; 18. et rectam consuetudinem sequendam. 19—22. Amissa revocanda, nova ratione introducenda esse, sicut in aliis rebus fiat.

B. Analogiam regnare ubique; 24—30. ut in tota rerum natura, sic in hominum corpore et humana voce; 31. 32. inter linguas variorum populorum; 33. itaque pugnare contra naturam, qui contra analogiam pugnent. 34. 35. De duobus analogiae generibus, naturali et voluntario.

C. Singula crimina analogiae obiecta diluuntur. 36 — 39. De quaternis rebus, quibus declinatio regatur, re, usu, natura declinationis et figura.

i. 40 — 44. Contra ea, quae ex similitudinis notione opponebantur. V. VIII, 40 — 43.

ii. 45. Contra id quod postulabatur, analogiam aut ubique servandam esse, aut nusquam. V. VIII, 37. 38.

iii. 46 — 48. Contra id quod delectationem et utilitatem afferre dicebatur dissimilitudo. V. VIII, 26 — 32.

(*Post haec multa deesse intelligitur. Transibatur enim ab universa analogia ad*

II. analogiam in singulis orationis partibus observatam. *Hic disputabatur:*

A. de appellandi verbis;

i. de provocabilis et pronomminibus;

ii. de vocabulis, et

a. de declinatione nominandi; contra VIII, 53 — 57. *Intelligitur ex iis, quae secuntur, Varronem hanc arctioribus finibus circumscripsisse, ita ut haec, quae nominandi declinatio ab aliis grammaticis dicebatur, magnam partem impositioni tribueretur. Hic locum suum tenebant, quae dicta contra Crateteos VIII, 35. loquentes, servata sunt a CHARISIO p. 81 P.: Albani dicuntur ab Albano, Albenses autem ab Alba Fucente: cuius rei causam Varro ait esse, quod analogia in naturalibus nominibus tantum servatur, in voluntariis vero negligitur. Et cf. quae secuntur. Deinde ad hoc argumentum pertinent, quae dicuntur)* 49. 50. de verborum inaequalitate, quae non sit in declinatione, et 51 — 54. de singularibus verbis, quorum nulla requirenda esse analogia. Posthaec 55 — 62. dicitur de declinatione sexus, in qua analogiam eo non tolli, quod multorum verborum non omnia sint genera, propter usum. 63 — 69. Similiter in declinatione multitudinis analogiam coniungi cum usu; contra VIII, 48.

b. 70. De declinatione casuali; contra VIII, 49.: etiam in hac non esse analogiam, ubi usus et natura non subsit. [*Sed cetera omnia, quae de analogia in casibus servata dicenda erant, hoc loco desunt. Contra quod h. l. 71. legitur de Faustinis, Cascelianis, Scipionariis diversa ratione dictis, id pertinet ad superiorem de declinatione nominandi locum.*]

c. 72. 73. De declinatione augendi; contra VIII, 76 — 78.

d. 74. De declin. minuendi; contra VIII, 79. [*Sequitur locus, 75 — 80., de variatione in declinatione casuali, contra VIII, 48. 49., qui manifesto pertinebat ad disputationem §. 70. inchoatam.*] Deinde, 81 — 88., de numerorum vocabulis ex analogia impositis.

III. 89. 90. (*post lacunam*) De nominibus homonymis et synonymis quaedam. 91. De similitudine nominum ex transitu cognoscenda; contra VIII, 68. 92 — 95. Quid omnino simile sit in declinationibus.

B. 95. De temporalibus verbis. 96 — 100. In temporibus servari analogiam, modo tempora recte inter se coniungantur. 101 — 103. Cur non omnium verborum omnia sint tempora et personae. 104. Reprehensiones ad perfectum verbum, et 105 — 107. passivum genus pertinentes solvuntur. 108. 109. Etiam in verbis non unam formam, ut rectum casum, spectandam esse docetur. 110. De participiis.

Ultimo loco, 111. 112., de causa discrepantium de analogia sententiarum dicitur. 113 — 115. Argumentis pro analogia finis imponitur.

X. De forma doctrinae de declinationibus.

Prooemium. 1. 2. Instituitur ordo disputationis.

I. De similitudine et dissimilitudine. 3. 4. Quid sit simile et dissimile. 4. 5. An tertium aliquod sit neutrum. 6. Qua in re aliquid alicui simile sit, spectandum. 7 — 10. In verbis multa videri similia, quae non sint, unde multi errores in declinationibus. 11. 12. Exigendam esse similitudinem ad verborum materiam atque materiae figuram, i. e. declinationem. 13. Divisiones horum generum: 14. Prima verborum quae declinantur et quae non declinantur. 15. 16. Secunda eorum, quae a natura et quae a voluntate declinantur. 17. Tertia divisio eorum quae a natura declinantur in quattuor orationis partes. Eae sunt:

A. 18. Pars casualis, cuius sunt partes duae: nominatus et articuli, utrumque et finitum et infinitum. 19. In his articulos vix adumbratam habere analogiam. 20 — 22. In nominatibus distinguendum genus, speciem, casum, exitum, unde transversos et directos declinationis ordines oriri. 23. Transversorum ordinum, i. e. casuum, forma demonstratur. (*Hic cum tria folia exciderint, deest omnis doctrina de casibus; deinde exciderunt etiam pleraque de*

directis ordinibus, i. e. de numero et genere, dicta praeter §. 24.) 25—29. Spectandam esse verbi figuram, flexuram, transitum, ut similitudo cognoscatur. 30. In articulis quaedam eadem, quaedam aliter esse.

B. Pars temporalis. 31. Eius declinatuum species esse sex, cum personis; 32. quattuor, sine personis; 33. accedere ad has species a copulis divisionum quadrinis.

C. Pars quae casus et tempora habet, 34. hoc genus esse participale.

(Hic desunt altera tria folia. Apertum est, hoc loco dictum fuisse de quarta parte, D., ea quae neque tempora neque casus habeat. Deinde disputatio transferebatur ad locum:

II. De ratione, quam appellant λόγον. Huius quaedam relictæ sunt): 35. 36. ubi docetur, rationem esse et in his verbis quae imponuntur et quae declinantur; sed rationem eandem nondum efficere analogiam.

III. De proportionem, quae vocatur ἀναλογία. 37—44. Analogia quid sit. Esse eam duarum semper rationum. 45—50. Analogiae duo genera, coniunctum et deiunctum. 51—53. Analogiae fundamentum sumi vel impositionem, vel declinationem: sed praestare principium ponere in obliquis sive naturalibus casibus, quam in impositiis sive rectis. 54—62. Praestare proficisci a multitudinis forma quam a singulari. 63—68. De discriminum triplici genere, in rebus, in vocibus, in utroque; horum generum tertium solum perfectam continere analogiam. 69—71. De tribus declinationum generibus, vernaculo, adventitio et ex peregrino hic nato.

IV. De consuetudine. 72. 73. Analogiae ut in sermonem perducantur, accedere debere usum; cuius tres esse species, consuetudinis veteris unam, consuetudinis huius alteram, tertiam neutram.

Conclusio. 74—78. Analogiae definitio: verborum similium declinatio similis, non repugnante consuetudine communi (propter singulos et populum), ex quadam parte (poëtarum causa), explicatur. 79—82. In quibus non debeat quaeri analogia. 83. 84. In quibus debeat quaeri analogia. [*De hoc libro non multa in fine interciderunt.*]

(XI—XIII. De declinationibus generatim.
V. VIII, 24. Ad eandem partem referendae sunt appella-

L ARGUMENTA VARRONIS DE LING. LAT. LIBRORUM.

tionēs: de copia verborum, VIII, 2 et 20.; et: de formulis verborum, X, 33. Fragmenta proposita sunt p. 265 sq.

XIV..... Pars tertia: ut verba inter se coniungantur. V. VII, 110. Sed nescio, syntaxisne Varroniana tam elaborata et profligata fuerit, ut omnes undecim libros ad ultimum usque complere potuerit; an scriptor in inferioribus libris ad usum vocabulorum et orationis ornatum et similia argumenta transgressus sit. V. Fragmenta horum librorum p. 267 sq.)

MENDA TYPOGRAPHI ET ALIA ANTE LECTIONEM CORRIGENDA.

- P. IX. . . . v. 16. scribe ea paulo.
 7. text. v. 3. — consistit.
 8. annot. v. penult. scribe v. VII, 73.
 16. text. v. 10. scribe "erat olim".
 23. annot. v. 24. — ait Gac.
 24. text. v. 18. — alitur".
 — annot. v. 6. — e IX, 54.
 35. text. v. 21. — lituo".
 39. — v. 16. — Lucana.
 43. annot. v. 1. — Osanno.
 — text. v. 18. — humorem".
 45. annot. v. 11. — Lac. in Ga.
 — — v. 12. — eae a.
 47. — v. 13. — trullen F.
 50. — v. 2. — orinare Ga.
 52. — v. 6. — resclusum Ha.
 54. — v. 13. — uteretur G. uterentur b.
 60. — v. 20. — vocatur] Ga.
 62. — v. 18. — inigeret.
 73. text. v. 4. — liberum.
 78. — v. 11. 12. — appelletur.
 85. annot. v. 17. 18. — fas, is] Victor. fas vg.
 90. — v. 19. — qui hac F.
 96. — v. 20. 21. — dici numo F. diciminimo G.
 104. — v. 4. — sensum] H. sensu cett.
 107. — v. 8. 9. Hi versus inverso ordine positi sunt.
 111. — v. 18. 19. scribe cannatum.
 120. text. v. 8. — utique.
 — annot. v. 18. — tectum quem F.
 133. — v. 17. — mysteris Ga.
 140. — v. 11. — omittant Gb.
 144. — v. 23. — (grege GH.
 153. — v. 5—11. ad estur annotatio praeponenda est ei quae per-
 tinet ad epityrum.
 162. — v. 23. scribe messes (esses GHa.)
 175. — v. 10. — PRAECONELIS.
 181. — v. 7. — Diona et Theona] F.
 — — v. 20. — expectari codd.
 185. — v. 1. adde nominativis codd.
 191. — v. 16. scribe Vatiniorum Ha.
 193. — v. 1. — ut"] G. om. cett. codd.
 196. text. v. 1. — magistratum.
 — annot. v. 9. — magistratum.
 207. — v. 5. — dixi interponit.

M. TERENTI VARRONIS
DE LINGUA LATINA
AD CICERONEM
LIBER QUINTUS.

1. **Q**uemadmodum vocabula essent imposita rebus in CAP. 1
lingua Latina, sex libris exponere institui. De his p. 3
tris ante hunc feci, quos Septumio misi: in quibus Bip.
est de disciplina, quam vocant *ἐτυμολογικήν*. Quae p. (5)
contra eam dicerentur, volumine primo: quae pro ea, Durd.
secundo: quae de ea, tertio. In his ad te scribam, p. 12
a quibus rebus vocabula imposita sint in lingua Latina, Speng.
et ea quae sunt in consuetudine apud poëtas. 15

Inscriptio libri in codd. varie traditur et magis e Varronis verbis effecta esse, quam antiquissimorum librorum incorrupta fide niti videtur. TERENTI] hunc genitivum retinui ex F. Sic *Pacui* V. §. 7. *Enni* V, 68. *Lanui* V, 162. *Mani filii* VI, 90. cf. VIII, 36. Nam Romanos tum temporis sic locutos esse constat, quanquam Varrone ipso dissuadente (quod a Charisio I, 59 sq. Putsch. tradi intellexit Spengelius). Qui etiamsi usum vetustum emendare volebat, non poterat statim in inscriptione ab eo desciscere. Cf. Suerdsioei Vindiciae praecepti Bentleiani de genit. subst. in IUS et IUM desinentium. QUINTUS] F., in inscriptione librorum qui secuntur sibi constans. Eademque ratione libros numerant codd. Vaticani 3308 et 1556. Quam antiquitus usitatam fuisse, Spengelius evicit testibus Grammaticis. Obloquitur quidem Guil. Pape Lectiones Varron. (Berol. 1829.) p. 40., sed desidero argumenta. Qui librum hunc quartum dicunt, cod. Vaticanus 2942 ed. Ald. aliaeque, hos induxerunt Varronis ipsius verba perperam explicata. In nonnullis codd. et edd. hic liber primus dicitur, in aliis nullus numerus est.

§. 1. *Tris ante hunc* libros Varro fecit de impositione, sed unum, ut ex inscriptione colligitur, ante hos tres de causis linguae Latinae similive argumento. *imposita*] Impositionem verborum (*ὀνοματοθεσίαν*) Varro dicit formam primariam, unde fiunt declinatus. Cf. VII, 1. 32. VIII, 1. 7. IX, 34. X, 15. 51. In fine §. punctum reduxi, a Spengelio deletum.

2. Quom uniusquiusque verbi naturae sint duae, a qua re et in qua re vocabulum sit impositum (itaque, a qua re sit pertinacia quom quaeritur, ostenditur esse a pertendendo, in qua re sit impositum, dicitur quom demonstratur, in quo non debet pertendi et pertendit, pertinaciam esse; quod, in quo oporteat manere, si in eo perstet, perseverantia sit): priorem illam partem, ubi, quor et unde sint verba, scrutantur, Graeci vocant ἐτυμολογίαν, illam alteram περισημαινομένων; de quibus duabus rebus in his libris 4 promiscue dicam, sed exilius de posteriore.

¹⁴ 3. Quae ideo sunt obscuriora, quod neque omnis impositio verborum extat, quod vetustas quasdam delevit; nec quae extat, sine mendo omnis imposita; nec quae recte est imposita, cuncta manet (multa enim verba literis commutatis sunt interpolata); neque omnis origo (6) est nostrae linguae e vernaculis verbis; et multa verba aliud nunc ostendunt, aliud ante significabant, ut hostis, nam tum eo verbo dicebant peregrinum, qui suis legibus uteretur, nunc dicunt eum, quem tum dicebant perduellem. 4. In quo genere verborum aut casu erit illustrius unde videri possit origo, inde repetam. Ita fieri oportere apparet, quod recto ¹⁵ casu quom dicimus impos obscurius est esse a potentia, quam quom dicimus impotem; et eo obscu-

2. uniusquiusque] G. uniuscuiusque cett. Quoius, quoi, quom ponam, ubi unus modo obtulerit bonae notae liber. pertendendo] vg. pertendo codd., idque reponi vult Spengel. p. 661. At solet Varro in derivandis verbis ablativum cum praep. ab iungere: ab equo, a spiciendo, nisi cum nominativum vel praesentis primam personam adhibere nocens est. Eadem est sententia G. Pape p. 48. pertendit] codd. pertenditur coni. Vertranius. Sed Varro saepius verbis activis sic utitur, ut nullam addat personam. In seqq. si in eo perstet. VI, 55. fallacia quae propterea quod fando quem decipit, ac contra quam dixit faciat. 71. spes — quod tum sperat quom quod vult fieri putat. Cf. V, 178. VI, 77. priorem] Hic punctum tollendum erat. Idem suadet G. Pape p. 42. quor] G. cur cett., nisi quod a. hic et ubique quor. Sed Varro vix ullo in verbo u consonantem et vocalem ita commisit, ut illa praecederet, haec sequeretur, quod ne fieret antiquiores Romani multis modis cavebant. Quor boni libri habent VII, 2. 3. 109. VIII, 68. 71. X, 1.

4. quom] retinui ex vg. quem FGabc., quae H. V. de permutatione formarum relativarum Praefatio. pos significare potius pontem

rius fit si dicas pos quam impos, videtur enim pos significare potius pontem quam potentem. 5. Vetustas pauca non depravat, multa tollit. Quem puerum vidisti formosum, hunc vides deformem in senecta. Tertium seculum non videt eum hominem, quem vidit primum. Quare illa quae iam maioribus¹⁶ nostris ademit oblivio fugitiva, secuta sedulitas Muti et Bruti retrahere nequit. Non, si non potuero indagare, eo ero tardior; sed velocior ideo si quivero; non mediocreis enim tenebrae in silva ubi haec captanda; neque eo quo pervenire volumus sēmitae tritae; neque non in tramitibus quaedam obiecta, quae euntem retinere possent. 6. Quo verborum novorum ac veterum discordia omnis. In consuetudine communi⁵ quot modis literarum commutatio sit facta qui animad-¹⁷ verterit, facilius scrutari origines patietur verborum; reperiet enim esse commutata, ut in superioribus libris ostendi, maxime propter bis quaternas causas. Literarum enim fit demptione aut additione, et propter earum adtractionem aut commutationem, item syllabarum productione * aut correptione, denique one * :

videbatur, quia liquidam *n* ante sibilantem Latini obscurius pronunciabant. Hinc *fros* apud Varronem, de quo Popma ad h. l., CESOR, COSOL, TERMESES in titulis notis, et multa de quibus C. L. Schneider. Gramm. Lat. I, II. p. 457 sqq.

5. *Muti et Bruti*] de iurisconsultis Mucio et Bruto explicat Turnebus. Mibi proverbialis esse videtur dictio. *mediocreis*] Fa. *mediocris* bc. *mediocres* GH. Varronem hac in EIS s. IS terminatione etiam nominativos plur. interdum concludere, multa monstrant exempla, ut: *omneis* V, 65. VI, 2. ex F. *omnis* VII, 74. IX, 29. ex F. *parteis* V, 21. 56. ex F. *simileis* IX, 43. item ex F. *umboneis* V, 115. ex F. *disparilis* VIII, 67. ex a. *maris* IX, 62. *lentis* IX, 34. Sed apertius Varro ipse suo tempore alios *hae puppis*, *restis*, alios *hae puppes*, *restes dixisse* docet, VIII, 66.

6. *Quo*] coni. *quorum* codd. Quo eo sensu, quo hinc. Similiter VI, 4. VIII, 58. IX, 38. De permutatione verborum v. Praefatio. In *consuetudine*] interpunctione seiunxi a prioribus. *scrutari*] se huic verbo antepont unius F. quem sequitur Spengel. Etiam hoc loco pronomen indefinitum cogitatione supplendum. V. ad §. 2. *reperiet*] *repperiet* a. *adtractionem*] F. *arctationem* ab. *tractationem* GH. cod. Turnebi. Adtractionem dicere videtur quam nos assimilationem. * *aut . . . one* *] Lacunam indicavi et ex parte explevi, ita ut causa appareret eadem, propter quam Varronis sexcenti loci mutili sunt, *δυσκοιλεύτων*. V. Praef. De transpositione elementorum hoc quarto loco dixisse videtur

quae quoniam in superioribus libris, quouismodi essent, exemplis satis demonstravi, hic commonendum esse
¹⁸ modo putavi.

7. Nunc singulorum verborum origines expédiam; quorum quatuor explanandi gradus. Infimus is quo etiam populus venit: quis enim non videt unde arenifodinae et viocurus? Secundus quo grammatica
¹⁹ escendit antiqua, quae ostendit, quemadmodum quodque
 (7) poëta finxerit verbum, confinxerit, declinarit. Hic Pacuvi rudentum sibilus, hic incurvicervicum pecus,
²⁰ hic clamyde clupeat brachium.

8. Tertius gradus quo philosophia ascendens pervenit, atque ea quae in consuetudine communi essent aperire coepit, ut a quo dictum esset oppidum, vicus, via. Quartus ubi est aditus ad initia rerum: quo si non perveniam, scientiam ad opinionem aucupabor, quod etiam in salute nostra nonnunquam facit quom aegrotamus medicus.

9. Quodsi summum gradum non attigero, tamen secundum praeteribo, quod non solum ad Aristophanis lucernam sed etiam ad Cleanthis lucubravi. Volui

Varro: sed et hanc geminam proposuerat. quouismodi] ante h. v. codd. qui inserunt. commonendum] admonendum HGa.

7. is quo] conl. in quo codd. quo Scioppius. arenifodinae] conl. aretofodinae codd. nisi quod ex F. aurifodinae affertur. Vel, ut Turnebus voluit, scribendum cretifodinae. escendit] conl. Scioppius. descendit codd. De illo verbo C. L. Schneider. Gramm. Lat. I, II. p. 552. confinxerit, declinarit] scripsi suadente Spengelio. quod confinxerit quod declinarit codd. Pacuvi] Spengel. pacui GHc. pacu a. parvi Fb. Pacuvius vg. rudentum sibilus] codd. Atque ita Cic. ad fam. VIII, 2. et Serv. ad Aen. I, 87. Quo consensu cogimur, ut Criniti coniecturam: rudentisibilus improbemus. Ipsum sibilus Pacuvii tempore novicium fuisse videtur. Fr. H. Bothe Poëtae Scen. Lat. V, I. p. 147. non recte refert, Varronem aperte: rudentisibilus habere. incurvicervicum pecus] Locus plenior extat ap. Quintil. I, 5, 67. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 148. clamyde cl. br.] Locus plenior ex Hermiona Pacuvii ap. Nonium p. 87, 25. s. v. clypeat: Currum liquit, clamyde contorta astu clypeat brachium. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 126.

8. ascendens] codd. escendens cum Scioppio Spengel. ad initia rerum] conl. regis codd., quod Victorius et Scaliger proverbiali locutione dictum putabant. ad initia rei conl. Augustinus. et initia rerum Vertranius. facit] H. ut videtur. fecit cett. quom] G. cum cett.

9. Cleanthis] Stoicorum igitur grammatica doctrina ex Varrone partim instaurari poterit. Inter eos etiam Cleanthem his rebus studuisse,

praeterire eos, qui poëtarum modo verba ut sint ficta ²¹ expediunt; non enim videbatur consentaneum, quaerere me in eo verbo quod finxisset Ennius causam, negligere quod ante rex Latinus finxisset; quom poëticis multis verbis magis delecter quam utar, antiquis magis utar quam delecter. An non potius mea verba illa quae haereditate a Romulo rege venerunt, quam quae a poëta Livio relicta?

10. Igitur quoniam in haec sunt tripartita verba, quae sunt aut nostra aut aliena ²² aut oblivia: de nostris dicam cur sint, de alienis unde sint, de obliuiis relinquam. Quorum partim quo ita invenerim partim quo* ita opiner scribam. In hoc libro dicam de vocabulis locorum et quae in his sunt; in secundo de temporum et quae in his fiunt; in tertio de utraque re a poëtis comprehensa.

11. Pythagoras Samius ait omnium rerum initia esse bina, ut finitum et infinitum, bonum et malum, vitam et mortem, diem et noctem. Quare item duo, status et motus: quod stat aut agitur, corpus; ubi agitur, locus; dum agitur, tempus; quod est in agitu, actio. Quadripartitio magis sic apparebit: corpus est ut cursor; locus stadium qua currit; tempus hora qua currit; actio cursio. 12. Quare fit ²³ ut ideo fere omnia sint quadripartita, et ea aeterna, quod neque unquam tempus quin fuerit motus, eius (8)

ex ipso h. l. discimus. De Chrysippi et Diogenis inventis v. Io. Classen de gramm. Graecae primordiis p. 72 sqq.

10. *partim quo**] conii. supplevi. V. D. in censura Varronis Spengeliani (*Paedag. Phil. Literaturblatt zur allg. Schulzeitung* 1827. *Abth.* II. N. I. p. 5.) proposuit: *quorum partem quotam invenerim ut opinor scribam.*

11. *initia esse bina*] Non plane Varro consentit cum Aristotele, *Metaph.* I, 5. p. 986. Bekk.: *ἔτιτοι δὲ τῶν αὐτῶν τοῦτων (τῶν Πυθαγορείων) τὰς ἀρχὰς δεῖνα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ στοιχίαν λεγόμενας, πῆρας καὶ ἀπειρον, περὶ τὸν καὶ ἄρτιον, ἐν καὶ πλήθος, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, ἡμέραν καὶ νύκτα, ἡρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι, εὐδὴ καὶ καμπύλον, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τετραγώνον καὶ ἑξαγώνον.* Recte Varro omnibus praeponit finitum et infinitum, quippe fontem ceterorum principiorum. V. Amad. Wendt de rerum principiis sec. Pythagoreos c. II. *Quadripartitio* haec, cuius Varro studiosissimus est, respicitur VIII, 44. *Oratio secunda, ut natura, in quattuor partis.*

12. *fuerit*] vg. *fuerint* codd. *eius enim*] vg. *eius animi* codd. (āi H.) *eius ac mundi* conii. Spengelius. *eius omne* censor, quem

enim intervallum tempus; neque motus ubi non locus et corpus, quod alterum est quod movetur, alterum ubi; neque ubi id agitur, non actio ibi. Igitur initiorum quadrigae: locus et corpus, tempus et actio.

13. Quare quod quattuor genera prima rerum, totidem verborum; horum iam de binis*, locis et iis rebus quae in his videntur, in hoc libro summatim ponam. Sed qua cognatio eius erit verbi quae radices egerit extra fines suas, persequemur: saepe enim ad limitem arboris radices sub vicini prodierunt segetem. Quare non, quom de locis dicam, si ab agro ad agros hominem, ad agricolam pervenero, aberraro. Multa societas verborum, nec Vinalia sine vino expediri, nec curia Calabra sine calatione potest aperiri..

2 14. Incipiam de locis ab ipsius loci origine.
25 Locus est, ubi locatum quid esse potest. Ut nunc dicunt conlocatum, veteres id dicere solitos, apparet; apud Plautum:

Filiam habeo grandem cassam dote atque in-
locabilem,
Neque eam queo locare quouquam;

apud Ennium:

§. 10. dixi. cf. VI, 3. ubi id agitur] scripsi. ubi (om. GHa.) is (his bc.) agitur (agitus G.) codd. ubi sit agitur vg.

13. horum iam de binis] con. horum enim de quis F. enim (nc.) horum de quis (quibus G) GHabc. Spengel. Emend. Varron. p. 10. con. totidem verborum (n. horum corruptam eiusdem verbi lectionem habet), e quis de locis. iis rebus] his rebus codd. Nescio an Varro, ut idem pro iidem (v. ad V, 57.), scripserit etiam is pro iis, unde librarii tot locis his effinxerunt. Certe etiam ubi is nominandi casa ponitur, interdum libri his habent, velut V, 21. VII, 19. Item hisdem, quod est in libris VIII, 35. ex isdem factum est, non ex iisdem. Et notum est, Latine dictum esse dis et deis, diis autem dissyllabum non fuisse. Atqui eadem ratio esse videtur formarum eis, iis et is. prodierunt] GH. prodire F. et, ut vid., abc. quom] G.

14. ab] Scioppius. sub codd. potest.] sic interpunxi. Dicit V., veteres locatum esse aliquid dicere solitos, ut tunc collocatum dicebant. Plautum] Aulul. II, 2, 14. cassam ... inlocabilem] ex Plauti libris. cassa inlocabili Varronis codd. Ennium] Locus ex incerta tragoedia (Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 77.) de Orpheo

*O terra Threca, ubi Liberi fanum in civium
Moero locavi.*

15. Ubi quidque constitit, locus; ab eo praeco dicitur locare, quod usque id emit, quoad in aliquo²⁶ constitit pretium; inde locarium, quod datur, in stabulo et taberna ubi consistat. Sic loci muliebres, ubi nascendi initia consistunt.

16. Loca naturae secundum antiquam divisionem³ prima duo, caelum et terra; deinde particulatim utriusque multa. Caeli dicuntur loca supera et ea deorum: terrae loca infera et ea hominum. Ut Asia, sic caelum dicitur modis duobus. Nam et Asia, quae²⁷ non Europa, in qua etiam Syria; et Asia dicitur prioris pars Asiae, in qua est Ionia ac provincia nostra. 17. Sic caelum et pars eius, summum ubi stellae, et id quod Pacuvius, quom demonstrat, dicit:

*Hoc vide circum supraque, quod complexu
continet*

Terram,

quod subiungit:

Id quod nostri caelum memorant.

dictus esse videtur. *Threca*] i. e. Θρηκη, e coni. dedi. *treca* FHc. *trecha* G. *tēca* a. *trita* b. Tacitus Bekkeri, Ann. II, 64—66., *Thraecia*, ut poetae saepius. *Moero*] b. ut vid., et c. fort. *muro* Fa. *maro* GH.

15. *quidque*] FG. *quisque* b. *quicquam* a. *quiquam* H. *quidquam* c. *usque id emit*] i. e. praeco, cum opus aliquod locat, id a conductoribus emere dici potest, quod opus praestandum certa pecunia soluta reipublicae acquirit. In hoc emendi negotio eo usque procedit, dum pretium certo loco constitit. Ita ut locum explicarem, suavit Goe-schenius.

16. *naturae*] *natura* codd. *caelum et terra*] De eadem rerum divisione Varro ap. Augustin. de C. D. VII, 6. *ac*] FGabc. om. H. Uncis inclusit Spengel., non recte, nam Asia provincia constabat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia; Ionia plerasque civitates liberas habuisse videtur. Utraque est in Asia minore, quae a Varrone *pars Asiae* dicitur.

17. *Hoc vide*] Apud Ciceronem de N. D. II, 36, 91. Pacuvius: *Hoc quod memoro nostri caelum, Graii perhibent aethera.* Quod memoriter scripsisse Ciceronem puto. Contra Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 112. cum G. I. Vossio a Varrone adiectum esse vult verba *Id quod.* *Lu-*

- (9) A qua bipartita divisione Lucilius suorum unius et viginti librorum initium fecit hoc :

²⁸ *Aetheris et terrae genitabile quaerere tempus.*

- 8 18. Caelum dictum scribit Aelius, quod est caelatum : aut, contrario nomine, celatum, quod apertum est. Non male, quod prius* multo potius a caelo quam caelum a caelando; sed non minus illud alterum de celando potuit dici, quod interdiu celatur, quam quod noctu non celatur. 19. Omnino ego magis puto a Chao choum, hinc cavum* et hinc caelum, quoniam, ut dixi, *hoc circum supraque, quod complexu continet terram* cavum caelum. Itaque dicit Andromacha nocti:

- ²⁹ *Quae cava caeli signitinentibus conficis bigis;*
et Agamemnon :

in altisono caeli clipeo,
cavum enim clipeum; et Ennius item ad cavationem:
caeli ingentes fornices.

cilius] con. Scaliger. *Lucretius* codd. Eadem nominum confusio VII, 94. De qua egerunt etiam Eichstad. de vita et carm. Lucretii p. LXV sq. Alb. Forbiger. de T. Lucretii Cari carm. dissertatio p. 77. Osann. ad Caecil. Apulei. p. 18. Necdum locus persanatus videtur.

18. *Aelius* hic est Stilo, Grammaticorum Romae ante Varronem doctissimus, non Gallus, qui de verborum ad ius civile pertinentium significatione scripsit. Hunc interpolati libri Varroni obtrudunt; de illo Gellius X, 21. conferendus cum Varron. VI, 59. Plinius N. H. II, 5. hanc caeli a caelando derivationem ipsi Varroni tribuit. *contrario nomine*] FGHa. i. e. *κατ' ἀντίφασιν*. a contrario nomine bc. ut videtur. *celatum*] b. *caelatum* cett. *prius*] con. posui. *posterior* codd. unde Spengel. *posterius*. Sed etiam hoc sensum pervertit, et poterant librarii primam literam v. prius pro compendio praepositionis post habere. *de celando ... celatur ... celatur*] con. *de caelando ... caelatur ... caelatur* codd. Sed Varro dicit, non opus esse illa *κατ' ἀντίφασιν* derivatione, sed, si caelum a celando dictum sit, potuisse hoc fieri, quod stellae in caelo fixae interdiu solis splendore obscurerentur. Sed postea ipse hanc etymologiam improbat.

19. *ego*] bc. *eo* cett. *choum*] FG. *chorum* H. *choum* a. *conum* b. in c. glossema: *choncavum hodie dicimus*. Festus: *cohum* poetarum coelum dixerunt a *chao*, ex quo putabant coelum esse formatum. Cohum alii dixerunt *choum*, ut *inchoo* alii *incho*. *hinc cavum*] con. addidi, propter ea quae secuntur. *Andromacha*] F. ut vid. *androma* GHac. *andromada* b. *Andromeda* Scaliger. *Andromachae* Ennii tribuit G. I. Vossius, v. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 36. *in altisono*] De hoc Ennii ex Iphigenia fragmento v. VII, 72. *caeli ing.*] cf. Cic. de Orat. III, 40. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 77.

. Quare ut a cavo cavea et caullae et con-
 llis, cavata vallis: et caelum a cavatione; ut³⁰
 vum sit ortum, unde omnia apud Hesiodum, a
 ao, a cavo caelum.

21. Terrā dicta ab eo, ut Aelius scribit, quod 4
 tur; itaque terra in Augurum libris scripta cum R
 . Ab eo colonis locus communis qui prope oppi-
 n relinquitur, territorium, quod maxime teritur;
 e linteum quod teritur corpore, extermentarium;
 e in messi tritura, quod tum frumentum teritur, et
 volum, qui teritur: hinc fines agrorum termini,⁵¹
 ad eae parteis propter limitare iter maxime teruntur;
 pue hinc, quod is in Latio aliquot locis dicitur, ut
 id Accium, non terminus sed termen, hinc Graeci
 xque τέρμονα; pote vei illinc; Euander enim, qui
 Palatium venit, e Graecia Arcas. 22. Via
 at* iter, quod ea vehendo teritur, iter itu; actus³²
 od agendo teritur; etiam ambitus est quod circum-
 ido teritur, nam ambitus circuitus, ab eoque XII
 bularum interpretes ambitus parietis circuitum esse 9
 cribunt. Igitur tera terra, et ab eo poëtae appel-
 ant summa terrae quae sola teri possunt, sola

20. caullae] Scaliger. cavile Fac. cavillae GH. caville b. et
 um a cavatione] conl. et cavete cavitione FGHab. et cavace cavi-
 e c. a cavo] a om. codd. Ad h. l. cf. Apulei. de diphth. p. 135. Os.

21. Augurum libris] De his dixi Rerum Etruscarum III, 5, 5.
 s] ac. messe cett. ut vg. qui] G. Augustinus in mg. ex libris.
 d FH. quo cett. Hoc qui Varro adhibere solet instrumentali, ut ita
 m, casu. v. V, 124. 166. VI, 82. hinc quod is in Latio] conl.
 cum his (is c.) in latino (latio F.) codd. hoc cum in latino is a.
 his v. ad §. 13. De confusis quom et quod v. Praef. hinc Graeci
 que τέρμονα; pote vel illinc] conl. hoc Graeci quod termona. pote
 illinc F. hoc Graeci quod G. et sic in cett. plus minusve verborum
 et propter Graecum τέρμονα et sequentia non intellecta. Concedit Varro,
 num terminus posse etiam profectum esse a Graeco τέρμων.

22. via sicut*] conl. vias quidem Fac. via siquidem G. vita
 idem H. via quidem b. Meae lectioni officit, quod non intelligitur,
 l viae commune sit cum terendo, nam de vocabulis a terendo derivatis
 utur Varro. Pape Lect. Varr. p. 56: 57. quomodo locum interprete-
 non satis assequor. Restat aliquid vitii. itu] conl. iterum
 i. Sed v. V, 35. et Digestor. VIII, 3. Itus, aditus, ambitus ad
 umenta notus est. ambitus] cf. Festus s. v. Heineccii Antiqu.
 a. II, 3, 4. sola teri] solo teri conl. Turneb. Scaliger.

terrae. 23. Terra ut putant eadem et humus;
(10)ideo Ennius in terram cadentis dicere:

cubitis pinsibant humum.

³³Et quod terra sit humus, ideo is humatus mortuus,
qui terra sit obrutus. Ab eo, quom Romanus com-
bustus est, si in sepulcrum eius abiecta gleba non est,
aut si os exceptum est mortui ad familiam purgandam,
donec in purgando humo est opertus (ut Pontifices dicunt,
quoad inhumatus sit), familia funesta manet. Et dicitur
⁴⁰humilior qui ad humum | demissior, infimus humil-
(12)limus, quod in mundo infima humus.

24. Humor hinc; itaque ideo Lucilius:

Terra abit in nimbos imbremque;

⁴¹Pacuvius:

*terra exhalat auram atque auroram humidam
humectam. Hinc ager uliginosus humidissimus;
hinc udus uvidus; hinc sudor, quod fluit* deorsum
in terram. 25. Unde sumi pote, puteus, nisi
potius quod Aeolis dicebant, ut πύταμον τὸν ποταμόν*,*

23. Ennius] Enium c. Ennius cett. Locus ap. Both. P. Sc. L. V, p. 77. Homericum ἐλε γὰρ αἰὼσιν recte confert Turnebus. quom] coni. quod codd. quia b. quod quom Scaliger. si] addidi cum Turnebo. sepulcrum locus vocatur ab eo ipso tempore, quo gleba in os injecta erat, Cicerone teste. Ea glebae in os injectio relicta erat, antiquorum populorum more, ex antiquiore inhumationis usu. Exceptum autem dicitur os, ut puto, cum ad sacra, quibus purgabatur familia, facienda os, id est calva corporis cremati, supra terram extra sepulcrum relinquebatur. Ceterum v. Intpp. ad Cicer. de Legg. II, 22. a Turnebo inde, ap. Moser. p. 679. quoad] vg. quod FGab. De foliis transpositis, hic ordini suo restitutis, v. Praef. qui] coni. quae codd. infima humus] nam ut Varro ap. August. de C. D. VII, 6. aether summus, tum aër, deinceps aqua, infima humus.

24. abit] abc. ut Augustinus emendaverat. abiit cett. Lucilius] Lucillii reliquiae coll. F. Dousa Incert. 96. p. 12. sola terrae] Post haec verba Spengel. Emend. Varr. p. 18. inculcat locum: Ager dictus usque ad fidem praestant (§. 34 — 40.). Non assentio, quod hoc loco, ubi de terra universa dicit, melius humus ei adiungitur, quam ager; infra, postquam divisionem terrae fecerat, agrorum genera et partes iustiore loco explicantur. Quanquam ultro concesserim, locos hos omnes: de humore, de terrae divisione, de agri generibus, de Septimontio, de agri Romani divisione, a Varrone melius disponi potuisse. Pacuvius] Locus inter incerta ap. Bothium P. Sc. L. V, 1. p. 148. quod fluit] Sic, ne locus, coniecturis multum vexatus, sine sensu relinqueretur, scripsi. quamvis codd. terram] b. terra cett.

25. ut πύταμον τὸν ποταμόν, sic πύτων a potu] Buttmannus probabiliter. ut ποταμόν (potamon GH. potamen a. paca-

sic πύτεον a potu, non ut nunc Φρέαρ. A puteis op-⁴²
pidum Puteoli, quod incircum eum locum aquae
frigidae et caldae multae; nisi a putore potius, quod
putidus odor ibi saepe ex sulphure et alumine. Extra¹²
oppida a puteis puticoli, quod ibi in puteis obruebantur
homines, nisi potius, ut Aelius scribit, puticulae
quod putescabant ibi cadavera proiecta. Qui locus
publicus ultra Exquilias, itaque eum Afranius sublu-
culos* in togata appellat, quod inde suspiciunt per-
petuo lumen.

26. Lacus lacuna magna, ubi
aqua contineri potest. Palus paululum aquae in alti-⁴³
tudinem, et palam latius diffusae. Stagnum a Graeco
στεγνόν, quod non habet rimam; hinc ad villas rotunda
stagna, quod rotundum facillime continet, anguli ma-
xime laborant.

27. Fluvius quod fluit, item
Flumen, a quo Lege praediorum urbanorum scribitur:

Stillicidia fluminaque ut fluant ita cadantque.

Inter haec hoc interest, quod stillicidium eo quod⁴⁴
stillatim cadat; flumen quod fluit continue.

28.
Amnis id flumen quod circuit aliquid; nam ab ambitu
amnis; ab hoc qui circum Aternum habitant, Ami-
ternini appellati. Ab eo qui populum candidatus cir-

men bc.) sic potura potu (potum GH.) codd. nisi potius quod Aeoles
dicebant πύτεον, ut ποταμόν sic poteum a potu Boeckhii. Cf.
VI, 84. et Rer. divinar. XIV. ap. Gell. I, 18. φρέαρ] ΦΡΕ F. om.
cett. Puteoli] ut puteoli codd. odor ibi] coni. odoribus codd.
Aelius] Eiusdem loci vestigia quaedam extant apud Festum s. v. puteum
p. 200. Lindeman. Restituit hunc Ursinus ex Varrone, sed Aelium pro
Stilone (ad §. 18.) Gallum dixit. puticulae] codd., an non recte
dubito, cum apud Festum puticuli fuisse videatur. Afranius] Bothe
P. Sc. L. V, 2. p. 200. subluculos*] coni. scripsi propter Varronis
explicationem. cuticulos codd.

26. non habet rimam] Scaliger. nomen (non c.) habet primam
codd. maxime] G. maxime cett.

27. fluminaque] vg. flumina quas codd., nisi forte abc. que ha-
bent. flumina, aquae coni. Scaliger. Hanc legem sive formulam, qua
in servitute stillicidii constituenda utebantur, integram a Varrone exhiberi
non necesse; neque opus ut intericiatur uti nunc sunt (Heinecc. Antiq.
Rom. II, 3, 5.), vel scribatur, quod suavit Spengelius: still. fluminaque
uti nunc fluunt cadantque, ut ita fluant cadantque.

28. aliquid] Hab. aliquod Fc. aliquot G. Aternum] vg.
alternum Fc. alterum annum H. aliter unum G. alterum ab.

- cum it, ambit; et qui aliter facit, indagabili† ex ambitu causam dicit. Itaque Tiberis amnis quod ambit Martium campum et Urbem. Oppidum Interamna dictum, quod inter amneis est constitutum; ⁴⁵ item Antemnae, quod ante amnis, qui Anio, influit in Tiberim: quod bello male acceptum consenuit. 29.
- (13) Tiberis quod caput extra Latium, si inde nomen quoque exfluit in linguam nostram, nihil ad ἐτυμολόγον Latinum; ut quod oritur ex Samnio Volturnus, nihil ad Latinam linguam; at, quod proximum oppidum ab eo secundum mare Volturnum, ut ad nos iam, ut Latinum vocabulum: ita Tiberinus nostrum; et colonia enim nostra Volturnum, et deus Tiberinus.
- ¹³ 30. Sed de Tiberis nomine anceps historia; nam ⁴⁶ suum Etruria, et Latium suum esse credit; quod fuerunt qui ab Thebri vicino regulo Veientum dixerunt

it] a. ut vid., ut vg. *id* codd. indagabili†] codd. Sed nihil corruptius. Inter alia proponi poterat: *interrogatus lege ambitus*; ut apud Sallustium est: *interrogare aliquem legibus ambitus*. Ita *aliter facit* perinde esset ac si dixisset: qui non tantum populum circumit, sed sodalitia conducit, et similia. qui Anio] con. Spengelius. *quanto* codd. In omittendo verbo substantivo magna est Varronis licentia. Cf. §. 58. *neque ii Samothracae dei, qui Castor et Pollux*, et similia saepe.

29. ad ἐτυμολόγον] ad con. addidi. Graecam vocem solus servavit F. at] vg. ad codd. proximum] proximum G. proximum cett. ut ad nos] ut con. addidi. Constructio eadem quae saepe in Varrone observatur. Praeponere solet relativa membra iis unde pendent, ut in his ipsis: *Tiberis quod caput extra Latium, si inde nomen quoque exfluit in linguam nostram*. v. VIII, 3. IX, 3. 69. ut Latinum] con. ad Latinum codd. ita] con. ut codd. nostrum] con. codd. non, quod a compendio nrm cum lineola supra literam r non multum distat. Volturnum] vg. Volturnus codd.

30. ab] codd. pisi quod a. habet a. Item V, 71. ab Tiberi, 137. ab terra. 169. ab tribus. VI, 14. ab Tusculanis. IX, 81. ab tressibus. Vereor ne his omnibus locis *abs* ponendum sit, quanquam id eo tempore, Cicerone teste, tantum in accepti tabulis manebat. Nam Varro in usu harum formarum, ubi vocabula disiuncta coeunt, easdem fere leges observasse videtur, quas lingua Latina in componendis vocabulis. Quocirca *ab* praeter vocales etiam liquidas *l* et *r* et sibilantem *s* antecedere solet, *ab lacu*, *ab ritu*, *ab sue*, ut dicitur *ablego* et *abrumpo* et *abisto*. Rarius cum *n* iungitur, nunquam cum *m*, sed dicitur *a magnitudine*, *a muro*, ut amoveo. Inter medias *d* saepe a Varrone committitur cum *ab*, *ab decem*, *ab diis*, ut in abdo et abdico. Sed ut abtraho et abterreo non admissum est (puto quia *b* ante *t* pronunciando *p* fieret, et praepositio *a* hanc mutationem refugit): ita mihi persuadere non possum, *ab terra* a Varrone scriptum esse, sed *abs terra* sicut *abs te*. Forma *a*, cum lingua senescente magis evalesceret, saepe pro antiquiore *ab* posita est. Sic quo

appellatum Thebrim; sunt qui Tiberim priscum nomen Latinum Albulam vocitatum literis tradiderunt, posterius propter Tiberinum regem Latinorum mutatum quod ibi interierit, nam hoc eius ut tradunt sepulcrum.

31. Ut omnis natura in caelum et terram divisa 6 est, sic caeli regionibus terra in Asiam et Europam. Asia enim iacet ad meridiem et austrum, Europa ad septemtriones et aquilonem. Asia dicta a Nympha, a qua et Iapeto traditur Prometheus. Europa ab Europa Agenoris, quam ex Phoenice Mallius scribit taurum exportasse, quorum egregiam imaginem ex aere Pythagoras Tarenti fecit. 47

32. Europae loca multae incolunt nationes. Ea fere nominata aut translaticio nomine ab hominibus, ut Sabini et Lucani, 53 aut declinato ab hominibus ut Appulia et Latium: 54 utrumque ut Etruria et Tusci. Qua regnum fuit Latini, universus ager dictus Latium, particulatim oppidis cognominatus, ut a Praeneste Praenestinus, ab Aricia Aricinus.

33. Ut nostri Augures publici disserunt, agrorum sunt genera quinque, Romanus, Gabinus, Peregrinus, Hosticus, Incertus. Romanus dictus, unde Roma, ab Romulo. Gabinus ab oppido Gabis. Peregrinus ager pacatus, qui extra Romanum et Gabinum, quod uno modo in his 55

loco Varro (VI, 59.) *ab novo* scribit, eodem Gellius X, 21. *a novo*. VIII, 26. librarii verba *ab luo luam* in *abluo abluam* mutaverunt. Quapropter forma *ab*, ubi unus modo probus codex obtulerit, recipienda erit. *Veientum*] H. ut vid. *vehentum* Fb. *vehentum* c. *vinietium* G. *veientium* a.

31. *Agenoris*] GHabc. *filia* vg. add. quod nescio an non habeat F. *Mallius*] *Manlius* G. fort. ac. *Manilius* Bentinus. *Pythagoras* est notissimus artifex, Myronis aemulus, non, de quo Lobeck. *Aglao-pham*. p. 924. cogitat, philosophus Samius. De eadem statua Tatianus c. Graec. c. 53. *declinato*] codd. *declinata* ut vg. Spengel. *Tusci*] Scaliger. *tuscia* codd. *Latium*] vg. *latius* codd., quod ab hoc sermonis genere abhorret.

33. *publici*] FGc. *publice* Hab. *publicei* Scaliger, probabiliter. V. ad VIII, 36. 50. *ab Romulo*] *ab* (a ab.) *romo* Fabc. *Gabis*] FHabc. *gabis* G. Varro haec et similia ex vulgari sermone, contractionis amantissimo, retinuisse videtur. Sic boni codd.: *Publicis* V, 158. *Esquilis* 159. (Ga.) *Faleris* 162. (F.) *praeverbis* VI, 38. (ab.) *mysteris* VII, 34. (Ha.) Minus probanda *ensoris* VI, 86. (H.) et *volun-*

secuntur auspicia. Dictus peregrinus a pergendo, id est a progrediendo; eo enim ex agro Romano primum progrediebantur. Quocirca Gabinus quoque peregrinus, sed quod auspicia habet singularia, ab reliquo discretus. Hosticus dictus ab hostibus. Incertus is ager, qui de his quatuor qui sit, ignoratur.

34. Ager dictus in quam terram quid agebant, ³⁶et unde quid agebant fructus causa: alii quod id Graeci ¹⁰dicunt *ἀγρόν*. Ut ager quo agi poterat, sic qua agi actus. Eius finis minimus constitutus in latitudinem pedes quatuor, fortasse an ab eo quatuor, quod ea quadrupes agitur; in longitudinem pedes CXX; in quadratum actum et latum et longum esse CXX. Multa antiqui duodenario numero finierunt, ut XII decuriis actum. 35. Iugerum dictum iunctis ³⁷bus actibus quadratis. Centuria primo a centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen, ut tribus multiplicatae idem tenent nomen. Ut qua agebant, (11)actus: sic qua vehebant, viae dictae; quo fructus convehebantur, villae; qua ibant, ab itu iter appellarunt, qua id anguste, semita ut semiter dictum.

taris IX, 35. (a.) Cf. notata ad V, inscr. et §. 13. *secuntur*] G. *seruntur* cett. *feruntur* vg. *Sequuntur* Varronem neque dixisse, neque scripsisse certum videtur (cf. ad V, 2.), sed vel *sequuntur*, vel *secuntur*, ut *loquuntur* et *locuntur*, *reliquom* et *relicum*. Hoc *secuntur* librariorum fefellisse videtur. *Sequi auspicia* eodem sensu dictum puto, quo *sequi leges*, *sequi rationem*. *quoque*] Scaliger. *quo siue* (sine b.) codd. *quod*] Turnebus. *quos* codd. *habet*] Turnebus. *habent* codd. Dixi de h. l. Rerum Etruscarum III, 5, 4.

34. *alii quod*] Spengel. e lectione *aliquid* FGc. *aliquid* Ha. om. b. An fortasse Varro scripsit *ali* (ut idem) *quod*? *quo*] Turneb. Sciopp. *quod* codd. *fortasse an*] v. VII, 40. VIII, 7. Scaliger ad Varr. de R. R. III, 6. p. 240. ed. Durdrecht. *esse*] con. Spengel. *esset* codd. Cf. V, 46. *Ab eis dictus vicus Tusculus, et ideo ibi Fortunum stare*; et supra §. 23. VI, 64.

35. *Iugerum*] cf. de his Niebuhr. R. H. II, p. 705. ed. sec. *Centuria* rectius explicatur a Niebuhr. R. H. II, p. 177., Varrone ipso, de R. R. I, 10. docente, centurias fuisse centenorum hereditiorum, hereditiorum binorum iugerum. *primo a*] vg. *primo* G. *primum* H. *primo* cett. *tribus*] vg. *tribus actibus* codd. Locum Varronis exprimit Columella de R. R. V, 1. *qua agebant*] Augustinus ex libris. *quo agebant* codd. *viae*] vg. *actus viae* codd. Idem etymon *viae* s. *veas* de R. R. I, 2, 14. *ab itu*] vg. *ab abitu* (habitu Fc.) codd.

36. Ager cultus ab eo quod ibi cum terra semina coalescant, ut inconsitus, incultus. Quod primum ex agro plano fructus capiebant, campus dictus; posteaquam proxima superiora loca colere coeperunt, a colendo colles appellarunt; quos agros non colebant³⁸ propter silvas aut id genus, ubi pecus posset pasci et possidebant, ab usu suo saltus nominarunt. Haec etiam Graeci *νομάς*; nostri nemora. 37. Ager quod videbatur pecudum ac pecuniae esse fundamentum, fundus dictus; aut quod fundit quotquotannis multa. Vineta ac vineae a vite multa. Vitis a vino, id a vi; hinc vindemia, quod est vinidemia aut vitidemia. Seges ab satu, id est semine. Semen quod non plene id quod inde; hinc seminaria; sementem, item alia. Quod segetes ferunt, fruges; a fruendo fructus; ab spe spicae, ubi et culmi, quod in summo campo nascuntur, et summum cul-³⁹men. 38. Ubi frumenta secta, ut terantur et¹¹arescant, area. Propter horum similitudinem in urbe loca pura areae; a quo potest etiam ara deum, quod pura; nisi potius ab ardore, ad quem ut sit, fit ara; a quo ipso area non abest, quod qui arefacit ardor est solis. 39. Ager restibilis qui restituitur ac reseritur quotquotannis; contra qui intermittitur, a

36. *coalescant*] coni. *coalescebant* codd. ut] Hb. et FGa. om. H. Post codd. addunt *ab* quod omisi. Hinc orta vulgata: *et ab eo quod inconsitus.* *posset*] scripsi. *possit* codd. *possidebant*] Festus p. 209. Lindem. *possessions* appellantur agri late patentes publici privatique, quia non mancipatione, sed usu tenebantur, et ut quisquam occupaverat, collidebat (*colebat*). Cf. Niebuhr. R. H. II. p. 162., qui etiam nostro loco uti poterat.

37. *plene*] coni. *plane* codd. Varro semen a semis dictum putat. *sementem*] FGab. *sementum* Hc. *sementes* vg. Sed reliqui illud, quia et aliis locis oratio in accusativum abruptius transit, ita ut modo passivum dicitur, modo activum dicunt supplendum sit. V. V., 88. 142. *fructus*] h. v. Varro infra V, 104. a ferundo ut fruamur dictum censet; ita ut sibi non satis constare videatur.

38. *potest ara deum*] *esse* addit b., ut vg. Sed non opus est. Nam Varro saepius sic: *possunt in Latium quoque haec eadem ficta* V, 96. *id a θράμβη potest dictum* VI, 68. *potest id ab acciando* VII, 58. Cf. V, 118. VI, 58. 60. VII, 75. Item: *hoc primum debuit pastoribus caseus*, intellige *esse*, V, 108.

novando novalis. Ager arvus et arationes ab arando; ab eo quod aratri vomer sustulit, sulcus; quo ea terra iacta id est proiecta, porca.

40. Prata dicta ab eo, quod sine opere parata. Quod in agris
 40 quotquotannis rursum facienda eadem, ut rursum capias fructus, appellata rura. *Dividit illico Siccus**, scribit Sulpicius, *plebei rura largiter ad aream*. Praedia dicta, item ut praedes, a praestando, quod ea pignore data publice mancuspis fidem praestent.

5 41. Ubi nunc est Roma, erat olim Septimontium, | nominatum ab tot montibus, quos postea urbs
 (12) 42 muris comprehendit. E quis Capitolium dictum, quod hic, quom fundamenta foderentur aedis Iovis, caput humanum dicitur inventum. Hic mons ante
 48 Tarpeius dictus a virgine Vestale Tarpeia, quae ibi ab Sabinis necata armis et sepulta; quouis nominis monimentum relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur saxum. 42. Hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, et ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturnia scribitur. Eius vestigia etiam nunc manent tria: quod Saturni

39. arationes] i. e. agri publici qui decumis impositis ab aratoribus colebantur: qua de re Turnebus ad h. l. prudenter agit. porca] Aliter Varro de R. R. I, 29. dicitur porca quod ea seges frumentum porricit.

40. illico Siccus*] conl. in eos eius codd. Cogitavi de L. Siccio, qui cum Icilio legem de Aventino publicando pertulerat. Illico suavit Blumius. Sulpicius quis sit, incertum. Servius Sulpicius Rufus lctus, Varronis aequalis, a Turnebo intelligitur. largiter] F. largitur cett. ut vid. omnes. pignore] codd. pignori vg. Est ea formula inter solennes, in quibus dativi antiqua forma servata est. Cf. Praetor, qui praeiret iure et exercitu V, 81. qui dant quique accipiunt foenore Plaut. Curcul. IV, 1, 19. Alia Schneider. Gramm. Lat. II, I. p. 202. mancuspis] conl. Ribbentrop. mancupes codd. mancupi Vertranius.

41. Ad locum de Urbe lectiones excerpti Cassinensis affert, et de iis disputat Io. Bapt. Morgagnus (*Raccolta d'opuscoli scientifici. Venet. T. IV. p. 3 sqq.*). Nuper de eo quaesitum est in Boettigeri „*Kunst und Alterthum*“ Fasc. 1. p. 69. et a Bunsenio in Descr. Urbis Romae. T. I. p. 688 sqq. erat olim] addidi. Similiter Spengel. Emend. Varron. p. 18 n. Septimontium] F. referente Niebuhr R. H. I. p. 400. ed. sec. Turnebus. septem montium cett. Cf. Festus s. vv. Sacrani et Septimontium.

42. Ennius] in Annalibus. Ennii Annalium fragmenta post Meru-

fanum in faucibus; quod Saturnia porta, quam Iunius⁽¹⁴⁾ scribit ibi, quam nunc vocant Pandanam; quod post aedem Saturni in aedificiorum legibus privatis parietes *postici muri* sunt scripti.

43. *Aventinum* aliquot de causis dicunt. *Nae-*
vius ab avibus, quod eo se ab Tiberi ferrent aves; ⁴⁹
alii ab rege Aventino Albano, quod ibi sit sepultus;
alii *adventinum* ab adventu hominum, quod commune
Latinorum ibi Dianae templum sit constitutum. Ego
maxime puto, quod ab advectu; nam olim paludibus
mons erat ab reliquis disclusus, itaque eo ex urbe ad-
vehebantur ratibus: quousque vestigia, quod ea, qua tum
vehebantur, etiam nunc dicitur *Velabrum*, et, unde
escendebant, ad infumam novam viam locus sacellum ⁵⁰
Velabrum.

44. *Velabrum* a vehendo. *Velatu-*
ram facere etiam nunc dicuntur, qui id mercede faciunt.
Merces dicitur a merendo et aere. *Huic vectura* *
quadrans; ab eo *Lucilius* scripsit:

Quadrantis ratiti,

quia ratibus transibant.

45. Reliqua Urbis loca olim discreta, quom Ar- 8
georum sacraria in septem et XX partis urbis sunt dispo-

lae curas ed. E. S. L. I. v. 125. *in faucibus*] erat παρὰ τῇ ἐίξῃ
τοῦ λόφου κατὰ τὴν ἀνοδὸν τὴν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς φέρονσαν εἰς τὸ Καπιτώλιον,
ut Dionys. Hal. I, 34., sive in ima parte convallis inter arcem et Capito-
lium. *Iunius*] cf. ad VI, 33. *quod post aedem*] Etiam hoc in
vestigis Saturniae urbis, quod parietes post aedem Saturni versus Capito-
lium in legibus aedificiorum privatis (quibus de aedificiis exstruendis con-
stituebatur, ut in Puteolana parieti faciundo lege ap. Gruter. p. 207.)
postici muri, tanquam ad posticam Saturniae regionem pertinentes, dice-
bantur. Hinc corrigenda Descr. Rom. I. p. 145 sq.

43. *Nae-vius*] Bothe P. Sc. L. V, II. p. 26. *adventinum*] con-
aventinum codd. *maxime*] G. *maxime* cett. *advectu*] F. *aventu* a.
adventu bc. *adventum* H. *eventu* G. **vehebantur, etiam nunc**
addidi con. *ea qua advectum, dicitur*, con. Spengel. Emend. Varron.
p. 11. *infumam*] con. Spengel. Turnebum fere secutus. *rumam* F.
funam H. *finam* Ga. *finam* bc. De infima nova via Gell. XVI, 17.
(coll. Liv. V, 32. 50. 52.) et infra VI, 24. *Velabrum*] con.
labrum codd.

44. *vectura*] con. *vecturae qui ratibus transibant* codd. Hinc
verba: *quia ratibus transibant post ratiti* transposui. *Lucilius*] Rel.
coll. F. Dousa, Inc. 100. p. 13. cf. Festus s. v. Ratitum quadrantem
p. 228. Lind.

45. *partis*] Gac. *partes* cett. Accusativus *partis* VIII, 44. IX, 34.
X, 17. 20. *parteis* V, 55. IX, 30. X, 6. 18. *sunt*] G. et abc. ut vid.

⁵¹sita. Argeos dictos putant a principibus, qui cum Hercule Argivo venere Romam et in Saturnia subsederunt. E quis prima est scripta regio Suburana, secunda Exquilina, tertia Collina, quarta Palatina.

46. In Suburanae regionis parte princeps est Caelius mons, a Caelio Viblenno Tusco duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Tatium regem: hinc post Caelii mortem, quod nimis munita loca tenerent neque sine suspitione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus vicus Tuscus, ⁵²et ideo ibi Vortumnus stare, quod is deus Etruriae ¹⁵princeps. De Caelianis qui a suspitione liberi essent, traductos in eum locum, qui vocatur Caeliolus, cum Caelio nunc coniunctum. 47. Huic iunctae * Carinae et inter eas quem locum Ceroliensem appellatum apparet, quod primae regionis quartum sacrarium scriptum sic est:

Ceroliensis, quarticeps circa Minervium quae a Caelio monte iter in Tabernola est.

(15) Ceroliensis a Carinarum iunctu dictus Carinae, ⁵³postea Cerolia, quod hinc oritur caput Sacrae

sint cett. Ex hoc loco sumere solent, urbem tum fuisse divisam in septem et viginti partes: quod Varronis verbis non significatur. Sed sacraria tantum disposita sunt. *venere] venerunt G. Suburana] vg. et c. ut vid. suburbana cett. codd.*

46. Caelio] F. coele GH. cele a. similiter bc. Tatum] em. Fr. Puccius. Latinum codd. Caelii] codd. ut vid. omnes (celii G.) cum Caelio nunc] coni. Bunsen. p. 691. cum Celion, supra n addito e. F. ex collatione Niebuhr. quom caelion G. cum coelion H. cum celion ac. in celio b.

47. Huic iunctae*] addidi e coni., unde, quomodo locus truncari potuerit, apparet. Huic ad Caelium montem pertinet. Ceroliensem] vg. ceroniensem codd., praeter G. qui cironiensem. Ceroliensis] ceroliensis FGHC. ceruliensis a. ceruliensis b. quarticeps] vg. quae (que b.) triceps codd. e] coni. in codd. iter] coni. iter G. itur cett. Bunsen. p. 692. mavolt ut locus sic suppleatur: qua in Celio monte (vel in Celium montem) itur: via sinistra in tabernola est. Hoc Minervae Captae delubrum erat, Caelius ex alto qua mons descendit in aequum. Illic ubi non plana est, sed prope plana est. Ovid. F. III, 835. postea Cerolia] Pro his et sqq. Bunsen. p. 693. Postea sacra via, quod hinc oritur etc. (intellige: eo loco sacrarium Argeorum est). Me quia in sententiam viri egregii pedibus eam, retinet praeter alia, quod sic Ceroliensis nomen inexplicatum relinquitur. Varroni autem, qui Urbis loca hactenus tantum enarrat, ut nominum etyma explicet, frigidus etiam in stirpe investiganda lusus potior videbatur quam nullus conatus. Ita esse,

Viae ab Streniae sacello, quae pertinet in Arcem, quae sacra quotquot mensibus feruntur in Arcem, et per quam Augures ex Arce profecti solent inaugurare. Huius Sacrae Viae pars haec sola volgo nota, quae est a foro eunti primore clivo. 48. Eidem regioni attributa Subura, quod sub muro terreo Carinarum: in ea est Argeorum sacellum sextum. Subura Iunius scribit ab eo, quod fuerit sub antiqua Urbe: quod testimonium potest esse, quod subest ei loco qui Terreus murus vocatur. Sed ego a pago potius Succusano dictam puto Succusam: *quod in nota etiam⁵⁴ nunc scribitur tertia litera C non B. Pagus Succusanus quod succurrit Carinis.

49. Secundae regionis Exquiliae. Alii has scripsere ab excubiis Regis dictas: alii ab eo quod excultae a rege Tullio essent: *alii ab aesculetis.* Huic origini magis concinunt loca vicini, quod ibi Lucus dicitur Facutalis et Larum et Querquetulanum sacellum et Lucus Mefitis et Iunonis Lucinae: quorum angusti fines: non mirum, iamdiu⁵⁵ enim late avaritia nunc est. 50. Exquiliae duo

multi Varronis loci fateri cogunt. *Cerolia*] Turnebus. *Cerionia* codd. *Arcem qua*] vg. *arce* (cum lineola c.) codd. *arte* b. *Huius Sacrae Viae*] De eadem re Festus p. 238. Lindem.: *Itaque ne eatenus quidem, ut vulgus opinatur, sacra appellanda est a Regia ad domum Regis sacrificuli, sed etiam a Regis domo ad sacellum Streniae, et rursus a Regia usque in Arcem.* *primore*] Aldina. *primoro* codd. *proximoro* esse in F., si recte intelligo, dicit Bunsen. p. 693., qui coni. *proxima sacro*.

48. *in ea*] vg. *in eo* codd. **quod in nota etiam*]* coni. addidi, coll. Quintil. Inst. 1, 7. Accedit auctoritas Bunsenii p. 694.

49. *Exquiliae*] scripsi. *esquiliae* G. *esquillie* b. *exquilineae* ut vid. cett., quod Spengel. p. LXVIII. praefere videtur. Sed iidem §. 50. *Exquiliae*. *scripsere*] F. *scripserunt* cett. *Tullio*] vg. *tullo* (nillo H.) codd. De Servii domo in Exquiliis v. Solin. I, 25. Liv. I, 48. Varro V, 159. Festus s. v. Patricius vicus. **alii ab aesculetis*]* coni. addidi. Assentitur Bunsen. p. 696. *Lucus*] vg. et c. ut vid. *locus* GHab. *lucus* F. et excerpt. Cassinense. *dicitur*] a. et excerpt. Cassinense. om. cett. *Facutalis*] *falcutalis* G. *facutalis* cett. *fagutalis* vg. Fortasse an Varro in antiquis nominibus interdum vetustam litteram, in qua c pro g erat, servaverit. Certe §. 50. *facutalem* servandum erat: quanquam *ficulinis* contra libros scribere non audeo. *et ante Querqueti*] coni. addidi. *est post Querq. exc.* Cassin. *nunc*] Fb. ut vid. *unaq* H. *une* c. *unde* Ga.

montes habiti, quod pars *Oppius, pars* Cespeus
mons suo antiquo nomine etiam nunc in sacris appella-
tur. In sacris Argeorum scriptum est sic :

16 Oppius mons, princeps Exquilis ouls lucum Fa-
cutalem; sinistra via secundum moerum est.

56 Oppius mons, terticeps cis lucum Exquelinum,
dexterior via in Tabernola est.

Oppius mons, quarticeps cis lucum Exquelinum,
via dexterior in Figulinis est.

Cespius mons, quinticeps cis lucum Poetelium,
..... Exquilinis est.

57 Cespius mons, sexticeps apud aedem Iunonis
Lucinae, ubi aeditumus habere solet.

51. Tertiae regionis colles quinque ab deorum
fanis appellati, e quis nobiles duo colles. Viminalis
a Iove Vimino, quoi ibi arae; sunt qui, quod ibi
vimineta fuerint. Collis Quirinalis ob Quirini fa-

50. *Oppius pars*] ut adderetur, paene necessarium habui. *Ex-*
quilis ouls] emendavi. Accedit Bunsen. p. 696. *exquilisouis* F. *quilistyoius* a.
quilisoius G. *quilisonis* c. *quilistius* b. *quisoius* H. Hartung de cas-
bus p. 195. hoc et sequentibus locis pos inserendum putavit, intelligens et
ipse praepositionem deesse. Sed *cis* et *ouls* ceteris omnibus aptiora, cum
haec sacraria a pontificibus certo quodam circuitus ordine obeunda fuerint.
lucum] vg. *lacum* FGHa. *latum* bc. *facutalem]* *facultalem* FHc.
facultatem Gab. Cf. Solin. I, 26. Tarquinius Superbus (habitavit) Es-
quiliis supra clivum Pullium ad Fagutalem lucum, et infra V, 152.
via] Scioppius. *quae* codd., quam lectionem Bunsen. p. 696. retinet. Quod
sequitur in vulgata lectione: *Oppius mons bicepsos simplex*, tum codd.
auctoritate destituitur, tum propter os sine nomine manifestarium tenetur
emblemata. Neque mihi adhuc persuasit Bunsen. p. 696., necesse esse ut
secundum quoque sacrarium fuerit in Oppio. Poterat esse in declivioris
quadam Exquiliarum parte. *terticeps cis]* conl. *terticepsois* Fa. *terci-*
ceps ois b. *tertocepsois* c. *lucum]* vg. *lacum* FHac. *latum* b. *quar-*
ticeps cis] conl. *quatricepsois* FH. *quarticepsois* G. *quadricepsois* b. *lu-*
cum] vg. *lacum* FGa. *locum* H. *latum* c. *via dexterior]* vg. *vian-*
dexteriore codd. *in Figulinis]* imis *Exquilis* conl. Bunsen. p. 696.
non probabiliter. *Cespius]* conl. et accedit Bunsen. p. 697. *sceptus*
FGH. *septius* c. *septimus* b. *quinticeps cis]* *quinticepsois* FHc. *quin-*
ticepsois G. *qui noticepsois* c. *qui noncepsois* b. *lucum]* vg. *lacum*
FG. *locum* H. *latum* bc. *La* a. *Lacunae* signum interposui. Bunsen.
p. 697. scr. *Exquilis* est. *Cespius]* Fabc. *ceptius* GH. *aedem*
Iunonis Lucinae] de hac Ovid. F. II, 435. III, 245.

51. *quoi]* conl. *quod* codd. *vimineta]* G. ut vg. *vimina nata* b.
Turneb. Augustinus ex libris. *vimitata* a. *vimina* cett. *ob]* addidi,

m; sunt qui a Quiritibus, qui cum Tatio Curibus
 uerunt Romam, quod ibi habuerint castra. 52. (16)
 od vocabulum coniunctarum regionum nomina oblite-⁵⁸
 it: dictos enim collis plureis apparet ex Argeorum
 rificiis, in quibus scriptum sic est:

Collis Quirinalis, terticeps cis aedem Quirini.

*Collis Salutaris, quarticeps, advorsum est
 Apollinar, cis aedem Salutis..*

*Collis Martialis, quinticeps apud aedem
 Dei Fidi in delubro ubi aeditunus habere
 solet.*

*Collis Latiaris, sexticeps in vico Instelano⁵⁹
 summo, apud auraculum†: aedificium solum
 est.*

rum deorum arae, a quibus cognomina habent, in
 s regionis partibus sunt.

53. Quartae regionis Palatium, quod Palantieis
 n Euandro venerunt, aut quod Palatini Aborigines
 agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi consede-
 it. Sed hoc alii a Palanto uxore Latini putarunt;
 idem hunc locum a pecore dictum putant quidam;
 ue Naevius Balatium appellat. 54. Huic¹⁷

† item in codd. nonnullis deest V, 129. *Quiritibus*] codd. nisi
 i H. *Quiritebos*. cf. Serv. ad Aen. VII, 710. *Curetibz* vg.

52. *collis*] Gabc. *colles* cett. *plureis*] FH. *pluris* Gabc. Sed
 oc vocabulo diphthongus EI tenacius haesit quam in aliis multis. Hinc
eis et *complureis* saepius etiam post Varronis aetatem. *tertipceps*
*tertipceps*ois FGHa. *anticeps*ois c. *anticeps* b. *Apollinar cis*]
polinarois G. *pilonarois* FH. *pilonaris* a. *pilomātis* b. Bunsen. p.
 dubius haeret inter hanc et suam coniecturam: *adversum est pulvi-*
 i. e. Solis, de quo Quintil. 1, 7. *Martialis*] Scaliger. *mutialis*
mucialis Fabc. *Dei Fidi*] G. *defidi* Fc. *deidefidi* ab. *dei*
 G. De eius templo in Martiali colle Dionys. IX, 60. *Latiaris*]
latiores FG. *latis*is Hac. *laci*oris b. *auraculum*†] codd. *augu-*
lum Turnebus, quod non improbat Bunsen. p. 699.

53. *Palantieis*] i. e. *Παλάντιες*, conl. *palantes* FGHbc. *pallan-*
 a. *aut quod*] vg. *qui et* FGHa. *quod et c. qui etiam* b. In-
 angebatur antea post *Palatini*. *Palanto*] conl. *Palantio* Fc. *pal-*
 io Ha. *pallantia* G. *palancia* b. *Palantho* Spengel. V. de hac Pa-
 Festus s. v. *Pallatium*, cum interpret. p. 575. Alia etymologia Pa-
 Varroni tribuitur a Servio ad Aen. VIII, 51. *Naevius*] Bothe
 ic. L. V, 2. p. 26.

⁶⁰ Germalum et Velias coniunxerunt, quod in hac regione scriptum est:

Germalense quinticeps apud aedem Romuli;

et

Veliense sexticeps in Velia apud aedem deum Penatium.

Germalum a germanis Romulo et Remo, quod ad ficum
⁶¹ ruminalem ibi inventi, quo aqua iberna Tiberis eos detulerat in alvéolo expositos. Veliae unde essent, plures accepi causas, in quis quod ibi pastores Palatini ex ovibus ante tonsuram inventam vellere lanam sint soliti, a quo vellera dicuntur.

9 55. Ager Romanus primum divisus in parteis tris, a quo tribus appellata Tatiensium, Ramnium, Luce-
rum: nominatae, ut ait Ennius, Tatienses a Tatio, Ramnenses a Romulo, Luceres, ut Iunius, a Lucumone. Sed omnia haec vocabula Tusca, ut Volnius, qui tragoedias Tuscas scripsit, dicebat. 56. Ad

⁶² hoc quatuor quoque parteis Urbis tribus dictae ab locis Suburana, Palatina, Exquilina, Collina; quinta quod sub Roma, Romilia. Sic reliquae triginta ab his rebus, quibus in tribuum libro scripsi.

40 57. Quod ad loca, quaeque iis coniuncta fuerunt,
(17) dixi: nunc de his quae in locis esse solent. Immortalia et mortalia expediam, ita ut prius quod ad deos pertinet dicam. Principes dei Caelum et Terra. Hi
⁶³ dei idem qui Aegypti Serapis et Isis, etsi Arpocrates digito significat ut taceas eam. Idem principes in Latio

54. *Germalum*] ab. ut vg. cett. *cermalum*, quod non improbarem, si inferiore quoque loco codd. offerrent, etiam ob Festum s. v. *Cermalus. regione*] vg. *religione* codd. *Aedem deum Penatium*] huius situs optime cognoscitur e Dionysio I, 68. *ibi*] excerpt. Cassin. et ii (*hi* G.) *ibi* codd.

56. *triginta*] Turnebus ex libris. *texta* F. *trita* Gabr. *tria* H. *tribuum libro*] coni. Spengelius. *in tribum libros* codd. Indicat fortasse Varro unum ex libris de Rebus Humanis.

57. *idem pro iidem*, ut in seq. et §. 65. VI, 34. 52. VIII, 64. IX, 15. 19. 26. *ut taceas eam*] F. *ut tota seam* H. *ut tatas eam* a. *ut catuseam* G. *ut at at. scam* bc. Nihil a lectione F. recessi, quanquam multa h. l. tentata sunt cum ab interpolatoribus tum a criticis. Varro dicit. se aperire, quae sit Isidis natura et significatio, etsi Harpocratis notus ille gestus, eam naturam in arcanis habendam esse, declaret.

Saturnus et Ops. 58. Terra enim et Caelum, ut Samothracum initia docent, sunt Dei Magni et hi quos dixi multis nominibus. (Non quas Samothracia ante portas statuit duas virilis species aeneas, Dei Magni; neque, ut volgus putat, ii Samothraces Dei qui Castor et Pollux; sed ii mas et femina.) Et hi quos Angurum ⁶⁴ libri scriptos habent sic: *Divi qui potes*, pro illo quod Samothraces *ἑοὶ δυνάτοί*. 59. Haec duo, Caelum et Terra, quod anima et corpus. Humidum et frigidum terra *eaeque corpus, caldor caeli et inde anima*, sive:

*Ova parere solet genus pennis condecoratum,
Non animam,*

ut ait Ennius et post:

inde venit divinitus pullis

Ipsa anima;

sive, ut Zenon Citieus, animalium semen ignis is qui ⁶⁵ anima ac mens. Qui caldor e caelo, quod hic innumerabiles ac immortales ignes; itaque Epicharmus de mente humana dicit istic:

Est de sole sumptus ignis, isque totus mentis est:

58. *Samothracum*] *mothrachum* H. *motracum* bc. vocabulo decurtato, quod noto ob sequentia. *Samothracia*] edd. vetustae, et Servius ad Virg. Aen. III, 12. *abrhacia* F. *ambratia* G. *ambraci* b. *ambracia* ut vid. ac. Praeter alios de hoc loco egerunt Salmas. ad Spartiani Hadr. 14. et Lobeck. Aglaopham. p. 1244. Varro hoc spectat, ut caelum et terram ab origine deorum loco cultos demonstret, quod Varronianae physiotheologiae principium est. Hi igitur sunt etiam dei magni Samothracum, non fratrum illae species in propatulo positae. *Dei qui*] codd. ut vid., quanquam Spengel. *dii* ex vg. retinuit. *sed hi mas et femina*] interpunctione mutata a seqq. seiunxi. *ἑοὶ δυνάτοί*] vg. *THEOE ΔΥΝΑΤΟΙ* F. om. GH. De abc. nihil notatum.

59. *eaeque . . . anima*] lacunam in nullo cod. significatam conieci. Ex caelo animam natam esse, Varro dicit, vel ita ut aura caelitus veniens se animalium partui insinuet, vel ita ut ipsum animalium semen animam in se habeat. *parire*] G. ut vg. *parere* cett. codd. *Ennius*] Epicharmo. Locus in Ennio Hessellii p. 182. ex Varrone, Prisciano, Diomedea. *inde venit*] ap. Hessel. p. 183. *pullis*] post h. v. *insinuans se* non est in codd. Additum est ex Enniano loco ap. Lucretium de R. N. 1, 117. *Zenon Citieus*] Uti poterant hoc loco Tennemannus Hist. philos. T. IX. p. 63 sq. et Ritterus Hist. phil. T. III. p. 606. Varronis physiologia maximam partem Stoicis debetur: hi eam Heraclito acceptam referebant. *anima*] vg. *animam* codd. Post v. *mens* interpunxi. *Epicharmus*] Ennii locus ap. Hessel. p. 175. corruptus affertur. *dicit*] ait ac. lidem dicit addunt ante v. de. Quocirca Spengelio p. XL. utrumque spurium visum est. *isque*] quod ante h. v. in codd. est: *id est, sol est*, suadente Spengelio, ut glossema induxi.

ut humores frigidae sunt humi, ut supra ostendi.
 60. Quibus iunctis caelum et terra omnia exgenuerunt,
 quod per hos natura :

⁶⁶ *Frigori miscet calorem atque humori aritudinem.*
 Recte igitur Pacuvius quod ait:

Animam aether adiugat,

et Ennius: *terram corpus quae dederit, ipsam capere, neque dispendi facere hilum.* Animae et corporis discessus quod natis is exitus, inde exitium, ut, quom in unum ineunt, initia. 61. Inde omne

⁶⁷ corpus, ubi nimius ardor aut humor, aut interit, aut, si manet, sterile; quoi testis aestas et hiems, quod in altera aër ardet et spica aret, in altera natura ad nascendum cum imbre et frigore luctare non volt et potius ver expectat. Igitur duplex causa nascendi ignis et aqua; ideo ea nuptiis in limine adhibentur quod coniungit. Hinc et mas ignis, quod ibi semen; aqua
 (18) femina, quod fetus alitur humore. 62. Et horum

19 vinctionis vis Venus; hinc Comicus:

⁶⁸ *huic victrix Venus,*

Videsne haec?

non quod vincere velit Venus, sed vincere. Ipsa Victoria ab eo, quod superati vinciuntur. Utrique testis poësis quod et Victoria et Venus dicitur Caeligena.

60. Quibus iunctis] coni. quibus iuncti codd. Ante h. v. inter-
 punxi. *Frigori miscet*] Et haec ex Ennii Epicharmo, p. 179. Hessel.
 Sed eadem a Varrone dicta esse Promethei L. I, ex Nonio s. v. aritudi-
 nem, notat Scaliger. *Pacuvius*] Chryse. Bothe P. Sc. L. V, 1.
 p. 115. *adiugat*] Nonius Marcellus p. 75. Mercer. *adiungat* Varro-
 nis codd. *dederit*] Scaliger, Scioppius, e IX, 37. *peperit* GH. *de-*
perit cett. Locus pingui Minerva in versus heroicos, quorum numeros
 Varro solverat, redactus ap. Hessel. p. 176. *natis is exitus*] Sciop-
 pius. *nati si (ri H.) sexius (secius F. sepius b.)* codd. *nati sic exeunt*
 coni. Pape Lectt. p. 59.

61. altera] coni. altero codd. ut vg. Sed post haec altera in
 FGHa. est. *potius ver*] vg. *totius vere* codd. *nuptiis*] Explica-
 tius de ea re egit Varro de Vita P. R. II. ap. Nonium s. vv. fax et titio
 et foelix. *hinc*] Ha. *hic* cett. *alitur*] coni. *ab eius* codd.

62. Et] Ante h. v. *ἰνστικτῆ* interpungebatur. *vinctionis vis*].
 coni. sicut Pape p. 59. *unctionis vis* coni. Turnebus. *unctione suis*
(sumit G.) codd. Quod in codd. esse solet *unctio*, ambiguum est inter
 iunctio et uinctio. *Comicus*] vg. *comicos* codd. *huic victrix*]
 Incertum unde sumptum. Bothe P. Sc. L. V, II. p. 276. *Caeligena*

Tellus enim quod prima vineta Caelo, Victoria ex eo. Ideo haec cum corona et palma, quod corona vinclum capitis, et ipsa a vinctura dicitur vieri id est vinciri, a quo est in Sota Ennii:

Ibant malaci viere Veneriam corollam;

palma, quod ex utraque parte natura vineta habet⁶⁹ paria folia.

63. Poëtae de caelo quod semen igneum cecidisse dicunt in mare ac natam e spumis Venerem, coniunctio ignis et humoris quam habet vim, significant esse Veneris. A qua vi natis dicta vita, et illud a Lucilio:

Vis est vita, vides, vis nos facere omnia cogit.

64. Quare quod caelum principium, ab satu est dictus Saturnus, et quod ignis, Saturnalibus cerei superioribus mittuntur. Terra Ops, quod hic omne opus, et hac opus ad vivendum; et ideo dicitur Ops mater,⁷⁰ quod terra mater. Haec enim

terris genteis omnis peperit et resumit denuo, quae dat cibaria, ut ait Ennius. Quae quod gerit fruges, Ceres: antiquis enim C quod nunc G.

Venus dicitur, non quod *Oὐρανία* appellatur, sed quod Caeli e virilibus orta est.

Tellus quod prima vineta Caelo Varroni dicitur, id ab Hesiodi narratione aliquantum discedit, sed pertinet tamen ad Titanas in sinum Telluris inclusos, quapropter illa *ἰνός σπονγιζέτω Γαῖα πλώρη σπειρομένη*, Theog. v. 159.

vieri id est vinciri] coni. Scioppius. *viere est vincire* (*vincere* G.) codd., qui locum perperam interpunctum habent. *Sota*] codd. (Ha. sic: *in sota*.) *Asoto* Ald. *Sotadico* Scaliger. Et verum est, Ennium Sotadicos versus scripsisse. V. Festus in Exc. s. v. Cyprio bovi p. 45. Lindem. Sed erat etiam liber Ennii *Sota*, laudatus a M. Caesare Epistol. ad Frontonem IV, 2. (Supplem. Fronton. e Cod. Vatic.). Nunc etiam Festo s. v. tonsam p. 272. Lindem., ubi legitur *Ennius in Asota*, reddendum erit *in Sota*.

Ibant malaci] Ennii fragm. ed. Hessel. p. 184.

palma] coni. Scaliger. *palman* codd. Pendent haec ab antecedentibus, quapropter non *τελειαν*, sed *μίσην* posui interpunctionem.

63. *Poëtae*] Hesiodus Theog. v. 181 sqq. *coniunctio*] coni. Scioppius. *coniunctione* codd.

habet] c. (i. e. *ht* cum lineola.) *haberent* H. *habent* F. *hnt*, cum lineola, Gab. *significant esse Veneris*] coni. Spengel., quanquam in constituendo toto loco a vero paulum aberrans. *significantes se veris* (*severis* Habc.) codd. *veris* pro *Veneris* etiam VI, 16. est in Ha.

Lucilio] Lucilii Reliquiae ed. Fr. Dousa Incert. 32.

64. *terris genteis*] Ennius, Epicharmo ut videtur. V. Ennii fragm. ed. Hessel. p. 178. Sed ibi locus ponitur ut a Scaligero pro arbitrio relictus est.

C quod nunc G] coni. *quod nunc* (*inde* H.) et codd.

65. Idem hi dei, Caelum et Terra, Iuppiter et Iuno, quod, ut ait Ennius,

*Istic est is Iuppiter quem dico, quem Graeci
vocat*

*'Αἴφα, qui ventus est et nubes, imber postea,
Atque ex imbre frigus, ventus post fit, aër
denuo.*

*Haecce propter Iuppiter sunt ista quae dico tibi,
Quoniam mortalis atque urbes belluasque omneis
iuvat.*

71

20 Quod hinc omneis et sub hoc, eundem appellans dicit:

Divomque hominumque pater rex.

Pater quod patefaciat semen, nam tum esse conceptum patet*, inde cum exit quod oritur. 66. Hoc idem

magis ostendit antiquius Iovis nomen; nam olim Dio-

(19)vis et Diespiter dictus, id est dies pater. A quo

72 dei dicti qui inde, et dius et divos, unde sub
divo, Dius Fidius. Itaque inde eius perforatum
tectum, ut ea videatur divom id est caelum; quidam
negant sub tecto per hunc deierare oportere. Aelius
Dium Fidium dicebat Diovis filium, ut Graeci Δίοςκο-

65. *Idem hi]* codd. nisi quod *ii* bc. Dixi de hac forma contracta annot. ad §. 57. Interpunctio huius loci quam maxime laborabat. *Istic est]* Ennii fragm. p. 180 sqq. *Aīfa]* aërem FGB. ut vid. *arēm* c.

Sed Graecum fuisse h. l. vocabulum, inde intelligitur, quod id om. H. et lacuna est in a. Ultima syllaba arsi producitur, neque opus ut scribatur *quique*, sicut fecit Columna. *ventus]* vg. *ventis* codd. *Haecce]*

coni. Spengel. *haec* codd. *istaec* Turnebus, Columna. *Quoniam]*

coni. *qua* codd. nisi quod H. *quia* ut videtur. IX, 30. habemus *quoniam*

qua pro *quoniam*, ortum illud ut videtur e dittographia vocabuli *quoniam*

et siglae. V. Praef. *hinc]* coni. Spengel. *hic* codd. *Divomque]*

Ennii fragm. p. 146. *Divom* coni. *divum* codd., quod Ennii tempore

Romano ore pronunciari non poterat. *esse]* coni. *est* codd. *patet]*

coni. et codd.

66. *Diovis]* De hoc et coniunctis nominibus bene nuper disputavit

Max. Schmidt in Iahnii Annalibus Phil. et Paed. a. 1831. T. XII, 3. p. 333.

Diespiter] *Dispiter* F. quod alienum ab hoc loco. *id est]* idem F.

dies] i. e. diei, patrico casu, de quo C. L. Schneider Gramm. Lat. II, 1.

p. 355. *dius]* c. ut videtur. om. ab. *dies* cett. *divos]* *dius*

codd. V. dicta ad §. 2. *divom]* *divum* codd. *per hunc]* i. e. per

Dium Fidium. Locos Plutarchi Quaeest. Rom. 28. et Varronis ap. Non.

s. v. rituus contulit Scaliger. *Δίοςκορον]* *dioscoron* Fac. *diosto-*

nem b. om. H. lacuna in G., unde intelligitur Graecum fuisse vocabulum.

gov Castorem, et putabat hunc esse Sancum ab Sabina lingua, et Herculem a Graeca. Idem hic Dis pater dicitur, infimus qua est coniunctus terrae, ubi omnia ut* oriuntur, ita* aboriuntur: quare, quod finis ortus,⁷³ Orcus dictus. 67. Quod Iovis Iunó coniux et is caelum: haec terra quae eadem tellus, et ea dicta, quod una cum Iove iuvat, Iuno, et regina, quod huius omnia terrestria.

68. Sol, vel quod ita Sabini, vel solus ita lucet ut ex eo deo dies sit. Luna vel quod sola lucet noctu, itaque ea dicta Noctiluca in Palatio; nam ibi noctu lucet templum. Hanc, ut Solem Apollinem, quidam Dianam vocant; vocabulum Graecum alterum,⁷⁴ alterum Latinum, et hinc, quod luna in altitudinem et latitudinem simul eat, Diviana appellata. Hinc Epicharmus Enni Proserpinam quoque appellat, quod solet esse sub terris. Dicta Proserpina, quod haec ut serpens modo in dexteram, modo in sinistram partem late movetur. Serpere et proserpere idem dicebant, ut Plautus quod scribit:

Quasi proserpens bestia.

69. Quae ideo quoque videtur ab Latinis Iuno Lu-21 cina dicta, vel quod et ea terra, ut Physici dicunt,⁷⁵

putabat] Vertranius et Fr. Puccius. *putabant* codd. *Sancum*] Scalliger. *sanctum* codd. *Dis pater*] coni. *dies pater* Fc. *diespiter* Gab. *diaespiter* H. De Dite patre Varronem dixisse, facile intelligitur. Varro, qui omnia numina ad partes mundi revocat (Augustin. de C. D. VII, 6.), caelum, qua terram tangit et ambit (nam caelum terram undique complecti, dixerat supra §. 17.), Ditem patrem et Orcum dictum esse existimat. *qua*] coni. *qui* codd. *ut* oriuntur*] coni. *aboriuntur* GH. *oriuntur* cett. *ita**] coni. III b. *vi* cett. *quare*] coni. *quorum* codd. Fortasse an Varro *quor* scripserit, quod sic adhibitum esse videtur V, 108. et ex lectione G. IX, 93. *ortus*] coni. *ortum* codd. *Orcus*] Turnebi cod. *ortus* cett.

68. *Sol*] vg. *sola* codd. *solus*] Scioppius. *solum* codd. *vocabulum*] quod ante h. v. in codd. est: *Apollinis*, id omisi cum Scioppio tanquam glossema. Epexegesisin esse existimavit Pape Lectt. Varr. p. 45. *eat*] Scioppius. *et* codd. *Enni*] G. *Ennii* cett. V. annot. ad Inscr. libri. Enni fragm. ed. Hessel. p. 183. *Plautus*] Poenulo V, 2, 74.

69. *quoque*] GHa. om. cett. Quo que sic transpositum non offendet. V. ex. gr. V, 82. *a quo is quoque magister populi appellatus.* ab] Hbc. *a* cett. V. annot. ad §. 28. *et ea*] coni. e GH. *est* e cett. codd. *altera* Turnebi cod. *est et* coni. Spengel. Respicit Varro

et lucet; vel, quod ab luce eius, qua quis conceptus est, usque ad eam, qua partus quis in lucem, luna iuvat, donec mensibus actis produxit in lucem, ficta a iuvando et luce Iuno Lucina: a quo parientes eam invocant, luna enim nascentium dux quod menses huius. Hoc vidisse antiquos apparet, quod mulieres potissimum supercilia sua attribuerunt ei deae; hic enim debuit maxime collocari Iuno Lucina, ubi a diis lux ⁷⁶datur oculis. 70. Ignis a gnascendo, quod hinc nascitur, et omne quod nascitur ignis gignit; ideo (20) calet, ut qui denascitur eum amittit ac frigescit. Ab ignis iam maiore vi ac violentia Volcanus dictus. Ab eo quod ignis propter splendorem fulget, et fulgor et fulmen et fulgur et fulguritum* quod fulmine ictum contrariis diis.

71. Ab aquae lapsu lubrico lymphæ. Lymphæ Iuturna, quæ iuaret; itaque multi aegroti propter id nomen hanc aquam petere solent. A fontibus et ⁷⁷fluminibus ac ceteris aquis dei, ut Tiberinus ab Tiberi, et ab lacu Velini Velinia, et Lymphæ

Anaxagoram Democritumque, qui lunam habebant σιγήματα διάπυρον ἔχον ἐν ἑαυτοῖς περὶ αὐτῆς καὶ ὁρῆ καὶ γάρραγγας. Plutarch. Plac. Philos. II, 25. V. Anaxagoræ fragmenta illustr. ab Ed. Schaubach. p. 161. ab luce eius] dei addere, quanquam in proclivi erat, religioni habui, cum vocabulorum usu quotidiano tam tritorum frequens semper fuerit ellipsis. luna] coni. Scioppius. una codd. in lucem] post h. v. ὑποστιγμὴν posui pro τελείῃ. Ita etiam Pape Lectt. Varr. p. 45. antiquos] antiquas FGHa. Sed vulgatam retinui.

70. gnascendo] conieci propter etymologiam. nascendo codd. nascitur] codd. idque defendi iis videtur, quæ ad §. 2. annotavi. quod hinc nascitur omne, et quod Scaliger. gignit] Augustinus in marg. ex libris. scindit cett. et fulgor] F. et abc. ut videtur. om. GH.. cum sequenti et. et fulguritum*] coni. addidit Turnebus. om. codd. Pape Lectt. Varr. p. 60. fulgur h. l. dici putat rem fulgure ictam. At, qui condebat fulmina sive fulgura, quanquam ipsam flammam bidentali cingere non poterat, credebatur tamen dispersos fulminis ignes colligere. De qua re dixi Rerum Etruscarum III, 7, 4. diis] codd. Sed aut dis aut deis scribendum erit.

71. lymphæ] cf. VII, 87. ubi Lymphæ a nympha. Quare Varro iure inconstantiae arguitur a Doederlinio Etymologiar. et Synonymorum L. L. V. II. p. 14. hanc] coni. hic GH. hinc cett. Varro loquitur non de lacu Iuturnæ, qui erat in foro ad Castoris, sed de saluberrimo Iuturnæ fonte iuxta Numicium fluvium. Multa de hoc Serv. ad Aen. XII, 139. ceteris aquis] vg. ceteras aquas codd. ab] Ha. a cett. De qua

Commotiae* ad lacum Cutiliensem a commotu, quod ibi insula in aqua commovetur. **72.** Neptunus, quod mare terras obnubit ut nubes caelum, ab nuptu id est optatione ut antiqui, a quo nuptiae, nuptus dictus. Salacia Neptuni a salo. Venelia a veniendo ac ventu illo, quem Plautus dicit:

Quod ibi dixit qui secundo vento vectus est 78

Tranquillo mari: ventum gaudeo.

73. Bellona a bello nunc, quae Duellona a duello. Mars ab eo, quod maribus in bello praest, aut quod ab Sabinis acceptus, ibi est Mamers. Quirinus a Quiritibus. Virtus ut viri vis a virilitate. Honos ab honore sive onere, itaque honestum dicitur quod oneratum, et dictum:

Onus est honos qui sustinet rempublicam.

Castoris nomen Graecum. Pollucis a Graecis nomen quod est*, in Latinis literis veteribus inscribitur, ut Πολυδεύκης, Polluces, non ut nunc Pollux. Concordia a corde congruente. **74.** Feronia, Minerva, Novensides a Sabinis. Paulo aliter ab 79 eisdem dicimus Herculem, Vestam, Salutem,

re dixi annot. ad §. 28. *Commotiae**] vg. comitiis codd. commotis August. marg. ex libro. Insulae huius natantis multa extat memoria; de Lymphis Commotiis unus Varro testis adesse videtur.

72. terras] vg. et terras codd. a quo nuptiae, nuptus dictus] a quo nuptu nuptiae dictae vel nupta dicta, con. Scaliger. Quod placeret, si mutatione opus esset. Venelia] codd. nisi quod venalia a. panalia c. Venilia vg., ut legitur ap. Virgilium Aen. X, 76. ventu] Scioppius. vento codd. ibi] codd. nisi quod G. ubi. ille vg. ex Plauti libris, Cistellar. I, 1, 15. Bacchiaci sunt versus.

73. ab S.] a vg. om. codd. Quiritibus] Quiribus H. Fortasse Curibus. honere sive] con. honesto codd. honera scribitur etiam infra VI, 77. Onus est honos] Sententia iusto trimetro expressa, quales multae Romae sine auctoris nomine ferebantur. nomen quod est] con. h. l. posui, nam in codd. ea verba post veteribus leguntur. Πολυδεύκης] a. ut videtur. Polydeuces F. pollidnceps Gb. pollid-eunceps c. om. H. Polluces ad Etruscum Pultuke ut proximam originem referendum.

74. Novensides] FGHa. noversides bc. Non opus Novensiles inferre, nam Novensiles sive per l sive per d scribatur, non referre, docet Mar. Victorin. de orthogr. p. 2470. Putsch. Herculem] codd. nisi quod hecralem b. hercalem c. Dubium tamen h. l. id nomen. Herem

Fortunam, Fortem, Fidem. Et arae Sabinum linguam olent quae Tati regis voto sunt Romae dedicatae; nam ut Annales dicunt, vovit Opi, Florae, Vedio, Iovi Saturnoque, Soli, Lunae, Volcano et Summano itemque Larundae, Termino, Quirino, Vortumno, Laribus, Dianae Lucinaeque. E quis nonnulla nomina in utraque lingua⁸⁰ habent radices, ut arbores quae in confinio natae in utroque agro serpunt: potest enim Saturnus hic de alia causa esse dictus atque in Sabinis, et sic Diana et de quibus supra dictum est.

- 41 75.** Quod ad immortaleis attinet, haec; deinceps (21) quod ad mortalis attinet videamus. De his animalia in tribus locis, quod sunt in aëre, in aqua, in terra. A summa parte ad infimam descendam. Primum nomen omnium*: alites ab alis, volucres a volatu. Deinde generatim: de his pleraeque ab suis vocibus ut⁸¹ haec: upupa, cuculus, corvus, hirundo, ulula, bubo; item haec: pavo, anser, gallina, columba. **76.** Sunt quae aliis de causis appellatae, ut noctua, quod noctu canit ac vigilat, lusciniola, quod luctuose canere existimatur atque esse ex Attica **23** Progne in luctu facta avis. Sic galeritus et motacilla, altera, quod in capite habet plumam elatam, altera quod semper movet caudam. Merula, quod mera id est sola volitat; contra ab eo graguli, quod gregatim, ut quidam Graeci greges γάργαρα. Fice-

(Marteam) coni. Scaliger. haec: Palem idem. Laram vg. Fortem] ac. ut Ald. fontem FG. frontem Hb. Et arae] coni. ea re (id est ē are) codd. Florae Vedio Iovi Saturnoque] coni. floraeve dio iovi saturnoque G. florae vedio iovi saturnio quae H. floraeve dio iovi saturnoque Fac. flore vel iovi saturnoque b. Sic ut locum constitui, confuunt XII arae. Dixi de ea re Rerum Etruscarum III, 3, 8. Diana et] coni. dianae codd.

75. omnium*] coni. nomen codd. generatim] i. e. non universe, sed secundum singula genera. Sic Varro V, 146. et alii. ab alis] Turnebus. alii codd.

76. galeritus] c. ut vid. galericus FH. gallericus Gab. graguli] Fab. graculi cett. Illud defenditur inscriptione numi, de quo Forcellinus Lex. tot. Latin. s. v. Locum hunc tangit Quintil. Inst. 1, 6. post med. γάργαρα] coni. Scaliger. gergera codd. Dixi de h. l. Rerum Etruscarum Introd. I, 2. p. 13.

dula et miliariae a cibo, quod alterae fico, alterae milio fiant pingues.

77. Aquatiliū vocabula animalium partim sunt¹² vernacula partim peregrina. Foris muraena quod⁸² *μύραινα* Graece, cybium et thunnus, quouis item partes Graecis vocabulis omnes, ut melandrya atque uraeon. Vocabula piscium pleraque translata a terrestribus ex aliqua parte similibus rebus, ut anguilla, lingulaca, sudis; alia a coloribus ut haec: asellus, umbra, turdus; alia a vi quadam ut haec: lupus, canicula, torpedo. Item in conchyliis⁸³ aliqua ex Graecis, ut peloris, ostreae, echinus. Vernacula ad similitudinem, ut surenae, pectunculi, ungues.

78. Sunt etiam animalia in aqua quae in terram interdum exeant, alia Graecis vocabulis ut polypus, hippopotamios, crocodilos, alia Latinis ut rana, anas, mergus; †a quo Graeci ea quae in aqua et terra possunt vivere vocant *ἀμφίβια* † e quis rana a sua dicta voce, anas a nando, mergus quod mer-⁸⁴ gendo in aquam captat escam. 79. Item aliae in hoc genere a Graecis, ut querquedula *κερκουρίς**, halcedo quod ea *ἀλκυών*; Latina, ut testudo quod testa tectum hoc animal, lolligo quod subvolat, litera commutata, primo volligo. Ut Aegypti in flumine⁽²²⁾ quadrupes, sic in Latio, nominati lytra et fiber,

77. muraena] vg. murena codd. *μύραινα*] vg. myraena FG, quod fortasse recipiendum. miraena H. mirena a. minera c. om. b. cybium] a. ut videtur, sicut vg. cytybium F. citibium G. om. Hbc. et thunnus] Victorius. et tiunus F. et thinnus GH. et thinnus a. eathenus bc. melandrya] melanderya F. melander GHac. meleander b. lingulaca sudis] b. ut videtur, sicut vg. lingula casudis (cassudis G. cafudis F. casulis c.) codd. surenae] vg. syrenae GHa. syrene c. sirene F. sirenes b. Nomen aliunde non cognitum.

78. hippopotamios] F. Eadem terminatione est voc. in c.; in -ius exit GHa. in -os, ut vg., b. anas] vg. om. codd. †a quo . . . ἀμφίβια †] haec cum Scioppio addititia habeo.

79. *κερκουρίς*] conī. *cerceris* codd. nisi quod b. om. *cercuris* Ald. *ἀλκυών*] conī. *ἀλ* H. *alcyon* bc. *halcyone* F. *alition* G. om. a. Ut Aegypti] Hoc colon cum sequentibus interpunctione coniunxi, cum antea disiungeretur. Neque quidquam deesse existimo. lytra] vg. lyra F.

lytra quod succidere dicitur arborum radices in ripa
⁸⁵ atque eas dissolvere, ab λύω*; fiber, extrema ora fluminis dextra et sinistra maxume quod solet videri et
²⁴ antiqui fibrum dicebant extremum, a quo in sagis fimbriae et in iecore extremum fibra, fiber dictus.

80. Quae sunt hominum propria primum, deinde de pecore, tertio de feris scribam. Incipiam ab honore publico. Consul nominatus, qui consuleret populum et senatum, nisi illinc potius unde Accius ait in Bruto:

*Qui recte consulat, consul fuat.**

⁸⁶ Praetor dictus, qui praeiret iure et exercitu; a quo id Lucilius:

*Ergo praetorum est antidire.**

81. Censor, ad quodvis censionem, id est arbitrium, censeretur populus. Aedilis, qui aedes sacras et privatas procuraret. Quaestores a quaerendo, qui conquirerent publicas pecunias et maleficia, quae triumviri capitales nunc conquirunt; ab his postea, qui quaestionum iudicia exercent, Quaestores dicti. Tribuni militum, quod terni tribus tribubus Ramnium, Luceum, Titium olim ad exercitum mittebantur. Tribuni plebei, quod ex tribunis militum primum tribuni plebei facti qui plebem defenderent, in secessione Crustumina.

82. Dictator, quod a consule dicebatur, quod dicto
⁸⁷ audientes omnes essent. Magister equitum, quod summa potestas huius in equites et accensos, ut est summa populi dictator, a quo is quoque magister populi appellatus. Reliqui quod minores quam hi magistri, dicti magistratus, ut ab albo albatu.

lira GHabc. Item in sequentibus. λύω*] coni. *lytra* Fa. *lyra* G. *litra* Hc *hira* b. *extrema*] Scioppius. *ab extrema* codd. *maxume*] G. *maxime* cett.

80. *Accius*] FG. *tatius* H. *taccius* abc. Fortasse *L. Accius fuat**] ex emend. Augustini dubitanter scripsi. Sic Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 192. *consulciat* FGH. *consulcia* a. *consul ciat* b. *consul fiat c. iure*] v. annot. ad §. 40. *antidire**] coni. *ante et praeire* codd. *ante praeire* vg. et sic Fr. Dousa Lucil. fragm. Incert. 98. *praeire* coni. Turnebus.

81. *Titium*] *ticium* Fac. *tacium* H. *taccium* G. *tatium* b. *secessione Crustumina*] v. Niebuhr. R. H. I. p. 630. ed. alt.

83. Sacerdotes universi a sacris dicti. Pontifices, ut Scaevola Quintus Pontifex Maximus dicebat, a posse et facere ut pontifices: ego a ponte arbitror; nam ab his sublicius est factus primum, ut restitutus saepe, quom in eo sacra et uls et cis Tiberim non mediocri ritu fiant. Curiones dicti a curiis, qui sunt ut in his sacra faciant.

84. Flamines, quod in Latio capite velato erant semper, ac caput cinctum habebant filo, flamines dicti. Horum singuli cognomina habent ab eo deo quoi sacra faciunt; sed partim sunt aperta partim obscura. Aperta, ut Martialis, Volcanalis; obscura Dialis et Furinalis, quom Dialis a Iove sit, Iovis enim, Furinalis a Furina quouis etiam in fastis Furinales feriae sunt. Sic flamen Falacer a divo patre Falacre.

85. Salii a salitando, quod facere in comitio in sacris quotannis et solent et debent. Luperci, quod Lupercalibus in Lupercali sacra faciunt. Fratres Arvales dicti sunt, qui sacra publica faciunt propterea ut fruges ferant arva, a ferendo et arvis fratres arvales dicti. Sunt qui a fratria dixerunt; fratria est Graecum vocabulum partis hominum, ut Neapoli etiam

83. ut Scaevola] F. a cett. interponunt. Scaevola Quintus] nomina sic in codd. collocata recte tuetur Turnebus. Pontifex] F. pontifex cett. Illud antiquius, ut carnufex (ita ex. gr. cod. Suritanus Plauti Capt. V, 4, 22.), artufex ap. Varron. IX, 18. ex cod. G. Neque tamen pontifices scripsi, sed pontifices, ut est in codd., eandem legem observans, quae agnoscitur in consul et consilium, in mancupo et mancapium, multisque aliis. pontifices] Turnebus ex libris. pontifices codd. quom] Ga. quo H. cum cett. in eo] con. ideo codd. Varronem putavi de Argeis cogitare, quos pontifices et Vestales virgines Idibus Maiis quotannis de ponte sublicio in Tiberim iecisse constat. V. infra VII, 44. Ovid. F. V, 621. Festus s. v. Argei et Sexagenarii, Plutarch. Quaest. Rom. 32. uls] vg. vis Fbc. ius Ga.

84. in Latio] codd. nisi quod in Iano H. licio con. Scaliger. om. Scioppius. Retinui ea verba, quod flaminum apud alias Italiae nationes aliae poterant esse religiones. Legas velim, quae de titulo Anagninae urbis portae inscripto: Flamen sume samentum, narrat Marcus Caesar M. Frontoni, Epistol. IV, 4. Iovis enim] i. e. nam Iupiter Iovis dictus est. V. supra §. 66. et de elliptico dicendi genere §. 28. Falacer] cf. annot. ad VII, 45.

85. salitando] F. Spengel. saltando cett. comitio vg. comitiis codd. fratria] Phratriarum Neapolitanorum multa extat memoria. Strabo V. p. 246. Tituli ap. Ignarram de phratr. Neapolit. Neapoli] Turnebus. apoli GHac. a poli b. apolini F.

nunc. Sodales Titii dicti ab Titiiis avibus quas in auguriis certis observare solent. 86. Feciales

quod fidei publicae inter populos praecrant; nam per hos fiebat ut iustum conciperetur bellum, et inde desitum† ut foedere fides pacis constitueretur. Ex his

⁹⁰mittebantur antequam conciperetur, qui res repeterent, et per hos etiam nunc fit foedus, quod *fidus* Ennius scribit dictum.

16 87. In re militari praetor dictus, qui praeciret exercitui. Imperator ab imperio populi, qui eos qui id attentassent oppressit hostes. Legati, qui lecti publice, quorum opera consilioque uteretur peregre magistratus, quive nuncii senatus aut populi essent.

Exercitus, quod exercitando fit melior. Legio, ²⁶quod leguntur milites in delectu. 88. Cohors,

quod, ut in villa ex pluribus tectis coniungitur ac quidam fit unum, sic hic ex manipulis pluribus copulatur.

⁹¹Cohors, quae in villa, quod circa eum locum pecus coërceretur: tametsi cohortem in villa Hypsierates dicit esse Graece *χορτον* apud poëtas dictam. Manipulos exercitus minimas manus quae unum secuntur signum. Centuria qui sub uno centurione sunt, quorum centenarius iustus numerus. 89. Milites, quod trium

milium primo legio fiebat, ac singulae tribus Titien- sium, Ramnium, Lucerum milia singula militum mitte-

(24)bant. Hastati dicti qui primi hastis pugnabant, pilani qui pils, principes qui a principio gladiis:

86. inde desitum†] codd. om. Vertranius, Scioppius. Fortasse: cum desitum (bellari). Similiter Popma.

88. hic] coni. his codd. hic significat in exercitu. Deinde *τελειαν* posui *στυγίην* post v. copulatur. Antea nulla erat. *coërceretur*] v. coreretur F. cooreretur GH. cohereretur a. et b. vel c. coheretur b. vel c. *Hypsicrates*] Ald. *ipsicrates* codd. Scripsit is, Gellio teste, super iis quae a Graecis accepta sunt. *χορτον*] Turnebus. *χο* H.

Lac. in Ga. *cohorton* cett. *Manipulos*] codd. nisi quod *manipuli* a. De accusativo inter nominativos mixto v. annot. ad §. 37. *secun- tur*] coni. *sequuntur* GHb. *sequitur* F. et ac. ut videtur. V. ann. ad §. 33. *Centuria*] F. *centuriae* cett. *qui*] coni. *quas* codd. Fefellit librariorum structura *πρός τὸ σημαίνοντων*. Infra IX, 4. *de copulis personarum, qui eis debent uti.*

89. *milium*] G. *millium* cett. Sed *milìa* omnes in sequentibus, sicut infra VI, 36. Sunt Grammatici etiam nunc, qui *mile* rectius dictum

a post commutata re militari minus illustria sunt. Pi-⁹²
ani triarii quoque dicti quod in acie tertio ordine
extremis subsidio deponebantur; quod hi subsidebant,
ab eo subsidium dictum, a quo Plautus:

Agite nunc, subsidite omnes quasi solent triarii.

90. Auxilium appellatum ab auctu, quom accesserant ei qui adiumento essent alienigenae. Praesidium dictum, qui extra castra praesidebant in loco aliquo, quo tutior regio esset. Obsidium dictum ab obsidendo, quo minus hostis egredi posset inde; item ab absidendo, quom id ideo facerent quo facilius demi-⁹³
nuerent hosteis. Duplicarii dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria ut darentur institutum.

91. Turma terima (E in U abiit) quod ter deni equites ex tribus tribubus Titensium, Ramnium, Lucerum fiebant. Itaque primi singularum decuriarum decuriones dicti: qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Quos hi primo administros ipsi sibi adoptabant, optio-²⁷
nes vocari coepti, quos nunc propter ambitiones tribuni faciunt. Tubicines a tuba et canendo, similiter Liticines. Classicos a classe, qui lituo cor-⁹⁴
nuve canunt, tum cum classes comitiis ad comitatum vocant.

autument. *ea post commutata re militari*] V. de h. l. Niebuhr. R. H. T. III. p. 116. *Plautus*] Est inter fragmenta Frivolariae. Bothe Plant. T. III. p. 560. Cf. Festus s. v. subsidium. *subsidite*] vg. *subside* G. *subsidete* Fac. *subsidero* H.

90. dictum] est dictum F. qu] Gac. quod Hb. quia F. contra Varronis morem. inde] b. ut videtur, sicut vg. in die FGHa. in diem c. absidendo] coni. absidendo Fc. obsidendo GH. asidendo a. ascindendo b. obsidendo s. obscindendo coni. Pape Lectt. Varroa. p. 39.

91. Titensium] Rholandell. taciensium FGb. ticiensium H. ticiensium a. Liticines] a. ut vid. sicut vg. litigines FGHb. litricines c. Post h. v. et addit F. ut vid., sicut vg. Id om. cett. codd. [Classicos] accusativum non mutavi propter ea, quae ann. ad §. 37. dicta sunt. Lituo] coni. item codd. cornuve canunt] coni. cornuve canit bc. cornu vocant cett. codd. Post haec vv. codd., ut videtur omnes, ut, quod omisi. tum cum] Ubi haec coniunguntur, quom non solet reperiri in libris. V. §. 95. VI, 58. 95. VII, 54. Quanquam VI, 73. scribimus: tum sperat quom. Crediderim tamen cum a Varrone praelatum esse, ubi relativam particulam demonstrativae respondere indicare volebat. comitatum] Vertranius. comitatum codd. Cf. ad h. l. VI, 92.

17 92. Quae a fortuna vocabula, in his quaedam minus aperta, ut pauper, dives, miser, beatus, sic alia. Pauper a paulo lare. Mendicus a minus, quoi quo opus est minus nihilo est. Dives a divo, qui ut deus nihil indigere videtur. Opulentus ab ope, quoi ea opime. Ab eadem inops, qui eius indiget, et ab eodem fonte copis et copiosus. Pecuniosus a pecunia magna; pecunia a pecu; a pastoribus enim horum vocabulorum origo.

18 93. Artificibus maxuma causa ars; id est ab arte medicina ut sit medicus dictus, a sutrina sutor, non a medendo ac suendo, quae omnino ultimae earum rerum radices, ut in proximo libro aperietur. Quare quod ab arte artifex dicitur nec multa in eo obscura, (25)relinquam.

94. Similis causa quae ab scientia vocatur aliqua, ut praestigiator, monitor, nomenclator: sic etiam quae a studio* quodam dicuntur, cursor, natator, pugil. Etiam in hoc genere, quae sunt vocabula, pleraque aperta, ut legulus alter ab oleis, alter ab uvis. Haec si minus aperta: vindemiator, vestigiator et venator: tamen inde est vindemiator, vel quod vinum legere dicitur, vel quod de viti id demunt, vestigiator a vestigiis ferarum quas indagatur, venator a ventu, quod sequitur verbum adventum et inventum.

92. quo] conī. cum codd. nihilo] conī. Scioppius. nullo codd. videtur.] Post h. v. quae vg. leguntur: *Beatus qui multa bona possidet*, non sunt in codd. nisi forte in b. ea] GH. . eae Fabc. opime] ed. princeps aliaeque. optime GHa. opimae Fbc. copis] Augustinus. copis codd. Apud Priscianum cops est. pecu; a] scripsi. pecua GHa. pecu cett.

93. ultimae] conī. ultima huic rei codd. Hoc huic rei tanquam e δαπογραφῆς ortum delevi.

94. studio] Scioppius. spatio codd. Veram lectionem adhuc latere puto. legulus] lacunam indicavi, quanquam in codd. non significatam. Vg. interponitur et vindemiator. Sed plura deesse puto inde est] conī. idem codd. id est vg. V. de eius generis vocabulorum permutatione Praef. Post h. v. quod addunt codd. quod omisi. quae indagatur] GH. et fortasse ac. quasi indagator cett. quod sequitur verbum] i. e. quo cum verbo coniunctum est. Cf. VIII, 12. Haec (homo, scribit) sequitur et locus et tempus. Acute tamen Scaliger: a vento, quod sequitur cervum ad ventum. Posses haec vv. translata putare e sequentibus.

95. Haec de hominibus. Hic quod sequitur de 19
 ecore, haec. Pecus ab eo quod perpascebant (a quo ⁹⁷
 ecunia universa, quod in pecore pecunia tum con-
 sistebat pastoribus); et standi fundamentum pes, a quo
 licitur in aedificiis area pes magnus, et qui negotium
 nstituit pedem posuisse: a pede pecudem appellarunt,
 ut ab eodem pedicam et pedisequum. Et pecu-
 lia tori* atque oves aliudve quid, id enim peculium
 primum. Hinc peculatum publicum primo, tum
 cum pecore diceretur multa et id esset coactum in
 publicum, si erat aversum. 96. Ex quo fructus ⁹⁸
 maior, hic est qui Graecis usus. Sus, quod *ῥς*, bos,
 quod *βοῦς*, taurus, quod *ταῦρος*, item ovis, quod
ῖς, ita enim antiqui dicebant, non ut nunc *πρόβατον*.
 Possunt in Latio quoque ut in Graecia ab suis vocibus
 haec eadem ficta. Armenta, quod boves ideo ma- ⁹⁹
 xime parabantur, ut inde eligerent ad arandum; inde
 arimenta dicta; postea tertia litera extrita. Vitulus,
 quod Graece antiquitus *ἰταλός*, aut quod plerique ve-
 geti, vigitulus. Iuven cūs iuvare qui iam ad agrum

95. pecunia] em. Augustinus. pecora codd. consistebat pasto-
 ribus] ordinem h. vv. invertunt Fa. et standi] Posses: et quod
 standi, scribere. Certe sic nexus sententiae accuratius indicatus esset.
 Sed Varro laxiore non raro utitur sententiarum conformatione. Duplex
 affertur, ut saepe fit, vocabuli pecus etymon, a perpascendo et a pede.
 Aliter de h. l. sentire videtur Pape Lectt. Varr. p. 44. pedisequum]
 Aut scribendum *pedisequom* aut *pedisecum*. peculia tori* atque]
 coni. *peculatoriae* codd. nisi quod *peculatorem* b. *peculiarie* c. *pecu-*
lacoriae Turnebi cod. tori scribere ausus sum pro tauri. cf. *polulis* V,
 167. *colis* IX, 76. Quanquam postea scribitur *tauri*, sed haec in formis
 inconstantia multis locis deprehenditur. tum] coni. ut codd. Rela-
 tivi et conditionalis membri eadem est compositio, quam notavimus ad
 §. 29. esset] vg. esse codd. in publicum] in publicom a.

96. Ex quo fructus maior cum antecedentibus adiungi solet,
 coniunxi cum sequentibus. Dicit Varro, eius pecoris, ex quo fructus
 praecipuus capi possit, hic i. e. in Italia eundem esse usum atque in
 Graecia: quapropter etiam nomina esse communia. Demonstrativi pronomi-
 nis ante relativum durior ellipsis, ut in his *eius* sive *huius* desideratur,
 satis frequens est in Varronis libris. Cf. VI, 78. VII, 88. quo] coni.
 que codd. hic] coni. hinc codd. Sus] addidit post alios Spengelius.
 em. codd. propter usus. Graeca om. codd. F. tamen habet *hys* et *BYC*
 et *oīs*, et pro *ῥς* et *βοῦς* lacuna est in GHabc. *πρόβατον* habere viden-
 tur Ha. *probaton* F. om. b. lacuna in Gc. Latio] fortasse F. ut vg.
 latino cett. codd. ἰταλός] Graecia enim antiqua (ut scribit *Timaeus*)
tauros vocabant *ἰταλούς*, Varro de R. R. II, 5.

colendum posset.

97. Capra carpa, a quo scriptum *omnicarpae caprae*. Ircus, quod Sabini fircus: quod illic fedus, in Latio rure edus; qui in urbe, ut in multis A addito, aedus. Porcus, quod

¹⁰⁰ Sabinis dictum APRIMO PORCOPOR, inde porcus; nisi si a Graecis, quod Athenis in libris sacrorum scripta *κάπρω καὶ πόρκῳ*.

98. Aries, quod eum dicebant *ἀρήν* veteres, nostri arviga, hinc arvignus. (26) Haec sunt quarum in sacrificiis exta in olla, non in

¹⁰¹ veru cocuntur, quas et Accius scribit et in pontificiis

97. *ircus*] codd. excepto G. qui *hircus* ut vg. *fedus*] codd. praeter GHa. qui *foedus*. *edus*] codd. nisi quod *aedus* F. *haedus*

G. Aspiratione parcissime veteres *usos* et *oedos* *ircosque* dixisse, testis Quintil. I, 5, 20. Marcus Terentius scribit *hedum* lingua Sabinorum *fedum* vocatum, Romanosque corrupte *hedus* pro eo quod est *fedus* habuisse, sicut *hircus* pro *fircus* et trahere pro trahere. Haec Apuleius, de not. aspir. 13. p. 94. Osann., non optimis ut videtur Varronis codicibus usus. De Sabinorum usu literae F dictum est Rer. Etrusc. Introd. 1, 11. p. 43 sq. et a G. F. Grotefendo *Neues Archiv f. Philol. u. Paedag.* 1829. p. 123. *aedus*] De hac rusticae et urbanae linguae differentia VII, 96. Diomedes II. p. 447. Putsch. ex Lucilio. Apuleius de orthogr. §. 3. p. 125. Osann. cum dicit: *Haedus* scribit Terentius Varro in libris de origine Latinae linguae quibusdam placuisse per AB diphthongon notari, ut a verbo *edo* in quibusdam suis casibus discreparet; aliis vero visum esse ait, ut aspirationis nota hanc differentiam faceret, non hoc solo loco usus esse videtur.

Sabinis dictum] coni. Sabini (Sabino H.) dicto codd. APRIMO PORCOPOR] codicum literas reddidi, in quibus latere puto formulam sacrificulorum Sabinorum, similem Eleusinae, quae sequitur, et tabularum Iguinarum verbis solennibus, in quibus APRVPH et PVRKA saepe recurrunt. POR videtur in lingua Sabina eadem esse terminatio, quae in illis Umbriae monumentis PER in POPLVPER et similibus. *inde*] vg. *ide* (*idie* GH.) codd. coniungentes id cum *por*.

De libris sacrorum Atticis iisdem loqui videtur, de quibus Cicero ad Atticum I, 9., id est de *Εὐμολπίδων πατρίοις*, ea aetate in publicum editis. Cf. R. R. II, 4. *κάπρω καὶ πόρκῳ*] vg. *est porce* (*porie* G.) *porco* codd. *est* illud ortum ex *ca* in *capro*; quapropter, eo omisso lectionem G. et vg. scriptum postposui ei, quam cett. codd. habent: scripta.

98. *quod*] H. qui cett. *eum*] vg. *eam* codd. *ἀρήν*]

coni. *ares* codd. praeter b. qui *axgn* ut videtur. *Aries*, qui etiam dicebatur *ares*, veteres nostri *arviga*, hinc *arvigas* Lindemann. ad Festum p. 447. qui etiam cetera huius loci emendare studuit. *arviga*] *ariuga* F.

cf. Festus s. v. *harviga*. Hesychius *ἀρχα, ἀρῆν πρόβατον. arvignus*] vg. *ariugas* Fa. *arvigas* GH. *arvigus* bc. Haec] antiquae dictum

pro *has*, ut V, 75. 137., et nisi fallor hic pro *hi* VI, 73. Feminina forma haec magis nota est, quam masculini *hi*. Pertinet autem haec ad *arvigas* hostias.

quarum] scripsi cum Lindemann. *quorum* codd., falsi nimirum specie neutrius generis in v. haec. in olla] vg. *molla* G. in ollo F. et similiter cett. *cocuntur*] scripsi. *coquuntur* codd. nisi

libris videmus. In hostiis eam dicunt arvigam quae²⁹ cornua habeat, quoniam is, quoi ovi mari testiculi dempti, et *cornibus caret*; ideo ut natura versa ver-
vex declinatum. 99. Pecori ovillo quod agnatus, agnus. Catulus a sagaci sensu et acuto; hinc canis, nisi quod, ut tuba ac cornu aliquod signum cum dent canere dicuntur, quod hic item et noctu lu-¹⁰²
cuque in custodia et in venando signum voce dat, canis dictus.

100. Ferarum vocabula item partim peregrina, 20
ut panthera, leo, utraque Graeca, et muliercula pantheris et* leaena. A quo etiam et rete quoddam panther et leaena. Tigris qui est ut leo varius, qui vivus capi adhuc non potuit, vocabulum e lingua Armenia; nam ibi et sagitta et quod vehementissimum flumen dicitur Tigris. Ursi Lucani origo, vel unde illi, nostri, ab ipsius voce. Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit, ut Alexandra camelopardalis nuper adducta, quod erat figura ut camelus, ma-¹⁰³
culis ut panthera. 101. Apri ab eo quod in locis

quod coquitur b. in quo illud latet. Accius] Notum est, ab Oanno Anal. crit. p. 66. hoc, ut aliis multis locis, pro Accio sive Attio poni Ateium philologum. Cui viri docti iudicio quod non accessi, in causa est tum numerus locorum sic corrigendorum, tum aetas Ateii, Varroni vel aequalis vel eo iunioris; ac Varro aequalium testimonio perraro utitur. arvigam] scripsi. ariugem F. arvigem cett. *cornibus caret*] Haec, nulli vestigio codd. insistsens, propter sensum intuli. De usu v. et cf. V, 176. quod duo, quae inter se trita, et diminuta. Lindemannus coni. si cui ovi mari testiculi dempti sunt, ideo, ut natura versa, vervex declinatum.

99. acuto] post h. v. add. catulus F. lac. in bc. cornu aliquod] coni. cornua quod codd. dent] Victorius. dente codd. noctu lucuque] coni. noctulucus Fa. Turnebi cod. noctuculus Hbc. nocticulus G. Potest etiam nomen fuisse noctulucus, fictum ex noctu et lucu. Hoc lucu ex Terentio notum.

100. ut panthera panther et leaena] Hic est ordo membrorum in G. nisi quod is verba et leaena etiam ante et muliercula ponit, et post secundum leaena verba: tygris qui est varius ut leo panther, addita habet, post punctis subnotata. Cett. codd. colon hoc: et muliercula . . . leaena transponunt post panther et leaena. qui vivus capi adhuc non potuit] Augustus Qu. Tuberone Fabio Max. coss. IV. Nonas Maias, Theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romae ostendit in cavea mansuefactum, teste Plinio N. H. VIII, 17, 65. Ursi] Haec quomodo intelligenda sint, interpungendo indicavi. camelopardalis Dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae. Haec Plinius N. H. VIII, 18, 69. Dio Cassius XLIII, 23.

asperis, nisi a Graecis quod hi κάπρος. Caprea a similitudine quadam caprae. Cervi, quod magna cornua gerunt, gervi, G in C mutavit, ut in multis. Lepus, quod Siculi quidam Graeci dicunt λέποριν; a Roma quod orti Siculi, ut annales veteres nostri dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt et hic reliquerunt id nomen. Volpes, ut Aelius dicebat, quod volat pedibus.

- 21 102. Proxume animalia sunt ea quae vivere di-
 104 cuntur neque habere animam, ut virgulta. Virgultum dicitur a viridi, id a vi quadam humoris, quae si exaruit, moritur. Vitis, quod ea vini origo. Malum, quod Graeci Aeolis dicunt μάλον. Pinus Iuglans, quod quom haec nux antequam purgatur similis glandis, haec glans optuma et
 30 maxuma ab Iove et glande iuglans est appellata. Eadem nux, quod, ut nox aërem, huius sucus corpus
 105 facit atrum. 103. Quae in ortis nascuntur, alia peregrinis vocabulis, ut Graecis ocimum, menta,
 (27) ruta, quam nunc πήγανον appellant. Item caulis, lapathium, rapum*; sic enim antiqui Graeci quam nunc raphanum. Item haec Graecis vocabulis: ser-
 106 pillum, rosa, una littera commutata. Item ex his Graecis Latina: coriandron, malachen, cymion.

101. κάπρος] vg. απρ H. capron G. apros cett. gervi] ita scribendum esse intellexit Cod. B. scriptor. corvi codd. mutavit] GHac. mutata Fb. Siculi] scripsi suadente Spengelio. Siculis codd. tulerunt] HG. tulerant bc. tulere F. om. a. Cf. Varro Rer. Divinar. ap. Gell. I, 18. Non enim leporem dicimus, ut ait (Aelius), quod est levipes: sed quod est vocabulum antiquum Graecum. Et de R. R. III, 12. L. Aelius putabat ab eo dictum leporem, quod levipes esset: ego arbitror a Graeco vocabulo antiquo, quod eum Aeolis Boeotii λέποριν appellabant.

102. Proxume] scripsi. proxime Victorii Mss. proxima me Turnebi cod. proxuma H. proxima cett. Cf. VII, 3. quod intervallum multo tanto propius nos. Pinus . . .] Lacunam a codd. non indicatam notavit Spengel.

103. ortis] G. ut vg. hortis cett. codd. ruta] post h. v. in H. solo lacuba est. πήγανον] IIEFANON F. lacuna in GHbc, sed in H. post v. appellant. Ἰόλαος ἐν τῷ περὶ Πελοποννησιακῶν πόλεων, τὸ πήγανον ὑπὸ Πελοποννησιακῶν ὕμνην καλεῖσθαι φησι. Schol. Nicand. 521. p. 86. Schneider. Dioscorides III, 45. p. 391. Spreng. Hesychius s. v. ῥυτί. rapum*] coni. radix codd. Sed ῥάδι: Graece nihil significat nisi virgam; ῥάπυς autem idem fere fuisse quod ῥάπυς et ῥάφανος lexica docent. Ita-

Item lilium ab lirio et malva a malache et sisumbrium a sisymbrio. 104. Vernacula: lactuca a lacte quod olus id habet lac. Brassica ut praesica, quod ex eius scapo minutatim praesicatur. Aspara¹⁰⁷gi, quod ex asperis virgultis leguntur, et ipsi scapi asperi sunt, non leves; nisi Graecum, illic quoque enim dicitur ἀσπάραγος. Cucumeres dicuntur a curvovore ut curvimeres dicti. Fructus a ferundo, res et eae quas fundus, et eae quas quae in fundo ferunt ut fruamur. Hinc declinatae fruges et frumentum, sed ea e terra. Etiam frumentum, quod ad exta ollicoqua solet addi, ex mola, id est ex sale et farre¹⁰⁸ molito. Uvae ab uvore.

105. Quae manu facta sunt dicam, de victu, de 22 vestitu, de instrumento, et si quid aliud videbitur his aptum. De victu antiquissima puls: haec appellata

que iam Scaliger scribi voluerat: κανλός, λαπάθιον, ῥάπυς. coriandron] coliandron codd. Vg. hoc et sequentia vocabula Graecis literis scribuntur, sed nullum eius rei vestigium in codd.prehenditur. sisumbrium] scripsi. sysimbrium FHa. sysimbrum G. se symbrium c. sismibrium b. asymbrio] scripsi. sysimbrio FGac. sysimbrio H. sismibrio b.

104. praesica] Turnebus. passica codd. ἀσπάραγος] scripsi, quia om. Gbc. asparagus F. res et eae] alias interpungebatur ὑποσπινγῆ inter res et et. fundus] fondus G. quas] coni. addidi. fundo] fondo H. fortasse recte. ad exta ollicoqua] Turnebus. extaollico quo Fac. exta elico quo G. extra, olito, quo H. ex tao lieio quo b. De his extis ollicoquis cf. Festus s. v. aulas p. 20. Lindem. et Varro supra §. 98. Rer. Etruscar. III, 7, 8. solet] Turnebi codex et a. ut videtur. solent cett. molito] b. ut videtur. molito cett.

105. de victu, de vestitu, de instrumento] Varro his verbis non spondet futurum ut primum de victu, deinde de vestibus, tertio de supellectili dicat, sed, haec non diligenter secernens, tredecim ferme capitibus factis, de victu qui e terra provenit, de pecudis carne, de lana et vestimentis inde factis, de armis, de mensis et vasis ibi locatis, de sellis et arcis, de mundo et vestibus mulierum, de instrumentis rusticis, de aedificiis, id est de oppidis vicisque et foris, de aedibus privatis, de portis, de lectis, denique de pecunia agit. Spengelius, haec melius disponi potuisse bene intelligens, in Emend. Varron. p. 17. argumenta a Varrone tractata aliter coniungit, ut quae de mundo muliebri dicuntur, post caput de lana ponantur, et alia similiter. Crederem fortasse, si ullum colon orationis monstraretur, quod hac transpositione discriptum esset: veri enim dissimile, membranae si locum inter se sic permutassent, nullam periodum in diversas partes esse disiectam. Locum de mundo muliebri non male Varro posuit postquam de arcis dixit, in quibus mundus est; ut cum mens vasa coniungit, quae in iis ponuntur. De Ioannis Lydi loco subscribam,

- vel quod ita Graeci, vel ab eo unde scribit Apollodorus quod ita sonet quom aquae ferventi insipitur. Panis, quod primo figura faciebant, ut mulieres in lanificio, panus; postea ei figuras facere instituerunt alias. A pane et faciendo panificium coeptum dici. Hinc
- ³¹ panarium, ubi id servabant; sicut granarium,
- ¹⁰⁹ ubi granum frumenti condebant: unde id dictum: nisi ab eo quod Graeci id *κρόκην*†, a quo a Graecis quoque granum dictum, et in quo eadem conduntur. 106. Hordeum ab horrido. Triticum, quod tritum e spicis. Far a farciendo, quod in pistrino fit. Milium a Graeco, nam id *μελίνη*. Libum, quod
- ¹¹⁰ ut libaretur, priusquam essetur, erat coctum. Testuatium, quod in testu caldo coquebatur, ut etiam nunc Matralibus id faciunt matronae. Circuli, quod mixta farina et caseo et aqua circuitum aequabiliter fundebant.
- (28) 107. Hoc quidam qui magis incondite faciebant, vocabant lixulas et semilixulas vocabulo Sabino, itaque frequentati a Sabinis. A globo farinae dilatato item in oleo cocti dicti *globi. Crustulum a crusta pulvis, quovius ea, quod ut corium exuitur, crusta dicta.
- ¹¹¹ Caetera fere opera a vocabulis Graecis sumpta ut thrion

quae monenda habeo, sub §. 116. Apollodorus] libro *περὶ Ἐπιχάρμου*, ut videtur. Epicharmum enim constat Doriensium vocabulo πόλιος usum esse. Athen. XIV. p. 648 B. V. Apollodori Fragm. p. 441. Heyn. aquae] Scioppius. aqua codd. panus] codd. praeter G. qui pannus et b. qui panivis. Est h. l. casus patricus nominis panus s. pannus, unde Ennius pannibus. postea] scripsi. posteaquam codd. posteaque vg. *κρόκην*†] KPOKEN F. KPO Ha. lacuna in Gbc. Nullum adhuc vocabulum inventum est, quod huic loco aptum esset. Bentini invento κόκκος praestat certe Turnebi ῥόγος, vox Sicula. Lacunam post granum significavi, cum in codd. plane oblitterata sit. et] F. om. cett. eadem] F. ea quae cett.

106. Hordeum] c. horreum cett. idque coniungi solet cum antecedentibus. Etiam hoc loco negligentius utitur Apuleius ille de nota aspir. 38. p. 107. Osann., ut aliis nonnullis. e] Hc. ex Turnebi cod. est G. et cett. farciendo] coni. faciendo codd. In pistrinis farris furfure pecus pascebatur. Hinc Columella: pistrinale pecus, et pistores scrophipasci apud Plantum. essetur] Turnebi cod. esset ut cett. codd. Essetur pro ederetur, sicut estur pro editur.

107. frequentati] scripsi Spengelio suadente. frequentia codd. *globi] ante h. v. omisi, quod est in codd., a globo. quovius] G. quovis H. quovis c. conis b. cuius cett. exuitur] coni. et uritur abc. exurit cett. thrion] recte explicuit Turnebus.

et placenta. 108. Quod edebant cum pulte, ab eo pulmentum, ut Plautus: hinc pulmentarium dictum. Hoc primum debuit pastoribus caseus, a coacto lacte ut coaxeus dictus. Deinde posteaquam desierunt esse contenti his quae suapte natura ferebat sine igne, in quo erant poma: quae minus cruda esse poterant, decoquebant in olla. Ab olla olera dicta, quare degenera* cruda olera. E quis ad coquendum¹¹² quod e terra erueretur, ruapa, unde rapa. Olea ab elaea. Olea grandis orchitis, quod eam Attici orchimorian*.

109. Hinc ad pecudis carnem perventum. Ut suilla sic ab aliis generibus cognominata. Hanc primo assam, secundo elixam, tertio e iure uti coepisse, natura docet. Dictum assum, quod id ab igni assu-³² descit. Uvidum enim quod humidum, et inde ubi id non est sucus abest; et ideo sudando assum destillat¹¹³ humorem; et ut crudum nimium habet humoris, sic excoctum parum habet suci. Elixum e liquore aquae dictum: et ex iure, quod iucundum magis conditione suci. 110. Succidia ab suibus caedendis; nam

108. *debut*] de omisso esse cf. ann. ad §. 38. Varronis ex sententia, caseum primum pulmentarium fuisse, e conditione pastoricae vitae intelligitur. *coaxeus*] vg. *coxeus* codd. *in quo*] sic Varro saepius, ita ut *in quo*, perinde ac forma *qui*, de quovis numero adhibeatur. V. V, 111. VI, 2. 55. 82. VII, 26. X, 8. 41. -Observavit id Spengelius Emend. Varron. p. 7. *quare*] coni. *quorum* codd. *degenera**] coni. sed dubitans. *agenera* a. a genere cett. *terra erueretur*] Turnebus. *terrae rure* FG. *terra rure* H. *terre rure* a. et similiter bc. *Attici*] scripsi suadente Spengelio. *Attico* FG. *anti-quam* H. *antiqui* abc. *orchimorian*] scripsi. *orchemmoram* G. *orchemmora* FHa. *orchemōa* b. *orchemora* c. Illud vocabulum composui ex appellatione τῶν ποριῶν, celeberrimarum inter oleas Atticas, et orchitum olivarum, quas Scriptores de R. R. praedicant. Idem fere voluisse videtur Buttmannus, qui ὀρχιμορον proposuit.

109. *Ut*] coni. est codd. *aliis*] coni. *illis* codd. *hanc*] abc. ut vg. *hinc* FGH. *Uti aliquid* Varro saepius dicit, antique. *e iure*] ita appellare solebant hoc genus carnis, ac Varro, ut solet, proprio vocabulo utitur, verborum structurae minus curiosus. *inde*] scripsi. *ideo* codd. De permutatione v. Praef. *sudando*] vg. *sudandum* codd. *humorem**] coni. *calorem* codd. Haec omnia in eo vertuntur, ut demonstretur, *uvidum* et *sucum* et *sudorem* et *assum* eiusdem stirpis esse vocabula. *ex iure*] G. *ex iuro* cett. Interpunctionem laborantem restitui.

id pecus primum occidere coeperunt domini et ut ser-
 114 varent sallere. Tegus suis ab eo quod eo tegitur.
 Perna a pede sueris. Ex abdomine eius offula, dicta
 ab ossa minima e suere. Insicia ab eo quod insecta
 caro, ut in carmine Saliorum est, quod in extis dicitur
 nunc prosectum. Murtatum a murta, quod ea large
 fartum. 111. Quod fartum intestinum e crassun-
 115 diis, Lucanam dicunt, quod milites a Lucanis didi-
 cerunt, ut, quod Faleriis, Faliscum ventrem. Fun-
 dolum a fundo, quod non ut reliquae partes, sed ex
 una parte sola apertum; ab hoc Graecos puto τυφλὸν
 ἔντερον appellasse. Ab eadem fartura farcimina in
 extis appellata. In quo quod tenuissimum intestinum
 (29) fartum, hila ab hilo dicta, quod ait Ennius:

Neque dispendi facit hilum.

Quod in hoc farcimine summo quiddam eminet, ab
 116 eo quod ut in capite apex apexabo dicta. Ter-
 tium fartum est longavo, quod longius quam duo
 hila. 112. Augumentum, quod ex immolata
 hostia desectum in iecore in porriciendo augendi causa.

110. *sallere*] c. et Diomedes I. p. 371. Putsch. *salire* cett. codd.
salere vg. Sed quanquam vocabuli radix literas tantum continet SAL,
 praesens tamen geminato L amplificatur. Et *sallere* legendum esse intel-
 lexit etiam Spengel. p. XVII. *Tegus*] Ha. Turnebi cod. *tergus* cett.
 Illud iam a Turnebo praelatum est propter *tëgoribus* apud Plautum Capt.
 IV, 3, 2. cf. IV, 4, 7. *sueris*] codd. *suis* vg. Varro, ut solet,
 antiquitatis studiosus; quanquam sibi parum constans in ea re, nam antea
suis dixerat. Est autem in *sueris* illud R Romanae linguae, quod ex
 antiquiori S Indogermanicarum linguarum, quarto ferme post Urbem con-
 ditam seculo, detortum est. *Ex abdomine*] conl. a nomine codd.
dicta] F. om. cett. *minima e suere*] scripsi. *minimae suerae* Tur-
 nebi cod. e om. cett. *minima in suere* vg. *murta*] codd. nisi
 quod *murta* G. *murtua* H. *myrto* vg. Illud etiam apud Catonem est.
 Myrti bacca, antequam piper reperiretur, huius vicem obtinebat. Plinio
 teste. *ea large*] Turnebi codex. *eo ad* (ab a. a c. om. b.) *large*
 cett. codd. *fartum*] conl. *fartis* codd. Post h. v. antea non inter-
 pungebatur, sed post *crassundiis*.

111. e] conl. *crassundiis*] codd. nisi quod *crassundus* GHac.
crassundia significare videntur crassiora intestina, quae opponuntur tenuio-
 ribus sive hilis. *non*] vg. om. codd. *in extis*] vg. in om. codd.
In quo] conl. a quo (ab eo a.) in eo codd., cf. supra ad §. 108. *hila*]
 Eadem fere Varro Rer. Humanar. fragm. p. 212. Bip. *neque dispendi*]
 v. supra §. 60.

112. *Augumentum*] Gbc. *augmentum* cett. in porriciendo]

Magmentum a magis, quod ad religionem magis pertinet; itaque propter hoc magmentaria fana instituta locis certis quo id imponeretur. **Matteae** ab ¹¹⁷ eo quod Graeci ματτύαι. Item Graecis singillatim haec

113. Lana Graecum, ut Polybius et Callimachus ²³ scribunt. **Purpura** a purpurae maritumae colore; et ³³ **Poenicum**, quod a Poenis primum dicitur allata. **Stamen** a stando, quod eo stat omne in tela velamentum. **Subtemen**, quod subit stamini. **Trama**, quod ¹¹⁸ trameat frigus id genus vestimenti. **Densum** a denti- ¹¹⁹ bus pectinis quibus feritur. **Filum**, quod minimum est hilum; id enim minimum est in vestimento. **114.** **Pannus** Graecum. Qui eum faciunt, **pannuvellium** dictum a panno et volvendo filo. **Tunica** a tuendo corpore: tunica ut induca. **Toga** a tegendo. **Cinctus** et cingulum a cingendo, alterum viris alterum mulieribus attributum. **115.** **Arma** ab arcendo, quod ²⁴ his arcemus hostem. **Parma**, quod e medio in omnis

scripsi suadente Spengelio. in poriendo FG. imporiendo Hac. impo-
nendo b. augendi] Turnebi cod. agendi cett. Magmentum]
vg. magnetum GHabc. Turnebi cod. magnetum F. SI QVIS HOSTIA
SACRVM FAXIT QVI MAGMENTVM NEC PROTOLLAT IDCIRCO
TAMEN PROBE FACTVM ESTO in dedicatione arae Augustae Narbo-
nensis. Gruter. p. 229, 1. Et v. Turnebus ad h. l. magmentaria]
Salmasii cod. (Exerc. Plin. p. 91. b. s. 129. d.) mentarea FGHa. mon-
tana bc. fana] cana Salmasii cod. Sed κανῶ, quae Salmasius a
Varrone significata putat, ab hac antiquitate Romanorum sacrorum aliena
sunt. Matteae] Popma. matheae G. mactae F. matte H. mat-
tae a. macte bc. ματτύαι] MATTYE F. μα H. Lac. in a. om.
cett. haec] FGb. esse H. eae b. et c. Post h. v. ovum, bul-
bum F. ovum cum lacuna GHac. om. cum lacuna unius vocis b. Viden-
tur ciborum ex carne confectorum plura vocabula Graeca excidisse.

113. colore; et] scripsi. colerent Habc. colore FG. ut vg.
allata] GHabc. allatam F. allatum vg. trameat] Turnebus.
tramat codd.

114. Graecum] vg. graecus codd. Post h. v. antea non inter-
pagebatur. Qui eum faciunt] coni. ubi ea fecit codd. Qui
instrumentale, ad §. 21. pannuvellium] ac. pannuvelium G. pan-
vellium F. panuvelium H. pānullum b. Panuliae quod ex eis panni
tesantur; ipsae enim discuntur per telam, Isidor. Orig. XIX, 30, 7.
Apud Hesychium, quem Scaliger adhibuit, rectius scribitur: Πηνιον πα-
νουήλιον (pro πανούκλιον) ἢ ἄτρακτος, εἰς ὃν εἰλεῖται ἡ κρόκη. Cf. Interpp.
induca] vg. indua b. indica cett.

- ¹²⁰ parteis par. Conum, quod cogitur in cacumen vorsus. Asta, quod astans solet ferri. Iaculum, quod ut iaciatur fit. Tragula a traiciendo. Scutum a sectura ut secutum, quod e minute consectis fiat tabellis. Umboneis a Graeco quod ambones. 116. Gladius, C in G commutato, a clade, quod fit ob hostium cladem gladium. Similiter ab omine pilum, ¹²¹ qui hostem feriret ut periculum. Lorica, quod e loris de corio crudo pectoralia faciebant: postea subcidit Gallica e ferro sub id vocabulum, ex anulis ferrea tunica. Balteum, quod cingulum e corio habebant bul-
(30) latum, balteum dictum. Ocrea, quod opponebatur ob ¹²² crus. Galea a galero quo multi usi antiqui. 117. Tubae a tubis, quos etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum. Cornua, quod ea quae nunc sunt ex ³⁴ aere, tunc fiebant bubulo e cornu. Vallum, vel quod ea varicare nemo posset, vel quod singula ibi extrema bacilla furcillata habent figuram literae V. Cervi a

115. parteis] F. partis G. aliique. De accus. parteis dictum ad §. 45. vorsus] G. versus cett. asta] codd. hasta cett. cf. ad §. 97. secutum] vocabulum est a Varrone fictum ad etymon demonstrandum. Quocirca opus non est Turnebi correctione sectum. e] scripsi. a codd. consectis] emend. Augustinus. consecutum codd. umboneis] F. De hoc nominativo dictum ad §. 5. a] H. quod a cett. ambones] scripsi. amboneis F. ambonis GHabe.

116. ob] GH. ab (et clade) c. ad cett. omine] vg. homine codd. cf. a bono omine §. 159. Gallica e] scripsi. Galliae FGH. gallia e Turnebi cod. gallie a. gallus b. gallia c. Intelligit Varro θώρακα ἄλυσιδωτόν, quales Gallis tribuit Diodorus V, 30. Hos putat, succidisse i. e. comprehensos esse sub nomine loricae, ab initio e loris factae. Spengelius putat, in loco nostro emendando, vel iis quae desunt supplendis, utendum esse loco Ioannis Lydi de magistrat. II, 13, 116.: τὴν ὅλην τοῦ περιώματος οἱ Γάλλοι (λέγουσι) καρταμέραν, ἣν τὸ πλῆθος καρτάλαμον ἐξ ιδιωτίας ὀνομάζει. ὅτι δὲ οὐ Ῥωμαίων τοῦτο τὸ ῥημάτιον, μάρτυς ὁ Ῥωμαῖος Βάρδης ἐν βιβλίῳ πέμπτῳ περὶ Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου, ἐν ᾧ διαφθόρεται ποῖα μὲν λέξις ἐστὶν Ἀιολική, ποῖα δὲ Γαλλική, καὶ ὅτι ἑτέρα μὲν ἡ Θούσκων, ἄλλη δὲ Ἑτρούσκων, ὧν ἀρχαῖαι πάντων τῶν Ῥωμαίων ἀπετελέσθη φωνή. Verum enimvero huius testimonii omne perit pretium incredibili Lydi et negligentia et vaniloquentia. Nam quis Varronis de lingua Latina libros agnosceret in illa, quae ab hoc scriptore de eius argumento traduntur imperitissime? ferrea tunica] scripsi. ferream tunicam codd. quo] vg. quod codd.

117. ea varicare] i. e. pedibus divaricatis transcendere. Cf. Salmas. Exerc. Plin. p. 663. b. bacilla] vg. vacilla codd.

similitudine cornuum cervi; item reliqua fere ab similitudine ut vineae, testudo, aries.

118. Mensam escariam cillibam appellabant; ea ²⁵ erat quadrata ut etiam nunc in castris est. A cibo cilliba ¹³² dicta. Postea rotunda facta, et, quod quae a nobis media a Graecis μέσα, mesa dicta potest, nisi etiam, quod ponebant pleraque in cibo mensa, mensa*. Trulla a similitudine truae, quae quod magna et haec pusilla, ut troula, trulla*; hinc Graeci τρυήλην. Trua, quae e culina in lavatrinam aquam fundunt, trua quod travolat ea aqua. Ab eodem est appellatum truleum; simile enim figura, nisi quod latius est, quo concipiat ¹²⁴ aquam, et quod manubrium cavum non est, nisi in vinaria trulla. 119. Accessit matellio a matula dictus, qui, posteaquam longius a figura matulae discessit, ab aqua aqualis dictus. Vas aquarium vocant futim, quod in triclinio allatam aquam infundebant. Quo postea accessit nanus cum Graeco nomine, et cum Latino nomine, Graeca figura barbatus. Pelvis pedeluis a pedum lavatione. Candelabrum ¹²⁵ a candela, ex his enim funiculi ardentes figebantur. Lucerna post inventa, quae dicta a luce, aut quod

118. quod quae] Scioppius. quae om. codd. a Graecis] G. ut vg. et a graecis codd. μέσα] mesa codd. nisi quod G. messu. mesa] ed. princ. mensa codd. Illud firmat Charisius p. 43. Putsch. adductus a Popma: Mensam sine N litera dictam Varro ait quod media poneretur (sed auctores cum N litera protulerunt, Virgilius saepe); sed et mensam cum N posse dici item Varro ait quod et mensa ἄβρωτα edulia et esculenta ponerentur. Cf. annot. ad pos supra §. 4. dicta] con. dici codd. Ita a librariis scriptum esse puto, quod omissum esse offendeat: de qua re dictum ad §. 38. mensa*] iteratum con. addidi. troula] Fab. et G. ut vid. troula H. troula vg. Sed Varro dicit troulam pro troula, ut assiduom dicebant pro assiduum, et, ne exemplum desit prioris V mutati in O, fovi pro fuvi. trulla*] con. addidi. τρυήλην] con. Spengelius. trullen G. trullam G. cum lacuna. om. Habc., unde Graecum fuisse vocabulum intelligitur. Trua qua e] con. truae quae codd. quo] con. quod codd. concipiat] F. concipit cett.

119. Accessit] accesserit G. qui h. v. cum antecedentibus coniungit. matellio] vg. matiolio F. matrolio G. matiole c. maholo a. In Hb. deest locus. dictus] Turnebus. dictus et dictus (ductus G.) codd. ab] Scioppius. et ab codd. nanus] Turnebus. magnus codd. Illud ex Festo p. 109. Lindem. Nanum Graeci vas aquarium dicunt humile et concavum, quod vulgo vocant situlum barbatum. pedeluis] Scioppius.

id vocant Graeci *λύχνον*. 120. Vasa in mensa escaria: ubi pultem aut iurulenti quid ponebant, a capi-
piendo catinum nominarunt, nisi quod Siculi dicunt
κάτινον ubi assa ponebant. Magidam autem aut
langulam, alterum a magnitudine, alterum a latitu-
dine fixerunt. Patinas a patulo dixere, ut pusillas,
35 quis libarent coenam, patellas. Tryblia et ca-
126 nistra quod putant esse Latina, sunt Graeca: *τροβλία*
enim et *κανοῦν*. Graeca reliqua quod aperta sunt unde
sint relinquo.

26 121. Mensa vinaria rotunda nominabatur ciliban-
(31) tum, ut etiam nunc in castris. Id videtur declinatum
127 a Graeco *κυλικεύω*, id a poculo cylice. Quae in illa
capis et minores capulae, a capiendo, quod ansatae
ut prehendi possent id est capi. Harum figuras in
vasis sacris ligneas ac fictilis antiquas etiam nunc vi-
demus. 122. Praeterea in poculis erant pate-
rae, ab eo, quod latum* Latini ita dicunt, dictae.
Hisce etiam nunc in publico convivio antiquitatis reti-
nendae causa, quom magistri fiunt, potio circumfertur;
et in sacrificando deis hoc poculo magistratus dat deo
128 vinum. Pocula a potione, unde potatio et etiam

pedevis FGHab. *pedeus* c. *λύχνον*] vg. *lichnon* F. *λόχνον* H.
lacuna in G (ante Graeci) ac. om. b.

120. *κάτινον*] vg. *catinon* FG. lacuna in bc. *patinas*] b. ut
videtur, sicut vg. *patenas* cett. codd. *quis*] con. *quod iis* H.
quod his cett. *tryblia*] fort. ac. ut vg. *triplia* cett. codd. *τροβλία*]
vg. *triplion* FG. *τρ.* H. lacuna in abc. *κανοῦν*] Spengel. ex F.
qui *canunum*. *καν* H. Lac. in G (post Graeca) abc. *Graeca*] ante
h. v. de addit F. de Graeco Turnebi cod.

121. *vinaria*] *vasaria* con. Spengelius. Sed non opus est cor-
rectione. *cilibantum*] Fab. *cylibantum* Gc. *cylabantum* H. *cilli-*
banum Turnebi cod. *κυλικεύω*] scripsi. *cyliceo* FG. et b. ut videtur.
Graecam vocem fuisse monstrat lacuna in Hac. *id*] con. interposui.
Quae in illa] con. *qui illa* FHabc. *quod illa* G. *capis*] *capit*
codd., sed de capide Varronem loqui, viderunt Turnebus et alii. *ficti-*
lis] b. *fictiles* cett.

122. *latum*] con. addidi, hac voce usus ut appareret, quomodo
excidisset. *ita dicunt, dictae*] G. *dicunt* om. cett. *magistri*]
curiarum, vicorum, municipiorum, puto. Minus apti esse videntur magistri
Augurum, Saliorum, Quindecimvirum et magistri Larum aliorumque deo-
rum. Neque magistros convivii aptos puto, ut Turnebus et Scaliger.

repotia*. Haec possunt a poto, quod πότος potio Graece.

123. Origo potionis aqua, quod aequa summa. Fons unde funditur e terra aqua viva, ut fistula a qua fusus aquae. Vas vinarium grandius sinum ab sinu, quod sinum maiorem cavationem, quam pocula habebant. Item dictae lepestae, quae etiam nunc in diebus sacris Sabinis vasa vinaria in mensa deorum sunt posita; apud antiquos scriptores Graecos inveni appellari poculi genus λεπαστάν*, quare vel inde radices in agrum Sabinum et Romanum sunt pro-¹²⁹fectae.

124. Qui vinum dabant ut minutatim funderent, a guttis guttum appellarunt; qui sumebant minutatim, a sumendo simpulum nominarunt. In huiusce locum in conviviiis e Graecia successit epichysis et cyathus; in sacrificiis remansit guttus et simpulum.

125. Altera vasaria mensa erat lapidea quadrata oblonga, una columella: vocabatur cartibulum. Haec 36 in aedibus ad compluvium apud multos me puero pone-¹³⁰batur et in ea et cum ea aenea vasa. A gerendo cartibulum, unde cartibulum post dictum.

126. Praeterea erat tertium genus mensae et qua-²⁷dratae vasorum, vocatum urnarium, quod urnas cum

repotia*] coni. postea codd. posca Turnebus. poteria proposuit Spengel. Illud sumpsit e loco simili VI, 84. poma, quod vg. ponitur, derivatur quidem etiam a potu, de R. R. I, 31., sed id huic loco minus aptum. a poto] intellige a πότος. Sed Graecae vocis nulla sunt vestigia. Et Varro ipse interdum Graeca Latinis literis scripsisse videtur. πότος] scripsi cum Spengel. potos FG. π H. om. ab.

123. dictae lepestae] scripsi. dicta flepeste Fa. dictae flepeste GH. lepestae om. b. dicta lepeste Sciopp. dicta depesta vg. De iisdem vasis Varro de Vita P. R. I. Ubi erat vinum in mensa positum, aut lepestat, aut galeolam, aut sinum dicebant: tria enim pro quibus nunc acrotaphoron. Servaverunt haec Priscianus VI.*p. 714. Nonius s. v. sinum. Servius ad Virg. Bucol. VI, 33. Idemque Varro eodem libro: lepestae etiam nunc Sabinorum fanis pauperioribus plerisque aut fictiles sunt aut aënae. Nonius s. v. lepestae. λεπαστάν] coni. δέπασταν a. δέπασταν H. depestat FG. om. b. Illud vocabulum, notum ex comoedia Attica, Varro e Siculo poeta sumpsisse videtur. Vox δέπασταν caret teste.

124. Qui] cf. dicta ad §. 21.

126. vocatum] suppsit Spengel. vocatur codd. urinator] vg.

aqua positas ibi potissimum habebant in culina. Ab eo etiam nunc ante balineum locus ubi poni solebat urnarium vocatur. Urnae dictae, quod urinant in aqua haurienda ut urinator. Urinare est mergi in (32) aquam. 127. Imburvom fictum ab urvo, quod ita flexum ut redeat sursum vorsus; ut in aratro quod 131 est urvom. Calix a caldo, quod in eo calda pulvis apponebatur et caldum eo bibebant. Vas ubi coquebant cibum, ab eo caccabum appellarunt. Vert a versando.

28 128. Ab sedendo appellatae sedes, sedile, solium, sellae, seliquastrum. Deinde ab his subsellium: ut subsipere quod non plane sapit, sic quod non plane erat sella, subsellium. Ubi in eiusmodi duo, bisellium dictum. Arca, quod arceantur 132 fures ab ea clausa. Armarium et armamentarium ab eadem origine, sed declinata aliter.

29 129. Mundus muliebris dictus a munditia. Ornatus quasi ab ore natus, hinc enim maxime sumitur quod eam deceat. Itaque ob id paratur speculum. Calamistrum, quod his calefactis in cinere capillus ornatur. Qui ea ministrabat, a cinere cinerarius est appellatus. Discerniculum, quo discernitur capillus. Pecten, quod per eum explicatur ca 133 pillus. Speculum a speciendo, quod ibi se spectant

orinator codd. praeter b. qui *ut é nator*. Etiam in prioribus *o* supra litteram *u* in *urinant* scriptum est in H.; et in sequentibus *orinare* a.

127. *imburvom*] scripsi. *impurro* FGa. *impurom* H. *impur* ita ut *u* supra *o* scriptum sit, b. *imburum* vg. *Imburvom* eodem modo compositum esse videtur, quo *imbuo* et *comburo*. *urvo*] scripsi *urbo* codd. *vorsus*] b. *versus* cett. *ut in*] vg. *est in* codd. *urvom*] scripsi. *arvum* FGHa. *avum* b. *veru*] vg. *vera* codd.

128. *solium*] Augustinus marg. ex libro. *sovum* FHa. *sovium* (om. b. *seliquastrum*] vg. *silliquastrum* G. *siliquastrum* cet ubi in eiusmodi duo] intellige: *subsellio sedent*. Durissimae ellipses exemplum. *arceantur*] Scioppius. *arcebantur* codd.

129. *maxime*] ex G. *eam*] intellige *mulierem*, constructio àνὸ κοινῶν. *calefactis*] *calfactis* F. *speciando*] *spiciendo* F] *spicio* G. *se spectant*] ab. *espectant* F. (quod non vult muti Spengel. p. XII.) *expectant* G. *exspectant* H.

130. Vestis a velis; vela ab eo, quod vellus lana tonsa universa ovis. Id dictum quod vellebant. Lanea ex lana facta. Quod capillum contineret, dictum³⁷ a rete reticulum. Rete a raritudine. Item texta fasciola qua capillum in capite alligarent, dictum capital a capite, quod sacerdotulae in capite etiam nunc solent habere. Sic rica ab ritu, quod Romano ritu sacrificium feminae cum faciunt, capita velant. Mitra et reliqua fere in capite postea addita cum vocabulis Graecis.

131. Prius dein indutui, tum amictui quae sunt³⁰ tangam. Capitium ab eo quod capit pectus, id est¹³⁴ ut antiqui dicebant comprehendit. Indutui alterum quod subtus, a quo subucula; alterum quod supra, a quo supparus, nisi id, quod item dicunt Osce. Alterius¹⁰ generis item duo: unum quod foris ac palam, palla; alterum quod intus, a quo intusium, id quod Plautus dicit:

Intusiatam patagiatam callulam ac crocotulam.

Multa post luxuria attulit, quorum vocabula apparet esse Graeca ut asbeston.

132. Amictui¹³⁵

130. velis] vellis Hab. vellebant] vg. vellabant F. vellebant Gab. Desunt haec in H. Lanea] Turnebus, Scioppius marg. lana codd. dictum] ante h. v. punctum expunxi. Attractionis hoc notissimum est genus. Cf. proportio, quod dicunt ἀνίστορον X, 2.

131. dein indutui, tum] conl. (cf. dein VIII, 25.) deinde utuitum F. deinde ut vitium GH. deinde ut vitrum a. deinde . . . ut b. de indutui Turnebi cod. de indutu aut amictu vg. de indutui probat Spengelius. Neque ego id improbo, siquidem Varro formulas eiusmodi, quotidiano usu traditas, sermoni suo liberius inserere solet. V. X, 27. quo indutui mulieres ut uterentur est institutum, et in simili re X, 59. ex singularibus multitudinis (i. e. plurales), et ex multitudinis (i. e. pluralibus) singulares nonnunquam recuperari possunt, et id genus plura. V. etiam Turnebum ad h. l. et cf. supra ann. ad §. 109. Sed tamen dein h. l. abesse vix poterat, cum locus de mundo muliebri continuetur; nam huius sunt omnia quae secuntur, nisi quod in fine aliena quaedam adduntur. capitia] Varro de Vita P. R. IV. ap. Nonium s. v. capitia: quod eae pectore et lacertis erant apertis, nec capitia haberent. comprehendit. Indutui] codd. sed τῆλειαν interfserui. palla] Secundum Varronem apud Servium ad Aen. I, 648. palla dicta est ab irrugatione et mobilitate, quae est circa finem huiusmodi vestium, ἀπὸ τοῦ πάλαν. Plautus] Epidico II, 2, 47.

dictum, quod ambiectum est, id est circumiectum. A
 (33) quo etiam quo vestitas se involvunt, circumiectui
 appellant. Et quod amictui habet purpuram circum,
 vocant circumtextum. Antiquissimis amictui rici-
 nium. Id, quod eo utebantur duplici, ab eo quod
 136 dimidiam partem retrorsum iaciebant, ab reiciendo rici-
 nium dictum. 133. Hinc quod facta duo simplicia
 paria, parilia primo dicta; R exclusum propter levi-
 tatem. Parapechia, clamydes, sic multa Graeca.
 Laena quod de lana multa, duarum etiam togarum
 instar. Ut antiquissimum mulierum ricinium, sic hoc
 duplex virorum.

31 . 134. Instrumenta rustica quae serendi aut colendi
 fructus causa facta. Sarculum ab serendo ac sar-
 riendo. Ligo, quod eo propter latitudinem, quod sub
 137 terra, facilius legitur. Pala a pangendo; factum* L,
 38 G quod fuit. Rutrum ruitrum a ruendo. 135.
 Aratrum, quod aruit terram eius ferrum. Vomer,
 quod vomit eo plus terram. Dens, quod eo mordetur
 terra. Supra id regula quae stat, stiva ab stando:
 et in ea transversa regula manicula, quod manu
 bubulci tenetur. Qui quasi temo est inter boves,

132. *ambiectum*] scripsi. *ablectum* FG. *abiectionem* Hab. *amiectionem*
 vg. *circumiectionem*] vg. *circumiectionem* codd. Idemque error pluribus
 codd. inhaeret in sequentibus. *quo vestitas*] G, ut Augustinus coni.
 quod cett. *antiquissimis*] lectio a Turnebo memorata. *antiquissimi*
 codd. *iaciebant*] G. ut vg. *faciebant* cett.

133. *R exclusum*] scripsi. *resculum* F. *reclusum* Ha. *reclusum*
 Gb. Idem fere, quod posui, Turnebus assecutus est coniectura: *ri exclu-*
sum. Pallia unde nomen habeant, explicare studet scriptor. *propter*
levitatem] id est propter *πλαγίαν* et *εἰσπρίαν*. Etiam Ciceronis locus,
 Bruto 25, 96., mihi videtur sic emendandus: *Hoc in oratore Latino pri-*
mo mihi videtur et levitas apparuisse illa Graecorum et verborum
comprehensio, et iam artifex, ut ita dicam, stilus. Cf. de optimo
 genere orat. c. 2. *Sed et verborum est structura quaedam duas res effi-*
ciens, numerum et levitatem (al. lenitatem). *clamydes*] scripsi.
 Sed *clamydes* codd. et etiam supra §. 7. *clamide* abc.

134. *sarriendo*] vg. *sarcendo* codd. nisi quod *sacerdo* G. om. b.
*factum**] coni. addidi. *g.l.* quod fuit codd. *g in l* mutatum quod fuit vg.

135. *manicula*] *manibula* Turnebi cod. *tenetur.*] sic inter-
 punxi, nam adhuc verba: *qui quasi temo est inter boves, coniungebantur*
 cum etymologia *maniculae*. Sed in simplicissimo aratri genere bura et temo

ra a bubus; alii hoc a curvo urvom appellant. b iugo medio cavum, quod bura extrema addita dilatur, vocatur cous a cavo*. Iugum et iumen-¹³⁸ n ab iunctu.

136. Irpices regula complus dentibus, quam item ut plaustrum boves trahunt eruunt quae in terra serpunt; sirpices, postea irpi-^{*} S detricto a quibusdam dicti. Rastelli, ut irpi-, serrae leves; ita qui homo in pratis, per fenisecta ido*, festucas corradit, quo ab rasu rastelli dicti. ristri, quibus dentatis penitus eradunt terram atque unt, a quo rutu ratri dicti.

137. Falces,¹³⁹ farre litera commutata; haec in Campania seculae secundo. A quadam similitudine harum aliae, ut, od apertum unde, falces fenariae et arboriae, quod non apertum unde, falces lumariae et sir-^{culae}. Lumariae sunt quibus secant lumecta, est quom in agris serpunt spinae, quas quod ab ra agricolae solvunt id est luunt, lumecta. Falces rpiculae vocatae ab sirpando id est ab alligando. e sirpata dolia quassa, quom alligata his, dicta.¹⁴⁰ untur in vinea alligando fasces, incisos fustes, fa-⁽³⁴⁾ las. Has zancas Chersonesioe dicunt. 138.

eodem ligno dolantur. urvom] scripsi. curvum codd. urvum qui-
1 apud Turnebum, Salmas. ad Solin. p. 576. (820.). cous] F. coun
[. coū a. conus b. cavo*] vg. covo FGH. cono ab. An fortasse
o scribendum, coll. §. 19. ab] GH. a' a. a cett.

136. serpunt] Turnebus. serunt codd. irpices*] con. addidi.
Turn. cod. quae F. est GHa. om. b. qui] con. instrumentali
su. cf. ad §. 21. qua codd. quia con. Vertranius et probat Spengel.
isecta] Fa. foenisecta GH. foeni sectus b. fenisecia vg. eundo*]
i. eo codd. dentatis] Turnebus. dentalis codd. rutu ratri]
diger. ratrabatri G. ruturbatri cett. nisi quod lectio b. non satis aperta.

137. haec] F. hae cett. v. ann. ad §. 98. arboriae] F.
oreae GHa. in b. haec desunt. id est quom] a. idē cum F.
est cum GH. .s. b. ab terra] codd. praeter G. qui a. cf. ann.
§. 30. id est ab alligando] om. b. idque probat Spengel. Mihi
a haec videntur. sirpata] vg. sirpita codd. praeter b. qui
ca. Has . . . dicunt] om. b. Adulterina existimat etiam
nebus. zancas] phancas FGa. fancas H. zanculas con.
diger. Neque mihi dubium fuit, Varronem loqui de voce Sicula; a qua
acle, post Messana, nomen accepit, ζάγκλη s. ζάγκλον. Hanc enim fal-
a vinitorum, sirpiculam illam, significare, intelligitur ex Nicandro Alex.
180. Chersonesioe] scripsi. Chermonesioe Fa. Chermosioe G.
ermonesiae H. Qui tamen hi Chersonesii sunt, nondum liquet.

Pilum, quod eo far pisunt, a quo ubi id fit dicitur pistrinum (L et S inter se saepe locum commutant).

³⁹Inde post in urbe Lucili pistrina, et pistrix.

¹⁴¹Trapetes molae oleariae; vocant trapetes a terendo, nisi Graecum est. Ac molae a molliendo; harum enim motu eo coniecta molliuntur. Vallum a volatu, quod cum id iactant volant inde leviâ. Ventilabrum, quo ventilatur in aëre frumentum.

139. Quibus comportantur fructus ac necessariae res: de his fiscina a ferendo dicta, corbes ab eo quod eo spicas aliudve quid corruebant; hinc minores corbulae dictae. De his quae iumenta ducunt, tragula ab eo quod trahitur per terram; sirpea, quod virgis sirpatur id est colligando implicatur, in qua stercus aliudve quid vehitur.

¹⁴²140. Vehiculum, in quo faba aliudve quid vehitur, quod ex viminibus vietur, aut eo vehitur brevi, est vehiculum dictum; ut aliis est arcera, quae etiam in duodecim tabulis appellatur; quod ex tabulis vehiculum erat factum ut arca, arcera dictum. Plaustrum ab eo quod non ut in his quae supra dixi, sed ex omni parte palam est quae in eo vehuntur, quod perlucent, ut lapides, asseres, tignum.

138. L] vg. r codd. Lucili pistrina] intelligi potest nota quaedam in urbe Roma pistrina: Dubium tamen, num Varro hoc voluerit. A Lucilio vocabula pistrina et pistrix scripta esse, ostendit Scaliger. trapetes a] trapetas a F. Spengel. molliendo] scripsi. moliendo codd. molendo vg. molliuntur] scripsi. moliuntur codd.; nisi quod b. moluntur, ut vg. vallum] codd. vannum quidam correxerunt: sed non opus, cum illud vocabulum huius deminutivum sit, eadem literarum attractione, quae obtinet in ullus et bellus et corolla et multis.

139. Quibus comportantur] Hunc locum, antea in multa membra distinctum, continuo magis filo deduxi. tragula ab eo quod] a. ut videtur. tragula quod ab eo (ea GH.) cett. quod] coni. quae codd.

140. ex] b. ut videtur. est cett. vietur] Turnebi cod. utetur FHa. uterentur Gb. ut aliis est] scripsi. est aliis vel FGb. est aliis ut Ha. duodecim tabulis] Locus est apud Gellium XX, 1. non ut in] ut in om. GHb. non ut om. a. quae in eo vehuntur] cum superioribus coniunxi. Indicativus in hac minus polita Latinitate non offendet, quando ipse Cicero: animum denique illum spirabilem si quis quaerat unde habemus, apparet. De qua re qui dixerunt, multos indicat Ph. C. Hess ann. ad Tac. Germ. 45, 7. perlucent] vg. perlucet FGHb. perducet a.

141. Aedificia nominata a parte ut multa.³²
Ab aedibus et faciendo maxume aedificium. Et oppi-¹⁴³
dum ab opi dictum, quod munitur opis causa, ubi
sit, et quod opus est ad vitam gerundam. Uti habe-
rent tuta oppida quod operis muniebant, moenia dicta.
Quo moenitius esset quod exaggerabant, aggeres dicti.
Et qui aggerem contineret moerus, quod moeniendi
causa portabatur, moenus, [quo sepiebant oppidum†] e¹⁴⁴
quo moenere moerus. 142. Eius summa pinnae
ab his, quas insigniti milites habere in galeis solent,
et in gladiatoribus Samnites. Turres a torvis, quod
eae proiciunt ante alios. Qua viam relinquebant in
muro, qua in oppidum portarent, portas. 143.
Oppida condebant in Latio Etrusco ritu, ut multa, id
est iunctis bobus, tauro et vacca interiore, aratro
circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis causa⁽³⁵⁾
die auspiciato, ut fossa et muro essent muniti. Ter-
ram unde exculpserant, fossam vocabant, et introrsum
iactam murum. Post ea qui fiebat orbis, urbis princi-¹⁴⁵
pium; qui, quod erat post murum, postmoerium
dictum eius, quo auspicia urbana finiuntur. Cippi po-

141. a parte] codd. praeter a. qñi aperte, sicut vg. a parte
est a parte aedificiorum, nam non omnia aedificia aedes sunt. Cf. V, 155.
VII, 18. Spengel. Emend. Varron. p. 15. n. maxume] Spengel.
[l. p. 16. n. lacunam h. l. notat. Ego nullum eius vestigium video, nam
maxume ad aedibus pertinet. opi] Fa. qui H. op G. ut videtur.
ope b. ut vg. Ablativus casus opi concinit cum accusativo Opim apud
Ovidium. sit] b. sint cett. cf. supra §. 38. ad quem (ardorem)
ut sit, fit ara. gerundam] G. gerendam cett. Uti] coni.
ubi codd. Haec antea cum prioribus coniungebantur, atque ante tuta et
post esset plene interpungebatur. habent] scripsi. habeant Fab.
habitant GH. operis] scripsi. operi codd. ope b. dicta]
assumpsi ex GHa. om. F. et b. ut videtur. Et qui] Punctum ante
Et posui, post moerus sustuli. moerus] Scioppius. moerum codd.
murus vg. moeniendi] H. muniendi cett. moenus] scripsi.
manus codd. quo] vg. que G. quod cett. Hoc membrum quo
sepiebant oppidum†, hoc loco sane quam incommodum, post moerus loco
paulo superiore poni velim. e quo] ed. pr. e o F. et e G.
esse o H. eae o a. om. b. moerus] Scioppius. murus codd.

142. Samnites] cf. commentatores Iuvenalis III, 158. torvis]
eodem sensu torvus infra §. 167. proiciunt] intransitivo sensu, antiquae.

143. ut multa] Augustinus coni. multi codd. Egi de h. l. Re-
rum Etruscarum III, 6, 7. iactam] coni. factam codd. Post ea]
scripsi. postea codd. eius quo] Turnebus. eiusque codd. eiusque

meri stant et circum Ariciam* et circum Romam. Quare et oppida, quae prius erant circumducta aratro, ab orbe et urvo urbes; et ideo coloniae nostrae omnis in literis antiquis scribuntur urbeis, quod item conditae ut Roma; et ideo coloniae ut urbes conduntur, quod intra pomerium ponuntur. 144. Oppidum, quod

146 primum conditum in Latio stirpis Romanae, Lavinium; nam ibi dii penates nostri. Hoc a Latini filia quae coniuncta Aeneae, Lavinia, appellatum. Hinc post triginta annos oppidum alterum conditum Alba; id ab sue alba nominatum. Haec e navi Aeneae quom fugisset Lavinium, triginta parit porcos; ex hoc prodigio post Lavinium conditum annis triginta haec urbs facta, propter colorem suis et loci naturam Alba Longa dicta. Hinc mater Romuli Rhea, ex hac Romulus, hinc Roma.

145. In oppido vici a via, quod ex utraque parte viae sunt aedificia. Fundulae a fundo, quod exitum non habent, æ pervium non est. Angiportum sive quod id* angustum, sive* ab agendo et portu.

147 Quo conferrent suas controversias, et quae vendere vel-
41 lent quo ferrent, forum appellarunt. 146. Ubi quid generatim, additum ab eo cognomen, ut forum boarium, forum olitorium; hoc erat antiquum macellum ubi olerum copia. Ea loca etiam nunc Lacedaemonii vocant macellum; sed Iones ostia ortorum

ambitu vg. Ariciam*] Scioppius. Ardeam Turnebus. ars clam codd. qui syllabas has varie ligant cum aliis. In G. est circummars clumet. orbe] vg. urbe codd. urbes et] vg. urbs est codd. omnis] Ga. omnes cett. cf. ann. ad §.5. ut urbes] vg. et urbes codd. ut om. a.

144. appellatum] scripsi, Spengelio proponente. appellata codd. Et ante h. v. ὑποστύμν] interpunxi. fugisset] vg. fuisset FGH. fuisse b.

145. ex utraque] vg. dextra qui Fab. dextra quod G. dextraque H. An laeva dextraque scribendum? habent] scripsi cum cod. B. habet codd. sive quod id*] con. si id codd. et id vg. sive*] con. addidi. agendo] codd. angendo vg. Sed angiportum a Varrone etiam VI, 41. ab agendo derivatur. vendere vellent] G. venderentur vellent cett.

146. generatim] cf. V, 75. macella] scripsi. macelli codd. Cf. Hesychius s. vv. μακῆλλος et μακῆλα. Iunium†] codd. nisi quod H.

macellotas ortorum, et castelli macella. Secundum Tiberim ad Iunium† forum piscarium vocant; ideo ait Plautus :

Apud piscarium

Ubi variae res.

Ad corneta forum cupedinis a cupedio; quod multi¹⁴⁸ forum cupidinis a cupiditate. 147. Haec omnia

posteaquam contracta in unum locum quae ad victum pertinebant, et aedificatus locus: appellatum macellum, ut quidam scribunt quod ibi fuerit ortus; alii quod ibi domus fuerit quoi cognomen fuit macellus, quae ibi publice sit diruta: e qua aedificatum hoc quod (36) vocetur ab eo macellum.

148. In foro lacum Curtium a Curtio dictum constat, et de eo triceps historia; nam et Procius non idem prodidit quod Piso, nec quod is, Cornelius Stilo† secutus. A Procilio relatum, in eo loco dehisse terram, et id ex S. Con. ad aruspices relatum esse: ¹⁴⁹

vinum. Ianum quidam ap. Turnebum, Scioppius. Ianum Scaliger. De Iani templo locum explicat Sachse Histor. et Descript. Romae T. 1. p. 126. 425. *merum* (id est moerum s. murum) proponit Bunsenius Descr. Rom. l. p. 629., intelligitque muros Servii. Plautus] Curculion. IV, 1, 13. legitur tantum: *apud forum piscarium.* Propterea hunc locum inter fragmenta Plauti rettulerunt, T. III. p. 566. Bothe. Contra Osann. Anal. crit. p. 186. nostrum locum illi fabulae vindicare volt. *cupedio*] vg. *fastidio* FGH. et Turnebi codex. *scideo* b. Ex a. nihil notatum. Illud ex interpretatione ortum, nam cuppes in Glossis exponitur fastidiosus. Quae Varrone auctore referuntur de *Cupedine equite* (sic Festus s. v. cuppes, Numerius Equitius Cuppes est apud Donatum ad Terent. Eunuch. II, 2, 25.), cuius aedes, cum ipse propter latrocinia damnatus esset, dirutae sint, eoque loco forum cupedinis institutum, ex alio Varronis opere sumpta sunt. Incerto Rerum Humanarum libro tribuuntur ea in Varr. fragm. ed. Bip. p. 213. *quod*] vg. *quem* codd. *cupedinis*] vg. et ab. ut videtur. *cuppedinis* FH. *cupedinis* G.

147. *quoi cognomen fuit macellus*] Manii s. Omanii Macelli domus eo loco fuisse dicitur a Donato l. l., Varrone teste.

148. *Procilius*] De hoc historiae scriptore, quem Atticus magni faciebat, v. Ernesti Clavis Ciceroniana. Cornelius Stilo†] codd. C. Aelius Stilo vg. Eadem lectionis varietas infra §. 150. et VII, 39. Interpolatam recte dicit vulgatam lectionem Spengelius p. LIV; prodit eam etiam hoc, quod Aelius Stilo (de quo pauca annotavi ad §. 18.) Lucius dicitur, non Gaius, a Varrone ipso de R. R. III, 12. et Gellio. Cornelius autem si locum recte tuetur, Stilonis cognomen valde suspectum est, et interpolationis notam quandam etiam bonis libris inurere videtur.

responsum Deum Manium postilionem postulare id*, civem fortissimum eò demitti. Tum quendam Curtium civem fortem armatum ascendisse in equum, et a Concordia versum cum equo eo praecipitatum; eo facto locum coisse atque eius corpus divinitus humasse ac reliquisse genti suae monumentum. 149. Piso in

Annalibus scribit, Sabino bello, quod fuit Romulo et
 150 Tatio, virum fortissimum Metium Curtium Sabinum, quom Romulus cum suis ex superiore parte impressio-
 42 nem fecisset, Curtium in locum palustrem, qui tum fuit in foro, antequam cloacae sunt factae, secessisse, atque ad suos se* in Capitolium recepis-; ab eo lacum invenisse nomen. 150. Cornelius et Lutatius scri-

bunt, eum locum esse fulguritum, et ex Senatus Con-
 septum esse, id quod factum esset a Curtio Consule, quoi Marcus Genucius fuit collega, Curtium appella-

tum. 151. Arx ab arcendo, quod is locus mun-
 tissimus urbis, a quo facillime possit hostis prohiberi. Carcer a coërcendo, quod exire inclusi* prohibentur. In hoc pars quae sub terra Tullianum, ideo quod
 151 additum a Tullo rege. Quod Syracusis, ubi delicti* causa custodiuntur, vocantur latomiae, inde La utu-

Manium] vg. *manio* codd. *postilionem]* codd. *postulionem* vg. Illud retinui, cum inter postilionem et postulo eadem sit ratio, atque inter consilium et consulo. Ceterum postilio nomen eiusdem formae est ac pignoris capio et similia. *id*]* a. *id est* cett., quo sensus pervertitur. Deus Manium hanc postilionem postulat, ut civis fortissimus demittatur. Accusativus *Obiecti id* componitur cum accusativo nominis verbalis. Quae quidem structura, Graecis usitata, apud Romanos rarissima est. *id est* delet Scaliger, quem alio loco secutus eram. *eo demitti]* Turnebus. *eodem mitti* codd. *a Concordia]* ad Concordiae voluerunt Scaliger Scioppiusque. Non opus est; a Concordiae inde templo, quod in boreali fori parte situm erat, Curtius in forum et locum illum equum convertebat. Recte defendit id una cum Lucretiano *undique versus* I. Fr. Gronovius Observatt. I, 7. p. 51. (66.) *eo facto]* H. *eum facto* cett.

149. *Curtium]* vg. *curcium* F. *curtius* cett. *quom]* ex G. *locum]* vg. *lacum* codd. *se*]* coni. addendum videbatur.

150. *esset]* coni. *est* FGa. *esse* H. om. b. *Curtio Consule]* anno urbis 309.

151. *inclusi*]* recepi ex b, qui *indusi*. om. cett. *Tullo]* sic scribendum intellexit cod. B. scriptor. *Tullio* codd. *delicti* causa]* coni. Bergmann. *de causa* codd. *simili de causa* vg. ex interpolatione

nia translatum, vel quod hic quoque in eo loco lapidicinae fuerunt.

*

*

*

152. In eo Lauretum ab eo quod ibi sepultus est Tatus rex, qui ab Laurentibus interfectus est, vel ab silva laurea, quod, ea ibi excisa, est aedificatus vicus, ut inter Sacram viam et macellum editum Corneta a cornis, quae abscissae loco reliquerunt nomen; ¹⁵² ut Esculetum ab esculo dictum et Fagutal a fago, unde etiam Iovis Fagutalis, quod ibi sacellum.

153. Armilustrum ab ambitu lustris; locus idem circis maximus dictus, quod circum spectaculis aedificatis ibi ludi fiunt, et quod ibi circum metas ⁽³⁷⁾ fertur pompa, et equi currunt. Itaque dictum in Cornicularia militis adventu quem circumeunt ludentes:

Quid cessamus ludos facere? Circus noster ¹⁵³
ecce adest.

In circo primo unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres, Naevius oppidum appellat. Carceres dicti,

inde] coni. et de codd. *exinde* Turneb. *vel]* coni. addidi, quae loci ipsius sensu et Varronis more satis commendatur. Lautumiae ad Capitolium montem et coniunctae fuisse videntur cum carcere Tulliano. Lacunam post *fuerunt* indicavi propter sequens *In eo*.

152. In eo] codd. vg. om. In eo pertinet ad Aventinum montem, nam in hoc Lauretum erat. V. Varro Humanar. Rer. II. apud Macrob. Sat. III. 12. et Sachse Hist. et Descr. Urbis T. I. p. 76. qui de vicis Loreti maioris et Loreti minoris, coniunctis cum Armilustro, disputat, neque tamen ad nostrum locum satis attendit. Varro in aedificiis recensendis hunc ordinem sequitur, ut primum de generibus dicat, de oppidis, de vicis, de foris (propter forum Romanum Curtii lacus meminit), de arce, carcere, circis, comitio, curiis. Sed immiscet huic recensui explicationem singulorum locorum, quae ad ea genera non pertinent, quod monstrat tum locus de Laureto, tum quae §. 155 — 157. continentur, in quibus locorum situm secutus esse videtur. Ubi ad Publicium clivum pervenit, simul de ceteris clivis vicisque agit. *vel]* iterum coni. addidi. *aut* Sciopius. *est]* scripsi. et codd. *editum]* i. e. locus paulo editior. a cornis] retinui ex vg. om. codd.

153. maximus] vg. mecinus FGb. metinus H. mecitius a. aedificatis] scripsi. aedificatus codd. Spectacula sunt, unde spectatur, *τὸ θέατρον*. Cornicularia] Vertranius et Salmasius ad Solinum p. 386. (547.). cornicula codd. Plauti Comoediae ed. Bothe, T. III. p. 559. militis] Turnebus. milites codd. primo] vg. primum codd. Naevius]

quod coërcentur equi, ne inde exeant antequam magistratus signum misit. Quod ad muri speciem* pinnis
 46 turribusque carceres olim fuerunt, scripsit poëta:

Dictator

ubi currum insidit, pervehitur usque ad oppidum.

154 154. Intumus circus ad Murcim vocatur, ut Pro-
 cilius aiebat ab urceis, quod is locus esset inter figu-
 los: alii dicunt a murteto declinatum, quod ibi id
 fuerit: quodius vestigium manet, quod ibi sacellum etiam
 nunc Murteae Veneris. Item simili de causa
 circus Flaminius dicitur, qui circum aedificatus
 est Flaminium campum, et quod ibi quoque ludis Tau-
 riis equi circum metas currunt.

155 155. Comitium ab eo quod coibant eo comitiis
 curiatis et litium causa. Curiae duorum generum,
 nam et ubi curarent sacerdotes res divinas, ut Curiae
 Veteres, et ubi senatus humanas, ut Curia Hostilia,
 quod primum aedificavit Hostilius rex. Ante hanc
 Rostra: quodius loci* id vocabulum, quod* ex hosti-

Bothe P. Sc. L. V, II, 26. Sed is nondum intellexerat, sequentem locum
 ex Naevio ductum esse. coërcentur] retinui ex vg. coercentur FGa.
 coërcuitur H. cohercerentur b. ad muri speciem*] conl. a muris
 partem codd. a muri parte vg. a murtis parte ex quibusdam excusis
 affert et non improbat Turnebus. a Murcis parte Fulvius Ursinus apud
 Scioppium, et a Murciae parte Salmasius ad Solinum p. 637. (407). Sed
 Murcis non erat ad carceres, primo circo, sed ad metas, intumo. Ex
 vulgata lectione Bunsenius, Descr. Urbis T. I. p. 629., colligit, Servii regis
 murum ad Circum Maximum pertinuisse cui sententiae noster locus in-
 firmius est praesidium. pinnis] vg. pennis FGH. poenis b. De
 a. non constat. turribusque] vg. turribus qui codd., nisi forte a.
 habet que. Dictator] Versus hos ita disposui, ut Saturnios esse ap-
 pareret. Naevius scribebat ubi. Propter lectionem interpolatam Ennius
 pro poëta hic locus ab H. Columna illatus est in Ennii fragmenta, p. 149.
 Hessel.

154. Murcim] codd. nisi quod murcisum G. murum b. murtim
 Turnebi codex habet. Murciam Salmasius ad Solinum p. 637. (407).
 Certe metae Circi Murciae s. Murtiae dicuntur ab Appuleio Met. VI. p.
 123. Bip. et Tertulliano de spectaculis c. 8. Sed dea poterat Varronis
 tempore dici Murcis. vocatur] a. vocatum cett.

155. causa] a. causae Fb. ee, cum lineola supraducta G. esse
 H. ut Curiae Veteres] i. e. curiae illae Romuleae urbis in Palatino
 monte, Forensis, Rapta, Veliensis, Velitia, ex quibus sacra per religiones
 evocari non potuerant; de qua re Festus s. v. Novae curiae p. 183. Lindem.

bus capta fixa sunt rostra. Sub dextra huius a Comitio locus substructus, ubi nationum subsisterent legati, qui ad senatum essent missi. Is Graecostasis appellatus a parte ut multa. 156. Senaculum supra Graecostasim, ubi aedis Concordiae et basilica Opimia. Senaculum vocatum, ubi senatus aut ubi seniores consistenter; dictum ut gerusia apud Graecos. Lautolae a lavando, quod ibi ad Ianum Geminum aquae caldae fuerunt. Ab his palus fuit in minore Velabro, a quo, quod ibi vehebantur lintribus, Velabrum, ut illud maius de quo supra dictum est. 157. Aequimelum, quod aequata Meli domus publico, quod regnum occupare voluit is. Locus ad Busta Gallica, quod Roma recuperata Gallorum ossa, qui possederunt urbem, ibi coacervata ac consepulta. Locus qui vocatur Doliola ad cluacam maxumam, ubi non licet despuere, a doliolis sub terra. Eorum duae traditae historiae, quod alii inesse aiunt ossa cadaverum, alii Numae Pompilii religiosa quaedam post mortem eius infossa. Argiletum sunt qui scripserunt ab Argola seu Agrola, quod is huc venerit ibique sit sepultus; alii ab argilla, quod ibi id

primus] GHab. primus F. ut videtur. loci et quod] coni. addidi. Graecostasis] Mirum, quod a. Graeca στας habet, et H. lacunam tanquam propter verbum Graecum, et G. Graeco appellatus Stasis cum lacuna.

156. gerusia] G. ierusia cett., nisi quod hierusu b. Geminum] Quirinum coni. Sachse Hist. et Descr. Urbis T. I. p. 97. 127. 263. Is enim Ianum geminum duos diversos Ianos dici putat, p. 95. At haec opinio Varronis auctoritate satis refellitur. lintribus] vg. et b. ut videtur. lustribus cett.

157. aequata] vg. et b. ut videtur. aquata cett. Meli domum ex Livio constat fuisse ad vicum Iugarium, qui praeter Capitolinum montem, qua occidentem solem spectat, situs erat. Busta Gallica prope amphitheatrum Flavium fuisse, quae est opinio Nardinii et Sachsi Hist. et Descr. Urbis T. I. p. 375., idoneis argumentis destituta, hoc loco videtur refelli. Doliola] cf. Festus s. v. p. 52. Lindem. Argiletum] vg. argeletum codd. nisi quod argilecini b. De Argileti loco multa ha. Ex Virgilio tamen, Aen. VIII, 345., inter Tarpejam rupem et Lupercal fuisse intelligitur; neque id refragatur ordini locorum, quem Varro sequitur. Argola] FG. argolla H. argolla a. argole b. Argo vg. Agrola] coni. addidi propter seu. Videbatur mihi Varro dicere de Agrola Siculo (non Tyrrheno, v. Ephem. Litt. Hal. 1829. n. 126. p. 362.), de quo Pausan. I, 28, 3. Ἀργόλας ex Argivo populo hominem significat, testibus poetis ap. Stephanum Byzantium.

genus terrae. 158. Clivos Publicius ab aedilibus plebei Publicis qui eum publice aedificarunt. Simili de causa Pullius et Cosconius, quod ab his viocuris dicuntur aedificati. Clivos proximus a Florasus versus Capitolium vetus, quod ibi sacellum Iovis, Iunonis, Minervae, et id antiquius quam aedis quae in Capitolio facta. 159. Exquilis vicus Africus, quod ibi obsides ex Africa bello Punico dicuntur custoditi. Vicus Cyprius a cypro, quod 159 ibi Sabini cives additi consederunt, qui a bono omine id appellarunt; nam cyprum Sabine bonum. Prope hunc vicus Sceleratus, dictus a Tullia Tarquini Superbi uxore, quod ibi quom iaceret pater occisus, supra eum carpentum mulio ut inigeret iussit.

33 160. Quoniam vicus constat ex domibus, nunc earum vocabula videamus. Domus Graecum, et ideo in aedibus sacris ante cellam, ubi sedes dei sunt, Graeci 160 dicunt *πρόδομον*, quod post, *ὀπισθόδομον*. Aedis ab aditu, quod plano pede adibant. Itaque ex aedibus efferri indictivo funere praeco etiam eos dicit qui ex

158. *Publicius*] vg. *publicus* FGa. *publicos* H. *pupcos* b. Scilicet terminatio OS ab imperitis librariis translata est a *clivos*, in quo vocabulo necessaria est, ad *Publicius*, cui non convenit. *Publicis*] codd. idque servavi. cf. annot. §. 33. *Publicius* Vertranius, Scioppius. Ut Festus s. v. *Publicius* clivus p. 208. Lindem. narrat, hi fratres eum clivum munierunt, ut in *Aventinum* *vehiculis* *Velia* *veniri* possit. Cf. Niebuhr. R. H. III. p. 47. 361. *Pullius*] codd. praeter G. qui *publius*. Solino c. 1, 26. teste Tarquinius habitavit *Esquilis* *supra* *clivum* *Pullium* *ad* *Fagutalem* *lucum*. Non satis ad h. l. attenderat Niebuhrus R. H. III. p. 46. qui ab aedile curuli quodam Pullio hunc vicum exstructum volebat. *Clivos*] scripsi. *clivus* codd. a *Flora* *susus*] Victorius, Turnebus, Scioppius. a *floras* *usus* FG. a *floreas* *usus* H. *floras* *usus* a. ut videtur, et, litera *s* ad *usus* suprascripta, b. ad *florales* *usus* vg. Hoc Capitolium in Alta Semita fuisse prope templum Florae, docet P. Victor.

159. *Exquilis*] scripsi, ut supra §. 50. *Esquilis* Ga. *exquiliis* FH. *equiliis* b. *Cyprius*] codd. *ciprius* vg. et b. ut videtur. Eadem lectionis varietas in sequentibus. *inigerent*] Fulvius Ursinus referente Scioppio. *iniceret* FGH. *injiceret* a. corruptius b.

160. *earum*] vg. *eorum* codd. nisi quod om. H. *videamus*] vg. et b. ut videtur. *videmus* cett. codd. *πρόδομον*] vg. *prodomum* F. *prodomus* G. *δῶμα* a. lacuna in H. om. b. *post*] Gb. ut vg. *potest* Fa. *praest* H. *ὀπισθόδομον*] vg. *opisthodum* F. *opistodum* G. lacuna in cett. *indictivo*] vg. *inductivo* codd. *inde*

tabernis efferuntur, et omnes in censu villas inde dedicamus aedes.

161. Cavum aedium dictum, qui locus tectus intra parietes relinquebatur patulus, qui esset ad communem omnium usum. In hoc locus si nullus relictus erat, sub divo qui esset, dicebatur testudo ab testu¹⁶¹ dinis similitudine, ut est in praetorio in castris. Si⁴⁵ relictum erat in medio ut lucem caperet, deorsum quo impluebat dictum impluvium, susum qua compluebat compluvium: utrumque a pluvia. Tuscanicum dictum a Tuscis, posteaquam illorum cavum aedium simulare coeperunt. Atrium appellatum ab Atriatibus⁽³⁹⁾ Tuscis; illinc enim exemplum sumptum.

162. Circum cavum aedium erant unius quousque rei utilitatis causa parietibus dissepta: ubi quid¹⁶² conditum esse volebant, a celando cellam appellarunt; penariam, ubi penus: ubi cubabant, cubiculum: ubi coenabant, coenaculum vocitabant, ut etiam nunc Lanuvi apud aedem Iunonis et in cetero Latio ac Faleris et Cordubae dicuntur. Posteaquam in superiore parte coenitare coeperunt, superioris domus universa coenacula dicta: posteaquam ubi coenabant, plura facere coeperunt, ut in castris ab hieme hiberna, hibernum domus vocarunt; contraria.

Hic defecit exemplar foliis duobus.

163

dedicamus] scripsi. *inde dicamus* codd. nisi quod *indicamus* b. *dedicamus*, omisso *inde*, voluit Iac. Gronovius ad Gellium VII, 11. p. 498. ed. Contr., qui locus praeter alios veram lectionem monstrat.

161. *testudo*] Servius Fuldensis ad Aen. I, 505, ubi hunc locum tangit, sic emendandus erit: *Item Varro de Lingua Latina ad Cicero- nem: In aedibus locus patulus relinquebatur sub divo, qui (adde: si nullus) erat relictus et (scr. sed) contectus erat, appellabatur testudo. in castris* vg. *et castr.* codd. *susum*] codd. exceptis Gb. qui *sursum*, ut vg. *susum* ex Catone et Gellio iam innotuit. *Atrium*] Dixi de h. l. Rerum Etruscarum I, 3, 4. T. I. p. 255.

162. *erant*] vg. *erat* codd. *ubi quid . . . volebant*] Haec, quae antea cum prioribus iungebantur, cum sequentibus iunxi, et universum locum interpungendo aliter distinxi. *Lanuvi*] F. *lanubi* Ha. iam ibi G. *lavinis* b. De Iunone Lanuvina interpretes Ciceronis de N. D. I, 29. *Faleris*] G. *Phaleris* F. *Faleris* cett. cf. annot. ad §. 33. *Hic . . . duobus*] sic Fa. *hic deficiunt duo folia* codex Vati-

- 54 163. . . legionem Porcius designat, quom de Enni scribens dicit eum coluisse Tutilinae loca. Sequitur porta Naevia, quod in memoribus Naevii (Naevii etenim loca ubi ea), sic dicta. Deinde Rauduscula
 164 quod aerata fuit. Aes raudus dictum, ex eo veteribus in mancipiis scriptum: *raudusculo libram ferit*. Hinc Lavernalis ab ara Lavernae, quod ibi ar eius. 164. Praeterea intra muros video porta dici. In Palatio Mucionis a mugitu, quod ea pecu
 46 in bucita circum antiquom oppidum exigebant. Altera Romanulam ab Roma dictam, quae habet gradus i
 165 Nova via ad Volupiae sacellum. 165. Tertia et Ianualis dicta ab Iano; et ideo ibi positum Ian signum; et ius institutum a Pompilio, ut scribit in Annalibus Piso; ut sit aperta semper, nisi quom bellum sit nusquam. Traditum est memoriae, Pompili rege fuisse opertam, et post Tito Manlio Consule

canus 1556. *Hic desunt duo folia G.* Similiter cett. Varro post aede de portis dixerat, omnesque Servii murorum portas ut videtur recensuerat ita ut aut a Capena aut a Trigemina porta initium faceret. Nam inter has portas sitas fuisse eas, quas Varro memorat, satis constat.

163. *legionem*] Fb. *legionem G. ligonem H. ignomen a.* Porcius] Idem recurrit VII, 104. Est Porcius Licinius, notus inter antiquo poetas, qui epigrammata scripserunt (Gellius XIX, 9.), cuius versus a Ennium, ni fallor, spectantes, exhibentur a Gellio XVII, 21. Ceterum Ennius in Aventino habitavit, teste Eusebio in Chronico. De Tutilina extat alter Varronis locus ex Menippea *Hercules tuam fidem*, Fragu p. 283. Bip. ex Nonio s. v. Tutilina dea. Naevius (Naevii] hanc lectionem commendavit Spengel. *naevius FHB. nevius Ga. veteribus* in veteribus codd. Cf. infra VI, 74. in lege mancipiorum.

164. In Palatio omnes tres portas esse, Mucionem et Romanulam Ianualemque, significat scriptor. Omnesque in ea Romuleae Urbis parte sunt, quae Foro, Capitolio, Arci obversa erat. Cf. Bunsen. Desc. Urbis T. I. p. 144. in *bucita circum*] scripsi. in *bucitatum* codd. in *bucita tum* et deinde *exigebat* Scaliger. *bucita* i. q. *buceta*, boum pascua. antiquom] scripsi. antiquum codd. in *Nova via novalia* codd. praeter b. qui *ovilia*. *navalia* vg. Quod posui, con. Scaliger et Nardinius, idque loco inferiore VI, 24. admodum commendatum. Etiam Mucionem s. Mugionem portam ad summam Novam viam fuisse discitur ex Solino I, 24.: haec autem Romanula erat ad infumam, quo ex loco iam significato intelligitur.

165. *opertam*] Freinshemius ad Flor. I, 2. p. 35. Duker. *apertam* codd. Tito Manlio] vg. *titio manilio* FGH. *titio* ab.]

bello Cartaginensi primo confecto, eodem anno* opertam et* apertam.

166. Super lectulis origines quas adverti hae. 35
Lectica, quod legebant unde eam facerent stramenta¹⁶⁶
 atque herbam, ut etiam nunc fit in castris. Lecti,
 quod, ne essent in terra, sublimis in lignis* ponebant,
 nisi ab eo, quod Graeci antiqui dicebant λέκτρον,
 lectum potius. Qui lecticam involvebant, quod fere
 stramenta erant e segete, segestriam appellarunt, ut¹⁶⁷
 etiam nunc in castris, nisi si a Graecis; nam στέ-
 γαστρον. Ubi lectus mortui fertur, dicebant feretrum (40)
 nostri, Graeci Φέρετρον. 167. Posteaquam
 transierunt ad culcitas, quod in eas acus aut tomentum
 aliudve quid calcabant, ab inculcando culcita dicta.
 Hac quidquid insternebant, ab sternendo stragulum¹⁶⁸
 appellabant. Pulvinar vel a pluribus vel a polulis
 declinarunt. Quibus operiebantur, opera¹⁶⁹menta, et
 pallia opercula dixerunt. In his multa peregrina, ut
 sagum, reno Gallica, et gaunacum et amphi-
 mallum Graeca; contra Latinum toral, quod ante
 torum, et torus a torvo, quod is in promptu. Ab

Manlius Cos. a. u. 519.

opertam et] coni. addidi, cum facillimo
 errore excidere potuerit. In codd. ante eodem additur et.

166. eam] Victorius et vg. iam FG (inverso ordine iam unde) a.
 om. Hb. Lecti quod] Turnebus. lecticas codd. lignis*] scripsi,
 ut etymon vocabuli adesset. his FGab. iis H. quod] G. quo cett.
 Qui] ex ed. Veneta II. et Victorio. quam codd. De illo qui v. ann. ad
 §. 21. Varro de Vita Pop. Rom. I. ap. Nonium s. v. torialium p. 11.
 Quod (scr. qua) frontem lecticae struebant, ex ea herba torta torum
 appellatum; hoc quod incitur, etiamnum toral dicitur; lecticam qui
 involvebant, segestria appellabant.

167. eas acus] Turnebus. ea sagus codd. Hac] GHa.
 hoc F. hic b. pluribus] codd. plumis vg. Illud retinui, quippe
 (ut iam Turnebus intellexerat) Varro dicere videtur, pulvinaria vel a maiore
 numero vel a parvitate pulvinorum s. culcitarum appellata esse. polulis]
 (i. e. paululis) GH. pollulis (ut paullulis) Fa. pullulis b. Forma polulus
 nota ex Catone. cf. ann. ad §. 95. et similem etymologiam pauperis a paulo
 lare supra §. 92. et paludis a paululum aquae §. 26. Gallica et] scripsi.
 Galli quid FGab. Galli quod H. gaunacum] coni. gaunacuma Fa.
 gauna cumma GH. γαῦναῦμα b. Illud videtur procusum ex Graeco γαῦναῦμα,
 unde etiam gaunacarius artifex. Improbabili coniectura Checoltius in Gorii
 Symb. litter. Rom. T. VIII. p. 172. locum sic corrigit: ut sagum, reno
 Gallice; id gaunacum Persicum, amphi-mallon Graece. toral] em.

¹⁶⁹ hac similitudine torulus in mulieris capite ornatus.

168. Qua simplici scansione scandebant in lectum non
⁴⁷ altum, scabellum, in altiore, scamnum. Dupli-
 cata scansio gradus dicitur, quod gerit in inferiora
 superiorem. Graeca sunt περιστρώματα et περι-
 πετάσματα, sic alia quaedam* convivi, ut gau-
 sape*.

36 169. Multa pecuniae signatae vocabula sunt.
 Aeris et argenti haec. As ab aere. Dupondius a
¹⁷⁰ duobus ponderibus, quod unum pondus assipondium
 dicebatur. Id ideo, quod as erat libra pondus. Deinde
 ab numero reliquom dictum usque ad centussis, ut as
 singulari numero; ab tribus assibus tressis, et sic
 proportionem usque ad nonussis. 170. In denario
 numero hoc mutat; quod primum est ab decem assibus
 decussis, secundum ab duobus decussibus bicessis.
¹⁷¹ Reliqua conveniunt, quod est, ut tricessis, proportionem
 usque ad centussis, quo maius aeris proprium vo-
 cabulum non est; nam ducenti et sic proportionem quae
 dicuntur, non magis asses, quam denarii aliaeve quae
 res significantur.

Augustinus. torae F. tore vel GHb. tore ut a. torulus] Augustinus
 e libro. torvius Fa. torvinus GH. torvus b.

168. alia quaedam] conii. aliquid item codd. ut gausape]
 scripsi. causa ibi codd. (ibi cum sequentibus iungit G.). ut gausapia
 Scaliger. Spengel. Emend. Varr. p. 16. lacunam et locorum transpositio-
 nem h. l. statuens scribit: sic alia; item convivii causa ibi multa, ...
 Deinde, interpositis locis de mensis, armis, aedificiis: Pecuniae signatas
 vocabula aeris et argenti haec. Transpositionem locorum cur necessariam
 non habeam, dixi ad §. 105.: ceteris probabiliora existimavi ea quae re-
 cepi. Gausapes nomen e Graeca lingua Varro eodem iure repetit, quo
 gaunacum, quod Persicum esse satis constat.

169. reliquom] scripsi. reliquum codd.

170. bicessis] codd. nisi quod vigessis a. vicessis legit Priscia-
 nus de figuris numerorum c. 3. §. 15., totum hunc locum afferens; idque
 reponi volt Spengel. p. XII. * Post h. v. quae sunt in codd.: quod
 dici solitum (sic Turnebi cod. solum cett.) a duobus decussibus (h. v.
 om. Gb.) bicessis (bicensis FG. bigessis a.), ea ex glossemate orta esse,
 manifestum est. Om. Priscianus, Scioppius; uncis inclusit Spengelius.
 et sic] a. Priscianus. in cett. codd. aliaeve quae] G. alieve quae
 FH. alie a. alie neque b. aliaeque Priscianus. aliaeve vg. alienaeque
 conii. Spengelius. Quod posui, ex more Varronis est. Cf. aliudve quid
 V, 139. 140. aut quae alia V, 183. alio quo verbo, ut emendavi, VI, 37.

171. Aeris minima pars sextula, quod sexta pars unciae. Semuncia quod dimidia pars unciae; se valet dimidium ut in selibra et semodio. Uncia ab uno dicta. Sextans ab eo quod sexta¹⁷² pars assis, ut quadrans quod quarta, et triens quod tertia pars. Semis quod semias, id est ut dimidium assis, ut supra dictum est. Septunx a septem et uncia conlisum. 172. Reliqua obscu-⁽⁴¹⁾ riora, quod ab deminutione, et ea quae deminuuntur¹⁷³ ita sunt ut extremas syllabas habeant, unde una dempta uncia deunx; dextans dempto sextante; dodrans dempto quadrante; bes, ut olim des, dempto triente.

173. In argento nummi; id ab Siculis. De-⁴⁸ narii quod denos aeris valebant; quinarii quod quinos; sestertius, quod duobus semis additur* (dupondius enim et semis antiquus sestertius est), et veteris consuetudinis ut retro aere dicerent, ita ut semis tertius, quartus semis pronuntiarent, ab semis tertius¹⁷⁴

aliam quam formulam, ut scripsi, IX, 103. *aut quid aliud* de R. R. III, 13, 3. Eumque usum sequitur Gellius *aliave qua labe*, I, 12, 1., et etiam praestantiores scriptores. Quanquam etiam contrarium: *ab alia aliqua re*, quod VIII, 21. reperitur, nostro scriptori non abiudicandum erit.

171. *se*] *vg. sic codd.* *dicta*] a. et Priscianus. om. cett. *semias*] Turnebus. *semis* codd. et Priscianus. *id est*] *id cum lineola transversa per d* Prisciani cod. Monacensis, unde Spengelius *idem legendum* proponit. Illud praefero; *id est* ut significat: hoc idem valet ac si dixeris. Cf. infra §. 178. *Praeda est ... ut parida.* *conlisum*] a. et cod. Augustini et alius Scioppij. *collisum* Priscianus. *conclusum* FGHb.

172. *unde*] Prisciani cod. Monacensis (sequentia ita transponens: *dempta una uncia*). om. cett. Prisciani codd. *ut de* GHab. *ut a decem* F. *ut a duodecim*, interpolata lectione, *vg.*

173. *denarii*] *denarii quod denarii (denari Ga.)* GHab. *quod duobus semis additur*] con. *duobus semis* Priscianus, *omissis verbis quod et additur. quod semis tertius* Varronis codd. Sed haec, quanquam vetusta, manifesta tamen est interpolatio, orta ut videtur e lectione antiquitus turbata. Nam Varronem sic non scripsisse intelligit, quisquis explanationis, quam proposuit, rationem accurate persequetur. Simul hic locus aliter distinguendus erat, atque adhuc fiebat, cum ante *Est et veteris* et ante *Ab semis* *telaiq* interpungebatur. Quam ex his membris solutis composui periodum, eam a Varronis genere scribendi non abhorre, facile sentient peritiores. Cf. etiam VI, 6. *semis tertius, quartus semis*] FGHa. *semis tertius, semis quartus*, b. ut videtur, sicut *vg. semis quintus, semis quartus, semis tertius* Priscianus. Quae omnia nata sunt ex errore ridiculo. Quippe non intelligebatur, *retro aere dicere* nihil aliud

sestertius dictus. 174. Nummi denarii decuma libella, quod libram pondo aeris* valebat, et erat ex argento parva. Sembella, quod libellae dimidium, quod semis assis. Teruncius a tribus unciiis*. Libellae ut haec quarta pars, sic quadrans assis eadem.

175. Pecunia vocabulum mutat, nam potest item dici dos, arrabo, merces, corollarium. Dos si nuptiarum causa data; haec Graece *δωρίνη*, ita enim hoc Siculi. Ab eodem donum, nam Graece ut *ISSEDONION*†, et ut alii *δόμα*, et ut Attici *δόσιν*. Arrabo sic data, ut reliquom reddatur; hoc verbum item a Graeco *ἀρράβων*. Reliquom, quod ex eo quod debitum reliquom.

176. Damnum a demptione, quom minus re factum quam quanti constat. Lucrum ab luendo, si amplius, quam ut exsolveret quanti esset, captum. Detrimentum a detritu, quod ea quae trita minoris pretii. Ab eadem mente intertrimentum ab eo, quod duo, quae inter se trita, et deminuta; a quo etiam intertrigo dicta.

177. Multa pecunia quae a magistratu dicta ut exigi posset ob peccatum, quod singulae dicuntur additae

esse nisi pro dupondio et semisse dicere tertium semissem, pro duobus assibus et triente tertium trientem et similia. *sestertius*] ex Prisciano addidit Spengelius.

174. aeris*] Scioppius. *as* codd. Fortasse *aes* scribi poterit. *unciiis**] *unciiis* quod codd. Posterius vocabulum omisi, quanquam fortasse hoc vestigio plura excidisse deprehenditur. Post h. v. interpunxi. *eadem*] quod antea cum sequentibus iungebatur, nunc ad priora rettuli.

175. ISSEDONION†] F. lacuna in GHab. ut Iones *δόμον* Scioppius. nam Graeci ipsi *δάμων* Buttmannus proponit apud Spengelium. *reliquom*] ter scripsi. *reliquum* ubique codd. *Reliquom*] intelligendum proprio vocabuli usu, de aere alieno. Et sic cum arrabone componitur; nam de pretio constituto arrabo statim erat solvendus, ut etiam reliquom, i. e. reliqua pars debitae pecuniae, redderetur, id est solveretur.

176. *re factum*] codd. *refectum* Turnebus. *redactum* conl. Spengelius. Sed sana illa, nam *re factum* eodem iure dicitur, quo *quid hoc homine facias, quid illo fiet*, apud Ciceronem, et similia multa. *exsolveret*] nempe, qui emit sive solvit. Cf. ann. ad §. 2. Nisi forte h. l. *exsolveretur* scribendum est. *intertrigo*] e Bentini correctione. *intertrigo* codd.

177. Multa] b. Multa a cett. additae esse] ut scriberem,

esse multae, et quod olim unum dicebant multam; ¹⁷⁷ itaque quom in dolium aut culeum vinum addunt rustici, primam urnam additam dicunt etiam nunc multam. Poena a poeniendo aut quod post peccatum sequitur. Pretium quod emptionis aestimationisve causa constituitur, dictum a peritis, quod hi soli possunt facere recte id. 178. Si quid datum pro opera aut opere, ⁴⁹ merces a merendo. Quod manu factum erat et da- ⁽⁴²⁾ tum pro eo, manupretium a manibus et pretio. Corollarium si additum praeter quam quod debitum ¹⁷⁸ eius; vocabulum fictum a corollis, quod cae, cum placuerant actores, in scena dari solitae. Praeda est ab hostibus capta, quod manu parta, ut parida, praeda. Praemium a praeda, quod ob recte quid factum concessum. 179. Si datum quod reddatur, mutuum, quod Siculi *μοῖτον*; itaque scribit Sophron: *μοῖτον ἀνδύμω†*. Et munus, quod mutuo animo qui sunt dant officii causa. Alterum munus, quod

suasit Goeschenius, et similiter Blumius. *appellatae esse* (hae G. *cae* a. et b.) codd. Ad locum explicandum unus adhibendus Niebuhrus R. H. T. II. p. 341. sqq., a quo docemur, multam a magistratu singulis diebus una ove unove bove augeri potuisse a minima inde, quae erat unius oris, ad supremam, duarum ovium triginta boum. Idque intelligitur ex Gellio XI, 1., quanquam ipso quae legerat non intelligente. Verba legitima, quibus minima multa diceretur, a Varrone ita concepta referuntur: *M. Terentio, quando citatus neque respondit neque excusatus est, ego ei unum ovem multam dico*. Ceterum de origine vocabuli minus fidei tribuendum Varroni de lingua Latina scribenti, quam Rerum Humanarum l. XXI. auctori, qui Samnitum id esse vocabulum docuit, ut puto ex Osca lingua assumptum. V. Rerum Etruscarum, Introd. I, 11. p. 42. *multae*] *vg. multas* F. *multas* Hab. *et*] *coni. addidi. unum*] *additum unum* *coni. Goeschenius. multam*] *scripsi suadente eodem* V. D. *multae* F. *multae* Ha. *multa* G. *multi* b. *in*] *vg. om. codd. multam*] *addidit Cod. B. scriptor. multa* *vg. om. codd.*

178. *merces a merendo*] Idem supra dixerat §. 44. *eius*] *est* Scioppius. Illud retinui et rettuli ad manupretium, cui accedit corollarium. *Praeda*] cf. Apuleius de diphthongis 22. p. 141. Osann.: *Marcus vero Terentius scribit proedam a pariendo dictam, quasi paritam.*

179. *μοῖτον*] *vg. meton* F. *macton* G. *maeton* H. *moeton* a. *mecon* b. *μοῖτον ἀνδύμω†*] *meton anthymo* F. *moeton anchimo* G. *moetum anthimo* H. *moeton anthimo* a. *methon anchinio* b. Apud Hesychium T. II. p. 613. ed. Alberti *παροιμία Σικελῶν* fuisse dicitur *μοῖτον ἔτιμον*. Et Hesychio et Varroni illius interpretes reddendum arbitrati sunt *μοῖτον ἀντὶ μοῖτον*, quod non displiceret, si probabile esset, casu in utroque scriptore hoc dictum ultima syllaba truncatum esse. Scaliger *μοῖτον*

munienti causa imperatum, a quo etiam municipes,
 179 qui una munus fungi debent, dicti.*

180. Ea pecunia quae in iudicium venit in liti-
 bus, sacramentum a sacro. Qui petebat et qui
 inficiabatur, de aliis rebus utrique quingenos aeris ad
 pontem deponebant, de aliis rebus item certo alio legi-
 timo numero assum; qui iudicio vicerat, suum sacra-
 mentum e sacro auferebat, victi ad aerarium redibat.

181. Tributum dictum a tribubus, quod ea pecunia,
 180 quae populo imperata erat, tributim a singulis pro por-
 tione census exigebatur. Ab hoc ea quae assignata
 erat, attributum dictum; ab eo quoque, quibus at-
 tributa erat pecunia ut militi reddant, tribuni aera-
 rii dicti; id quod attributum erat, aes militare.
 Hoc est quod ait Plautus:

Cedit miles, aes petit.

Et hinc dicuntur milites aerarii, ab aere quod sti-
 pendia facerent.

182. Hoc ipsum stipendium
 ab stipe dictum, quod aes quoque stipem dicebant;
 50 nam quod asses librales pondo erant, qui acceperant

ἀντίκρυον proposuit. Scripserim *μῶτρον ἄδρυμον*, nostratium "*Borgen macht Sorgen*", nisi in his raris et tenuibus reliquiis summa esset observanda reli-
 gio. dicti.*] Post h. v. in codd. est *si is*. Nescio utrum lacunam
 inde efficere praestet, an in his ductibus SIIIS signum aliquod librarii lateat.

180. *in iudicium*] *vg. in indicium* F. * *indicium* GH. *inditium*
 a. *iudicium* b. *Qui*] *vg. quis* codd. *ad pontem*] puto, loco
 quodam sacro ad pontem sublicium. Neque opus emendatione Augustini
 (ex libro, ut creditur,) Pithoeique: *ad pontificem*. *de aliis rebus*
item certo alio legitimo numero] Innuere videtur Varro quinquagenarium
 sacramentum. Nam de rebus mille aeris plurisve ut quingenis assibus
 sacramento contenderetur, de rebus minoribus mille aeris quinquaginta assi-
 bus, lege XII tabularum cautum fuisse, docet Gaius Instit. IV, 14. e]
 GHa. (quorum hic codex e' i. e. ex habet). a cett.

181. *aes militare*] cf. praeter alios Cato ap. Gellium VII, 10.
 Attributa pecunia est, quae ex aerario magistratibus; sive tribunis aerariis
 sive aliis, assignatur. Perversa sunt, quae Pseudo-Asconius in Verr.
 Act. II. L. 1. §. 34. p. 167. ed. Baiter.: *Pecunia attributa quae in stipen-
 dium militum de aerario a tribunis aerariis adnumerari quaestori solet.*
Plautus] Aulularia III, 5, 52.

182. *Hoc*] cum antea prioribus iungeretur, initio huius periodi posui.
librales] conii. *libras* codd. *libras* *vg.* *erant*] deleri volt Spenge-
 lius, et recte, si *libras* servatur. *acceperant*] F. *acceperunt* cett.

maiolem numerum non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est componebant, quo minus loci occuparet; ab stipando stipem dicere coeperunt. Stips¹⁸¹ ab στοιβή fortasse, Graeco verbo. Id apparet, quod, ut tum institutum, etiam nunc diis cum thesauris asses dant, stipem dicunt, et qui pecuniam alligat, stipulari et restipulari. Militis stipendia ideo, quod eam stipem pendebant; ab eo etiam Ennius scribit:

Poeni stipendia pendunt.

183. Ab eodem aere pendendo dispensator; et in (43) tabulis scribimus expensum; et inde prima pensio et sic secunda aut quae alia; et dispendium ideo¹⁸² quod in dispendendo solet minus fieri; compendium, quod quom compenditur una fit; a quo usura, quod in sorte accedebat, impendium appellatum; quae quom accederet ad sortem, usu usura dicta, ut sors quod suum fit sorte. Per trutinam solvi solitum, vestigium etiam nunc manet in aede Saturni, quod ea etiam nunc propter pensuram trutinam habet positam. Ab aere aerarium appellatum.

184. Ad vocabula, quae pertinere sumus rati, 37 ea quae loca et ea quae in locis sunt, satis arbitror dicta, quod neque parum multa sunt aperta, neque si amplius velimus volumen patietur. Quare in proxumo, ut in primo libro dixi, quod sequitur de temporibus dicam.

stips] b. idemque coniecerat Spengelius. stipa codd. ut vg. στοιβή] STOEBE F. C H. στο a. lacuna in G. om. b. Militis stipendia] Scioppius. milites stipendii codd. milites stipendarii vg. Ennius] Locus a P. Merula Ennii Annalibus l. VII, v. 16. (p. 92. ed. E. S.) illatus.

183. inde] Ha. ut videtur, sicut vg. in FG. om. b. compenditur] vg. et fortasse b. compendetur codd. usu] Aldina. usum codd. ex usu vg. quae quom accederet] An fortasse: quae quom non accederet? Sed totus hic locus adhuc est obscurior. etiam nunc] vg. iam nunc codd.; sed et addunt post nunc GHab.

184. arbitror] F. ut vg. ut videor GH. ut arbitror ab.

M. TERENTI VARRONIS
DE LINGUA LATINA
AD
M. TULLIUM CICERONEM
LIBER SEXTUS.

CAP. 1. **O**rigines verborum quae sint locorum, et ea quae
 p. 51 in his, in priore libro scripsi. In hoc dicam de voca-
 183 bulis temporum et earum rerum quae in agendo fiunt
 184 aut dicuntur cum tempore aliquo, ut sedetur, ambu-
 latur, loquuntur. Atque si qua erunt ex diverso
 genere adiuncta, potius cognationi verborum quam audi-
 tori calumnianti geremus morem. 2. Huius rei
 auctor satis mihi Chrysippus et Antipater, et illi in qui-
 bus, si non tantum acuminis, at plus literarum, in
 quo est Aristophanes et Apollodorus, qui omneis verba
 ex verbis ita declinari scribunt, ut verba literas alia
 (44) assumant, alia mittant, alia commutent, ut fit in turdo
 et turdario .T. turdelice†. Sic declinantes Graeci
 185 nostra nomina dicunt Lucienum Λευκίερον et Quin-

§. 1. loquuntur] FH. loquuntur G. et ut vid. ab. geremus]
 b. ut vg. oremus cett. codd.

2. Antipater, ut videtur, Tarsensis est, Diogenis Babylonii disci-
 pulus, Carneadis adversarius, Stoicus. Opponuntur h. l., sicut supra V,
 9., philosophi homines grammaticis doctoribus. omneis] F. omnes
 cett. Cf. annot. ad V, 5. et turdario T. turdelice†] codd. nisi
 quod in pro et G. turdalice G. turdelite H. turde licet b. Coniectando
 nihil notabile adhuc h. l. effectum est. Lucienum Λευκίερον] scripsi.
 leucienum leucienon (Λουκίερον H. om. Gb.) codd. Q. Lucienus senator

tium Κοῖντιον, et Ἀρίσταρχον illi, nos Aristarchum, et Δίωνα Dionem; sic, inquam, consuetudo nostra multa declinavit ut a veter vetus*, ut ab⁵² solu solum†, ab loebeso* liberam, ab Lasi-¹⁸⁶bus Lares, quae obruta vetustate ut potero eruere conabor.

3. Dicemus primo de temporibus, quam quae per 2 ea fiunt, sed ita ut ante de natura eorum; ea enim dux fuit ad vocabula imponenda homini. Tempus esse dicunt intervallum mundi motus. Id divisum in parteis aliquot maxime ab solis et lunae cursu; itaque ab eorum tenore temperato tempus dictum, unde tempestiva; et a motu eorum, qui toto caelo coniunctus, mundus.

4. Duo motus *solis: alter cum caelo, quo ab oriente ad oc*casum venit, quo tempus id ab hoc deo dies appellatur. Meridies ab eo quod medius dies; ¹⁸⁷ D antiqui, non R in hoc dicebant, ut Praeneste incisum in solario vidi. Solarium dictum id, in quo horae in sole inspiebantur, quod Cornelius in basilica

est inter collocutores apud Varronem de R. R. II. Hic cum Graece doctus esset, etiam nomine Graeco videtur ab amicis saepe appellatus esse. Κοῖντιον]vg. Quinction F. Sed Graecam vocem h. l. fuisse, lacuna in Ga. probat. om. Hb. In seqq. Graeca servavit M. latinis literis expressit F. om. G. cum lacuna loco v. Ἀρίσταρχον. a veter vetus*] coni. Spengel. a vetere codd. ab solu solum†] codd. quorum lectionem servavi quanquam adhuc inexplicatam. ab solo solium coni. Scaliger, provocans ad Ennii usum, Fragm. p. 25. Hessel. loebeso*] coni. libero codd. Illud notum ex Festo ut antiquum; et antiquum vocabulum sententia loci flagitat. liberum] vg. liberam codd., quod profectum puto a librario locum explicare cupiente,

3. mundi motus] et his vocabulis in codd. interiectum cum Turnebo illisque omisi. motu] Hab., ut vg. motor F. motore G. ut ed. princ.

4. *solis: alter cum caelo, quo ab oriente ad oc*-] huiusmodi versum h. l. excidisse mihi persuasi. duo motus casu venit codd., nullo lacunae vestigio. Locus mihi videbatur aptandus esse ad ea quae §. 8. secuntur. Idque parum effecisse putaverim Papium, qui Lectt. Varron. p. 51. hanc emendationem proposuit: et duo motus eorum: alter quo toto caelo coniunctus mundus a Deo motus (ab ortu) occasum venit; quo tempus id etc. De eodem loco olim egit, sed sine fructu, G. D. Koeler Lit. crit. in Varronem p. 9. Solarium . . . inspiebantur] om. a., sicut ed. princ., et damnat Spengel. p. XLII. At iniuria. Nam Varro, ut solet, usurpat occasionem explicandi nominis solarii, et, ubi id primum

Aemilia et Fulvia inumbravit. Diei principium mane, quod tum manat dies ab oriente, nisi potius quod bonum antiqui dicebant manum, ad quouismodi religionem Graeci quoque, quom lumen adfertur, solent dicere *Φῶς ἀγαθόν*. 5. Suprema summum diei, id a superrimo. Hoc tempus XII. tabulae dicunt *occasum* esse solis; sed postea lex Plaetoria id quoque tempus iubet esse supremum quo praeco in comitio supremam pronuntiavit populo. Secundum hoc dicitur 188 crepusculum a crepero. Id vocabulum sumpserunt a Sabinis, unde veniunt Crepusci nominati Amiterno, qui eo tempore erant. nati, ut Lucii prima luce. In Reatino* crepusculum significat dubium; ab eo res dictae dubiae creperae, quod crepusculum dies etiam nunc sit an iam nox, multis dubium. 6. Nox, quod, ut Catulus ait, omnia, nisi interveniat sol, 53 pruina obriguerint, quod nocet, nox; nisi quod Graece

Romae apparuerit, dicendi.

basilica Aemilia et Fulvia] non datae sunt, sed eadem, quod intelligitur maxime ex iis quae Plutarchus Caesar. 29. narrat. Exstructa est ea basilica a M. Fulvio Nobiliore Censore a. 573. (qui collegam habebat M. Aemilium Lepidum), instaurata, ut videtur, a L. Aemilio Paulo, Persei victore, censore a. 588. (Statius Silv. I. 1, 30.), iterum refecta ab Aemilio Paulo Aedile circ. a. 700. (Sachse Hist. et Descr. Urbis T. 1. p. 612 sqq., quanquam hunc non in omnibus assentientem hisce habeo). Varro, referente Plinio N. H. VII, 60., primum solarium, quod diligentius ordinatum esset et Romae caelo congrueret, iuxta Rostra positum dixerat a Q. Marcio Philippo, L. Paulli in censura collega; et crediderim, hoc ipso tempore etiam Paullum basilicam suam illo horologio ornavisse, de quo h. l. dicitur: Cornelius tamen qui fuerit, in medium relinquo, et de ~~universa~~ quaestione aliorum iudicia exspecto.

5. XII. tabulae] Locus plenior extat infra VII, 51. *lex Plaetoria*] sic scribendum esse, mihi dubium non fuit post comparatum Censorinum de D. N. 24, 3. Proposuerat id iam Scaliger. *lex praetoria* codd. Ceterum de hac Plaetoria lege omnia adhuc incerta. V. Niebuhrius R. H. III, p. 38. n. *praeco*] Scioppius ex emendatione Fulvii Ursini. *praetor* codd. *A columna Maenia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiabat (accensus)*, teste Plinio N. H. VII, 60. *a Sabinis*] idem fere legitur VII, 77. *Lucii*] vg. *luci* codd. *luce*] *luci* b. *primo luci* coni. Spengel. p. XV. *In Reatino**] coni. scripsi. *in reatione* Ha. *in creatione* FG. *mocreacione* b. *Reate* Augustinus in marg. ex libro. Agrum Reatinum Sabinos Amiterno profectos primum occupasse constat; hic, non Romae, *crepusculum* dubium significasse videtur. Ceterum priores ante *crepusculum* interpunxerant.

6. *Catulus*] Fab. *cotullus* GH. *Pacuvius* Scaliger, propter Varr. de R. R. I, 2, 5. *eum*] codd. praeter H., in quo est *cum*. om. vg.

nox. Quom stella prima exorta (eum Graeci vo-¹⁸⁹
it ἑσπερον, nostri vesperuginem ut Plautus:

Neque vesperugo neque vergiliae occidunt):

tempus dictum a Graecis ἑσπέρα, Latine vesper: (45)
ante solem ortum, quod eadem stella vocatur iubar,
ad iubata, Pacuvianus dicit pastor:

Exorto iubare, noctis decurso itinere;
nius:

Aiax, quod lumen, iubarne in caelo cerno?*

Inter vesperuginem et iubar dicta nox intempesta, ¹⁹⁰
in Bruto Cassii quod dicebat Lucretia:

Nocte intempesta nostram devenit domum.

tempestat Aelius dicebat quom tempus agendi est
illum, quod alii concubium appellarunt, quod omnes
e tunc cubarent; alii ab eo quod sileretur, silen-
ium noctis, quod idem Plautus tempus conticinium;
ibit enim:

Videbimus: factum volo: redito conticinio.

8. Alter motus solis est aliter ac* caeli, quod
vetur a bruma ad solstitium. Dicta bruma, quod

cum Scioppio quam scribatur, haec parenthetica sunt, atque sic ea
nxi. Idem suadet Pape Lectt. Varr. p. 46. *Plautus*] Amphitruone
, 119. cf. VII, 50. *Pacuvianus*] Victorii Var. Lectt. mss. a
ngelio laudatae, et Turnebus. *pacuvius* codd. nisi quod *pacu* a. Ea-
VII, 76. Ex incerta fabula, Bothe P. Sc. L. V, I. p. 148. *pastor*]
or Ga. *pactor* H. *parcor* b. *Aiax quod**] quod om. codd.
di ex inferiore loco VII, 76., quo *aliquod* in codd. est, et propter
um. Quod lumen videat, iubarne sit, quaerit aliquis ex Aiace apud
ium. *Aiace* ed. Paris., et probabile sane verum ductum esse ex
e Ennii. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 31. De causa, quae Varronem
ios locos bis poneret permoverit, dictum in Praefatione.

7. *Cassii*] codd. C. *Accii* Victorius, Turnebus, Scaliger. Illud
are non ausus sum, cum etiam VII, 72. idem versus in omnibus libris
io tribuatur: quod quis credet casu factum esse. Atque notum est,
o poëtae praenomen fuisse Lucio. cf. ann. ad V, 80. Ceterum inferri
hic versus fragmentis Bruti Acciani. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 190.
ubium] b. ut videtur sicut vg. *inconcubium* FG. in *concubium* H.
cubium a. *Plautus*] *Asinaria* III, 3, 95. Idem locus VII, 79.
to] codd. nisi quod *reditio* H. i *redito* vg. *redito huc* Plauti libri.
i scripsi: at *redito*.

8. *aliter ac* caeli*] con. *alter caeli* codd. Illud sensus postula-

brevissimus tunc dies est; solstitium; quod sol eo
 191 die sistere videbatur; aut quod ad nos versum proxi-
 mum est solstitium. Quom venit in medium spatium
 inter brumam et solstitium, quod dies aequus fit ac nox,
 aequinoctium dictum. Tempus a bruma ad brumam
 dum sol redit, vocatur annus, quod ut parvi circuli
 anuli, sic magni dicebantur circites ani, unde an-
 nus. 9. Huius temporis pars prima hiems, quod
 192 tum multi imbres; hinc hibernacula, hibernum;
 vel, quod tum anima quae flatur omnium apparet, ab
 hiatu hiems. Tempus secundum ver, quod tum vi-
 54 vere incipiunt virgulta ac vertere se tempus anni; nisi
 quod Iones dicunt ἦρ ver. Tertium ab aestu aestas;
 hinc aestivum; nisi forte a Graeco αἰθερδαί. Quar-
 tum autumnus...

Quaedam desunt.

10. . . . ab sole, sicut mensis a lunae motu dictus,
 dum ab sole profecta rursus redit ad eum luna, quod
 193 Graece olim dicta μήνη, unde illorum μῆνες; ab eo
 nostri. A mensibus intermestris dictus, quod pu-
 tabant inter prioris mensis senescentis extremum diem
 et novam lunam esse diem quem diligentius Attici ἐννη
 (46) καὶ νέαν appellarunt; ab eo quod eo die potest videri
 extrema et prima luna. 11. Lustrum nominatum
 tempus quinquennale a luendo, id est solvendo; quod
 quinto quoque anno vectigalia et ultro tributa per cen-
 sores persolvebantur. Seclum spatium annorum cen-

bat, quippe hic motus caeli non est. *Esse aliquem aliter maxime ab antiquioribus dictum ostendunt lexica.* aut] an eiiciendum sit, dubito. quod ad nos] GHa. sol post quod interponunt Fb., quo corrumpitur nexus sententiae.

9. hiems] cf. V, 61. ἦρ] conl. Spengel. et codd. ἦρ
 Victorious. aestas] cf. V, 61.

Quaedam desunt, non multa ut vg. scribitur, nam post solis cursum annum statim de luna dicendum erat. In codd. nullum lacunae indicium.

10. μήνη] vg. mene F. μ H. lacuna in Gab. μῆνες] vg. menes
 F. menses GH. manes a. lacuna in b. ἐννη καὶ νέαν] vg. menen-
 cean F. μ Ha., hic cum lacuna. lacuna in Gb.

11. Seclum] Locum laudat Apulei. de diphthongis 26. p. 143.

tum vocarunt, dictum a sene, quod longissimum spatium senescendorum hominum id putarant. Aevom ab ¹⁹⁴ aetate omnium annorum; hinc aeviternum, quod factum est aeternum; quod Graeci αἰῶνα; id ait. Chrysippus esse αἰεὶ ὄν. Ab eo Plautus:

*Non omnis aetas ad perdiscendum est satis,
hinc poëtae Aeterna templa caeli.*

12. Ad naturalia discrimina civilia vocabula die-³rum accesserunt. Dicam prius qui decorum causa, tum qui hominum, sint instituti dies. Agonales per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab agone, eo quod interrogatur a principe civitatis, et princeps gregis immolatur. Carmentalia nominantur quod sacra tum ¹⁹⁵ et feriae Carmentis. 13. Lupercalia dicta quod in Lupercali luperci sacra faciunt. Rex quom ferias menstruas Nonis Februariis edicit, hunc diem Februarium appellat. Februarum Sabini purgamen-⁵⁵tum, et id in sacris nostris verbum; nam et Lupercalia februatio, ut in Antiquitatum libris demonstravi. Quirinalia a Quirino, quod ei deo feriae et eorum hominum, qui Furnacalibus suis non fuerunt feriati.

Osann. senescendorum hominum] Nempe ad Ciceronis usque tempora in ore populi manebat haec sartago loquendi, ex qua provenerunt Plauti illa placenda dos et pereunda puppis et alia. Similibus gaudet nostra plebecula. putarant] H. putant Fa. putarunt Gb. aevom] scripsi. aevum codd. αἰεὶ ὄν] ex con. posuit Spengel. EON F. con G. om. Hab. Plautus] Truculento I, 1, 1.

12. Ad naturalia discrimina] con. Et sic Scioppius, nisi quod coeli ante naturalia adiecit. a naturali discrimine codd. diem] Scioppius. diem codd. Festis diebus, quos Varro post haec enumerat, addidi notationem temporum ex calendariis vetustis, Maffeiano, Praenestino, Farnesiano, Vaticano, aliisque, quae collecta et composita habentur a Foggino. Cf. Orellii Inscript. Lat. T. II. c. XXII. Agonales] a. d. V. Id. Ian. K. Maff. Praen. Rex interrogatus: agone? dicebat: hoc age, noto in sacrificiis usu. cf. Interpr. Festi s. v. Agonalia, p. 313. Lindem. Carmentalia] a. d. III. Id. Ian. et XVIII. Kal. Febr. K. Maff. Praen.

13. Lupercalia] a. d. XV. Kal. Mart. K. Maff. cf. infra §. 34. ferias menstruas] De hoc ferias indicendi more v. infra §. 28. Macrobr. Sat. I, 15. Februarum] F. februm GHb. februm a. nam et] vg. non et codd. Quirinalia] a. d. XIII. Kal. Mart. K. Maff. Farn. ei deo] vg. ideo codd. Furnacalibus] codd. nisi quod G. fornacalibus, sicut vg. Illud propter analogiam nominum furus et furnaceus

Feralia ab inferis et ferendo, quod ferunt tum epulas ad sepulcrum, quibus ius ibi parentare. Terminalia, quod is dies anni extremus constitutus; duodecimus enim mensis fuit Februarius, et quom intercalatur, inferiores quinque dies duodecimo demuntur mense.

¹⁹⁶ Equiria ab equorum cursu; eo die enim ludis currunt in Martio campo. 14. Liberalia dicta, quod per totum oppidum eo die sedent sacerdotes Liberi, anus edera coronatae, cum libis et foculo pro emptore sacrificantes. In libris Saliorum, quorum cognomen Agonensium, forsitan hic dies ideo appellatur potius Agonia. Quinquatrus; hic dies unus

(47) ab nominis errore observatur, proinde ut sint quinque.

¹⁹⁷ Dictus, ut ab Tusculanis post diem sextum Idus similiter vocatur Sexatrus, et post diem septimum, Septimatrus, sic hic, quod erat post diem quintum Idus, Quinquatrus. Dies Tubulustrum appel-

servavi. Intelligitur ex h. l., coll. Ovidio Fast. II, 527 sqq., Furnacaliorum extremam diem incidisse in Quirinalia, eaque *stultam partem populi, quae sit sua curia, nesciam* sacra a Curione maximo indicta fecisse. Feralia] vg. ferialia codd. Incidunt a. d. IX. Kal. Mart. Feralium diem ait Varro a ferendis in sepulcra epulis dici. Macrob. Sat. I, 9. ibi] vg. sibi codd. Terminalia] a. d. VII. Kal. Mart. K. Maff. Consentit Ovidius Fast. II, 639. alique. Post has ferias olim Mercedonius mensis, deinde bis sextus intercalabatur. V. Ideler. Chronologiae compend. p. 282. 285 sqq. Varro autem aperte loquitur de tempore ante emendatam a Iulio Caesare fastorum rationem, quo dies Februario dempti intercalari mense attribuebantur. Cf. de h. l. Praefatio. Equiria] vg. ecurria FGa. ecuria Hb. Agebantur hi ludi a. d. III. Kal. Mart. K. Maff. eo die enim] eo enim die GH. enim om. b. ludis currunt] GHab. currunt F. Sextus casus a Varrone similiter adhibetur VII, 34. nuptiis. VII, 39. Pyrrhi bello.

14. Liberalia] a. d. XVI. Kal. Apriles. K. Maff. Farn. sedent] codd. se dent Victorius, quem sequitur Spengelius. edera] H. et a. hic suprascripto aspir. signo. aedera G. hedera cett. pro emptore] Nihil mutandum est. Quisquis enim libum emerat, eius pro salute id a sacrificulis hisce statim foculo, qui subitaria quodammodo ara erat, impositum adolebatur. Agonia] Hoc nomine hic idem dies, XVI. Kal. Apriles, appellatur in Calendario Vaticano. Quinquatrus] a. d. XIV. Kal. Apr. K. Maff. Praen. Farn. Vat. In eo errore, quem Varro castigavit, deprehenditur etiam Ovidius Fast. III, 810. Dictus] interpunctione mutata cum seqq. coniunxi. Dixi de h. l. Rerum Etruscarum III, 3, 2. p. 49. ab] a Gab. cf. ann. ad V, 30. sic] vg. sit codd. Tubulustrum] FG. tubulustrum ab. tubilustrum H. Sed illud I quod Latina lingua in componendis et derivandis vocabulis adhibet, vi sequentis L saepe mutatur in U, sicut in *leguleius* et *turbulentus* et

atur, quod eo die in atrio sutorio sacrorum tubae ustrantur. 15. Megalesia dicta a Graecis, quod ex libris Sibyllinis arcessita ab Attalo Rege Pergama, ubi prope murum Megalesion templum eius deae, inde advecta Romam. Fordicidia a fordis bubus.¹⁹⁸ Bos forda quae fert in ventre. Quod eo die publice immolantur boves praegnantes in curiis complures, a fordis caedendis Fordicidia dicta. Palilia dicta a Pale, quod ei feriae, ut Cerealia a Cerere. 16. Vinalia a vino. Hic dies Iovis, non Veneris; huius rei cura non levis in Latio; nam aliquot locis vindemiae primum ab sacerdotibus publice fiebant, ut Romae etiam nunc; nam flamen Dialis auspicatur vindemiam, et ut iussit vinum legere, agna Iovi facit, inter quouis exta caesa et porrecta flamen primus* vinum legit. In¹⁹⁹ Tusculanis sacris est scriptum:

Vinum novum ne vehatur in urbem ante quam vinalia kalentur.

Robigalia dicta ab Robigo; secundum segetes huic deo sacrificatur, ne robigo occupet segetes.

multis. Celebrabatur Tubulustrium a. d. X. Kal. Apr. K. Maff. Farn. Vatic. In K. Praenestino Verrius ait: *Hic dies appellatur ita quod in atrio sutorio tubi* (cf. Varro supra V, 117.) *lustrantur, quibus in sacris utuntur.*

15. Megalesia] pridie Nonas Apr. K. Maff. Praen. arcessita] GH. accersita Fab. Pergama] codd. nisi quod om. b. Pergami vg. *Περγαμα* Graecorum Romani mutarunt in Pergamam, ut saepe factum. ubi] a. ibi cett. codd. om. vg. Megalesion murum Pergamis fuisse, non Romae, noli dubitare. Pessinuntis mentio, quam Varro obtrudit Scaliger, ab h. l. aliena esse videtur. templum] ante h. v., quod codd. habent in, omisi suadente Spengel. Fordicidia] a. d. XVII. Kal. Maias. K. Maff. Praen. Vatic. Palilia] a. d. XI. Kal. Maias. K. Maff. Praen. Cerealia] Cerialia F. Celebrabantur a. d. XIII. Kal. Maias. K. Maff. Praen.

16. Vinalia] a. d. IX. Kal. Maias. K. Maff. Praen. porrecta] vg. proiecta codd. primus*] porus codd. prorsus vg. sacris] sortis F. kalentur] a. ut vid. calentur FGH. colentur b. Robigalia] a. d. VII. Kal. Maias. K. Maff. Praen.

Lacunam h. l. esse, inde intelligitur, quod feriae Maii mensis omnes desunt; neque poterat profecto Varro, quin saltem de origine nominis Lemuriorum, quae pluribus Maii diebus celebrabantur, verbo moneret. Forsitan librarii oculi aberraverint a sacro Vestae coniuncto cum ludis Florilibus, a. d. IV. Kal. Maias (v. K. Praen. Ovid. Fast. IV. ex.) ad ea Vestalia, quae a. d. V. Idus Iulias celebrabantur (v. K. Maff. Venus.), ad quae proxima pertinere videntur. Sed cf. dicta ad §. 21. 22.

17. Dies Vestalia ut virgines Vestales ab Vesta. Quinquatrus Minusculae dictae Iuniae
 200 Idus ab similitudine Maiorum, quod tibicines tum feriati vagantur per urbem et conveniunt ad aedem Minervae. Dies Fortis Fortunae appellatus ab Servio Tullio Rege, quod is fanum Fortis Fortunae secundum Tiberim extra urbem Romam dedicavit Iunio mense. 18. Dies Poplifugia videtur nominatus, quod eo die tumultu repente fugerit populus; non multo enim post hic dies, quam decessus Gallorum ex urbe, et qui tum sub urbe populi ut Ficuleates ac Fidenates et finitimi alii, contra nos coniurarunt. Aliquot huius diei vestigia fugae in sacris apparent, de quibus rebus Antiquitatum libri plura referunt. Nonae Caprotinae quod eo die in Latio Iunoni
 (48) Caprotinae mulieres sacrificantur, et sub caprifico faciunt; e caprifico adhibent virgam. Cur hoc toga
 201 praetexta data eis . . .

19. Apollinaribus ludis docuit populum. Neptunalia a Neptuno; eius enim dei feriae. Furrinalia Furinae, quod ei deae feriae publicae dies is, quois

17. *ab*] scripsi suadente Spengelio. *aut* codd. *tum*] *vg.* cum FGHb. *quom* a. *Dies Fortis Fort.*] a. d. VIII. Kal. Quintiles. K. Amitern. Venus.

18. *Poplifugia*] a. d. III. Non. Quintiles. K. Maff. Amitern. Contra Nonis ipsis assignare videtur eas ferias Macrobi. Sat. III, 2. Sed Varroni hanc sententiam, poplifugiam Nonarum die actam esse, Niebuhrius Rom. Hist. II. p. 640. ed. sec. non satis recte subiicit. *sacrificantur*] GHb. *sacrificant* cett. Illud antiquae a Varrone etiam aliis locis dictum esse, satis constat. *data eis . . .*] Lacunam, cuius nulla in codd. significatio extat, notavit Scioppius. Eo loco fabulam illam de Philotide vel Tutula, quam ex Plutarcho et Macrobio habemus, narraverat Varro, quem hanc ipsam fabulam silentio damnasae, Niebuhrius T. II. p. 641. non facile concesserim.

19. *Apollinares ludos* ex hoc loco apparet, tum non actos esse, a. d. III. Nonas Quintiles (Liv. XXVII, 23.), sed ut videtur, a. d. IV. Idus Quintiles, quo die Ciceronis tempore celebrari solitos monstrat Norisius Cenot. Pis. II, 6. p. 137. In K. Maff. Amitern. Antiat. hi ludi continuantur inde a pridie Nonas usque ad d. IV. a. Idus, ita ut ludos D. Iulii natales complectantur. *Neptunalia*] a. d. X. Kal. Sextiles. K. Maff. Pincianum. *der*] *vg.* *die* codd. *Furrinalia*] FGab. et postea *Furrinae* iidem. *Furinalia* H. *Furinae* *vg.* FVRR. et FVRRINAE est etiam in K. Maff. Pinciano, Allifano. Fiebat hoc sacrum a. d. VIII. Kal. Sextiles.

deae honos apud antiquos. Nam ei sacra instituta annua et flamen attributus: nunc vix nomen notum paucis.⁵⁷ **Portunalia** dicta a Portuno, quoi eo die aedes in portu Tiberino facta et feriae institutae. **20. Vinalia Rustica** dicuntur ante diem XIV. Kalendas²⁰² Septembres, quod tum Veneri dedicata aedes et orti ei deae dicantur, ac tum fiunt feriati olitores. **Consualia** dicta a Conso, quod tum feriae publicae ei deo, et in circo ad aram eius ab sacerdotibus ludi illi quibus virgines Sabinae raptae. **Volcanalia** a Volcano, quod ei tum feriae et quod eo die populus pro se in ignem animalia mittit. **21. Opeconsiva** dies ab dea Ope Consivia, quouis in Regia sacrarium, quod ita* actum, ut eo praeter virgines Vestales et sacerdotem publicum introeat nemo. *Is cum eat, suffibulum haut habeat scriptum.* Id dicitur ab suffiundo ut subli²⁰³gaculum. **Vortumnalia** a deo Vortumno quouis feriae tum. **Octobri mense Meditrinalia** dies, dictus a mendendo, quod Flaccus flamen Martialis dicebat, hoc die solitum vinum novum et vetus libari et degustari medicamenti causa; quod facere solent etiam nunc multi

20. Vinalia Rustica] a. d. XIV. Kal. Septembres, ut est in K. Maff. Amitern. Antiat. Capranicorum, et apud Festum p. 134. Lindem. cf. p. 223. 237. Hinc corrigendos esse censuit Augustinus Varronis codd., qui in seqq. ante diem XII. habent. Idque necessarium visum est. *Veneri*] Hinc satiram Menippeam a Varrone inscriptam esse: *Vinalia πρὸς ἀποδο- dicantur*] coni. dicuntur codd. *fiunt*] sunt b. *Consualia*] a. d. XII. Kal. Sept. K. Maff. Pincian. Capranicorum. *Volcanalia*] a. d. X. Kal. Sept. K. Maff. Pincian. Capranicorum.

21. Opeconsiva] *opeconsivia* Ha. *opoconsmadus* b. Hae feriae statutae erant a. d. VIII. Kal. Sept. K. Maff. Capranicorum, Allifanum, in quibus est OPIC. *Ope consivia*] G. *ope consilvia* b. *opeconsivia* cett. Illud recepi propter Macrobius, qui Sat. III, 9. deam *Opem Consiviam* dixit. *ita**] coni. *ideo* codd. *haut*] scripsi. *aut* codd. *haud* vg. quod coni. Scaliger. *ab suffiundo ut*] coni. *ne ab* (a GHa.) *suffiundo* codd. *ut a suffiundo* vg. Comparato Feste s. v. *suffibulum* fere adducor ut credam, maius latere mendum, et sic fere Varronem scripsisse: *Id dicitur non ab suffiundo sed ab subfibulando ut ab subligando subligaculum.* *Vortumnalia*] *vortunalia* F. *vortunnalia*, ut videtur, G. *Vortumnalia*, sive *Volturnalia*, quo nomine in Kalendaris appellantur, agebantur a. d. VI. Kal. Sept. K. Maff. Capran. Pincian. Allif. Id me movit, ut vv. Oct. mense cum seqq. iungerem: quanquam et hoc displicet. deo *Vortumno*] *vorturno* F. *vortanno* G. Sed deo est in Hab. Me-

quom dicant: *Novum vetus vinum bibo; novo veteri*
 204 *vino morbo medeor.* 22. Fontanalia a fonte,

quod is dies feriae eius; ab eo tum et in fontes coronas iaciunt et puteos coronant. Armilustrium ab eo quod in armilustrio armati sacra faciunt, nisi locus potius dictus ab his; sed quod de his prius, id ab ludendo aut lustro, id est quod circumibant ludentes ancilibus armati. Saturnalia dicta ab Saturno,

58 quod eo die feriae eius, ut post diem tertium Opalia

205 Opis. 23. Angeronalia ab Angerona quoi

sacrificium fit in curia Acculeia et quoius feriae publicae is dies. Larentinal, quem diem quidam in scribendo Larentalia appellant, ab Acca Larentia nominatus, quoi sacerdotes nostri publice parentant festo die, qui ab ea dicitur 24. . . diem Tarentum

Accas Tarentinas†. Hoc sacrificium fit in Velabro, qua
 (49) in Novam viam exitur, ut aiunt quidam, ad sepulcrum Accae, ut quod ibi prope faciunt Diis Manibus Servi-

ditrinalia] a. d. V. Id. Octobr. K. Maff. Amitern. Septembris mensis nullas ferias memoravit Varro, sed videntur nullae fuisse, quarum nomen explicaret. *novum*] om. GHab. *bibo*] libo GH.

22. *Fontanalia*] a. d. III. Id. Octobr. K. Maff. Amitern. *Armilustrium*] a. d. XIV. Kal. Novembr. K. Maff. Amitern. *ludendo*] Vertranius, Scioppius. *luendo* codd. Dicit Varro, sive locus Armilustrium a die, sive dies a loco dictus sit, id, quod prius eo nomine fuerit, aut ab ludendo aut ab lustrando dictum esse. Novembris mensis nullae feriae memorantur, et erant antiquiores nullae. *Saturnalia* apud maiores a. d. XIV. Kal. Ian. acta inde a Caesaris tempore a. d. XVI. celebrata sunt, Opalia relictia in d. XIV. V. Macrob. Sat. I, 10. K. Maff. Amitern. Etiam hoc loco usus sum in Praefatione.

23. *Angeronalia*] a. d. XII. Kal. Ian. v. Plin. N. H. III, 5, 9. Macrob. Sat. I, 10. A Diva Angerona Divales eae feriae dicuntur in K. Maff. Praen. *curia Acculeia*] Haec aliunde non est nota, nisi quod in K. Praen. ex literis IN AR OCCVL restituendus videtur locus in ara curiae Occuleiae. Alia habet Macrobius l. l. *Larentinal*] coni. *larentinae* codd. Illud dictum sicut Bacchanal. Celebrabatur hoc sacrum a. d. X. Kal. Ian. K. Maff. cf. Praen. Macrob. l. l. *parentant*] vg. *parent ante* (an cum lineola supraducta b.) codd. *festo*] Scalliger. *sexto* codd. quod Turnebus ita excusat, ut computatio fiat inde ab initio Saturnaliorum. *ab ea*] coni. *atra* F. *ara* GH. *aera* a. *acta* b.

Lacuna post *dicitur* notavi, non significatam in codd. Probabile est, eo loco narrationem de Tarutio Tusco Larentiae marito intercidisse. Eoque respicere videntur prima verba quae post lacunam extant. Audacior conatu verba corrupta restituere volebam Rerum Etruscarum II], 4, 12. p. 104.

us sacerdotes; qui uterque locus extra urbem anti-
 am fuit non longe a porta Romanula, de qua in ²⁰⁶
 iore libro dixi. Dies Septimontium nominatus
 his septem montibus, in quis sita Urbs est; feriae
 in populi, sed montanorum modo; ut Paganalia,
 ii sunt aliquotius pagi.

25. De statutis diebus dixi; de annalibus nunc
 cam. Compitalia dies attributus Laribus Compil-
 libus*; ideo ubi viae competunt, tum in competis
 crificatur. Quotannis is dies concipitur. Similiter
 atinae feriae dies conceptivus dictus a Latinis
 opulis, quibus ex Albano monte ex sacris carnem ²⁰⁷
 tere fuit ius cum Romanis, a quibus Latinis Latinae
 ctiae.

26. Sementinae feriae dies is, qui
 pontificibus dictus; appellatus a semente, quod satio-
 s causa susceptae. Paganicae eiusdem agriculturae
 usa susceptae ut haberent in agris omnes pagi, unde
 ganicae dictae sunt. Praeterea feriae conceptivae,
 ae non sunt annales, ut hae quae dicuntur sine proprio
 scabulo, aut cum perspicuo ut Novendialis, sunt.

27. De his diebus nunc iam qui hominum causa 4
 nstituti, videamus. Primi dies mensium nominati ²⁰⁸
 alendae ab eo quod his diebus calantur eius mensis 59

24. quae] vg. quia codd. Manibus Servilibus] Etiam his
 nen quod concedebatur, laudaverim potius Romanorum pietatem, quam
 n Scaligero *arvales*, cum Popma *sextilibus* corrigam. in priore
 o] §. 164. et de loco eo in *Nova via* §. 43. Paganalia] Aldina.
 ganalibus codd. Paganalia eorum Savinius, de privatis Romanorum
 ris, *Zeitschrift für geschichtl. R.W.* II, III. p. 381. Ad sensum
 te, sed eorum Varro omittere poterat. Cf. annot. ad V, 96.

25. de annalibus nunc dicam] scripsi Spengelio suadente. de an-
 libus nec de (ut b. pro nec de) statutis dicam codd. nunc de an-
 libus dicam vg. Compitalibus*] coni. ut alibi (albi a.) codd.
 licet casu factum erat, ut literae *Comp* evanescerent, ultima autem
 laba compendio scripta erat. Sic supra V, 25. odor ibi scripsi pro *odu-*
 us. competis] FG. conpetis H. copitis a. compitis b. con-
 tervivus] vg. conceptivus codd. nisi quod *conseptimus* b. carnem
 tere fuit ius] cf. imprimis Plinii N. H. III, 5, 9.

26. susceptae] vg. suscepta codd. pagi] scripsi. pagus
 dd. omnis pagus vg. perspicuo] vg. perspicio codd.

27. nominati] nominatae GH. mensis] vg. menses FGH.

Nonae a pontificibus, quintanae an septimanae sint futurae, in Capitolio in Curia Calabra sic: *Dies te*
²⁰⁹ *quinque calo Iuno Covella. Septem dies te calo*
Iuno Covella.

28. Nonae appellatae aut quod ante diem nonum Idus semper, aut quod, ut novus annus calendae Ianuariae ab novo sole appellatae, novus mensis ab nova luna Nonis. Eodem die* in urbem ab agris ad regem conveniebat populus. Harum rerum vestigia in sacris Nonalibus in arce, quod tunc ferias primas menstruas quae futurae sint eo mense, rex edicti populo. Idus ab eo quod Tusci Itus, vel potius quod

²¹⁰ Sabini Idus dicunt.

29. Dies postridie Calendae,
⁽⁵⁰⁾ Nonas, Idus appellati atri, quod per eos dies novi inciperent. Dies fasti per quos praetoribus omnia verba sine piaculo licet fari. Comitiales dicti, quod tum ut coiret* populus constitutum est ad suffragium ferendum; nisi si quae feriae conceptae essent, propter quas non liceret, ut Compitalia et Latinae.

30. Contrarii horum vocantur dies nefasti, per quos dies nefas fari praetorem: *do dico addico*; itaque non potest agi; necesse enim aliquo eorum uti verbo, cum
²¹¹ lege quid peragitur. Quod si tum imprudens id ver-

dies te] et priore et altero loco restituit Fulv. Ursinus ex vetusto cod. *dicta* cett. codd., nisi forte *dies te* habent ab. *Covella*] priore et altero loco codd. Sed altero loco *Septem . . . Covella* om. GHab. *novella*

vg. *Iuno* vel *Iana Novella* coni. Scaliger. Sed illud, quod posuimus, iam Fulvius Ursinus recte interpretatus esse videtur *κοιλην σελήνην*, id est, eam lunae phasin quae media est inter novam et plenam lunam. Haec quot diebus abesset, ex primo lunae adpectu coniciebat pontifex. V. Macrob. Sat. I, 15.

28. *ab nova luna*] ab coni. addidi.

Nonis] *Nonae* corrigi

Scioppius, non recte, nam Varro sextum nominis casum, ut quotidianus sermone magis tritum, pro nominandi casu adhibere poterat. Cf. annot. ad V, 131.

die in] scripsi. *die enim in* codd. *enim*, quod electi, ex repetito *e* facile oriri poterat. Sic supra VI, 19. *e* pro *enim* est in H. *sacris Nonalibus*] de his supra VI, 13.

29. *novi*] codd. *nihil novi* coni. Turnebus. *non novi* coni. Spengelius. At Varro novam dierum seriem ab eo die computat, quo alio nomine dicuntur.

coiret] coni. quamvis dubitanter scripsi. *esset* codd. Sed ex Varronis more verbum, in quo etymon est, deesse non potest. *ut*] vg. om. codd.

30. *enim*] coni. *est* codd. Asyndeton tollere volebant etiam Turnebus et Scioppius. De permutatione vocularum *est* et *enim* v. Praefatio

bum emisit ac quem manumisit, ille nihilo minus est liber, sed vitio; ut magistratus vitio creatus nihilo secius magistratus. Praetor qui tum fatus est, si imprudens fecit, piaculari hostia facta piatur; si prudens dixit, Quintus Mucius ambigebat cum expiari ut impium non posse. 51. Intercisi dies sunt per quos mane et vesperi est nefas, medio tempore inter hostiam caesam et exta porrecta fas; a quo quod fas tum intercedit, aut eo est intercisum nefas, intercisum. 212 Dies qui vocatur sic: Quando Rex comitiavit, fas, is dictus ab eo quod eo die rex sacrificiolus itat ad comitium, ad quod tempus est nefas; ab eo fas; itaque post id tempus lege actum saepe. 52. Dies qui vocatur: Quando stercum delatum, fas, 213 ab eo appellatus quod eo die ex aede Vestae stercus everritur et per Capitolinum clivom in locum defertur certum. Dies Alliensis ab Allia fluvio dictus; nam ibi exercitu nostro fugato Galli obsederunt Romam.

secius] vg. *sed ius* Fa. cett. codd. om. verba inter magistratus prius et alterum. *fatus*] a. ut videtur, sicut vg. *factus* cett. *Quintus Mucius*] Eodem Scaevola Pontifice auctore, prudentem expiari non posse, docet etiam Macrob. Sat. I, 16. *Mucius*] *mutius* GH., ut infra VII, 105. etiam F. *ambigebat*] G. et b. ut vid. sicut ed. pr. *agebat* a. *abnegabat* FH. si Spengelii annotationem recte intellige.

31. *Intercisi*] b. ut vg. *intercensi* cett. codd. Illud apud Macrobium Sat. I, 16. legitur. In Kalendaris EN significat endotercisum diem. *porrecta*] vg. *proiecta* codd. Cf. supra VI, 16. *eo est*] con. *eos* codd. Illud explico: eo tempore, quod est inter caesa et porrecta, interciditur relicum diei tempus, quod nefastum est. *vocatur*] codd. *notatur* Augustinus, Ursinus, Scioppius. Itidem correxerunt etiam similem locum §. 32. Post verba *vocatur sic* in cod. B. interpolatae extant literae Q. R. C. F. Scilicet non ignorabat huius codicis scriptor, his literis Q. R. (sive REX) C. F. notari eos dies in Kalendaris. V. K. Maff. Praen. ad d. IX. Kal. Apriles, et K. Maff. Exquil. Venus. a. d. IX. Kal. Iunias. Equidem non poteram quin has notas eiicerem cum v. *notatur*. *fas, is*] vg. *fassis* codd. nisi quod *fas* *sis* a. *sacrificiolus*] F. *sacrificio* (*sacrificio* ab.) *ius* codd. *itat*] emendavit Fulv. Ursinus, ex Festo a. v. Regifugium p. 230. Lindem. *dicat* codd., sed de ab. nihil relatum est. De re ipsa Festus p. 219. 230. Verrius Kal. Praen. Martio mense.

32. *Quando stercus*] a. d. XVII. Kal. Quintiles. K. Maff. Venus. Cf. Festus p. 220. Lindem. *stercum*] FHa. *stercus* Gb. *clivom*] scripsi. *clivum* codd. praeter b. qui *divum*. *Allia*] b. ut videtur, sicut vg. *allio* cett. De die *Alliensi* (XV. Kal. Sextiles, K. Amitern. Antiat.) aliisque diebus religiosis veterum Romanorum commentatio extat Frid. Lachmanni, Gottingae 1822. scripta.

33. Quod ad singulorum dierum vocabula pertinet dixi. Mensium nomina fere aperta sunt, si a Martio ut antiqui constituerunt, numeres. • Nam primus a Marte. Secundus, ut Fulvius scribit et Iunius, a Venere quod
 214 ea sit Aphrodite; quoniam nomen ego antiquis literis quod nusquam inveni, magis puto dictum quod ver omnia aperit, Aprilem. Tertius a maioribus Maius, quartus a iunioribus dictus Iunius. 34. Dehinc quintus Quintilis et sic deinceps usque ad Decembrem a numero. Ad hos qui additi, prior a principe
 (51) deo Ianuarius appellatus; posterior, ut idem dicunt scriptores, ab diis inferis Februarius appellatus, quod tum his parentetur. Ego magis arbitror Februarium a die Februato, quod tum februatur populus, id
 215 est lupercis nudis lustratur antiquom oppidum Palatinum gregibus humanis cinctum.

5 35. Quod ad temporum vocabula Latina attinet, hactenus sit satis dictum. Nunc quod ad eas res attinet
 61 quae in tempore aliquo fieri animadverterentur, dicam, ut haec sunt: legisti, cursus, ludens. De quis duo praedicere volo, quanta sit multitudo eorum et quae sint obscuriora quam alia. 36. Quom verborum declinatuum genera sint quattuor, unum quod tempora adsignificat neque habet casus, ut ab lego legis,

33. fere aperta sunt] a. sunt aperta fere F. fere sunt aperta Gb. sunt fere aperta H. Iunius] est Iunius Gracchanus, Varro laudatus etiam V, 48. 55., de quo Lindenbrog. ad Censorinum p. 150. Niebuhrus R. H. III. p. 50. Aphrodite] Latinis literis ut in codd. scriptum est, retinui. Appoditeri vg. Cf. ann. ad V, 122. nusquam inveni] Hoc Varronis loco uti videtur Macrob. Sat. I, 12.

34. deinceps] om. b., annuente, ut videtur, Spengelio p. XIV. Equidem hanc omissionem, ut alias in hoc libro, negligentiae tribuerim. a numero] X numero coni. Koeler Lit. crit. in Varronem p. 11. sine causa parentetur] vg. paretur G. parentur cett. codd. die Februato] de hoc supra VI, 13. antiquom] antiquum codd.

35. satis] om. b., idque probat Spengel. p. XV. cursus] GH. currus a. currens, ut vg., cett. codd. Verbalia nomina et verba ipsa eodem ordine comprehendere solet Varro.

36. declinatuum] ed. princ. declinativum Fa. declinantium GH. declinacia sint b. declinationum Turnebus, quod placet Spengelio. ut ab lego legis, leges] sic scribendum existimavi. Duplex enim tempus indicandum fuisse, sequentia ostendunt. ut ab lego leges lego FGH. ut ab

leges; alterum quod casus habet neque tempora ad-²¹⁶significat, ut ab *lego* lectio et lector; tertium quod habet utrumque et tempora et casus, ut ab *lego* legens, lecturus; quartum quod neutrum habet, ut ab *lego* lecte ac lectissime: horum verborum si primigenia sunt ad mille, ut Cosconius scribit, ex eorum declinationibus verborum discrimina quingenta milia esse possunt ideo, quia singulis verbis primigeniis circiter quingentae species declinationibus fiunt. 37. Primi-

genia dicuntur verba ut *lego*, *scribo*, *sto*, *sedeo* et cetera quae non sunt ab alio quo verbo, sed suas habent radices. Contra verba declinata sunt quae ab alio quo oriuntur, ut ab *lego* legis, legit, legam et sic indidem hinc permulta. Quare si quis primigeniorum verborum origines ostenderit, si ea mille sunt,²¹⁷ quingentum milium simplicium verborum causas aperuerit una; sin nullius, tamen qui ab his reliqua orta ostenderit, satis dixerit de originibus verborum, quom unde nata sint, principia erunt pauca, quae inde nata sint, innumerabilia.

38. A quibus iisdem principiis antepositis praeverbis paucis immanis verborum accedit numerus, quod praeverbis mutatis, additis atque commutatis aliud atque aliud fit; ut enim processit²¹⁸ et recessit, sic accessit et abscessit; item in-⁽⁵²⁾cessit et excessit, sic successit et decessit, 62 concessit et discessit*. Quod si haec decem sola praeverbia essent, quoniam ab uno verbo declinatio-

lego leges a. ut videtur, sicut ed. princ. ut ab *lege leges*: *lege* b. ad mille] Victorius. *admitte* FGH. *amitte* a. *admite* b. milia] codd. sed de ab. nihil notatum. Infra §. 37. *miliun* FG. itemque §. 38. *milia* bis iidem libri. Cf. supra V, 89. Singulari autem numero cum mille ab iisdem libris §. 37. 38. retineatur, hoc mutare religioni duxi. *primigeniis*] vg. *primigenii* FG. *primiginii* H. *primogenii* ab.

37. *alio quo*] coni. scripsi. *aliquo* codd. *alio* emendaverat Augustinus. Iterum *alio quo*] scripsi, ubi *aliquo* F. *alio* cett. codd. V. annot. ad V, 170. sic indidem hinc] Ga. et sic voluerat Spengel. sic in indidem hinc F. itidem hinc H. indidem hinc b. una; sin] Turnebus. *unas* (undas H.) in codd.

38. *praeverbis*] ab. *praeverbis* cett. ut vg. Paulò post *prae* verbis G. *proverbis* b. *praeverbis* cett. Cf. annot. ad V, 33. *pro-* cessit] Fritzscheius a Spengelio laudatus. *cessit* codd. et discessit*] addidi. om. codd. vg. et praecessit additum est, minus apte. *discri-*

num quingenta discrimina fierent, his decemplexatis
coniuncto praeverbio ex uno quinque milia numero effi-
cerent; ex mille ad quinquagies centum milia discrimi-
na fieri possunt.

²¹⁹ 39. Democritus, Epicurus,
item alii qui infinita principia dixerunt, quae unde
sint non dicunt, sed quouismodi sint, tamen faciunt
magnum: quod quae ex his constant in mundo, osten-
dunt. Quare si Etymologos principia verborum postulet
mille, de quibus ratio ab se non poscatur, et reliqua
ostendat, quod non postulet; tamen immanem verborum
expediat numerum.

40. De multitudinem quoniam
quod satis esset, admonui, de obscuritate pauca dicam.
Verborum quae tempora adsignificant, ideo locus diffi-
²²⁰ cillimus *ἔτυμα*, quod neque his fere societas cum Graeca
Lingua, neque vernacula ea, quorum in partum memo-
ria adfuerit nostra. De quibus, ut dixi, quae poteri-
mus.

41. Incipiam hinc primum quod dicitur ago.
Actio ab agitato facta; hinc dicimus agit gestum
tragoedus et agitantur quadrigae; hinc agitur pecus
pastum. Qua vix agi potest, hinc angiportum;
²²¹ qua nil potest agi, hinc angulus, vel* quod in eo

mina] codd. neque id mutare consulerim. *discriminum* Augustinus in
marg. Eadem lectionis varietas supra §. 36. in vocabulis *verborum discrimi-
na quingenta milia*.

39. *Epicurus*] emend. Turnebus. *securus* GHa. *secutus* Fb.
quod] e vg. adoptavi. om. codd. De similibus vitis in Praefatione dictum.
Etymologos] b. ut videtur, sicut Rhollandellus. *ethimologos* F. *ethimologus*
Ga. *ethimologiis* H. *postulet*] scripsi. *postulat* codd. Sensus autem
est hic: ita ut haec reliqua non sibi danda postulet, sed ex datis efficiat.
Ad singularem *quod* excusandum faciunt dicta de *in quo* ad V, 108.

40. *locus*] vg. *locutus* codd. *ἔτυμα*] est *TYMA* codd., nisi
quod utrumque v. om. G. et *TYMA* om. b. Illud est cum ex E ortum
sit, et structurae noceat, omisi, quod suasit etiam Spengel. *quorum*
in partum] omnia sana. Non aderamus, cum nascerentur. Accusativus
casus, ut in Graecorum *παρέρω eis* —. *memoria*] F. et b. ut videtur.
memoriae GH. *memorie* a. *nostra*] b. ut vid. sicut vg. *nostrae*
GHa. *nostre* F.

41. *hinc agitur pecus pastum*] haec a prioribus cum sequente
colo coniungebantur. *Qua vix*] vg. *quia vix* codd. Antea plene
interpungebatur post *potest agi*, hoc et sequentē loco: *angiportum*]
idem fere huius vocis etymon iam propositum est V, 145. *vel**]
addere necessarium habui. Eadem medicina adhibita est loco V, 151. et
aliis. *loci is*] is om. Havn. *locus* b.

locus angustissimus, quous loci is angulus. 42. 6

Actionum trium primus agitatus mentis, quod primum ea quae sumus acturi, cogitare debemus, deinde tum dicere ac facere. De his tribus minime putat volgu esse actionem cogitationem; tertium in quo quid facimus, id maxumum; sed et quom nos agitamus quid et eam rem agitamus in mente, agimus; et cum pronuntiamus, agimus. Itaque ab eo orator agere dici-²²² tur causam et augures augurium agere dicuntur, quom in eo plura dicant quam faciant.

43. Cogitare a cogendo dictum; mens plura in unum cogit unde eligere possit. Sic e lacte coacto caseus nominatus; sic ex hominibus contio dicta, sic coëmpcio, sic compitum nominatum. A cogi-⁽⁵³⁾ tatione concilium, inde consilium.* Et vestimentum apud fullonem quom cogitur, conciliari dictum.

44. Sic reminisci, quom ea quae tenuit mens ac memoria, cogitando repetuntur. Hinc etiam comminisci²²³ dictum, a con et mente, quom finguntur, in mente quae non sunt; et ab hoc illud quod dicitur eminisci, quom commentum pronuntiatur. Ab eadem mente meminisse dictum et amens qui a mente sua descendit.

45. * Meminisse a memoria,²²⁵

42. nos] con. Scaliger. hos Fb. et H., hic deletio h. os Ga. Id a Victorio con. inventum recepit Spengelius, nescio quo sensu. rem agitamus] Gab. agimamus H. cogitamus F. ut vg. in mente] antea cum seqq. coniungebatur.

43. eligere] Rholandellus, et sic a. ut vid. elicere Fb. elicere G. dicere H. consilium*] huic vocabulo quod addunt codd., quod omisi. Et] H. ut cett. conciliari] Augustin. in marg. ex con., Vertranus, Scioppius. consiliari codd. Sed conciliare, non consiliare, significat cogere, condensare.

44. eminisci] scripsi. reminisci codd. Quod cum aperte falsum sit et verbum cum alio praeverbio compositum hic locus postulet: nullum in eo genere accommodatius quam eminisci, etiam si sine exemplo esset. Sed servatum est hoc verbum in notis Tironianis et glossis Isidori, atque redditum etiam Cornelio Nepoti, Alcib. 2., ab Heusingero, quem video hunc quoque Varronis locum, mendo illo iam liberasse. V. Forcellini Lex. Schneeberg.

45. et seqq. In codd. haec etyma ita disposita habes: Cogitare seqq. (§. 43.). Sic reminisci (44.). Hinc etiam metuo (49.*). Curare (46.). Volo (47.). Metuere (48.). Meminisse (45.*). Maerere (50.). Narro (51.). At facile intelligitur, verbi meminisse etymon tractandum

quom quid remansit in mente indeque rursus movetur; quae a manendo ut manimoria potest esse dicta.

²²⁶ Itaque Salii quod cantant, *Mamuri Veturi*, significant veterem memoriam. Ab eodem monere, quod is qui monet, proinde sit ac memoria. Sic monumenta quae in sepulcris; et ideo secundum viam, quo praetereuntis admoneant et se fuisse et illos esse mortalis. Ab eo cetera quae scripta ac facta memoriae causa, ²²⁴ monumenta dicta. 46. Curare a cura dictum.

Cura, quod cor urat. Curiosus, quod hac praeter modum utitur. Recordare rursus in cor revocare. Curiae, ubi senatus rempublicam curat, et illa ubi cura sacrorum publica; ab his curiones.

47. Volo a voluntate dictum et a volatu, quod animus ita est, ut puncto temporis pervolet quo volt. Lubere ab labendo dictum, quod lubrica mens ac probabitur, ut dicebant olim. Ab lubendo libido, libi-

²²⁵ dinosus ac Venus Libentina et Libitina, sic alia.

⁶⁴ 48. Metuere a quodam motu animi, quom id quod

fuisse post reminisci, illa autem de variis metus et timoris generibus post v. metuere. Igitur S. 45. et 49. in eum ordinem, quem restitui, transponenda erant. Poterat librarius oculis ab altera in alteram paginam, a verbo meminisse ad metuere, aberrare. Sed de hoc quoque loco dictum est in Praefatione.

45. quom quid] coni. cum (quom H.) id quod codd. nisi quod quod id b. indeque] coni. in id quod codd. De facili siglarum permutatione v. Praefatio. manendo] b. ut Rhodandellus, Scioppius. manando cett. codd. manimoria] vg. manimoria FGA. manomoria H. manio memoria b. Mamuri Veturi] Turnebus, qui Mamuri veteri invenit in vet. libris. memurii veterum FG. menuri veterum H. mamuri veterum ab. V. de eo nomine Festus s. v. Mamurii Veturii p. 96. Ovidius F. III, 259. 389. Plutarchus Num. 13. Celebrabatur id extremo carmine, Mamurii, ut videtur, sacro die, de quo v. Kalendarium rusticum Farnesianum ap. Orellium Inscr. II. p. 380. veterem] H. om. cett. codd. ab eodem monere] b. monere ab eodem monerem G. ab eodem monerem cett. monumenta] F. monumenta G. montio menta ab. monitiomenta H. mortalis] Gb. mortales cett. monimenta] F. munimenta G. monumenta cett.

46. quod hac] Gab. qui F. Curiae] Cf. V, 155.

47. Lubere] sic codd. in sequentibus. Hoc loco libere est in codd. libido] lubido solus b. Libentina] libentia GH. Non satis congruit cum huius loci lectione Nonius Marc. s. v. prolubium p. 64. Mercer.: Varro de lingua Lat. lib. V, Prolubium et prolubidinem dici ab eo quod lubeat; unde etiam lucus Veneris Lubentinae dicatur.

malum casurum putat, refugit mens. Quom vehementius in movendo, ut ab se abeat, foras fertur, formido; quom per avia it*, ab eo pavor. 49.*

Hinc etiam metuo mentem quodammodo motam vel ²²³ metuisti amovisti; sic quod frigidus timor, tremuisti timuisti†. Tremor dictum a similitudine vocis, quae tunc quom valde tremunt, apparet, quom etiam in corpore pili, ut arista in spica ordei, horrent. 50. ²²⁴

Maerere a marcere, quod etiam corpus marcesceret. ²²⁶ Hinc etiam macri dicti. Laetari ab eo quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum. Ita ²²⁷ que Iuventius ait: (54)

*Gaudia sua si omnes homines conferant unum
in locum,*

Tamen mea exsuperet laetitia.

Sic quom se habent, laeta.

51. Narro cum alterum facio narum, a quo 7 narratio, per quam cognoscimus rem gestam. Quae pars agendi est secunda, in qua explicabimus, quae sunt* ab dicendo, ac sunt aut coniuncta cum tempo ²²⁸

48. per avia it*] con. pavet et codd. nisi quod et om. GH. Hoc quam facile ex illo oriri potuerit, ex Praefatione, ubi de siglis disputatur, facile intelligitur. Et agnoscent, puto, in hac etymologia Varro-nem, qui eum hominem noverunt. En cor Zenodoti, en iecur Cratetis!

49. Hinc . . . timuisti†] Hunc locum satis habui repraesentare, qualem codd. habent, cum de medicina ei invenienda plane desperarem. orde] codd., quos secutus sum, quanquam supra V, 106. hordeum scripsisse videtur Varro. horrent] etiam in hac voce h om. Ha.

50. marcesceret] scripsi suadente Spengelio. marcescere codd., cui vg. additur videatur, ab aliis dicitur. Hunc locum laudat Apuleius de diphth. 20. p. 139. Osann. Laetari] V. idem Apuleius 19. p. 138. Iuventius] FG. inventus Ha. iuñecius b. Terentius vg. Idem error plerosque libros Gellii XVIII, 12. obtinet. Iuventii hic locus est apud Bothium P. Sc. L. V, II. p. 95. omnes homines] omnia omnes Spengeli-
us, Emend. Varron. p. 4., ex more comicorum poetarum scribi volt. Sed id quod habent codd. etiam magis placet, cum multi veterum loci sint hoc similiter tenore: *ἐὶ πάντες ἄνθρωποι τὰ οἰκίῃα καὶ ἐς μέσον συνετίναυν*, ut est apud Herodotum VII, 152. Tamen] tam con. Bothius propter metrum, impetite.

51. narum] Victorius, Scioppius. narrum codd. excepto b. qui narram. Quae pars ac sunt] quae pars agendi est ab adiacendo, ac sunt F. Item H., nisi quod et pro est, et G., nisi quod

ribus aut ab his. Eorum hoc genus videntur *ἔτυμα*.

52. Fatur is qui primum homo significabilem ore mittit vocem. Ab eo ante quam ita faciant, pueri dicuntur infantes; quom id faciant, iam fari, quod vocabulum a similitudine vocis pueri,* id dictum.
 65 Ab hoc tempore, quod tum pueris constituent Parcae fando, dictum fatum et res fatales. Ad hanc eandem vocem qui facile fantur, facundi dicti, et qui futura praedivinando soleant fari, fatidici dicti; idem vaticinari, quod vesana mente faciunt. Sed
 229 de hoc post erit usurpandum, quom de poëtis dicemus.

53. Hinc fasti dies quibus verba certa legitima sine piaculo praetoribus licet fari. Ab hoc nefasti quibus diebus ea fari ius non est et si fati sunt, piaculum faciunt. Hinc effata dicuntur, quod augures finem auspicioꝝ caelestium extra urbem agris sunt effati ubi esset; hinc effari templa dicuntur ab auguribus;

et pro est ab. quae pars agendi est a diagendo. Ac quae sunt a. quae pars agendi est a iacendo. Sic sunt b. Spengelius Emend. p. 11. hinc effecit: Secunda (vel altera) pars agendi est ab dicendo ac quae sunt . . . his, eorum hoc genus videntur *ἔτυμα*. Quod de secunda parte Varronem dixisse putat, id verissime: sed illa: ac quae sunt, omni nexu destituta reliquit. Quae verba ipse intuli, ea asteriscis circumpositis distinxī. Ante Quae priores aut *ὑποστιγμῆν* tantum aut nullam interpunctionem adhibebant. Eorum] vg. earum codd.

52. primum] primus Gab. quod] scripsi. cum hoc (hac ab.) codd. vocabulum a] F. vocabulorum cett. *id dictum] ac fatuus fari id dictum codd. Sed de vocabulo fatuus Varro infra §. 55. loquitur, unde id hoc loco a quodam margini adscriptum irrepsisse videtur. Propterea ac fatuus cum sequente fari omisi. Possis etiam contraria via procedens non demendo, sed addendo loco subvenire, ita ut sic fere scribas: Cum hoc vocabulum a similitudine vocis pueri, hinc fatuus, qui puerili sermone utitur, quod fari id dictum. Sed illud probabilius visum. Cf. Doederlein. Synon. et Etymol. L. Lat. T. III. p. 231. Ad hanc eandem] scripsi. ad haec (hec b.) eandem (eadem H.) codd. post erit] postea solus F.

53. quod] vg. qui codd. quia Spengel. scripserat, sed id propter morem Varronis idem, Emend. Varr. p. 5., reiecit. caelestium] F. et ab. ut videtur. caelestium GH. Illud retinui tanquam ex antiquiore usu servatum, ut est apud Varronem VIII, 71. deum Consentum. cf. dentum VIII, 67. et Pacuviana rudentum V, 7. et exuperantum VII, 18. agris] F. agri cett. Cf. Augurum libri ap. Gellium XIII, 14. Pomœrium est locus intra agrum effatus, et Servius ad Aen. VI, 197. ager post pomeria, ubi captabantur auguria, dicebatur effatus. ubi] coni. ut codd. dicuntur ab auguribus] augures b. Ignorabat scilicet libarius, effari passive dici. affantur] F. effantur cett.

affantur qui in his fines sunt. 54. Hinc fana ²³⁰ nominata, quod pontifices in sacrandō fati sint finem; hinc profanum est quod ante fanum coniunctum fano, hinc profanatum * in sacrificio; atque inde Herculi decuma appellata ab eo est, quod sacrificio quodam fanatur, id est ut fani lege sit. Id dicitur polluctum, quod a porriciēdo est fictum; quom enim ex mēscibus libamenta porrecta sunt Herculi in ²³¹ aram, tum polluctum est, ut, quom profanatum dicitur, id est proinde ut sit fani factum; itaque* olim fano consumebatur omne quod profanum erat, ut etiam fit, quod Praetor Urbis quotannis facit quom Herculi immolat publice invencam. 55. Ab eodem verbo ⁽⁵⁵⁾ fari fabulae, ut tragoediae et comoediae, dictae. Hinc fassi ac confessi, qui fati id quod ab his quaesitum. Hinc professi; hinc fama et famosi. Ab eodem falli, sed et falsum et fallacia, quae propterea, quod fando quem decipit, ac contra quam ²³² dixit, faciat. Itaque si quis re fallit, in hoc non ⁶⁶ proprio nomine fallacia, sed tralatitio, ut a pede nostro pes lecti ac betae. Hinc etiam famigerabile et sic composititia alia item, ut declinata multa, in quo et fatuus et Fatuae.

54. quod] F. quae cett. * in sacrificio] quod (quid F.) in sacrificio codd. Illud quod omisi. atque] vg. ad quae FGH. adque a. polluctum] quidam apud Augustin. pollutum codd. V. de pollucto Intpp. Festi s. v. pollucere p. 616. Lindem. porrecta] vg. proiecta codd., ut proiciendo, paulo superiore loco, H. Cf. supra VI, 16. 31. profanatum] Turnebus. profanum codd. itaque*] itaque ubi codd. ubi omisi, sed etiam sic fateor locum mihi nondum sanatum esse videri. etiam] etiam nunc coni. Spengel. Praetor Urbis] scripsi. P. R. urbis F. ut videtur. populus romanus urbis G., ut est in edit. princ. P. R. urbe H. R. R. urbem a. urbis b. praetor urbanus vg.

55. faciat] F. facit Gab. fac ut H. re fallit] Victorius. refallit FHa. refellit b. refallit G. tralatitio] Scioppius. translatio F. tralatio GHa. translacio b. famigerabile] Perottus, Scalliger, Scioppius. famiger fabile F. famiger habile GHab. Fatuae] fatue codd. Illud ponendum esse, vidit cod. B. scriptor. Sed dubito an is non intellexerit, de Fatuis id est fatidicis antiquitatis mulieribus loqui Varronem. Spengelius Emend. p. 7. fatuellus ex Servio ad Virg. Aen. VI, 776. adsciscendum arbitratur. Sed ne id quidem constat, antiquumne sit id nomen nec ne; certe Servii codices (quorum lectiones annotavit Alb. Lion p. 403. cf. ad VII, 47. p. 413.) ad Fatuolus digitum intendere videri possunt.

56. Loqui ab loco dictum, quod, qui primo dicitur iam fari, et vocabula et reliqua verba dicit, ante quam suo quidque loco ea dicere potest, hunc Chrysippus negat loqui; sed ut loqui: quare ut imago hominis non sit homo, sic in corvis, cornicibus, pueris primitus incipientibus fari verba non esse verba, quod non loquantur. Igitur is loquitur, qui suo loco quodque verbum sciens ponit, et istud prolocutum, quom in animo quod habuit, extulit loquendo. 57. Hinc dicuntur eloqui ac reloqui in fanis Sabinis, e cella dei qui eloquuntur. Hinc dictus loquax qui nimium loqueretur; hinc eloquens qui copiose loquitur; hinc colloquium quom conveniunt in unum locum loquendi causa. Hinc adlocutum mulieres ire aiunt, quom eunt ad aliquem locum consolandi causa; hinc quidam loquelam dixerunt verbum quod in loquendo efferimus. Concinne loqui a concinno, ubi inter se conveniunt partes ita, ut inter se concinant; aliud alii. 58. Pronuntiare dictum enuntiare; pro idem valet quod ante, ut in hoc: proludit. Ideo actores pronuntiare dicuntur, quod in proscenio enuntiant poeta cogitante; quod maxime tum dicitur

56. *quidque*] Augustinus in marg. ex libro. *quisque* codd. praeter b. ut videtur. *Τέλειον στυγμὴν* post *potest* a prioribus positam sustuli: qua re periodus iunctura sua redditur. *sed ut loqui*] om. H., ut postea *non esse verba* idem om., propter *ὁμοιοτέλετον*. *loqui quare ut* uncis secludit Doederlein. Synon. et Etymol. T. IV. p. 1. Sed Chrysippus dixerat, non loqui talem hominem, sed *quasi loqui*. Sic a Varrone VIII, 45. distinguere videbimus *effinita* et *ut effinita*, *infinita* et *ut infinita*. Cf. V, 178. VII, 17. X, 11. *loquantur*] vg. *loquebantur* codd. *istud*] coni. *istum* codd. Mihi videbatur Varro verbo *proloqui* passivo sensu uti, quo genere ab aliis simplex loqui et compositum eloqui adhibitum esse constat. Cf. *luctare* V, 61. *effari templa dicuntur* VI, 53. *experiero* VIII, 24.

57. *eloqui ac reloqui*] vg. *eloquium* (*elloqui* G.) *ac reliqui* codd. *eloquuntur*] scripsi; quamquam *u* pro *o* est in codd. *aliquem locum*] Augustinus in marg. ex libro. *aliquam locum* H. *aliquam locutum* cett. codd. *consolandi*] G. ut Augustini liber. *consulendi* b. ut vg. *consulandi* cett. codd. Allocutionem proprio sensu de *παρὰ μὲν θία* in luctu adhiberi, satis constat. *ut**] coni. addidi. *concinant*] coni. *condeant* FGH. *condiant* a. *coeant* b. *concinant* coni. Spengelius. *aliud alii*] Haec ab antecedentibus interpungendo seiunxi, hoc sensu: aliud etymon eius vocis alii proposuerunt.

58. *enuntiare*] Turnebus. *et nuntiare* codd. *tum dicitur*]

proprie, novam fabulam cum agunt. Nuntius enim est ab novis* rebus nominatus, quod a verbo Graeco νέος potest declinatum; ab eo itaque Neapolis illorum Novapolis ab antiquis nostris vocitata. 59. A quo etiam extremum novissimum quoque dici coeptum²³⁶ volgo, quod mea memoria ut Aelius, sic senes aliquot, nimium novom verbum quod esset, vitabant; quoniam⁽⁵⁶⁾ origo, ut a vetere vetustius ac veterrimum, sic ab novo declinatum novius et novissimum quod extremum. Sic ab eadem origine novitas et novicius et novalis²³⁷ in agro et Sub novis dicta pars in foro aedificiorum, quod vocabulum ei pervetustum, ut Novae viae, quae via iam diu vetus. 60. Ab eo quoque potest dictum nominare, quod res novae in usum quom additae erant, qui eas novissent, nomina ponebant. Ab eo nuncupare, quod tunc civitate vota nova suscipiuntur. Nuncupare nominare valere apparet in legibus, ubi nuncupatae pecuniae sunt scriptae; item in choro† in quo est:

Aenea! Quis enim est qui meum nomen nuncupat?

Item in Medio:

vg. tum id dicitur codd. tum id tum dicitur G. ab novis*] Turnebus, Scioppius. a quis FGH. aquis a. aquis b. νέος] ex vg. adieci; id excidit in codd. et supervacaneum habetur a Spengelio p. LVIII. De omissio esse v. annot. ad V, 38. Hac re offensi multi inculcaverunt v. videri.

59. dici] vg. et b. ut videtur. dico Fa. dictum GH. aliquot] aliquod G. aliquo a. alii quod legit Gellius, qui X, 21. hunc locum laudat, isque iccirco sequens quod omittit. De Aelio cf. ann. ad V, 18. 148. Etiam hoc loco ab interpolatoribus cognomen Gallus additum est. novom] scripsi. noum H. novum cett. vetustius] Gellius, ut vg. vetustus Fab. vetustas H. veterrimum] Gellius ut vg. Fortasse etiam a. veterrimus cett. codd. novius et] servavit Gellius. om. codd. Varronis. pervetustum] vg. pervetusus a. pervetustas cett.

60. quom] quidam ap. Augustinum. quō b. quomodo cett. codd. qui eas] qui quidam apud Augustinum, et eas habet Vertranus. quibus ea codd. civitate] codd. civitati coni. Spengel. Sed etiam hunc sexti casus usum non damnaverim. Cf. supra VI, 53. agris. choro†] codd. ut vg., nisi quod coro H. Id quanquam plane absonum ab hoc loco, verior tamen lectio nondum apparuit. Tragicorum fragmentis incertis adnumeravit Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 278. enim] H. om. cett. is addit Bothe. Medio] codd. Medo Ald. Infra VII, 34. in codd.

238. *Quis tu es, mulier, quae me insueto nuncupasti nomine?*

61. Dico originem habet Graecam quod Graeci δικάζω. Hinc Ennius:

Dico qui

Hinc dicare, hinc iudicare, quod tunc ius dicatur; hinc iudex, quod iudicat accepta potestate, id est quibusdam verbis dicendo finit; sic enim aedis sacra a magistratu pontifice praeunte dicendo dedicatur. Hinc ab dicando indicium; hinc illa: indicit duellum; 239 indixit funus; prodixit diem; addixit indicium; hinc appellatum dictum in mimo ac dictiosus; hinc in manipulis castrensibus dicta ducibus; hinc dictata in ludo; hinc Dictator magister populi, quod is a consule debet dici; hinc antiqua illa: dicimonium et dicis causa et addictus. 62. Si dico quid inscienti, quod ei quod ignoravit trado, 68 hinc doceo declinatum, vel quod quom docemus, di-

est *Medo* et *Medio*. Etiam apud Festum modo *Medo*, modo *Medio* legitur. Hoc inde factum, quod Medae filius qui Μῆδεος est Hesiodo, Μῆδος dicitur Apollodoro aliisque. *Medea* his locis male illatum est. Ennio hic locus tribuitur a Diomede II. p. 147. Putsch.; Pacuvio a Nonio p. 197. Mercer. Cf. Osann. Anal. crit. p. 124. Inter fragmenta Ennii Medae posuerunt, non iusto loco, tum alii tum Bothe P. L. Sc. V, 1. p. 53. *quis] quisquis*. Nonius, perperam. *quae] qui* Diomedes. Sed id librariis debetur, qui, quae grammaticus scriptor de prior *quis* dixit, ad alterum pronomem relativum transtulerunt.

61. δικάζω †] vg. ΝΙΔΙΗ F. p H. lacuna in G. om. ab. ut vid. Fortasse δεικνύω. Cf. Graecarum vocum formae in F. VI, 96. *Dico qui]* Post *qui* lacunam esse mihi persuasi, qua Enniani versiculi maior pars absumpta esset; et, quod est in codd., *hunc dicare* (cui v. *habet* addidit b., alii *cupit*, vel *potest*), ab Ennii loco separavi, *hinc* scribens pro *hunc*, codd. lectione. *duellum**] con. *illum* codd. *bellum* Augustinus in marg. ex libro. Sed *duellum* facilius poterat a librariis ignorance vocabuli corrumpi. *prodixit]* praedixit G. sicut Augustinus et Vertranus in marg. ex libro. *mimo]* vg. *minimo* codd. *dicta]* b. ut videtur, sicut vg. om. cett. codd. *dicta* sunt παραγγέλματα, ut in Livii verbis: *contra dictum suum*, XXII, 25. *dicimonium**] *dicimonum* FG. *dici* mimo H. *dicimino* a. *dici* in uno b. *dicuntino* Turneb. cod. Quod ex con. posui, ad analogiam vv. moechimonium et mendicimonium, quibus Laberius gaudebat, factum est.

62. *inscienti]* con. *scienti* codd. *nescienti* Scaliger, Scioppius. *sciens nescienti* con. Spengelius, fortasse recte. *ei]* Scioppius. *det*

cimus, vel quod qui docentur, inducantur in id quod docentur ab eo qui scit ducere, qui est dux aut ductor, qui ita inducit ut doceat. Ab docendo discere, ²⁴⁰ disciplina,* literis commutatis paucis. Ab eodem principio documenta, quae exempla docendi causa dicuntur.

63. Disputatio et computatio cum* prae-
positione a putando quod valet purum facere. Ideo
antiqui purum putum appellarunt; ideo putator
quod arbores puras facit, ideo ratio putari dicitur,
in qua summa sit pura. Sic is sermo in quo pure ⁽⁵⁷⁾
disponuntur verba, ne sit confusus atque ut diluceat,
dicitur disputare. 64. Quod dicimus disserit,
item translatio atque ex agris verbo; nam ut olitor dis- ²⁴¹
serit in areas sui quouisque generis res, sic in oratione
qui facit, disertus. Sermo, opinor, est a serie,
unde sarta; etiam in vestimento sartum quod com-
prehensum; sermo enim non potest in uno homine
esse solo, sed ubi oratio cum altero coniuncta. Sic
conserere manum dicimur cum hoste; sic ex iure

codd. ortum id ex ultima litera v. quod, et ei. ab eo] coniunxi
cum antecedentibus, et sustuli *τελειον συγμῆν* ante haec verba. Pertinent
enim haec omnia ad secundum docendi etymon: nam ducere et dux unde
dicatur explicare, neque huius loci erat, neque verba Varronis eo trahi
possunt. qui] coni. quod codd. V. de confusione harum formarum
Praefatio. ducere] vg. ducare codd. discere] Venetae edit.
docere codd. disciplina*] Post h. v. discere in codd. est, quod, ad
emendandum mendosum illud docere, quod modo memoravimus, margini
adscriptum, deinde in orationem Varronis irrepsisse videtur.

63. cum*] vg. et codd. praepositione] GHab. propositione
F. Hinc: e propositione putandi coniicit Spengelius. a putando]
vg. putandi codd.

64. disserit] notabile in omnibus inquinatis lectionis fontibus h. l.
vv. in areas reperiri, scilicet ex sequentibus errore translata; deesse autem
in omnibus libris illa labe carentibus. translatio] vg. tralatio F.
translatio GH. traslatio a. translacio b. Cf. infra §. 78. oratio]
vg. ratio codd. ex iure manum consertum] Haec non habenda
sunt pro parte versiculi Enniani, cuius scimus fuisse hunc tenorem: Non
ex iure manum consertum, sed magis ferro rem repetunt (apud Gellium
XX, 10. coll. Cicerone ad famil. VII, 13. Ennii fragmenta p. 80. Hessel.).
Sed de ipsa formula iuris Varro loquitur, quae erat: inde ibi ego te ex
iure manum consertum voco (i. e. ad manum conserendam). V. Cicer.
pro L. Murena 12, 26. de Orat. I, 10, 41. manum] Scioppius.
manu codd. Illud est apud Gellium, et apud Cicer. ad famil. VII, 13.

manum consertum vocare. Hinc adserere manu in libertatem, quom prendimus. Sic augures dicunt: *Si mihi auctor est verbi†*

242

Desunt quaedam.

. . . nam manu asserere dicit . . .

Desunt quaedam.

65. . . . consortes; hinc etiam * ipsi consortes, ad quos eadem * sors; hinc etiam sortes, quod in his iuncta tempora cum hominibus ac rebus, ab his sortilegi; ab hoc pecunia quae in foenore, sors est, impendium quod inter se iungat.

69

66. Legere dictum quod leguntur ab oculis literae; ideo etiam legati, quod ut publice mittantur leguntur. Item ab legendo leguli qui oleam aut qui uvas legunt; hinc legumina in frugibus variis. Etiam leges quae lectae et ad populum latae, quas observet; hinc legitima. Et collegae qui una lecti, et qui in eorum locum suppositi, sublecti; additi allecti, et collecta quae ex pluribus locis in unum lecta. Ab legendo ligna quoque, quod ea caduca legebantur in agro quibus in focum uterentur. Indidem ab legendo legio et diligens et dilectus.

67. Murmuratur dictum a similitudine soni

in Mediceo cod. Itidem variatur in codd. et edd. Ciceronis pro Murena et de Orat. II. II. *adserere manu*] vg. *manum* codd. qui accusandi casum etiam in sequentibus habent. Neque tamen libris in ea re concedi potest, cum Terentius multis locis hac formula: *manu* (etiam *liberali manu*) *aliquem asserere*, utatur. V. maxime Adelph. II, 1, 39. cum Donato. *est verbi†*] codd. nisi quod *verbi* om. G. *es urbi* coni. Scaliger. Sed locus obscurior est quam qui certam admittat correctionem. *Desunt quaedam*] Bis notatum ab editoribus, nam in codd. verba tanquam integra continuantur, nisi quod Cod. B. altero loco *hic deest scriptum* habet. Non multa tamen exciderunt, nam in formula illa augurali de manu asserendo aliquid dictum esse, servata illa verba docent, atque etiam §. 66. disputatio de rebus a serendo dictis continuatur.

65. * ipsi consortes, ad quos eadem * sors] Vertranii lectio valde dubia. *ad qui* (atque b.) *ipsi consortes sors* codd. *impendium*] glossema sortis censet Turnebus: non recte, nam inde sortes dictae mente Varronis, quod impendium impendio addant, Cf. V, 183.

66. *dictum*] om. a. probante Spengelio p. XII. *leguli*] cf. supra V, 94.

ur] vg. om.

surdi, quom* qui ita leviter loquitur, ut magis e sono id facere, quam ut intellegatur, videatur. Hinc etiam poëtae *murmurantia litora*. Similiter fremere, gemere, clamare, crepare ab similitudine vocis sonitus dicta. Hinc illa *arma sonant; fremor oritur*; hinc:

nihil me increpitando commoves.

68. Vicina horum quiritare, iubilare. Quiritare dicitur is qui Quiritum fidem clamans implorat. (58) Quirites a Curensibus; ab his qui cum Tatio Rege in societatem venerunt civitatis. Ut quiritare urbanorum, sic iubilare rusticorum; itaque hos imitans Aprisius† ait:

io bucco! quis me iubilat?

Vicinus tuus antiquus.

Sic triumphare appellatum, quod cum imperatore²⁴⁵ milites redeuntes clamitant per urbem in Capitolium eunti: *Io triumphe*: id a *Ἰοιάμβω*, * Graeco Liberi cognomento, potest dictum.

69. Spondere est dicere: spondeo, a sponte;

67. *soni surdi, quom**] scripsi, audacius sane coniectura proventus. *sonitus dictus* codd. *qui*] non mutavi in *quis*. Varro eodem iure h. l. *quom qui* dicere poterat, quo infra X, 60. *natura incorrupta plerumque est suapte sponte, nisi qui eam usu inscio depravabit*, et Cicero: *nisi si qui publice ad eam rem constitutus esset*, et similia. Hac in re, ut in aliis, suas magis grammatici leges scriptoribus imponere solent, quam linguae observare naturam et progressum.

68. *his qui*] ex vg. retinui. *qui* om. codd. *civitatis*] Scioppius. *civitates* codd. *Aprisius†*] codd. nisi quod *aprisius* b. *Chrysippus* Turnebi codex. Hinc Scaliger Accii Chrysippo locum nostrum tribuit. Antea idem, non felicius, tentaverat: *apte Attius ait in Bacchis*. Hinc is locus, qui omnino alienus est a tragoedia, etiam nunc legitur inter fragmenta Baccharum. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 189. *io bucco!*] Fa. Turnebi cod. nisi quod hic *bucco*. id *bucco* G. *robucco* b. *in Bacche* vg. *tuus*] codd. exc. G. qui *atavus*, et a., qui *avus*, quod Scioppius voluerat. *Atus* Turnebi codex. *Io*] vg. o F. lacuna in G. om. ab. In H. omnia desunt inde ab *oleam* §. 66. usque ad *ut non spondet* ille §. 72. *Ἰοιάμβω*] vg. *triambo* F. om. ab. In G. lacuna loco verborum *id a Ἰοιάμβω*. * Graeco] ante h. v. ac addit F. idque recepit Spengelius, a addunt ab. om. G. ut vg. *potest dictum*] codd. *esse* vg. additur, sed temere. V. ad V, 38.

69. Spondere est dicere: spondeo,] vg. Priores sic interpungebant:

nam id valet a voluntate. Itaque Lucilius scribit de Cretea :

cum ad se cubitum venerit,

²⁴⁶ **Sponte ipsam suapte adductam, ut tunicam*
⁷⁰ *et cetera reiceret.*

Eandem voluntatem Terentius significat cum ait satius esse :

Sua sponte recte facere quam alieno metu.

Ab eadem sponte †a qua dictum spondere† declinatum spondet et respondet et desponsor et sponsa, item sic alia. Spondet enim qui dicit a sua sponte: spondeo. Spondet etiam sponsor qui idem faciat obligatur. ²⁴⁷ 70. Sponsus, consponsus; hoc

Naevius significat cum ait: *consponsi*. Spondebatur pecunia aut filia nuptiarum causa, * nam, ut in comœdiis vides dici:

*Sponden' tuam gnatam filio uxorem meo?**

Appellabatur et pecunia, et quae desponsa erat, sponsa; quae pecunia inter se contra sponsum rogata erat, dicta

Spondere est dicere. Spondeo... valet] et, quod vg. post h. v. additur, omisi cum a.; habent tamen id cett. omnes. Cretea] gretea Fa. graetea G. Lucilii locus est ap. Franc. Dousam inter Incerta n. 26. *sponte] sua voluntate, quod codd. ante h. v. addunt, omisi tanquam glossema, auctore Scaligero, Scioppio. Cf. Spengel. p. XLI. In G. deest sponte. Terentius] Adelph. 1, 1, 50. †a qua dictum spondere†] insititium arbitror, cum Scioppio. spondet] vg. spondit codd. Spondet etiam] vg. spondit est codd. qui idem] G. quidem cett. codd. qui idem ut vg. qui dum Scioppius, Spengelius. Pro eo quoque, qui promittit, solent alii obligari: quorum alios sponsos, alios fidepromissores, alios fideiassores appellamus. Gaius Inst. III, 115. Sponsus ita interrogatur: "Idem dari spondes?" ib. 116.

70. Sponsus, consponsus] Qui sponderat ducturum, sponsus ex definitione Servii Sulpicii ap. Gellium IV, 4. Hunc eundem consponsum dicit Varro. Consposos antiqui dicebant fide mutua colligatos. Festus p. 32. Lindem. Naevius] Bothe P. Sc. L. V, 2. p. 26. Eundem locum tangi putant infra VII, 107. *nam ut in comœdiis meo?"] Hic locus quanquam in omnibus lectionis fontibus infra §. 71. post alligatus, quo loco asteriscum tanquam ulceris excisi circatricem reliqui, legitur: tamen nonnisi hoc superiore loco commode collocari poterat. Idque feci auctore Guiljelmo Th. Kraut. De causa confusi huius disputationis ordinis dictum est in Praefatione. Sponden'] vg. spondeo G. sponde cett. codd. gnatam] b. ut videtur, sicut vg. agnatam cett. codd. Contra sponsum rogata videtur ea pecunia dici, quam alter ab altero stipulatus est, si sponsam ille sibi non traderet. Haec pecunia

sponsio; quoi desponsa quæ * erat, sponsus. Quo die sponsum erat, sponsalis. 71. Qui sponderat filiam, despondisse dicebatur, quod de sponte eius, id est de voluntate exierat; non enim si nolebat, non * dabat, quod sponsu erat alligatus; * quod tum et praetorium ius ad legem et censorium iudicium ad aequom existimabatur. Sic despondisse animum ²⁴⁸ quoque dicitur, ut despondisse filiam, quod suae spontis statuerant finem. 72. A quo sponte dicere, respondere * quoque dixerunt, quom ad spontem responderent, id est ad voluntatem rogationis. Itaque qui ad id quod rogatur non dicit, non respondet: ut non spondet ille, statim qui dixit: spondeo, si iocandi causa dixit, neque agi potest cum eo ex sponsu. Itaque quoi quis dicit in tragoedia:

Meministin' te despondere mihi gratam tuam? (59)

contra sponsum erat, id est tanti quanti illius intererat uxorem ducere, ut dicitur contra aurum apud Varronem. Cf. Gellius IV, 4. et v. infra VII, 107. quæ*] coni. quod G. ut vg. quo cett. codd. Sic, ut scripsi, Varro saepe, ut: qui quid administrat VI, 78. qui ... etiam quod indicium dent IX, 19. illud, quous quid simile, ut scribendum videtur, X, 3. Eodemque pertinent: quod quem VI, 55. quod quæ res VI, 79. et quom qui VI, 67. quom dixerō quid X, 40. Cf. VI, 30. Itaque omnino post formas relativas non opus est composito pronomine indefinito, sed sufficit simplex. Sed observes velim, formas illas relativas hactenus cum simplici indefinito coniungi, si respondeant Graecis ὅστις, οὗτος, ὅνους. Cf. tamen quoi quis §. 72.

71. Qui] Gb. ut vg. quo] F. quoi a. despondisse] b. ut videtur, sicut vg. dispondisse FGa. de voluntate] id non plane perinde est ac: de patria potestate, sed liberum in elocanda retinendave filia arbitrium significat. nolebat] Aldina, Turnebus. volebat codd. non*] coni. addidi, quippe necessarium. ad aequom] scripsi. ad aequum vg. Locus accuratiore explicatione dignus erit. Ad censorium iudicium quod attinet, hoc sine dubio notabatur, qui desponsam filiam sponso non collocaverat.

72. A quo] coni. a qua codd. respondere*] coni. cum spondere codd. conspondere Turnebus. ad spontem] b. ut Turnebus. a sponte codd. qui ad id quod rogatur non dicit] Sic intelligas: qui aliud in mente habet, neque id ipsum quod rogatus est. Hac cum responsione, quæ nulla est, comparatur a Varrone sponsio, quæ verbis tantum, non mente animoque fit. Ita sequentia verba, quæ transpositurus iam eram post v. spondeo in fine §. 69., locum suum tuebuntur. quoi quis] coni. quis qui a. qui GH. quisquis cett. codd. dicit] codd., exc. H. qui dixit a pr. m. tragoedia] Fort. in comoedia, Spengelius. Quæ fuerit illa tragoedia, et qui fabulae nexus, plane obscurum est. meministin'] vg. meministine codd. ne om. H. gnatam] vg. agnatam FG. cognatam H. cognatum, ab.

71 quod sine sponte sua dixit, cum eo non potest agi ex sponsu.

73. Etiam spes a sponte potest esse
249 declinata, quod tum sperat, quom, quod volt, fieri putat; nam quod non volt si putat, metuit, non sperat. Itaque hic quoque qui dicunt in Astraba Plauti:

Nunc sequere, adseque, Polybadisce, meam spem cupio consequi.

Sequor hercle quidem; nam libenter mea sperata consequor:

250 quod sine sponte dicunt; vere neque ille sperat qui dicit adolescens, neque illa sperata est. 74. Sponsor et praes et vas neque idem, neque res a quibus hi, sed e re simile. Itaque praes qui a magistratu interrogatus, in publicum ut praes siet; a quo et, quom respondet, dicit: *praes*. Vas appellatus qui pro altero vadimonium promittebat. Consuetudo erat
251 se alium daret; a quo caveri postea lege coeptum est

73. *quom, quod*] coni. *quod cum* (*quom a.*) codd. *hic*] *hi* coni. Spengelius. Sed cum certum sit, *haec* dictum esse a Varrone pro *hae*, quidni eodem iure utamur in *hic*? V. ad V, 98. *Plauti*] ap. Bothium inter fragm. fabul. deperdit. p. 553. *Nunc*] coni. Spengelius. *ne* codd., quod plerique coniungere cum v. *Plauti*, ut *Plautine* est in G. *Nunc* scriptum erat per notam *n* cum *c* supraposito vel cum puncto. *adseque*] codd., nisi fortasse *adsequere* est in b., ut in vg. Illud religiose servavi ut esset inter vestigia activi verbi *sequere*. *Polybadisce*] Scaliger, Scioppius. *Polyba disce* FGH. *poliba disce a. proliba disce b. hercle*] Hb. *herclem a. haeredem F. hercule G.* ut vg. quod Spengelius retinuit. *libenter mea sperata*] *libenter, mea sperata*, (i. e. *μνηστρομένην*) Scaliger.

74. *idem*] b. ut videtur, sicut vg. *ideo* cett. codd. *sed e re*] F. *sede re G. sedere b. sedem Ha.* *simile*] codd. Id facile corrigere cum Scioppio in *simili*, sed reliqui, dum accuratius disputetur de hac re, quam etiam nunc factum est. Cf. IX, 43. *ut praes siet*] coni. Palmerius. *ut praestet* (*prestat F.*) codd. *an praesest* Scaliger ad Festum s. v. praes, p. 579. Lindemann. Salmasius de modo usurarum c. 16. locum sic constituit: *interrogatus, fidem publico ut praestet. Cramerus ad Gellium Exc. IV. (Kiliae 1832.) p. 73. sic: interrogatus, in publicum an praes es? a quo et cum respondet: praes, dicitur. Fundus Palmerianae lectionis est Festus s. v. praes p. 122. praes est is, qui populo se obligat, interrogatusque a magistratu si praes sit, ille respondet: praes. Idem tamen s. v. manceps p. 102. mancipem a praestando praedem dici existimat. Praedem a praestando fidem dici, Varrone teste affirmat Apulei. de diphth. 22. p. 141. Osann. Videtur igitur h. l. legisse praestet. vades ne darent*] i. e. ne dare cogerentur.

o his, qui praedia venderent, vades ne darent; ab eo scribi coeptum in lege mancipiorum:

Vadem ne poscerent nec dabitur.

75. Canere et accanit et succanit, ut tanto et cantatio, ex *Camēna* permutato pro *M N*. Ab eo, quod semel, canit; si saepius, cantat. Hinc antitatus, item alia; nec sine canendo tibicines.... icti; omnium enim horum quid a canere; etiam bucinator, a vocis similitudine et cantu dictus.

76. Oro ab ore et perorat et exorat et oratio et orator et osculum dictum. Indidem omen, ornamentum; alterum quod ex ore primum elatum est, osmen dictum; alterum nunc cum praepositione citur volgo ornamentum†, quod sicut olim, ornamentum scenici plerique dicunt. Hinc oscines dicuntur apud augures quae ore faciunt auspicium.

77. Tertium gradum agendi esse dicunt, ubi id faciunt; in eo propter similitudinem agendi et faciendi et gerendi quidam error his, qui putant esse eundem. Potest enim aliquid facere et non agere, poeta facit fabulam, et non agit: contra actor agit non facit, et sic a poeta fabula fit, non agitur; auctore agitur, non fit. Contra imperator quod dicitur res gerere, in eo neque facit, neque agit; sed gerit, id est sustinet, translatus ab his qui honora-

75. *accanit*] Gb. sicut Spengel. coniecerat. *ac canit* a. *a'canit* canit F. *pro M N*] con. *pro n. m.* codd. *tibicines*] *canam* significavi, adhuc non notatam. Sed omnes hi nulli alii esse possunt, nisi tibicines, liticines alique id genus. De his igitur Varro scribat hoc loco. *quid*] H. *quod* cett. codd.

76. *ornamentum*] codd., neque id h. l. esset incommodum, cum natus ab ore natus iam supra Varro dixisset, V, 129. Modo sequens aliquid lucis affulgeret. *praepositione*] G. et ab. ut videtur. *positione* cett. codd. *ornamentum*†] codd. et *ornamentum*] eodem sensu iterum codd. Secundo loco *osnamentum* Scioppius, quo parum difficitur. *scenici*] *senici* G. An fortasse *senices*, antiquae. Cf. *ora* VI, 59.

77. *res gerere*] *republicam gerere* correxerat Albericus Gentilis L. LVIII. de Verb. Sign., iure explosus a L. Fr. Gronovio Observ., 14. p. 225. (686.). *honora*] Fa. *onera* GHb. Illa lectione non usus sum annot. ad V, 73.

gerunt, quod hi sustinent.

254 **78.** Proprio nomine dicitur facere a facie; qui rei, quam facit, imponit faciem. Ut fictor quom dicit fingo, figuram imponit; quom dicit informo, formam; sic cum dicit facio, faciem imponit; a qua facie discernitur, ut dici possit aliud esse vestimentum, aliud vas, sic item quae fiunt apud fabros, fictores, item alios apud. Qui quid administrat, quouis opus non extat quod sub sensum veniat, ab agitatu ut dixi magis agere, quam facere putatur; sed quod his magis promiscue, quam diligenter consuetudo est usa, translatiis utimur verbis: nam et qui dicit, facere verba dicimus, et qui aliquid agit, non esse inficientem.

* * *

79. qui adlucet. Dicitur lucere ab ²⁵⁵luere; ab luce dissolvuntur tenebrae. Ab luce Noctiluca. Lugere item ab luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus. †Acquirere est ab ad et quaerere; ipsum quaerere ab eo quod, quae res ut reciperetur, datur opera; a quaerendo quaestio; ab hisque Quaestor. †

78. *apud* b. *alia* cett. codd. Hanc praepositionis *apud* anastrophe a Tacito ex antiquiore lingua repetitam putaverim. Quamquam hunc Varronis locum ceteris duriores esse fatendum erit. *Qui quid* vg. *quicquid* codd. *sensum*] *sensu* cett.

Lacuna, quam h. l. notavi, non exiguum disputationis de agendi verbis interceptam esse partem, facile intelligitur. Namque apparet scriptorem, postquam de verbis actionem omnem complectentibus dixerat, ad agendi modos generatim pertractandos transisse, ac primum quidem ad ea, quae sensibus percipiuntur, certisve corporis membris peraguntur. Iam cum de visu oculorum dicendum esset, hoc argumentum, ut etiam de luce diceret, eum commovit. Cf. infra ad §. 85. annotata.

79. *Qui ab luere*] Haec verba, ut habentur in codd., adscripsi, quanquam manca et mutila et sensu cassa. Nihil in iis variatur, nisi quod *allucet* a. *abluere* G. Post *adlucet* interpunxi, arbitratus verba *qui adlucet* ad aliam pertinere sententiam. *ab*] b. *a* a. *et* cett. *Noctiluca*] v. V, 68. *Lugere*] con. Popma. *lucere* codd. †*Acquirere quaestor* †] Haec aliena esse ab hoc rerum nexu, etiam ex laceris istis libri reliquiis cognoscitur. Sed alii loco ea inserere non sum ausus. *quae res*] v. annot. ad VI, 70. *reciperetur*] codd. eodem sensu quo *recuperetur* in Gryph. *ab hisque Quaestor*] scripsi. *ab his conquaestor* (*conquestor* G.) codd. Cf. V, 81.

80. Video a vi; quinque enim sensuum maxi-⁷³
mus in oculis: nam quom sensus nullus, quod absit²⁵⁶
mille passus, sentire possit; oculorum sensus vis usque
pervenit ad stellas. Hinc viscenda, vigilant, vigi-
lium, invident et Attianum illud:

oculis violavit qui vidit* invidendum:*

a quo etiam violavit virginem pro vitiavit dice-
bant; aequae eadem modestia potius cum muliere²⁵⁷
fuisse quam concubuisse dicebant. 81. Cerno
idem valet; itaque pro video ait Ennius:

Lumen iubarne in caelo cerno?

Canius:

Sensumque inesse et motum in membris cerno.

Dictum cerno a cereo, id est a creando; dictum ab
eo quod, quom quid creatum est, tunc denique videtur.
Hinc *capilli descripti quod finis videtur, discrimen.
Et, quod in testamento, cernito*, id est facito videant²⁵⁸

80. vi] Pauwius ad Phrynichum p. 71. Lob. visu codd. absit]
GH. abest F. absiet Scioppius. visenda] viscenda H. visendo b.
Sed genuinum est, quod cett. codd. habent, nam visenda sensu quodam
proprio urbis regionisve *Θαύματα* significat. Attianum] Nunnesius
ad Phrynichum p. 70. Lob. atticum F. aetati quom (cum G.) GHa.
atticum b. Attiacum Sciopp. marg. oculis* violavit qui vidit* in-
videndum] con. scripsi. oblivio lavet qui incidit in videndum codd. ob-
violavit quod incidit in videndum Nunnesius. Illud quod posui, quo sensu
dicatur, et quantopere faciat ad demonstrandum, violare dictum esse a vi-
dendo, non opus est ut moneam. Invidendum pro non videndo eodem
iure dicitur, quo infandum pro non fando: quanquam Appuleius, cum ip-
sedit pro non vidit usurpat (de magia p. 408. 511. Boscha), firmissimis
Latinae linguae legibus calcem impigisse iudicandus est. Ad metricas ra-
tiones examinatum id quod posui versum quadratum non integrum efficit:

— oculis violavit, qui vidit invidendum — 0 —

nam in violavit duae extremae syllabae in unam contrahendae sunt.

81. Ennius] Idei locus, qui supra VI, 6., sed magis truncatus,
ut videtur. Canius] codd. praeter b. qui acanius. C. Annius vg.
Hoc nomen poetae illo non notius est. Osann. Anal. p. 15. cereo, id
est] horum verborum loco lacuna est in b. Graecum ibi fuisse vocabulum,
suspiciatur Spengelius p. XIV. Quod mihi non videtur probabile. Hinc*
capilli] hinc fines capilli codd. unde fines eliminavi, id ortum putans ex
variante lectione sequentis v. fines. capilli] capillum Varronem sin-
gulariter dixisse, testis est Charisius I. p. 80 sq. Putsch. quod in
testamento, cernito] Turnebus. qui id (id om. GH.) in testamento codd.
Cf. Gaii Institut. II, 174. Lucius Titius heres esto, cernitoque in

te esse heredem: itaque in cretione adhibere iubent testes. Ab eodem est quod ait Medea:

Ter sub armis malim vitam cernere,

Quam semel modo parere;

- (61) quod, ut decernunt de vita eo tempore, multorum videatur vitae finis. 82. Spectare dictum ab specio* antiquo, quo etiam Ennius usus:

Vos epulo† postquam spexit;

et quod in auspiciis distributum est, qui habent ²⁵⁹ spectionem, qui non habeant; et quod in auguriis etiam nunc augures dicunt avem specere. Consuetudo communis, quae cum praeverbis coniuncta fuerunt, etiam nunc servat ut aspicio, conspicio, respicio, suspicio, despicio, sic alia; in quo etiam exspecto, quod spectare volo. Hinc specula; hinc speculum, quod in eo specimus imaginem. Specula, de quo prospicimus. Speculator quem mittimus ante, ut respiciat quae volumus. Hinc qui oculos inungimus, quibus specimus, specillum.

diebus centum proximis, quibus scies poterisque: quodni ita creveris, exheres esto. Medea] Ennii. Cf. Nonius s. v. cernere p. 261. Merc.

ubi locus bis laudatur, et prius quidem ex Varronis Gerontodidascale. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 53. Ter] nam ter est apud Nonium secundo loco.

vitam] Nonius utroque loco. multa Varronis codd. idque bis ponit G. parere] parere coni. Porso ad Eurip. Med. 252.

Idem Semel quam modo transposuit, ut trimetros iambicos efficeret. Sed quadrati hi versus fuisse videntur.

82. specio*] vg. om. codd.

Vos epulo†] Ennii locus extat

ap. Festum s. v. spicit, p. 257. Lindem., ex l. VI. Annal. (quo libro de Pyrrho narrabatur) ita scriptus: Quos ubi rex . . . ulo spexit de contibus celsis. Hic locus et noster cum eundem Ennii versum referre viderentur, multa tentata sunt ut utriusque subsidio, Ennii manus restitueretur; sed nihil eorum animum magna probabilitatis specie ferit. V. Interpr. Festi s. v. p. 700. Lindem. Columna ad Enn. Ann. XVI. p. 111. Hessel. Ennii Annal. fragm. ed. E. S. p. 164. habent] codd. habeant vg. Sed v. ann. ad V, 140. et cf. X, 9. quae sunt genera . . . perspicendum non habeant] Fa. habebant GHb. Inaequalitas modorum in Varrone non offēdit. Cf. VI, 95. quom non adesset et nihil intererat. IX, 10. quod nondum est et perperam dicatur; et praecipue memorabilis locus VIII, 1.

— Ceterum de impeditissima illa, qui habuerint spectionem, quaestione nuper dixi Rerum Etruscarum III, 5, 2. p. 112 sq. despicio] vg. inspicio H. id est spicio FGab. Hoc inde ortum, quod de pro notis habebatur. V. Praefatio. qui] GHa. quia b. quo F. Sed illud verissimum. De hoc ablativo instrumentali dictum ana. ad V, 21.

83. Ab auribus videntur dicta verba audio et ²⁶⁰ ausculto; auris* ab aveo quod his avemus discere ⁷⁴ semper, quod Ennius videtur *ἔτυμον* ostendere velle, in Alexandro quom ait:

*Iam dudum ab ludis animus atque aures avent
Avide exspectantes nuntium.*

Propter hanc aurium aviditatem theatra replentur. Ab audiendo etiam auscultare declinatum, quod hi auscultare dicuntur qui auditis parent, a quo dictum Poëtae:

audio, ausculto.

Litera commutata dicitur odor, olor; hinc olet ²⁶¹ et odorari et odoratus et odora res*.

84. Ore edo, sorbeo, bibo, poto. Edo a Graeco *ἔδω*. Hinc esculentum et escae, edulia. Et quod Graece *γεύεται*, Latine gustat. Sorbere, item bibere a vocis sono, ut fervere aquam ab eius rei simili sonitu. Ab eadem lingua quod *πότον* potio, unde poculum, potatio, repotia. Indidem pu- ²⁶² teus, quod sic Graecum antiquum, non ut nunc *φρέαρ* dictum.

85. A manu manupretium; mancipium quod

83. *auris**] con. *audio* codd., quo sensus plane pessumdat. *ἔτυμον*] Spengelius. *etymon* F. lacuna in Ga. om. Hb. in *Alexandro*] Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 33. Haec Sophoclis et Ennii tragoedia quod explicuerit argumentum, praeter Hyginum Etruscarum urnarum opere sculpto docemur. *audio, ausculto*] his vocabulis interseritur aut in FGHb. om. a. Eieci id suadente Spengelio p. XII. *Litera commutata*] i. e. *au* in *o* commutato, ut ab *audiendo* fiat *odor*. Nam si de aegre caseo. *odoratus*] con. Spengelius. *odoratur* codd. *odora* d in v. *odor* commutato in l haec intelligas, deerit etymon vocis *odor*, quo *res**] Posthaec in codd. et vg. legitur *Sic ab*, quod coniungitur cum sequentibus. Nempe addidit hoc, qui non intellexerat, nunc, *postquam* de visu, auditu, olfactu dictum, Varronem explicare, quid ore faciat homo. Itaque expellenda erant haec verba, tanquam sciolī additamentum.

84. *ἔδω*] *edon* F. ε H. lacuna in G. om. b. *escae, edulia*] vg. *escedula* FGHa. *escendulia* b. *γεύεται*] *geuete* F. lacuna in G. om. Hb. *πότον*] *poton* F. π H. lacuna in Ga. om. b. *repotia*] con. Italus doctus ap. Augustinum. *repotatio* codd. Cf. V, 122. *φρέαρ*] *phrear* F. lacuna in Ga. om. Hb. Hoc etymon iam supra, V, 25., proponebatur.

85. *manupretium*] vg. *mantur* (*mant* a.) *pretium* (*praetium* G. *precum* b.) codd. De eodem vocabulo V, 178.

manu capitur; quod coniungit plures manus, manipulus; manipularis; manica. Manubrium quod manu tenetur. Mantelium ubi manus tergantur.

* * *

9 86. Nunc primum ponam de Censoriis tabulis:

263 *Ubi noctu in templum censurae auspicaverit atque de caelo nuntium erit, praeconis sic imperato ut viros vocet:*

(62) *Quod bonum fortunatum felixque salutareque siet populo Romano Quiritium, rei que publicae populi Romani Quiritium, mihi que collegaeque meo, fidei magistratuique nostro! omnes Quirites, pedites, armatos privatosque, curatores omnium tribuum, si quis pro se sive pro altero rationem*
75 *dari volet, voca inlicium huc ad me.*

264 — 87. Praeco in templo primum vocat; postea de moeris item vocat.

Hoc loco quanquam in codd. nullum extat lacunae signum, multa tamen intercidisse palam est. Nam ab illa disputatione de iis, quae corporis certis organis membrisque peraguntur (v. ann. ad §. 78.); abripimur repente ad locum de inlicio; hoc enim quid sit, diligentissime explicatur inde a verbis *Nunc primum* §. 86. usque ad vv. *habent communitatem* §. 95. Intelligitur igitur Varronem ab his naturalibus actionibus (ab agendo) transisse ad artificum opera (ad faciendum), quo loco unde medicina et sutrina dictae essent aperiebatur, quod hoc libro se praestitutum promiserat Varro V, 93., tum deinceps transgressum esse ad actiones civiles (ad gerendum); quae autem de his disputavit, praeter illa de inlicio, omnia miserabili huius libri ruina hausta sunt. Etiam de iis, quae corpore, veluti pedibus, aguntur, scriptor plura dixisse censendus erit quam extant, et locus ille de manibus, qui neque integer est cum nihil contineat de actionibus, et cum prioribus parum cohaeret, quasi ambustum fragmen, nescio quo casu, ex illo incendio evasit.

86. Censoriis] censoris H. censurae] scripsi. censura codd. Non hodie isti rei auspicavi, Plautus Rudent. III, 4, 12. De activo verbo auspicare Nonius s. v. auspicavi p. 468. Mercer. praeconis] vg. praconis FGH. praconis a. preconis b. sief] vg. si et b. sierit F. si erit G. quaesiverit, adiuncto praecedente que, Ha. collegaeque meo] Sic Q. Caecilius Metellus ad Aemilium et Fulvium Censores: Quod in omnibus fere precationibus nuncupabitis verbis: Ut ea res mihi conlegaeque meo bene et feliciter eveniat, ... Livius XL, 46. sive pro] Scloppius. si verbo FGHa. verbo b. dari] dare scribit Io. Fr. Gronov. Observv. IV, 3. p. 548. (44.). voca] vg. vocat codd.

87. postea de moeris] vg. post eadem aeris (eris b.) codd.

Ubi lucet, Censor, scribae, magistratus murrha unguentisque unguentur.

Ubi Praetores, Tribunique plebei quique in consilium vocati sunt, venerunt: Censores inter se sortiuntur, uter lustrum faciat. 265

Ubi templum factum est, post tum conventionem habet qui lustrum conditurus est.

88. In commentariis Consularibus scriptum sic veni:

Qui exercitum imperaturus erit, accenso dicit hoc: Calpurni, voca inlicium omnes Quirites huc ad me.

Accensus dicit sic: Omnes Quirites, inlicium visite huc ad Iudices.

C. Calpurni, Cos. dicit, voca ad conventionem omnes Quirites huc ad me.

Accensus dicit sic: Omnes Quirites, ite ad conventionem huc ad Iudices. 266

Dein consul eloquitur ad exercitum: Impero qua convenit ad comitia centuriata.

89. Quare hic accenso, illic praeconi dicit

lucet] vg. *licet* codd. Illud haud dubie verum; nam noctu, ut fieri solebat, censurae auspicatum erat. *sortiuntur*] codd. Apud Nonium a. v. sortirent p. 471. Mercer. Varro Rerum humanarum l. XX: Quum venerint, censores inter se sortiant. Spengelius apud Nonium plura eddisse, et nostrum ibi locum tangi existimans, sortiant h. l. scribendum esse coniicit. Mihi coniunctivus a nostro loco alienus esse videtur, sed fortasse utroque loco sortiunt scribendum erit. *Ubi templum factum est*] Haec vg. et a Spengelio prioribus adnectuntur. Ut cum sequentibus iungeremus, suasit tum aequabilitas in membrorum sermonis conformatione, quae sic conservatur, tum ipsa res de qua dicitur. Nam cum ex eo templo, in quo noctu auspicavit censor, inlicium vocari iusserit: nunc in Campo ad aram Martiam aliud templum faciendum est (cf. Livius XL, 45. 46.), ubi conventionem censor habere possit. Cf. infra §. 93.

88. Calpurni, Cos.] scripsi praeunte Scioppio. *calpurnicos* Fa. *calphurni* cos G. *carbunicos* H. *calpūnius* b. *Calpurnius* vg. Interponendo haec ita distinxī, ut vv. *consul dicit* intericiantur inter casum vocandi et imperativum; praeunte Io. Fr. Gronovio Obserrv. I, 1. p. 2. (4.). *Iudices*] cf. Cicero de legg. III, 3. Liv. III, 55. *ad exerc.* . . . *conveniit*] et exercitum imperat quo conveniat coni. Io. Fr. Gronov. Obserrv. I, 1. p. 12. (13.).

haec, est causa: in aliquot rebus item ut praeco, accensus acciebat, a quo accensus quoque dictus. Accensum solitum ciere, Boeotia ostendit, quam comoediam Aquilii* esse dicunt, hoc versu:

267

Ubi primum accensus clamarat meridiem.

Hoc idem Cosconius in actionibus scribit, praetorem accensum solitum esse iubere, ubi ei videbatur horam esse tertiam, inclamare horam tertiam esse, itemque meridiem et horam nonam.

90. Circum moeros mitti solitus quomodo inliceret populum in eum locum*, unde vocare posset ad contionem, non solum ad consules et censores, sed etiam quaestores, commentarium indicat vetus antiqui-
76 tionis M. Sergii Mani filii Quaestoris, qui capitis accusavit Trogum; in qua sic est:

(63) 91. *Auspicio orando sede in templo auspicii, dum aut ad Praetorem aut ad Consulem mittas auspicium petitem.*

89. item] Gryphiana et Augustinus in Emendationibus. *idem* codd. cui verbo est addit G. acciebat] vg. accipiebat codd. Aquilii*] Turnebus et Gronovius ann. ad Gell. III, 3. alii codd. M. Attii docti viri apud Augustinum. Ex Gellio intelligitur, Boeotiam comoediam vulgo Aquilio fuisse attributam, ab ipso autem Varrone Plauto esse vindicatum. Quanquam ibi nomen Aquilii non prorsus certum est; quocirca Attilii coni. Popma, assentiente Osanno Anal. crit. p. 153. Bothe P. Sc. L. V, II. p. 37. clamarat] codd. clamarit Osannus Anal. crit. p. 185. Qui locus quomodo cum illo ex Boeotia apud Gellium III, 3. de solariis componendus sit, variae excogitari possunt rationes. solitum esse] b. ut Victorius, Scioppius: idemque probat Spengelius p. XIV. solitum tum (tu H.) esse cett. codd. Meridiem accensus pronuntiabat, cum a Caria inter Rostra et Graecostasin solem prospexerat. Plin. N. H. VII, 60.

90. moeros] Fulvius Ursinus; idque postulat disputationis ordo; nam explicandum nunc quid sit illud de moeris vocare §. 87. auras codd. aras vg. locum*] vg. om. codd. An ellipsis v. locus admittenda erat, ut v. dies V, 69. ? Et cf. V, 155. anquisitionis] coni. Augustinus in marg. inquisitionis codd. Illud sine dubio aptius est, et notum quot locis pro anquisitione inquisitionem dederit librariorum incuria. Cf. §. 92. Quaestoris] G. ut puto, sicut vg. quaestores cett. codd. Trogum] vg. rogum codd. Scilicet t in principio huius vocis finali t v. accusavit eliminatum est. Sed §. 92. trogi etiam in codd. est. qua] vg. et fort. ab. aqua FGH.

91. auspicio orando] codd. ut vg. nisi quod auspicium a. et orande Fab. et orandae GH. auspiciorum endo Ursini cod., idque recepit Spengelius. sede] Ursini cod. ut vg. sed cett. codd. auspicii] vg.

Commeet tum praeco, reum vocet ad te, et ²⁶⁹
eum de moeris vocet praeco: id imperare oportet.

*Cornicinem ad privati ianuam et in Arcem
mittas, ubi canat.*

*Collegam roges, ut comitia edicat de Rostris,
et argentarii tabernas occludant.*

Patres censeant exquiras, Et adesse iubeas. ²⁷⁰
Magistratus censeant exquiras, Consules, Prae-
tores Tribunosque plebis collegasque tuos, et in
templo adesse iubeas omnes, ac cum mittas, con-
tionem advoces.*

92. In eodem commentario anquisitionis ad extre-
mum scriptum caput edicti hoc est:

*Item quod attingat qui de Censoribus classi-
cum ad comitia centuriata redemptum habent, uti* ²⁷¹
*curent eo die quo die comitia erunt, in Arce
classicus canat tum circumque moeros, et ante pri-
vati huiusce T. Quinti Trogi scelerosi hostium
canat, et ut in Campo cum primo luci assit.*

93. Et inter id, quom circum muros mittitur et
cum contio advocatur, interesse tempus apparet ex iis

auspiciis codd. *aut ad praetorem aut ad consulem*] Horum erant
auspicia maiora, quibus opus erat ad viros vocandos. Dixi de h. l. et de
re ipsa Rerum Etrusc. III, 5, 2. p. 114. *Commeet tum*] con. *com-
meatum* codd., quod iungi solet cum antecedentibus. *comitiatum* con.
Scioppius. *cum eat* Scaliger. Nuntios commiare dici notum est. *praeco,*
reum] con. Augustinus in marg. *praetores* codd. *moeris*] e Cod. B.
muris codd. *cornicinem*] Turnebus. *cornicem* FGa. *cornicen* H.
cervicem b. Cf. Lipsius ad Tacit. Ann. II, 32. *roges*] con. *rogis*
codd. *T. Trogi* vg. sic ut haec *collegam T. Trogi* cum prioribus con-
iungantur. Quod omnium maxima intellectui huius commentarii obfuit.
comitia edicat] vg. *comitiae dicat* codd. *exquiras*] vg. *exqueras*
FGHb. *censeant exquiras**] altero loco con. scripsi. *censeat* (cen-
seat G.) *ex ara* codd. *tuos*] Scioppius. *vos* codd. nisi quod colle-
gas et nos b. *omnes*] Scioppius. *homines* codd. *advoces*] avo-
ces FHB. *conventionem advoces* con. Spengel.

92. *anquisitionis*] b. ut videtur, sicut vg. *acquisitionis* FGa.
aquisitionis H. *Censoribus*] b. ut videtur, sicut vg. *cessoribus* codd.
CESS. scriptum fuisse conicit Spengelius. *canat tum*] vg. *cana-
tum* FGH. *connatum* a. *canacium* b. *moeros*] vg. *mucro* b. *mucos*
a. *muros* cett. *hostium*] codd. i. e. ostium. cf. *honus* V, 73. VI, 77.
harsena X, 19. *hosticum* vg. *assit*] a. *adsit* cett. Cf. V, 91.

²⁷² quae interea fieri * scriptum est. Sed ad comitia
tum vocatur populus ideo quod alia de causa hic ma-
gistratus non potest exercitum urbanum convocare;
censor, consul, dictator, interrex potest, quod censor
exercitum centuriato constituit quinquennalem, quom
lustrare et in urbem ad vexillum ducere debet; dictator
et consul in singulos annos, quod hic exercitui impe-
rare potest quo eat: id quod propter centuriata comitia
⁷⁷imperare solent.

94. Quare non est dubium, quin
hoc inlicium sit, quom circum muros itur, ut po-
pulus inliciat ad magistratus conspectum, qui Quiri-
²⁷³tes* vocare potest in eum locum, unde vox ad contio-
nem vocantis exaudiri possit. Quare una origine in-
lici et inlicis, quod in Choro Proserpinae est, et
pellexit quod in Hermiona, quom ait Pacuvius:

regni alieni cupiditas pellexit.

Sic Elicii Iovis ara in Aventino ab eliciendo. 95.
Hoc nunc aliter fit atque olim, quod augur Consuli
adest tum cum exercitus imperatur, ac praeit quid
(64) eum dicere oporteat. Consul auguri imperare solet, ut
is inlicium vocet, non accenso aut praeconi; id in-
²⁷⁴ceptum credo, cum non adesset accensus et nihil inter-
erat quoi imperaret; et dicis causa fiebant quaedam,
neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum

93. contio] tertio GHb. cum tero a. fieri * scriptum est]
inlicium (inlicitum GHab.) interponunt codd., quod e glossemate irrepsisse
arbitror. om. Scioppius. scriptum om. G. Sed ad comitia] Nihil
ante haec verba excidisse puto; nam pergit scriptor in explicando Sergii
commentario, atque a loco: de moeris vocet, procedit ad illum: ut comi-
tia edicat §. 91. censor] vg. censorem codd. lustrare] scripsi
praeunte Io. Fr. Gronovio Observv. I, 1. p. 12. (14.), cuius eas tantum
lectiones appono quae probabiliores videntur. lustraret codd.

94. quin] Vertranius. quom codd. Cf. Praefatio. qui Quiri-
tes* vocare] con. scripsi coll. §. 88. qui ros (qui res H. quiros a.
quirinos b.) vocari codd. quod consul vocare vg. inlici] GHb.
illici F. illicii a. in Choro Proserpinae] Inter tragoedias incerto-
rum poetarum Bothe P. Sc. L. V, I. p. 285. Hermiona] Bothe P.
Sc. L. V, I. p. 123. Iovis] Victorius. iovis visa (cusa a.) codd.
De ea ara Ovid. F. III, 295 sqq. Liv. I, 20. Plutarch. Num. 15. Plin.
N. H. II, 53. (54.).

95. auguri] Victorius. augur codd. is inlicium] scripsi.
is (his b.) licium codd. inlicium vg. * inlegium* inlexit*] con. scripsi,

*inlegium** *inlexit** scriptum inveni in M. Iunii commentariis, quod tamen ibi idem est quod *inlicium** *inlexit*; quod et I cum E et C cum G magnam habent communitatem.

96. Sed quoniam in hoc de paucis rebus verba 10 feci plura; de pluribus rebus verba faciam pauca, et²⁷⁵ potissimum quae a Graeca lingua putant Latina, ut scalpere a *σκαλεῦσαι*; sternere a *στρωννύειν*; ²⁷⁶ lingere a *λιχμαῖσθαι*; i ab *εἶ*; ite ab *ἴτε*; gignitur a *γίγνεται*; ferte a *φέρετε*; providere *προϊδεῖν*; errare ab *ἐρρέειν*; ab eo quod dicunt *στραγγαλᾶν* strangulare; tinguere a *τέγγειν*. Praeterea ades . . . Ab eo quod illi *μαλάσσειν*, nos malaxare, ut gargarissare ab *ἀναγαργαρίζεσθαι*; putare a *πυθέσθαι*; domare a *δαμάζειν*; mulgere ab *ἀμέλγειν*; pectere a *πέξαι*; stringere a *στραγγαλίσαι*, id enim a *στραγγαλῖς*, ut runcinare a runcina, cuius *ῥυκάνη*. origo Graeca.

posteriorius verbum addens propter sequentia. *inlicium* codd. *ellegium* vet. codex apud Scioppium in marg. *ibi idem*] a. ut videtur, sicut Vertranus. *ibidem* codd. *inlicium*] con. *inlicite* GHa. *illicite* Fb., ut saepius *illicitum* pro *inlicium* scriptum habent codd. *illicit et Vertranus*. *quod et*] con. *quae* codd. ortum id e siglis verborum *quod et*. Cf. Praefatio. I] addidi cum Ciacconio ap. Augustinum. om. codd., nisi quod *cum ē. i.* legitur in a.

96. a] con. Scioppius, qui etiam cetera sic refixit: a Graeca lingua dicuntur Latina, quibus non est opus. in codd.

In iis, quae secuntur, Graecorum verborum loco lacunae sunt in GHab. Solus Graeca habet F.; sed obscurioribus saepe ductibus expressa, quos, quantum fieri poterat, hic repraesentavimus ad exemplar Spengelii, qui de hoc loco insigniter meruit.

σκαλεῦσαι] Buttmanus e lectione F. SColPSA. *στρωννύειν*] *STRONYIN* F. *λιχμαῖσθαι*] *ληγματοςτε* F. *i ab εἶ*] *I. ab* he F. *ἴτε*] *ITE* F. *γίγνεται*] *γίγναιτε* F. *φέρετε*] *ferete* F. *προϊδεῖν*] *προηδεῖν* F. *ἐρρέειν*] *ερρεῖν* F. *στραγγαλᾶν*] *strangala* F. *στραγγάλην* Buttmanus. *tinguere*] *tingue* codd. *τέγγειν*] Buttmanus ex THNEΔE F. *ades . . .*] *ades* ΨGC F. *abes* ἀπεις con. Spengelius. *μαλάσσειν*] *ΜΑΛΛΑΣΕΝ* F. *μαλάξαι* Buttmanus. *ἀναγαργαρίζεσθαι*] *ΑΝΑΓΓΑΡΗCTE* F. *ἀναγαργαρίσαι* Buttmanus. *putare*] con. Spengelius. *potare* FGab. *portare* H. V. tamen supra VI, 84. *πυθέσθαι*] *ποιθε* CTAE F. *δαμάζειν*] *Δαμῖσθαι* F. *ἀμέλγειν*] *ΑΜΕΛΓΗΝ* F. *pectere a* *πέξαι*] scripsi. *petere a* ΠΓΣΕΡΕ F. *pectere a . . . G.* *pectore a . . . H.* *pectere ab . . . a.* *preterea . . . b.* *στραγγαλίσαι*] Buttmanus ex CPHNΓHΔE F. *a* *στραγγαλῖς*] Idem ex ΣΗΝΓΗΜΗC F. *ῥυκάνη*] *PHXANE* F.

11 97. Quod ad origines verborum huius libri per-
²⁷⁸ tinet, satis multas arbitror positas huius generis. De-
⁷⁸ sistam, et quoniam de hisce rebus tris libros ad te
 mittere institui, de oratione soluta duo, de poëtica
 unum; et ex soluta oratione ad te misi duo, priorem
 de locis et quae in locis sunt, hunc de temporibus et
 quae cum his sunt coniuncta: deinceps in proximo de
 poëticiis verborum originibus scribere institui.*

97. de poëtica] vg. de om. codd. institui*] Ab hoc ipso
 verbo, extremo huius libri ut videtur, lacuna illa incipit, qua septimi libri
 principium periit. Nam institui om. G. in — habet H. institui F. ut
 videtur, et Guelferbytanus, et Mutinensis codex. incipiam ab.

M. TERENCE VARRONIS
DE LINGUA LATINA
AD CICERONEM
LIBER SEPTIMUS.

*Hic deest in exemplari folium unum, in quo 1
est principium libri VII.*

[Temporum vocabula et eorum quae coniuncta sunt, ²⁷⁹
aut in agendo fiunt, aut cum tempore aliquo enuntian- ⁷⁹
tur, priore libro dixi. In hoc dicam de poëticis voca- ⁽⁶⁵⁾
bulis et eorum originibus, in quis multa difficilia nam] ²⁸⁰
Haec interpolando addita sunt.

Hic deest] Sic F. Unum folium cartamve unam deesse, scribitur etiam in Ha. Contra Vaticani codices, a. et β.: *hic deficiunt carte VIII in quibus est principium libri septimi. γ.: hic deficit principium libri circa cartas sex.* Mutinensis liber: *in exemplari hic erant carte 9. cum dimidia non scripte.*

Guelferbytanus autem codex nihil nisi: *hic est defectus in quo est principium li. VII.* Illorum librorum scribae ut alii unum, alii novem folia deesse statuerent, hinc factum existimo, quod hi totum quaternionem cum folio uno proximi quaternionis, illi non quaternionem, sed folium tantum excidisse putaverint. Atque horum sententiae ipse accessi, quod ea argumentorum copia, qua scriptor IX. folia impleverit, inter finem sexti libri et sequentia verba: *repens ruina operuit*, excogitari non potest. Sed erat huius loci nihil, nisi ut indicaretur argumentum hoc libro tractandum; deinde ut exponeretur, qua difficultate ea disputatio laboraret. Hac de re quaedam exciderunt, non multa.

[*Temporum difficilia nam*] *Haec interpolando addita* esse statui, primum quia desunt in FGHab. in Vaticanis αβγ., in Mutinensi et Guelferbytano libro, adsunt tantum in cod. B. et Lipsiensi, qui edit. principis plane gemellus est: ex qua ea in ceteros libros typis impressos propagata sunt. Tum quia nihil continent, quod interpolator non potuerit ex aliis locis, imprimis ex V, 184. VI, 1. 97., sumere et huc transferre: quod notavit etiam Spengelius, qui p. LI. cautius de h. l. indicavit quam p. 279. Manifestum autem, ea verba ab interpolatore addita

1. repens ruina operuit, ut si* verbum quod
conditum est e quibus literis oportet, inde postquam*
281 aliqua dempta sit, obscurior fiat voluntas impositoris.*
Non reprehendendum igitur in illis, qui in scrutando
verbo literas adiiciunt aut demunt, quo id facilius,
quod sub ea voce subsit, videre possint. Ut enim
282 facilius obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi
videant, extrinsecus admovent nigras setas. 2.
Quom haec adminicula addas ad eruendam voluntatem
impositoris, tamen latent multa. Quodsi poëticae, quae
in carminibus servavit multa, prisca quae essent, sic
etiam quor essent posuisset: fecundius poëmata ferrent
80 fructum. Sed ut in soluta oratione, sic in poëmaticis
283 verba non* omnia, quae habeant *ἔτυμα*, possunt dici.

esse, ut lacunam explerent, quanquam hanc tam paucis versibus expleri non
posse, meliorum librorum annotatio docet. Apparet haec interpolatoris
voluntas in lectione ed. principis et Lipsiensis codicis: *Nam ut verbum
quod conditum est e quibus literis oportet scribi aperiunt. Inde si post
aliqua dempta sit obscurius fit*; minus aperta illa est in lectione Cod. B.
mixta ex interpolatione et verbis antiquorum librorum: *nam et repens....
aperuit verbum quod conditum est quibus literis oportet. inde si post etc.*

1. *operuit*] Turnebus. *aperuit* codd. Illud scripsi, opinatus, Var-
ronis sententiam fuisse huiusmodi: *Saepe quae a principio impositae sunt
verborum formae, eas vetustate attritas repens ruina operuit, ut, si
verbum quod conditum est et reliqua, sicut supra posita sunt. . . si*] con-*
addidi. *postquam*] con.* *post* codd. *si post* vg. *obscurior] H.*
ut videtur, sicut vg. obscurius cett. codd. fiat] con. fit codd.
impositoris] Victorius, Turnebus. in posterioris (posterioreis F.) codd.*
Post haec plene interpunxi, cum priores sermonem continuarent et ante
Igitur distinguerent. *literam] H. litteram Gab. et Vaticanus β.*
litteras F. et Vaticani αγ. adiciunt] adiciunt Vaticani αγ. quod id]
con. Spengelius. quod H. quid cett. possint] vg. possit codd.
Ut enim] Victorius. etenim codd. obscuram operam] libri omnes, etiam
Vaticani et Guelferbytanus. Neque necesse habui scribere obscura opera,
cum Victorio et aliis: quanquam infra IX, 108. scriptor de Myrmecidis
operibus loquitur. Myrmecidis] yrmeci (irmeci G. yrmeci a. ime-
rici b.) dum codd. Illud scripsisse Varronem viderat Turnebus, qui docte
de hoc μῦθος agit. Nunc notitia de eo homine etiam enchiridiis ar-
chaeologicis voluta est.

2. *quae*] addidi suadente Spengelio. om. codd. servavit]*
Victorius, Turnebus. servabit codd. quor] Scioppius. quom H.
cum G. cur cett. codd. posuisset] Victorius, Turnebus. posuissent
FGHa. potuissent b. fecundius] ab. ut videtur, sicut vg. secun-
dus FGH. non] con. addidi. Varro hoc dicit, neque prosae ora-*
tionis neque poëseos verba omnia etymologice posse explicari. habeant]
GH. haberent b. habent cett. codd. possunt dici] Lacuna, quam
post haec verba notat Cod. B., neque agnoscitur a melioribus libris, neque

Neque multa ab eo eruentur*, quem non erunt in lucubratione literae prosecutae, multum licet legerit. Aelii hominis in primo in literis Latinis exercitati interpretationem carminum Saliorum videbis et exili litera expeditam, et praeterita obscura multa. 3. Nec mirum, quom non modo Epimenides post annos L. ex-perrectus a multis non cognoscatur, sed etiam Teucer²⁸⁴ Livii post annos XV ab suis qui sit ignoretur. At hoc quid ad verborum poëticorum aetatem? quorum si Pompili regnum fons in carminibus Saliorum, neque ea ab superioribus accepta, tamen habent DCC annos. (66) Quare quor scriptoris industriam reprehendas qui herois tritavum, atavum non potuerit reperire, quom ipse avi,²⁸⁵ tritavi matrem non possis dicere? quod intervallum multo tanto propius nos, quam hinc ad initium Saliorum, quo Romanorum prima verba poëtica dicunt prolata.* 4. Igitur de originibus verborum qui multa dixerit commode, potius boni consulendum, quam qui aliquid nequiverit, reprehendendum; praesertim cum

est ulla. *eruentur**] conii. addidi, propter sensum. *Quem non erunt in lucubratione literae prosecutae*, videtur Varro dicere eum, qui literas non ad altiore scientiae gradum persequitur, et qui *solum ad Aristophanis lucernam, neque etiam ad Cleanthis lucubrat*, ut scripsit V, 9. *legerit*] Scioppius. *legeret* FGHb. *legerent* a. *expeditam*] vg. *expedita* codd.

3. *Epimenides*] vg. *Epamenidis* FGa. *Opamenidis* H. *epamine-dis* b. Post h. v. *opus* addit Fa. *opes* b.: ex quo somno fecit Turnebus, non improbabili-ter. *Teucer Livii*] Bothe P. Sc. L. V, 1. pag. 14. XV] GHa. *quindecim* b. XII F. *decem* Augustinus margini apposuit. Qui sic scripsit, de Teucro post Troianum bellum ad patrem redeunte cogitabat. Verumtamen Teucer iterum post patris obitum Salaminem patriam repetiit, cum ab Eurysace Aiakis filio accessu prohibitus est. Iustin. XLIV, 3. *qui sit*] *quis sit* H. Sed illud, quod cett. codd. habent, Varroni non eripiendum, priscam in his relativi formis licentiam usurpanti. Sic de R. R. I, 69, 2. *quem qui esset animadvertere in turba non potuisse*. Sic scripsit etiam Lentulus apud Sallust. Catil. 44. et Ciceronem in Cat. III, 5. *Qui sim, ex eo quem ad te nisi scies: eo tempore quo elegantiores scriptores iam distinguebant inter quis ipsam personam et qui personae statum significans.* At] Victorius. ad FGHb. ab a. *multo tanto*] Omittunt multo G. *tanto* a. Sed male, cum *multo tanto* Romanos volgo dixisse, Plautus ostendat. *prolata**] conii. *latina* codd.

4. *qui multa dixerit*] *qui fere dictum est pro si quis*, leviori quodam in relativis membris iungendis anacolutho, cuius aliud exemplum est IX, 112. *Qui dicit hoc monti etc.* *nequiverit*] *nequirit* Gab.

dicat etymologice non omnium verborum dici posse causam, ut * a qua re res ad medendum medicina.

286 Neque si non norim radices arboris, non possem dicere pirum esse ex ramo, ramum ex arbore, eam ex radicibus quas non video: quare qui ostendit equitatum esse ab equitibus, equites ab equite, equitem ab equo, neque equos unde sit dicit, tamen hic docet et plura et satisfacit grato, quem imitari possimusne, ipse liber erit indicio.

2 5. Dicam in hoc libro de verbis quae a poetis
81 sunt posita; primum de locis; dein de his quae in locis sunt; tertio de temporibus; tum quae cum temporibus sunt coniuncta, sed ita* ut quae cum his sint
287 coniuncta, adiungam, et, si quid excidit ex hac quadripartitione, tamen in ea ut comprehendam.

6. Incipiam hinc:

*Unus erit quem tu tolles in caerula caeli
Templa.*

Templum tribus modis dicitur ab natura, ab auspicando, ab similitudine. Natura in caelo; ab auspiciis in terra; ab similitudine sub terra. In caelo templum dicitur, ut in Hecuba:

causam] commendavit Spengelius. *causa* codd. (i. e. cā, ut est in b.) *causas* Ald. ut * a] scripsi. ut *quia* codd. Scribendum esse ut *qui a*, et post haec excidisse quaedam, minus probabile visum; neque placuit Turnebianum: ut *quaerere a qua*. Ad sensum enim nihil desideratur, nam ad quaestionem: a qua re, respondebitur statim: a medendo: quam ultimam eorum vocabulorum esse radicem, Varro dixerat V, 93. *possem*] vg. *posse me* codd. *equos*] *equus* codd. *possimusne*] *possimus ne* codd. Illud ne offendat propter particulae interrogativae positionem, cf. X, 9. *perspiciendum ei qui, declinationes verborum proportionem sintne, quaeret.*

5. *dein*] Ga. *deinde* FHB., sed Hab. omittunt *de his*. Cf. annot. ad V, 131. *sed ita*] coni. scripsi. *dis* FGa. *his* b. H. haec et sequentia ad v. *coniuncta* usque om. Illud *dis* ex compendiis scripturae ortum esse videtur. ut *quae*] ut *que* a. utque Fb. Eodem consilio declarato etiam V, 13. VI, 1. scriptor sibi cavet a calumnia, aliena a se esse immixta.

6. *Incipiam hinc*] Ante haec verba plene distinxī, monente Spengelio, Emendationum Varron. p. 6. Hic sequentibus anteponendum esse arbitratur: *Apud Ennium*. Haud equidem scio, an Varro omiserit hoc nomen tanquam omnibus notum; certe violentioribus machinis, ut sibi constaret, eum adigere nolui. *Unus erit*] Haec I. Ennii Annalium libro de Romulo dicta esse constat. V. Ennii Annal. fragm. ed. E. S.

*O magna templa caelitum
Commixta stellis splendidis.*

288

In terra, ut in Periboea:

*Scrupea saxa Bacchi
Templa prope adgreditur.*

Sub terra, ut in Andromacha:

Acherusia templa alta Orci salвете infera.

7. Quaqua intuitus* erat oculi, a tuendo primum templum dictum. Quocirca caelum, qua attuimur, dictum templum. Sic:

Contremuit templum magnum Iovis altitonantis,
id est, ut ait Naevius:

*Hemisphaerium ubi concavo**

289.

Caerulo septum stat.

Eius templi partes quattuor dicuntur, sinistra ab oriente, dextra ab occasu, antica ad meridiem, postica ad septentrionem. 8. In terris dictum (67) templum locus augurii aut auspicii causa quibusdam conceptis verbis finitus. Concipitur verbis non isdem usquequaque. In Arce sic:

p. 35. v. 167. *in Hecuba*] Ennius. Bothe P. Sc. L. V, 1. pag. 46.
in Periboea] Pacuvius. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 139. *in Andromacha*]
Ennius. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 34. Eundem huius tragoediae locum partim
minus integrum, partim pleniorē affert Cicero Tusc. Disput. 1, 21, 48.

7. *Quaqua*] Augustinus in marg. ex coniectura, ut videtur. *qua*
quia codd. De confusione horum vocabulorum v. Praef. *intuitus*
erat] con. scripsi. *initium erat* codd. *intuerant* con. Augustinus. *in-*
tuiti erant Scioppius. *primum*] GHa. *primo* Fb. *Contremuit*]
Etiam hic versus ex Ennii Annalibus sumptus esse videtur. Ennii Annal.
fragm. ed. E. S. p. 41. II. v. 6. *Naevius*] Inter incertarum tragoe-
diarum Naevii fragmenta habet Bothe P. Sc. L. V, I. p. 92. et iterum V,
II. p. 27. *Hemisphaerium*] *hemispherium* a. *in hiemis ferium* F.
hyemis (hiemis H.) *ferium* (ferum b.) cett. codd. *concavo*] con.
scripsi. cca cum supraposito signo, quod literae N simile, F. *cuncha* G.
cum ca H. *conca* a. et Turnebi codex. *conchacha* b. *Concha* scripsit.
Turnebus. Lectio cod. Guelferb. *ubi tria caerulo*, cod. B. *ubi tetra-*
cherino, cod. Lipsiensis et ed. princ. *ubi tetracherulo*, videtur orta esse
ex glossemate: *terra*, adscripto ad *hemisphaerium*. Quo glossemate
quae nituntur criticorum coniecturae, eas nullius esse pretii apertum est.
caerulo] cerulo Turnebi codex. *cherulo* FGHb. *cheruleo* a. Sicut Naevii
locum, una addita syllaba, refinxit: *hemisphaerium* terram designat, quae
caerulo concavo, i. e. caelo, septa esse dicitur. *templi*] om. Gab.

8. *isdem*] scripsi. *hisdem* FGHa. *isdem* b. ut videtur, sicut vg. Cf.

290

Templa tescaque me ita sunt quoad ego caste
lingua nuncupavero.*

291

Olla veter arbor, quirquir est, quam me sentio
dixisse, templum tescumque finito* in sinistrum.*

Olla veter arbor, quirquir est, quam me sentio
dixisse, templum tescumque finito* in dextrum.*

292

82

*Inter ea conregione, conspiciione, cortumione,
utque ea rectissime sensi.*

9. In hoc templo faciundo arbores constitui fines apparet, et intra eas regiones, qua oculi conspiciant, id est tueamur, a quo templum dictum et contemplare, ut apud Ennium in Medea:

Contempla et templum Cereris ad laevam aspice;

contempla et conspicare idem esse apparet; ideo

293

dicere, tum cum templum facit, augurem: conspi-

annot. ad V, 13. 57. *templa**] Turnebus, Scioppius. Hoc vocabulum cum casu decurtatum esset, hinc ortum, quod est in codd.: *item*, idque deinde coniunctum est cum superioribus. Lacunae in bonis codd. nullum vestigium. *tescaque*] Turnebus, Scioppius. *tescaque* codd. *me*] codd. *mi* Turnebus. *Me pro mihi dicebant antiqui*, Festus p. 104. et 175. Lindem. *caste*] Scaliger. *eas te* FGHa. *eam b.* *lingua*] Scaliger. *linguam* codd. *Olla veter**] scripsi cum Scaligero, ad Festum p. 728. Lindem. *ullaber* FGHa. om. b. *quirquir*] FGab. *quurquur* H. Etiam infra. *quirquir* pro quisquis, ad vocabulum feminini generis adhibitum, inter exempla est interrogativi pronomini communi genere positi, quo pertinent apud comicos poetas quis et quisq[ue] et quisquam et similia de mulieribus usurpata. Non omisit hoc J. A. Hartung de casibus p. 143. *quam me sentio dixisse*] De hac formula et de universo loco dixi Rerum Etruscarum III, 6, 3. *tescumque*] Turnebus. *tectum* (*textum* H.) *quem* codd. *finito**] conl. *festo* codd. Sic etiam inferiore loco. *olla veter**] ollaner F. *ollaber* a. *ullaber* G. *ablabor* b. H. om. quae media sunt inter prius et secundum *tescumque*. *quam*] scribendum fuit, ne membrorum aequalitas turbaretur. *quod* codd. *tescumque*] Turnebus. *tectum quem* G. *quem* Gab. *in**] vg. om. codd. *Inter ea*] Spengelius. *interea* codd. *conregione*] Turnebi codex, F. (sed in hoc antea scriptum erat *concretionem*) et b. ut videtur. *conregione* a. *cum e regione* G. *cum cregitione* H. *utique*] i. e. *utuncque*. Quod satis defenditur formarum eiusdem analogiae usu relativo. *Quemque videritis* et similia maxime comicis et scriptoribus extremae Latinitatis frequentata sunt; quandoque pro quocumque ex Horatio et Persio notum est. Ellipticum dicendi genus explana supplendo: *templum meum finio*.

9. Ennium in Medea] Bothe P. L. Sc. V, I. p. 54. fragm. 9. Plenior locus poetae extat apud Nonium s. v. contempla p. 470. Mercer. *contempla et*] *Τέλειαν στυγνίην*, quam ex codd. sumptam his vv. interposuit Spengelius, sustuli. *idem*] conl. Bentinus. *id* codd. De permutatione harum vocularum v. Praefatio. *tum cum templum*] Turnebus.

cione, qua oculorum conspectum finiat. Quod, cum dicunt conspicionem, addunt cortumionem, dicitur a cordis visu; cor enim cortumionis origo.

10. Quod addit templa ut sint tesca, aiunt sancta esse, qui Glossas scripserunt. Id est falsum; nam curia Hostilia templum est et sanctum non est. Sed hoc ut putarent, aedem sacram templum esse, factum²⁹⁴ quod in urbe Roma pleraeque aedes sacrae sunt templa, eadem sancta; et quod loca quaedam agrestia, quod aliquoius dei sunt, dicuntur tesca. 11. Nam apud Accium in Philocteta Lemnio:

*Quis tu es mortalis, qui in deserta et tesca te
apportes loca?*

Ea* enim loca quae sint, designat quom dicit:

*Lemnia praesto
Littora rara, et celsa Cabirum
Delubra tenes mysteriaque
Pristina castis concepta sacris;*

295

cum contemplum FGB. cum templum Ha. De tum, cum cf. annot. ad V, 91.

10. sint] vg. om. b. sit cett. codd. tesca] Turnebus. dextera b. dextra cett. codd. sacram*] Post h. v. delevi esse, quod est in codd., ortum ut puto ex transpositione verborum. Uncis iam segregaverat Spengelius. aliquoius] G. aliqujus H. alicuius cett.

11. in Philocteta] Ald. ut Philocto (philocao F. philotto a.) aetatem (etatem F.) codd.; sed in b. haec sic transposita sunt: etatem philocto. Locus ex Philocteta est etiam apud Festum p. 272. Lindem., ubi scribitur tesqua et apportas. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 230. fragm. 2. apportes] vg. appones codd. Ea* enim loca] coni. enim loca (luca G.) FG. enim cett. codd. etenim loca coni. Spengel. Lemnia] Bothe P. Sc. L. V. 1. p. 232. fragm. 11. Varro ut explicet, quae loca ab Accio tesca dicantur, alia de iisdem in eadem tragoedia dicta affert. Ea omnia ex eodem anapaestico esse carmine, quod παροδικόν fuisse videtur, metra evincunt. Hinc tamen non sequitur, ut connexos eos versus fuisse statuamus; potius ut dispescamus, suadet loci ratio, propter quam ea tantum excerpuntur quae ad loca pertinent. Hactenus assentior Welckero (in Appendice libri de trilogia p. 341.), non G. Hermannno (de Aeschyli Philocteta, Opusc. III. p. 116 sq.). praesto littora rara] Augustinus in marg. ex libro. prest (praest GH. p est b.) olitor ararat codd. rara] rava Hermannus. Illud pro infrequenti positum puto. mysteriaque] i. e. mysteriorum delubra. mysteria queis coni. Hermannus, scilicet ut proximo versu adiungere posset haec ex Cicerone petita: nocturno aditu occulta coluntur, silvestribus sepihus densa. Equidem, quanquam non tardus lacunarum in Varrone investigator, h. tamen l. nulla agnosco huiusmodi corruptelae vestigia. castis] ab. ut videtur. castris FGH., quod

deinde :

*Volcania templa sub ipsis
Collibus, in quos delutus locos
Dicitur alto ab limine caeli;*

et :

*Nemus expirante vapore vides,
Unde ignis cluet mortalibus clam*
Divisus.*

²⁹⁶ Quare haec quod tesca dixit, non erravit: neque ideo

²⁹⁷ quod sancta, sed quod, ubi mysteria fiunt, attuentur*,
tuesca dicta. 12. Tueri duo significat, unum

ab aspectu ut dixi, unde est Enni illud:

Tueor te senex, pro Iuppiter!

et :

Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri?

⁸³ Alterum a curando ac tutela, ut cum dicimus *Bellum*
⁽⁶⁸⁾ *tueor*, et *tueri villam*, a quo etiam quidam dicunt

²⁹⁸ illum qui curat aedes sacras, aeditum, non aeditomum. Sed tamen hoc ipsum ab eadem est profectum origine, quod, quem volumus domum curare, dicimus: *Tu domi videbis*, ut Plautus cum ait:

ortum fortasse ex *casteis*. Deinde] F. *dein* GH. et ab. ut videtur. *Volcania*] b. ut videtur, sicut vg. *volgania* FGHa. *limine*] vg. *lumine* codd. *nemus*] boni codd. *menius* cod. Guelferb. *Nevius* ed. princ. cum cod. Lipsiensi. *Naevius*, ut vg., cod. B. *expirante*] FGa. *ex plante* b. *expirante* H. *ignis*] Vertran. *ignes* codd. *cluet*] Ald. et b. ut videtur. *clavet* FGHa. Apud Ciceronem, *Tusc. Disput. II, 10.*, ex eodem loco Acciano extant haec: *unde ignis lucet* (al. codd. *elucet*) *mortalibus clam divisus*. *clam*]* ex Cicerone addiderunt Victorius, Turnebus, alii. om. codd. *divisus*] Turnebus. *divis* codd. *quod*] a. *que* b. *quo* cett. codd. *attuentur*]* coni. Idem verbum supra §. 7. usurpaverat Varro. *aut tuentur* codd. *initiati tuentur*, corrigendum putat Hermannus de Aesch. Phil. p. 125.

12. Enni] scripsi. *ennii* a. *enim* GH. n F. om. b. Fragmentum nusquam videtur in ordinem Ennianorum receptum esse. *Quis pater*] ex Ennii Annalibus. Ad raptum Sabinarum retulit P. Merula. V. Lib. I. v. 131. p. 28. in Ennii Annal. fragm. ed. E. S. *Bellum tueor*] F. *bell* H. et a., ille cum lacuna. *bel* cum lacuna b. Lacuna in G. *aeditomum*] codd. nisi quod *editonum* est in b. ^{ab} his desciscere non sum ausus, quanquam animum inducere nequeo, ut credam Romanos unquam sic esse locutos. *Aeditumus* enim est pro *aeditimo*, quod ea forma dictum est qua *finitimus* et *legitimus*; atque hoc u, quod pro i dicitur, non memini mutari etiam in o. Cf. Varro ad Marcellum de Lat. sermone ap. Gellium XII, 10. de R. R. I, 2. et supra V, 50. 52.

Intus para, cura, vide quod opus fiat.

Sic dicta vestispica* quae vestem spiceret, id est videret vestem ac tueretur; quare a tuendo et templa et tesca dicta cum discrimine eo quod dixi. 13.

Etiam indidem illud Enni:

Extemplo acceptum me necato et filium.

299

Ex templo enim est continuo, quod omne templum esse debet continuo septum nec plus unum introitum habere.

14. Quod est apud Accium:

Pervade polum, splendida mundi

*Sidera binis continuis sex**

Addita signis*:*

polus Graecum; id significat circum caeli; quare quod est: *Pervade polum*, valet: vade *περὶ πόλον*.³⁰⁰ Signa dicuntur eadem et sidera: signa quod aliquid significant, ut libra aequinoctium; sidera quae insidunt, atque item significant aliquid in terris perurendo aliudve, quare ut: *Signum candens in pecore.*

Intus para] Cf. Trinumnum IV, 2, 114.: *tu intus cura quod opus est.* Hic tamen locus inter fragmenta referendus videtur. *fiat*] codd. *ut fiat* necessarium videtur. *opus est ut fiat* scripsit Vertranius. *opus siet aut fuat* coni. Augustinus. *vestispica*] Aldus. *vestisca* FG. *vestisica* H. *vestisfa* a. *vestita* b. *et templa et*] haec ex bonis codd. solus om. F.

13. Enni] Scaliger. enim codd. Ennii Andromachae tribuit fragmentum Columna ap. Hessel. p. 234. *acceptum*] *acceptam* vel potius *arreptam* mavolt Vossius, ut sint verba Andromachae ad Ulixem, ap. Hessel. p. 346. *necato*] Scaliger. *negato* codd.

14. Accium] Bothe P. Sc. L. V, I. p. 249. *binis*] coni. Bothe. *bigis* codd. *continuis sex**] Scaliger. *continui* (*continui* G.) *se* codd. nisi quod b. haec omnia sic habet transposita: *continuis spoliis se tepit.* *Addita* signis**] coni. *cepit* (*coepit* a.) *spoliis* codd. *apti signis* coni. Scaliger; a quo hacpropter discedere debebam, quod non mundus, sed sidera, quae Soli vel Phaëthonti permeanda erant, Zodiaci signis apta sunt. *valet*] Victorinus. *valde* codd. *περὶ πόλον*] coni. *peripolum* Ga. *periopolum* H. *per polum* F. et b. ut videtur, sicut vg. Sed quid id significaret hoc loco? *libra aequinoctium*] Cave ne *ὑποσφύμῃ* interposita sensum loci perimas. *quae*] b. ut videtur, sicut vg. *quae* si cett. codd. *item*] scripsi. *ita* codd. *ut*] codd. et vg. Illud est quod nunc volgo dicitur: *exempli gratia.* *pecore*] FGab. *pectore* H. *Hectore* vg., quod Spengelius cum sequentibus coniungere volebat. Mihi videtur locus ductus esse e poeta, qui Caniculae vim in pecore ostendebat. Sic Persius III, 5. *Siccas insana Canicula messes*

15. Quod est:

Terrarum anfracta revisam;

anfractum est flexum, ab origine duplici dictum, ab
⁵⁰¹ ambitu et frangendo; ab eo leges iubent in directo
 pedum VIII esse, in anfracto XVI, id est in flexu.

16. Ennius:

Ut tibi Titanis Trivia dederit stirpem liberum.

Titanis Trivia Diana est, ab eo dicta Trivia, quod
 in trivio ponitur fere in oppidis Graecis, vel quod luna
 dicitur esse, quae in caelo tribus viis movetur, in alti-
⁸⁴ tudinem et latitudinem et longitudinem. Titanis dicta
³⁰² quod eam genuit Titanis* Lato. Lato enim, ut scribit
 Manilius:

est Coeo creata Titano.*

iamdudum coquit, et patula pecus omne sub ulmo est. Alii de nota
 pecori inusta cogitant.

15. *Terrarum*] Cf. Nonius s. v. anfractum p. 193. Mercer.: *Acc.*
Eurysace: Super Oceani stagna alta patris terrarum anfracta revisam.
 Sic Teucer locutus est Hispaniam terrarum omnium extremam, tanquam
 metam in Circo, petens. cf. annot. ad VII, 3. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 206.
 fragm. 2. *anfracta*] FGa. *amfracta* Hb. *revisam*] *re visam*
 a. *re visum* cett. codd. *re* in codd. iungitur cum vocabulo antecedente.
anfractum] G. *amfractum* cett. codd. Item infra variatur. *flexum,*
ab origine duplici dictum] est codd. lectio, quam interpungendo explicavi.
leges] XII. tabularum. V. Puchta *Civilist. Abhandl.* p. 83. Hugo *Hist.*
iur. civ. ed. undec. T. I. p. 190. *iubent*] *viam* addit Scioppius: quod
 cogitatione supplendum est. XVI] F. VIII GH. XIV a. XIII b.
 Illud verum esse dubitari nequit. V. Digestor. L. 8. de serv. praed. rust.

16. *Ut tibi etc.*] Quidni in Ennii Medea Colchicam mulierem,
 Hecatae ministram, sic locutam esse ponamus, quo loco apud Euripidem
 Medea Aegeo dicit: οὕτως ἦρος σοὶ πρὸς θεῶν τελεσφόρος γένοιο παιδὸν?
 Apud Bothium est in Incertis, P. Sc. L. V, I. p. 67. *genuit Titanis**
Lato. Lato enim] coni. vel exculpsi potius ex informi codicum materia.
 Nam codd.: *genuit ut* (ut om. b.) *in* (in om. Hb. ni a.) *plauto* (*plautus*
 GHab.) *latoea* (*latoa* G. *latoca* H. *latonaea* a. *latona* b.). Ex TUTINP
 LAUTO LATO EA feci TITANIS LATO LATO EN. Graeca autem
 forma h. l. a Varrone usurpata non magis offendet, quam *Diona* et *Theona*
 VIII, 41. IX, 42. et *Iona*, quod scripsi VIII, 21. Cf. *gerusia* V, 156,
 et annot. ad V, 122. VI, 33. *Coeo* creatà*] Fortasse asterisci cau-
 tione supersedere poteram, nam quod est in codd.: *coecreata* (*creata* a.
concepta b.) non nisi una literula distat ab eo quod posuit V. Hesiod.
 Theog. 406. *Titano*] codd. Sic antiquiores. V. Naevium apud
 Priscianum VI, p. 679. P., cuius versus sic constituendi sunt:

*Inerant signa expressa, quomodo Titani,
 Bicorpores Gigantes, magnique Atlantes,
 Rhuncus atque Purpureus, filii Terras.*

t idem scribit :

*Latona parit casta complexu Iovis
Deli Deos geminos,
est Apollinem et Dianam.*

Dii quod Titanis Deliadae
idem

17. *O sancte Apollo, qui umbilicum certum* ³⁰³
terrarum obtines!

umbilicum dictum aiunt, ab umbilico nostro, quod
medius locus sit terrarum, ut umbilicus in nobis;
quod utrumque est falsum. Neque hic locus est terra-
rum medius, neque noster umbilicus est hominis medius. (69)
aque pingitur quae vocatur ἡ χθών* Πυθαγόρα,
et media caeli ac terrae linea ducatur infra umbilicum
per id quo discernitur, homo mas an foemina sit, ubi
status humanus, similis ut in mundo, ubi etiam
omnia nascuntur in medio, quod terra mundi media. ³⁰⁴
raeterea si quod medium*, ut pilae, terrae: non Delphi

riit] ut Scaliger coni., ab. si recte relatum est. *parit* cett. codd.
li] vg. *Delia* codd. *id est*] om. b. quapropter insititium esse
tat Spengel. p. XIV. *Dii*] *diis* b. Fortasse an scribendum sit
em quod: Titanis Deliadae, *eadem* [numina significat]. Sed propter
nam, qua sequentia intercepta sunt, omnia incerta. *eadem*] FGab.
dem H. Lacunam in codd. non significatam notavi hoc loco, cum
angelus signa lacunae posuisset post *Deliadae* et ante *eodem*.

17. *O sancte Apollo*] Idem versus cum altero adiuncto extat apud
Ceron. de divin. II, 56. 115. Inter incerta ex Cic. posuit Bothe P. Sc.
V, I. p. 279. *O* delere, ut trochaicus ex iambico fiat versus, propter
sensum codd. utriusque scriptoris non licet. *obtines*] *obsides* Cice-
nis libri, nisi quod Ursini codex *obtines* habere dicitur. Illud *obsides*
rum quantum placet; Apollinem enim ἐν ὀμφαλῇ καθήσθαι, quidam
riptorum loci et sexcenta monstrant artis antiquae opera. *quae*]
ni. scripsi. *qui* codd. ἡ χθών*] Turnebus, Scaliger. IXTON F.
ana in Ga. om. Hb. Illud probari non posse dixit, qui doctrinam de
icrocosmo nuper exposuit, Lobeckius Aglaoph. p. 924., sed cur probari
queat, non dixit V. D. *Πυθαγόρα*] *Pythagora* FGH. *pithagora*
pithagoras b. *quo*] vg. *quod* codd. *ubi etiam*] coni. scripsi.
i enim codd. *ibi enim* Augustinus in marg. ex libro. *si quod*] *si quid*
]. Illud praestare videbatur. *medium**] Post haec expunxi verba:
est umbilicus, quoniam ea in omnibus sunt codd. Sed etiam V, 59.
est sol est, et VI, 69. *sua voluntate*, in omnibus codd. sunt. Sensui
tem haec verba sunt infestissima. Nam Varro, Delphos non esse umbi-
um terrarum, ut ostendat, demonstrat, neque umbilicum esse medium,
que medium esse Delphis. Quod medium, postquam negavit esse umbili-
um, non potest idem ipse medium dicere umbilicum. *ut pilae*] coni.

medium. Sed terrae medium, non hoc sed quod vocant Delphis, in aede ad latus est quiddam, ut thesauri specie, quod Graeci vocant ὀμφαλόν, quem Pythonos aiunt tumulum; ab eo nostri interpretes ὀμφαλόν umbilicum dixerunt.

18. Pacuvius:

505 *Calydonia altrix terra exuperantium virum.*

Ut ager Tusculanus, sic Calydonius ager est, non terra; sed lege poetica, quod terra Aetolia, in qua Calydon, a parte totam accipi Aetoliam voluit.

19. Accius:

Mystica ad dextram vada praetervecti.

Mystica a mysteriis quae ibi in propinquis locis nobilia fiunt.

Enni:

506 *Areopagitae quidem dedere aequam pugnam*.*

Areopagitae ab Areopago; is locus Athenis.

scripsi. ut pila F. pila GHab. Terrae pila est etiam in Varronis versu apud Nonium. Sed] con. scripsi. et codd. Quae secuntur, interpunctione dilucidare studui. ad latus] F. allatus GH. illatus a ablatu b. cf. Strab. IX. p. 420. a. ut] cf. de hoc usu particulae annot. ad VI, 56. thesauri specie] codd., atque nunc, ubi archaeologorum studiis effectum est, Omphalum Delphorum figuram habuisse tholo similem sive thesauro, qualis Mycenis etiam nunc visitur, ab emendando hoc loco abstinabitur. Et abstinuit Lobeck. Aglaoph. T. II. p. 1002 sq., nisi quod pro ad latus proponit arquatam. tumulum] scripsi. tumulos FGab. cumulos H. Eodem loco, in aede Delphica, iuxta Apollinem aureum, sub Omphalo, sepultum fuisse Bacchum, multi inferioris aetatis scriptores tradunt.

18. Pacuvius] Atalantae tribuit hoc fragmentum Delrio. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 111. fragm. 23.

19. Accius] Inter incerta recensetur hoc fragm. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 249. Ex Philocteta esse censet G. Hermannus Opuscul. III. p. 128. Mihi non Lemnium, sed Eleusinium litus indicari videbatur. Lectio, quae ab illo V. D. proposita est, bonorum codd. consensu reicitur. Enni] Ennii codd. praeter b. qui hermi i. e. henni. quidem dedere aequam pugnam*] con. quid (quod H.) dedere (debere a.) quam pudam (haec duo vv. om. GH.) codd. Scaliger quod finxerat: Areopagiticam ea de re vocant petram, nunc placere non potest. Felicius Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 41. (ubi primum est ex Eumenidibus fragmentum): Areopagitae qui edidere aequom palam. Mihi quod posui, ex longiore versu (cf. §. 17.) sumptum videbatur, eoque ex loco tragoediae quo Minerva apud Aeschylum dicit: Οὐ γὰρ γενίησθ', ἀλλ' ἰσώνησθ' δίκη ἐγγλθ' ἀληθῶς. is locus] v. g. his locis codd.

20. *Musae quae pedibus magnum pulsatis
Olympum.*

Caelum dicunt Graeci Olympum, montem in Macedonia omnes; a quo potius puto Musas dictas Olympiadas. Ita enim ab terrestribus locis aliis cognominatae Libethrides, Pimpleides, Thespiades, Heliconides. 307

21. Cassi*:

Hellespontum et claustra;

claustra*, quod Xerxes quondam eum locum clausit; nam ut Ennius ait:

Isque Hellesponto pontem contendit in alto;
nisi potius ab eo quod Asia et Europa ubi collidit, mare inter angustias facit Propontidis fauces.

22. Pacuvius:

Liqui in Aegeo freto;

308

dictum fretum a similitudine ferventis aquae, quod in fretum saepe concurrat aestus atque effervescat. Aegeum dictum ab insulis, quod in eo mari scopuli in pelago vocantur ab similitudine caprarum aeges.

23. *Ferme aderant aequare in alto
Ratibus repentibus.*

20. *Musae*] Ennii versus. V. Serv. ad Aen. XI, 660. Ennii Annal. I. I. p. 1. E. S.

21. *Cassi**] con. Quasi codd. *Cassius* scripserat Scioppius, et in marg. addiderat: *F. Ursinus: C. Attius*. Sed v. ann. ad VI, 7. Ennio non recte tribuitur hoc fragm. Annal. VII, 42. p. 93. E. S. *claustra**] addidi, Scaligero praeunte, propter morem a Varrone observatum. Idem error codd. obsedit etiam infra §. 23. *Xerxes*] b. ut *vg. Xerxes* cett. codd. *Ennius*] in Annalibus. Illatus est versus l. XIII, 7. p. 151. E. S. *ubi*] con. *ibi* codd. *collidit*] GHab. *colludit* F. Locum interpungendo restitui.

22. *Pacuvius*] Duloresti tribuit hoc fragm. Scaliger, incertissima coniectura. V. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 116. H. Stieglitz de Pac. Dulo. p. 52. 82. Multi autem heroes dicere poterant, se reliquisse in Aegaeo mari, Theseus Ariadnen, Menelaus Agamemnonem, alii alios. *dictum fretum*] *fretum dictum* b., unde Spengel. p. XV. delendum esse sumit *dictum*. *aeges*] cf. Plin. N. H. IV, 11, 18.

23. *Ferme*] Etiam haec sine iusta causa Duloresti attributa sunt, etiam apud Bothium P. Sc. L. V, 1. p. 117. Rectius H. Stieglitz l. l. p. 53. 85. Disposui membra tanquam iambicorum octonariorum partes, quanquam

Aequor mare appellatum, quod aequatum quom commotum vento non est. Ratis navis longas dixit, ut Naevius quom ait:

309 *non* ferre queant ratem aeratam, qui
Per liquidum* mare sudantes eunt atque sedentes.*

- (70) Ratis dicta navis longa propter remos, quod ii, quom per aquam sublatis sunt dextra et sinistra, duas ratis efficere videntur; ratis enim, unde hoc tralatum, illic ubi plures mali aut asseres [iuncti aqua ducuntur. Hinc naviculae cum remis ratiariae dicuntur.]

310 *Hic deest in exemplari folium unum.*

- 3 24. . . . agrestis ab agro. Dictas apparet infultas* hostias, quod velamenta, his e lana quae adduntur, infulae. Itaque tum quod ad sepulcrum ferunt:

frondem ac flores addidit;

311 *Non lanas, sed velatas frondentis comas.*

non ignoro, doctrinae receptae sic non omnia convenire. *Aequor* vg. om. codd. Loco nostro utitur Apulei. de diphthong. 9. p. 128. *Osann. longas*] coni. *longa* codd. Nempe *ratis* accusandi casu poni, non videntur librarii. *non* ferre queant*] coni. *conferreque aut* codd. Sed in Turnebi codice perspicue scriptum erat *conferre queant*. *Per liquidum**] scripsi hac in re obsecutus Scaligero. *perit* (*parit* b.) et (om. a.) *qui dum* codd. Meae lectionis sensus apertus est; Saturnium metrum sic apparebit:

U — U — *non ferre queant ratem aeratam qui
Per liquidum mare sudantes atque eunt sedentes.*

Locus hic volgae lectionis errore inter Enniana solet haberi. Ennii Annal. I. VII, 47. p. 98. E. S. *ratis*] scripsi. *rates* Servius ad Aen. I, 43. p. 17. ed. Lion. *parteis* Varronis codd. *ratis*] codd. *rates* Servius. *aut asseres*] codd. praeter H. qui ut *asseret*, et b. qui ut solum habet. *vel trabes* Servius. [*iuncti dicuntur*] Haec addidi ex Servio, qui totum Varronis locum inde a verbis: *ratis dicta* reddit. Monuit iam de ea re Scaliger ad Fest. p. 640. Lindem., nuper Spengel. Emend. Varron. p. 3. Cf. cum hoc loco Festus §. v. *rates* p. 136. 227. Lindem. *ratiariae*] coni. Burmannus pro *ratianiae*. *Ratariae* est apud Gellium X, 25. ex.

Hic deest] Haec F. et a. in marg. et Ambrosianus codex. *In exemplari deficit unum folium* Mutinensis liber. Similiter H. et Vaticanus a. Hac in pagina, ex sequentibus intelligitur, transiisse scriptorem a locis ad ea, quae in locis sunt.

24. *agrestis*] In versu, qui cum folio illo periit, apparet, dictum fuisse de bove agresti et infulato. *infultas**] coni. *infulas* codd., quam lectionem nequeo conciliare cum sequentibus. *hostias*] coni. *hostiis* F. om. cett. codd. *frondem*] Locus in certorum tragicorum

25. *In* cornuatam tauram* umbram iaci;*
dicere apparet cornuatam a cornibus. Cornua a
curvure dicta, quod pleraque curva.

26. *Musae quas memorant nosce nos esse†* ³¹²
*Casmenarum**;

Casmenarum priscum vocabulum ita natum ac 86
scriptum est; alibi Carmenae ab eadem origine sunt
declinatae. In multis verbis, in quo antiqui dicebant
S, postea dictum R; ut in carmine Saliorum sunt haec:

COZEULODOIZESO; OMNIA VERO ADPATULA COEMISSE
IAMCUSIANES DUO MISCERUSES DUN IANUSVE VET POS MELIOS ³¹³
EUMRECUM

fragmentis inferendus. Quod de Naevio scribitur in ed. princ. et Lipsiensi
cod., ea novitia est interpolatio.

25. *In** con. addidi. *cornuatam tauram** con. *cornua*
taurum (*taurorum* a.) codd. Illud posui, cum mihi in mentem venisset,
hoc versu Graeca illa reddita esse: "Ἀδὼς οὐκ ἔστι νότα Ἀγυρίας βοός.
Apud Bothium P. Sc. L. V, 1. p. 279. inter Incert. trag. fragmenta est.
dicere] Videtur ante versum poetae nomen excidisse. Quanquam non plane
necessarium est. *curva*. *Musae quas*] scripsit Spengelius. *curva*.
Musas quas con. Scaliger. *curvamus* (*curvanus* a.) ac (at H. ad b.)
quas (*quae* ab.) codd.

26. *Musae*] Ennianus versus ut videtur, ex Annalibus. V. L. I,
3. p. 2. E. S. *nosce nos esse†*] codd. nisi quod *nosce* GH. *nos* om.
H. Si omnes machinae admovendae essent, ut versus, quoquomodo fieri
potest, restituatur, scriberem:

Musae

Quas memorant Graii, nos nomine Casmenarum.

*Casmenarum**] h. l. addendum esse vidit Spengelius p. IX. *Casmena-*
rum] vg. *Camenarum* F. *camerarum* Ga. om. H. *ca menarum* b.
(egregie). *Carmenae*] an *Carmentae*? *in quo*] vg. *quo* b.
in quod cett. codd. Illud recte dictum esse intellexit Spengelius Emend.
Varron. p. 8. cf. annot. ad V, 108. *dictum*] scripsi Spengelio sua-
dente. *dicunt* FG. *dicitur* H. *dicunae* a. om. b.

Saliorum carminis has venerandas reliquias movere nefas duxi.
Reddidi, sicut habentur in F., ceterorum autem bonorum codd. variatio-
nem diligenter annotavi.

COZEULODOIZESO] *Cozeulodorieso* GH. *Cozeulodorieso* a. *Corculo-*
dori ē b. Mirum illud z non mutavi in s. *Mihi videtur*, scribit Velius
Longus p. 2217., nec aliena sermoni fuisse (z litera), cum inveniatur
in carmine Saliari. *VERO*] enim GH. non b. *COEMISSE*]
oremisse b. *IAMCUSIANES*] *Iancusianes* H. *Iancusianes* a. *laci-*
siones b. in quo sequentia desunt. *Iancustanes* Ambrosianus codex. Hic
puto Scaligerum verum vidisse, et inesse: *Iani cusiones*, i. e. *curiones*.
DUO MISCERUSES] *duonus ceruses* GHab. et Ambrosianus codex. Mihi inesse
videtur: *duonas Cerusis*, i. e. *bonae Cereris*. *DUN*] dum G. *dūn* H.
Cum seqq. coniunctum *dunzianus* a. et Ambrosianus codex. *VE VET*]
vetet b. et Ambrosianus codex. *venet* H. *pos*] post GHa. et Am-
brosianus codex.

*Hic spatium decem linearum
relictum erat in
exemplari.*

27. foedesum foederum, plusima plurima,
514 meliosem meliorem, asenam arenam, ianitos ianitor. Quare est Casmena Carmena, ut* carmina, carmen; R extrito Camena factum. Ab eadem voce canite, pro quo in Saliari versu scriptum est cante, hoc versu:

DIVUM EMPTA CANTE, DIVUM DEO SUPPLICANTE.

28. In carmine Priami quod est:

*Veteres Casmenas cascam rem volo profari
Et Priamum;*

515 cascum significat vetus; *eius origo Sabina quae usque radices in Oscam linguam egit. Cascum vetus esse significat Ennius, quod ait:

Quam prisci casci populi tenuere Latini.

Eo magis Manilius, quod ait:

*Cascum duxisse cascam non mirabile est,
Quoniam Caron eas* conficiebat nuptias.*

516 Item ostendit Papini ἐπιγρᾶμμάτων, quod in adolescentem fecerat Cascam:

Hic spatium] Haec Ha. in marg. Idem affirmant Ambrosianus et Mutinensis codd. In FG. lacuna est. Per decem hos versus disputatio de s litera in r mutata continuabatur.

27. asenam arenam] ab. asanam arenam G. asenem arena H. asena arena F. ut videtur. ut*] coni. addidi. DIVUM] Etiam hunc Saliarem versum satis habui repraesentare sicut in F. est. Alioqui scripsissem: DIVOM DEOM propter Macrobius Sat. I, 9.: Saliorum carminibus Deorum Deus canitur (Ianus). ΕΜΠΤΑ] emta H. SUPPLICANTE] supplice cante, ut est in ed. princ., scribendum esse, veri non dissimile. Nam etiam memore et celere et perspicace apud antiquos adverbia erant.

28. Veteres] Saturnius versus. Accio non nisi ex fide interpolatorum tribuitur. Priamum] Scaliger. primum codd. *eius] Ante h. v. expunxi secundo, quod vetusta interpolatione in codd. venit, natum ex illo primum, quod a Priamo iamdudum expulsum est. Quam prisci] ex Ennii Annalibus, I, 37. p. 10. E. S. cf. Niebuhr. R. H. I. p. 79. ed. sec. tenuere] correxit Columna ad Enn. p. 14. genuere codd. Caron eas*] Non me retinui quominus hanc secundam Scaligeri emendationem recipere. carioras FGH. cariores ab. Charoneas coni. F. Ursinus. conficiebat] cum Scaligero in faciebat mutare non opus est. Papini] Pomponium dicit Priscianus, qui hoc epigramma ex Varrone ne-

*Ridiculum est, cum te Cascam tua dicit amica,
Fili Potoni, sesquisenex puerum.*

Dice illam pusam; sic fiet mutua muli; 317
Nam vere pusus tu, tua amica senex.*

1). Item ostendit quod oppidum vocatur Casinum; (71)
c enim ab Sabinis orti Samnites tenuerunt, et nunc
stri etiam nunc Casinum forum vetus appellant. Item
significant in Atellanis aliquot Pappum senem, quod 318
sci casnar appellant

30. Apud Lucilium:

*Quid tibi ego ambages Ambivi scribere coner? 87
profectum a verbo ambe, quod inest in ambitu et
ambitioso.*

31. Apud Valerium Soranum:

*vetus adagio est, o P. Scipio;
od verbum usque eo evanuit, ut Graccum pro eo
situm magis sit apertum; nam idem est quod παροι-
ον vocant Graeci, ut est:*

*Auribus lupum teneo. 319
Canis caninam non est.*

at, p. 602. P. amica] scribendum esse intellexerunt interpolatores.
ici codd. sesquisenex] Turnebus, itemque a., nisi quod hic codex
syllabam nomini potoni adiungit. est qui senex (post potonis) F. qui
(post potonises) G. es. qui senex H. es qui senex (post pocinis) b.
e illam* pusam] coni. posui, prope secutus Turnebum, qui in Adversariis:
tu illam pusam. dicit (dic b.) pusum, puellam pusam codd.; in
bus glossema conflatum esse videtur cum genuina lectione. cf. Spengel.
LI. mutua muli] Pantagathus. mutuam muli, adiuncto seq.
n, codd. Mutuum muli scabunt, inscriptum erat Menippeae Varronis.

29. et nunc] nunc delendum putat Spengel. Equidem crediderim,
rronem sic loqui potuisse. Casinum forum] Casinum om. GHb.
Atellanis] Bothe P. Sc. L. V, II. p. 276. appellant] Deesse
iedam apertum est. Certe semel excidit casnar, ita: significant in
ellanis aliquot Pappum Casnarem (cf. casnares apud Varronem, Non.
36. Mercer.), senem quod Osci casnar appellant. Parum deest,
cod. B. adscriptum est; in melioribus libris nullum lacunae indicium.

30. Ambivi] F. et b. ut videtur. ambui GH. abu a. De Ambivio
rpione loqui videtur Lucilius, et ludere in nomine. ambe] scripsit
rro, ut ante, cum in compositione sit ambivium, ut antideo. Cf. §. 43.

31. o] Ga. om. cett. idem est] est coni. addidi, cum notarum con-
ione facile potuerit obscurari. Canis caninam non est] Ex Varrone

Adagio est litera commutata abagio, dicta ab eo quod ambit orationem, neque in aliqua una re consistit sola. Adagio dicta ut adustum, quod circum ustum est, ut ambiegna bos apud augures, quam circum aliae hostiae constituuntur.

32. Quom tria sint coniuncta, in origine verborum quae sint animadvertenda, a quo sit impositum et in quo et quid; saepe non minus de tertio quam de primo dubitatur, ut in hoc, utrum primum una canis, aut canes sit appellata; dicta enim apud veteres una canes. Itaque Ennius scribit:

520 *Tantidem quasi feta canes sine dentibus latrat.*

Lucilius:

*Nequam et magnus homo, laniorum immanis
canes ut.*

Impositio unius debuit esse canis, plurium canes; sed neque Ennius consuetudinem illam sequens reprehendendus, nec is qui nunc dicit: *Canis caninam non est*. Sed canes, quod latratu signum dant, ut signa canunt, canes appellatae; et quod ea voce indicant noctu, quae latent, latratus appellatus. 33. Sic dictum a quibusdam, ut una canes, una trabes:

...trabes remis rostrata per altum.*

521 Ennius:

*Utinam ne in nemore Pelio securibus
Caesa accidisset abiegna ad terram trabes;*

haec leguntur in Schol. Iuvenalis XV, 159. p. 557. Cramer. *abagio*
ambagio coni. Turnebus. *Adagio*] ab. ut videtur, sicut cod. B.
agio FGH. *quod*] b. ut videtur, sicut vg. *quo* FGHa. *ambiegna*
ambegna Turnebus.

32. *aut*] codd. *an* vg. *Ennius*] Retulit h. v. Merula ad
Galli minas ab Ennio descriptas. *Ennii* Annal. IV, 34. p. 70. E. S. *feta*
Ha. ut videtur. *foeta* FG. *freta* b. *Lucilius*] ex incerto libro fragm.
33. ed. Dousa. *immanis*] vg. *immanes* F. *imānes* Gab. *imanes* H.
canes] Eandem vocabuli originem aperuit Varro supra V, 99. *latratu*
vg. *latratus* codd.

33. *trabes**] h. v. hoc loco addidit Spengelius. Apertum est, hunc
versum eo esse truncatum, quod a priore ad alterum *trabes* librarii oculus
aberravit. Cuiusnam autem poetae is fuerit versus, ignoramus. Ennio
certe iniuria tribuitur. *Ennii* Annal. VII, 52. p. 99. E. S. cf. Spengel.
Praef. p. LX. *Ennius*] Locus multum laudatus ex Medea. Bothe

quoius verbi singularis casus rectus correptus ac facta trabs.

34. In Medio:

Caëlitum camilla, exspectata advenis, salve hospita; 88
camillam, qui glossemata interpretati, dixerunt ad-
 ministram; addi oportet, in his quae occultiora; ita-⁽⁷²⁾
 que dicitur nuptiis *camillus*, qui cumerum fert, in
 quo quid sit, in ministerio plerique extrinsecus nesciunt.³²²
 Hinc Casmilus nominatur Samothrece mysteriis dius
 quidam administer Diis Magnis. Verbum esse Grae-
 cum arbitror, quod apud Callimachum in poëmaticis eius
 inveni.

35. Apud Ennium:

Subulo quondam marinas propter astatat plagas;
 subulo dictus, quod ita dicunt tibicines Tusci; quo-
 circa radices eius in Etruria, non Latio quaerundae.

P. Sc. L. V, 1. p. 53. *rectus correptus*] Scioppius. *recte correctus*
(correptus a. ut videtur) codd.

34. *Medio*] GHb. *Medo* Fa. cf. supra annotata ad VI, 60. Versus
 est Pacuvii, cuius Medii s. Medi multa extat mentio. Ennio tragoedia eo
 nomine inscripta nunc non tribueretur, nisi h. l. interpolando additum
 esset: *Ennius*. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 56. *camillam*] coni. scripsi.
camilla codd. *nuptiis*] F. *in nuptiis* codd. Illud retinui propter
 similem usum ablativi, VI, 13. (*ludis*) VI, 42. (*comitiis*). *camillus*]
 b. ut videtur, sicut cod. B. et Turnebus. *scamillus* FGa. *scanillus* H.
cumerum] Turnebus. *cum merum* codd. Cf. Festus s. vv. *cumerum* et
cumeram p. 38. 48. Lindem. *in ministerio*] iunxi cum sequentibus
ut in quo ad ipsum cumerum pertineret et plerique ad eos, qui sunt in
 ministerio, ad ministros, qui canilli dicebantur. *nesciunt*] Turnebus.
nectunt codd. *Samothrece*] codd. nisi quod *samacrate* b. Adoptavit
 eam formam scriptor ex Iade, sicut supra V, 14. *Threca* scribendum vi-
 debatur. Quanquam V, 58. nullum huius formae vestigium in codd. extat.
mysteriis] *mysteris* a. *mystoris* H. cf. annot. ad V, 33. *dius*] codd.
 Quod nisi forte ex *divos* corruptum est, a Varrone usurpatur ad exemplum
Dii Fidii, de quo V, 66. Etiam superiori loco VI, 4. *ab hoc deo dies*
 voc. *dio* a quibusdam infertur, ut factum est in cod. B. atque in Lex.
 Forcell. *Callimachum*] cf. Statius Tullianus ap. Macrobius III, 8.
 Nempe Callimachus de Tyrrhenorum in Samothracia Mercurio locutus erat,
 quem Cadmum et Cadmilum sive Casmilum dictum esse, multis testibus
 tenemus.

35. *Ennium*] Idem versus legitur apud Festum s. v. subulo p. 246.
 Lindem. Inter reliquias incertarum tragoediarum Bothe P. Sc. L. V. 1.
 p. 70. n. 22. *plagas*] sumpsit ex Festo. *aquas* Varronis codd.
 Ennius Herodoti narrationem hic, ut alias quoque ab eo factum suspicor,

36. *Versibus quos olim Fauni vatesque canebant.*

323 **Fauni dei Latinorum**, ita ut Faunus et Fauna sit; hos versibus, quos vocant Saturnios, in silvestribus locis traditum est solitos fari futura, a quó fando Faunos dictos. Antiquos poëtas vates appellabant a versibus viendis, ut de* poëmatis cum scribam, ostendam.

37. *Corpore Tartarino prognata Paluda virago.*
Tartarino dictum a Tartaro. Plato in quattuor flu-

in suam rem converterat: ἄνδρα ἀνλητὴν ἰδόντα ἰχθῦς ἐν τῇ θαλάσῃ αὐλλέειν κ. τ. λ. I, 141. Cf. Lindem. ad Festum p. 676. *quaerundae]* scripsi. *quaerunda e a. que unde e b. quaerenda e (est H.) cett. codd.*

36. *Versibus]* Versus per ora multorum, Ciceronis maxime, ad nos perlatus; quem Merula initio VII. Annalium libri posuit. Ennii Annal. p. 89. E. S. *vatesque]* sic legitur apud Ciceronem. et ante *vatesque* addunt Varronis codd. *dei Latinorum]* Hunc Varronis locum habet Servius ad Virg. Georg. I, 11. p. 172. ed. Lion. *sit]* Hab. ut Servius l. l. sic G. sint F. *futura]* assumpsi ex Servio. om. codd. De Fauni et Faunae oraculis omnia nota. *a]* vg. om. codd. *atque inde pro quo fando* apud Servium est. *de*]* addidi suadente Spengelio, approbante Doederlino, Synon. et Etym. V. III. p. 75. Varronis *de poëmatis* libri a Charisio pluribus locis adhibentur. Ad hos igitur libros scriptor quaestionem de etymo v. *vatis* nunc reiecit. At idem tamen superiore loco VI, 52. de origine vaticinandi dicens addiderat: *Sed de hoc post erit usurpandum, quom de poëtis dicemus.* Scilicet hoc ipso loco de ea quaestione dicturus erat, cum alter huic rei aptior in his libris nullus recurrat. Itaque etiam hoc est inter documenta inconstantiae Varronis et operis de L. L. non plane absoluti. In illo de poëmatis libro *vates a vi mentis* dictos scripsisse videtur, quam originationem a Varrone repetunt Servius ad Aen. III, 443. p. 226. ed. Lion. et Isidorus Orig. VIII, 7, 3. p. 265. Lindem. Eoque iam tendunt, quae superiore loco, VI, 52, de *vesana mente* dicebantur. Et suspicabitur fortasse aliquis etiam hic de *vi mentis* scriptum fuisse propter id quod est in b.: *appellat a mendis:* sed apertum tamen est, *mendis* corruptum esse e *uiendis*. *ostendam]* vg. *offendam* codd.

37. *Corpore]* Probus ad Virg. Ecl. VI, 31. haec: *Hoc (i. e. spiritum) illum (i. e. aëre) et Ennius appellavit in Annalibus* (apud Merulam I, 24. p. 7. E. S.):

*Corpore Tartareo prognata palude virago,
Quoi par imber et ignis, spiritus et gravis terra;*

i. e. cui aequale inerat quattuor elementorum temperamentum. Dictum id puto de Pallade, a Pallante Terrae filio ex Styge (*Tartarino corpore*) prognata, eademque, per Iovem et Neptunum patres suos, etiam aquae et ignis et aëris particeps. Scripsi de hac Pallade nuperrime in congmentatione ad Romanos Hyperboreos transmissa. Ceterum priorem versum rectius tradi in libris Varronis, apertum est. *Paluda]* *Αὔριοχος*, ex Varronis mente. Contra a Tritonide palude sic dictam putant Turnebus et Voss. *Institt. Orat. IV, 10, 3. p. 168.* *dictum]* dicto b. *dicta* cett. Sed F. videtur habere: *a Tartaro dictum. dictum* omitti volt

minibus apud inferos quae sint, in his unum Tartarum appellat; quare Tartari origo Graeca. Paluda³²⁴ a paludamentis. Haec insignia atque ornamenta militaria; ideo ad bellum quom exit imperator ac lictores mutarunt vestem et signa incinuerunt, paludatus dicitur proficisci. Quae propterea, quod conspiciuntur qui ea habent, ac fiunt palam, paludamenta dicta.

38. Plautus:

*Epeum fumificum, qui legioni nostrae habet
Coctum cibum;*

Epeum fumificum cocum ab Epeo illo, qui dicitur ad Troiam fecisse equom Troianum et Atridis* cibum curasse.

39. Apud Naevium:

325
89

Atque prius pariet locusta Lucam bovem;

Luca bos elephas; quor ita sit dicta, duobus modis inveni scriptum: Nam et in Corneli† commentario erat: Ab Libycis Lucas; et in Virgilio: Ab Lucanis Lucas; ab eo quod nostri, quom maximam quadrupedem, quam ipsi haberent, vocarent bovem, et in Lucanis Pyrrhi bello primum vidissent apud hostis elephan-

Spengel. p. XV. in quattuor] Scioppius. in quarto (IIII GH.) de codd. De his quattuor inferiorum fluviis Plato Phaedone p. 112 sq. propterea] H. propter cett. codd.

38. Plautus] in incerta fabula. Plauti Com. ed. Bothe T. III. p. 566. n. 5. equom] scripsi. equum codd. et Atridis*] conl. Victorius. et Argivis codd. nisi quod F. referente Lagomarsinio, Argivis et apte habet, sicut cod. B. Quod ortum puto confusa eiusdem vocabuli duplici lectione. De Epeo ἑδοφοροῦντι τοῖς Ἀτρεΐδαις Stesichorus et alii apud Athen. X. p. 456. atque, quod Scaliger indicavit, poëmation Ἰλέκως in Anthol. Palat. XV, 22.

39. Naevium] Naevii hic versus propter interpolatam lectionem Ennium Ennii Annalibus solet inferri. Est apud Merulam VII, 88. p. 106. E. S., ubi omnibus machinis admotis in versum longum porrigitur. Saturnii versus membra sic apparebunt:

atque || prius pariet locusta
Lucam bovem.

Corneli†] GH. Corneli Fb. cornetii a. C. Aelii vg. Dixi de hac re in annot. ad V, 148. Virgilii] codd. Verginii vg. Scriptor nunc nemini notus. quadrupedem] Gb. quadripedem cett. codd. Illud

- ³²⁶tos, id est* quadrupedes cornutas (nam quos dentes multi dicunt, sunt cornua), Lucanam bovem quod putabant, Lucam bovem appellassent. 40. Si ab (73) Libya dictae essent Lucae, fortasse an pantherae quoque et leones non Africae bestiae dicerentur, sed Lucae. Atque* ursi potius Lucani, quam Luci. Quare ego arbitror, potius Lucas ab luce, quod longe relucebant ³²⁷propter inauratos regios clupeos, quibus eorum tum ornatae erant turre.

41. Apud Ennium:

Orator sine pace redit regique refert rem;
orator dictus ab oratione; qui enim verba orationum haberet publice advorsus eum quo legabatur, ab oratione orator dictus. Quom res maior erat, oratores* legabantur potissimum qui causam commodissime orare poterant; itaque Ennius ait:

Oratores doctiloqui.

42. Apud Ennium:

Olli respondet suavis sonus Egeriai;
⁵²⁸olli valet dictum illi, ab olla et ollo, quorum alte-

antiquius videtur. V, 79. solus F. fortasse *quadrupes* habet. *id est** vg. *idem non item* codd., quae lectio unde orta sit, explicuisse credo Spengelium. Cf. Praefatio. *quadrupedes*] *quadrupedes* F. et ab. ut videtur. *cornutas*] *cornuatas* GHa. *appellassent*] GH. *appellasse* cett. codd. Pendet id ab illis: *ab eo quod nostri*, et sumptum est ex Virgilii commentario.

40. *Atque**] coni. scripsi. *neque* codd. Varro postquam Corneli sententiam refutaverat, etiam Virgilio obicit, quod elephantī, si a Lucania nomen accepissent, non Lucae, sed Lucanae bestiae dictae essent, cum ursi, qui multi erant in Lucania (v. V, 100.), non Luci, sed Lucani dicerentur. Hoc intellexere etiam interpolatores, qui scripserunt: *Si ab Lucanis dictae; ursi cur potius Lucani quam Luci dicti?*

41. *Ennium*] Apud Merulam Annal. VI, 41. p. 85. E. S. *oratio-* *num*] et *orationem* Popma, ex vetere et usitata formula. Sed illud non deterius est. *advorsus*] G. *adversus* cett. *legabatur*] Scaliger. *legebatur* FGHa. *degebatur* b. *maior erat, oratores**] coni. scripsi. *maiore* (*maiores* G.) *ratione* codd. Quae lectio orta videtur ex compendio quodam scribendi, huiusmodi: *maioreratōrēs*. *Ennium*] Haec posita sunt Annal. XVIII, 18. p. 177. E. S.

42. *Ennium*] Annal. II, 7. p. 41. E. S. *respondet*] GHb. *respondit* F. *respondent* a. *Egeriai*] Victorius. *egria* J. Fa. *egria* id est GH. *egregia* b. *ollo*] codd. Cf. dicta ad V, 2. *ollus*

rum, comitiis quom recitatur a praecone, dicitur: *Olla centuria*, non illa; alterum apparet in funeribus indictivis, quom dicitur: *Ollus leto datus est*, quod Graecus dicit $\lambda\eta\theta\eta$, id est oblivioni.

43. Apud Ennium:

*Mensas constituit idemque ancilia** ;

ancilia dicta ab ambecisu, quod ea arma ab utraque parte, ut Thracum, incisa.

529
90

44. Libaque, fectores, Argeos et tutulatos.

Liba, quod libandi causa fiunt. *Fectores* dicti a fingendis libis. *Argei* ab *Argis*; *Argei* fiunt e scirpeis, simulacra hominum **XXIII**; ea quotannis de ponte sublicio a sacerdotibus publice deici solent in ³³⁰ Tiberim. *Tutulati* dicti ii, qui in sacris in capitibus habere solent ut *metam*; id *tutulus* appellatus ab eo quod, matres familias crines convolutos ad verticem capitis quos habent *vitta** velatos, dicebantur

vg. quorum] coni. quod codd. Similes librariorum errores composui in Praefatione. recitatur] renunciatur coni. Scioppius. Sed in renunciatione magistratuum non video qui locus fuerit verbis: *olla centuria*. quom] vg. quo codd. Ollus] Ollus (illius cod. ms.) *Quiris* in eadem formula scriptum habet Festus s. v. *Quirites* p. 217. Lindemann.

43. Ennium] Apud Merulam Annal. II, 9. p. 42. E. S. ancilia*] h. l. om. codd. Excidit propter sequens *ancilia*, unaque etiam ultimum hexametri verbum, quod *primus* fuisse, statuit Scaliger. Post *incisa* et ante *Libaque* in bonis codd. nihil scriptum est, neque, aliquid excidisse, ullo deprehenditur vestigio. Sed factum est, ut extrema prioris v. syllaba iterata scriberetur: *salibaque* (quae GH.) in FGH., unde *faliba* quae a., quae vv., cum non intelligerentur, om. b. Hinc ortum illud: et item *alibi*, in cod. B. et Augustini marg. Sed in codice, quem ed. princ. exprimit, nescio quis sciulus ante *Liba* quae posuit: *Saturnio in carmine*, quae huic loco minime apta sunt. Mihi nihil hic excidisse persuasi, sed pergere Varronem in explicandis versibus, quibus Ennius de Numae institutis dixerat; qui versus ad quem pertinerent, cum notissimum esset, infra scribere poterat Varro: *Eundem Pompilium ait fecisse* etc.

44. Libaque] Apud Merulam Annal. II, 10. p. 42. E. S. Eundem versum servavit Festus p. 153. 271. Lindem. ab Argis] cf. Festus p. 17. Lindem. XXIV] FGHb. XXIII a. XXX Aldus, quod sumptum est ex Dionysio Ant. Rom. I, 38. deici] Rholandellus. duci codd. metam; id] sic interpunxi; alii: *metam id*. Ut *metam* significat metae quandam speciem, de quo coniunctionis ut usu v. annot. ad VI, 56. appellatus] codd., nisi quod *appellatum* si b., a quibus desciscere non ausus sum, quoniam Varro in eo attractionis genere usurpando multum sibi indulsisse videtur. V. ann. ad V, 130. vitta*]

tutuli; sive ab eo quod id tuendi causa capilli fiebat, sive ab eo, quod, altissimum in urbe quod est, arx, ⁵³¹tutissimum vocatur. 43. Eundem Pompilium ait fecisse flamines, qui quom omnes sint a singulis deis cognominati, in quibusdam apparent *ἔτυμα*, ut quor sit Martialis et Quirinalis; sunt in quibus flaminum cognominibus latent origines, ut, in his qui sunt versibus, plerique:

(74). *Volturnalem, Palatuaalem, Furrinalem
Floralemque Falacrem et Pomonalem
fecit*
Hic idem;

⁵³²quae obscura sunt. Eorum origo Volturnus, diva Palatua, Furrina, Flora, Falacer pater, Pomona*.

46. Apud Ennium:

Iam cata signa fera sonitum dare voce parabant;

coni. uti codd. *reti* Cuperus et Dacerius ad Festum p. 726. Lindem. Illud ex ipso Festo sumpsit: *Tutulum vocari aiunt Flaminciarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus etc.* arx] Ga. et H. sed hic ita ut arx supra ares scriptum sit. Hinc ortum tres in F. et; adiecto sequ. est, *çesaries* in b. et ea res in vg.

45. *sint*] G. *sunt* cett. codd. *ut, in his qui sunt versibus, plerique*] codd. Quae quomodo intelligenda sint, interpungendo indicavi. Post haec a Varrone ipsos Ennii versus scriptos esse, cur usque ad hunc diem criticos omnes latuerit (nisi quod Turnebus iambicos scazontas inde exsculpsit), parum intelligo. li, quos ex codd., nulla fere mutatione facta, proposui, elegantes profecto non sunt hexametri, neque rudiores tamen illi arte procus quam multi alii versus longi eiusdem poetæ. *Volturnalem*] codd., nisi quod F. *volturnales* habet et *palatuaales* et sic deinceps. *Vortunalem* Turnebi codex, unde facere licet *Vortumnalem*. Sed Vortumnalia dicta esse etiam Volturnalia, supra ad VI, 21, notavi, et huic ipsi flamini nomen est VOLTURN. FLAMINI in K. Capranicorum. *Furrinalem*] scripsi, quanquam *furinalem* (*furinales* F.) codd. Sed infra *furrina* habent Fa. Eandemque formam Varroni reddidimus VI, 19. et reddemus V, 84. in Addendis. *Floralemque*] coni. *floralem* (*florales* F.) qui codd. *Falacer pater*] Haec coniunxi ut V, 84. *flamen Falacer a divo patre Falacre.* *Pomona**] scripsi, praeeuntibus partim Turnebo et Scioppio. *pomorum* nam F. quod ex *pomo* - na facili corruptela ortum esse videtur. nam *parabant* om. Gab. nam *verbo* om. H. Si quis scribere mallet: *Falacer pater pomorum, nam [Pomona mater est]*: posset is causam suam tueri verbis tituli ap. Murator. p. C. 6. T. FLAVIO PRIMIGENIO FALACRI DEAE POM. T. FLAVIUS etc., ex quo apparere videtur, etiam Pomonae fuisse falacres flamines, Falacremque patrem fuisse deum cum Pomona coniunctissimum.

46. *Ennium*] Merula posuit Annal. I, 147. p. 31. E. S. *fera*]

cata acuta; hoc enim verbo dicunt Sabini; quare

catus Aelius Sextus

non, ut aiunt, sapiens, sed acutus, et quod est:

Tunc cepit memorare simul cata dicta,
accipienda acuta dicta.

335

47. Apud Lucilium:

Quod thynno capto cobium excludunt foras;*
et:

Occidunt, Lupe, saperdae te et iura siluri;
et:

Sume rete† atque amiam;
piscium nomina sunt eorumque in Graecia origo.

48. Apud Ennium:

Quae cava corpore caeruleo* cortina receptat;*³³⁴
cava cortina dicta, quod est inter terram et caelum⁹¹

scripsi. fere F. *catus Aelius Sextus*] Versus Ennii totus multa apud Ciceronem mentione celebratus est. V. Annales X, 5. p. 136. E. S. *Tunc cepit*] Haec Merula de sermone eiusdem Aelii et Flaminini dicta esse statuit. Annal. X, 10. p. 137. E. S. *memorare*] Scaliger. *memorari* codd.

47. *Apud Lucilium*] Franc. Dousa hos tres versus, ex emendatione Scaligeri minime probabili, continuo ordine scriptos, posuit Satirarum l. IV. fr. 6. *Quod*] b. *quidem* cett. codd. Coniunxi h. v. cum versu Lucilii, suadente Spengelio. *cobium**] conii. *corium* codd. *corvum* vg. Illumne recte expiscatus sim, videbunt antiquae ichthyologiae periti, peritissimusque unus Koehlerus. *Lupe, saperdae te*] Turnebus. *lupes* (lupos F. *pes* b.) *aperdete* (*aperdere* a. *aperdite* Gb.) codd. *Sume rete†*] codd. nisi quod *sumere* G. *sume recte b. amiam*] *amian* F.

48. *Quae . . . receptat*] *Quaeque* (*quoque* b.) *in corpore* (*cōper* b.) *causa* (*eam* H. *cā* b.) *ceruleo* (*coeruleo* H. *cernolo* b.) *felo* (*foedo* GH.) *orta nare* (*mare* Ha.) *ceptat* (*coeptat* G. *cepit* b.) codd. Hinc fecit Turnebus: *cava quaeque in Corpore caeruleo caeli cortina receptat*. Scaliger: *Quaeque freto cava caeruleo cortina receptat*. Etiam mihi verba *cava* et *cortina* in ductibus codd. primum quaerenda esse videbantur; in reliquis quaedam ipse admodum dubia habeo. Lectionem *causa* ortam putavi ex *ca*, hanc ex primis literis v. *caeruleo*. Ceterum cortinam ab Ennio dicta arbitror *cava caeli*, de quibus supra v. V, 19. cf. Ennii Annal. I, 26. p. 8. E. S. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 76. Post Ennii versum in vg. additur: *Desunt quaedam*, non recte, ut puto. *Inde a corde primas sortes existimatas* cum dicit Varro, id divinationis genus, quod ex mente divino furore percussa nascitur, antiquius esse contendit quam ominum et auspiciorum observationem.

ad similitudinem cortinae Apollinis; ea a corde, quod inde sortes primae existimatae.

49. Apud Ennium:

³³⁵ *Quin inde invitis sumpserint perduellibus;*
perduelles dicuntur hostes; ut perfecit, sic perduellum; et duellum id postea bellum. Ab eadem causa facta Duellona Bellona.

50. Apud Plautum:

Neque iugula, neque vesperugo, neque vergiliae occidunt;

iugula signum quod Accius appellat Oriona, quom ait:

citius Orion patescit;

huius signi caput dicitur ex tribus stellis, quas infra ³³⁶ duae clarae, quas appellant umeros; inter quas quod videtur iugulum, iugula dicta. Vesperugo stella quae vespere oritur, a quo eam Opilius scribit Vesperum; itaque dicitur alterum†: *Vesper adest*, quem dicunt Graeci *δισπέργιον*†.

51. Naevius:

Patrem suum supremum optimum appellat;

49. Ennium] Bothe P. Sc. L. V, I. p. 67. inter incerta Ennii fr. 6. *Quin inde* Fa. *quouis inde* G. *quius inde* H. *quod inde* b. *quid unde* Turnebi codex. *vindictam* et deinde *victis* Scaliger. *Duellona*] G. ut vid. sicut vg. *Duelliona* FHab.

50. Plautum] Amphitruone I, I, 119. Eiusdem versus pars a Varrone supra VI, 6. explicabatur. *Accius*] in incerta fabula. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 250. *patescit*] H. *patefit* cett. *umeros*] F. et ab. ut videtur. *umeros* cett. *Opilius*] vg. *opillus* FGHa. *capillus* b. Cf. infra VII, 67. 79. *alterum*†] codd. nisi quod ex b. *cum dicitur vespero* affertur. Ad Hymenaeum carmen haec verba spectare videntur. *δισπέργιον*†] codd., exceptis iis qui omittunt Hb. *Δισπέργιον* Turnebi libri. *Ἑσπερον θεόν* memini Orcum dici, sed quid de eo li. l. dici poterat?

51. Naevius] Ex incerta fabula (quod etiam ipsum incertum est) ap. Bothium P. Sc. L. V, I. p. 95. *supremum optimum appellat*] Sic, ut verba posita sunt in codd., Saturnium versum efficient, modo observetur, penultimam thesin in hoc versuum genere persaepe supprimi et omitti plane. Cuius rei certissima sunt testimonia in monumentis Scipionum, in quibus versus huius generis leguntur:

Taurásiam, Cesaúnam, Sánniò cépit.

supremum a superrumo dictum; itaque in XII tabulis dicunt:

Solis occasu diei suprema tempestas esto.

337

Libri Augurum pro tempestate tempestutem dicunt supremum augurii tempus.

52. In Cornicularia:

Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio; latrones dicti ab latere, qui circum latera erant regi atque ad latera habebant ferrum, quos postea a stipatione stipatores appellarunt; aut qui conducebantur; ea enim merces Graece dicitur *λάτρον*. Ab eo veteres (75) poëtae nonnunquam milites appellant latrones, quod item et milites cum ferro, aut quod latent ad insidias faciendas.

53. Apud Naevium:

Risi egomet mecum cassabundum ire ebrium; cassabundum a cadendo. Idem:

92

Diabathra in pedibus habebat amictus epicroco.

Utrumque vocabulum Graecum.

54. In Menaechmis:

XII tabulis] Qui haec legum verba laudant et tractant, f. v. apud Dirksenium p. 180. *occasu*] *occasum* H. *sol occasus* habent Gellius XVII, 2. et Censorinus de D. N. 24, 3. Apud Festum p. 245. Lindem. superest: *Solis*; et in Macrobii Sat. I, 3. legitur *solis occasus*. Varroni reddendum esse: *sol occasus*, arbitratur Dirksenius de XII tabulis p. 181. Hoc certum est, illos scriptores verba tabularum accuratius exprimere. V. tamen etiam VI, 5. *diei*] *die* b. quod probat Spengelius p. XVI. Hoc v. nescio an Varro ipse addiderit; reliqui certe scriptores id ignorant. *licunt*] *id est* addit F. ut videtur; om. cett. codd.

52. *Cornicularia*] Vertranius, Scioppius. *cornicula* codd. Plauti Com. ed. Bothe T. III. p. 558., ubi verborum ordo temere mutatus est. Post *decem* hiatus admissus est. Varronis sententiam de origine v. *latro* audat Serv. ad Aen. XII, 7. *aut*] Scioppius. Quod aptius visum actione codd. *et*. *Milites* h. l. distinguuntur a latronibus illis, id est conductitiis stipatoribus.

53. *Naevium*] ab. ut vid. *Nevium* F. *Ennium* GH. Tribuitur hic versus cum sequenti Lycurgo, Naevii tragoediae. Bothe P. Sc. L. V, l. p. 86. *pedibus*] vg. *pecudibus* codd. *amictus*] Ante h. v. addunt erat GHa. et erat b.

54. *Menaechmis*] Plauti, V, 2, 46. Plauti quod post h. v. addi

339

Inter ancillas sedere iubeas, lanam carere.

Idem est hoc verbum in *Cosmetria* Naevii. Carere a carendo, quod eam tum purgant ac deducunt, ut careat spurcitia (ex quo carminari dicitur tum lana), cum ex ea carunt quod in ea haeret, neque est lana, quam in *Romulo* Naevius appellat *asta* ab *Oscis*†.

340

55. In *Persa*:

Iam pol ille hic aderit credo congerro meus; congerro a gerra. Id Graecum est, et in Latina cratis.

56. In *Menaechmis*:

Idem istuc aliis adscriptivis fieri ad legionem solet;
adscriptivi dicti, quod olim adscribebantur inermes, armatis militibus qui succederent, si quis eorum deperisset.

57. In *Trinummo*:

341

nam illum tibi

Ferentarium esse amicum inventum intellego;
ferentarium a ferendo, id est inane† ac sine fructu;

solet, om. GHb. recte, ut videtur, cum Varro utrumque et poëtae et fabulae nomen coniungere non soleat, nisi ubi ea plerisque ignota erant. *Cosmetria*] scripsi. Huc tendunt lectiones: *cametria* a. *cemetria* GH. *cementria* F. *comedia* b. Illud suasit etiam Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 14. *Commotria* Turnebus, quod non deterius est. Verba haec: *Idem est.... Naevii*, ex margine inserta puto, cum hi libri primum ederentur. V. Praefatio. *ex quo carminari dicitur tum lana*] Haec insiticia esse nuper pronunciavit Neukirch. de fabula togata Rom. p. 71 Recte, modo ne a scriba quodam inferioris aetatis invecta putes, sed eo tempore, quod ad superiora verba significavi. *carunt*] coni. Neukirch. *carent* codd. *neque*] *namque* GH. *quam*] Aldus. *quae* codd. *Naevius*] Bothe P. Sc. L. V, II. p. 27. *asta*] FG. *asca* H. *hasta* ab. Locus hic obscurior est, quam qui probabilem endationem admittat.

55. *Persa*] Plauti I, 3, 9. *Id*] suasit Spengelius. *hic cratis*] vg. *gratis* FGHb. *grates* a. codd.

56. *Menaechmis*] Plauti I, 3, 2.

57. *Trinummo*] Plauti II, 4, 54. **Ferentarium.... intellego**] Hunc totum versum addidi ex Plauto, suadente Spengelio. In libris Varonis excidit, quod oculi scribae a priore ad alterum v. *ferentarium* aberrarunt. *id est inane*†] Satis habui signum corruptae lectionis apponere, quando ea, quae nunc leguntur, neque intelligo neque emendare

aut quod ferentarii equites hi dicti, quì ea modi habebant arma quae ferrentur, ut iaculum. Huiusmodi equites pictos vidi in Aesculapii aede vetere et *ferentarios* adscriptos.

58. In Frivolaria :

Ubi rorarii estis? en sunt. Ubi sunt accensi?

Ecce;

rorarii dicti ab rore, qui bellum committebant ante, ideo quod ante rorat quam pluit. Accensos ministratores Cato esse scribit; potest id ab acciando* ad arbitrium eius quouis minister.

59. Pacuvius:

Quom Deum triportenta

* * *

60. In Mercatore :

*Non tibi istuc magis dividiae 'st quam mihi
hodie fuit;*

Hoc itidem* et in Corollaria Naevius. Dividia ab 342

queo. Ferentarius autem amicus a Plauto non dicitur, cuius sine fructu est amicitia, sed qui promptus est ad opem ferendam. *ferrentur*] i. e. iacerentur, non tenerentur. V. Varro de Vita P. R. III. p. 245, Bip. ex Nonio p. 520. Merc. *adscriptos*] *adscriptum* coni. Fulv. Ursinus. Illud idem significare existimo.

58. *Frivolaria*] Plauti. V. Plauti Com. ed. Bothe T. III. p. 560. fr. 3. Hic versui additur in fine: *nos, satis commode.* De *rorariis* eadem fere Varro scripserat de Vita P. R. III. V. Nonius p. 553. Merc. *ab acciando**] coni. scripsi, non sine dubitatione. *ab accio* Vertranus et Fulv. Ursinus. *ab* (om. b.) *arbitrio nam inde* codd. Quid lateat in *nam inde*, me fugit; nisi forte ultimae literae v. *accie-ndo*, perperam pro compendiis scribendi habitae. Ab acciando accensum dictum esse censet Varro etiam supra VI, 89. Paulo aliter idem Rer. Hum. XX. p. 210. Bip. ex Nonio p. 59. et de Vita P. R. I. I.

59. *triportenta*] Cum hoc vocabulo, de Hecate ut videtur usurpato, in codd. statim coniungitur: *in mercatore.* Quae coniungi non posse et excidisse quaedam, manifestum; sed quanta ea sit lacuna, plane obscurum est.

60. *Mercatore*] Plauti III, 4, 34. Propter volgatam lectionem: *Idem in Mercatore*, hic versus Pacuvii Mercatori adscribitur, qui nullus erat (Bothe P. Sc. L. V, II. p. 28.); et propter sequentia perperam intellecta, idem ponitur etiam inter reliquias Corollariae Naevianae (P. Sc. L. V, II. p. 13.). *Non tibi*] Post h. vv. in codd. iterum legitur *in mercatore.* Apud Plautum scribitur: *Nec tibi, dividiae 'st*] Augustinus. *dividia* (*dividua* b.) *est* codd. *itidem**] coni. *eadem* codd.

dividendo dicta, quod divisio distractio est doloris; itaque idem in *Curculione* ait:

93 *Sed quid tibi est? lien enecat, renes dolent,
Pulmones distrahuntur.*

61. In *Phagone*:

Honos syncerasto perit, pernis, glandio;
344 syncerastum est omnimodum* edulium, antiquo vocabulo Gracco.

(76) 62. In *Parasito pigro*:

Domum ire coepi tramite dextera via;
trames a transverso dictus.

63. In *Fugitivis*:

Age respecta, vide vibices quantas. Iam in-
spexi quid esset;
vibices *excitatum verberibus corpus.

quos in ceteris secutus sum. Haec de vv. *dividia* est accipienda esse liquet. Ceterum haec, sicut illa: *Idem est hoc verbum in Cosmetria Naevii*, §. 54., post adiecta esse, intelligitur etiam ex pronomine *idem*, non ad Naevium, sed ad Plautum respiciente. et] con. Spengelius. est codd. *Curculione*] II, 1, 21. *lien enecat*] b. approbatum a Spengelio. *liene* (lien G. line H.) negat (negant H.) codd. *lien necat* legitur apud Plautum. Post v. *distrahuntur* unus cod. B. adscriptum habet: *Parum deest*.

61. *Phagone*] scripsit Pius. *pagone* codd. Olim h. l. fuisse *Pulti-phagonidis* nomen, eoque nomine Plauti Poenulum significatum esse, atque huic fabulae reddendum esse versum a Varrone servatum, sed in Plauti exemplaribus omissum, sibi persuaserat Osannus, cum *Analect.* p. 163. scriberet. In fragmentis Plauti hoc habetur apud Bothium T. III. p. 562. *perit*] periit con. Spengelius, non temere. *glandio*] Pius. *gladios* codd., sed om., ut videtur, a. *omnimodum* edulium*] con. *omne medullium* (*medulum* GH. *medullum* b.) codd. Quam lectionem ortam esse putavi ex: *omni^o edulium*. Vocabulum *omnimodum* Appuleius ex antiquioribus hausisse videtur. *omne edulium* vg.

62. *Parasito pigro*] Plauti Com. ed. Bothe T. III. p. 562. ubi hic versus continuo post illum, qui infra VII, 77. extat, scribitur. *dextera*] G. *dextra* cett. codd.

63. *Fugitivis*] Plauti Com. ed. Bothe T. III. p. 560. Aliter Scalliger. *Age respecta*] con. Turnebus. a (e G.) *gerge* (*grege* H. *gerge* a.) *specta* codd. *vibices*] vg. *vivices* (*in vices* b.) codd. Item loco inferiore. **excitatum*] Ante h. v. in codd. additum est *alii*, quod qui ex margine translatus sit, Turnebus iam exputare studebat.

64. In Cistellaria:

*Non quasi nunc haec sunt hic limaces lividae?*³⁴⁵
 limax a limo, quod ibi vivit.

Diobolares, schoenicolae, miraculae;
 diobolares a binis obolis. Schoenicolae ab
 schoeno, nugatorio unguento. Miraculae a miris,
 id est monstris, a quo Accius ait personas distortas³⁴⁶
 oribus deformis *miriones*.

65. Ibidem:

Scratiae, scrupipedae, strittabillae, tantulae;*
 ab excreando *scratias* hic adsignificat. *Scrupipe-*
das Aurelius scribit ab *scauripeda*; *Iuventius comicus*³⁴⁷

64. *Cistellaria*] codd. nisi quod *cistalaria* F. *Clitellaria* Scaliger.
 Equidem nil muto, licet nunc in ea fabula non extent hi versus. Certe
Clitellariam invehere nolui, quoniam post tres versus ex hac fabula ad-
 ductos et explicatos §. 66, locus ex *Astraba*, i. e. ex *Clitellaria*, affertur.
 Qui versus si ex eadem fuisset fabula atque priores tres, non addidisset,
 credo, nomen eius scriptor. Neve quis putet, omnes hos quattuor versus
 coniunctos fuisse: illi tres, ex *Cistellaria*, de meretricibus scripti sunt, et
 iambico metro; quartus, ex *Astraba*, de uxoribus et trochaico. Ceterum
 omnes quattuor versus inter fragmenta *Clitellariae* s. *Astrabae* recensentur.
 ap. *Bothium*, *Plauti Com. T. III.* p. 553. haec] hae coni. *Spengelius*.
 Illud eodem sensu dictum est. V. ann. ad V, 98. *Diobolares*] vg.
diobolares Fa. sicut postea omnes codd. om. versum *GHb.* *Diobolares*
 legitur in hoc versu apud *Festum* p. 256. *Lindem.* *schoenicolae*]
Turnebus. scenicolae F. *scenicole* a. *schoeniculae* *Festus*. Postea *sche-*
nicolae F. *scernicolae* H. *schenicolis* Ga. corruptius b. a binis
obolis] *Victorius. sabini sobolis* codd. unguento] b. ut videtur,
 sicut *Victorius. nungento* FGa. *nungendo* H. Unguentum pessimi generis
 dicit *Festus*. *Accius*] Adde h. l. fragmentis, ap. *Bothium* P. Sc. L.
 V, II. p. 252.

65. *Ibidem*] i. e. in *Cistellaria*. At *Gellius* III, 3. et *Nonius* p.
 169. versum ex *Nervolaria* *Plauti* exscribunt hunc:

Scraptae, scrupedae, scrittivellae, sordidae;
 nam huc fere vestigia codd. in utroque scriptore ducunt; atque ex eodem
 versu *Festus* p. 148. et 258. *Lindem. scraptas* habet pro nugatoriis et
 despiciendis mulieribus. Equidem non eo cursum direxi, ut ad hanc for-
 mam etiam *Varronis* lectionem exigerem, quem puto similem quidem me-
 reticum descriptionem, atque illam in *Nervolaria*, ante oculos habuisse,
 neque eandem tamen. Itaque, quid in *Varrone* legendum sit, ex ipsius
 codd. vestigiis investigare studui. *scratiae, scrupipedae*, strittabillae*].
 scripsi. Codd. lectio haec est: *scraties (stracies b.) ruppae (ruppe ab.)*
ides (idest Ga. i. b.) ritabile (rittabillae F.). Scilicet primae secundi et
 tertii v. litterae accreverunt antecedentium extremis syllabis. *scratias*
hic] coni. *scraties* sic codd. adsignificat] F. ut vg. asignificata
 cett. *Scrupipedas*] scripsi. *scruppidas* F. *scruppidam* Ga. *scrupi-*
dam Hb. ab *scauripeda*] scripsi, cum *Bothio* P. Sc. L. V, II. p. 218.

dicebat a vermiculo piloso, qui solet esse in fronde cum multis pedibus; Valerius a pede ac scrupaea. Ex eo Acci positum curiosa†; itaque est in Melanippa:

Reicis abs te religionem, ut scrupream imponas tibi*.*

⁵⁴⁸ Strittabillas a strittilando; strittare ab eo qui sistit aegre.

66. In Astraba:

Axitiosae annonam caram e vili concinnant viris.

Itidem* in Sitellitergo idem ait:

Mulier es, uxor — Cuia vis? — Ego novi, scio axitiosam.

Sic Claudius scribit:

⁵⁴⁹ *Axitiosas demonstrari consupplicatrices.*

Ab agendo axitiosas; ut ab una faciundo factiosae, sic ab una agendo actiosae et axitiosae dictae.

67. In Cesistione:

auscauripeda H. *auscaripeda* G. *auscauripedia* a. *auscauripedam* Turnebi cod. *tuscauripeda* F. unde Spengelius: ut *scauripeda*, om. b. dicebat] ducebat scribere iubet Bothe P. Sc. L. V, II. p. 95. Sed Varro non solet sic. *Acci positum curiosa†*] codd., nisi quod accii G. *atta* b. Quae reddidi, cum satis probabilis emendandi ratio non suppeteret. Quaedam excidisse post *Acci* putat Spengelius. Fortasse scribendum: *ex eo Accius posuit in curiosa*. *Melanippa*] scripsi. *menalippa*, noto errore, codd., nisi quod *penalippa* a. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 218. ut] atque deinde tibi*] coni. addidi, propter sensum et metrum. *strittabillas*] H. *scriittabillas* F. *stritabilas* G. *strutabilas* a. *scrutabilids* b. *strittilando*] cod. B. *strettillando* F. *stretilando* G. *stretillando* a. *scrutillando* b. *attrettando* H. *strittare*] Fa. *stritare* GH. *scitare* b.

66. *Astraba*] ab. ut videtur, sicut vg. *astriba* FH. *ascriba* G. *Axitiosae*] Aldus. ac *sitiose* FGHb. *exitiose* a. Itidem*] coni. idem G. ideo cett. codd. *Sitellitergo*] b. *sitelli tergo* FGa. *sitellitergo* H. *Sitellitergus* est, qui situlas s. sitellas tergit. Idem nomen redde Feste p. 278. Lindem. ubi *Site litergo* esse videtur in libro ms. *Scytham liturgum* sibi effinxit Scaliger, quem cum alii secuntur, tum Bothe Plauti Com. T. III. p. 563. *Mulier es, uxor — Cuia vis?*] scripsi obsecutus Scaligero, nisi quod huc extremum v. *vir* est. *muliers* uxorculavit (exorculavit G. *usarcularit* b.) codd. Pronunciandum est: *cuia*. *axitiosam*] Aldus. ac *sitio* (acscio Gb. *axitio* a.) *aquam* codd. *et *axitiosae*] coni. addidi.

67. *In Cesistione*] codd. nisi quod *incesistio* est b. Nomen Plar-

Da² sribula aut de lumbo obscoena viscera;
sribula, ut Opilius scribit, circum coxendices sunt ³⁵⁰
bovis; id Graecum est ab eius loci versura.

68. In Nervolaria:

Scobina ego illum actutum adraserim;*
scobinam a scobe; lima enim materia fabrilis est. ⁹⁴

69. In Poenulo:

Vinceretis cervum cursu vel gralatorem gradu;
gralator a gradu magno dictus.

70. In Truculento:

Sine virtute argutum civem mihi habeam pro
praefica;
praefica dicta, ut Aurelius scribit, mulier, ad ³⁵¹
luctum* quae conduceretur, quae ante domum mortui
laudeis eius caneret. Hoc factitatum Aristoteles scribit
in libro qui inscribitur *νόμιμα βαρβαρικά*. Quibus
testimonium est, quod fretum est† Naevii:

tinae, ut videtur, fabulae aliunde non cognitum. Hinc *Gastrione s.*
Gastrone coni. Scaliger. Plauti Com. ed. Bothe T. III. p. 561. *Da²*
sribula] conieci. *distribula* codd. nisi quod *deisc¹ bula* b. *aut*
Scioppius. ut codd. *obscoena viscera*] coni. scripsi. *obscoenabis*
(*obscaenabis* GH. *observabis* b.) *cera* (quod v. coniungitur cum sequenti)
codd. De *biscera* scripto pro *viscera* dixi in Praefatione. Cf. ann. ad
huius §. ultima vv. *coenabis* *Chaerea* Turnebus, non feliciter; sed alii
infelicius. *coxendices*] vg. *coxa indices* (*radices* b.) codd. De
carne strebula v. Comment. Festi p. 681. Lindem. *bovis*] Scioppius.
vobis Fa. (Sic in codice Gaii *vobes* scriptum pro *boves*. V. Goescheni
index siglarum p. XXXVII.). *nobis* cett.

68. In Nervolaria] vg. *intervolaria* F. in *ervolaria* GHab.
Plauti Com. ed. Bothe T. III. p. 561. *Scobina*] Scioppius. *scobinam*
codd. incommode, nam scobina lima est, qua raditur. *illum*] *illam*
H. lima Turnebus, quod multis placuit. *adraserim**] coni. *adrasi*
(*arrasi* b.) enim codd.

69. Poenulo] Plauti III, 1, 27. *cervum cursu*] *Aldus*. *cir-*
cum curso codd.

70. Truculento] Plauti II, 6, 14. *praefica;*] ex Plauto
addidit Spengelius. om. codd. excepto b. ut videtur. *ad luctum*]
scripsi ex cont. Turnebi. ab *luco* FGH. *aluco* a: *a luco* b. *νόμιμα*
βαρβαρικά] Turnebus. *nomina barbarica* (*barbara* H.) codd. *quod*
fretum est†] codd. sine sensu. Plerique de Naeviana comedia Freto
cogitant, quo nomine Plautina fabula inscripta est. Bothe P. Sc. L. V, II.
p. 26. Mihi aliud nomen latere videtur; fortasse QUADRIGEMINIS,

*Haec quidem, hercle, opinor, praefica est; nam
mortuum collaudat.*

Claudius scribit: quae praeficeretur ancillis quemad-
552 modum lamentarentur, praefica est dicta. Utrumque
(77) ostendit a praefectione praeficam dictam.

71. Apud Ennium:

*decem Coclites, ques montibus summis
Rhipaeis fodere;*

ab oculo Cocles ut ocles dictus, qui unum haberet
oculum; quocirca in Curculione est:

*De Coclitum prosapia te esse arbitror;
Nam hi sunt unoculi.*

555 72. Nunc de temporibus dicam. Quod est apud
4 Cassium:

*Nocte intempesta nostram devenit domum;
nox intempesta dicta ab tempestate; tempestas
ab tempore; nox intempesta quo tempore nihil agitur.*

73. *Quid noctis videtur in altisono
Caeli clipeo? Temo superat
Stellas sublime etiam cogens
Atque etiam noctis iter.*

Hic multam noctem ostendere volt a temonis motu;
554 sed temo unde et cur dicatur, latet. Arbitror anti-
quos rusticos primum notasse quaedam in caelo signa

quae literae non multum distant a QUOD FRETUMEST. *hercle]*
mehercle Festus, qui eundem Naevii versum exhibet p. 122. Lindem.
nam] quae sic Festus.

71. *Ennium]* Hunc versum Merula posuit Ann. IV, 4. p. 63. E. S.
loco incommodo. *ques]* Scaliger. *quas* codd. *Rhipaeis]* scripsi.
rhipeis G. *ripheis* b. *ripeis* cett. *fodere]* a. *federe* Fb. *foedere*
GH. Sermo est de Arimaspiis s. Unoculis, qui vicini Hyperboreorum, in
Rhipaeis montibus, aurum Grypibus egeptum fodiebant. *Curculione]*
Plauti III, 1, 23. *te]* b. ut videtur, sicut vg. om. cett. codd.

72. *Cassium]* codd. C. *Actium* Turnebus, et multj; parum proba-
biliter, ut monui in annot. ad VI, 7., quo loco idem versum legitur.

73. *Quid noctis]* Ex Ennii Iphigenia. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 50.
Verba: *Quid noctis . . . clipeo?* Agamemnonis esse, supra V, 19. signi-
ficavit Varro; reliqua Seni tribuenda, ut apud Euripidem Iphig. Aul. 6.
Temp . . . stellas] Apud Festum s. v. septentriones p. 260. Lind. haec
leguntur: *Ennius: Superat [temo stellas]. etiam cogens]* coni. scripsi.

quae praeter alia erant insignia, atque ad aliquem usum, ut* culturae tempus designandum, convenire animadvertebantur. 74. Eius signa sunt, quod has septem stellās Graeci, ut Homerus, vocant "Ἀμαξάν, et propinquum eius signum, Βωώτην; nostri eas septem⁹⁵ stellās, boves et temonem et prope eas axem. Triones enim boves appellantur a bubulcis etiam nunc³⁵⁵ maxime quom arant terram; e quis ut dicti *valentes glebarii* qui facile proscindunt glebas, sic omnis qui terram arabant, a terra terriones, unde triones ut dicerentur E detrīto. 75. Temo dictus a tenendo; is enim continet iugum. Et plaustrum appellatum, a parte totum, ut multa. Possunt triones dicti septem, quod ita sitae stellae, ut ternae trigona faciant.

76. *Aiax**, quod lumen, iubarne in caelo cerno? Iubar dicitur stella, Lucifer quae in summo†, quod³⁵⁶ habet lumen diffusum, ut leo in capite iubam. Huius

cogens (agens Gab.) etiam codd. *cogens* ante sublime posuit Scaliger. ut*) coni. addidi. ad ante tempus inserit Turnebus.

74. Βωώτην] vg. *booten* F. βοοτες H. βοοτεῖα a. om. Gb. *boves et temonem*] Haec ita intellexi ut ponerem, *boves* dictas esse earum stellarum, quae sunt in cauda Ursae, duas (*Mizar* et *Benetnasch* apud Arabes), tertiam (*Alioth*) pro temone habitam esse, reliquas quattuor axem effecisse. enim] b. enim et cett. codd. *valentes glebarii*] utrumque vocabulum ex poeta desumptum esse putavi. omnis] F. et ab. ut vid. omnes cett. V. ann. ad V, 5. unde triones] Varronis locum respiciunt Servius in Aen. III, 516. et Festus p. 260. Lindem. ut dicerentur E detrīto] Augustinus in marg. ex libro. ut (om. b.) dicerentur de tritu codd., exc. G. qui ea omnia om. Hoc si Varro scripsisset, explicarem: quasi dicerentur a terendo; sed offendit omissum si et prae-verbii de usus. Cum illo, quod posui, cf. V, 136. postea irpices S detrīto (ubi perperam detrīta habent FH., nam Varroni literarum nomina neutrius sunt generis), et VII, 97. e quo S extritum.

75. dicti] GHab. dici vg. De F. dubito. Illud recte dici, monitum est in annot. ad V, 38. trigona] Etiam horum vestigium est apud Festum p. 260. Lind.

76. *Aiax**, quod] aliquod codd. nisi quod aliquot G. Illud posui cum Popma, quanquam non satis certus de ea lectione. Apud Ennium quod est coni. Spengelius. Cf. supra VI, 6. 81. quae in summo†] codd. nisi quod om. b. ut vid. Haec nondum probabili ratione emendata sunt. Excidisse versum existimo, in hunc modum scriptum: *stella, Lucifer quae, in summo* [noctis (cf. summum diei VI, 4.) cum apparet, appellatur, cum post solis occasum, l'esperugo]. Verborum dispositionem non mirabitur, qui Varronem noverit. Omnino cum h. l. contendendus est

ortus significat circiter esse extremam noctem; itaque ait Pacuvius;

exorto iubare, noctis decurso itinere,

77. Apud Plautum in Parasito Pigo:

inde hic bene potus primo crepusculo;

crepusculum ab Sabinis, quod id dubium tempus noctis an diei sit. Itaque in Condalio est:

557 *Tam crepusculo, fere ut amant, lampades accendite.*

(78) Ideo dubiae res creperae dictae,

78. In Trinummo:

Concubium sit noctis priusquam ad postremum perveneris;

concubium a concubitu dormiendi causa dictum.

79. In Asinaria:

Videbitur, factum volo; at redito huc conticinio;

558 *putem a conticiscendo conticinium, sive, ut Opilius scribit, ab eo quom conticuerunt homines.*

5 80. Nunc de his rebus, quae adsignificant ali-
quod tempus, quom dicuntur aut fiunt, dicam.

Apud Accium;

alter VI, 6., et de temporibus noctis Varro ap. Serv. in Aen. II, 268, Pacuvius] V. supra VI, 6.

77. *Parasito Pigo*] Plauti Com. ed. Bothe T. III. p. 562. *bene potus*] Pius. *denepotus* (iunctis sive semotis syllabis) codd. *primo*] *primulo* Scaliger, propter verbum. *crepusculum*] *dictum*, quod vg. additur, ex bonis codd. solus habere videtur F. *quod*] coni. *et* codd. Cf. supra VI, 5. *Condalio*] Plauti com. ed. Bothe T. III. p. 558. *Tam*] *tua* Turnebi cod. Ceterum in huius versus lectione librorum summus est consensus. Sed sensum eius non crepusculum, sed crassae occultant tenebrae.

78. *Trinummo*] Plauti IV, 2, 44. *ad*] ex Plauti libris additum est. om. Varronis codd.

79. *Asinaria*] Plauti III, 3, 95. *at redito huc*] scripsi. *ad* (at G. id H. om. b.) *reditu* (*redditu* huc G. *reditum* H. *reditum a redditu* b.) codd. *huc*, quod Plauti libri habent, servavit G., cum in ceteris codd. p. propter sequens v. absumptum sit, et u solum remanserit. Cf. VI, 7, *conticiscendo*] Gab. ut videtur. *contiscendo* FH. *conticiscendo* vg. Illud Plauto familiare est.

80. *Accium*] Sic Servius Danielis in Aen. IX, 622. p. 536. ed. Lion,

*Reciproca tendens nervo equino concita
Tela;*

reciproca est, quom unde quid profectum, redit eo.
Ab recipere reciprocare fictum; aut, quod poscere
procare dictum.

81. Apud Plautum:

359

Ut transversus, non proversus cedit quasi can-
cer solet;

proversus* dicitur ab eo, quod in id quo it* est
versus, et ideo qui exit in vestibulum, quod est ante
domum; prodire et procedere; quod cum leno
non faceret, sed secundum parietem transversus iret,
dixit: *ut transversus cedit quasi cancer, non pro-*
versus ut homo.

82. Apud Ennium:

360

Andromachae nomen qui indidit, recte indidit;

item:

Quapropter Parim pastores nunc Alexandrum
vocant.

Imitari dum voluit Euripidem et ponere *ἔτυμον*, est
lapsus. Nam Euripides quod Graeca posuit, *ἔτυμα*
sunt aperta. Ille ait, ideo nomen additum Androma-
chae, quod *ἀνδρὶ μάχεται*: hoc Ennii quis potest 361
intelligere viro adversam* significare:

Accius Philoctete: Tendens nervo equino concita tela. Bothe P. Sc. L.
V, I. p. 233. *Reciproca*] Haec Accius docte scripsit; Philoctetae
enim arcus erat Hercules; Hercules arcus Scythicus (Theocritus XIII, 56.
cum Scholiis), Scythicus *πυλιντονος* (Aeschyl. Choeph. 159.) i. e. recipro-
cus. Et cf. Sophocl. Trach. 511. *procare*] vg. *progare* Hb. *pro-*
rogare FGa. Hoc posterius etymon probat Festus p. 136. 229. Lindem.

81. *Plautum*] Pseudolo IV, 1, 45. Plauti libros ex Varrone cor-
rigendos esse monuit Spengelius. *transversus*] b. ut vid., sicut vg.
transversum cett. codd. *proversus*] con. addidit Spengelius. om.
codd. *quo it**] con. *quod* codd. *leno*] b. ut videtur, sicut
Aldus. *leno* GHa, *lenio* F.

82. *Ennium*] Prior versus ex Andromache, ut videtur. Bothe P.
Sc. L. V, 1. p. 34. Alter est ex Alexandro, cuius de argumento in annot.
ad VI, 83. monebatur. Bothe l. l. p. 34. *recte*] Victorius. *recte ei*
codd. Sed iidem infra in eodem versu ei om. *ἀνδρὶ μάχεται*] Aldus.
Andrimachete F. *andromachete* a. *Andromache* GH. om. b. *viro*
adversam] con. *inversum* FGab. *versum* H.

Andromachae nomen qui indidit, recte indidit;
aut Alexandrum ab eo appellatum in Graecia, qui Paris
fuisset, a quo Herculem quoque cognominatum Alexi-
cæcon, ab eo quod defensor esset hominum.

83. Apud Accium:

*Iamque auroram rutilare procul
Cerno;*

aurora dicitur ante solis ortum, ab eo quod ab igni
solis tum aureo aër aurescat. Quod addit rutilare,
est ab eodem colore; aurei enim rutili, et inde etiam
mulieres valde rufae rutilae dictae.

562

84. Apud Terentium:

Scortatur, potat, olet unguenta de meo;

scortari est saepius meretriculam ducere quae dicta
a pelle; id enim non solum antiqui dicebant scor-
tum, sed etiam nunc dicimus scortea ea, quae ex
(79) corio ac pellibus sunt facta; inde* in aliquot sacris
ac sacellis scriptum habemus:

*Ne quid scortum adhibeatur ideo ne morticinum
quid adsit.*

In Atellanis licet animadvertere rusticos dicere se ad-
duxisse pro scorto pelliculam.

563

85. Apud Accium:

97

Multis nomen vestrum numenque ciendo;

numen dicunt esse imperium, dictum ab nutu; numina
sunt, quouis imperium maxumum esse videatur; itaque
in Iove hoc et Homerus et aliquotiens Livius.

83. *Accium*] ex incerta fabula. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 252. fr.
26. Versum hunc non hoc loco a Varrone positum esse videri, dixi in
Praefatione. *aurescat*] GHab. *aurescit* F. ut vg. *etiam*] vg.
enim codd. excepto a. ut vid. Eadem vocabula permutata invenimus VII,
17. *Ennio* coni. Spengelius.

84. *Terentium*] Adelph. I, 2, 37. ubi modestius pro *scortatur*
scriptum est *obsonat*: cuius differentiae causas investigare lubrica est
quaestio. *inde**] vg. om. codd. *ne quid scortum*] cf. Ovid. F.
I, 629. *In Atellanis*] Bothe P. Sc. L. V, II. p. 276.

85. *Accium*] ex incerta fabula. Bothe P. Sc. L. V, I. pag. 250.
dicunt esse] *dicunt antiqui* b. *numina**] coni. scripsi. *omnia* GHab.
omina fort. F. *quouis*] scripsi. *eius* codd. *eius cuius* ex Ald. vg.

86. Apud Plautum:

Si unum epityrum estur insane bene;

epityrum vocabulum est cibi quo frequentius Sicilia³⁶⁴ quam Italia usa. Id edi* vehementer quom vellet dicere, dicit insane, quod insani faciunt omnia vehementer.

87. Apud Pacuvium:

Flexanima tanquam lymphata aut Bacchi sacris Commota*;*

lymphata* dicta a lymphā; lymphā* a nympha, ut, quod apud Graecos Θέτις, apud Ennium:

Thelis illi mater.*

In Graecia commota mente quos nympholemptos³⁶⁵ appellant, ab eo lymphatos dixerunt nostri. Bacchi:

aliquotiens] vg. *alius aliquotiens* codd. V, I. p. 21.

Livius] Bothe P. Sc. L. -

86. *Plautum]* Mil. glor. I, 1, 24. Quem versum ex Plauti libris sic constituit Lindemannus: *Ni unum epityrum apud illum esuriam insane bene.* *estur]* *estuer* codd. nisi quod *aestuer* GH. Illud ex cod. B. et ed. princ. positum est; et crediderim, hanc sive similem formam etiam Plauto reddendam esse. *epityrum]* vg. *epytira* FGa. *epitira* H. *epithira* b. Illud ex Plauto sumptum, sed notandum tamen, etiam in Plauti melioribus libris *epityra* potius extare quam *epityrum*. Nam sic Camerarii alter codex: *Ni unum epytyr aut apud illa ensluriensane bene.* *edi*]* coni. addidi.

87. *Pacuvium]* Iidem versus pleniores extant apud Ciceron. de divin. I, 36, 80. Teucro tragoediae adscribuntur, non temere. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 143. *flexanima tanquam]* vg. *flexanimat* (*flexanima* a. *flexarant* b.) *aquam* (*aqua* a.) codd. **aut . . . Commota*]* Haec ex Cicerone addenda esse vidit iam Turnebus. In codd. una cum sequenti v. *lymphata** exciderunt. *lymphā*]* etiam hoc v. excidit in codd.; addidit Spengelius. *Thelis*]* coni. Turnebus. *Thetis* codd. Sed Ennii versum hacpropter tantum adduci, ut Thetis exemplum esset Nereidos nymphae, subabsurdum foret. Contra poterat *Thelis*, quam antiquiores pro Thetide dixerunt, adhiberi ut exemplum L literae a Romanis aliis literis substitutae. Similiter factum a Varrone de R. R. III, 9, 19.: *quod antiqui ut Thetin Thelim dicebant, sic Medicam Melicam vocabant.* Ennii fragm. p. 219. Hess. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 68. *nympholemptos]* scripsi. *Lympholemptos* F. *lympholentus* GH. *limpholentos* ab. *λυφοληντος* Victorius, sed Graecarum literarum nullum in codd. vestigium, atque lympham sic a Graecis dictam esse, Varronis menti repugnat. Neque repudianda erat m litera in nympholemptos, hausta illa ex Alexandrina Graecitate, cuius fuisse *λημντος* et *λημφθεις*, nunc et tituli docuerunt et *lifer* *dixerunt]* om. b., quod probat Spengelius p. XIV. Cf. ad H. I. Doederlinius Etym. et Synon. L. L. V. II. p. 15. contra Varronem

est Liber, quoniam comites Bacchae. Et vinum in Hispania baccha.

88. Origo in his omnibus Graeca, ut quod apud Pacuvium:

Alcyonis ritu litus pervolgans furor;

³⁶⁶ haec enim avis nunc Graece dicitur ἀλκυών, a nostris alcedo; haec hieme quod pullos dicitur tranquillo mari facere, eos dies alcyonios appellant. Quod est in versu *alcyonis ritu*, id est eius instituto, ut quom aruspex praecipit, ut suo quisque ritu sacrificium faciat, et nos dicimus XII viros Graeco ritu sacra, non Romano facere. Quod enim fit rite, id ratum ac rectum est; ab eo Accius:

recte perfectis sacris

Volt accipi.

⁵⁶⁷ 89. Apud Ennium:

Si voles advortere animum, comiter monstrabitur; comiter: hilare ac lubenter, quoniam origo Graeca κῶμος; inde commissatio Latine dicta; et in Graecia, ut quidam scribunt, comodia.

90. Apud Atilium;

Cape, caede, lide, come, conde;

disputans. *est*] scripsit Spengelius. *et* codd. *Bacchae*] vg. ante h. v. *a* inserunt codd. *baccha*] *bacca* Fa.

88. *pervolgans*] *pervolans* a., quod Hadr. Iunius voluerat. Sed illud Lucretii simili usu satis defenditur. *furor*] *feror* coni. Victorius, Turnebus, Scaliger, qui confert Apollon. Rh. IV, 363. *alcyonios*] ed. princ. *alcyonis* ab. *alcyona* FG. *altiona* H. XII] Fab. *duodecim* GH. Sed hi viri Sibyllinis libris inspiciendis et Apollinaribus sacris faciundis constituti cum usque ad Caesarem XV fuissent, hic anno ab u. c. DCCVII. unum addidit. V. Dio Cass. XLII, 51. et XLIII, 51. Hinc probabile a Varrone scriptum esse: *XVI viros*. Cf. Praefatio. *Accius*] Trachiniis tribuit Scaliger, incerta coniectura. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 247.

89. *Ennium*] ex incerta fabula. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 68. fr. 9. *comissatio*] vg. *comisatio* FGa. *comessatio* G. *comisacio* b. *comodia*] scripsi. *comodiam* Fa. *comoediam* GH. *comediam* b.

90. *Atilium*] Bothe P. Sc. L. V, II. p. 36. *lide*] codd., idque retinui, quanquam unicum huius verbi non compositi exemplum. Lido factum est ex v. laedo, eadem permutatione vocalium, quae est in v. fligo, orto ex FLAGO (unde flāgrum et flāgitium). Itaque haec vocalium violatio, quam vocant antiqui grammatici, quae in componendis vocabulis

cape, unde accipe; sed hoc in proximo libro re-⁵⁶⁸
tractandum. ⁹⁸

91. Apud Pacuvium:

nulla res neque

Cicurare, neque mederi potis est, neque

Reficere;

cicurare mansuefacere; quod enim a fero discretum, id dicitur cicur, et ideo dictum: *cicur ingenium obtineo*, mansuetum; a quo Veturii quoque nobiles cognominati Cicurii. Hinc natum a cicco cicur vi-(80) detur. Ciccum dicebant membranam tenuem, quae est ut in malo Punico discrimen; a quo etiam Plautus dicit:

*quod volt elenchum**: *ciccum non interduo.*

⁵⁶⁹

92. Apud Naevium:

Eccum venire video ferme iniuria;

ferme dicitur quod nunc fere; utrumque dictum a ferendo, quod id quod fertur, est in motu atque adventat.

93. Apud Plautum:

Euax, iurgio uxorem tandem abegi ab ianua;

euax verbum nihil significat, sed effutitium naturaliter est, ut apud Ennium:

Hehae, ipse clipeus cecidit;

³⁷⁰

observari solet, interdum etiam in simplicibus reperitur. *in proximo libro*] i. e. octavo, qui contra analogiam scriptus est; in quo illa vocalium violatio in exemplis anomaliae adhibita esse videtur.

91. *Pacuvium*] ex incerta fabula. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 149. fr. 8. *mederi]* *maderis* Scaliger, apte ad versum. *Hinc natum]* scripsi. *innatum* codd. *dicat]* unus om. H. *elenchum**] i. e. magnum unionem. Erui hoc mihi posse videbatur ex lectione codd. *dent-sum*. Versus fragmentis Plauti accensendus est, nam qui legitur in Rudente II, 7, 22., ab hoc diversus est,

92. *Naevium*] ex incerta fabula. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 92. fr. 2. *Eccum]* vg. *ciccum* FGHa. *circum* b.

93. *Plautum*] *Menaechm.* I, 2, 18. ubi scribitur: *Euax, iurgio hercle tandem uxorem abegi ab ianua*. Varronis lectio fortasse an hiatus admissio defendi possit. *abegi ab]* vg. *ab* (a G. a' a) *regia* codd. *Ennium*] ex incerta fabula. Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 68. fr. 10. *Ennium]*

apud Ennium:

Eheu, mea puella, spei quidem id successit* tibi;*

apud Pompilium:

Heu, qua me causa, Fortuna, infeste premis?

Quod ait iurgio, id est litibus; itaque quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis; ideo in actionibus videmus dici:

Quam rem sive mi litem dicere oportet;

⁵⁷¹ ex quo licet videre iurgare esse ab iure dictum, quom quis iure litigaret; a quo obiurgat is qui id facit iuste.

94. Apud Lucilium*:

Atque aliquos ibus ab rebus clepsere foro qui.

Clepsere dixit, unde etiam alii clepere, id est corripere; quorum origo a clam, ut sit dictum clapere, unde clepere, ex E A commutato, ut multa. Potest vel a Graeco dictum κλέπτειν.

95. Apud Matium:

codd. Quae nominis iteratio cum offendant, ab interpolatore positum est Naevium. Videtur in fragmentis utriusque poetae omissum esse. *Eheu*] v.g. *hau* b. *heu* cett. codd. Illud assumpsi, tum ad versum quadratum explendum, tum ne eiusdem effutitii vocabuli duo afferrentur exempla. *spei**] con. *spe* FGa. *saepe* H. *sēpe* b. Nota locutio: hoc *spei* succedit. Atque antiquiores *spēi*, ut *rēi*, *fidēi*. *quidem id non liquescit. successit**] con. *succensit* GH. *succenset* Fa. *succenses* b. *Pompilium*] Poeta nunc ignotus. *in actionibus*] Hanc formulam iuris respicit Cicero pro Murena 12, 27., ubi mirari se simulat, nondum eo pervenisse Ictos, ut certum haberent: *rem an litem dici oporteret*. Monuit de ea re Turnebus. *mi litem*] *militem* codd. *mi* retinui cum Spengelio, cum Plautus interdum *mihi decet*: unde verisimile fit, etiam *mihi oportet* dici potuisse.

94. *Lucilium*] Vertranius, Scaliger. *Lucretium* codd. V. de hac nominum confusione ann. ad V, 17. *Lucilii reliquiae* ed. Fr. Dousa p. 22. Inc. 184. *ibus*] Scaliger. *ibi*. codd. De confusione harum terminationum v. ann. ad VI, 25. *ibus* pro iis innotuit ex Ennio, Pomponio, Titinnio, Plauto, qui etiam *ibus*, contractum ex *iibus*, habet. *clepsere*] non est h. l. perfectum, sed praesentis infinitivus modus, quantum ex Varronis ipsis sequentibus verbis intelligi potest. Cf. G. Hermann. Opusc. III. p. 119. *foro qui*] *foroque* con. Scaliger. Sed totius versus sensus obscurior est. *ex E A*] scripsi, partim volgatam sequens lectionem. *et ea* b. *et ex ea* cett. codd. *commutato*] v.g. *commutatio* codd.

95. *Matium*] Iliadis interpretem. Locus videtur sumptus esse ex Iliad. I, 56. κήδετο γὰρ Λαυαῶν ὅτι ἔα Θνήσκοντες ἑρᾶτο. Aliter Scaliger.

Corpora Graiorum maerebat mandier igni; ³⁷²
dictum mandier a mandendo, unde manducari, a
quo in Atellanis apud Dossenum* vocant Manducum.⁹⁹

96. Apud Matium:

Obscaeni interpretes funestique ominis auctor;
obscaenum dictum ab scaena; ea, ut Graeci, σκηνή*,
ut Accius scribit, scena. In pluribus verbis A ante E
alii ponunt, alii non; ut quod partim dicunt sceptrum,
partim scaeptrum; alii Plauti Faeneratricem,³⁷³
alii Feneratricem; sic faenisicia ac fenisicia,
ac rustici Pappum Mesium, non Maesium, a quo
Lucilius scribit:

Cecilius Pretor ne rusticus fiat.*

Quare turpe ideo obscaenum, quod, nisi in scaenam,

Cf. Wernsdorf. P. L. M. T. IV, II. p. 570. *maerebat*] scripsi. *maerebat* codd. praeter a., qui *mirabar*. Deponentis *moereri* nullum exemplum est praeter lectionem quorundam codd. in Ciceron. pro Sestio 39, 84. in *Atellanis*] Bothe P. Sc. L. V, II. p. 276. *apud Dossenum**] coni. *ad obsenum* (*obsenum* Gb. *obscoenum* H.) codd. *obsonium* vg., quod ab h. l. alienissimum. Nempe in antiquissimo codice scriptum erat: Ap *DOSSENUM* vel Ap *DORSENUM* (nam etiam haec nominis forma extat); hinc factum AD *OBSENUM*. Dossenus, Atellanarum poeta, quantus fuerit *edacibus in parasitis*, ex Horatio scimus; huius generis hominem in *Atellana* qui ludificabatur, vocabant Manducum, quae persona magnis malis et crepitantibus dentibus insignis in pompa Circensium ludorum duci solebat.

96. *Matium*] Wernsdorf. P. L. M. T. IV. p. 571. Sic *Matius* auxisse videtur Iliad. 1, 62. τὴν μάρτυρ ἐπελομεν ἢ ἐεργα. *Obscaeni*] H. ut videtur, sicut vg. *obscaeni* cett. codd. *scaena*] H. *scena* cett. *scena*] *scaena* G. Laudat haec Varronis de scena s. scaena Apulei. de diphth. 12. p. 132. Osann. σκηνή*] coni. addidi. Nempe Graecum vocabulum h. l. excedit in omnibus libris, ut saepe in multis. ut] vg. aut codd. *Accius*] Bothe P. Sc. L. V, I. p. 252. *partim scaeptrum*] ab. ut videtur, sicut ed. princ. om. FGH. *alii Feneratricem*] etiam h. l. ac habet a. oe FGH. om. b. *Mesium*] ed. princ. *maesium* FGHa. *moesium* b. Illud praeferendum erat, etiam propter analogiam v. aedus s. haedus, quod in rure erat *edus*, in Urbe *aedus*. V. V, 97. De persona Atellanarum, rusticae fabulae, loquitur scriptor. *Maesium*] Spengelius. *moesium* FGHa. *moesion* b. *Cecilius*] FG. Cur id retinuerim, statim apparebit. *Pretor**] addidi, Scaligero praeunte, ex Diomede II. p. 447. P., ex quo simul apparet, e ponendum esse pro ae diphthongo. Scilicet Lucilius rusticum hominem ludebat, qui, si praetor factus esset, ne se *Cecilius pretorem* diceret, verendum erat. Lucilii reliquiae ed. Fr. Dousa p. 12. Inc. 97. *ideo*] Ante h. v. ἢ μὴν tollenda erat. *obscaenum*] vg. *obscaenum* a. *obscurum* G. *obserroum* H. *ob servoum* F. *ob servorum* b. *scaenam*] FGa. *scenam* b. *scaena* fort. H. sicut vg. Accusativum servari posse putavi.

palam dici non debet.

374 97. Potest vel ab eo;
quod puerulis turpicula res in collo quaedam suspen-
ditur, ne quid obsit, bonae scaevae causa scaevola
appellata. Ea dicta ab scaeva, id est sinistra, quod
quae sinistra sunt, bona auspicia existimantur. A quo
(81) dicuntur comitia aliudve quid, sinistima*, sinistra
quae nunc sunt. Id a Graeco est, quod hi sinistram
575 vocant *σναιδν*. Quare, quod dixi, obscaenum*
omen est omen turpe. Quod unde* dicitur, omen,
e quo S extritum.

98. Apud Plautum:

*Quia ego antehac te amavi *et mihi amicam
esse crevi;*

crevi* valet constitui; itaque heres, quom constituit
se heredem esse, dicitur cernere, et quom id fecit
crevisse.

99. Apud eundem quod est:

576 *Mihi frequentem operam dedistis;*
valet assiduam. Itaque qui adest, assiduus; ferre
quem operam* oportet, is frequens opponi solet.
Itaque illud quod eadem mulierculae dicunt:

97. puerulis] Turnebus. puerilis codd. bonae] vg. ubonae
FH. umbonae a: ubone Gb. sinistima*] conl. sit dixi (dixit G.
dicitur F.) aut (ut b. de quo obscura tamen sunt quae referuntur) codd.
Ortum id ex prava divisione illius vocabuli SI - NISTIM - A. Dextimum
et sinistimum antiquos dixisse, testis est Festus p. 56. Lindem. cf. p. 260.
Alii ex aut finxerunt ave. sunt] conl. scripsi. est codd. σναιδν]
vg. scean F. sceam G. (cum lacuna) H. vocant (iteratum) a. om. b.
obscaenum*] conl., coactis plane nexu et progressu disputationis Varro-
niana, quae ad versum illum Matii explicandum unice dirigitur. scenum
a. scaevum FH. scevum G. sevum b. unde*] id addunt codd.
quod expunxi. e quo S] scripsi. e (om. a.) quod (om. b.) codd.
De osmine ab ore dicto scripsit Varro VI, 76.

98. Plautum] Cistellaria I, 1, 1. *et . . . crevi] ex Plauto
addita sunt. crevi*] iterum addendum erat propter sensum. Suasit
etiam Spengelius. cernere] Victorius. canere codd. V. supra VI, 81.

99. eundem] in Cistellaria I, 1, 1. quod est: Mihi] Augusti-
nus in marg. quod esimi F. quo desimi G. quo desim H. quod desmi
a. quod sensum b. Mihi, non mi, scripsi, propter Bacchiacorum ver-
sum rationem. ferre] b. ut videtur, sicut vg. ferret cett. codd.
operam*] conl. addidi. Moserum in Annal. Heidelberg. a. 1826. p. 1023.
conl.: ferre quiens quae (h. v. ex vg.) oportet, is frequens. Sed,

Pol istoc quidem nos pretio perfacile est frequentare;*

Ita in prandio nos lepide ac nitide accepisti;
apparet dicere: facile est curare ut assimus, quom'iam ³⁷⁷
bene nos accipias.

100. Apud Ennium:

Decretum fossari corpora telis.*

Hoc verbum Ennii dictum a fodiendo; a quo fossa:

101. Apud Ennium:

vocibus concide, fac is musset obrutus;* 100

mussare dictum, quod muti non amplius quam $\mu\tilde{u}$
dicunt; a quo idem dicit, id quod minimum est:

neque ut aiunt, $\mu\tilde{u}$ facere audent. ³⁷⁸

102. Apud Pacuvium:

*Dei monerint meliora, atque amentiam
Averruncassint;*

ab avertendo averruncare, ut deus qui in eis rebus
praeest, Averruncus. Itaque ab eo precari solent,
ut pericula avertat.

quaquam literas easdem fere agnosco, vim v. frequens desidero in *ferre*
queunte quae oportet. *opponi* codd. dubito an non recte. *eadem*
in Cistellaria 1, 1, 9 - 11. *Pol istoc* ex Plauti libris. Num Varro
haec posuerit, dubium, nam in FGH. tantummodo est o, (in GH. iunctum
cum dicunt), in ab. nihil ante v. quidem. *perfacile* est* con.
per tanti est F. *tanti est* (esse H.) cett. codd. *facile est* Plauti libri;
et idem vocabulum etiam apud Varronem fuisse, ostendit interpretatio
adiecta. *Perfacile est* etiam metro satisfacit, praesertim si *perfaculst*
pronunciabatur.

100. Ennium] Apud Merulam Annal. VI, 42. p. 85. ed. E. S.
*fossari**] scripsi. *est fossari* con. Columna, Ennii fragm. p. 80. ed.
Heasel. *est stare* codd.

101. Ennium] Apud Merulam Annal. VIII, 9. p. 114. ed. E. S.
Sed trochaici potius versus membra agnosco quam hexametri. *fac*
is musset*] con. *facimus et* codd. *face musset* cum Turnebo posuissem,
si sic versus legi satisfactum esset. *idem dicit*] Apud Merulam Annal.
VIII, 26. p. 117. ed. E. S., ubi vv. *Quod minimum*st* coniunguntur cum
versu Baniano, perperam. *id quod*] GHab. *quod id F.*

102. Pacuvium] in Chryse. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 112. fr. 1.
Idem locus a Festo et Nonio laudatur. *ab avertendo*] Turnebus.
a vertendo codd.

103. In Aulularia:

pipulo te differam ante aedis;

id est convicio, declinatum a pipatu pullorum. Multa
 579 ab animalium vocibus tralata in homines, partim quae
 sunt aperta, partim obscura. Perspicua, ut Ennii;
animus cum pectore latrat;

Plauti:

Gannit odiosus omni totae familiae;

Caecilii:

Tantum rem dibalare, ut pro nilo habuerit;

Lucilii:

Haec inquam rudet ex rostris atque eiulitabit;

580 eiusdem:

Quantum hinnitum atque equitatum.

104. Minus aperta, ut Porcii ab lupo:

volitare ululantis;

Ennii a vitulo:

Tibicina maximo labore mugit;

eiusdem a bove:

clamore bovantes;

eiusdem a leone:

pausam fecere fremendi;

eiusdem ab aedo:

581 *Clamor ad caelum volendus per aethera vagit.*

103. Aulularia] Plauti, III, 2, 32. differam] Post h. v.
 hic ex Plauto additur a Vertranio. pipatu] Aldus. piatu codd.
 Ennii] Apud Merulam Annal. X, 12. p. 137. ed. E. S. Plauti] Con.
 ed. Bothe T. III. p. 566. fr. 6. gannit] ogganuit con. Scalig.
 Caecilii] Bothe P. Sc. L. V, II. p. 150. fr. 4. Lucilii] haec plene
 extant apud Nonium s. v. quiritare p. 21. Merc. Lucilii rel. ed. F. Dous.
 VI, 3. p. 38. eiulitabit] Turnebus. heilitabit Fa. heilitabit GE.
 clitabit b. eiulitavit Nonius. eiusdem] ex incerto Satir. libro, apud
 F. Dousam p. 12. fr. 99.

104. aperta, ut] con. Spengelius. aperta con. Augustinus, de
 ante A. Kannium (Koeler Lit. crit. p. 15.). aperiant codd., sed de i
 non constat. om. b. Porcii] De hoc dictum est in annot. ad V, 10.
 Ennii] ex incerta fabula. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 69. fr. 20. De Phryg
 cornu loquitur poeta. clamore bovantes] Haec apud Columellam et
 Merulam ponuntur Ann. XIV. (v. 2. p. 153. ed. E. S.) incertissima coniectura,
 ut multa. pausam fecere] Apud Merulam Annal. XVII, 10. p. 171.
 aedo] a. edo FHb. haedo G. Illud scripsit Varro, nam edo rusticum
 erat. V. V, 97. Clamor ad caelum] Apud Merulam Annal. VIII, 64.

Sueti* a frendice†:

(82)

E frunde fritinni suaviter;*

Mati*

* * *

in Casina a fringuilla:

Quid fringutis? quid istuc tam cupide cupis?

Sueti* a volucribus*:

*ita tradedeqe in re neque in
Iudicium Aesopi nec theatri tritilles†.*

103. In Colace:

582

Nexum

Nexum* Mamilius scribit, omne quod per libram et
res geritur, in quo sint mancipia. Mutius, quae per 101

n. 121. ed. E. S., ubi legitur, quod Scaliger praecepit: *Clamor it ad aelum volitatque per aethera vagor*. At nihil mutandum est, nam etiam is illa corripendi, qua r liquida vocales natura longas fregit, apud antiquiores haud perinde evaluerat. Sueti*] suet (coniunctum cum equ. a) codd. Mihi persuasi nomen poetae hic latuisse eiusdem, de quo Charisius p. 80. P.: *ut Suecius ait in Mido(?)*: *Inter se degularent mnia*. Et idem fortasse Sutrius ille comicus apud Fulgentium. a frendice†] codd. Potest id fuisse nomen aviculae: quanquam ab irundine, quod voluit Scaliger, non multum literis distat. E] coni. addidi. runde] fronde G. et, quod post h. v. codd. addunt, expungi oportuit. ritinni] scripsi. frutinni codd. Cf. Varro ap. Nonium s. v. frigere p. 7. ferc. Mati*] coni. et deinde plura excidisse sumpsi. Maccius Fa. tactius GH. Accius b. ut videtur. De Accio multi cogitavere, sed huius raenomen fuit Lucius. Cf. ann. ad VI, 7. Hic sibi me statim assentientem haberet, qui vocabulum senario proximo explendo idoneum inde exculperet.

E frunde fritinni suaviter 0 — 0 — .

Casina] Plauti (quod nomen addit a.) II, 3, 49. Sueti*] Iterum
unc hominem inveni, amovens sues, lectionem codd. a volucribus*]
oni. avoluerat codd. i. e. a volucrib. a volucris proposuit Spengelius.
a trade tritilles†] Hos versus, qui propter verbum tritillare
reſſen), ab avibus sumptum, adscripti sunt, posui ex codd., praecipue F.,
de. Emendare eos lubricum opus, cum ne sententia quidem loci per-
picua sit. Aesopi iudicium, nescio, an sit illud de scurra porcelli vocem
nitante et rustico, apud Phaedrum Fab. V, 5.

105. Colace] Plauti vel Naevii, sed ut videtur illius. V. Dübner.
N. Archiv. Philol. a. 1830. N. 24. p. 186. Bothe P. Sc. L. V, II. p. 279.
Nexum] Reliqua versus pars excidit eo quod v. nexum postea in initio
xplicationis a Varrone versui additae redibat. Hoc igitur v. bis ponen-
am erat, cum in codd. semel tantum legatur. Mamilius] F. manu-
us GHa. manilius fort. b. Non est veri dissimile significari M' Manilium
os. a. 605. Ictum. Mutius] Est Q. Scaevola Pontifex Cos. a. 659.
lunc Varro omnibus his locis, V, 83. VI, 30. et nostro, intelligit.

aes et libram fiant ut obligentur, praeter quae man-
cipio dentur. Hoc verius esse, ipsum verbum ostendit
de quo quaerit; nam idem quod obligatur per libram
³⁸⁶ neque suum fit, inde nexum dictum. Liber qui suas
operas in servitutem pro pecunia quadam debebat, dum
solveret, nexus vocatur, ut ab aere obaeratus. Hoc
C. Poplilio auctore* Visolo* dictatore sublatum ne fieret,
ut omnis, qui bonam copiam iurarunt, ne essent nexi,
sed soluti.

106. In Casina:

³⁸⁴

*sine amet, sine quod lubet id
Faciatur, quando tibi nil domi delictum est.*

Delictum* dictum ab eo, quod delinquendum non
sit, ut turbida quae sunt delinquantur, ut liquida fiant.
Aurelius scribit delictum esse ab liquido; Claudius
ab eliquato. Si quis alterutrum sequi malet, habebit
auctorem apud Atilium:

*quae] et dentur] correxerit Niebuhrius R. H. T. I. p. 602. ed. sec. quam
et detur codd. nexum dictum] GHab (nexu b.). nexus dictus F.
servitutem] GHab. servitute F. quadam] b. quam FGHa. Ex
hac lectione ortum est additamentum: dat, quod codd. ignorant, ab Au-
gustino post *debeat* (pro *debebat*) insertum. Mihi, cum illud reciperem,
videbatur dici posse: operas in servitutem debere, sicut: hominem in
servitutem addicere, et similia multa. C. Poplilio auctore* Visolo*
dictatore] conii. scripsi. C. Popilio (pompilio GH. popillo a.) vocare (vacare
a.) Sillo (silla a.) dictatore (dictare G. dictator a.) codd. C. Poplilium
intelligo iuvenem illum, qui primus populum excitaverat ad nexos solven-
dos. Hunc Livius VIII, 28. dicit C. Publilium, Poplilium Varro dicere
poterat, antiquiore pomini forma, qua Publicola Poplicola et Publilia
tribus in titulis POP. et POB. dicitur. Visolus autem est Poetelius Libo
Visolus, quem quanquam Livius anno, quo nexa solvebantur, non dictato-
rem, sed consulem dicit: errasse tamen eum scriptorem, et transferendam
esse Poeteliam legem a consulatu (a. 424. a. u. c.) ad dictaturam Poetelii
(a. 435.), persuasit mihi Niebuhrius R. H. III. p. 178. 343. Itaque in
hac lectionis* parte constituenda secutus sum Augustinum, qui conii.: C.
Poetilo Visolo* dictatore. ut] scripsi. et codd. omnia] FHab.
omnes G. v. ann. ad V, 5. sed soluti] scripsi. dissoluti codd. nisi
forte se habet b. De permutatione v. sed et dis v. Praefatio.*

106. Casina] Plauti, II, 2, 32. Casina: sine amet] casinea
(cassinea GH. cassines a.) messes Varronis codd. Illud ex Plauto Var-
roni restitutum est. Librorum lectio orta ex CA(SINA)SINEAMES-
faciat] facias Varronis codd. delictum] Fa. delictum G. delitium H.
reliquum b. Sic etiam infra variant libri. Delictum*] om. codd. deli-
quum additur vg. sit] b. sunt cett. codd. Aurelius] Sic, ut
hic, Aurelii et Claudii, veterum grammaticorum, sententiae etiam supra

Per laetitiam liquitur animus.

385

A liquando liquitur fictum.

107. Multa apud poëtas reliqua esse verba, quorum origines possint dici, non dubito, ut apud Naevium in Hesiona:

enimvero gladii lingula,
a lingua; in Clastidio:
vitulantes,
a vitula; in Dolo:
caperata fronte,
a caprae fronte; in Demetrio:

VII, 70. inter se opponuntur. *malet*] ed. princ. *mallet* codd. *Atilium*] Huius duobus versibus, qui extant apud Bothium P. Sc. L. V, II. p. 36., hunc adde tertium.

Ad §. 107. et 108. multum refert scire, ex quonam poëta hic exposita petita sint. Alii a pluribus et diversis poëtis ea repetiere; ego omnia ab uno Naevio. Huius enim unius nomen a Varrone ponitur; huius erant praeter Hesionam tragoediam comoediae Clastidius (v. IX, 78.), Romulus (VII, 54.), Tarentilla (quae cur Pacuvio eripienda sit, infra dicam), Tunicularia, denique bellum Punicum, quod consulto post fabulas Naevianas ultimo loco memoratur. Neque alter demonstrari potest poëta, cuius versus hic a Varrone adhibeatur, nisi forte Turpilius, qui Demetrium fabulam scripsit. At Turpilius cum a Varrone in reliquis libris plane ignoretur, etiam hoc fragmentum Naevio cedit. Cui disputationi si forte obloqui possis, hoc tamen vincam argumento: Varronem dico, post tragoediam Hesionam, comoedias omnes ex literarum ordine disposuisse (sunt *Clastidius, Dolus, Demetrius, Lampadio, Nagido, Romulus, Stigmatias, Technicus, Tarentilla, Tunicularia*), quem ordinem sequi profecto non poterat, nisi in fabulis unius poëtae.

107. *Hesiona*] Aldus. *esiona* Fa. *esionam* GH. om. haec b. *enimvero*] F. *vero* GHa., scilicet, quia sigla v. *enim, n.*, proximo nomini accreverat. Apud Gellium X, 25, 3. Naevii versus sic legitur:

Sine mihi gerere morem videar lingua, verum lingua,
recte, puto, nisi quod pro *sine* scribendum existimo *ne*. Ita Telamon sive alius quis cavet, ne verbis, non gladio valere et sibi ipse placere videatur. Gellius autem cum versum accurate referre videatur: verba: *enimvero gladii*, non eo loco posita esse possunt, quo apud Varronem leguntur, sed vel sequentis versus initio superaddita erant ab ipso poëta:

Enimvero gladii,
vel ex glossemate irrepserunt. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 85. *in Clastidio*] Bothe P. Sc. L. V, II. p. 13. *Dolo*] codd. *Duloreste* vg. lectio ab interpolatoribus inventa: cui ex loco corruptissimo Pacuvii ap. Nonium s. v. frontem p. 204. Merc. vix quidquam fidei adstrui poterit. Ceterum Scaliger etiam in Nonii libris scriptis extare: *Pacuvius in Dolo*, et sic significari *Duloresten* affirmat; et Duloresti verba a Varrone adducta tribuerunt cum multis etiam Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 118. fr. 9. et H. Stieglitz de M. Pac. Dul. p. 94. fr. 19. cf. p. 24. 28. *Demetrio*] In

persibus,
a perite, itaque sub hoc glossema *callide* subscribunt;
in Lampadione :

protinam,
586 a protinus, continuitatem significans; in Nagidone :

*clucidatus**,
suavis, tametsi a magistris accepimus mansuetum : in
Romulo :

sponsus,
contra sponsum rogatus; in Stigmatia :

praebia,
a praebendo ut sit tutus, quod sint remedia in collo
pueris; in Technico :

confictant,
587 a conficto convenire dictum; 108. in Tarentilla :
*praelucidum**,

Naevianis habet Bothe P. Sc. L. V, II. p. 14. *persibus*] codd. *persi-*
cus coni. Augustinus. Sed praestat illud, quantum nunc iudicari potest
ex Festo s. v. *persicus* p. 118. 199. (ubi ex Plauto *persibus*, ex Naevio
persicus adducitur), et eodem s. v. *sibus* p. 148. Lindem. *a perite*]
disiunxit Ursinus. *aperite* codd. *Lampadione*] In Naevianis Bothe
P. Sc. L. V, I. p. 16. *a protinus*] Nonius s. v. *protinus* p. 376.
Merc. Varro etiam de lingua Latina lib. VI. *vel protinam vel protinus*
continuazione vel praeteritae vel futurae longitudinis dicit. Scribe: lib.
VII. et de contin. *Nagidone*] Nomen non plane certum. *N Agidone*
F. *nagidione* G. *agidione* H. *agidone* a. om. b. In Naevianis Bothe
P. Sc. L. V, II. p. 11. *clucidatus**] coni. Scaliger. *caudatus* b.
caudatus cett. codd. Cf. Festus s. v. *clucidatum* p. 42. Lind. *Romulo*]
Bothe P. Sc. L. V, II. p. 26. *sponsus*] codd. *consponsus* coni.
Neukirch. de fab. togata p. 72. propter supra, VI, 70., scripta. Neque
tamen idem Naevii versus tangi videtur, quanquam eadem fabula, ut
opinor. *contra sponsum rogatus*] Hoc quid sit, ad superiorem locum
VI, 70. explanare studui. Certe mutari non potest: *contra sponsus*, *ro-*
gatus: quod vult Neukirch. p. 72. *Stigmatia*] Bothe P. Sc. L. V,
II, p. 18. *sint*] vg. *sit* FGa. *si* H. *Technico*] Bothe P. Sc.
L. V, II. p. 20. sed ex corruptis lectionibus. *confictant*] Turnebus.
conficiant codd.

108. *praelucidum**] coni. *pacuvii* (*pacuvius* a.) *dum* codd. Non
iurabo, me ipsum Naevii verbum repperisse, sed rationem tamen totius
loci aperuisse. Nam quod vg. ponitur: *In Tarentilla Pacuvii ab luce*
illustre :

id opposita fronte pugnat cum eo ordine, quem Varro in universa exposi-
tione poeticonum verborum sequitur. Deinde Tarentilla erat nota Naevii
comœdia, non Pacuvii: neque unquam tragoedia sic poterat appellari;
comœdiam autem scripsisse Pacuvium, unus Fulgentius testis est. Non
utar pluribus argumentis, cum haec sufficiant. Inter Pacuviana bis habet

ab luce illustre; in Tunicularia:

exbolas quassant,

aulas quae eiciuntur, a Graeco verbo ἐκβολή dictum;
in bello Punico:

102

nec satis sarrare,

ab serare dictum, id est aperire; hinc etiam serae,
qua remota fores panduntur.

109. Sed quod vereor ne plures sint futuri, qui⁵⁸⁸
de hoc genere me, quod nimium multa rescripserim,⁽⁸³⁾
reprehendant, quam quod reliquerim quaedam, accu-
sent; ideo potius iam reprimendum quam procudendum
puto esse volumen. Nemo reprehensus qui e segete
ad spicilegium reliquit stipulam. Quare institutis sex
libris, quemadmodum rebus Latina nomina essent im-
posita ad usum nostrum; e quis tres scripsi Septumio
qui mihi fuit Quaestor, tris tibi quorum hic est tertius;
prioris de disciplina verborum originis, posteriores de⁵⁸⁹
verborum originibus: in illis qui ante sunt, in primo
volumine est, quae dicantur, quor ἐτυμολογικὴ neque
ars* sit, neque ea utilis sit; in secundo quae sint,
quor et ars ea sit et utilis sit; in tertio quae forma
etymologiae. 110. In secundis tribus quos ad te
misi, item generatim discretis, primum, in quo sunt
origines verborum locorum et earum rerum quae in
locis esse solent: secundum, quibus vocabulis tempora

Bothe P. Sc. L. V, I. p. 143. II. p. 28. Tunicularia] Naevii nota
est comoedia. Sed Pacuvio tribuit Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 28. ex-
bolas] fort. ecobolas. ἐκβολή] vg. exbole codd. nec satis sarrare]
codd. Idem locus ex Naevii bello Punico apud Festum p. 146. 252.
Lindem. sic exhibetur: Quod bruti nec satis sardare queunt. Duo hinc
effinguntur fragmenta in Naevii bell. Pun. ed. E. S. p. 189.

109. quam quod reliquerim] Aldus. quamquam (qui quaedam
b.) reliquerint (deliquerint GH.) codd. tres] et deinde tris] codd.
Non mutabit hoc qui legerit, etiam Virgilium duobus continuis versibus,
eodem genere et casu, posuisse tres et tris. V. Gellius XIII, 20, 11.
Tris est in Varronis libris V, 1. VI, 97. VII, 110. VIII, 24. X, 5.
quor] scripsi. quur G. cur cett. cf. ann. ad V, 2. ars*] coni.
Spengelius. an codd. quor] quur GHa. cur cett. utilis]
Turnebus. illis codd.

110. verborum] om. F. et b., hic plura. parteis] F. partis
Ga. partes Hb. cf. ann. ad V, 45.

³⁹⁰ sint notata et eae res quae in temporibus fiunt: tertius hic, in quo a poëtis item sumpta ut illa, quae dixi in duobus libris soluta oratione. Quocirca quoniam omnis operis de lingua Latina tris feci parteis, primo quemadmodum vocabula imposita essent rebus; secundo quemadmodum ea in casus declinarentur; tertio quemadmodum coniungerentur: prima parte perpetrata, ut secundam ordiri possim, huic libro faciam finem.

M. TERENTI VARRONIS
DE LINGUA LATINA
AD CICERONEM
LIBER OCTAVUS.

1. Quom oratio natura tripartita esset, ut superiori-
bus libris ostendi, quouis prima pars, quemadmodum ³⁹¹
vocabula rebus essent imposita; secunda, quo pacto ¹⁰³
de his declinata in discrimina ierunt; tertia, ut ea ⁽⁸⁴⁾
inter se ratione coniuncta sententiam efferant: prima ³⁹²
parte exposita, de secunda incipiam hinc; ut propago
omnis natura secunda, quod prius illud rectum, unde
ea sit declinata; itaque declinatur in verbis rectum
homo; obliquum hominis, quod declinatum a recto.

2. De huiusce multiplici natura discriminum rationes
sunt hae: quor et quo, et quemadmodum in loquendo
declinata sunt verba. De quibus duo prima duabus
causis percurram breviter: quod et tum cum de copia
verborum scribam, erit retractandum; et quod et, de
tribus tertium quod est, habet suas permultas ac magnas
partes.

3. Declinatio inducta in sermones non solum La-
tinos, sed omnium hominum, utili et necessaria de

1, ierunt] codd. nisi quod gerunt b. ierint Scloppius. Sed quae
eum offenderat inaequalitas modorum, ea Varroni conveniens est. V. ann.
ad VI, 82.

2. rationes*] coni. orae codd. quod ortum putavi ex roes. quor]
quor G. cur cett. cum] quom H. solus. cf. ann. ad V, 91.

593 ¹⁰⁴ causa: nisi enim ita esset factum, neque discere tan-
tum numerum verborum possemus; infinitae enim sunt
naturae, in quas ea declinantur: neque quae didicisse-
mus, ex his, quae inter se rerum cognatio esset, ap-
pareret. At nunc ideo videmus, quod simile est, quod
propagatum. Legi ubi declinatum est a lego*, duo
simul apparent, quodammodo eadem dici et non eodem
tempore factum: at si verbū gratia alterum horum dice-
retur Priamus, alterum Hecuba; nullam unitatem
adsignificaret, quae apparet in lego et legi et in
(85) Priamus et Priamo.

4. Ut in hominibus
quaedam sunt agnationes ac gentilitates, sic in verbis:
ut enim ab Aemilio homines orti Aemilii, ac gentiles;
sic ab Aemilii nomine declinatae voces in gentilitate
nominali; ab eo enim, quod est impositum recto casu
594 Aemilius, orta Aemilii, Aemilium, Aemilios,
Aemiliorum; et sic reliqua, eiusdem quae sunt stirpis.

5. Duo igitur omnino verborum principia, impositio
et declinatio*; alterum ut fons, alterum ut rivus. Im-
posititia nomina esse voluerunt quam paucissima, quo
citius ediscere possent: declinata quam plurima, quo
facilius omnes, quibus ad usum opus essent, dicerent.
6. Ad illud genus quod prius, historia opus est; nisi

3. *discere*] con. scripsi. *dicere* codd. Hoc falsum, nam ex viginti
quattuor elementis etiam plura quam extant vocabula polysyllaba fingi
poterant. Illud quod posui verissimum, nam quis addisceret hanc verbo-
rum multitudinem, nisi in stirpes et cognationes distributa esset? Eadem
vocabula etiam in proximis §§. in codd. saepius permutata sunt. *Legi*
ubi] con. scripsi. *legium* GHa. *legi* ut F., sicut vg. om. b. Etiam
interpunctionem mutavi, cum *ἰμπεριστατόν* tantum haec a proximis distingue-
rentur. *a lego**] addit in cod. B. et vg. om. cett. codd. *at*]
con. scripsi. *ut* codd. *et legi*] Fa. et om. GHb. *et Priamo*]
GH. *priamo* ab. *priami* F. et vg.

4. *agnationes*] GH. *agnationes* a. *ad gnationes* b. *cognatio-*
nes F. ut vg. *ac*] scripsi, suadente Spengelio. *ad* FGab. *et* H.
ut vg. *Aemilio*] Ga. *emilio* FHb. et sic in seqq. *Aimilio* factitia
est lectio. *reliqua*] G. ut vg. *reliquae* cett. codd.

5. *et declinatio**] addidi suadente Spengelio. om. codd. Vg. hic
locus sic refectus est: *imposititiorum et declinatorum*. *quam pau-*
cissima] *perpaucissima* GH. minus commode. *dicerent*] edd. Venetae.
dicerentur FGHb. *dicerentur* a. *dicerent* vg. Sed h. l. sensus illud
flagitat.

6. *historia*] i. e. *ιστορίη* sensu Herodoteo. Nos diceremus: *empi-*

descendendo enim, aliter id non pervenit ad nos: ad reliquom genus quod posterius, ars; ad quam opus³⁹⁵ est paucis praeceptis, quae sunt brevia. Qua enim ratione in uno vocabulo declinare didiceris, in infinito numero nominum uti possis: itaque novis nominibus allatis in consuetudinem, sine dubitatione eorum decli-¹⁰⁵ natus statim omnis dicit populus; etiam novicii servi empti in magna familia cito omnium conservorum nominis recto casu accepto in reliquos obliquos declinant. 7. Qui si nonnunquam offendunt, non est mirum: ⁵⁹⁶ etenim illi qui primi nomina imposuerunt rebus, fortasse an in quibusdam sint lapsi; voluisse enim putant singularis res notare, ut ex his in multitudinem declinaretur, ab homine homines; sic mares liberos voluisse notari, ut ex his feminae declinarentur, ut est ab Terentio Terentia; sic in recto casu quas imponerent voces, ut illinc essent futurae quae declinarentur: sed haec in omnibus tenere nequisse, quod et unae dicuntur scopae, et mas et femina aquila, et recto et obliquo vocabulo vis. 8. Quor haec non ⁵⁹⁷ tam sint in culpa, quam putant, pleraque solvere non difficile, sed nunc non necesse; non enim quid potuerint adsequi, sed quid voluerint, ad hoc quod propositum, refert, quod nihilo minus declinari potest ⁽⁸⁶⁾ ab eo quod imposuerunt scopae, scopa, quam si imposuissent scopa, ab eo scopae; sic alia.

9. Causa, inquam, quor * ab impositis nominibus 3

ria. memoria Henr. Stephanus incaute. *reliquom*] *reliquum* codd. *declinatus*] vg. *declinat* GHab. *declinamus* F. *novicii servi*] De his cf. Digest. XXI, 1. 1. 37. 65. §. 2. *nominis*] coni. Spengelius. *nomina* coni. Augustinus. *omnis* Fb. *omnes* GHa.

7. *Qui si*] Aldus. *quis* codd. *illi*] Aldus. *illa* codd. *ab Terentio*] ab Fa. a GH. cf. annot. ad V, 30. *unae*] coni. scripsi. *una et* codd. sine sensu. Hoc enim dicit scriptor, vocem scopae non ex singulari flecti in multitudinis numerum, sed unas dici scopas. Idem Varro dixerat X, 24., modo locus integer superesset. De confusis *una et et unae* v. Praefatio. *vis*] Probus, II, 1. p. 132. Lindem., cum ex Terentio Varrone *hae vis* affert, alio loco utitur.

8. *quid*] utroque loco posui ex coni. Scioppii. *qui* codd. *quod* vg. ...

9. *quor*] *quor* Ha. *cur* cett. Post haec addit cod. B.: *eas*

398 declinarint; ea est* quam ostendi. Sequitur, in quae
 voluerint declinari aut noluerint, ut generatim ac sum-
 matim, item in formis. Duo enim genera verborum:
 unum fecundum, quod declinando multas ex se parit
 disparilis formas, ut est lego, legis, legam, sic
 alia: alterum genus sterile, quod ex se parit nihil, ut
 est etiam, vix, cras, magis, quor. 10.
 Quarum rerum usus erat simplex, simplex* ibi etiam
 vocabuli declinatus, ut in qua domo unus servus, uno
 399 servili opust nomine; in qua multi, pluribus. Igitur
 106 et in his rebus, quae verba* sunt et* nomina, quod
 discrimina vocis plura, propagines plures; et in his
 rebus, quae copulae sunt ac iungunt verba, quod non
 opus fuit declinari in plura, fere singula sunt: uno
 enim loro alligare possis vel hominem vel equom vel
 aliud quod, quicquid est quod cum altero potest alli-
 gari. Sic quod dicimus in loquendo, Consul fuit Tul-
 lius et Antonius: eodem illo et omnis binos consules
 400 colligare possumus, vel dicam amplius, omnia nomina,

voces quae descendunt a recto causa est, cur, quae ad sensum non solum supervacanea sunt, sed eum etiam pessumdant. Scriptor enim nihil volt, nisi ut se demonstrasse dicat, cur declinetur. V. §. 2. Boni libri addunt eas (eam Ga.); quod etiam delendum erat, vel potius mutandum in ea est et transponendum post v. declinarint, sicut feci. in quae] coni. scripsi. in quas codd. in quae] inde, quas Spengelius, non recte: nam, quo declinetur, id est in quae formarum genera, nunc demonstraturus est scriptor. Cf. §. 2. fecundum] a. ut videtur, sicut Rhodandellus. ferundum cett. codd. legis] legi Spengel. Emend. p. 12. Retinui illud ut non minus aptum et fortasse etiam aptius ad Varronis mentem. quor] quur a. cur cett.*

10. simplex*] addidit Scioppius. om. codd. servili opust] scripsi. servilio post codd. solum opust Scioppius. servili opus est Spengelius. Sed ex codd. lectione intelligitur, Varronem opust scripsisse, exemplo Comiorum. Atque notum, hoc elisionis genus in antiquis titulis et Ciceronis quoque optimis libris inveniri. Diversum id est ab illo genere bonum*st et dividiae*st, et comparandum potius cum erepemus et discessem et aliis propter fugam sibili iterati in hominum sermonem in- vectis. qua] vg. quam codd., sed de a. ad p. 399. Speng. nihil relatum est. quae verba*] coni. quarum codd. quarum Vertranus. quae Spengelius Emend. p. 12. Sed verba omitti vix potuisse monstrant, quae infra eadem §. leguntur. et*] addendum erat eadem de causa. iungunt] coni. scripsi. iunguntur F. coniunguntur GH. heis iunguntur vg. Post h. v. austuli ἀποσπῶν, cum fere singula sunt sine definito subiecto dici posse videretur. colligare] vg. colligere codd. alli- gare coni. Spengelius l. l. propter Varronis in vocabulorum delectu constan-

atque ideo etiam omnia verba; cum fulmentum* ex una syllaba, illud e t, maneat unum. Quare duce natura, *institutum est*, ut* quae imposita essent vocabula rebus, ne ab omnibus his declinatus putarent.

11. Quorum generum declinationes oriuntur, partes orationis sunt duae, si, item ut Dion, in tris diviserimus partes res, quae verbis significantur: unam, quae adsignificat cassus: alteram, quae tempora: tertiam, quae neutrum. De his Aristoteles orationis duas partes⁴⁰¹ esse dicit, vocabula et verba, ut homo et equos, et legit et currit.

12. Utriusque generis et vocabuli et verbi quaedam priora, quaedam posteriora; priora, ut homo, scribit, posteriora, ut doctus et docte; dicitur enim homo doctus, et scribit docte. Haec sequitur et locus et tempus, quod neque homo, nec scribit potest sine loco et tempore⁽⁸⁷⁾ esse: ita ut magis sit locus homini coniunctus, tempus scriptioni.

13. Quom de his nomen sit primum

tiam. *vel*] ut con. Spengelius l. l. *fulmentum**] con. *fulmentum* tunc (tum G.) codd. *fulcimentum* con. Spengelius l. l., sed etiam minori mutatione opus erat. **institutum est**] con. addidi, quanquam in codd. nullum lacunae vestigium, nisi quod in G. post v. *unum* unius et dimidii versus spatium relictum est. Vg. post *rebus* interponitur: *Multa desunt*, quod incommode inferri vidit Spengelius Emend. Varr. p. 13. ut²] con. *si* codd. *ut . . ne* nunc legitur etiam VII, 105.

11. Quorum generum] vg. *quarum generum* codd. *quarum rerum* Spengelius l. l., quod minus probo. Nam antea Varro ex rebus quae significantur, quam esse oporteat vocabulorum naturam, demonstraverat: nunc de vocabulorum generibus loquitur. Ceterum idem V. D. post *oriuntur* non *τελεία στιγμή* orationem esse distinguendam, rectissime intellexit. *oriuntur*] vg. *orianitur* codd. Dion] Stoicusne hic an Academicus? Utriusque meminit Cicero. *unam*] cod. B. *unum* meliores codd. *cassus*] scripsi, monente Spengelio p. LXVI. *capus* codd. *casus* vg. Ciceronis temporibus *cassus* et *caussa* et multa similiter scripta esse, docet Quintil. Inst. I, 7. cf. infra §. 39. *alteram*] cod. B. *alterum* meliores codd. *tertiam*] scripsi. *tertia* codd. Aristotelem duas orationis partes statuere, Varro non satis accurate scribit, cum tripartitam eius divisionem fuisse Dionysius et Quintilianus affirmant, et quadripartitae in operibus ipsius vestigia sint, quae notavit (nostro loco neglecto) Io. Classen de grammat. Graecae primordiis pag. 52. sqq. *equos*] *equus* codd. ut §. 10. *equum*.

12. Haec sequitur] i. e. artissime cum iis coniunctum est. Cf. V, 94.

13. Quom] Hanc periodum aliter interpungendo constitui ac priores. Nam hi *ὑποστιγμήν* posuerant post *scriptioni*, *τελείαν* autem post

(prius enim nomen est, quam verbum temporale; et reliqua posterius, quam nomen et verbum: prima igitur
107 nomina): quare de eorum declinatione, quam de verborum, ante dicam.

5 14. Nomina declinantur aut in earum rerum discrimina, quarum nomina sunt, ut a Terentius, Terenti: aut in eas res extrinsecus, quarum ea nomina non
402 sunt, ut ab equo equiso. In sua discrimina declinantur aut propter ipsius rei naturam, de quo dicitur, aut propter illius, qui dicit. Propter ipsius rei discrimina aut ab toto, *aut a parte. Ab toto*, ut ab homine homunculus, ab capite capitulum: propter multitudinem, ut ab homine homines; ab eo, quod alii dicunt, cervices, *id Ortensius in poëmatiſ. cervix. 15. Quae a parte declinata, aut a corpore, ut a mamma mammosae, a manu manubria: aut
403 ab animo, ut a prudentia prudens, ab ingenio ingeniosi. Haec sine agitationibus; at ubi motus maiores, item ab animo, ut ab strenuitate et nobilitate, strenui et nobiles. Sic a pugnando et currendo pugiles et cursores. Ut aliae declinationes ab animo, aliae a corpore: sic aliae, quae extra hominem, ut pecuniosi, agrarii, quod foris pecunia et ager.

primum et ante *prima*, neque parentheticam orationis formam indicaverant. *quare*] Non vereor, ne quis fallatur anacoluthiae notissimo genere, ubi post parenthesin apodosis mutatur in additamentum relativum. Nostri loci apud Varronem plane geminus alter X, 1. *Cum ab his ratio, quae ab similitudine oriretur, vocaretur analogia, reliqua pars appellaretur anomalia (de qua re primo libro dixi etc.): quarum rerum, quod nec fundamenta, ut debuit, posita ab ullo etc.*

14. Terenti] Fa. Terentii GH. *eas*] vg. *ea* codd. *de quo*] eodem iure post feminini generis vocabulum ponitur, quo post pluralem numerum adhibetur. V. ann. ad V, 108. VI, 39. *ab toto*] FHa. *a toto* G. **aut a parte. Ab toto**] vg. Haec addenda esse videntur interpolatores; nam in codd. ea desunt. *ab capite*] FHa. *a capite* G. Illud Varronem scripsisse, aegre mihi persuadeo. **id*] et *id* codd. Prius v., ab aliis iam notatum, omisi. *Ortensius*] Fa. *Hortensius* GH. et infra X, 78. codd. omnes. Illud concinit cum lectione *orti* V, 103. Cf. praeter ea, quae ad V, 97. annotata sunt, *asta* V, 115. *umerus* VII, 50. *cervix*] cf. X, 78. Id iam ante Hortensium poëtas scribere ausos esse, movuit Zumptius in *Annal. Berolin. a. 1827. p. 1518*. Hortensium autem, Varro dicit, *cervix* declinasse a *cervices*, ut supra §. 8. scripserat a *scopae* declinari posse *scopa*.

15. *quod foris*] cf. §. 19.

16. Propter eorum qui dicunt, sunt declinati 6 casus, uti is qui de altero diceret, distinguere posset, quom vocaret, quom daret, quom accusaret: sic alia eiusdemmodi* discrimina, quae nos et Graecos ad declinandum duxerunt. Sine controversia sunt quinque. Quis vocetur, ut Hercules; quemadmodum vocetur, ⁴⁰⁴ ut Hercule; quo vocetur, ut ad Herculem*; quoi vocetur, ut Herculi; quouis vocetur, ut Herculis. 17. Propter ea verba quae erant proinde* cognomi- 7 nata, ut prudens, candidus, strenuus, quod ¹⁰⁸ in his praeterea sunt discrimina propter incrementum, quod maius vel minus in his esse potest, accessit declinationum genus, ut a candido, candidius, candidissimum: sic a longo, divite, id genus aliis, ⁴⁰⁵ ut fieret.

18. Quae in eas res, quae extrinsecus, declinantur, sunt ab equo equile, ab ovibus ovile, sic alia ⁽⁸⁸⁾ (haec contraria illis quae supra dicta, ut a pecunia pecuniosus, ab urbe urbanus, ab atro atratus); ut nonnunquam ab homine locus, ab eo loco homo, ut ab Romulo Roma, ab Roma Romanus. 19. Aliquot modis declinata ea quae foris; nam aliter qui a maioribus suis, Latonius et Priamidae: aliter quae a facto, ut a praedando praeda, a merendo merces. Sic alia sunt, quae circum ire non difficile; sed quod genus iam videtur, et alia urget, omitto.

16. *dicunt*] scripsi. *dicuntur* codd. *dicunt* usum coni. Vertranius, non male. Sed putavi ex eo orationis membro, cui hoc respondet, huc trahi posse v. *discrimina*. Ellipses non minus durae inveniuntur V, 128. 180. *eiusdemmodi**] coni. *eiusdem* codd., puto, propter compendium non recte intellectum. Cf. Praefatio. *quinque*] cod. B. ed. princ. *quia* FH. *qui, quae* G. *qui, quae* a. *Herculem**] Sustuli h. l. haec, quae in omnibus codd. sunt: *a quo vocetur ut ab Hercule*. Quae proximis de quinque casibus dictis plane contradicere, intellexerunt etiam docti viri, quorum manum agnoscimus in cod. B. ed. princ.

17. *proinde**] Post h. v. delevi *ac*, quod est in F., vel *ut*, quod habent GHa. In his deinde est *cognomina*.

18. (*haec . . . atratus*)] His parentheseos signis loci intellectum omni difficultate expediri putavi. *ab R.*] priore loco *a* codd., altero *ab H.* *a* cett.

19. *Latonius*] vg. *Latónus* F. *latonum* H. *Laton* G. *latony* a. *a facto*] vg. *a* om. codd. *quod genus iam videtur*] i. e.

8 20. In verborum genere quae tempora adsignificant, quod ea erant tria, praeteritum, praesens, futurum: declinatio facienda fuit triplex, ut saluto, salutabam, salutabo: quom item personarum natura triplex esset, qui loqueretur, ad quem*, de quo: haec ab eodem verbo declinata; quae in copia verborum explicabuntur.

406 21. Quoniam dictum de duobus, declinatio* quor et in qua sit forma: tertium quod relinquitur, quemadmodum, nunc dicitur. Declinationum genera sunt duo, voluntarium, et naturale. Voluntarium est, quo, ut quousque tulit voluntas, declinavit. Sic tres quom emerunt Ephesi singulos servos, nonnunquam alius declinat nomen ab eo, qui vendit Artemidorus, atque Artemidorum sive* Artemam appellat: alius a 407 regione quod ibi emit, ab Ionia, Iona; alius quod 109 Ephesi, Ephesium; sic alius ab alia aliqua re, ut visum est.

22. Contra naturalem declinationem dico, quae non a singulorum oritur voluntate, sed a communi consensu. Itaque omnes, impositis nominibus, eorum item declinant casus, atque eodem modo dicunt huius Artemidori, et huius Ionis, et huius Ephesii: sic in casibus aliis.

23. Cum utrumque nonnunquam accadat, et ut in voluntaria declinatione animad-

quod ratio totius generis iam intelligitur. Mutatione a Koelero Lit. crit. p. 16. proposita non est opus.

20. futurum] F. et futurum GHa. ad quem*] om. codd. Vg. haec verba post de quo adduntur, minus apte.

21. duobus] scripsi. duabus codd. declinatio*] conl. declinationibus codd. Illud sensu flagitari, facile intelligitur. Cf. §. 2. 9. et argumentorum conspectum. quor] quor G. cur cett. forma] vg. fama codd. Cf. §. 9. Voluntarium] Cf. de hoc discrimine IX. 34. X, 15. qui vendit Artemidorus] nulla distinctione scripsi, ut attractione quadam nominativum potui appareret. Artemidorum sive Artemam] scripsi. Artemidorum Fa. Artemam GH. Haec cum forma sit, qua in quotidiana vita Artemidorus appellabatur, ut Zenodorus Zenas, Epaphroditus Epaphras, et sic multi: temere et casu factum esse, ut ea in bonis libris extet, persuadere mihi non potui. Illud autem nomen propter ea, quae infra §. 22. leguntur, deesse non potest. Itaque utrumque ponendum erat. Iona] H. Ionam Fa. Ignem G. Cf. Diona et Theona VIII, 41. IX, 42.

22. Ionis] Fa. Ioni GH.

vertatur natura, et in naturali voluntas (quae quouis-
modi sint, aperietur infra), quod utraque declinatione
alia fiunt similia, alia dissimilia: de eo Graeci Latini-⁴⁰⁸
que libros fecerunt multos; partim quom alii putarent
in loquendo ea verba sequi oportere, quae a similibus
similiter essent declinata, quas appellarunt ἀναλογίας:
alii cum id neglegendum putarent ac potius sequendam⁽⁸⁹⁾
dissimilitudinem, quae in consuetudine est, quam vo-
cant ἀνωμαλίαν: cum, ut ego arbitror, utrumque sit
nobis sequendum; quod in declinatione voluntaria sit
anomalia, in naturali magis analogia. 24. De qui-
bus utriusque generis declinationibus libros faciam bis
ternos: prioris tris de earum declinationum disciplina; ⁴⁰⁹
posterioris, ex eius disciplinae propaginibus. De prio-
ribus primus erit hic: quae contra similitudinem decli-
nationum dicantur; secundus, quae contra dissimilitu-
dinem; tertius de similitudinum forma. De quibus quae
expediero, singulis tribus; tum de alteris totidem scri-
bere ac dividere incipiamus.

25. Incipiam, quod huiusce libri est, dicere 10
contra eos qui similitudinem secuntur: quae est, ut in
aetate puer ad senem, puella ad anum, in verbis, ut ¹¹⁰
est scribo scribam, dico dicam. Prius contra univer-
sam analogiam; dein tum de singulis partibus a natura ⁴¹⁰
sermonis incipiam.

23. et ut] ut et coni. Spengelius. Neque tamen displicet leve
illud anacoluthon, quod est in et ut, et sequenti et. Facile enim ut
secundo membro cogitatione adiicitur. Similiter in proximis particulas
partim quom in priore membro sequitur cum in secundo. ^{infra]}
V. X, 15. 16. ἀνωμαλίαν] scripsi. ΔωΜΑΕΝΑΝ F. lacuna in G.
om. H. de a. non constat. ἀνωμαλίαν vg.

24. prioris et posterioris] codd. idquē, quanquam anomalum, ex
codd. fide posui, sicut maioris IX, 16. et uxoris IX, 46., cum etiam
facilioreis et sanctioreis a Caecilio scriptum esse, Sosipatrum Charisium I.
p. 104. P. testem habeamus. Neque minus offendit PPAECONEIS in titulo
apud Haubold. Monum. Legal. XIV. ^{de similitudinum forma]} Ex-
plicantur haec iis, quae X, 2. leguntur. ^{expediero]} scripsi. ex-
periero codd., quod, quanquam excusatum quodammodo annot. VI, 56.,
nunc tamen nimis absonum videtur. expedierim coni. Scioppius.

25. secuntur] Ga. sequuntur cett. ^{dein tum]} FGa. ^{deinde}
tum H. cf. ^{deinde tum} VI, 42. et quae de post ^{deinde} annotavit Schra-
der. ad Instit. Institut. I, 1, 2. p. 17.

- 11 26. Omnis oratio cum debeat dirigi ad utilitatem, ad quam tum denique pervenit, si est aperta et brevis (quae petimus, quod obscurus et longus orator est odio); et cum efficiat aperta, ut intellegatur; brevis, ut et cito intellegatur; et apertam consuetudo, brevem
 411 temperantia loquentis; et utrumque fieri possit sine analogia: nihil ea opus est. Neque enim, utrum Herculi an Herculis clavam dici oporteat, si doceat analogia, quom utrumque sit in consuetudine, non negle-
 12 gendum, quod aequae sunt et brevia et aperta. 27. Praeterea, quoius* utilitatis causa quaeque res sit inventa, si ex ea quis id sit consecutus, amplius ea scrutari quom sit nimium otiosi, et cum utilitatis causa verba ideo sint imposita rebus, ut ea significant, si id consequimur una consuetudine, nihil prodest analogia.
- 412 28. Accedit, quod, quaecunque usus causa ad
 13 vitam sint assumpta, in his necesse* utilitatem quaerere, non similitudinem; itaque in vestitu quom dissimillima sit virilis toga tunicae, muliebris stola pallio; tamen
 14 inaequabilitatem hanc sequimur nihilo minus. 29.
 (90) In aedificiis, quom non videamus habere atrium ad

26. *obscurus et longus*] Aldus. *obscurum et longi* F. cett. codd. om. verba inter prius et alterum *brevis* posita. *ut et*] scripsi suadente Spengelio. et codd. *ut* Aldus. *Et pro etiam* V, 126. VI, 55. VII, 52. *apertam*] vg. *aperta* codd. *Herculi*] V. de hac genitivi forma, quae ex Aeolica *Σωκράτους*, *Σοφοκλέους* procreata esse dicitur, atque in bonis Ciceronis libris plerumque observatur, praeter Schneiderum Gramm. Lat. II. p. 163., Heinrichius ann. ad Cicer. de R. P. p. 170. et Ellendtius ad Cicer. Brutum 8, 29. *quod*] vg. *sunt quod* codd.

27. *quoius**] scripsi. *quod ius* (*vis* H. *his* F.) codd. *quom* coni. Augustinus. *quor* si coni. Spengelius. Structura cum ex Varronis more relativis et conditionalibus membris antepositis et inaequali relativorum et demonstrativorum pronominum iunctura implicator esset, sic mihi videbatur esse expedienda. Cuius usus causa quaeque res inventa est, hunc si quis ex ea re consecutus est, amplius ea scrutari, nimis otiosi hominis est. Atque verborum impositionis hic usus est, ut ea significant res. Huc igitur verborum usum si una consuetudine consequimur, verba qua lege imposita sint, scrutari inutile est. Hic si ordo est sententiarum, post v. *otiosi* interrogandi signo nullus locus est.

28. *quod*] *ut* GH. *usus*] *usuis* a Varrone scriptum esse car statuamus, dictum est in Praefatione. *necesse**] scripsi, id quod inter alia proposuit Spengelius. *non* codd. Cf. IX, 49. *tunicae*] vg. *tunica* codd. *muliebris*] Gisb. Cuperus. *muliebris* codd. *sequimur*] vg. *sequitur* codd.

ὁστύλον similitudinem, et cubiculum ad equile: * ta⁴¹³
 a propter utilitatem in his dissimilitudines potius quam
 ilitudines sequimur; itaque et hiberna triclinia et
 tiva non item valvata ac fenestrata facimus. 30.
 are quom ut in vestitu, aedificiis, sic in supellectile, 15
 o, ceterisque omnibus quae usu ad vitam sunt as-¹¹¹
 apta, dominetur inaequabilitas: in sermone quoque,
 est usus causa constitutus, ea non repudianda.

31. Quod si quis duplicem putat esse summam, 16
 quas metas naturae sit perveniendum in usu; utili-
 s et elegantiae; quod non solum vestiti esse volu-⁴¹⁴
 s ut vitemus frigus, sed etiam ut videamur vestiti
 e honeste; non domum habere ut simus in tecto et
 o solum, quo necessitas contruserit, sed etiam ubi
 uptas retinere possit; non solum vasa ad victum
 ilia, sed etiam figura bella atque ab artifice (quod
 id homini, aliud humanitati satis est; quodvis sitienti
 ulum homini idoneum, humanitati, nisi bellum,
 um); sed cum discessum est ab utilitate ad volupta-
 : tamen in eo ex dissimilitudine plus voluptatis,
 um ex similitudine, saepe capitur. 32. Quo

29. quom] scripsi. quod codd. quid? coni. Augustinus. quod
 n proponit Spengelius. videamus] GHa. videmus F. ad]
 di. Peristylum ab atrio differre, Vitruvius et quaevis domus Pom-
 na ostendunt. Similiter Spengelius. *tamen] coni. scripsi. quod
 en codd. sequimur] scripsi. sequamur codd. Non diffiteor,
 : et proximam correctionem mihi displicere, modo praestabilior ad
 us-esset. Nunc posui quod sensui et orationis formae non disconvenit.

30. usu] vg. usus codd., unde Spengelius emend. Varr. p. 10.
 mi volt usuis causa. Ego satis habeo annotare, usu esse dativo
 dictum.

31. quo] quidam apud Augustinum. quod codd. retinere]
 i. retineri codd. artifice] Post h. v. in FG. parva est lacuna,
 ut deesse aliquid scribae suspicari esse videantur. Atque deesse apo-
 n censet etiam Spengelius. Attamen, si ea verba, quae parentheseos
 is inclusi, tanquam argumentum prioribus additum habentur, atque
 iculae sed potestas, sermonem ad superiora revocandi, tribuitur, quam
 alepticam potestatem Graecorum ἀλλὰ et Latinorum sed saepe exer-
 t: omnia sic recte et ex ordine disputata apparebunt. Si quis praeter
 itatem etiam elegantiam postulat, quod in vestitu, aedificiis, supellectile
 solum quod necesse sit, sed etiam quod placeat, desideramus — aliud
 n hominis corpori, aliud animo ad humanitatem exculito satisfacit —
 nis igitur ab utilitate ad voluptatem discedit: tamen etiam sic anomaliae
 stabit analogia. nisi] vg. si codd. est] vg. et codd.

nomine et gemina conclavia dissimiliter poliunt*, et
 415 lectos non omneis paris magnitudine ac figura faciunt.
 Quod si esset analogia petenda supellectili, omnes lectos
 haberemus domi ad unam formam; et aut cum fulcro,
 aut sine eo, nec, cum ad tricliniarem gradum, * item
 ad cubicularem: neque potius delectaremur supellectile,
 distincta quae esset ex ebore, aliisque rebus disparibus
 figuris, quam grabatis, qui ἀνὰ λόγον* ad similem
 formam plerumque eadem materia fiunt. Quare aut
 negandum, nobis disparia esse iucunda; aut quoniam
 416 necesse est confiteri, dicendum, verborum dissimilitudi-
 nem quae sit in consuetudine, non esse vitandam.

17 33. Quod si analogia sequenda est nobis: aut ea
 112 nobis observanda est quae est in consuetudine, aut
 (91) quae non est. Si ea quae est sequenda est: praeceptis
 nihil opus est, quod, quom consuetudinem sequamur,
 ea nos sequetur; si, quae non est in consuetudine,
 quaeremus: ut quisque duo verba in quattuor formis
 finxerit similiter, quamvis haec nolemus, tamen erunt
 sequenda, ut Iuppitri, Marspitrem, quas si quis servet
 417 analogias, pro insano sit reprehendendus. Non ergo
 ea est sequenda.

18 34. Quod si oportet ita esse, ut a similibus simi-
 liter omnia declinentur verba, sequitur, ut ab dissimi-

32. poliunt*] coni. pollent codd. Politionem dici tectorium opus
 diligentius paratum, ex Vitruvio notum. Et v. ipse Varro de R. R. I, 2.
 III, 2. Nunc video h. l. iam fuisse emendatum, sed non recte explicatum,
 a Koelero Lit. crit. p. 17. omneis] F. omnis a. omnes cett. Alias
 reperitur omnis, velut IX, 101. 111., sed omneis etiam V, 65. Contra
 pareis legitur IX, 47. si esset] vg. essent codd. nec cum] FGA.
 nec tum H. Illud recte dictum, eodem elliptico dicendi genere, cuius
 multa sunt apud Varronem exempla. Cum ad tricliniarem gradum, id est
 ad altitudinem qua in tricliniis opus, lectos habeamus, non haberemus alia
 ad cubicularem gradum facta, si esset analogia. *item] scripsi. non
 item codd. nunc item coni. Spengelius. ἀνὰ λόγον*] scripsi. ana-
 logon codd. Illud a Platone dici constat, idque etiam Graecorum scripto-
 rum fortasse pluribus locis reddendum est.

33. sequamur] F. sequimur a. sequemur G. et H. ut videtur.
 finxerit] Vertranius, Scioppius. finxerunt (fixerunt a.) codd. Id recepis-
 sem, si quisque h. l. idem valeret quod omnes. Iuppitri] Spengelius.
 iupitri a. iuppiti F. iupiter G. iuppi H.

34. ita esse] coni. id est F. idem GHa. dissimilibus] coni.

libus dissimilia debeant fingi, quod non fit: nam et a similibus alia fiunt similia, alia dissimilia; et ab dissimilibus partim similia, partim dissimilia. Ab similibus similia, ut a bono et malo, bonum, malum. A similibus dissimilia, ut ab lupus, lepus; lupo, lepori. Contra ab dissimilibus dissimilia, ut Priamus, Paris: Priamo, Pari. Ab dissimilibus similia, ut Iuppiter, ovis, et Iovi, ovi. 35. ⁴¹⁸ Eo etiam magis ἀναλογικῶς "non solum a similibus" dissimilia finguntur, sed etiam ab isdem vocabulis dissimilia; neque a dissimilibus similia, sed etiam eadem ab dissimilibus vocabulis fingi apparet; quod cum duae sint Albae, ab una dicuntur Albani, ab altera Albenses; quom trinae fuerint Athenae, ab una dicti Athenaei, ab altera Athenaeis, a tertia Athenaeopolitae. 36. Sic ex diversis verbis multa facta in declinando inveniuntur eadem: ut quom dico ab Saturni Lua Luam, et * ab luo, luam. Omnia fere nostra nomina virilia* et muliebria multitudinis, ⁴¹⁹

Spengelius. *his similibus* codd., sed de a. nihil relatum est. *et a]* vg. *et* codd., sed de a. etiam h. l. res incerta. *contra]* vg. *contraria* codd. (etiam a., ut puto).

35. ἀναλογικῶς] vg. *analogias* codd. *non solum a similibus] conl. addidi, disputationis ratione permotus. *isdem]* scripsi. *hisdem* codd. Cf. annot. ad V, 13. 57. VII, 8. *dissimilibus** vocabulis] conl. scripsi, ea necessitate, quae est in sententiarum nexu, coactus. *hisdem vocabulis dissimilia* codd., quo nihil est perversius. *ab altera Albenses]* ab Alba Fucente. V. Charisius I. p. 81. P. et Argum. I. IX. *Athenaeis]* scripsi. *Athenais* F. *athena iis* a. *Athenaus* GH. *Athenienses* conl. Pius, idque vg. receptum. Quod posui, *Ἀθηναίς*, unius ex quinque oppidis, quae Athenas dictas esse Stephan. Byz. scribit, cives significasse puto, fortasse Athenaei s. Minervae Castri in Italia, nam forma *Ἀθηναίς* rectius ab *Ἀθηνῶν* quam ab *Ἀθήνας* derivari potest. Sic ut h. l. *Athenaeis*, supra V, 53. *Palantieis* scripsi.

36. Sic] Sed G. *Lua Luam, et * ab luo luam]* conl. scripsi. *luo* (lui GHa.) *luam et a* (ab H.) *solvendo abluo abluam* codd.: quorum in lectione a *solvendo* ex glossemate ad verbum *luo* adscripto, et *abluam* ex vv. *ab luo* perperam coniunctis orta aunt. *Lua Romanorum* dea iam Spengelio se obtulerat; hinc Al. Th. Suerdsioeus Vindic. praec. Bentleiani p. 26. reposuit: *Lua Luam, et a solvendi verbo luo luam*, illud rectissime, posterius minus recte, nam vv. *ab luo* in antiquissimis fuisse codd., ex iis quae dixi intelligitur. *Luam Saturni* scriptum erat in antiqua precatone, quam exposuit Gellius XIII, 22.; et extat de matre *Lua* libellus Tobiae Hempellii, editus Zwicaviae 1805. *nomina]* conl. Spengelius. *omnia* codd. *virilia]* conl. Scaliger. *liberalia* codd.

quom recto casu fiunt, dissimilia, cum dandi, eadem*: dissimilia, ut mares Terentiei, feminae Terentiae; 113 eadem in dandi, viris Terentieis, et mulieribus Terentieis. Dissimile Plautus et Plantius, et
acc. commune Luci* Plauti et Marci Plauti.

19 37. Denique si est analogia, quod in multis ver-
bis est similitudo verborum: sequitur, quod in pluribus
420 est dissimilitudo, ut non sit in sermone sequenda ana-
20 logia. 38. Postremo, si est in oratione, aut in
omnibus eius partibus est aut in aliqua*; et in omnibus
non est, in aliqua esse parum est, ut album esse
Aethiopam non satis est quod habeat candidos dentes:
non est ergo analogia.

21 39. Quom ab similibus verbis quae declinantur,
(92) similia fore polliceantur qui analogias esse dicunt, et
cum simile tum denique dicant esse verbo verbum, ex
421 eodem si genere, eadem figura, transitum de cassu in
cassum similiter, ostendi possit: qui haec dicunt,
utrumque ignorant, et in quo loco similitudo debeat
esse, et quemadmodum spectari soleat, simile sit necne.
Quae cum ignorant, sequitur ut quom analogiam dicere

quom] G. cum cett. cum dandi] ed. princ. eum dant codd. casu
post h. v. vg. additur, sine necessitate. eadem*] coni. addere necesse
habui. Non enim sufficit ad sensum loci similia. dissimilia] Ga.
similia cett. Illud recepi et cum sequentibus coniunxi: qua re sententia,
quae antea nescio quo modo intelligi potuerit, iam restituta esse videtur.
Terentie] FGa. Terentii H. De hac antiqua scriptura dictum in Praefa-
tione. feminae Terentiae] vg. femina (foeminina G.) est terentia
codd. Terentieis] FG. terentiis cett. Sic etiam inferiore loco.
Luci*] coni. ut huius codd. unde interpolatores etiam postea huius Plauti
posuerunt. Mihi L. Plantius rhetor, de quo v. Weichert Poët. Lat. p. 218,
cum M. Plauto poeta componi videbatur. Neque tamen repugno, si quis
etiam hunc locum ad Plautium poetam, cuius fabulae Plautinis immixtas
esse Varro ap. Gell. III, 3, 10. docet, pertinere arbitretur. Cf. de sim-
plici litera I disputantes Spengel. p. 10. Suerdsioeus Vind. praec. Bentleiani
p. 26.

37. est similitudo] vg. et similitudo codd.

38. in aliqua*] His verbis adduntur in codd. vv. esse parum, quae
recte omittuntur in vg. habeat] GHa. habet F.

39. simile tum] vg. simili laetum (letum G.) codd. dicant
esse] Spengelius. dicantes se codd. si] Spengelius. sit codd. sed
de a. non constat. cassu] et cassum] F. casu et casum cett. Cf.
supra VIII, 11. Propter omissum esse cf. etiam IX, 70. quod dicunt

non possint, sequi non* debeamus. 40. Quaero enim, verbum utrum dicant vocem quae ex syllabis conficta, eam quam audimus; an quod ea significat, quam intellegimus; an utrumque. Si vox voci esse debet similis, nihil refert, quod significat mas an femina sit: et utrum nomen an vocabulum sit, quod illi interesse dicunt. 41. Sin illud quod significatur, debet esse simile, Diona et Theona quos dicunt esse paene ipsi geminos, inveniuntur esse dissimiles, si alter erit ⁴²² puer, alter senex, aut unus albus, alter Aethiops; item aliqua re alia dissimile. Sin ex utraque parte debet verbum esse simile, non cito inveniatur quin in ¹¹⁴ altera utra re claudicet; nec Perpenna et Alphena erit simile: quod alterum nomen virum, alterum mulierem significat. Quare quoniam, ubi similitudo esse debeat, nequeunt ostendere, impudentes sunt qui dicunt esse analogias. 42. Alterum illud quod dixi, ²² quemadmodum simile spectari oporteret, ignorare apparet ex eorum praecepto, quod dicunt, quom transierit e nominandi casibus in eos quos appellant vocandi, tum denique posse dici rectos esse similis aut dissimilis;

utrosque in vocibus oportere, et ann. ad IX, 4. non*] addiderunt Vertranus, Scioppianus. om. codd.

40. *conficta*] GHa. *est ficta* F. ut vg. ea] codd. *eam* vg. Illud restitui intelligens, verbum h. l. dici aut ipsam vocem sive syllabarum sonum, aut id quod ea vox significet, si eam mente excipimus et comprehendimus. Cf. quae secuntur. illi] vg. *ille* GHa. *illae* G.

41. *Diona et Theona*] G. *deona et atheona* cett. codd. Illa nomina a philosophis saepe pro hominibus quibusvis posita esse constat. Accusativus casus explicandus attractionis eodem fere genere, quod observavimus VIII, 21. albus] Gallus. coni. Augustinus, propter IX, 42. quo loco haec redeunt. Mihi potius hic inferior locus corrigendus esse videbatur. Cf. Iuven. II, 23. *Loripedem rectus derideat*, *Aethiopem albus*. Post h. v. in F. est et, quod cett. codd. om. dissimile] codd. dissimiles vg. Sed, quanquam s. literam, quae propter sequens Sin facile excidere poterat, adicere proclive est: illud tamen retinui, cum scriptor simile saepe usurpaverit tanquam substantivum de quibusque inter se similibus rebus. Sic Varro X, 6. *potest fieri ut homo homini simile sit et non sit*. Et v. VIII, 50. X, 3. 38. 51. aliisque locis. Alphena] vg. *alfaen* F. *alphaem* G. *alphaen* H. De a. nihil traditur. Cf. IX, 41.

42. *spectari*] coni. Victorius et Augustinus. expectari codd. praecepto] Aristarchi id fuisse, cognoscitur ex IX, 43. num discrepent] coni. Augustinus. nunc discrepat codd.

⁴²³ esset enim, ut si quis Menacchmos geminos quom videat, dicat non posse iudicare similes sint, nisi qui ex his sint nati, considerarit, num discrepent inter se.

43. Nihil inquam, quo magis minusve sit simile, quod conferas cum altero, ad iudicandum extrinsecus oportet sumi. Quare cum ignorent, quemadmodum similitudo debeat sumi, de analogia dicere non possunt. Haec apertius dixissem nisi brevius eo nunc malletm, quod (93) infra sunt planius usurpanda. Quare quod ad universam naturam verborum attinet, haec attigisse modo satis est.

23 44. Quod ad partis singulas orationis, deinceps dicam; quoniam quoniam sunt divisiones plures, nunc ⁴²⁴ ponam potissimum iam qua dividitur. Oratio secunda ut natura in quattuor partis: in eam, quae habet casus; et quae habet tempora; et quae habet neutrum; et in qua est utrumque. Has vocant quidam appellandi, dicendi, adminiculandi, iungendi. Appellandi dicitur, ut homo et Nestor: dicendi, ut scribo et lego: 115 iungendi, ut et et* que: adminiculandi, ut docte et commode.

45. Appellandi partes sunt quattuor, e quis dicta ⁴²⁵ a quibusdam provocabula, quae sunt ut quis, quae: vocabula, ut scutum, gladium: nomina, ut Romulus, Remus: pronomina, ut hic, haec. Duo media dicuntur nominatus: prima et extrema articuli. Primum genus est infinitum, secundum ut infinitum,

43. infra] IX, 40 - 44. et maxime X, 3. sqq.

44. iam qua] FGa. Iam quur H. in quae vg. ut natura] Cf. V, 11. in eam] a. in iam codd. Vg. scribitur unam, et postea adduntur alteram . . . tertiam . . . quartam: quibus omnibus non aegre caremus. Illata esse videntur ex IX, 31. X, 17. adminiculandi, iungendi] Haec transponere praestabit, ut concinant cum prioribus et proxime sequentibus. Sed etiam sic haec divisio et secum pugnat, et cum loco inferiore X, 17., quo docte et facete ut vocabula ponuntur, quae neque tempora neque casus habeant. ut et et* que] coni. ut que (quae a.) codd. ut que et atque vel ut ac et que coni. Spengel. ut atque vg.

45. quis, quae] a. ut videtur, sicut emendaverat Augustinus. quisque cett. codd. vocabula] om. FGH. Sed v. infra §. 52. et X, 20. gladium] huic vocabulo ut anteponunt codd., quod vg. om.

tertium ut effinitum, quartum finitum.

46. Haec singulatim triplicia esse debent quoad sexum, multitudinem, casum. Sexum, utrum virile an muliebre an neutrum sit, ut doctus, docta, doctum. Multitudinem, unum an plura significet, ut hic, hi, haec, hae.* Casum, utrum recto sit, ut Marcus; an obliquo, ut Marco; an commune, ut Iovis.

47. His discretis partibus singulas perspice, quo²⁴ facilius nusquam esse analogias quas sequi debeamus,⁴²⁶ videas. Nempe esse oportebat vocis formas ternas, ut in hoc, humanus, humana, humanum; sed habent quaedam binas, ut cervos, cerva; quaedam singulas, ut aper, et sic multa. Non ergo est in huiusmodi generibus analogia.

48. Et in multi-²⁵ tudine ut unum significat pater, plures patres: sic omnia debuerint esse bina. Sed et singularia solum sunt multa, ut cicer, siser; nemo enim dicit cicera, sisera; et multitudinis sunt, ut salinae, balneae*; non enim ab his singulari specie dicitur salina et⁴²⁷ balnea. Neque ab eo quod dicunt balneum, habet multitudinis consuetudo; nam, quod est ut praedium, balneum, debuerint esse plura, ut praedia, balnea,

finitum] F. ut *finitum* Ha. In G. ut punctis subnotatum est. Abesse debet; dicit enim Varro *quis infinitum, hic finitum, scutum ut infinitum i. e. quasi infinitum, ad naturam infiniti proxime accedens, Romulus ut finitum, i. e. finitis vocabulis cognatum. De hoc usu particulae ut v. annot. ad VI, 56. et VII, 44. 91. Et cf. infra §. 52. 80.*

46. *quoad*] vg. *quod* codd. *hae**] coni. addidi. om. codd. nisi quod ex a. notatur *he. haec.*, quae ubi posita sint, non satis liquet. *commune*] GH. *comuni* F. *communis* a. Subiectum non est casus, sed vocabulum. *Iovis*] *ovis* coni. Spengelius. Sed Varro ad antiquiorem usum Ennii et aliorum respicere poterat. Cf. tamen infra §. 49.

47. *discretis*] scripsi Augustinum et Vertranium secutus. *decretis cervos*] scripsi. *cerus* a. *cervus* cett.

48. *balneae**] addidit Spengelius. Cum h. l. cf. IX, 63. X, 54. *balneum*] Ad h. l. recurrit sermo IX, 68. *multitudinis*] GH. *multitudinem* F. sicut vg. Illud longe praestat; sic enim Varro hoc Artis vocabulum tanquam indeclinabile sermoni *inserere* solet. V. IX, 65. *oportere habere multitudinis*. IX, 87. *sic deinceps multitudinis*. Et cf. VIII, 60. 66. X, 57. 59. et ann. ad V, 131. Ubique *forma* vel *declinatus* eo casu, quem sermonis leges poscunt, addi potest. *debuerint*] Ga. *debuerunt* cett. codd.

quod non est: non est ergo in his quoque analogia.

26 49. Alia casus habent et rectos et obliquos, alia rectos
(94) solum, alia modo obliquos. Habent utrosque, ut Iuno,
116 Iunonis: rectos modo, ut Iuppiter, Maspiter:
obliquos solum, ut Iovis, Iovem; non ergo in his
est analogia.

27 50. Nunc videamus * illa quadripartita. Primum
si esset analogia in infeineiteis* articulis: ut est quis,
quem, quouis, sic diceretur qua, quam, quaius*; et
428 ut est a quis qui, sic diceretur quae, quae: nam est
proportione simile, ut deae bonae, quae sunt, sic dea
bona qua est; et ut est quem, quis: sic quos, ques.

Quare quod nunc dicitur, qui homines, dici oportuit
28 ques. 51. Praeterea ut est ab is ei: sic ab ea

429 eae diceretur, quod nunc dicitur ei; pronuntiaretur
ut in iis viris, sic eis mulieribus; et ut est in rectis
casibus is, ea, in obliquis esset eius, eaius. Nunc
non modo in virili sicut in muliebri dicitur eius, sed
etiam in neutris articulis, ut eius viri, eius mulie-
ris, eius pabuli: cum discriminentur in rectis casibus
is, ea, id. De hoc genere parcius attigi, quod libra-
rios haec spinosiora indigentius elaturos putavi.

49. *Iuppiter*] G. *Iupiter* cett. codd. *Maspiter*] codd. h. l.
et infra IX, 75., quanquam supra VIII, 33. *Marspitrem* in codd. erat.
Marspiter h. l. ab interpolatoribus profectum. R ante sibilantem litteram
cum in *hausi* et *susum* et multis vv. oblitteratum sit, in *Marspiter* etiam
facilius volgi ore elidi poterat.

50. *illa] Scioppius. in illa codd. in infeineiteis*] effecit
Spengelius, in Praefatione Caecilii Statii fragmentorum, ex vestigiis codd.
in *ufei* in *ei teis* Fa. in *rofei mei tris* G. in *feimiteis* H. De
vetusto scripturae genere dictum in Praefatione. ut, quod ante haec vv.
in codd. legitur, mihi delendum esse videbatur. qua, quam, quaius*]
Augustinus in marg. quae quamvis codd. a quis qui] scripsi. a
quouis (quouis G. quibus H.) quoi (cui F.) codd. sunt] Spenge-
lius: sit codd. sed de a. nihil traditur. qua] Scioppius. quae codd.

51. is ei] vg. his FGa. iis H. iis] vg. (i. e. ieis). his
codd. eis] vg. (i. e. eeis). es FGH. est a. is, ea] scripsi
cum vg. ea id codd. is, ea, id posuit Spengelius, quapropter idem post
eaius lacunam esse statuit, qua neutrius generis forma a Varrone adiecta
perierit: sed de neutro genere postea demum Varro dicturus erat. eaius]
Ga. ea ius F. ea vis H. in virili sicut in muliebri] in muliebri
sicut in virili scribendum fuisse vidit Spengelius. spinosiora] vg.
sponsiora FGH. sponsoria a. indigentius] Scioppius. indulgen-
tius codd.

52. De nominatibus quae accedunt proxime ad 29 infinitam naturam articularum atque appellantur voca-⁴³⁰ bula ut homo, equos; eorum declinationum genera sunt quattuor: unum nominandi, ut ab equo equile: alterum casuale, ut ab equo equom: tertium augendi, ut ab albo, albius: quartum minuendi, ut a cista cistula.

53. Primum genus, ut dixi, id est, cum aliqua parte orationis declinata sunt recto casu vocabula, ut a balneis balneator. Hoc fere triplices habet radices: quod et a vocabulo oritur, ut a venatore venabulum: et a nomine, ut a Tibure Tiburs: 117 et a verbo, ut a currendo cursor. In nullo horum analogiam servari videbis.

54. Primum cum dica-³⁰ tur ut ab ove et sue ovile et suile, sic a bove⁴³¹ bovine non dicitur; et cum simile sit avis et ovis, neque dicitur ut ab ave aviarium, ab *ove ovarium, neque ut ab* ove ovile, ab ave avile; et cum debuerit esse, ut a cubatione cubiculum, sic a sessione sediculum, non est.

55. Quoniam taberna ubi venit vinum, a vino vinaria, a creta cretaria, ab unguento un-⁽⁹⁵⁾ guentaria dicitur: ἀναλογικῶς si essent vocabula, ubi caro venit carnaria, ubi pelles pelliaria, ubi calcei⁴³² calcearia diceretur; non laniena ac pellesuina et sutrina. Et sicut est ab uno uni, a tribus trini, a quattuor quadrini, sic a duobus duini, non bini

52. nominatibus] scripsi auctore Spengelio. quae] FGa. qui H. Illud ad attractionis formas pertinet. infinitam] emend. Augustinus, non recte reprehensus a Spengelio. finitam codd. Cf. infra §. 80. equos] et equom] equus et equum codd.

53. vocabula] vg. vocabulum codd. Tibure] codd. Tibura codd. Tiburs: et] vg. Tibur sed codd. servari] a. servare cett. codd.

54. bovine] Bovile vetat dici Varro ad Ciceronem libro octavo, et ipse semper bovine (scr. bubile, coll. de R. R. I, 13.) dicit. sed Cato de abrogandis legibus bovine dixit. Charisius I. p. 81. P. *ove ovarium neque ut ab*] Haec ita supplavi, ut appareret, quomodo excidere potuerint, ne dicam debuerint. Rudiores in Arte, quam nunc sumus, interpolatores post avile insererunt: non est neque ab ove ovarium. sediculum] Hoc v. quanquam a quodam usurpatum (habet enim Festus p. 148. Lindem.), Varroni tamen ignotum erat.

55. ἀναλογικῶς] vg. analogion codd. uno] F. unus cett. codd. a tribus] ab tribus H. quadrini] codd. quatrini vg.

diceretur; nec non ut quadrigae, trigae, sic potius duigae quam bigae. Permulta sunt huiusce generis, quae quoniam admonitus perspicere potest, 51 omitto. 56. Vocabula quae ab nominibus oriuntur, si ab similibus nominibus similia esse debent, dicemus, quoniam gemina sunt Parma, Alba, Roma, ut Parmenses, Albenses, Romenses; aut quoniam est si-
 435 milis Roma, Nola, Parma, dicemus ut Romani, Nolani, sic Parmani: et ut a Pergamo, ab Illo similiter, Pergamenus, Ilienus; aut ut Ilius* et Ilia mas et femina, sic Pergamus et Pergama vir et mulier. Et quoniam similia nomina sunt Asia, Libya, dicemus Asiaticos et Libyaticos homines.

32 57. Quae vocabula dicuntur a verbis*, ut a scribendo scriptor, a legendo lector, haec quoque non servare similitudinem licet videre ex his: cum similiter
 118 dicatur ut ab amando amator, et ab salutando saluator et ab cantando cantator; et cum dicatur lassus sum metendo, ferendo: ex his vocabula non red-
 434 dunt proportionem, quo non fit, ut messor, et fertor. Multa sunt item in hac specie, in quibus potius consuetudinem sequimur quam rationem verborum.

58. Praeterea quom sint ab eadem origine verborum vocabula dissimilia superiorum, quod simul habent casus et tempora, quo vocantur participia; et multa

56. ut*] con. addidi propter sequentia. *Albenses, Romenses*] ut adderem, imperiose flagitabat totius loci ratio et consilium. Similiter statuerat V. D. apud Augustinum. ut*] iterum con. addidi. Ilius*] Post h. v. in codd. est unus, quod omisi.

57. verbis*] Post h. v. in codd. est fiunt, quod omisi, ortum, ut videtur, ex duplici lectione: a verbis fiunt, et: dicuntur a verbis. amator et] et deinde saluator et] GHa. et utrumque om. F. Sic et in apodosi post ut infertur V, 20. et in sequ. cf. annot. ad V, 98. cantator] Popma cum ante h. v. negativam particulam infert, ostendit se non nosse, de quibus proportionibus s. analogiis cogitaverit scriptor. Licebit eas sic describere:

Amando, salutando, cantando: amator, saluator, cantator = metendo, ferendo: messor, fertor.

Quorum extremum cum non sit in consuetudine, inde colligitur non esse analogiam. quo] codd. quod vg. cf. V, 10 et] G. om. cett.

58. quo] codd. quae vg. Cf. de hoc usu relativi quo ann. ad

sint contraria, ut amor amo, seco secor: ab amo et eiusmodi omnibus verbis oriuntur praesens et futurum, ut amans et amaturus; ab eis verbis tertium quod debet fingi praeteriti, in lingua Latina reperiri non potest: non ergo est analogia. Sic ab amor, legor et eiusmodi verbis vocabulum eius generis praeteriti tem-⁴³⁵poris fit, ut amatus eram, sum, ero; neque praesentis et futuri ab his fit. 59. Non est ergo analogia; praesertim cum tantus numerus vocabulorum in eo genere interierit, quod dicimus in his verbis, quae⁽⁹⁶⁾ contraria non habent, loquor et venor: tamen dicimus loquens et venans, locuturus et venaturus, quod secundum analogias non est: quoniam dicimus loquor et venor. Unde illa *superiora minus servantur, quod *ex his, quae contraria verba non habent, alia efficiunt terna, ut ea quae dixi, alia bina, ut ea quae dicam, currens, ambulans, cursurus, ambulaturus; tertia enim praeteriti non sunt ut cursus sum, ambulatus sum. 60. Ne in his⁴³⁶ quidem, quae saepius quid fieri ostendunt, servatur analogia: nam ut est a cantando cantitans, ab¹¹⁹ imando amitans non est et sic multa. Ut in his singularibus, sic in multitudinis; sicut enim cantitantes, seditantes non dicuntur.

61. Quoniam est vocabulorum genus quod appell-³³ant composititium, et negant conferri id oportere cum

7, 6. *contraria verba* appellantur genera verbi, activum et passivum. *eco secor*] Fa. idque unice verum, nam deponentium hic nullus usus est. *eco sequor* H. *sequo sequor* G. ut] vg. et codd. ab amor] mendavit Augustinus. *amabor* codd. sed de a. nihil traditur. verbis] mendavit Augustinus. *verbi* (*verbum* G.) est codd. amatus] vg. amaturus codd. futuri] Nempe amandus a Varrone non pro participio futuri passivi accipiebatur.

59. *interierit*] vg. *intererierit* F. *interiorierit* Ga. *introierit* H. quod dicimus] Vix mihi persuadeo, h. l. omnia sana esse. et venaturus] g. om. codd. illa] scripsi. illa erant codd. illa quae erant vg. minus] vg. *eminus* codd. quod] quod cum codd. Hoc cum omisi, etiam propter indicativum efficiunt, quem omnes codd. servant. De relativis formis librariorum errore duplicatis v. Praefatio. habent] cod. B. habentur codd.

60. *Ne in his quidem*] Haec plena interpunctione a superioribus segreganda erant. Transit scriptor ad frequentativas participiorum formas.

simplicibus de quibus adhuc dixi, de compositis separatim dicam. Cum ab tibiis et canendo tibicines dicantur, quaerunt, si analogias sequi oporteat, cur non a cithara et psalterio et pandura, dicamus citharicen et sic alia. Si ab aede et tuendo *aeditumus est, cur non ab atrio et tuendo* potius atritumus sit quam atriensis? Si ab avibus capiundis auceps dicatur, debuisse aiunt ex piscibus capiundis, ut aucupem, sic piscipem dici. 62. Ubi lavetur aes, aerarias, non aere lavinas nominari; et ubi fodiat argentum, argentifodinas dici, neque ubi fodiat ferrum, ferrifodinas. Qui lapides caedunt, lapicidas; qui ligna, lignicidas non dici: neque ut aurificem, 437 sic argentificem: non doctum dici indoctum, non salsum insulsum. Sic ab hoc quoque fonte quae profluant, animadvertere est facile.

34 63. Relinquitur de casibus, in quo Aristarchei
35 suos contendunt nervos. Primum si in his esset analogia, discant debuisse omnes nominatus et articulos habere totidem casus: nunc alios habere unum solum ut li ras singulas omnes; alios tris ut praedium, praedii, praedio; alios quatuor ut mel, mellis,

61. dicantur] dicuntur F. *aeditumus est, cur non ab atrio et tuendo*] om. codd., nisi quod cur in FH. non traditur deesse. Addiderunt interpolatores, et melius quidem in cod. B., ubi non post cur scriptum est, quam in Aldina, quae non habet post tuendo. Nam primum cur non etiam supra ita iungitur, et deinde, si non fuisset post tuendo, id non esset omissum, cum librarii oculus a primo ad alterum tuendo aberraverit. Ceterum aeditumus scripsi, non aedituus, ut interpolatores, propter atritumus. Cf. ann. ad VII, 12. atritumus] scripsi. atritumus FG. a turtumus H. a' trutumus a. capiundis] G. capientis cett. utroque loco. piscipem] codd. piscicupem vg. Noli illud mutare, quia Varro linguae Latinae consuetudinem observasse poterat, quae propter eiusdem consonantis iterationem saepe syllaba interiecta eliditur. Sic stipendium factum ex stipendio atque limitrophus, hybrida vox, ex limititrophus; sic facta temperint verberitque ex temperarint et verberarit, et scripse ex scripsisse, et huiusmodi multa.

62. lignicidas non dici] non lignicidas dici G.

63. discant debuisse] scripsi. dicant derisse codd. dicunt debuisse vg. contra sensum loci. Nam haec non Aristarchei dicunt, sed Varro contra Aristarcheos ex mente Crateteorum disputans. V. Argumentum librorum VIII. et IX. nominatus] coni. Spengelius. nominativos codd. sed de a. nihil notatum est. praedium, praedii, praedio]

melli, melle; alios quinque ut Quintus, Quinti, Quinto, Quintum, Quinte; alios sex ut unus, (97) unius, uni, unum, une, uno. Non esse ergo in casibus analogias.

64. Secundo, quod Crates, quor quae singulos 36 habent casus ut literae Graecae, non dicantur alpha, ⁴³⁹ alphati, alphatos? Si idem mihi respondebitur quod ¹²⁰ Crateti, non esse vocabula nostra, sed penitus barbara; quaeram, quor idem nostra nomina et Persarum et caeterorum quos vocant barbaros, cum casibus dicant.

65. Quare si esset analogia, aut, ut Poenicum et Aegyptiorum vocabula, singulis casibus dicerent, aut pluribus, ut Gallorum ac caeterorum. Nam dicunt ab alaūda alaudas et sic alia. Sin, quod scribunt, dicent, quod Poenicum sit, singulis casibus ideo eas ⁴⁴⁰ literas Graecas nominari; sic Graeci nostra senis casibus, quinis non, dicere debebant: quod cum non faciant, non est analogia.

66. Quae si esset, negant ullum casum duobus 37 modis debuisse dici, quod fit contra. Nam sine reprehensione vulgo alii dicunt in singulari hac ovi et avi, alii hac ove et ave. In multitudinis hae puppis,

Haec transposita esse existimat Spengel. p. XI., cum scriptor aliis plerisque locis dandi casum patrico praeponat. Nescio tamen, an Varro in hac re inconstantiae condemnandus sit, qui etiam IX, 75. X, 22., si ulla libris fides, volgarem ordinem secutus est. Similem inaequalitatem in temporibus verbi recensendis observabimus IX, 96. 97. ^{une} Huius vocandi casus exempla quaedam proposuit Priscianus V. p. 673. P.

64. Crates] vg. grates codd. quor] quor Ga. cur FH. Sic etiam infra. Crateti] vg. grateti FH. gratteti a. graeci G. idem] codd. iidem vg. cf. ann. ad V, 57. nostra nomina] dicit Romana a. Graecis usurpata, quanquam priore versu vocabula nostra Aristarcheorum ex persona dicebantur. dicant] vg. dicat codd.

65. esset] Aldus. esset (essent GHa.) in codd. Poenicum] i. e. *Φοινικιον*, non Poenicorum. ab alaūda alaudas] Scaliger. a lacco (laco G. laceo H. alacca a.) alaucus (lacus G. laucus a.) codd. Gallicum vocabulum esse alaūda, testantur Plinius et Marcellus Empir. alia. Sin] scripsi. alias (alia a.) in codd. Sin scribendum esse vidit Popma. scribunt] Popma. scribent codd. Aristarcheorum scripta significantur. Ii bene noverant, Phoeniciae linguae non esse casualem declinationem. faciunt] scripsi. faciunt codd.

66. hac] hoc GHa. utroque loco. hae puppis] Hunc locum

restis, et hae puppes, restes. Item quod in patrico casu hoc genus dispariliter dicatur civitatum, ⁴⁴¹parentum, et civitatum, parentium: in accusandi hos montes, fontes, et hos montis, fontis.

³⁸ 67. Item cum, si sit analogia, debeant a similibus verbis similiter declinatis similia fieri, et id non fieri ostendi possit, despiciendam eam esse rationem. Atqui ostenditur: nam quid potest similius esse quam gens, mens, dens? quom horum casus patricus et accusativus in multitudine sint disparilis: nam a primo ⁴⁴²fit gentium et gentis, utrobique ut sit I: ab secundo mentium et mentes, ut in priore solo sit I: ab tertio dentum et dentes, ut in neutro sit I.

¹²¹ 68. Sic item, quoniam simile est recto casu sciurus*, lupus, lepus, rogant, quor non dicatur proportionem sciuro, lupo, lepo. Sin respondeatur, similia non esse, quod ea vocemus dissimiliter, sciure, lupe, lepus (sic enim respondere voluit Aristarchus Crateti; nam cum ⁴⁴³scripsisset similia esse Philomedes, Heraclides, Melicertes, dixit non esse similia; in vocando enim cum E brevi dici Philomedes, cum E longo Heraclide, ⁽⁹⁸⁾cum A brevi Melicerta): in hoc dicunt Aristarchum

tetigi in annot. ad V, 5. Adde omnis V, 143. VII, 105. novendialis VI, 26. auris, quod restitui, VI, 83. muliebris IX, 40. Neve credas, Varronem solum hanc nominativi formam usurpasse: V, 143. urbes, quae a Varrone dicuntur, ex literis antiquis scribuntur urbeis. Itaque etiam Plauto vindicaverim: liberae sunt aedeis, Mil. glor. III, 1, 84. et similia. dicatnr] vg. dicuntur codd. Sed de a. nihil memoratum inveni.

67. gens, mens, dens] Sic haec vv. ponenda esse monuit Spengelius. mens (omnes H.) gens dens (dens gens F.) codd. quom] scripsi. quorum G. cum cett. disparilis] a. dispariles cett. I] vg. om. codd. I] vg. id est FG. om. H. I] vg. om. codd. sed de a. non liquet.

68. sciurus*] con. Augustinus. surus codd. et item in seqq. proportionem] F. proportionem cett. codd. Ablativo hoc semper sic utitur scriptor, ut dicat etiam: proportionem esse, proportionem dici. V. V, 170. VIII, 78. 80. IX, 61. 83. X, 37. 41. 47. 65. (sic enim . . . Melicerta)] Haec ex Aristarchi scriptis parenthetice inserta esse significavi, cum priores in v. Melicerta periodo finem imponent. cum E brevi] F. ut vg. E om. GHa. Philomedes] scripsi. Philomede codd. ut vg. A] addidit Scioppius. om. codd. vg. E. Melicerta] Scioppius. Melicerte codd. Ut locus nunc reflectus est, et vera sunt quae dicuntur et accommodata omnia ad Aristarchi disputationem, qui non esse similia

non intellexisse quod quaereretur, sic cum solverit.

69. Si enim, ut quidque in obliquis casibus discrepavit, dicere potuit, propter eam rem rectos casus non esse similis: quom quaeratur, duo inter se similia sint necne, non debere extrinsecus assumi cur similia sunt. ⁴⁴⁴

70. Item si esset analogia, similiter, ut dicunt aves, oves, sues, dicerent item, ut ovium, avium, suium. Si analogia est, inquit, cur populus dicit dii Penates, dii Consentes? cum sit, ut hic reus, ferreus, deus, sic hi rei, ferrei, dei? 71. Item quaerunt,

si sit analogia, cur appellant omnes aedēs deum Consentum et non deorum Consentium? item quor dicatur mille denarium, non mille denariorum? est enim hoc vocabulum figura, ut Vatinius, Manilius, denarius: debet igitur dici, ut Vatini⁴⁴⁵orum, Maniliorum, denariorum: et non equom publicum mille assarium esse, sed mille assariorum; ab uno enim assario multi assarii, ab eo assariorum. 72. Item secundum illorum rationem debemus secundis syllabis longis dicere Hectōrem, Nestōrem; est enim ut Quaestor, Praetor, Nestor; Quaestorem, Praetorem; Nestōrem; Quaestoris, Praetoris, Nestōris. Et non debuit dici: quibus

scripsit Φιλομήδης, Ἡρακλείδης, Μελιέρτης, quod in vocando diceretur Φιλόμηδες, Ἡρακλείδης, Μελιέρται. Cf. infra IX, 91. *sic cum solverit*] Aldus. *si non solveret* codd.

69. Si] Aldus. *sic* codd., sed de a. non liquet. *similis*] Ga. *similes* F. In accusativo *similis* Varronem sibi constitisse crediderim, ut VIII, 42. IX, 42. 47. 92. X, 6. et saepe. *non debere*] dicunt Cratetei. Apodosis cum protasi liberiore quodam modo coniungitur, ita ut mentioni opinionis cuiusdam statim contraria sententia opponatur. Quo dicendi genere etiam optimi quique scriptores utuntur in periodis per quod incipientibus. De qua re nuper dixit Walch. ad Taciti Agric. 34. De argumento Crateteorum cf. supra §. 39.

70. dii] vg. *dei* codd. utroque loco. Rectius, credo, *di* reposuissim. *ferreus*] et postea *ferrei*] scripsi suadente Spengelio. *ferus* et *feri* codd. sed *feri* FGa.

71. Consentum] cf. annot. ad VI, 53. *Vatinius*] vg. *Varinius* codd. Sed postea *Vatini⁴⁴⁵orum* GHa. *debet*] sic interpunxi, cum priores ante *denarius* plene distinguerent. *equom*] *equum* codd. De equo publico cf. Niebuhr. R. H. I. p. 455.

72. Hectōrem, Nestōrem] F. cett. signum longae syllabae om. Infra tamen X, 70. eo signo vix carere poterimus; idque etiam Graecos grammaticos adhibuisse mihi persuasi. Etiam in seqq. idem signum ex F.

122 das, his* das; est enim, ut ei qui, his quis; ac
 446 sicut quibus hibus. 73. Quom dicatur: da patri

familiai, si analogias sequi vellent, dicere non debuerunt hic paterfamilias, quod est ut Atinia, Scatiniae, familiae; sic una Atinia, Scatinia, familia. Item plures patresfamilias dicere non debuerunt, sed ut Sisenna scribit, patres familiarum. 74.

Neque oportebat consuetudinem notare, alios dicere boum greges, alios boverum; et signa alios Ioum, alios Ioverum: cum esset, ut Iovis, bovis, struis, et Iovem, bovem, struem, Iovi, bovi, strui; nec, cum haec convenirent in obliquis casibus, dubitare debuerint in rectis propinquieribus: nunc in consuetudine, aliter dicere, pro Iovis Iuppiter, pro bovis bos, pro strus strues.

59 75. Deinceps dicam de altero genere vocabulorum, in quo contentiones fiunt, ut album, albius, (99) albissimum, in quo item analogias non servari apparet. Nam cum sit simile salsum, caldum, et dicatur ab his salsius, caldus, salsissimum, caldissimum: debuit dici, quoniam simile est bonum, malum, ab his bonius et malius, bonissimum et malissimum: nonne dicitur bonum, melius, optimum? *malum, peius, pes-

assumpsi. In G. *hectorem* et sic h. l. ubique. *his**] conl. *quis* codd. ac] scripsi Scioppium secutus. at FGa. et H. aut conl. Spengelius.

73. *familia*] FH. *familiari* G. *familiam*.a. Mutare non ausus sum quidquam, licet sint in his, quae mirationem faciant. *Scatiniae*] vg. *catinae* codd. Sic et infra. *Sisenna*] Idem testatur Charisius I. p. 83. 96. P.

74: *boverum*] Constat nunc inter harum rerum intelligentes, haec relicta esse vestigia antiquissimae omnium genitivorum multitudinis formae, cuius primitiva species in lingua Graeca et Romana debebat esse *ΣΩΜ*. *Ioum*] codd. nisi quod *Iovin* H. *Iovum* vg. Sed Varro nonnisi aut *Ioum* aut *Iovom* pronuntiare poterat. *debuerint*] F. *debuerunt* GH. *propinquieribus*] vg. *propinquis* GH. De Fa. incertum. *bovis*] scripsi. *bus* codd. *bovis* et *bus* vg. *strus strues*] scripsit Spengelius. *struus struis* codd. *struis strues* vg. Cf. IX, 79.

75. *album*] vg. *albus* codd. *item*] conl. *id* codd. *caldissimum*] Post h. v. signum apodoseos incipientis posui, cum antea hoc loco non distingueretur, sed post *dici* plene interpungeretur. **malum, peius, pessimum*] cod. B. vg. om. codd.

simum? 76. In aliis verbis nihil deest, ut dulcis, dulcior, dulcissimus; in aliis primum, ut peium, peius, pessimum; in aliis medium, ut caesior, caesius, caesissimus. In aliis bina sunt quae desint ab eadem voce declinata, et ea ita, ut alias desint secundum et tertium, ut in hoc mane, manius, manissime: alias ut duo prima absint, ut ab optimum optius, optimum: alias ut primum et tertium desit, ut a melius melum, melissimum. 77.

Practerea si dicerentur similiter, cum similia essent macer, sacer, tener, et macerrimus, sacerrimus, tenerrimus, non discreparet in his macrior et tenerior, neque alia trisyllaba alia quadrisyllaba fierent. Et si in his dominaretur similitudo, diceremus, ut candidissimus candidissima, pauperrimus pauperrima, sic candidus candida, pauper paupera; et ut dicimus doctus docta, doctissimus doctissima, sic diceremus frugalissimus frugalissima, frugus et fruga. 78. Et si proportionem essent verba, ut uno vocabulo dicimus virum et mulierem sapientem et diligentem, et

76. deest] vg. est codd. ut*] vg. om. codd. desint] conl. scripsi. sint codd. melius melum] sic posuit Spengelius. melum (melus F.) melius codd.

77. macer] acer Ha. macerrimus] acerrimus Ha. in his macrior] in his acrior a. His vg. adicitur: et magis sacer, quod om. codd. Idque interpolatum esse apertum, nam Varro medium gradum deesse, non esse magis sacer, statuere debebat. Neque negari tamen potest, nunc intelligi non posse, quamobrem Varro v. sacer in hunc censum vocaverit. et tenerior] vg. tenerrimus FGH. tenerimus a. Locus nonnullorum verborum iactura turbatus esse videtur. alia quadrisyllaba] His, quae in codd. non sunt, sensum loci carere non posse vidit Scioppius. pauperrimus] FG. et deinde frugalissimus] F. et idem tamen pauperrima et frugalissima: quod non temere mutatum esse puto. Cf. annot. ad V, 83. Spalding. ad Quintil. Inst. 1, 6. p. 148. hunc locum vitiatum esse pronuntiavit et scribendum esse: pauperissimus, pauperissima et deinde frugissimus, frugissima. Non intellexerat vir egregius, scriptorem dicere de inaequalitate masculae et femellae formae in diversis gradibus, eamque demonstrari comparatione duarum proportionum, quarum utraque constat e binis rationibus. Poscitur enim, ut sint:

Candidissimus, candidissima: pauperrimus, pauperrima = candidus, candida: pauper, paupera.

Quae cum non sit: vincitur non esse analogiam. Cf. annot. ad VIII, 57.

78. Et] GHa. ea F. ut vg. cf. ann. ad VIII, 68.

sapientiore et diligentiore, sic diceremus item, cum pervenissemus ad summum, quod nunc facimus aliter: nam virum dicimus sapientissimum et diligentissimum: feminam sapientissimam et diligentissimam. Quod ad vocabulorum huius generis exempla pertinet, multa sunt reliqua; sed ea quae dicta, ad iudicandum satis sunt, quod analogias in collatione verborum sequi non debemus.

40 79. Magnitudinis vocabula cum possint esse terna, ut cista, cistula, cistella, in aliis media* non sunt, ut in his macer, macriculus, macellus; niger, nigriculus, nigellus. Item minima in quibusdam non sunt, ut avis, avicula, avicella: caput, capitulum, capitellum. In hoc genere vocabulorum quoniam multa desunt, dicendum, non esse in eo potius sequendam, ⁴⁵¹quam consuetudinem, rationem. Quod ad vocabulorum ¹²⁴genera quatuor pertinet, ut in hoc potius consuetudinem, quam analogias dominari facile animadverti possit, ⁽¹⁰⁰⁾dictum est.

41 80. Sequitur de nominibus, quae differunt a vocabulis, ideo quod sunt finita ac significant res proprias, ut Paris, Helena, quom vocabula sint infinita ac res communis designent, ut vir, mulier. E quibus sunt alia nomina ab nominibus, ut Ilium ab Ilo, et Ilia ab Ilio: alia a vocabulo, ut ab albo Albius, ab atro Atrius. In neutris servata est analogia; nam et cum sit a Romulo Roma, proportionem non est quod debuit esse.

* * *

79. aliis media*] quidam apud Augustinum. mediis codd.

80. designent] vg. designenter FGa. designetur H. Ilium ab Ilo, et Ilia ab Ilio] vg. illum ab illo et illa ab illo codd. et cum] ut cum G. cum H. Illud servavi; etiam Romae etymon analogiae non esse accommodatum dicit.

Lacuna, quam h. l. deprehendisse mihi visus sum, plura intercept de Perpernae nomine scripta, in quibus, nisi fallor, hoc erat: dictum esse id nomen, quod Romanorum cum Asia commerciis non antiquius fuisse videtur, a Perperene s. Parparone in Aeolide. Hoc nisi sumere licebit, in proximis nihil intelligi poterit. Itaque disputatio sic fere continuata esse poterat: Neque ex nominibus, quae a populis et oppidis dicuntur, Perperna similitudinem servat. Debebat enim Perperna esse...

81. Perperni filia, non Perpernae (Perperna⁴⁵² enim* mulieris nomen) esse debuit et nata esse a Perperno, quod est ut Arvernus, Percelaus, Perpernus; Arverna, Percelna, Perperna. Quod si Marcus Perperna virile est nomen et analogia sequenda, Lucius Aelia et Quintus Mutia virilia nomina esse debebunt. Item quae dicunt ab Rhodo, Andro, Cyzico, Rhodius,⁴⁵³ Andrius, Cyzicenus, similiter Cyzicius dici debebat*, et sic* civis unusquisque. Nam ut . . .

* * *

82. Athenaeus dicitur rhetor nomine, etsi non sit Atheniensis, in hoc ipso analogia non est: quod alii nomina habent ab oppidis; alii aut non habent, aut non ut debent, habent. 83. Habent plerique libertini a municipio manumissi; in quo, ut societatium et fanorum servi, non servarunt proportionem rationem. Et Romanorum liberti debuerunt dici, ut a⁴⁵⁴ Faventia Faventinus, ab Reate Reatinus, sic a Roma Romanus. At nominantur libertini orti a publicis servis,¹²⁵ Romanenses*, qui manumissi, ante quam sub magistra-

81. *Perperni*] vg. *Perpenni* codd. Et itidem in seqq. ubique. Illud titulorum et numerorum fide comprobatur. *enim**] cum Henr. Stephano addendum erat, aut omnia, quae parenthetice scripta sunt, pro insitiis habenda. *Arvernus*] et *Arverna*] coni. scripsi. *Arbernus* et *Arberna* (*arberna* H. *alberna* a.) codd. *Percelnus*] FGa. *Procelnus* H. et sic postea. Nomen obscurum, cui substituissem *Privernus*, si de hac nominis forma satis constaret. *debebat**] coni. addidi. *debet* coni. Spengelius. *sic* civis*] coni. scripsi. *civis* FGa. *ciccus* H.

Lacuna etiam h. l. nonnulla intercidisse, ostendit tum structura plane hiulca, tum disputationis ordo, qui h. l. nullus est. Non dubito, quin Cratetei illi, quos loquentes inducit Varro, primum postulaverint, ut omnia populorum nomina similia sint illis: Rhodius et Andrius, vel illis: Mycenaes et Smyrnaeus; et post transierint ad nomina huiusmodi: Atheniensis, in quibus omnis analogia desiderabatur. Nunc pergere poterant: Quod autem Athenaeus dicitur rhetor . . .

82. *Athenaeus*] codd. ab *Atheneis* *Athenaeus* vg.

83. *proportionem rationem*] scripsi suadente Spengelio. *proportionem rationem* codd. quibus vg. et interponitur. *At*] coni. ut codd. *libertini orti a*] coni. a *libertinis orti* codd. *Romanenses**] coni. *Romanis* G. *Romani* cett. contra sensum Varronis. Nam hoc liquido apparet, libertinos Romani populi non esse dictos, ut ab Reate Reatinos, sic ab Roma Romanos. Ceterum aliud quodvis nomen a Roma derivatum eodem fore iure in hunc locum inferri poterit, nisi fortasse Romanenses fabri tiganii et sagarii et pistores, qui ex titulis noti sunt, pro libertis

tum nomina, qui eos liberarint, succedere coeperint.
 84. Hinc quoque illa nomina Lesas, Ufenas, Carinas, Maccenas: quae cum essent ab loco, ut Urbinas (et tamen Urbinus), ab his debuerint dici ad nostrorum nominum similitudinem

Hic spatium IIII chartarum relictum erat in exemplari.

P. R. habendi erunt. Neque mirabimur huius nominis Romanensium raritatem, cum postea, Varrone ipso teste, publicis servis, qui manumittebantur, magistratus, a quo liberabantur, nomen imponi soleret. Pithoeus, qui ad Collat. Legg. Mosaic. et Roman. tit. V. §. 2. locum sic corrigit: *ut nominantur libertini a libertis orti, et e publicis servis P. R. qui manumissi antequam sub magistratum nomine qui eos liberarunt succedere coeperunt*, ad causam, cur haec h. l. a scriptore afferantur, parum attendisse videtur. Cramerus, cui haec accepta refero, ad Gellium Exc. IV. p. 71. *sub magistratus nomine ut scribatur postulat.* *magistratum*] cum Scioppio corrigere necessarium videbatur. *magistratus* codd.

84. Lesas] Laenas Augustinus in marg., non male: praestabilius tamen visum, omnia haec nomina reddere ex codd. lectione. *et tamen Urbinus*] F. et om. GHa. et in a. est *tam*. Omnino aut scribendum: *id tamen etiam Urbinus*, aut ea vv. interpolatori tribuenda. *similitudinem*] om. FGa. et Ambrosianus codex.

Hic spatium . . . exemplari] Haec leguntur in a. et Ambrosiano codice. Item Mutinensis liber: *Hic in exemplari erant quatuor carte non scripte*. In F., Victorio teste, folium relictum est vacuum; quocum consentit Vaticanus a.: *Hic deficit una carta*. Sed etiam quatuor illa folia vix sufficiunt copiae argumentorum, quae in hac libri parte tractanda supererant, de qua dictum ad Argumentum libri. Unde veri simile visum, praeter quatuor illa folia totum quaternionem h. l. excidisse.

M. TERENTI VARRONIS
DE LINGUA LATINA
AD CICERONEM
LIBER NONUS.

Desunt quaedam.

1. . . . nesciunt docere quam discere, quae igno-
rant. In quo fuit Crates nobilis grammaticus, qui ⁴⁵⁶
fretus Chrysippo homine acutissimo, qui reliquit sex ¹²⁶
libros *περὶ ἀνωμαλίας*, *heis libris* contra *ἀναλογίαν* ¹⁰¹
atque Aristarchum est nixus, sed ita ut scripta indi-
cant eius, ut neutrius videatur pervidisse voluntatem;
quod et Chrysippus de inaequabilitate cum scribit ser-
monis, propositum habet ostendere similes res dissimi-
libus verbis et dissimilibus similes esse vocabulis nota-
tas (id quod est verum); et quod Aristarchus, de
aequabilitate cum scribit et de verborum similitudine,
quorundam inclinationes sequi iubet, quoad patitur
consuetudo. 2. Sed ii qui in loquendo partim ⁴⁵⁸
sequi iubent nos consuetudinem, partim rationem, non

Desunt quaedam] vg. Non multa deesse in principio huius libri,
ex ipso genere rerum, quae deinde tractantur, apparet.

1. *sex libros*] om. FH. et G. hic cum sequentibus vv. Graecis,
relicta lacuna unius et dimidii versus. *περὶ ἀνωμαλίας*] *περὶ ἀνωμα-*
λίας a. *perianomalias* FH. *heis libris*] scripsi. *hei* (lei GHa.) *libri*
(librei H.) codd. cf. Praefatio. *ἀναλογίαν*] a. *analogian* F. *ana-*
logiam H. lac. in G. *sermonis*] cod. B. *sermones* codd. sed de a.
nihil traditur. (id quod est verum);] Hunc locum interpungendo
restitui. Priores ante *Id quod* sententiam ad finem perductam esse puta-
verant. *quod*] cum codd. Illo ad verborum nexum restituendum
opus erat; certe qui *cum* retinuerit, ei deinde *iubeat* scribendum est.
Cf. cum h. §. Gellius N. A. II, 25.

tam discrepant, quod consuetudo et analogia coniunctiones sunt inter se, quam iei credunt. 3. Quod

127 est nata ex quadam consuetudine analogia, et ex hac *consuetudine item anomalia; itaque* consuetudo ex dissimilibus et similibus verborum quod declinationibus constat: neque anomalia neque analogia est repudianda, nisi si non est homo ex anima, quod est homo ex corpore et anima.

4. Sed ea, quae dicam, quo facilius pervideri possint, prius de trinis copulis discernendum (nam *confusim ex utraque parte pleraque dicuntur, quorum alia ad aliam referri debent summam): 459 primum de copulis naturae et usus; haec enim duo sunt quae exigunt diversa, quod aliud est dicere verborum analogias, aliud dicere uti oportere analogiis; secundum de copulis multitudinis ac finis, utrum omnium (102 verborum dicatur esse analogiarum* usus, an maioris partis; tertium de copulis personarum, qui eis debent uti, quae sunt plures.

5. Alia enim populi universi, alia singulorum, et de ieiis non eadem oratoris et poëtae, quod eorum non idem ius. Itaque populus universus debet in omnibus verbis uti analogia, et si perperam est consuetus, corrigere se ipsum, quom orator non debeat in omnibus uti, quod sine offensione non potest facere, cum poëtae transilire lineas impune

2. iei] F. lei Ga. ii H.

3. *consuetudine item anomalia; itaque*] Haec supplevi, ut sensus et verborum nexus salvus esset, simul id efficere studens ut apparet, quo librarium errorem et quam facili ea verba excidere potuerint. *verborum*] scripsi suadente Spengelio. *verbis eorum* codd. *ex anima*] *vg. ex anima quod est ex anima* Fa. G. om. quae post *vv. ex anima* scripta sunt. H. quid habeat, non satis apertum.

4. *de trinis copulis*] Copulae sunt quas nos diceremus rationes rerum inter se coniunctarum. **confusim*] *vg. cum (quom a.) confusim* codd. Parentheses signa addidi. *usuis*] coni. Spengelius, Emendat. Varron. p. 9. coll. Gellio IV, 16. *suis* codd. Cf. X, 73. et quae in Praefatione de orthographia Varronis disputata sunt. *exigunt*] *vg. erigunt* codd. *derigunt* (i. e. dirigunt) proponit Spengel. l. l. *dicere*] *dicere esse* coni. Spengel. l. l., ad sensum recte: neque tamen verbum substantivum, a Varrone tam licenter omissum, addere ausus sum. Cf. VIII, 39. *analogiarum* usus*] coni. *analogia (analogias G.) an usus* codd. Spengelio *vv. an usus* ex glossemate illata esse videntur.

5. *ieiis*] F. *leis* a. *his* G. *lis* H. *non idem ius*] Cf. IX. 114. 115. *debeat*] G. *debet* FHn. fortasse recte.

possint. 6. Populus enim in sua potestate, singuli in illius; itaque ut suam quisque consuetudinem, si ⁴⁶⁰ mala est, corrigere debet, sic populus suam. Ego populi consuetudinis non sum ut dominus, at ille meae est. Ut rationi obtemperare debet gubernator, gubernatori unusquisque in navi, sic populus rationi, nos singuli populo. Quare ad quamcunque summam in dicendo referam, si animadvertes, intelliges, utrum dicatur analogia esse, an uti oportere ea; et quom poscitur, ut usus ad id quod oporteret redigeretur, dici ¹²⁸ id in populum aliter, ac in eum qui sit in populo.

7. Nunc iam primum dicam pro universa analogia, cur non modo videatur esse reprehendenda, sed etiam quor in usu quodammodo sequenda. Secundo de singulis criminibus, quibus rebus possint, quae dicta ⁴⁶¹ sunt contra, solvi, dicam ita, ut generatim comprehendam et ea quae in priore libro sunt dicta, et ea quae possunt dici, atque illic praeterii.

8. Primum quod aiunt, qui bene loqui velit, ³ consuetudinem sequi oportere, non rationem similitudinum, quod alterum si neglegat, sine offensione facere non possit; alterum si sequatur, quod sine reprehensione non sit futurum: errant; quod qui in loquendo consuetudinem, qua oportet uti, sequitur, eam sequitur non sine ratione. 9. Nam vocabula ac verba, ⁴ quae declinamus similiter ac in consuetudine esse vide- ⁴⁶²

6. nos] vg. non (nō a.) codd. *oportere ea; et quom poscitur ut usus ad id quod*] Haec similiae verba necessaria sunt, exciderunt autem, cum librarii visus aberrasset ab oportere ad oporteret. Cf. infra §. 9. ac*] Hic asteriscus locum notat, quo in codd. sunt verba inde omnibus dici, quae quomodo h. l. stare possint, non intelligo.

7. non modo] non addunt H. Stephanus et Perizonius. Nunc etiam ex Ciceronis scriptis hic usus satis stabilitus est. V. Beier ad Ciceron. de offic. I, 21. 71. p. 165. Cf. infra §. 14. quor] quur G. cur cett. comprehendam] H. comprehendant FGa.

8. sine reprehensione] his quod anteponit H. non, id improbandum est. Nam ex mente Crateteorum analogiam qui sequitur, eum reprehensionem saepe incurrere oportet. V. VIII, 33. errant] vg. erat codd. eam sequitur*] coni. addidi. Idem fere suasit Spengelius. sine*] Hic delendum erat ea, quod habent codd. (causa H.).

9. ac in] coni. ea in codd. ac et nec ne ante vocalem poneret,

mus, et ad eam conferimus, et si quid est erratum, non sine ea corrigimus. Nam ut, qui triclinium construxerunt si quem lectum de tribus unum impari posuerunt, aut de paribus nimium aut parum produxerunt, (103 una corrigimus et ad consuetudinem communem et ad aliorum tricliniorum analogias: sic si quis in oratione in pronuntiando ita declinat verba ut dicat disparia, quod peccat redigere debemus ad ceterorum similium verborum rationem.

5 10. Cum duo peccati genera sint declinationum, unum quod in consuetudinem perperam receptum est, alterum quod nondum est, et perperam dicatur: unum ⁴⁶³ dant non oportere dici, quod non sit in consuetudine, ¹²⁹ alterum non conceditur quin ita dicatur; ut sit similiter, quom id faciant, ac, si quis puerorum per delicias pedes male ponere atque imitari vatiis coeperit, hos corrigi oportere si concedat; contra si quis in consuetudine ambulandi iam factus sit vatiis aut compernis, si eum corrigi non concedat. 11. Non sequitur ut stulte faciant, qui pueris in geniculis alligent serperastra, ut eorum depravata corrigant crura? Cum vituperandus non sit medicus, qui e longinqua mala consuetudine aegrum in meliorem traducat: quare reprehendendus sit, qui orationem minus valentem propter ⁴⁶⁴ malam consuetudinem traducit in meliorem? 12. 6 Pictores Apelles, Protogenes, sic alii artifices egregii non reprehendendi, quod consuetudinem Miconos, Dio-

non cavissee videtur Varro. V. V, 59. VII, 32. IX, 6. Itaque etiam V, 95. ac oves scribemus, ita ut ad manum librariorum quam proxime addamus, PECULIATORIAE ponentes pro PECULATORIAE. eam]
vg. ea codd.

10. non * sit] non addit Augustinus cum aliis. om. codd. sit]
si codd. nisi quod G. om. Recepi illud ex vulgata, sed hactenus ut
similiter ex codd. scriberem, non simile, sicut vg. Cf. VI, 8.

11. Non sequitur] Haec interrogare scriptorem statui, et interrogando adversariorum sententiam irridere.

12. Pictores] Ut pictores coni. I. M. Schulz. in Annal. Iahnii a. 1829. V. III. p. 72. Sed non opus est hac particula. artifices]
artifices F. non reprehendendi] Intellige haec proinde ac si dixisset
Varro: Cum pictores illi non sint reprehendendi, quod a vetusta consuetudine desciverint: num Aristophanes (Byzantium dicit, cuius disciplinam et

ris, Arimnae†, etiam superiorum non sunt secuti; Aristophanes improbandus, qui potius in quibusdam veritatem quam consuetudinem secutus? 13. Quod 7 si viri sapientissimi, et in re militari et in aliis rebus multa contra veterem consuetudinem cum essent usi, laudati: despiciendi sunt qui potius dicunt oportere esse consuetudinem ratione. 14. An quom quis 8 perperam consuerit quid facere in civitate, non modo ⁴⁶⁵ patiemur, sed etiam poena afficiemus: idem, si quis perperam consuerit dicere verbum, non corrigemus, cum id fiat sine poena? 15. Et hi, qui pueros 9 in ludum mittunt, ut discant quae nesciunt verba, quemadmodum scribant, idem barbato, qui ignorabunt verba, quemadmodum oporteat dici, non docebimus, ut sciant qua ratione conveniat dici?

16. Sed ut nutrix pueros a lacte non subito 10 avellit a consuetudine, cum a cibo pristino in melio- 130 rem traducit; sic maioris in loquendo a minus commo- ⁴⁶⁶ dis verbis ad ea quae sunt cum ratione, modice tradu- 104) cere oportet. Cum sint in consuetudine contra rationem alia verba ita ut ea facile tolli possint, alia ut videantur esse fixa: quae leviter haerent, ac sine offensione commutari possint, statim * ad rationem corrigi

sectam colebant Aristarchei) improbandus erit, quod quaedam propter rationem in consuetudine emendaverit? Hac in sententia scriptor utitur paratactico quodam dicendi genere, quod in simili re saepius usurpatur. Hinc apparet, cur non deeam non cum I. Silligio, Catal. artif. p. 83. *Miconos*] Attici pictoris, Polygnoti aequalis. *Dioris*, *Arimnae*] vg. *Diorosaris* (*diorosarim* Ga. *dyrosari* H.) *me* (*ne* a.) codd. A sententia Varronis non aliena sunt nomina *Cimonos*, *Eumari*, sed etiam haec non satis conveniunt cum literis scriptis. *etiam*] FGH. *et* a.

13. *multa*] codd. *multis* vg. V. propter accusativum V, 109. 137.

14. *non modo*] cf. §. 7. *idem*] GHa. *id est* F. Illud est pro *iidem*. V. ann. ad V, 57. adde VII, 8. VIII, 35.

15. *oporteat*] GHa. *oportuit* F.

16. *pueros a lacte*] Haec verba coniungenda sunt et significant pueros nuper a lacte depulso. Sic *a matre pulli* dicuntur, ex vulgari usu, apud Columellam VIII, 5. *maioris in*] scripsi. *in maioris* codd. De accusativi forma v. ann. ad VIII, 24. *Cum*] In hoc verbo scriptorem novam ordiri periodum, priores non viderunt. *in*] vg. om. codd. *statim*] conl. *si enim* codd. Priores ante h. v. sententiam terminaverant.

oportet; quae tamen sunt ita, ut in praesentia corrigere nequeas, quin ita dicas, his oportet, si possis, non uti: sic enim obsolescent, ac postea iam oblitterata
 11 facilius corrigi poterunt. 17. Quas novas verbi

⁴⁶⁷ declinationes ratione introductas respuet forum, his boni poëtae, maxime scaenici, consuetudine subigere aureis populi debent, quod poëtae multum possunt in hoc; propter eos quaedam verba in declinatione melius, quaedam deterius dicuntur. Consuetudo loquendi est in motu; itaque solet fieri ex meliore deterior, ex deteriore melior. Ac verba perperam dicta apud antiquos aliquos propter poëtas non modo nunc dicuntur recte, sed etiam quae ratione dicta sunt tum, nunc perperam dicuntur.

12 18. Quare qui ad consuetudinem nos vocant, si ad rectam, sequemur; in eo quoque enim est analogia:
⁴⁶⁸ si ad eam invitant quae est depravata, nihilo magis sequemur quam*, nisi cum erit necesse, sequar in ceteris rebus mala exempla; nam ea quoque, cum aliqua
 13 vis urget, inviti sequemur. Neque enim Lysippus artificum priorum potius est vitiosa secutus quam artem. Si* sic populus facere debet: etiam singuli, sine offensione quod fiat populi.

19. Qui amissa non modo quaerant, sed etiam
 131 quod indicium dent: idem, ex sermone si quid deperit,

tamen sunt] coni. tum sunt F. aut sunt G. autem sunt a. sunt aut H. quin ita dicas] Haec coniungenda esse cum vv. corrigere nequeas, non cum sequentibus, analogia structurarum l. l. satis ostendit.

17. ratione] vg. rationes codd. scaenici] G. et a. ut videtur. scenici FH. possunt] G. possint Fa. potest H. ex meliore] vg. et meliore deteriora codd. ex deteriore*] addidi, suadente Spengelio. melior. Ac] scripsi. Meliora codd. nunc dicuntur] G. et a. ut vid. nunc dicantur FH. nunc perperam] vg. num perperam FG. non perperam H. De a. nihil notatum.

18. quam*] coni. addidi. artificum] artificum G. Si*] coni. addidi, cum sententia, licet stare possit sine particula conditionalis, multo tamen aptior sic exprimitur.

19. Qui] Hinc novam inchoari periodum, miror non intellectum esse, cum etiam diversum a proximo argumentum proponatur. Dicit autem prius de amissis vocabulorum formis restituendis; deinde de novis ratione introducendis. non*] addiderunt Vertranius, Scioppius. om. codd.

non modo nihil impendunt ut requirant, sed etiam contra indices repugnant, ne restituatur verbum. 20. ⁴⁶⁹

Quod novom et ratione introductum, quo minus ut recipiamus, vitare non debemus. Nam ad usum in 14 vestimentis, aedificiis, suppellectili, novitati non impedit vetus consuetudo. Quem enim amor assuetudinis potius in pannis possessorem† retinet, quam ad nova vestimenta traducit? An non saepe veteres leges abrogatae 15 novis cedunt? 21. Nonne inusitatis formis vaso- 16 rum recentibus ex Graecia allatis oblitteratae antiquae ¹⁰⁵⁾ ⁴⁷⁰ consuetudinis sinorum et capularum species: his formis vocabulorum ut* contaminatis uti nollent, quas docuerit ratio praeter consuetudinem veterem? Et tantum inter duos sensus interesse volunt, ut oculis semper aliquas figuras suppellectilis novas conquirant, contra auris expertis velint esse? 22. Quotus quisque iam servos 17 habet priscis nominibus? quae mulier suum instrumentum vestis atque auri veteribus vocabulis appellat? Sed ⁴⁷¹ inductis non tam irascendum, quam huiusce pravitatis patronis.

23. Si enim usquequaque non esset analogia, tum sequebatur, ut in verbis quoque non esset; non, cum esset usquequaque ut est, non esse in verbis. Quae 18 enim est pars mundi, quae non innumerabiles habeat analogias? Caelum, an mare, an terra, an aër, et cetera quae sunt in his? 24. Nonne in caelo, ut ab aequinoctiali circulo ad solstitialem et hinc ad septentrionalem divisum: sic contra paribus partibus idem a bruma versum contraria parte? Non, quantum ⁴⁷²

20. Quod] H. l. cur *ταλὴς σιγγμῇ* verba distinxerim, iam significavi in annot. ad §. 19. *novom*] *novum* codd. *suppellectili*] vg. *suppellecti* H. *suppellectilis* FG. *suppellectilis* a. *possessorem†*] codd. Scriptura manifesto corrupta, quae quomodo emendari possit, nondum invenio. *sinorum et capularum*] cf. V, 121. 123.

21. ut* *contaminatis*] conl. scripsi. *incontaminati* codd. *quas*] H. Stephanus. *quae* codd. *praeter*] Victorius, Vertranus. *propter* codd.

22. Sed] codd. om. vg.

23. non esset] vg. *nomen esset* codd.

24. Non] Hoc loco plene interpunxi. Antea particula negativa

- 132 polus superior abest a septentrionali circulo et is ad solstitium, tantundem abest inferior ab eo quem ἀνταρκτικὸν vocant astrologi, et is ad brumalem? Non, quemadmodum quodque signum exortum hoc anno, quotquotannis eodem modo exoritur? 25. Num aliter sol a bruma venit ad aequinoctium, ac contra cum ab solstitio venit ad aequinoctialem circulum, et inde ad brumam? Nonne luna, ut a sole discedit ad aquilonem et inde redit in eandem viam: sic inde fertur ad austrum et regreditur inde? Sed quid plura de astris, ubi difficilius reperitur quid sit aut fiat in
- 19 motibus dissimiliter? 26. At in mari, credo, motus non habent similitudines geminas; qui in XXIII. horis lunaribus quotidie quater se mutant; ac cum sex horis aestus creverunt, totidem decreverunt rursus idem; itemque ab his. An hanc analogiam ad diem servant, ad mensem non item, alios motus cum habeant*, sic item alios inter se convenientes? de quibus in libro,
- 20 quem de aestuariis feci, scripsi. 27. Non in terra in stationibus servata analogia? nec quouismodi in praeterito tempore fructuum genera reddidit, similia in praesenti reddit? et quouismodi tritico iacto reddidit segetes, sic ordeo sato proportionem reddidit parilis? Non ut Europa habet flumina, lacus, montis, campos, sic

ab antecedentibus ne ὑποσινύμῃ quidem distinguebatur. *polus*] Scalliger, Scioppius. *polo* codd. *abest**] Asterisco notavi ommissa verba quae sunt in FH.: *et abest et (et abest a.)*. In G., sicut in vg., *et abest abest* desunt. *circulo* et is*] coni. scripsi. *circumit cum his* codd. *quotquot*] vg. *quod quotquot* codd.

25. *ac*] G. *an* cett. *cum*] om. a. *ab solstitio*] coni. *ad solstitium* codd.

26. *similitudines*] coni. *dissimilitudines* codd. Videntur non intellexisse librarii, *credo* dici cum irrisione. XXXIII] Aldus. XXIII FH. XIII G. De a. nihil traditum. *quotidie*] G. *quottidie a cotidie* F. De H. res incerta. *itemque ab his*] id est: inde ab his, post has XII horas. *identidem aliis* coni. Augustinus; *Item quae ab his* Spengellus. Ante h. vv. plene interpungebatur, loco, quantum video, admodum incommodo. Ego contra sequentia *τελετὰ σινύμῃ* dispescui, in quibus de menstrua aestuum mutatione dicitur. *cum habeant**, sic item] Sic haec transposui. *sic item cum habeant* codd. Alios esse, dicit, menstruos aestuum motus, sed etiam his alios ex lege analogiae convenire.

27. *reddidit*] Ga. *reddat* cett. codd.

abet Asia? 28. Non in volucribus generatim 21
 rvatur analogia? non ex aquilis aquilae, atque ut ex
 urdis qui procreantur, turdi, sic ex reliquis sui quo-
 usque generis? An aliter hoc fit, quam in aëre, in 22
 qua? non hic conchae inter se generatim innumerabili
 umero similes? non pisces? an e murena fit lupus aut 475
 erula? Non bos ad bovem collatus similis? et qui 133
 his progenerantur, inter se vituli? etiam ubi dissim-
 ilis foetus ut ex equa et asino* mulus, tamen ibi ana-
 logia; quod ex quocunque asino et equa nascitur, id
 est mulus aut mula, ut ex equo et asina hinnulei.
 9. Non si ex viro et muliere omnis similis partus*, 23
 ueri et puellae? non horum ita inter se* omnia similia
 membra, ut separatim in suo utroque genere similitu-
 dine sint paria? Non, omnis cum sint ex anima et 476
 corpore, partes quaeque horum proportionem similes?
 10. Quid ergo cum omnes animae hominum sint divi-
 ae in octonas partes, eae inter se non proportionem
 similes? quinque quibus sentimus, sexta qua cogitamus,
 septima qua progengeramus, octava qua voces mittimus?
 scitur, quoniam loquimur voce orationem, hanc quoque
 necesse est natura habere analogias; itaque habet.

31. An non vides, ut Graeci habeant eam qua- 24
 ripartitam, unam in qua sit casus, alteram in qua
 tempora, tertiam in qua neutrum, quartam in qua
 utrumque, sic nos habere? Ecquid verba, nescis, ut
 apud illos sint alia finita, alia non, sic utraque esse 477

28. *sui quousque*] scripsi. *suis quousque* Ga. *suis cuiusque*
 H. *sui cuiusque* vg. an e] emendavit Augustinus. *sane* codd.
*asino**] vg. om. codd. id est] Fa. idem Venetae. *item* vg. In
 H. omnia vv. inter prius et alterum *mulus* desunt.

29. *partus**] quod addunt codd.; id omisi. *se**] non addunt
 codd., quod omisi cum Scioppio. *similitudine sint paria*] scripsi.
similitudines intra paria (parit F.) codd. *sint pariles* vg. *omnis*
 et a. ut videtur. *omnes* GH.

30. *octonas partes*] Sic Stoicis placuit. V. Diogen. Laert. VII,
 110. *quoniam*] qua addunt codd., ut videtur omnes; omisi id,
 tatum iam a Spengelio. cf. Praefatio.

31. *Ecquid*] Scioppius. Et quid (qui a.) codd. *sint*] sunt
 ni. Scioppius, non recte, modo haec recte coniungantur cum sequentibus.

apud nos. 32. Equidem non dubito, quin animad-
 verterint item in eum innumerabilem similitudinum nu-
 merum: ut trium temporum verba, ut trium persona-
 25 rum. Quis enim potest non una animadvertisse in
 omni oratione esse ut legebam, lego, legam, sic
 (107 lego, legis, legit; cum haec eadem dicantur alias
 ut singula, alias ut plura significantur? Quis est tam
 134 tardus, qui illas quoque non animadverterit similitudi-
 478 nes, quibus utimur in imperando, quibus in optando,
 quibus in interrogando, quibus in infectis rebus, qui-
 bus in perfectis, sic in aliis discriminibus?

26 33. Quare qui negant esse rationem analogiae,
 non vident naturam non solum orationis, sed etiam
 mundi; qui autem vident et sequi negant oportere,
 pugnant contra naturam, non contra analogiam: et
 pugnant volsillis, non gladio, cum pauca excepta verba
 ex pelago sermonis pulli minus trita afferant, quom
 dicant propterea analogias non esse; similiter ut si quis
 viderit mutilum bovem aut luscum hominem claudican-
 479 temque equom, neget in* bovom; hominum et equo-
 rum natura similitudines proportionem constare.

27 34. Qui autem duo genera esse dicunt analogiae:
 unum naturale, quod ut ex lentibus* seminatis nascun-

32. quin animadverterint] coni. Spengelius. qui animadvertunt
 (animaverterunt a.) codd. eum] scripsi. eam codd. simili-
 tudinum] Scioppius. similitudinem codd. sed de a. nihil notatum est.
 Quis enim] Koehlerus Lit. Crit. p. 19. hunc locum sic distinguit: Equidem
 non dubito qui animadverterim (vel quin animadverterint) item in ea in-
 numerabilem similitudinum numerum ut, trium temporum verba ut trium
 personarum (qui enim non potest animadvertisse) in omni oratione esse.
 Quae minus placent. animadverterit] reposui, suadente Spengelio.
 animadverit codd. in imperando] in addidit Scioppius.

33. non vident] Spengelius. non videt codd. pulli minus]
 G. pulminus cett. codd. (sed de a. nihil notatum). puri minus Aldus.
 Illud posui existimans, de inquinato potius quam de puro sermone hic
 cogitandum esse, et pullum s. pullatum sermonem dictum esse opinans pro
 vulgari pullatae turbae dicendi genere. equom] equum codd. in*]
 omisi h. l. cornibus, auctore Scioppio. bovom] F. bovum H. boum Ga.

34. autem] G. aut H. cum F. om. a. Haec vv. qui autem
 dicunt, cum apodosi: ego . . puto, negligentiore quadam structura con-
 iunguntur, ita ut adversariorum sententiae suam statim opponat scriptor.
 Poterat interserere: hos errare existimans. Cf. annot. ad VIII, 69. ex

tur lentis, sic ex lupinis* lupinum; alterum voluntarium ut in fabrica, cum vident scaenam, ut in dexteriore parte sint ostia, sic esse in sinisteriore simili ratione facta; de his duobus generibus naturalem esse ⁴⁸⁰ analogian ut sit in motibus caeli, voluntariam non esse, quod ut quoique fabro lubitum sit, possit facere partis scaenae; sic in hominum partibus esse analogias, quod eas natura faciat, in verbis non esse, quod ea homines ad suam quisque voluntatem fingat, itaque de eisdem rebus alia verba habere Graecos, alia Syros, alia Latinos: ego declinatus verborum et voluntarios et naturales esse puto, voluntarios quibus homines voca-⁴⁸¹ bula imposuerint rebus quaedam, ut ab Romulo Roma, ab Tibure Tiburtes; naturales, ut ab impositis voca-⁴⁸² bulis quae inclinantur in tempora aut in casus, ut ab Romulus* Romulo, Romuli, Romulum, et ab dico dicebam, dixeram. 35. Itaque in voluntariis declinationibus inconstantia est, in naturalibus constantia; quas utrasque quoniam iei non debeant negare esse in oratione, quom in mundi partibus omnibus sint, et declinationes verborum innumerabiles, dicendum est, esse in his analogias. Neque ideo statim ea in omni-⁴⁸² bus verbis est sequenda; nam si qua perperam declina-¹⁰⁸ vit verba consuetudo, ut ea aliter *efferrī non possint* sine offensione multorum, hinc rationem verborum praetermittendam ostendit loquendi ratio.

36. Quod ad universam pertinet causam, cur similitudo et sit in oratione et debeat observari et quam ad finem quoque, satis dictum. Quare quod sequitur de

lentibus seminatis]* cod. B. *ex natis* codd. *ex lupinis* lupinum]* cod. B. Vertranus. *et lupinum* codd. Hoc l. correctorem verum vidisse mihi persuasi. *quoique]* cod. B. *quoque* FHs. *quaeque* G. *Romulus*, Romulo]* scripsi suadente Spengelio p. 481. et XI. *Romulus** om. codd. *dicebam, dixeram]* dixit interponit H. Stephanus.

35. *iei]* F. *lei* GHs. *quom]* a. *quam* FG. (de H. nihil notatum invenio) *quod* vg. *sint]* GHs. *sit* F. **efferrī non possint** om. codd. Recepi ea verba ex vg. *rationem]* a. *orationem* cett. codd. Etiam sic locus nondum persanatus esse videtur.

36. *quam ad finem]* i. e. intra quos fines, ut ex superioribus intelligitur.

partibus singulis, deinceps expediemus ac singula crimina, quae dicunt in analogias, solvemus. 37. In

quo animadvertito, natura quadruplicem esse formam, ad quam in declinando accommodari debeant verba:

485 quod debeat subesse res quae designetur; et ut sit ea res in usu; et ut vocis natura ea sit, quae id* significavit, ut declinari possit; et similitudo figurae verbi ut sit ea, quae ex se declinata genus prodere certum possit. 38. Quo neque a terra terrus ut dicatur,

postulandum est, quod natura non subest, ut in hoc alterum maris, alterum feminae debeat esse. Sic neque propter usum, ut Terentius significat unum, plures Terentii, postulandum est, ut sic dicamus faba et fabae; non enim in simili usu utrumque. Neque ut dicimus ab Terentius Terentium, sic postulandum ut

136 inclinemus ab A et B, quod non omnis vox natura habet declinatus. 39. Neque in forma collata

quaerendum solum, quid habeat in figura simile, sed

484 etiam nonnunquam in eo, quem habeat effectum. Sic enim lana Gallicana et Appula videtur imperito similis propter speciem, cum peritus Appulam emat pluris, quod in usu firmitior sit. Haec nunc strictim dicta, apertiora fient infra. Incipiam hinc.

29 40. Quod rogant, ex qua parte oporteat simile esse verbum, ab voce an significatione, respondemus a voce; sed tamen nonnunquam quaerimus genere similitudine sint, quae significantur, ac nomen virile cum virili conferimus, feminae cum muliebri, non quod id quod significant voces, commoveat; sed quod nonnun-

37. *ut sit ea res in usu*] *sit* om. GHa. Cf. §. 38. et 56. *id**] addere necesse habui. Redeunt quadruplices hae leges analogiarum X, 83. *figurae*] scripsi. *figura* codd. cf. §. 39. *possit*] emendavit Augustinus. *possint* a. *possunt* cett. codd.

38. *faba et fabae*] Nempe faba, ut lens et cicer et alia huiusmodi, singulari numero de cibo inde parato scribitur. Cf. X, 84. *simili usu*] coni. Spengelius Emend. Varr. p. 10. *similius* codd. *similibus* vg.

39. *Sic enim lana*] Cf. infra IX, 92.

40. *Quod rogant*] VIII, 40. *voces*] vg. *vocem* codd. *dis-* *simili similis**] coni. scripsi. *dissimilis* FGa. *dissimiles* H. *in re* *simili*] coni. *indissimiles* FHa. *dissimilis* G.

quam in re dissimili similis* figurae formas, in re* simili imponunt dispariles, ut calcei muliebris sint an viriles,⁴⁸⁵ dicimus ad similitudinem figurae; cum tamen sciamus¹⁰⁹ nonnunquam et mulierem habere calceos viriles et virum muliebris.

41. Sic dici virum Perpennam, ut Alphenam*, muliebri forma; et contra parietem, ut abietem, esse forma similem, quom alterum vocabulum dicatur virile, alterum muliebre, et utrumque natura neutrum. Sic itaque ea virilia dicimus, non quae virum significant, sed quibus proponimus hic et hi, et sic muliebria, in quibus dicere possimus haec aut hae. 42. Quare nihil est, quod dicunt Theona³⁰ et Diona non esse similis, si alter est Aethiops, alter⁴⁸⁶ Gallus, si analogia rerum dissimilitudines assumat ad discernendum vocis verbi figuras.

43. Quod dicunt, simile sit necne nomen nomini,³¹ imprudenter Aristarchum praecipere, oportere spectare¹³⁷ non solum ex recto, sed etiam ex eorum vocandi casu; esset enim deridiculum, si simileis inter se parentes sint, de filiis iudicare: *errant, quod non ab eo obliquis casibus fit ut recti simili facie ostendantur, sed propter eos facilius perspicui similitudo potest eorum, quam vim habeat, ut lucerna in tenebris allata non⁴⁸⁷ facit, quae ibi sunt posita similia sint, sed ut videantur quae sint quaeve desint. 44. Quid similius videtur quam in his est extrema litera X crux, Phryx?

41. ut Alphenam*] conl. aut plenam codd. aut P. Laenam scripsit Spengelius. Sed v. VIII, 41. forma] vg. formam codd. et sic iidem paulo inferius, nisi forte a. utroque loco habet forma. quom] scripsi. quo codd. cum vg. virum] vg. utrum FHa. utrunque G.

42. Gallus] fortasse albus, ut VIII, 41. Sed non refragabor, si quis ipsum Varronem haec variasse contenderit. vocis verbi] i. e. verbi tanquam soni humano ore prolati. Cf. VIII, 40.

43. Quod dicunt] VIII, 42. simileis] F. similes cett. cf. ann. ad. V, 5. *errant] Ante h. v. delevi qui, suadente Spengelio. fit] vg. sit codd. sed de a. nihil notatum. simili] F. ut vg. simile GHa. cf. VI, 74. quae sint] vg. quae sunt codd. Cf. cum h. l. VIII, 42. IX, 103. quaeve desint] vg. quous (eius H.) dissint codd. An quove distent?

44. extrema] GH. externa F. et a. ut videtur.

Phryx]

quas qui audit voces, auribus discernere potest nemo, quom easdem non esse similes ex aliis verbis intellegamus, quod, cum sit cruces et Phryges et de his extremis syllabis exemptum sit E, ex altero fit ut ex C et S crux, ex altero G et S Phryx; quod item apparet, cum est demptum S; nam fit unum cruci, alterum Phrygi.

32 45. Quod aiunt, cum in maiore parte orationis non sit similitudo, non esse analogian, dupliciter stulte dicunt, quod et in maiore parte est, et, si in minore sit, tamen sit*, nisi etiam nos calceos negabunt habere, quod in maiore parte corporis calceos non habeamus.

33 46. Quod dicunt, nos sequi dissimilitudinem, ita-
 489 que in vestitu, in supellectile delectari varietate, non
 — paribus subuculis uxoris: respondeo, si varietas iucun-
 (110) ditas, magis varium esse, in quo alia sunt similia, alia
 non sunt: itaque sicut abacum argento ornari, ut alia
 paria sint, alia disparia, sic orationem. 47. Rogant,
 si similitudo sit sequenda, cur malimus habere lectos
 138 alios ex ebore, alios ex testudine, sic item genere ali-
 quo alio. Ad quae dico non dissimilitudines *solum
 nos, sed similitudines* quoque sequi saepe: idque ex

Aldus. *frix* codd. *frux* vg. quod reieci, quod Vatronis tempore non audiebatur, nisi in lectione antiquiorum poetarum. Eadem scripturae varietas in sequentibus ter redit. *exemptum*] vg. ex Aldina. *exemplum* codd.

45. *aiunt*] VIII, 37. *et in maiore parte est*] Post haec vv. addunt F. et a. (sed de hoc dubito) *et in minore parte est*, quibus sententia loci pervertitur. Hoc dicit scriptor, eorum, qui similitudinem tollunt, quod in maiore parte orationis non sit, duplicem esse errorem: primum quod negent in maiore parte eam esse, cum sit in maiore parte; alterum quod negent omnino esse similitudinem, si in maiore parte non sit, quod ea sit, etiamsi sit in minore parte. *et si in minore sit*] *et si in minore parte est et si in minore parte sit* G., quod h. l. notavi, ut appareret, quam facili errore plura hic vocabula addi potuerint. *tamen sit*] Asterisco significavi locum, unde vv. *in maiore expulsa sunt*, quae habent codd. Ea expellenda esse iam intellexerat Spengelius.

46. *dicunt*] VIII, 32. *sequi*] om. codd., additum est in cod. B. et vg. *iucunditas*] codd. sed *iocunditas* G. *est iucunda* vg. fortasse recte. *alia paria sint alia disparia*] sic locum explevit cod. B. et volgae scripturae auctor. *alia disparia* GHa. *alia paria* F.

47. *solum nos, sed similitudines*] coni. addidi. Minore molimine locum correxisse videri potest Henr. Stephanus, qui scripsit: *dico nos*

eadem supellectili licet videre; nam nemo facit triclinii lectos, nisi pareis et materia et altitudine et figura.⁴⁹⁰ Quis facit mappas trincliniares non similis inter se? quis pulvinos? quis denique caetera, quae unius generis sint plura? 48. Cum, inquit, utilitatis causa introducta sit oratio, sequendum non quae habebit similitudinem, sed quae utilitatem. Ego quidem utilitatis causa orationem factam concedo, sed ut vestimentum; quare ut hic similitudines sequemur, ut virilis tunica sit virili similis, item toga togae, sic mulierum stola ut sit stolae proportionem et pallium pallio simile: sic cum sint nomina utilitatis causa, tamen virilia inter se similia, item muliebria inter se sequi debemus.

* * *

49. Quod aiunt ut persedit et perstitit, sic³⁴ . . . percubuit quoniam non sit, non esse analogiam, vel in hoc errant, quod duo posteriora ex prioribus⁴⁹¹ declinata non sunt, cum analogia polliceatur ex duobus similibus similiter declinatis similia fore. 50. Qui³⁵ dicunt, quod sit ab Romulo Roma et non Romula, neque, ut ab ove ovilia, sic a bove bovilla, non esse analogias, errant; quod nemo pollicetur e vocabulo

similitudines quoque sequi. Illud tamen probabilius esse iudicabit, qui Varronis librorum naturam noverit. *saepe: idque* coni. scripsi. *saepe itaque* codd. ita ut ante v. *saepe* interpungatur. *Quis* a. ut videtur, sicut vg. *qui* cett. codd.

48. *inquit*] Vertranius, Sciopplus. *inquit* codd. V. VIII, 28. *sequemur*] vg. *sequeremur* codd. *stolae*] vg. *stola* codd. *proportionis* iungendum est cum sequenti v. *similis*. V. IX, 29. 33. 62. et cf. annot. ad VIII, 68.

Lacunam cur h. l. non exiguum disputationis partem intercepisse arbitrer, ex argumento libri supra disposito apparebit. Illo loco si ordinem sententiarum recte indicavi: non opus erit ut ea, quae §. 49. scripta sunt, alinnde huc transposita esse existimemus: quae opinio est Spengelii, Emend. Varron. p. 19.

49. *sic . . . percubuit*] Hic deesse alterum ex duobus posterioribus vocabulis, quae Varro ipse postea scribit se posuisse, vidit Spengelius. *vel*] proposuit Spengelius. *ut* codd. nisi quod, quae inter *analogias* et *analogia* leguntur, om. H. et vg. *errant*] vg. *erant* codd.

50. *dicunt*] VIII, 54. 80. *ovilia*] et *bovilla*] vg. *ovilla* et *bovilla* codd. *non esse*] a., nisi fallimur varietate scripturae proposita, sicut coniecerat Henr. Stephanus. om. F. non om. GH.

vocabulum declinari recto casu singulari in rectum singularem, sed ex duobus vocabulis similibus casus similiter declinatos similes fieri.

36 **51.** Dicunt, quod vocabula literarum Latinarum ⁴⁹²non declinentur in casus, non esse analogias: hi ea quae natura declinari non possunt, eorum declinatus requirunt, proinde ut non ea dicatur esse analogia, ¹³⁹quae ab similibus verbis similiter esset declinata. Quare non solum in vocabulis literarum haec non requirenda analogia, sed ne in syllaba quidem ulla, quod dicimus hoc ba, huius ba, sic alia.

52. Quod si quis ⁽¹¹¹⁾in hoc quoque velit dicere esse analogias rerum, tenere potest; ut enim dicunt ipsi alia nomina, quod quinque habent figuras, habere quinque casus, alia quattuor, sic minus alia: dicere poterunt esse literas ac syllabas in vocibus, quae singulos habeant casus. In rebus ⁴⁹⁵plurimis quemadmodum inter se conferent ea, quae quaternos habebunt vocabula casus, item ea inter se quae ternos: sic quae singulos habebunt, ut conferant inter se dicentes, ut sit hoc A, huic A, esse hoc E, *huic E.

37 **53.** Quod dicunt, esse quaedam verba, quae ha-

51. Dicunt] Qui dicunt coni. Spengelius. Sed Varro infra §. 55. 68. 70. 72. et saepius quae opposita sunt, sic refellit, ut incipiat: Dicunt, negant, reprehendunt. *esset declinata*] FHa. *esse declinata* G. *declinatis similia declinat* cod. B. et vg. Codd. lectionem sic posse defendi existimabam, si *analogiae* dicerentur singula analogiae exempla sive analoga in casibus, in temporum formis et sic aliis. *ne*] vg. om. FGH. sed habet a., si eius scriptura diligenter enotata est. *ba*] utroque loco GHa. *ha* F. *ab* cod. B. et vg., male: nam de syllabis, quae non sunt vocabula, dicitur.

52. poterunt] GHa. poterint F. quod miror in ordinem recipi potuisse. *vocibus*] coni. scripsi. *voce* codd. *conferent*] cf. VIII, 63. *vocabula*] coni. scripsi. *vocabulis* codd. *quae ternos*] coni. Koelerus Lit. crit. p. 21. *quaternos* codd. Diptota scriptor consulto omisisse videtur, quoniam rariora haec sunt in lingua Latina. *huic E] Ante h. vv. codd. addunt *huiusce e.*, quae orta sunt ex prava functione vv. *huice*. Hinc fecere interpolatores *huius E*. Expellenda ea esse vidit Spengelius. Cf. ann. ad VIII, 63.

53. Quod dicunt] Nunc nullus est locus in octavo libro, cui haec opponi potuerint. Sed statuendum est, vel in illa Varronis disputatione vel in alio libro contra Aristarcheos scripto cum v. *caput coniunctum fulvae nihil* tanquam exemplum vocabuli, cuius par reperiri non posset. Sic

beant declinatus ut caput, quorum par reperiri quod non possit, non esse analogias: respondendum, sine dubio, si quod est singulare verbum, id non habere analogias. Minimum duo esse debent verba, in quibus sit similitudo. Quare in hoc tollunt esse analogias.⁴⁹⁴
54. Sed in nihil vocabulum recto casu apparet in hoc:

Quae dedit ipsa capit, neque dispendi facit hilum;
 quod valet nec dispendii facit quidquam. Idem hoc obliquo apud Plautum:

Video enim te nihili pendere prae Philolache omneis homines;

quod est ex ne et hili; quare dictus est nihili qui non hili erat: casu "non mutante", cum commutatur de⁴⁹⁵ quo dicitur. De homine dicimus enim, hic homo nihili est, et huius hominis nihili, et hunc hominem nihili. Si in illo commutarem, diceremus, ut hoc linum et libum, sic nihilum, non hic nihili, et ut huic lino et¹⁴⁰ libo, sic nihilo, non huic nihili. Potest dici patricius casus, ut ei praeponantur praenomina plura, ut hic casus Terentii, hunc casum Terentii; hic miles legionis, huius militis legionis, hunc militem legionis.

55. Negant, cum omnis natura sit aut mas aut³⁸ femina aut neutrum, non* debuisset ex singulis vocibus

apertiora fient quae sunt in §. 54. *par]* codd., puto, omnes. *pars* vg. *tollunt esse analogias]* His verbis scriptor non interrogat, sed concedit, in v. *caput* tolli analogiam eo quod plane singulare sit; v. *nihil* autem analogia destitutum esse negat.

54. *in nihili]* Scioppius. *initium* codd. *in hoc]* Ennii loco. *V, 60.* *ipsa]* Scioppius. *ira* codd. *capit]* Scaliger. *caput* codd. *Plautum]* Mostellaria I, 3, 88. *enim]* codd. *Plauti* libri omittunt. *Philolache]* vg. *Philolacho* codd. *Philolachete* Vertranius, Scioppius. *casu "non mutante"]* Haec ausus sum scriptori de meo impertire, cum in codd. nihil esset nisi *casu tum*. Verum tamen sensus illud vel simile aliquid postulat. De intransitivo v. *mutare* usu cf. *V, 101. 170. IX, 64.* *dicimus enim]* *enim dicimus* a., quod voluerat Scioppius. *libum]* con. *linum* codd. Et sic item postea. *et ut*]* con. scripsi. et FGa. om. H. *ut* con. Spengelius. *praeponantur]* scripsi. *praeponuntur* codd.

55. *Negant]* cf. VIII, 47. *non*]* con. addidi, ne Cratetei ipsi secum pugnent. Nam ex horum sententia, si analogia esset, in quaque vocabulo debuerint esse omnia trina genera. Post *negant* quaedam

ternas vocabulorum figuras fieri, ut albus, alba, album; nunc fieri in multis rebus binas; ut Metellus Metella, Ennius Ennia; nonnullis singula, ut tragoedia, comoedia; sic esse Marcum, Numerium, at Marcam, at Numeriam non esse; dici corvom, turdum, non dici corvam, turdam; contra dici pantheram, merulam, non dici pantherum, merulum. Nullius nostrum filium et filiam non apte discerni marem ac feminam, ut Terentium et Terentiam; contra deorum liberos et servorum non itidem, ut Iovis filium et filiam Iovem et Iovam: item magnum numerum vocabulorum in hoc genere non servare analogias. 56. Ad haec dicimus, omnis orationis, quamvis res natura subsit, tamen si ea in usum non pervenerit, eo non pervenire verba: ideo equos dicitur et equa; in usu enim horum discrimina: corvos et corva non, quod sine usu id, quod dissimilis natura. Itaque quaedam aliter olim ac nunc: nam erat* cum omnes mares et feminae dicebantur columbae, quod non erant in eo usu domestico quo nunc; nunc* contra propter domesticos usus quod internovimus, appellatur mas columbus, femina columba. 57. Natura cum tria genera transit, et id est in usu discriminare: totum denique apparet, ut est in doctus et docta et doctum; doctrina enim per tria haec transire potest et usus docuit discriminare doctam rem ab homi-

excidisse suspicatus erat Spengelius. Metella] vg. Metellae F. metelle cett. codd. corvum] et corvam] vg. corbum et corbam codd. nostrum] vg. neutros codd. apte] vg. apta codd. itidem] vg. ididem FG. id idem Ha. filiam Iovem] codd. filiam non Iovem vg. sed repetita negandi particula non opus est.

56. res natura subsit] cf. supra §. 37. in usum] vg. usu codd. equos] equus codd. discrimina] vg. discrimine codd. corvos] corvus codd. nisi quod corus H. pr. m. natura] codd. naturae Vertranius. Illud retinui hoc sensu, ut Varro dicat, nullius esse usus, quod in corvo et corva dissimilis est natura. Naturam autem eam intelligit, qua mares sunt et feminae. erat*] coni. et FGa. etiam H. cum] scripsit Spengel. tum codd. dicebantur] G. dicebantur FHa. nunc*] addendum esse vidit Spengelius.

57. Natura] nā H. unde natum nam G. discriminare] Aldus. discrimina codd. doctus] vg. docto codd. quod non plane impro-

nibus et in his marem ac feminam. In mare et femina et neutro neque natura maris transit, neque feminae, neque neutra; et ideo non dicitur feminus, femina, feminum, sic reliqua; itaque singularibus ac secretis vocabulis appellati sunt.

58. Quare in quibus rebus non subest similis natura aut usus, in his vocabulis huiusmodi ratio quaeri non debet. Ergo dicitur, ut surdus vir, surda mulier, surdum theatrum; quod omnes tres res^a ad auditum sunt comparatae;⁴⁹² contra nemo dicit cubiculum surdum, quod id^a ad silentium, non ad auditum; at si fenestram non habet, dicitur caecum, ut caecus et caeca; quod omnia^a lumen habere debent.

59. Mas et femina habent inter se natura quandam societatem: contra nullam plerumque habent societatem^a neutra cum his, quod non^a sunt diversa inter se, quodque de his perpauca sunt quae habeant quandam communitatem. Dei et servi nomina quod non item ut libera nostra transeunt, eadem est causa: quod ad usum attinet, institui opus fuit de liberis, de reliquis nihil attinuit, quod in servis gentilicia natura non subest in usu, in nostris nomini-¹¹³ bus, qui sumus in Latio et liberi, necessaria. Itaque ibi apparet analogia ac dicitur Terentius vir, Terentia mulier.

60. Tertium genus in praenominibus

bandum est. *doctam rem*] GHa. *doctas res* F. *maris*] scripsi suadente Spengelio. *mares* codd. *mas* vg.

58. *dicitur*] F. *igitur* Ga. In H. est nota *s* cum supraposito *c.* *tres res*^a] conl. scripsi. *tres* codd. *eae res* quidam apud Augustinum. *quod id*^a] conl. addidi. *quod sit* Scioppius. *lumen*] Ante h. v. omisi *habent*, id ortum putans ex duplici lectione: *omnia habent lumen*, et *omnia lumen habere debent*. Haec enim verba cum antecedentibus vv. coniunxi, cum priores post *lumen* *ὑποστυμνῇ* et post *mas et femina* plene interpungerent.

59. : *contra nullam plerumque habent societatem*^a] conl. inferre ausus sum, cum haec vel similia verba (sed haec ipsa posui, ut lacunae causa appareret) ad Varronis mentem, si eam recte percepi, necessaria sint. Nam dicit nunc de iis vocabulis, quae quod non ternas, sed binas habeant figuras, analogiae ob stare dixerant Cratetei. *non*^a] conl. addidi, probabilem in omnibus hisce sensum secutus. *inter se*] Ga. *interest* FH. *non inter se* vg. *quodque*] vg. *quoque* codd. *est*] scripsi suadente Spengelio. *et* codd., nisi forte H. habet *ex*, ut vg. legitur.

60. *Tertium*] Victorius. *Terentium* codd. sed de a. nihil memo-

- ⁵⁰⁰ ideo non fit item, quod haec instituta ad usum singularia, quibus discernerentur nomina gentilicia; ut ab numero *Secunda*, *Tertia*, *Quarta*; in viris ut *Quintus*, *Sextus*, *Decimus*, sic ab aliis rebus.
- 142 Cum essent duo *Terentii* aut plures, discernendi causa, ut aliquid singulare haberent, notabant: forsitan ab eo, qui mane natus esset*, ut is *Manius* diceretur; qui *luci*, *Lucius*; qui post patris mortem, *Postumus*.
61. E quibus, cum item accidisset feminis, proportionem ita appellata declinarant praenomina mulierum ⁵⁰¹antiqui, *Mania*, *Lucia*, *Postuma*. Videmus enim *Maniam* matrem *Larum* dici; *Luciam* *Volaminiam* *Saliorum* carminibus appellari; *Postumam* a multis post patris mortem etiam nunc appellari. 62. Quare quocunque progressa est natura, cum usu vocabuli similiter proportionem propagata est analogia; cum, in quibus declinationibus voluntariis maris et feminae et neutra quae voluntaria, non debeant similiter declinari, sed, in quibus naturales sint declinatus, hi qui esse reperiuntur. Quocirca in tribus generibus nominum inique tollunt analogias.
- 39 63. Qui autem eas reprehendunt, quod alia voca-
⁵⁰²bula singularia sint solum ut eicer, alia multitudinis solum ut *scalae*, cum debuerint omnia esse duplicia

ratur. *Secunda*] Quod ante hoc nomen vg. additur *Prima*, om. codd., quapropter id inferre nolui, quanquam id in titulis rarum non est. Ceterum non sine causa factum est, ut in maribus praenomina a maiore numero, in feminis a minore sumpta magis in consuetudine essent. *esset* et *diceretur*] coni. sic transposui, ut locum inter se mutarent. *Lucius*] vg. *Lucilius* codd. nisi quod a. *Lucius* habere videtur.

61. *E quibus*] a. *E quibus quae* FGH. ut vg. *antiqui*] coni. scripsi. *antiqua* codd. ut vg. *matrem Larum*] cf. Varro ap. Arnob. adv. gent. III, 41. Macrobian. Sat. I, 7. *Volaminiam*] FGA. *Voluminam* H. *Volumniam* vg.

62. *vocabuli*] vg. *vocabula* codd. *cum*] Hinc priores aliam sententiam ordiebantur. *neutra*] coni. scripsi. *neutri* codd. *maris et feminae et neutra* habui pro nominativis, quibus cogitatione sint addendum. *reperiuntur*] Quaedam deesse pronunciat Spengelius. Non accedo, modo suppleas ex superioribus: *similiter declinari debeant mares et feminae et neutra*, quos declinatus etiam reperiri adicit. *inique*] vg. in quas codd. sed a. illud habere videtur.

63. *reprehendunt*] VIII, 48. cf. X, 54. *equos*] *equus* codd.

ut. equos, equi, analogiae fundamentum esse obli-
viscuntur naturam et usum. Singulare est, quod natura
unum significat ut equos, aut quod coniuncta quodam-
modo ad unum usum ut bigae: itaque ut* dicimus
una Musa, sic dicimus unae bigae. 64. Mul-
titudinis vocabula sunt unum infinitum ut Musae, alte-
rum finitum ut duo, tres, quatuor; dicimus enim ut
hae Musae, sic unae bigae et binae et trinae bigae:
sic deinceps. Quare tam uni et unae et una quodam-
modo singularia sunt, quam unus et una et unum;
hoc modo mutat, quod altera in singularibus, altera¹⁴³
in coniunctis rebus; et ut duo, tria sunt multitudinis,¹¹⁴
sic bina, trina. 65. Est tertium quoque genus,
singulare* in multitudine, ut uter: in quo multitudi-⁵⁰³
nis, ut utri*, utrae. Inde uter poëta singulari,
utri poëtae multitudinis est. Qua explicata natura, ap-
paret non debere omnia vocabula multitudinis habere
par singulare; omnes enim numeri a duobus susum
versus multitudinis sunt, neque eorum quisquam habere
potest singulare compar. Iniuria igitur postulant, si
qua sint singularia, oportere habere multitudinis. 66.
Item qui reprehendunt, quod non dicatur ut unguen-⁴⁰
tum unguenta, vinum vina, sic acetum aceta,
garum gara, faciunt imperite, qui ibi desiderant multi-
tudinis vocabulum, quae sub mensuram ac pondera
potius quam sub numerum succedunt; nam in plumbo,⁵⁰⁴
oleo, argento, cum incrementum accessit, dicimus,
multum oleum, sic multum plumbum, argen-

Et sic postea. naturam et usum] scripsi. naturam et (ut H.) usu
(usus GH.) codd. naturam. Nam et usu vg. Scilicet nam natum est
ex scriptura contracta nam; hinc postea orta prava distinctio; qua loci
sententia turbata est. Cf. IX, 37. ut] addidi suadente Spengelio.

64. hae Musae] An scripsit Varro: una Musa et duae Musae?
uni et unae] G. et fort. H. ut vg. unae et uni cett. codd.

65. *in multitudine ut] coni. scripsi. ut in multitudine codd.
Illud sensus flagitare videbatur. Nam uter cum unum inter duos significet,
dici poterat a Varrone singulare in multitudine. utri*, utrae] coni.
scripsi. utre Fa. utrae GH. uter, utrei vg. Inde] coni. id est
FH. J. Ga. Cf. Praefationis caput de codicis antiquissimi scriptura.
sunt] om. a.

66. argento] vg. aceto codd. dicimus] vg. dicimus enim

tum; non multa olea, plumba, argenta: quom quae ex hisce fiant, dicamus plumbea et argentea (aliud enim cum argenteum; nam id tum cum iam vas; argenteum enim, si pocillum aut quid item); quod pocilla argentea multa, non quod argentum multum. 67. Ea, natura in quibus est mensura, non numerus, si genera in se habent plura, et ea in usum venerunt e
 505 genere multo: sic vina, unguenta dicta; alii generis enim vinum quod Chio, aliud quod Lesbo: sic ex regionibus aliis quae ipsa† dicuntur, nunc melius unguenta, quoi nunc genera aliquot. Si item discrimina magna essent olei et aceti et sic ceterarum rerum eius-
 144 modi in usu communi, dicerentur sic olea, ut vina. Quare in utraque denique re scindere conantur analogiam, et quom in dissimili usu similia vocabula quae-
 runt, et quom item ea quae metimur, atque ea quae
 41 numeramus, dici putant oportere. 68. Item reprehendunt analogias, quod dicantur multitudinis nomine
 506 publicae balneae, non balnea, contra quod privati dicant unum balneum, quod plura balnea non* dicant: *idemque item contra*, quod scalae et aquae caldae

codd. quom quae] scripsi. cum quae G. ut vg. cum (quom a) que cett. codd. (aliud enim . . . item)] Parentheseos signa addidi, ut argentea coniungeretur cum vv. quod pocilla argentea multa. argenteum enim] vg. argentum enim codd.

67. e] coni. scripsi. a GH. a' a. et F. sic vina, unguenta dicta] Haec apodosin faciunt ad: si ea genera habent plura. Non negandum tamen, faciliorem futurum esse transitum ab altera orationis parte ad alteram, si interpositum esset: etiam multitudinis dicuntur. alii] Hac patrici casus forma Varro usus est etiam de R. R. I, 2. cf. alio in his libris, X, 15. vinum quod Chio] Huic Scaliger comparat Graecum οἶνος Χιόθεν, et Plautinum: Hospes Zacyntho. Similia etiam ὄπλα ἀπ' Ἀργεος, cuiusmodi multa extant. ipsa†] Certe: ipsae oporteret. Sed neque hoc posui, quia locum totum mendosum habeo, et potius tale aliquid a Varrone scriptum esse existimo: ex regionibus Arabiis quae Petraea dicuntur. quoi] G. cui cett. Singularis non offendet post dicta de quo ad V, 108, et quod ad VI, 39. ut vina] vg. et vina codd. et quom in] scripsi. et cum in vg. sed quom in a. sed cum in cett. codd. putant] vg. putent codd.

68. reprehendunt] VIII, 48. balnea non*] non addidi suadente Popma. balneas Spengel. Illud sequenti disputatione comprobatur: quanquam interdum iam a Cicerone et post Varronem a multis balnea dictum esse constat. *idemque item contra*] Haec verba in codd. leguntur eo loco, quo posui verba: *Quibus responderi potest, non esse

pleraeque* multitudinis vocabulis sint appellata, neque¹¹⁵⁾ eorum singularia in usum venerint. *Quibus responderi potest, non esse reprehendendum; quod* primum balneum (nomen ut Graecum introiit in urbem) publice ibi consedit, ubi bina essent coniuncta aedificia lavandi causa; unum ubi viri, alterum ubi mulieres lavarentur: ab eadem ratione domi suae quisque, ubi lavatur, balneum dixerunt; et quod non erant duo, balnea dicere⁵⁰⁷ non consueverunt, cum hoc antiqui non balneum, sed lavatrinam appellare consuissent. 69. Sic aquae caldae, ab loco et aqua quae ibi scateret, cum ut cohererentur venisset in usum nostris, cum aliae ad alium morbum idoneae essent, eae cum plures essent, ut Puteolis et in Tuscis, quibus utebantur, multitudinis potius, quam singulari vocabulo appellarunt. Sic scalas, quod ab scandendo dicantur et singulos gradus scanderent, magis erat quaerendum, si appellassent singulari vocabulo scalam, cum origo nominatus ostenderet contra.

70. Item reprehendunt de casibus, quod quidam⁴²

*reprehendendum, quod**, quae ex illorum sede eo transtuli. Qui haec permutatio locorum facta sit, nescio: sed dubito, an alio modo sententiarum ordo restitui nequeat. Nam cum infra aquae caldae et scalae cur multitudinis sint doceatur, hoc superiore loco de iisdem dicta ad reprehensionem eorum vv. pertinere oportet. Ceterum bis posui *quod*, quod in codd. semel tantum, inter *reprehendendum* et *scalae*, legitur. *pleraeque**] coni. scripsi. *pleraque* codd. Sed *appellata* et *eorum* retinui, quod haec de vocabulis *scalae* et *aquae caldae* dicuntur. Post *pleraeque* asterisco indicavi locum, unde sustuli vv. *quae cum causa* (eam H.) codd., quorum corrigendorum viam invenire mihi non contigit. *ut*] coni. scripsi. *et* codd. *dixerunt*] GHa. *dixerint* F. *consueverunt*] a. *consueverunt* cett. Cf. IX, 14. *consuissent*] a., si recte notatum est, ut vg. *consuescent* cett. codd.

69. *scateret*] Ga. *scaterent* F. *staret* H. . *venisset*] a. *venissent* cett. codd. *eae*] GHa. *hae* F. Ante h. v. delevi punctum, cum quae secuntur ad explendam sententiam adhiberi oporteat. Sed etiam hic locus propter maiorem numerum relativorum membrorum Varronis more congestorum et implicatorum non intellectus erat. Postquam, dicit Varro, in usum venerat, ut aquae caldae frequentarentur, cum plures essent quibus homines utebantur (nam aliae ad alium morbum idoneae erant): multitudinis vocabulo dictae sunt aquae. *dicantur*] *dicuntur* GHa.

70. *reprehendunt*] cf. VIII, 49. *aut*] Ga. *autem* H. *et* F.

Lacuna cur h. l. libri non exiguum partem hausisse statuum, ex argumenti dispositione apparet: ex qua praeterca colligi arbitror, locum

¹⁴⁵ nominatus habent rectos, quidam obliquos: quod dicunt
⁵⁰⁸ utrosque in vocibus oportere. Quibus idem responderi
 potest, in quibus usus aut natura non subsit, ibi non
 esse analogiam; . . .

* * *

71. sed nec in vocabulis quae declinantur, si
 transeunt e recto casu in rectum casum, quae tamen
 fere non discedunt ab ratione sine iusta causa, ut hi,
 qui gladiatores Faustini; nam quod plerique dicun-
 tur, ut tris extremas syllabas habeant easdem, Cascel-
 liani, Aquiliani, Caeciliani, animadvertant, unde
 oriuntur, nomina dissimilia Cascellius, Caecilius, Aquil-
 ius, * Faustus; quod si esset* Faustius, recte dicerent
 Faustianos; sic a Scipione quidam male dicunt Scipio-
⁵⁰⁹ ninos; nam est Scipionarios. Sed ut dixi, quod
 ab huiusmodi cognominibus raro declinantur cogno-
 mina, neque in usum etiam perducta, natant quaedam.

* * *

43 72. Item dicunt, cum sit simile stultus, luscus,
 et dicatur stultus, stultior, stultissimus, non
 dici luscus, luscior, luscissimus, sic in hoc genere
 (116 multa. Ad quae dico, ideo fieri, quod natura nemo
 lusco magis sit luscus, cum stultior fieri videatur.

44 73. Quod rogant, quor non dicamus mane, ma-
 nius, manissime, item de vesperi: in tempore vere magis

qui sequitur de Faustinis et Cascellianis non ex hac de declinatione casuali
 disputatione superesse, sed fragmen esse ruinae, qua supra inter §. 48. et
 49. argumentum de declinatione nominandi fere totum nobis subtractum est.
 Hacpropter hunc locum etiam a sequente lacunae signis disiunxi.

71. nec] con. scripsi. ne codd. gladiatores Faustini] con.
 gladiatores Faustinds codd. gladiatores dicunt Faustinos vg. Cascel-
 liani] F. cascelliani Ha. castelliani G. Postea Cassellius F. Casellius
 G. Cassellius H. Casellius a. Nomen Cascellius in lapidibus extat.
 Caeciliani] additur vg. om. codd., nisi forte habet a. Ductum id est e
 sequentibus. animadvertant] vg. animadvertunt codd. *Faustus;
 quod si esset*] con. addidi. Excidiisse ea verba, post tot exempla nemo
 mirabitur. Faustii nomen rarissimum, cognomen Faustus satis notum est.
 natant] Fa. notant GH. Sic etiam infra X, 16.; et idem natant ex
 cod. Glogav. reddendum Ciceroni de N. D. I, 43., quanquam ab Heindorfio
 improbatum.

72. dicunt] VIII, 78.

et minus esse non potest, ante et post potest; itaque prius est hora prima quam secunda, non magis hora; sed magis mane surgere tamen dicitur, qui primo mane ⁵¹⁰ surgit, quam qui non primo. At enim dies non potest esse magis, quam mane; itaque ipsum hoc quod dicitur magis, sibi non constat, quod magis mane significat primum mane, magis vespere novissimum vesper.

74. Item ab huiusmodi similitudinibus reprehenditur analogia, quod, cum sit anus, cadus simile, et ¹⁴⁶ sit ab anu anicula, anicilla, a cado duo reliqua non sint propagata; sic non dicatur a piscina, piscinula, piscinilla. Ad huiusmodi vocabula analogias esse, ut dixi, ubi magnitudo animadvertenda sit in unoquoque gradu, eaque sit in usu communi, ut est ⁵¹¹ cista, cistula, cistella, et canis, catulus, catellus; quod in pecoris usu non est. Itaque consuetudo, frequentius res in binas dividi parteis ut maius et minus, ut lectus et lectulus, arca et arcula, sic alia.

75. Quod dicunt, casus alia non habere rectos, ⁴⁶ alia obliquos et ideo non esse analogias, falsum est. Negant habere rectos, ut in hoc frugis, frugi, frugem, item colis, coli, colem*, obliquos non

73. *rogant*] VIII, 76. *non*] G. ut vg. om. codd. *de vesperi, in tempore*] con. Popma. *de vespertino tempore* codd. *vespere, vesperius, vesperrime, mane aut vespere* inferre volebat Henr. Stephanus. *vespere loco v. vere* ponunt Vertranius et Scioppius, sed *vere*, id est proprie (nive: si omnia recte se haberent), h. l. aptissimum est. *non primo*] con. scripsi. *non prior* codd. *At*] con. *ut* codd.

74. *reprehenditur*] VII, 79. *sit*] om. a. *reliqua**] post h. v. expunxi *quod*, quod est in codd. *analogias esse*] FGa. *analogias* H. *analogia est* Aldus. Codd. lectio quodammodo excusanda est eo anacoluthi genere, quod etiam V, 23. observatur, quo loco accusativus cum infinitivo pendet a vv. *ut putant*. Sed h. l. haec structura multo intolerabilior est. *eaque*] con. *ea quae* FGa. *et quae* H. *dividi*] codd. *dividit* vg. Cf. in consuetudine aliter dicere VIII, 74. *quibus ius ibi parentare* VI, 13.

75. *Quod dicunt*] Manifestum est, his continuari disputationem supra §. 70. inchoatam; et probabile, hos locos olim fuisse minore spatio diiunctos. Nunc in hac eius libri perturbatione ordinem restituere vix poterimus. *colis, coli, colem**] con. *rolem rolis role* FGa. *roles rolis rolem* H. *Cole* pro caule Cato et Varro saepe utuntur. Cf. annot. ad V, 95. *Roris* exemplum, quod vg. hic ponitur, ad id de quo dicitur,

habere, ut in hoc **Diespiter**, **Diespitri**, **Diespitrem**, **Maspiter**, **Maspitri**, **Maspitrem**. 76. Ad haec

512 respondeo et priora habere nominandi et posteriora obli-
quos. Nam et frugi rectus est natura frux, at secun-
dum consuetudinem dicimus ut haec avis, haec ovis,
sic haec frugis. Sic secundum naturam nominandi est
casus cols, secundum consuetudinem colis, cum utrum-
que conveniat ad analogiam, quod et id quod in con-
suetudine non est, cuiusmodi debeat esse apparet, et
quod est in consuetudine nunc in recto casu, eadem
est analogia ac pleraque, quae ex multitudine cum
transeunt in singulare, difficulter efferuntur ore. Sic
cum transiretur ex eo quod dicebatur hae oves, una
non est dicta ous*, sed additum I ac factum ambiguum

513 verbum, nominandi an patrici esset casus, ut ovis et
(117) avis. 77. Sic in obliquis casibus cur negent esse

147 **Diespitri**, **Diespitrem**, non video, nisi quod minus est
tritum in consuetudine, quam **Diespiter**: quod nihili
argumentum est; nam tam casus, qui non tritus est,
quam qui est. Sed esto in casuum serie alia vocabula
non habere nominandi, alia de obliquis aliquem: nihil
enim ideo, quo minus siet ratio, percellere poterit hoc

514 crimen. 78. Nam ut signa quae non habent caput

ineptum est.

Maspiter] codd. *Marspiter* vg. et sic deinde. Cf.
ann. ad VIII; 49. Fortasse ante *Diespitri* et *Maspitri* negandi par-
ticula addenda est. Vg. *Diespitri*, *Diespitrem* et *Maspitri*, *Maspitrem*
omittuntur.

76. cols] conī. rois FGH. rolis a. colis] conī. rolis FGa.
yolis H. ac] codd. ad vg. Dicit colis esse eadem analogia, qua
multa sint, quae pronunciari nequeant nisi vocalem i inter extremam lite-
ram s et praecedentem assumant. hae] vg. haec codd. quod h. l.
defendi nequit, quanquam aliis tenuimus, V, 98. VI, 73. VII, 64. ous*]
vg. ous sine una codd. sed de a. non constat. esset] scripsi su-
adente Spengelio. esse codd. sit vg. ut ovis et avis] Fortasse an
ascribendum sit: ovis ut avis.

77. nihili] emendavit Augustinus. in nihil FGa. nihil H. casus,
qui] casus is, qui conī. Stephanus, fortasse recte. esto] coniecit
Spengelius. est codd. siet] scripsi. si et codd. Illud ne credas
ἀγχαλίστητον esse quam pro Varronis more: etiam Ciceronem constat de
pleniore siet et imminuto sit sic statuisse, ut utroque uti liceret. Orator.
47, 157. Sensus loci hic est: hoc quod illi obiciunt crimen non tantam
habet vim, ut ullo modo prohibeat, quominus sit ratio. poterit]
GHa. poterat F.

aut aliam quam partem, nihilominus in reliquis membris eorum esse possunt analogiae: sic in vocabulis casutum possunt item fieri, ac reponi quod aberit, ubi patietur natura et consuetudo, quod nonnunquam apud poëtas invenimus factum, ut in hoc apud Naevium in *Clastidio*:

Vita insepulta laetus in patriam redux.

79. Item reprehendunt, quod dicatur haec strues, ⁴⁷ hic Hercules, hic homo; debuisset enim dici, si esset analogia, hic Hercul, haec strus, hic homon. Haec ostendunt non analogian non esse, sed obliquos casus non habere caput ex sua analogia; nam ut si in Alexandri statua imposueris caput Philippi, membra convenient ad rationem, si et ad Alexandri membrorum ⁵¹⁵ simulacrum caput quod respondeat, non* item sit. Non, si quis tunicam in usu ita consuit, ut altera plagula sit angustis clavis, altera latis, utraque pars in suo genere caret analogia. 80. Item negant esse ana- ⁴⁸ logias, quod alii dicunt cupressus, alii cupressi; item de ficis, platanis, et plerisque arboribus, de quibus alii extremum US, alii EI faciunt. Id est falsum; nam debent dici E et I: fici ut nummi, quod est ut* nummorum ficorum: si essent plures ficus, essent ⁵¹⁶

78. aut aliam quam] scripsi. et aut aliquam F. et ut alia aliquam H. et aut aliam aliquam Ga. De alius quis cf. ann. ad V, 170. Anacoluthia, quae est in praemisso casu nominandi signa et subsequente patrico eorum, attractione quadam explicari potest. *Clastidio*] Adde hoc fragmentum collectioni Bothianae, P. Sc. L. V, II. p. 13. Intelligitur ex h. l. Varronis tempore nominativum *redux* non fuisse in usu: nam quae Scaliger comminiscitur, plane incredibilia sunt.

79. reprehendunt] VIII, 94. Hercules] a. si accurate notatum est, ut vg. *Herculis* cett. codd. debuisset] GHa. debuissent F. ostendunt non] vg. ostendunt nova (novam a.) non codd. nam] vg. non codd. si et ad] scripsi. sic et ad F. sic et GH. sit et ad a. non*] coni. addidi. Etiam si in singula parte alia sit forma, ceterarum analogiam eo non tolli, contendit scriptor. Non] coni. Nam codd. et vg.

80. cupressi] codd. quos in ea re, ut dixi in Praefatione, secutus sum, quanquam hic ipse locus qui sequitur inter eos est, qui a Varrone scriptum esse *cupressi*, *fici*, ostendunt. EI] codd. I Vertranius, Scioppius. ut*] Post h. v. deleui verba *nummi fici*, quae sunt in omnibus codd. (nisi quod omnia haec: *quod est . . . fici* om. H.), quod mihi persuaseram scribas, cum *nummorum ficorum* scribendum easet, denuo

148 ut manus; diceremus ut manibus, sic ficibus, et ut manuū, sic ficuum; neque has ficos diceremus, sed ficus, ut non manos appellamus, sed *manus; nec consuetudo diceret singularis obliquos casus huius fici, neque hac fico, ut non dicit huius mani, sed huius manus, et hac mano, sed hac manu.

49 81. Etiam illud putant esse causae, quor non sit analogia, quod Lucilius scribit:

Decussi sive decussibus est.*

(118 Qui errant, quod Lucilius non debuit dubitare, quod utrumque; nam in aere usque ab asse ad centussis numerus aes adsignificat, et eius numero finiti casus omnis
517 a dupondio sunt, quod dicitur a multis duobus modis hic dupondius et hoc dupondium, ut hoc gladium et hic gladius; ab tressibus virilia multitudinis hi tresses et his tressibus, cum siet* singulare hic tressis et ab eo hoc tressi, et cum siet sic deinceps ad centussis. Deinde numerus aes non significat.

82. Numeri qui aes non significant, usque a quatuor ad centum, triplicis habent formas, quod dicuntur hi quatuor, hae quatuor, haec quatuor; quom perventum est ad miliarium, assumit singulare neutrum, quod dicitur hoc mille denarium, a
518 quo multitudinis fit milia denaria. 83. Quare

incidisse in priora nummi fici, ut saepe fit in scribendo. *manus; nec] addidi, suadente Spengelio. om. codd. neque vg. dicit] vg. dici FHa. fici G.

81. analogia] vg. in analogia codd. Lucilius] Lucillii reliquiae ed. Fr. Dousa p. 90, 6. decussi*] con. decuis Fa. decius GH. decussibus] G. decusibus FHa. decussis vg. omnis] GHa. omnes F. cum siet*] scripsi. confido codd. Cf. ann. ad §. 77. hic tressis et ab eo hoc tressi et cum siet*] scripsi, aucupans et quam artissime premens antiquae scripturae vestigia. hoc tressis habeo et (ut H.) hoc tressis (tressis F.) confido codd. significat] vg. significans codd. Postea plene interpunxi.

82. miliarium] con. scripsi. mille quantum codd. De a. nihil memoratur. millenarium Scioppius. Cf. §. 85. mille denarium] cf. VIII, 91. milia] scripsi. mille milia G. millia cett. cf. annot. ad VI, 36. Ex praecepto Plinii scribi mille, sed milia, docet Pompeius comm. artis Donati p. 172. 202. Lindem., quem testem mihi indicavit Lachmannus, postquam ipsam rem ex codd. Varronis didiceram. Cf. Heusinger. ad Cic. de offic. II, 21, 6. et Beier. ad eundem T. II. p. 402.

quoniam, ad analogias quod pertineat, non est ut omnia similia dicantur, sed ut in suo quaque genere similiter declinentur: stulte quaerunt, quor as et dupondius et tressis non dicantur proportionem, cum as sit simplex, dupondius fictus quod duo asses pendebat, tressis, ex tribus aeris quod sit. Pro assibus nonnunquam aes dicebant antiqui, a quo dicimus assem tenentes: *hoc aere, aeneaque libra, et mille aeris legasse.* 84.

Quare, quod ab tressis usque ad centussis numeri eiusdemmodi sunt compositi, eiusdemmodi habent similitudinem: dupondius quod dissimilis est, ut debuit, dissimilem habet rationem. Sic as, quoniam simplex est ac principium, et unum significat et multitudinis habet sensum* infinitum; dicimus enim asses: quos cum finimus, dicimus dupondius et tressis et sic porro. 85. Sic videtur mihi, quoniam finitum et infinitum habeat dissimilitudinem, non debere utrumque item dici: eo magis, quod in ipsis vocalibus, ubi additur certus numerus in miliaris, aliter atque in reliquis dicitur; nam sic loquuntur: hoc mille denarium, non hoc mille denarii, et haec duo milia denaria, non duo milia denarii. Si esset denarii in recto casu atque infinitam multitudinem significaret, tunc in patrico denariorum dici oportebat, et non solum in denariis, victoriat, drachmis, nummis, sed etiam in viris idem servari oporteret, quem dicimus iudicium fuisse triumvirum, decemvirum, non triumvirorum*, decemvirorum.

denaria] codd. *denarium* coni. Augustinus. Sed illud neque hoc loco ausum sum mutare propter superiorem VI, 37. 38. et inferiorem IX, 85.

83. *quoniam*] scripsi. *cum* F. *quo* GH. *quom* a. ut videtur, sicut vg. *as sit*] a. si recte refertur, ut vg. *adsit* cett. codd. *pendebat*] vg. *pendebant* codd. *hoc aere*] Scioppius. *hoc ab aerea* codd.

84. *ad centussis*] vg. *aducentsis* a. *ad ducentussis* cett. codd. Sed v. V, 170. *eiusdemmodi*] scripsi. *ex eiusdemmodi* codd. *eiusmodi* vg. *sensum**] coni. *suum* codd.

85. *miliaris*] coni. Spengel. (qui scribit *milliaris*). *militaris* codd. *loquuntur*] F. *milia*] *millia* codd. sed altero loco *milia* F. *denaria*] codd. Quantum hoc exemplum soloecae huius structurae. *denarium* vg. *drachmis*] vg. *et rachmis* F. *et rachinis* GHa. *oporteret*] Scioppius. *oportere* codd. *triumvirorum**] vg. om. codd. *decemvirorum*] vg. *centumvirorum* codd., unde suspicor Varronem de

86. Numeri antiqui habent analogias, quod omnibus est una novenaria regula, duo actus, tres gradus, sex decuriae, quae omnia similiter inter se respondent. Regula est numerus novenarius, quod ab uno ad novem
 521 cum pervenimus, rursus redimus ad unum; et hinc et novem et nonaginta* et nongenti ab una sunt natura novenaria: sic ab octonaria et deorsum versus ad singularia perveniunt. 87. Actus primus est ab uno ad nongenta, secundus a mille ad nongenta milia; quod idem valebat unum et mille, utrumque singulari nomine
 150 appellatur; nam ut dicitur hoc unum, haec duo, *sic hoc mille, haec duo* milia, et sic deinceps multitudinis in duobus actibus reliqui omnes item numeri. Gradus singularis est in utroque actu ab uno
 522 ad novem, denarius gradus a decem ad nonaginta, centenarius a centum ad nongenta. Ita tribus gradibus sex decuriae fiunt, tres miliariae, et tres minores. Antiqui his numeris fuerunt contenti. 88. Ad hoc tertium et quartum actum ab deciens minorem, *a deciens miliens maiorem addentes*, imposuerunt vocabula; neque ratione, sed tamen non contra eam, de qua scribimus, analogian. Nam deciens cum dicatur hoc deciens, ut mille hoc mille, ut sit utrumque sine casibus vocis, dicemus ut hoc mille, huius mille,

trinis locutum fuisse iudiciis, triumvirum (capitalium), decemvirum (stilibus iudicandis), centumvirum.

86. novenaria] vg. non anteponunt codd. regula] Scioppius. regulae codd. unum] G. unam cett. codd. et hinc] vg. et (ut GHa.) V hinc codd. novem et nonaginta*] con. Spengelius. IX (LX GHa.) et codd.

87. ad nongenta] vg. ad dcccc a. ^adcccc G. dcccc FH. milia] FGa. Postea milia ex G. notatur. *sic hoc mille, haec duo*] con. addidi. Similiter Scioppius. denarius] vg. denarios codd. a decem ad nonaginta] vg. decem ad LX codd. nisi quod H. decem ad hoc. ad nongenta] vg. dcccc codd. miliariae] scripsi. miliaria codd. miliariae vg. et tres] vg. et res codd. sed de a. nihil notatum.

88. minorem] scripsi. minores codd. *a deciens miliens maiorem addentes*] con. addidi, ductus iis quae praecesserunt. Ultimum vocabulum omissem, si eo carere possemus. contra] H. contra est cett. codd. Nam deciens] scripsi suadente Spengelio. Nam deciens G. nam ut decienis (decenis a.) cett. codd.

sic hoc deciens, huius deciens, neque eo minus ⁵²³ in altero, quod est mille, praeponemus hi mille, horum mille.

* * *

89. Quoniam in eo est nomen commune, quam ⁵⁰ vocant *ὁμωνυμίαν*, obliqui casus ab eodem capite, ubi erit *ὁμωνυμία*, *quo minus dissimiles fiant, analogia non prohibet. Itaque dicimus hic Argus, cum hominem dicimus, cum oppidum, Graecanice hoc Argos, cum Latine Argei. Item faciemus, si eadem vox nomen et verbum significabit, ut et in casus et in tempora dispariliter declinetur, ut faciamus a Meto, quod ⁵²⁴ nomen est, Metonis, Metonem; quod verbum est, metam, metebam.

90. Reprehendunt, cum ab eadem voce plura sunt ⁵¹ vocabula declinata, quas *συνωνυμίας* appellant, ut Sappho *et Psappha*, et Alcaeus et Alcaeo, sic Geryon, Geryoneus, Geryones: in hoc ge- ¹²⁰ nere, quod casus perperam permutant quidam, non reprehendunt analogian, sed qui eis utuntur imperite. Quod quisque caput praeenderit, sequi debet eius ⁵²⁵ consequentis casus in declinando, ac non facere, cum ¹⁵¹ dixerit recto casu Alcaeus, in obliquis dicere Alcaeoni

89. Quoniam in eo] Possis scribere: Quom in recto casu. At haec temere invêhere nolui, sed verisimilius habui, etiam inter hanc disputationis partem et illam de numeris quaedam intercidisse, quibus ea quae h. l. legimus praeparabantur. Cf. VIII, 68. *ὁμωνυμίαν*] vg. omonimyan FH. omonimyam G. omonyniā a. Similiter postea. *quo minus] vg. obliqui casus quo minus codd. Priora verba omisi, quamquam propter defectum antecedentium omnis hic locus obscurior est. Graecanice] Pius. graecanceria F. grecaneaene H. graecam caene G. In a. quaedam desunt. Argei] H. Argi cett. codd. nomen et] Pius. nominet codd. sed de a. non constat. significabit] Pius. significavit codd. nisi forte a. illud habet.

90. *συνωνυμίας*] vg. synonymias F. sinonimyas G. si nominas a. om. H. *et Psappha*] coni. addidi, quoniam alteram Lesbiae poetriae nominis formam excidisse in aperto est, fuisse autem huius nominis *ὁμωνυμίας* *Ψάπφα* (aliis *Ψάπφε* dicitur) ex Etymol. M. p. 485, 41. dudum intellectum est. V. Sapphonis fragmenta ed. Neue p. 18. 24. Geryon] vg. gerion codd. et sic in seqq. Geryoneus] scripsi. gerionus Fa. gerionis GH. praeenderit] FGa. pretenderit H. consequentis] scripsi auctore Spengelio. consequenti codd. dicere] aut hoc eiicien-

et Alcaeonem: quod si miscuerit, *non secutus erit analogias.

32 91. Reprehendunt Aristarchum, quod haec nomina Melicertes et Philomedes similia neget esse, quod vocandi casus habet alter Melicerta, alter Philomedes: sic qui dicat lepus et lupo non esse simile, quod alterius vocandi casus sit lupo, alterius lepus: sic socer, macer, quod in transitu fiat ab altero trisyllabum soceri, ab altero bisyllabum macri. 92.

De hoc etsi supra responsum est, cum dixi de lana, hic quoque amplius adiciam, similia non solum a facie dici, sed etiam ab aliqua coniuncta vi et potestate, quae et oculis et auribus latere soleant; itaque saepe gemina facie mala negamus esse similia, si sapore sunt alio: sic equos eadem facie nonnullos negamus esse similes, si natione exprocreati* dissimili. 93. Itaque in hominibus emendis si natione alter est melior, emimus pluris, atque in hisce omnibus similitudines non sumimus tantum a figura, sed etiam aliunde, ut in equis aetas, ut in gallis*, quouismodi faciant pullos, ut in pomis, quo sint succo. Si igitur idem sequitur in similitudine verborum quis, reprehendendum non est.

dum videtur, aut superiore loco facere.

*non] et ante h. v. deleui

cum Augustino et aliis.

91. Reprehendunt] coni. Augustinus. reprehendendum Ha. praehendendum FG. Hanc h. v. scripturam cum in aliis locis offerre soleat solus G., recipere eam in ordinem non sum ausus. Sed intelligo nunc etiam F. eundem sequi morem. V. Spengel. p. 531. et cf. 461. Neque dubito quin praehendo antiquior fuerit verbi forma, composita ex praeverbio prae et hendo s. hando quod Graecum est *χαράδω* (cuius altera forma *XENAI* superest in *χαιομαι*), Gothicum *hinthan* capere, unde *handus* (manus qua capimus, praehendimus, v. Grimm. Gramm. II. p. 35.; sic Homerus *χαῖρες ἐχάρδον*); ex quo prae-hendo vocalis ante vocalem correptione factum est, ut dehinc et cōhibeo et vēhemens, et contractione pre-ndo, ut praebeo ex praehibeo et debeo ex dehibeo et deleo ex deleo et huiuscemodi plura. Philomedes] scripsi. Philomede codd. ut vg. Cf. VIII, 68. sic qui dicat] cf. VIII, 68.

92. de lana] IX, 39. adiciam] a. additiam FH. additiam G. si] scripsi, praeunte Scioppio. in codd. Nimirum s assumpto per similis, n accrevit a natione. natione] a. nationes cett. codd. exprocreati*] coni. ex procreante codd. dissimili] scripsi. dissimilis codd.

93. gallis*] coni. his FG. iis H. Fortasse vocabulum reperiri

94. Quare dissimilitudinum discernendarum causa non-⁵²⁷ nunquam ut pronomē assumitur, sic casum aliquem assumi. Ut in his nemus, lepus, hic lepus, hoc nemus: ita discedunt ac dicuntur hi lepores, haec nemora. Sic aliud si quid assumptum erit extrinsecus, quo similitudo penitus perspicī possit: non erit remotum a natura, neque enim magnetas lapides duo,¹⁵² inter se similes sint necne, perspicere possis, nisi minutum extrinsecus prope apposueris ferrum, quod similes lapides similiter ducunt, dissimiliter dissimiles.

95. Quod ad nominatum analogian pertinet, ita delibatum* arbitror, ut omnia quae dicuntur contra, ad¹²¹ respondendum ab his fontibus sumi possint. Quod ad⁵³ verborum temporalium rationem attinet, cum partes sint⁵²⁸ quatuor, temporum, personarum, generum, divisionum, ex omni parte quoniam reprehendunt, ad singula respondebo.

96. Primum quod aiunt analogias non servari in⁵⁴ temporibus, cum dicant legi, lego, legam et sic similiter alia; nam quae sint ut legi perfectum significare, duo reliqua lego et legam* inchoatum: iniuria reprehendunt. Nam ex eodem genere et ex divisione idem verbum, quod sumptum est, per tempora traduci potest, ut discebam, disco, discam, et eadem⁵²⁹

poterit etiam aptius huic loco. *reprehendendum*] scripsi, coll. VII, 4. *reprehendendum* a. *repraehendundus* F. *repraehendendus* G. *repraehendendus* H.

94. Quare] Quor G. fortasse recte. V. annot. ad V, 66. *dissimilitudinum*] vg. *dissimilitudinem* codd. Ut] Ante h. v. interpunxi, cum priores h. l. orationem continuarent, et post hoc nemus plene distinguērent. Contra mihi iterum post nemora *τελεισθαι στίγμῃ* opus erat. ita] scripsi. itaque codd. non erit] H. non enim erit Fa. non enim G.

95. *nominatum*] scripsi auctore Spengelio. *nominativom* F. *nominativum* G. *nominatum* H. *nominatiū* a. Fortasse an Varro scripserit *nominatuom*. *analogian*] scripsi. *analogia* codd. *analogiam* vg. *delibatum**] coni. *declinatum* codd. *possint*] vg. *possit* codd. sed de a. nil memoratur.

96. ut legi] coni. Augustinus. ut legerem codd. perfectum] vg. perfectam codd. sicut postea inchoatum in solo H. est. lego et legam*] codd. nisi quod ii iterum et lego adiciunt. legam et lego vg. ex divisione] id est, ex ea divisione, qua verbum infectum distinguitur a perfecto. Cf. §. 97. rationem] vg. ratione codd.

55 perfecti, sic didiceram, didici, didicero. Ex quo licet scire verborum rationem constare, sed eos qui trium temporum verba pronuntiare velint, scienter id facere.

97. Item illud* reprehendunt, quod dicamus amor, amabor, amatus sum; non enim debuisse in una serie unum verbum esse duplex, cum duo simplicia essent. Neque ex divisione si uniusmodi ponas verba, discrepant inter se; nam infecta omnia simplicia similia sunt, et perfecta duplicia inter se paria in omnibus verbis, ut haec: amabar, amor, amabor; amatus eram, sum*, ero.

98. Quare item male dicunt ferio, feriam, percussi, quod est ordo: 550 feriam, ferio, feriebam; percussi, percus- 153 sero*, percusseram*. Sic deinceps in reliquis tem-

56 poribus reprehendenti responderi potest. 99. Similiter errant qui dicunt, ex utraque parte verba omnia commutare syllabas oportere, aut nullum in his: pungo, pungam, pupugi; tundo, tundam, tutudi; dissimilia enim conferunt, verba infecti cum perfectis. Quod si infecta modo conferrent, omnia verbi principia incommutabilia viderentur, ut in his, pungebam, pungo, pungam; et contra ex utraque parte commutabilia, si perfecta ponerent, ut pupugeram, pupugi, pu-

57 pugero. 100. Item male conferunt: fui, sum, ero, quod fui est perfectum, quoniam series sibi, ut debet, in omnibus personis constat, quod est fueram,

97. Item illud*] coni. idem illos qui codd. nam infecta] cf. annot. ad X, 48. eram, sum*] om. codd. Addenda ea esse vidit Spengelius.

98. ferio, feriam, feriebam] scripsi. feriam feriebam F. ferio, feriebam a. feriam, ferio, feriebam GH. Cf. quae secuntur. percussi] percutiebam coni. Spengelius. Hoc mihi non probatur, propter sensum totius loci. Intelligitur enim ex hoc, grammaticos eius temporis, quoniam ferii in usu non erat, cum verbo ferio coniunxisse perfectum percussi, ut nos coniungimus cum fero tuli. Idque Varro non improbat, sed sic verum esse confitetur, ut infectum verbum totum sumatur a ferio, perfectum a percussi. Hinc pendet emendatio sequentium verborum. percussero*] coni. scripsi. percutio codd. percusseram*] scripsi. percutiam codd.

99. infecti] co dd. infecta vg. Cf. annot. ad X, 48.

100. personis] vg. additur et formis, quod om. codd. (sed de a.

fui, fuero; de infectis sum, quod nunc dicitur, olim dicebatur esum et in omnibus personis constabat, quod dicebantur, esum, es, est: eram, eras, erat: ⁵³¹ ero, eris, erit: sic huiusmodi cetera servare analogian videbis. ¹²²⁾

101. Etiam hoc reprehendunt, quod quaedam ⁵⁸ verba neque personas habent ternas neque tempora terna. Id imperite reprehendunt, ut si quis reprehendat naturam, quod non uniusmodi finxerit animalis omnis. Si enim natura non omnes formae verborum terna habeant tempora, ternas personas: non habeant totidem verborum divisiones; quare cum imperamus, natura quod infecta verba solum habet, cum et praesenti et absenti imperamus, fiunt terna, ut lege, legito, legat; perfectum enim imperat nemo: contra quae sunt indicandi*, ut lego, legis, legit, novena fiunt verba ⁵³² infecti, novena perfecti.

102. Quocirca non si ⁵⁹ genus cum genere discrepat, sed in suo quouisque ¹⁵⁴ genere si quid deest, requirendum. Ad haec addita si erunt ea quae de nominatibus supra sunt dicta, facilius omnia solventur. Nam ut illic externi caput rectus casus, sic hic in forma est persona eius qui loquitur, et tempus praesens, ut scribo, lego. 103. Quare ut illic fit, si hic item acciderit in formula, ut aut caput non sit, aut ex alieno genere sit proportione: eadem, quae illic diximus, quor nihilominus servetur

nihil diserte memoratur). Deesse aliquid facile concesserim. ^{dice-}
bantur] G. dicebatur cett.

101. hoc] vg. in hoc codd. animalis] codd. animanteis
coni. Augustinus. infecta verba] G. infecta Ha. infectaba F.,
unde Spengel. Emend. Varr. p. 10. effecit infecti verba. et absenti]
G. ut videtur, sicut vg. aut cett. codd. indicandi*] proposuit Spengel.
imperandi codd. fatendi vg.

102. quouisque] coni. scripsi. quisque codd. nominatibus]
coni. Spengel. Emend. Varr. p. 6. nominativis codd. supra] IX,
75. sqq. externi] codd. extremum vg. Quanquam illud non plane
sensu cassum est, dubito tamen, an aliud scripserit Varro. rectus]
GHa. rectos F.

103. si] GH. sic Fa. proportione:] Hanc μέαν στιγμήν
inveni arbitratu, hinc incipere apodosin. Eadem elliptice dictum sensu
hoc: eadem valebunt. Proportione sine adiectivo dici, ex locis ad VIII,
68. notatis apparet. diximus] scripsi, suadente Spengelio. dicimus

analogia; item, sicut illic, caput suum habebit, et in obliquis casibus transitio erit in aliam quam* formulam, 555 qua assumpta, reliqua facilius possint videri verba unde sint declinata; fit enim, ut rectus nonnunquam sit ambiguus, ut in hoc verbo volo, quod id duo significat, unum a voluntate, alterum a volando. Itaque a volo intellegimus et volare et velle.

60 104. Quidam reprehendunt, quod pluit et luit dicamus in praeterito et praesenti tempore, cum analogiae sui quousque temporis verba debeant discriminare. Falluntur; nam est ac putant aliter, quod in praeteritis U dicimus longum, plūit, lūit; in praesenti breve plūit, lūit; ideoque in Venditionis lege fundi ruta caesa ita dicimus, ut U producamus.

61 105. Item reprehendunt quidam, quod putant 123 idem esse sacrificio et sacrificor, et lavat, et lavatur, quod sit an non, nihil commovet analogiam, 554 dum sacrificio qui dicat, servet sacrificabo et sic per totam formam, nec dicat sacrificatur aut sacrificatus sum; haec enim inter se non conveniunt. 106. Apud Plautum cum dicit:

codd. Cur nihilominus analogia servetur, etiam ubi caput ex alieno genere sit, docuit Varro IX, 79. *aliam quam**] coni. *aliquam* codd. V. ann. ad V, 170. *possint*] GHa. *possunt* F. *rectus*] translatione quadam dicitur prima persona praesentis temporis. Sic non opus est ut excidisse aliquid sumas.

104. *pluit, luit*] a. si recte notatum est, sicut Lipsius voluerat. *luit* om. codd. *pluit* om. GH. *luit, pluit* vg. Addidi signa productarum syllabarum, et postea correptarum, quae non sunt in codd. Sed cur Varro vocabula ipsa, quae altero loco in omnibus codd. sunt, repetit, nisi si ea his signis discriminaverat? Apud Pompeium, Comm. Art. Donati p. 423. Lindem., horum signorum ignorance ex *Rōma* factum est *Rouma*. Caeterum Varro praeter alia etiam *fūi* addere poterat (Sisenna in Plauti Rudentem ap. Rufinum p. 2711.), cuius loco apud Plautum nunc saepe scribitur *fuyi*. Non recte, nam Plautus non nisi aut *fovi* (cf. Macrobius Sat. 1, 4.) aut *fūi* pronunciare poterat; atque hoc ipsum, quod in eo verbo u producebatur, explicandum est contractione duplicis literae u, vocalis alterius et alterius consonantis. *ruta caesa*] Nota haec verba ex Cicerone, Festo, Ulpiano.

105. *sacrificio et sacrificor, et lavat*] vg. *sacrificio et sacrificio relavat* codd. De *sacrificor* cf. ann. ad VI, 18. *sacrificio*] emendavit Augustinus. *sacrifici* FGa. *sacrificii* H. *nec*] vg. *ne* codd. *sacrificatur*] proposuit Spengelius. *sacrificaturus* codd.

*Piscis ego credo, qui usque dum vivunt lavant,
Diu minus lavari, quam haec lavat Phronesium; 155*

ad lavant lavari non convenit, ut I sit postremum, sed E: ad lavantur analogia lavari reddit. Quod Plauti aut librarii mendum si est, non ideo analogia, sed qui scripsit, est reprehendendus. Omnino et la-⁵³⁵ vant et lavantur dicitur separatim recte in rebus certis, quod puerum nutrix lavat, puer a nutrice lavatur: nos in balneis et lavamus et lavamur. 107. Sed consuetudo alterum utrum cum satis haberet, in toto corpore potius utitur lavamur, in partibus lavamus, quod dicimus lavo manus, sic pedes et caetera. Quare e balneis non recte dicunt: lavi; lavi manus, recte. Sed quoniam in balneis labor, lavatus sum, sequitur, ut contra quoniam est soleo, oporteat dici solui, ut Cato et Ennius scribit, non ut dicit volgus, solitus sum, debere dici; neque propter haec, quod discrepant in sermone pauca, minus est analogia, ut supra dictum est.

108. Item cur non sit analogia, asserunt, quod 62 ab similibus similia non declinentur, ut ab dolo et⁵³⁶ colo; ab altero enim dicitur dolavi, ab altero colui. In quibus assumi solet aliquid, quo facilius reliqua dicantur, ut in Myrmecidis operibus minutis solet fieri. Igitur in verbis temporalibus quom similitudo saepe sit confusa, ut discerni nequeat, nisi transieris in aliam personam aut in tempus: quae proposita sunt, non esse similia intellegitur, cum transitum est in secundam personam; quod alterum est dolas, alterum colis. 109. Itaque in reliqua forma verborum suam utrum-

106. Plautum] Truculent. II, 3, 1.

107. utitur] Fa. utimur GH. oporteat] coni. scripsi.
oportet codd. cf. VIII, 37. IX, 11.

108. dicantur] Ut a dolo perfectum recte dicere possis, assumenda statim est secunda persona dolas. Sic intelligitur, correctione h. v. opus non esse. discernantur coni. Koeler Lit. crit. p. 156. videantur coni. Spengelius. ut in Myrmecidis] vg. uti murnecidis F. utimur ma cidis (cydis H.) cett. codd. Cf. VII, 1. quom] vg. quo codd. non esse] correxit Vertranius. nosse codd. sed de a. nil notatum.

⁵³⁷que sequitur formam. Utrum in secunda forma ver-
¹⁵⁶bum temporale habeat in extrema syllaba AS an IS,
 *ad discernendas dissimilitudines interest: quocirca ibi
 potius index analogiae, quam in prima, quod ibi ob-
 strusa est dissimilitudo, ut apparet in his: meo, neo,
 (124)ruo; ab his enim dissimilia fiunt transitu, quod sic
 dicuntur: meo, meas; neo, nes; ruo, ruis; quo-
 rum unumquodque suam conservat similitudinis formam.

63 110. Analogian item de his quae appellantur par-
 ticipia, reprehendunt multa iniuria; nam non debent
⁵³⁸dici terna ab singulis verbis: amaturus, amans,
 amatus, quod est ab amo, amans et amaturus, ab
 amor amatus. Illud, analogia quod praestare debet,
 in suo quidque genere habet casus, ut amatus, amato,
 et amati, amatis; et sic in mulieribus amata et amatae:
 item amaturus eiusdemmodi habet declinationes, amans
 paulo aliter; quod hoc genus omnia sunt in suo genere
 similia proportionem, sic virilia et muliebria sunt eadem.

64 111. De eo, quod in priore libro extremum est,
 ideo non esse analogian, quod qui de ea scripserint,
 aut inter se non conveniant, aut in quibus conveniant,
 ea cum consuetudine discrepent: amovebis* utrumque.
⁵³⁹Sic enim omnis repudiandum erit artis, quod et in
 medicina et in musica et in aliis multis discrepant
 scriptores; item in quibus conveniunt, *scriptis* etiam

109. *utrumque*] Scioppius. *uterque* codd. sed de a. non constat.
verbum] con. *verborum* codd. *ad] Rholand. at si (si om. F.) ad codd.
obstrusa] scripsi. *obstusa* G. *obtrusa* H. *abstrusa* Fa. *ruo*] codd.
veho vg. et sic deinde *vehis*. Sed illud Varronis consilio non minus accom-
 modatum est. *meo, meas*] Ga. *meo as* cett. codd. Codices etiam in
 proximis expressi. *suam*] GHa. *suas* cett. *formam*] GH. *formas* cett.

110. *reprehendunt*] VIII, 58. *amaturus*] a. ut videtur, ut
 vg. *ab amaturus* codd. *ab amor*] vg. *amabar* codd. *amatis*]
 codd. om. vg. sine iusta causa. *mulieribus*] *muliebribus* con.
 Spengel. *eiusdemmodi*] Ga. *eiusmodi* cett. codd.

111. *esse analogian*] con. scripsi. *est analogia* codd. *con-*
suetudine discrepent] con. *consuetudinis discrepant* codd. *amovebis*]
 con. Hoc aptius fortasse reperietur verbum; sed sensus apertus est.
verbis codd. Quod si tenetur et ex codd. fide *utrumque* scribitur (vg.
legitur utcumque): plura deesse videntur; unde lacunae signa posuit Spen-
 gelius. Ex meis rationibus post haec vv. plene interpungendum erat.

repugnat* natura; quod ita, ut dicitur, non sit ars, sed artifex reprehendendus, qui debet in scribendo non vidisse verum, non ideo non posse scribi verum. 112. Qui dicit hoc monti et hoc fonti, cum alii dicant hoc monte et hoc fonte, sic alia quae duobus modis dicuntur, cum alterum sit verum, alterum falsum: non 157 uter peccat tollit analogias, sed uter recte dicit, confirmat: et quemadmodum is qui *peccat in his verbis, ubi duobus modis dicuntur, non tollit rationem, cum sequitur falsum: sic etiam in his quae non duobus 540 dicuntur, si quis aliter putat dici oportere atque oportet, non scientiam tollit orationis, sed suam inscientiam denudat.

113. Quibus rebus solvi arbitraremur posse quae 65 dicta sunt priori libro contra analogian, ut potui, brevi percucurri. Ex quibus si id confecissent, quod volunt, ut in lingua Latina esset anomalia, tamen nihil egissent ideo, quod in omnibus partibus mundi utraque natura inest; quod alia inter se similia*, alia dissimilia* sunt. Sicut in animalibus dissimilia sunt, ut equos, bos, ovis, homo, item alia: et in unoquoque horum genere 125 inter se similia innumerabilia. Item in piscibus dissimilis natura muraena lupo, is soleae, haec muraenae 541 et mustellae, sic aliis, ut maior ille numerus sit simili-

scriptis] ante h. v. in codd. est *ut*, natum ex ultimis literis v. *conveniunt*, post idem v. *si*, ortum id ex fine v. *scriptis*. repugnat*] scripsi, similiter ac Vertranius. repudiant codd. repudiant naturam coni. Spengelius. quod ita] Huic iuncturae, nimis durae et hianti, vitium inesse crediderim. Quod vv. inde a quod ita usque ad vid. verum parenthetica esse significatum est, id non recte factum est; nam quae secuntur: non ideo non posse scribi verum, ea pendent a v. debet. Nam Varroni debet saepe est idem quod: sequitur, colligitur inde.

112. Qui dicit] Quod quis dicit Vertranius, Scioppius; quibus non est opus. Cf. VII, 4. De argumento VIII, 66. dicant] dicunt GH. *peccat] scripsi suadente Spengelio. cum peccat FGa. non peccat H. non duobus] vg. non in duobus codd. orationis] rationis Henr. Stephanus et Popma, quibus non assentior.

113. egissent] vg. legissent codd. similia*] et dissimilia*] coni. addidi. Possis etiam aliam viam tentare, ut hanc sententiam cum proximis exemplis in unum dictum coniungas: sed tentata ea via minus placuit. equos] scripsi. equus codd. natura] om. FG. is] scripsi propositum a Spengelio. his codd. muraenae] vg. murene G. nerene FH. nerene a.

tudinum earum, quae sunt separatim in muraenis, separatim in asellis, sic in generibus aliis. 114. Quare cum in declinationibus verborum numerus sit magnus a dissimilibus verbis ortus, quod etiam vel maior est in quibus similitudines reperiuntur: confitendum est esse analogias. Itemque cum ea non multo minus, quam in omnibus verbis, patiat uti consuetudo communis: fatendum illud, quoque modo analogiam sequi nos debere universos, singulos autem, praeterquam in quibus
 542 verbis offensura sit consuetudo communis, quod, ut dixi, aliud debet praestare populus, aliud e populo singuli homines. 115. Neque id mirum est, cum
 158 singuli quoque non sint eodem iure; nam liberius potest poëta, quam orator, sequi analogias. Quare cum hic liber id, quod pollicitus est demonstraturus, absolverit, faciam finem; proximo deinceps de declinatorum verborum forma scribam.

114. *confitendum*] *vg.* *conferendum* codd. *quoque modo*] *conl.* *quo quando* F. *quo qn* G. *quoquo qn* H. *quod quando a.* *quodammodo* *vg.*, quod ad sensum parum aptum est. Cf. IX, 5. *singulos autem*] *cogitatione addendum: analogiam sequi debere.* Neque quidquam excidisse intelligitur. *ut dixi*] IX, 5. 6.

115. *singuli quoque*] cf. IX, 5. 17. *absolverit*] *vg.* *absolverim* codd. *de*] addidit Pius. om. codd. sed de a. nil notatum. *forma*] correxit Pius. *firma* codd.; sed etiam h. l. de a. non constat.

M. TERENTI VARRONIS
DE LINGUA LATINA
AD CICERONEM
LIBER DECIMUS.

1. In verborum declinationibus disciplina loquendi dis- 1
similitudinem an similitudinem sequi deberet, multi ⁵⁴³
quaesierunt. Cum ab his ratio quae ab similitudine ¹⁵⁹
oriretur, vocaretur analogia, reliqua pars appellaretur ⁵⁴⁴
anomalia; (de qua re primo libro, quae dicerentur,
quor dissimilitudinem ducem haberi oporteret, dixi;
secundo contra quae dicerentur, quor potius similitudi-
nem conveniret praeponi): quarum rerum quod nec ¹²⁶
fundamenta, ut debuit, posita ab ullo, neque ordo ac
natura ut res postulat explicita, ipse eius rei formam
exponam. 2. Dicam de quatuor rebus, quae con-
tinentur declinationibus verborum, quid sit simile ac
dissimile, quid ratio quam appellant λόγον, quid pro-
portione quod dicunt ἀνάλογον, quid consuetudo: quae
explicatae declarabunt ἀναλογίαν et ἀνωμαλίαν, unde ⁵⁴⁵
sit, quid sit, quouismodi sit.

1. *potius similitudinem*] *vg. potius dissimilitudinem* codd. *qua-*
rum rerum] De hac apodoseos forma dictum ad VIII, 13. *ut debuit*]
vg. ut debita (debite H.) codd.

2. *continentur*] *vg. continent* FH. *continet* Ga. *proportione*]
codd. *proportio* *vg.* Illud retinui, quod h. v. ablativo casu adhiberi sole-
bat (v. ann. ad VIII, 68.), atque Varro formulas, praesertim in Arte
usitatas, laxiore structura ita sermoni suo inserere solet. V. ann. ad V,
131. VI, 28. VIII, 48. *quod*] G. ut *vg. quid* cett. codd. *ἀναλογίαν*
et ἀνωμαλίαν] *ἀναλογίαν et ἀνωμαλίαν a. analogian (analogiam GH.) et*
anomaliam cett. codd.

2 3. De similitudine et dissimilitudine ideo primum dicendum, quod ea res est fundamentum omnium declinationum ac continet rationem verborum. Simile est, quod res plerasque habere videtur easdem, quas illud quous quid simile. Dissimile est, quod videtur esse contrarium huius. Minimum ex duobus constat omne simile, item dissimile, quod nihil potest esse simile, quin alicuius sit simile, item nihil dicitur dissimile, quin addatur, quous sit dissimile. 4. Sic dicitur similis homo homini, equos equo, et dissimilis homo equo; nam simile est homo homini, ideo quod easdem figuras membrorum habent, quae eos dividunt ab reliquorum animalium specie: in ipsis hominibus simili de causa vir viro similior, quam vir mulieri, quod pluris habent easdem partis; et sic senior seni similior, quam puero. Eo porro similiores sunt, qui facie quoque paene eadem, habitu corporis et filo. Itaque qui plura habent eadem, dicuntur similiores: qui proxume accedunt ad id, ut omnia habeant eadem, vocantur gemini, simillimi.

5. Sunt qui tris naturas rerum putant esse simile, dissimile, neutrum, quod alias vocent non simile, alias non dissimile: † Sed quamvis tria sint simile, dissimile, neutrum, tamen potest dividi etiam in duas partes sic, quodcunque conferas, aut simile esse, aut non esse: †

3. habere videtur] GHa. videtur habere F. ut vg. quous quid] con. scripsi. quousque G. cuiusque cett. codd. Illud Varronis orationi accommodatissimum. V. ann. ad VI, 70.

4. equos] equus codd. simile] FHa. similis G. ut vg. Sed v. annot. ad VIII, 41. corporis et filo] scripsi. corporis filo (fillo G.) codd. Illi simillimum est quod legitur apud Gellium I, 9, 2., quod meminit V. D. A. Lion. corporis simili vg.: sed displicet, quod similitudo, cuius notio definienda est, in definiendo recurrit.

5. putant] GHa. putent F. ut vg. quod alias . . . non dissimile] om. GH. Etiam plura: neutrum . . . simile, dissimile om. a., i. e. omnia inter prius et alterum neutrum. † Sed quamvis . . . aut non esse †] His turbare sententiarum ordinem, quis non intelligat? Nam cum Varro sententiam eorum indicaverit, qui tria statuunt: simile, dissimile, neutrum, atque iam explicaturus sit, quidnam illi dicant simile, dissimile, neutrum, postea, neutrum non magnopere differre a dissimili, additurus: non potest idem scriptor, antequam quid sit simile, dissimile, neutrum dixerit, hoc discrimen iam tollere, et quae ultimo loco dicenda

simile esse et dissimile, si videatur esse, ut dixi; nētrum, si in neutram partem praeponderet, ut, si duae res, quae conferuntur, vicanas habent partes, et in his denas habeant easdem, denas alias ad similitudinem et dissimilitudinem aequae animadvertendas.⁵⁴⁷ Hanc naturam plerique subiiciunt sub dissimilitudinis¹²⁷ nomen.

6. Quare quoniam fit, ut potius de vocabulo quam de re controversia esse videatur, illud est potius ad-¹⁶¹vertendum, quom simile quid esse dicitur, quoi parti simile dicatur esse; in hoc enim solet esse error, quod potest fieri ut homo homini simile sit et non sit, ut multas parteis habeat similis, et ideo dici possit similis habere oculos, manus, pedes, sic alias res separatim et una plura.

7. Itaque quod diligenter videndum est in verbis, quas partis et quot modis oporteat similis habere, ut infra apparebit: is locus maxime lubricus est. Quid⁵⁴⁸ enim similis potest videri indiligenti, quam duo verba haec suis et suis? quae non sunt, quod alterum significat suere, alterum suem. Ita quae similia esse vocibus ac syllabis confitemur, dissimilia esse partibus orationis videmus, quod alterum habet tempora, alterum casus, quae duae res vel maxime discernunt analogias. 8. Item propinquiora genere inter se verba similem saepe pariunt errorem ut in hoc, quod nēmus et lepus videtur esse simile, quom utrumque habeat eundem casum rectum: sed non est simile, quod eis certae similitudines opus sunt, in quo est ut in genere

sunt, sibi ipse praeripere ineptissime. Neque tamen quo alio loco ea verba, quae notavi, colloces, reperies: certe etiam in fine §. posita nexum non minus turbabunt. Qua ex difficultate quomodo me expedierim, et quid inde ad formam horum librorum cognoscendam efficiatur, dixi in Praefatione.

6. advertendum] animadvertendum a. quoi] conl. Spengel.
quin quoi GHa. quin cui F. quid, cui vg. .et non sit] et vg.
id om. codd. plura] GHa. plures cett.

7. similis habere] scripsi, abiecto v. dicuntur, quod in codd. additur. ut simileis dicantur vg. quod alterum] vg. quod alterum non codd. Ita quae] scripsi. Itaque codd.

8. quom] scripsi. quod cum codd. quod vg. eis certae] vg.

nominum sint eodem, quod in his non est; nam in
 549 virili genere* est lepus, ex neutro nemus; dicitur enim
 hic lepus, et hoc nemus. Si eiusdem generis
 essent, utrique praeponeretur idem, ac diceretur aut
 hic lepus et hic nemus, aut hoc lepus et hoc nemus.
 9. Quare quae et quouismodi sunt genera similitudi-
 num ad hanc rem, perspicendum ei qui, declinationes
 verborum proportionem sintne, quaeret. Quem locum,
 quod est difficilis, qui de his rebus scripserunt, aut
 vitaverunt, aut incepterunt neque adsequi potuerunt.
 162 10. Itaque in eo dissensio neque ea uniusmodi apparet;
 nam alii de omnibus universis discriminibus posuerunt
 550 numerum, ut Dionysius Sidonius, qui scripsit eas esse
 septuaginta unam; alii partis eius, quae habet casus:
 quouis idem hic quom dicat esse discrimina quadraginta
 septem, Aristocles rettulit in literas quattuordecim, Par-
 128 meniscus octo, sic alii pauciora aut plura.

11. Quarum similitudinum si esset origo recte
 capta et inde orsa ratio, minus erraretur in declinatio-
 nibus verborum, quarum ego principia prima duum ge-
 nerum sola arbitror esse, ad quae similitudines exigi
 oporteat: e quis unum positum in verborum materia,
 alterum ut in materiae figura, quae ex declinatione fit.

eas certe codd. genere] Post h. v. codd. repetunt vv. nominum sint eodem. essent] G. ut vg. esset cett. codd. et hic] atque et hoc] et utroque loco G. et a. ut videtur, sicut vg. aut priore loco, altero nullam copulam habent FH.*

9. sintne] FHa. sint: ne G. cf. annot. ad VII, 4. Quem] con. scripsi. quod codd. vitaverunt] vg. vitaverint Fa. cuncta-
 verunt G. curarunt H. incepterunt] GH. inceperint Fa.

10. eas] intellige similitudines. partis] con. scripsi. partes codd. Sed pendet hoc a discriminibus. cf. infra §. 18. habet] scripsi. habent codd. idem] con. eidem codd. eadem vg. quadraginta] G. ut vg. quadringenta F. quadringinta H. quatringtona a. Aristocles] Fa. Aristotelis GH. Haereo incertus, huncne Aristoclem Lampsacenum dicam, qui inter Stoicos numeratur, an Rhodium, Strabonis et Varronis aequalem. Ex Varrone maxime intelligitur, quot Grammaticorum scripto-
 rum memoria obscurata sit. rettulit] Ha. rutulit F. retulit G.

11. erraretur] Vertranius, Scioppius. erraret codd. errarent con. Spengel. ad quae] Aldus. atque codd. ut] om. H. Sed v. ann. ad VI, 56

12. Nam debet esse unum, ut verbum verbo, unde ⁵⁵¹ declinetur, sit simile; alterum ut e verbo in verbum declinatio, ad quam conferatur, eiusdemmodi sit; alias enim ab similibus verbis similiter declinantur, ut ab herus, ferus, hero, fero: alias dissimiliter herus, ferus, heri, ferum. Quom utrumque et verbum verbo erit simile et declinatio declinationi, tum denique dicam esse simile, ac duplicem et perfectam similitudinem habere, id quod postulat analogia.

13. Sed ne astutius videar posuisse duo genera esse similitudinum sola, cum utriusque inferiores species sint plures, si de his reticuero, ut mihi relinquam latebras: repetam ab origine similitudinum, quae in conferendis verbis et in declinandis sequendae aut vitandae sint.

14. Prima divisio in oratione, quod alia verba nusquam declinantur ut haec, vix, mox, alia decli-¹⁶³ nantur, ut ab limo limabo, a fero ferebam, et quom, ⁵⁵² nisi in his verbis quae declinantur, non possit esse analogia, qui dicit simile esse nox et mox, errat, quod non est eiusdem generis utrumque verbum, cum nox succedere debeat sub casuum ratione, mox neque debeat neque possit.

15. Secunda divisio est de his verbis quae declinari possunt, quod alia sunt a voluntate, alia a natura. Voluntatem appello, quom unusquisque a nomine alio imponit nomen, ut Romulus Romae. Naturam dico, quom universi acceptum nomen ab eo, qui imposuit, non requirimus quemadmodum is velit declinari, sed ipsi declinamus, ut huius Romae, hanc Romam, hac

12. conferatur] vg. conferetur FG. confertur H. conferretur a. esse simile] a. quod coni. assecutus erat Spengel. esse similem cett.

13. in declinandis] G. inclinandis cett.

14. limo] vg. lima codd. nox et mox] GH. mox et nox cett. ratione] Hoc exemplo defendi possit mutatio accusativi nomina in ablativum nomine loco superiore VIII, 83. Sed contrarium extat IX, 66.

15. a voluntate] cf. VIII, 21. alio] aliae GHa. Fortasse alio vel aliae. Cf. ann. ad IX, 67. Romae] GHa. Roma cett. rationem] vg. orationem codd.

Roma. De his duabus partibus voluntaria declinatio refertur ad consuetudinem, naturalis ad rationem. 16.

⁵⁵³ Quare proinde ac simile conferri non oportet ac dicere,
 (129 ut sit ab Roma Romanus, sic ex Capua dici oportere
 Capuanus; quod in consuetudine vehementer natat,
 quod declinantes imperite rebus nomina imponunt, a
 quibus cum accepit consuetudo, turbulenta necesse est
 dicere. Itaque neque Aristarchii, neque alii in analo-
 giis defendendam eius susceperunt causam, sed, ut
 dixi, hoc genere declinatio in communi consuetudine
 verborum aegrotat et languescit, quod oritur e populi
 multiplici imperio; itaque in hoc genere in loquendo
 magis anomalia, quam analogia.

17. Tertia divisio est, quae verba declinata a
⁵⁵⁴ natura* dividit in partis quattuor, in unam quae habet
 casus neque tempora, ut docilis, facilis; in alte-
 164 ram, quae tempora neque casus, ut docet, facit;
 in tertiam quae utraque, ut docens, faciens; in
 quartam quae neutra, ut docte et facete. Ex hac
 divisione singulis partibus tres reliquae dissimiles.
 Quare nisi in sua parte inter se collata erunt verba,
 si non conveniunt: non erit ita simile, ut debeat facere
 idem.

⁵⁵⁵ 18.* Quoniam species plures, de singulis dicam.

16. conferri] intellige ex sequentibus: Romanus et quod fingitur
 Capuanus. Mihi nulla mutatione opus esse videtur. et languescit]
 ed. princ. et sequentes. om. codd. Est h. l. inter rara exempla scripturae,
 quae neque ex iis codd. quos novimus, neque ex interpolatione fluxisse
 videtur. populi] vg. populo codd.

17. declinata a] scripsi. declinata GH. declinat a Fa. natura]
 post h. v. delevi ea quod est in codd. dividit] coni. scripsi. dividi-
 tur codd. reliquae] scripsi. relique a. reliquere cett. non erit
 ita simile] Expectaveris apodosin hanc: non reprehendenda erit dissimili-
 tudo eorum. Quae sententia a Varrone ita est inflexa, ut subsit tamen
 iis quae scripsit.

Quae secuntur, §. 18. 19. 20., alio ordine a me positae sunt, atque
 in codd. habentur. In his enim primum (§. 19.) artikulorum et nominum
 analogia comparatur; deinde (§. 20.), ut articuli, sic nominatus dividun-
 tur in finitos et infinitos; tertio loco (§. 18.) orationis casualis pars divi-
 ditur in nominatus et articulos, et hi in finitos et infinitos. Quod ubi sic
 dispositum est, quisvis statim intelliget, §. 18. contineri, quae §. 19. 20.
 disputatione excipiuntur atque continuantur.

prima pars casualis dividitur in parteis duas, in nominatus scilicet *et articulos*, quod finitum et infinitum est, ut hic et quis; de his generibus duobus utrum ⁵⁵⁶ impseris, cum reliquo non conferendum, quod inter ¹³⁰ dissimiles habent analogias.

19.* In articulis vix adumbrata est analogia, et ⁵⁵⁴ agis rerum quam vocum; in nominatibus magis expressa, ac plus etiam in vocum* similitudinibus quam rebus suam obtinet rationem. Etiam illud accedit in articulis habere analogias ostendere sit difficile, quod singula sint verba; hic contra facile, quod magna copia similium nominatum. Quare non tam hanc ⁵⁵⁵ artem ab illa dividendum, quam illud videndum, ut sit sit verecundi, etiam illam in eandem harenamicare pugnatum.

20. Ut in articulis duae partes, finitae et infinitae, et in nominatibus* duae, vocabulum et nomen; non enim idem oppidum et Roma, quom oppidum sit vocabulum, Roma nomen, quorum discrimen in his addendis rationibus alii discernunt, alii non: nos sicubi ⁵⁵⁶ fuerit, quid sit et quor, ascribimus uniusquodvis partes. 21. Nominatui ut similis sit nominatus, ⁵⁵⁶ habere debet ut sit eodem genere, specie eadem, sic visu, exitu eodem.* Genere, ut, si nomen est quod conferas, cum quo conferas sit nomen: specie simile, non solum, sed utrumque sit virile: casu simile, ¹⁶⁵

18. *et articulos*] coni. addidj. Quae si desunt, neque divisio a est, neque hic et quis habent, quo pertineant. *finitum et infinitum*] vg. neque finitum codd. cf. VIII, 45. 50.

19. rerum quam vocum] GHa. vocum quam rerum cett. nominatibus] scripsit Spengel. Emend. Varr. p. 6. nominibus FHa. omnibus vocum*] coni. scripsi. vocibus ac codd. obtinet] optinet F. arenam] F. arenam GH. arenam a. Cf. honus V, 73. hostium VI, De harena Varronis extat locus apud Velium Longum p. 2230. P.

20. nominatibus*] Spengelius Emend. Varr. p. 6. vocabulis codd. emendatio idcirco non minus certa est, quod discrepat a literis codicum. ascribimus] codd. adscribimus vg.

21. Nominatui] coni. nominatus codd. Scioppius altero loco nominatui scripserat. eodem*] coni. eius codd. quod coniungebatur inferioribus. cum quo conferas] F. om. cett. codd. sed] om. codd. Fortasse etiam unum post solum inferendum est.

ut si alterum sit dandi, item alterum sit dandi: exitu, ut quas unum habeat extremas literas, easdem alterum habeat.

22. Ad hunc quadruplicem fontem ordines deriguntur bini, uni transversi, alteri directi, ut in tabula solet, in qua latrunculis ludunt. Transversi sunt qui ab recto casu obliqui declinantur, ut albus, albi, albo; directi sunt qui ab recto casu in rectos declinantur, ut albus, alba, album: utrique sunt partibus senis. Transversorum ordinum partes appellantur casus, directorum genera: utrisque inter se implicatis forma.

23. Dicam prius de transversis. Casuum vocabula alius alio modo appellavit; nos dicemus, qui nominandi causa dicitur, nominandi vel nominativom. . . .

*Hic desunt tria folia
in exemplari.*

24. . . . et scopae, non dicitur una scopa; alia enim natura, quod priora simplicibus, posteriora in coniunctis rebus vocabula ponuntur; sic bigae, sic quadrigae a coniunctu dictae. Itaque non dicitur ut haec una lata et alba, sic una biga, sed unae bigae: neque ut dicitur hae duae latae, albae, sic hae duae bigae et quadrigae. 25. Item figura verbi qualis sit refert, quod in figura vocis alias commutatio fit in uno verbo, suit modo suit†: alias in medio, ut curso,

22. • deriguntur] et directi] F. Ad hanc formam loco paulo inferiore etiam caeteri codd. digitum intendunt, neque destituitur ea titulum optimis temporibus scriptorum auctoritate. *latrunculis]* ed. Paris. *latrunculus* codd. *albus, albi, albo]* cf. ann. ad VIII, 63. *directi]* F. *appellantur]* vg. *expellantur* codd. *directorum]* Fa. *directorum* GH. Ex hoc errore nata est scriptura *genere*, quae est in omnibus codd. *directorum genera* vg. *forma]* vg. *formam* Fa. *formas* GH. Nempe coniungebant librarii haec cum sequentibus.

23. *nominativom]* *nominativum* codd.

Hic . . . exemplari] Fa. et Vaticanus a. Similiter Ambrosianus codex. *In exemplari hic erant tres cartae non scriptae* Mutinensis cod. Non dissentit H. In G. spatium versum duorum et dimidii relictum est. De rebus eo loco, qui excidit, explicatis v. Argumentum libri.

24. *scopae]* cf. VIII, 7. *alia]* F. *aliter* H. *alit* G. *abit a bigae]* cf. IX, 63. X, 67. *ut dicitur]* Vertranus. *ut dicitur ut* codd. Prius ut delet Scioppius: sed posterius facilius excidere poterat.

25. *suit modo suit†]* codd. lectionem reddidi, dum, *quid hoc loco*

cursito: alias in extremo, ut doceo, docui: alias communis, ut lego, legi. Refert igitur ex quibus literis quodque verbum constet, et maxime extrema, quod ea in plerisque commutantur. 26. Quare in his quoque partibus similitudines ab aliis male, ab aliis 166 bene quod solent sumi, in casibus conferendis recte an perperam, videndum: sed ubicunque commoventur literae, non solum hae sunt animadvertendae, sed etiam 559 quae proximae sunt neque moventur; haec enim vicin- 131) itas aliquantum potens in verborum declinationibus. 27. In quis figuris non ea similia dicemus quae similis res significant, sed quae ea forma sint, ut eiusmodi res similis ex instituto significare plerumque soleant; ut tunicam virilem et muliebrem dicimus non eam, quam habet vir aut mulier, sed quam habere ex instituto debet; potest enim muliebrem vir, virilem mulier habere, ut in scaena ab actoribus haberi videmus, sed eam dicimus muliebrem, quae de eo genere est, quo indutui mulieres ut uterentur est institutum. Ut actor stolam muliebrem, sic Perpenna et Caecina et Spurrina figura muliebria dicuntur habere nomina, non mulie- 560 rum. 28. Flexurae quoque similitudo videnda ideo, quod alia verba quam vim habeant, ex ipsis verbis

faciendum sit, incertus haereo, utrum intelligendus sit de vocis commutatione sine literarum demptione sive additione facta, cuius exemplum esse poterat praesens *sūit*, comparatum cum perfecto *sūit* (cf. IX, 104.), an, id quod multo probabilius videtur, de mutationibus *in initio verbi s. in primo verbo* factis haec scripta, et exemplo non ex declinatione, sed compositione petito (ut *sunt*, *desunt*) confirmata sint. Nam de reduplicatione syllabae primae hoc primo loco dicere vix poterat, quoniam haec raro fit sine mutatione extremi verbi. *curso*] vg. *cursu* codd. *legi*] scripsi. *lege* codd. Illud exemplum est mutationis in extremo et in medio verbo, propter productionem.

26. recte an perperam] intellige: sumantur. proximae]
proxime G. proximae Fa. proxime H. aliquantum] aliquantu-
lum G.

27. res similes] scripsi. res similia codd. Sed res non potest coniungi cum v. eiusmodi, quod explicandum est ellipsi v. figurae. Cf. simillimum exemplum V, 128. soleant] Aldus. solent F. solet GH. soleat a. indutui] cf. ann. ad V, 131. Perpenna] cf. VIII, 41. IX, 41. His locis nominis formam, quae codd. fide traditur, intactam reliqui; sed VIII, 81. mutavi in *Perperna*, quod illius loci ratio postulare videbatur. Spurrina] Augustinus in marg. purinna FGa. om. H.

unde declinantur, apparet, ut quemadmodum oporteat ut a praetor, consul, praetori, consuli. Alia ex transitu intelleguntur, ut socer, macer, quod alterum fit socerum, alterum macrum, quorum utrumque in reliquis a transitu suam viam sequitur et in singularibus et in multitudinis declinationibus. Hoc fit ideo, quod naturarum genera sunt duo, quae inter se conferri possunt, unum quod per se videri potest, ut homo et equos: alterum sine assumpta aliqua re extrinsecus perspicere non possit, ut eques et equiso; uterque enim dicitur ab equo. 29. Quippe homi-
 167 nem homini similem esse aut non esse, si contuleris, ex ipsis homini animadversis scies: at duo inter se similiterne sint longiores, quam sint eorum fratres,
 561 dicere non possis, si illos breviores, cum quibus conferuntur, quam longi sint ignores: sic latiorum atque altiorum, item caetera eiusdem generis, sine assumpto extrinsecus aliquo perspicere similitudines non possunt. Sic igitur quidam casus quod ex hoc genere sunt, non facile est dicere similis esse, si eorum singulorum solum animadvertas voces, nisi assumpseris alterum, quo flectitur in transeundo vox.

(132 30. Quod ad nominatum similitudines animad-
 vertendas arbitratus sum satis esse tangere, haec sunt. Relinquitur de articulis, in quibus quaedam eadem, quaedam alia. De quinque enim generibus duo prima habent eadem, quod sunt et virilia et muliebria et neutra; et quod alia sunt, ut significant unum*, alia ut
 562 plura; et de casibus quod habent quinos: nam vo-

28. *apparet]* emendavit Pius. *appellarit* codd. *consul]* Nescio an Varro scripserit *a consul.* *equos]* *equus* codd. *equiso]* cf. VIII, 14.

29. *Quippe]* con. *quare* codd. Certe sententiarum ordo requirit particulam, qua non concluditur, sed subiicitur ratio. *ignores]* Aldus. *ignorent* codd. *ignorentur* et antea illis vg. *sic]* vg. *si* codd. *in transeundo]* vg. *in transeundum* FHa. *intranseundi* G.

30. *nominatum]* G. ut vg. *nominativom* F. *nominativum** H. *nominativum* a. Varro fortasse scripsit *nominatuom.* *esse]* vg. *est* codd. Inaequalitate relativae et primariae sententiae in hoc scriptore non offendimur. *tangere]* Augustinus in marg. *angere* FGH. *angē* a. *De quinque generibus]* Locus obscurior, fortasse propter ignorance

candi voce notatus non est. Proprium illud habent, quod partim sunt finitā ut hic et haec, partim infinita ut quis et quae, quorum quod adumbrata et tenuis analogia, in hoc libro plura dicere non* necesse est.

31. Secundum genus, quae verba tempora habent neque casus, sed habent personas. Eorum declinatum species sunt sex. Una quae dicitur temporalis, ut legēbam, gemēbam; lego, gēmo. Altera personarum, sero, meto; seris; metis. Tertia rogandi, ut scribone, legone; scribisne, legisne? Quarta respondendi, ut fingo, pingo; fingis, ¹⁶⁸ pingis. Quinta optandi, ut dicerem, facerem; dicam, faciam. Sexta imperandi ut cape, rape; capito, rapito.

32. Item sunt declinatum species quatuor quae tempora habent sine personis, in rogando, ut foditurne? seriturne? et fodieturne? sereturne? ⁵⁶³ Ac respondendi specie eadem figurae fiunt extremis syllabis demptis. Optandi species, ut vivatur, ametur; viveretur, amaretur. Imperandi declinatus sintne, habet dubitationem; et eorum sitne haec ratio; paretur, pugnetur; parari, pugnari.

33. Accedunt ad has species a copulis divisionum quadrinis, ab infecti et perfecti, emo, edo; emi, edi: a semel et saepius, ut scribo, lego, scriptitavi, lectitavi: faciendi et patiendi, ut uro, ungo; uror, ungor: a singulari et multitudinis, ut laudo, culpo; laudamus, culpamus. Huius generis verborum quous species exposui, quam late quidque pateat et quousmodi efficiat figuras, in libris qui de formulis verborum erunt, diligentius expeditur.

eorum, quae cum tribus illis pagellis interciderunt. ^{unum*}] vg. om. codd. ^{quorum}] vg. et ^{quorum} codd. ^{non*}] vg. om. codd.

31. Secundum genus] ex divisione illa, quae facta est §. 18. sed] vg. si codd.

32. Ac] scripsi. ab FH. a Ga. ^{sintne habet}] vg. ^{sum} ne habent codd. ^{sitne}] vg. ^{sintne} codd. sed de a. non constat. ^{paretur . . . pugnari}] Coniunctivum illum imperandi declinati accenseri nemo mirabitur; sed notabile, quod etiam infinitivus in hunc censum admittitur.

34. Tertiū generis, quae declinantur cum tempo-
⁵⁶⁴ribus ac casibus, ac vocantur a multis ideo participa-
 (133 lia, sunt hoc ge . . .

*Hic desunt tria
 folia.*

35. . . . quemadmodum declinamus, quaerimus casus
 eius, etiamsi is qui finxit poëta aliquod vocabulum et
 ab eo casu ipse aliquem perperam declinavit, potius
 eum reprehendimus quam sequimur. Igitur ratio quam
 dico, utrobique est et in his verbis quae imponuntur,
 et in his quae declinantur, neque non etiam tertia illa
 quae ex utroque miscetur genere.

36. Quarum
¹⁶⁹unaquaeque ratio collata cum altera aut similis, aut
 dissimilis; aut saepe verba alia, ratio eadem; et non-
 nunquam ratio alia, verba eadem. Quae ratio in amor,
 amori, eadem in dolor, dolori, neque eadem in dolor,
 dolorem; et cum eadem ratio quae est in amor et
⁵⁶⁵amoris, sit in amores et amorum: tamen ea, quod non
 in ea qua oportet, confertur materia, per se solum
 efficere non potest analogias propter disparilitatem vocis
 figurarum; quod verbum copulatum singulare cum mul-
 titudine ita cum est proportionem, ut eandem habeat ra-
 tionem, tum denique ea ratio conficit id quod postulat
 analogia, de qua deinceps dicam.

37. Sequitur tertius locus, quae sit ratio propor-
 tionem, quae a Graecis vocatur ἀνάλογον: ab analogo
 dicta analogia. Ex eodem genere quae res inter se
 aliqua parte dissimiles rationem habent aliquam, si ad

34. hoc ge . . .] hoc genus fuisse videtur. gerundi inferitur vg.
Hic . . . folia] F. et Vatic. a. Similiter a. *Hic in exemplari*
erant 8 carte non scripte Mutinensis codex, in quo sigla 8 orta est ex 3.
Hic deerant tres cartae in exemplari H. post v. ideo. Trium versuum
 spatium relictum est in G. Caeterum v. Argumentum libri.

35. is qui] si qui coni. Spengel. probabiliter. Cf. tamen IX, 78.

36. materia] vg. a materia codd. singulare] vg. singula-
 rem codd. multitudo] multitudinis coni. Spengel. Sed Varro
 utraque forma (multitudo et multitudinis) utitur. V. VIII, 46. 48. 67.

37. proportionem quae] F. om. GHa. Sed dubitare noli, quin ita
 Varro scripserit. Graecis] vg. graeco Fa. graece GH. vocatur]

eas duas res alterae duae collatae sunt, quae rationem habeant eandem, quod ea verba bina habent eundem ⁵⁶⁶ λόγον, dicitur utrumque separatim ἀνάλογον; simul collata quatuor analogia.

38. Nam ut in geminis quom simile dicimus esse Menaechmum Menaechmo, de uno dicimus; cum similitudinem esse in his, de utroque: sic quom dicimus, eandem rationem habere assem ad semissem, quam habet in argento libella ad sembellam, quid sit analogon ostendimus; quom utrobique dicimus et in aere et in argento esse eandem rationem, tum dicimus de analogia.

39. Ut soda-134) lis et sodalitas, civis et civitas non est idem, sed utrumque ab eodem ac coniunctum: sic analogon ⁵⁶⁷ et analogia idem non est, sed item est congeneratum.

Quare si homines sustuleris, sodalis sustuleris; si so-170) dalis, sodalitem. Sic item si sustuleris λόγον, sustuleris analogon; si id, analogian.

40. Quae cum inter se tanta sint cognatione, debetis subtilius audire, quam dici exspectare, id est cum dixero quid de utroque, et erit commune, ne exspectes, dum ego in scribendo transferam in reliquom, sed ut potius tu persequare animo.

41. Haec fiunt in dissimilibus rebus, ut in numeris, si contuleris cum uno duo, sic cum decem viginti; nam quam rationem duo ad unum habent, eandem habent viginti ad decem: in nummis ⁵⁶⁸ similiter* sic est ad unum victoriatum denarius, sicut

vg. vocantur codd. sed de a. nihil traditum est. collatae] G. collate a. allatae F. De H. non constat. analogia] G. analoga FH. ἀνάλογα num habeat a., dubito. Cf. §. 38.

38. similitudinem] vg. similitudine codd. argento] Pius. argumento codd. sembellam] vg. singulam codd. in argento] Ga. in om. FH. tum] FGa. cum H. ut vg. Simul membris rectius distinctis (nam a prioribus ante Cum plene interpungebatur), verus sensus exiit, qui vertitur in discernendis analogo et analogia.

39. Ut] Haec antehac superioribus continuabantur. λόγον] vg. logon codd.

40. audire] FGH. (nam de a. incerta res est). audiri vg., qua scriptura sententia corrumpitur. commune, ne] Scioppius. commune codd. nisi forte a. illud habet. reliquom] reliquum codd.

41. sic] F. si GHa. quam] addidit Pius. om. codd. . simi- liter'] coni. in similibus codd. sicut] vg. si codd. ea] codd.

ad alterum victoriatum alter denarius. Sic item in aliis rebus omnibus proportionem dicuntur ea: in quo est sic quadruplex natura, ut in progenie quomodo est filius ad patrem, sic est filia ad matrem, et ut est in temporibus merides ad diem, sic media nox ad noctem.

42. Hoc poëtae genere in similitudinibus utuntur; multum hoc acutissime geometrae; hoc in oratione diligentius, quam alii, ab Aristarcho grammatici, ut, quomodo dicuntur proportionem similia esse amorem amori, dolorem dolori, quomodo ita dissimile esse videant amorem et dolori, quod est alio casu, item dolorem et dolori.

43. Sed dicunt, quod ab similibus nonnunquam rationes habet implicatas duas, ut sit una directata, altera transversa. Quod dico apertius, sic fiet. Esto sic expositos esse numeros, ut in primo versu sit unum, duo, quatuor: in secundo decem, viginti, quadraginta: in tertio centum, ducenti, quadringenti. In hac formula numerorum duo inerunt quos dixi λόγοι, qui diversas faciant analogias: unus duplex qui est in obliquis versibus, quod est ut unus ad duo, sic duo ad quatuor: alter decemplex in directis ordinibus, quod est ut unus ad decem, sic decem ad centum.

44. Similiter in verborum declinationibus est bivium, quod et ab recto casu declinatur in obliquom, et ab recto casu in rectum, ita ut formulam similiter efficiant: quod sit primo versu hic albus,

vg. om. De sequenti in quo vere monuit Spengel. Emend. Varr. p. 7. v. ann. ad V, 108. et cf. dicta ad VI, 39. IX, 67. quomodo] coni. quom Ha. cum FG. De permutatione vv. quomodo et quom dixi in Praefatione. sic] vg. sic si codd.

42. dicuntur] codd. dicunt vg. Illud multo aptius. amorem et dolori] scripsi. amorem et dolorem codd. amorem dolori vg. Propterea etiam sequenti loco et addidi.

43. ab similibus] Videtur haec technica fuisse dictio, significans formulam declinatum ab similibus rectis descendentium. implicatas] duplicatas GH. directata] Fa. directa cett. ducenti quadringenti] F. ducenti quatrigeniti a. cc. cccc. GH. ducenta quadringenta vg. λόγοι] scripsi suadente Victorio. logoe F., fortasse recte. logos GH. faciunt] codd. faciunt vg. directis] directis codd., si accurate notatum est. Et sic etiam §. 44.

44. *declinatur in obliquom, et ab recto casu] coni. addidi, ut

huic albo, huius albi; secundo haec alba, huic albae, huius albae; tertio hoc album, huic albo, huius albi; itaque fiunt per obliquas declinationes ex his analogiae hoc genus: **Albius Atrius, Albio Atrio**; *quae scilicet erit particula ex illa binaria*; per directas declinationes: **Albius Atrius, Albia Atria**, *quae scilicet centenaria formula analogiarum, de qua supra dixi.

45. Analogia quae dicitur, eius genera sunt duo. Unum deiunctum sic est: ut unum ad duo, sic decem ad viginti; alterum coniunctum, sic: ut est unum ad duo, sic duo ad quatuor, in hoc quod duo bis dicuntur, et cum conferimus ad unum, et tum cum quatuor.

46. Hoc quoque natura dicitur quadruplex; sic e septem ⁵⁷¹

puto necessaria. rectum] coni. recto codd. hoc genus] Post h. vv. quaedam deesse vg. significatur. Sed nulla causa, nisi quod hic locus ab diasceustis illis, quibus haec recensio debetur, non intellectus est. In codd. haec continuantur. *Albius, Atrius*] codd. Et sic haec nomina coniunguntur VIII, 80. Aptiora ea sunt ad ostendendam analogiam, quae fit proportionem duarum rationum, quam albus et ater, quae inter se dissimilia videri poterant. Eaque analogia his vocabulis dupliciter inest, directis et obliquis ordinibus. Habes formulam:

Obliquus ordo. *Albius: Atrius = Albio: Atrio.*

Directus ordo. *Albius: Atrius = Albia: Atria.*

His declaravi, quae me retinuerint quominus accederem Spengelio scribenti: *albus, albi*, aut *albi, albo*; *atri, atro*; *albi, alba*. *quae scilicet erit particula ex illa binaria*] Haec in codd. leguntur post vv. *Albia, Atria*, hoc ordine: *quae scilicet erit particula ex illa vicenaria atria* (tria vg.) *quae scilicet centenaria formula analogiarum*. Apparet ultima annexa fuisse vv. *Albia Atria*, quae cum directo ordine ab *Albius, Atrius* declinentur, conveniunt rationi centenariae; contra priora adhaesisse vv. *Albio Atrio*, et dicta fuisse de obliquo ordine qui comparatur cum binaria ratione illius figurae. Denique intelligitur etiam, unde hae turbae ortae sint, nimirum hinc quod Varro, ad illustrandum schema quod proposuerat, verba sic collocaverat:

Itaque fiunt per obliquas declinationes ex his analogiae hoc genus:

Albius Atrius, Albio Atrio;

per directas declinationes

Albius Atrius

Albia Atria

quae scilicet erit

particula ex illa

binaria

quae scilicet centenaria

formula analogiarum.

*binaria**) coni. *vicenaria* G. *vicenaria* FH. quod vix defendi poterit.

45. sic: ut] scripsi. sicut Fa. sic GH. et cum] coni. et tum codd. tum] G. et H. ut videtur. tunc cett.

cordis citharae, tamen duo dicuntur habere tetracorda, quod quemadmodum crepat prima ad quartam cordam, sic quarta ad septimam respondet; media est alterius prima, alterius extrema. Medici in aegrotis septimos dies qui observant quarto die, ideo diligentius signa morbi advertunt, quod quam rationem habuit primus dies ad quartum, eandem praesagit habiturum, qui est
 172 futurus ab eo quartus, et qui est septimus a primo.

47. Quadruplices deiunctae in casibus sunt vocabulorum, ut rex regi, *lex legi.* Coniunctae sunt triplices in verborum tribus temporibus, ut legebam, lego, legam, quod quam rationem habet legebam ad lego, hanc habet lego ad legam. In hoc fere omnes
 572 homines peccant, quod perperam in tribus temporibus haec verba dicunt, quom proportionem volunt pronuntiare.

48. Nam cum sint verba alia infecta, ut lego et legis, alia perfecta, ut legi et legisti, et debeant sui quousque generis in coniungendo copulari, et quom recte sit ideo lego ad legebam: non
 (136 recte est lego ad legi, quod legi significat quod perfectum; ut haec, tutudi pupugi, tundo pungo, tundam pungam, item necatus sum verberatus sum, *necor verberor, necabor* verberabor, iniuria reprehendant, quod et infecti inter se similia sunt, et perfecti inter se; ut tundebam, tundo, tundam, et tutuderam, tutudi, tutudero; sic amabar, amor, amabor, et amatus eram, amatus sum, amatus ero. Itaque repre-

46. e] codd. nisi a. habet a, ut vg. cordis] codd. chordis
 vg. Et sic item in tetracorda et cordam. aegrotis] vg. aegrotos
 codd.

47. lex legi] coni. addidi, ut quadruplex esset et deiuncta portio.
 ad lego] vg. ab (a GH. a' a,) lego codd. ad legam]
 Ga. a legam FH.

48. infecta] et perfecta] codd. infecti et perfecti correxit Spengel. Emend. Varr. p. 6. Sed intacta idem reliquit infecta et perfecta verba IX, 97. cf. IX, 101. Itaque utrumque dici potuisse concedemus, eodem iure, quo Varro multitudinem et multitudinis pro plurali scribit lego ad] vg. lego et Ga. legi et FH. necatus] vg. haec (hec a.)
 catus codd. *necor verberor] non addere non poteram. om. codd.
 et vg. necabor] vg. om. codd. reprehendant] coni. repre-

hendunt, qui contra analogias dicunt, quor dispariliter in tribus temporibus dicantur quaedam verba, naturam. ⁵⁷³

49. Cum quadruplex sit natura analogia, id nonnunquam, ut dixi, pauciores videtur habere partis: sic etiam alias pluris, ut quom est, quemadmodum ad tria unum et duo, sic ad sex duo et quatuor; quae tamen quadripartita comprehenditur forma, quod bina ad singula conferuntur. Quod in oratione quoque nonnunquam reperietur, sic: ut Diomedes confertur *Diomedi et* Diomedibus, sic dicitur ab Hercules Herculi et Herculibus. 50. Et ut haec ab uno capite, ab recto casu, in duo obliquos discedunt ¹⁷³ casus: sic contra multa ab duobus capitibus recti casuum confluent in obliquom unum. Nam ut ab his rectis, hi Baebiei, hae Baebiae, fit his Boebieis: ⁵⁷⁴ sic est ab his, hi Caelii, hae Caeliae, his Caeliis. Ab duobus similibus similiter declinantur, ut fit in his, nemus, olus; nemora, olera. Alia ab dissimilibus similiter declinantur, ut in articulis ab hic, iste, hunc, istum.

51. Analogia fundamenta habet aut a voluntate hominum, aut a natura verborum, aut a re utraque. Voluntatem dico impositionem vocabulorum, naturam declinationem vocabulorum, quo decurritur sine doctrina.

hendunt (*reprehendunt* G.) codd. Sed pendent haec a v. *ut*, quae h. l. particula conclusionis est. Loco v. *ut* reponere et minus placet. Interpunctio per totam hanc periodum graviter laborans nunc restituta esse videtur. *naturam*] coni. *natura* F. om. GHa. Post haec interpunxi.

49. *videtur*] Placeret *videri*. Nam dicit Varro, sicut analogiam esse posse trium partium, si coniuncta sit: posse eam habere etiam plures quam quatuor partes. *sic: ut*] scripsi. *sicut* FHa. *sic* G. cf. §. 45. **Diomedi et*] haec addenda esse, vidit Spengelius. Caeterum etiam gravius aliquid mendum inesse, non opus est ut statuas, modo observaveris *Hercules* et *Diomedes* simul singularia et multitudinis esse.

50. *Et*] Haec a superioribus separavi. *haec*] scripsi. *hae hic* F. *hae* GH. *he* a. *ab*] scripsi. *ac* FG. *et* H. *a* a, ut videtur, sicut vg. *discedunt*] Ga. *descendunt* cett. *obliquom*] F. *et* a. ut videtur. *Baebiei*] scripsi. *aebiei* F. *haebrei* G. *aebici* H. *hebiei* a. Postea *bebiae* FH. *haebreae* G. *beie* a. Et deinde *bebieis* Fa. *haebreis* G. *bibicis* H. *Caelii*] G. *celii* F. *caeli* H. *coelii* a. ut videtur. *olus*] et *olera*] *holus* et *holera* a. non male. *istum*] An *istunc* scribendum?

Qui impositionem sequetur, dicet, si simile in recto casu dolus et malus, fore in obliquo dolo et malo: qui naturam sequetur, si sit simile in obliquis Marco, Quinto, fore ut sit Marcum, Quintum. Qui utrumque sequetur, dicet si sit simile, transitus ut est

575

in servos serve, fore ut sit item in cervos cerge. Commune omnium est, ut quatuor figurae vocis habeant proportionem declinatus.

52. Primum genus est

(187) ortum ab similitudine in rectis casibus, secundum ab similitudine quae est in obliquis, tertium ab similitudine quae est in transitibus de casu in casum. Primo genere ab imposito ad naturam proficiscimur, in secundo contra, in tertio ab utroque. Quocirca etiam hoc tertium potest bifariam divisum tertium et quartum dici, quod in eo vel prosus vel rosus potest dici.

55.

Qui initia faciet analogiae impositiones, ab his obliquas

174

figuras declinare debet: qui naturam, contra: qui ab utraque, reliquas declinationes ab eiusmodi transitibus. Impositio est in nostro dominatu; nos in naturae:

576

quemadmodum enim quisque volt, imponit nomen; at declinat, quemadmodum volt natura.

54. Sed quoniam duobus modis imponitur vocabulum aut re singulari aut multitudine, singulari ut cicer, multitudinis ut scalae; nec dubium est, quin ordo declinatum, in quo res singulares declinabuntur solae, ab singulari aliquo casu proficiscatur, ut cicer,

51. simile] F. (qui solus pro si sit habet ab hoc) et GH. Quae sunt inter prius et hoc simile, om. a. similis vg. ut est] om. a. non recte. servos et cervos] servus et cervus codd. figurae GHa. figura F. figuras vg.

52. vel prosus vel rosus] scripsi. vel prorsus vel rosus (resus H.) GH. ut prosus (prosas F.) ut (et F.) rosus (rosas F.) Fb. Rosus posui, ubi rursus exspectaveris: sed s elidi poterat, ut in prosa oratio, in susum, in rusum. cf. ann. ad VIII, 49. Neque o offendit, nam ex revorsus fieri poterat rorsus, ut ex sevorsum sorsum, ex nevolo nolo. Cur autem haec forma praeter illam in usum inducta sit, ne mireris: alliterationis studium in causa fuit, cui non satisfiebat illo rursus ac prorsus, quo Varro alias usus esse traditur. V. Naekius in Mus. Rhenan. a. 1829. F. III. p. 386.

53. naturae] con. Henr. Stephanus. natura codd. Ellipsis nihil habet quo offendat. Cf. V, 180. et maxime IX, 6.

ciceri, ciceris; item contra in eo ordine, qui multitudinis erit solum, quin a multitudinis aliquo casu ordiri conveniat, ut scalae, scalis, scalas: aliud videndum est, quom duplex natura copulata, ac declinatum bini fiant ordines, ut est mas, mares*, unde tum ratio analogiae debeat ordiri, utrum ab singulari re in multitudinem, an contra? §5. Neque enim, si natura ab uno ad duo pervenit, idcirco non potest amplius esse in docendo posterius, ut inde incipias, ut quid sit prius, ostendas. Itaque et hi, qui de omni natura disputant atque ideo vocantur Physici, tamen ex his ab universa natura profecti, retro quae essent principia mundi, ostendunt. Oratio quom ex literis constat, tamen eam grammatici de literis† ostenderunt. §6. Quare in demonstrando, quoniam potius proficisci oportet ab eo quod apertius est, quam ab eo quod prius est, et potius ab incorrupto principio, *quam, et potius* ab natura rerum, quam ab lubricine hominum, et haec tria, quae sequenda magis sunt, minus sunt in singularibus quam in multitudine: †commodius potest¹⁷⁵ ordiri, quod in his principiis minus orationis verbis¹³⁸⁾ fingendis verborum forma facilius† singularia videri posse, quam ex singularibus multitudinis, haec osten-

54. cicer] cf. VIII, 48. scalae] IX, 63. mas, mares*]. con. Mars Martis codd. quod exemplum esset alienissimum. Fortasse maris scripsit Varro. debeat] GHa. debuit cett.

55. eam] ea GHa. de literis†] Locus obscurior. Videtur aliquid excidisse, unde haec sententia effecta sit: Quanquam oratio ex literis constat, tamen grammaticis incipiendum erat a vocabulis; ut ea quibus e literis composita essent, ostenderent. ostenderunt] ostendunt GHa. Vv. de literis (litteris G.) ostendunt in codd. denuo inculcantur ante v. oportet §. 56.

56. proficisci] G. et a. ut videtur. proficisse H. profecisse F. potius ab] vg. potius quam ab codd. *quam, et potius] Huiusmodi membrum cum facile excidere potuerit, vere excidisse, propter v. tria in sequentibus dubitari nequit. Quibus autem verbis, quae incorrupto principio contraria sunt, significaverit scriptor, vix divinare licebit. †commodius . . . facilius†] Hanc apodosin non uno vitio laborare, intellexit etiam Koeler. Lit. crit. p. 27. Sensus fortasse an sic declarari possit: commodius potest hinc ordiri etymologos, quod in his principiis* orationis verbis fingendis idonea verborum forma facilius intelligitur; nam ex multitudinis facilius . . . Sed haec ipsa Varronis fuisse verba, nemini persuadere volui. principis] vg. principibus codd.

dunt: trabes trabs; duces, dux. 57. Videmus enim, ex his verbis trabes, duces de extrema syllaba E litteram exclusam, et ideo in singulari factum
 578 esse trabs, dux: contra ex singularibus non tam videmus, quemadmodum facta sint ex B et S trabs et ex C et S dux. 58. Si multitudinis rectus casus forte figura corrupta erit, id quod accidit raro, prius id corrigemus quam inde ordiemur: *aut de* obliquis assumere oportebit figuras eas, quae non erunt ambiguae, sive singulares sive multitudinis, ex quibus id quouismodi debet esse, perspicui possit. 59. Nam nonnunquam alterum ex altero videtur, ut Chrysippus scribit, quemadmodum pater ex filio et filius ex patre, neque minus in fornicibus propter sinistram dextra stat, quam propter dextram sinistra. Quapropter et ex rectis casibus obliqui, et ex obliquis recti, et ex singularibus multitudinis, et ex multitudinis singulares nonnunquam recuperari possunt. 60. Principium id potissimum sequi debemus, ut in eo fundamentum sit in natura, quod in declinationibus ibi facilius ratio. Facile est enim animadvertere, peccatum magis cadere posse in
 579 impositiones eas, quae fiunt plerumque in rectis casibus singularibus, quod homines imperiti et dispersi vocabula rebus imponunt, quocumque eos libido invitavit; natura

57. *trabs*] F. *trabes* GHa. *dux*] F. *duces* GHa. Hic locus aperte indicat, tum scribi solitum esse *traps*, sicut *urps* et similia. Quamquam ipse Varro, quippe etymologicae orthographiae auctor et commendator, *trabs* scribendum esse praecepit. *Traps*, scribit Cassiodorus p. 2291. P., ab eo quod dicitur *trabis*, et *urps* per P debet scribi, licet Varro per B scribendum putet, quod in reliquis casibus B habeant. Hinc euphonicae l. l. leges obscuratae sunt, ex quibus S tenuis littera erat, et cum tenuibus committebatur, sicut Atticis *o* aspirata erat, quae nonnisi cum aspiratis iungi posset.

58. *Si multitudinis*] con. *similitudinis* codd. *si similitudinis* vg. *aut de*] addere necesse habui. *oportebit*] con. *oportere* codd. *multitudinis*] vg. *multitudines* codd. sed de a. non constat. *debet*] codd. cf. ann. ad V, 140. VI, 82. *possit*] scripsi. *possint* G. *possunt* cett. codd.

59. *multitudinis*] Vertrahjus. *multitudines* codd. sed de a. incertum. *multitudinis*] FHa. *multitudinibus* G.

60. *est enim*] Ga. *enim est* F. *enim* H. *invitavit*] incitavit G.

incorrupta plerumque est suapte sponte, nisi qui eam usu inscio depravabit.

61. Quare si quis principium analogiae potius posuerit in naturalibus casibus, quam imposititiis, non multa in consuetudine occurrent, et a natura lubido humana corrigetur, non ab lubricitate natura, quod, qui impositionem sequi voluerint, facient contra. 62. Sin ab singulari quis potius proficisci volet, id illum facere oportebit ab sexto casu, qui est proprius Latinus; nam eius cassuis literarum discriminibus facilius reliquorum varietatem discernere poterit, ⁵⁸⁰ quod ei habent exitus aut in A, ut hac terra; aut ¹³⁹ in E, ut hac lance; aut in I, ut hac levi; aut in O, ut hoc caelo; aut in U, ut hoc versu. Igitur ad demonstrandas declinationes biceps una† haec.

63. Sed quoniam, ubi analogia, tria, unum quod in rebus, alterum quod in vocibus, tertium quod in utroque, duo priora simplicia, tertium duplex: animadvertendum haec quam inter se habeant rationem. 64. Primum ea quae sunt discrimina in rebus, partim sunt, quae ad orationem non attineant, partim quae pertineant. Non pertinent, ut ea quae observant in aedificiis et signis faciendis caeterisque rebus artifices, e quis vocantur aliae harmonicae, sic item aliae nominibus aliis: sed nulla harum fit loquendo pars ad ora- ⁵⁸¹ tionem. 65. Quae pertinent res, eae sunt quae verbis dicuntur proportionem, neque a similitudine quoque vocum declinatus habent, ut Iuppiter, Marspiter; Iovi, Marti. Haec enim genere nominum et

61. multa] vg. multae codd. nisi quod de a. non constat. lubido et lubricitate] G. libido et libidine cett. contra] vg. contraria codd.

62. id] vg. in codd. proprius Latinus] In eadem re Varro teste utitur Diomedes I. p. 277. P. cassuis] scripsi. casus his codd. quod factum ex CASUSIS, hoc ex CASSUIS. De forma v. cassus v. annot. ad VIII, 11. et de patrico hoc UIS annot. ad IX, 4. varietatem discernere] scripsi. varietate discernere codd. varietatem discernere vg. biceps una†] codd. Quae vv. quid significant, ignoro. Tentabam VICE PRIMA, unde BICEPS UNA fieri poterat.

65. Marspiter] FGa. Marspiter H. cf. annot. ad VIII, 49. genere] conl. scripsi. genera codd. cf. de genere vocabulorum X, 21.

numero et casibus similia sunt inter se, quod utraque et nomina sunt, et virilia sunt, et singularia, et casu
177 nominandi et dandi.

66. Alterum genus vocale est, in quo voces modo sunt proportionem similes, non res, ut biga, bigae, nuptia, nuptiae. Neque enim in his res singularis subest una, quom dicitur biga, quadriga; neque ab his vocibus quae declinata sunt multitudinis, significant quidquam, ideo quod omnia multitudinis, quae declinantur ab uno, ut a merula, merulae, sunt eiusmodi ut singulari subiungantur: sic merulae duae, catulae tres, faculae quattuor. 67.

Quare cum idem non possit subiungi, quod non dicimus biga una, quadrigae duae, nuptiae tres, sed
582 pro eo unae bigae, binae quadrigae, trinae nuptiae: apparet non esse biga et quadriga, et bigae et quadrigae; sed ut est huius ordinis una, duae, tres principium una: sic in hoc ordine altero unae, binae, trinae, principium est unae. 68. Tertium genus est illud duplex, quod dixi, in quo et res et voces similiter proportionem dicuntur, ut bonus, malus:
(140 boni, mali; de quorum analogia et Aristophanes et alii scripserunt. Etenim haec denique perfecta, ut in oratione illae duae simplices incohatae analogiae, de quibus tamen separatim dicam, quod his quoque utimur in loquendo.

69. Sed prius de perfecta, in qua et res et voces quadam similitudine continentur; quouis genera sunt tria, unum vernaculum ac domi natum, alterum adventitium, tertium nothum ex peregrino hic natum. Vernaculum est ut sutor et pistor; sutori et pistori. Adventitium est ut Hectores, Nestores; Hectoras, Nestoras. Tertium illud nothum ut

nominum] *nominatum* huic loco aptius esset. *similia sunt]* codd. *similia sunt proportionem.* *similia* vg. *utrumque]* FG. *utrumque* Ha.

66. *catulae]* codd. (*catule* a.) *caculae* vg.

67. *quod non]* Scioppius. *quom* H. *cum* cett. *biga una]* scripsi. *una biga* Scioppius. *bigae unae* codd. *biga]* vg. *a biga* codd. *una, duae]* vg. *unae* (anae a.) *duae* codd.

68. *incohatae]* Ga. *inchoatae* cett. codd.

Achilles et Peleus. 70. Eo genere multi⁵⁸³ utuntur non modo poëtae, sed etiam plerique ac primo¹⁷⁸ omnis, qui soluta oratione loquuntur, dicebant, ut quaestorem, praetorem, sic Hectōrem, Nestōrem. Itaque Ennius ait:

Hectoris natum de muro iactarier.

Accius haec in tragoediis largius a prisca consuetudine movere coepit, et ad formas Graecas verborum magis revocare, * a quo Valerius ait:

Accius Hectorem nolet facere, Hectora malet.

Quod adventitia pleraque habemus Graeca, secutum ut de nothis Graecanicis quoque nominatus plurimum haberemus. Itaque ut hic alia Graeca, alia Graecanica, sic analogiae. 71. E quis quae hic nothae fiunt declinationes, de his aliae sunt praeae, ut Bacchi⁵⁸⁴deis et Chrysideis: aliae iuniores, ut Chrysides et Bacchides: aliae recentes, ut Chrysidas et Bacchidas: quom his omnibus tribus utantur nostri, maxime qui sequuntur media in loquendo, offendunt minimum; quod prima parum similia videntur esse Graecis unde sint tralata; tertia parum similia nostris.

69. *Peleus*] F. *pellae* G. *Peles* Ha. Peleus nothum dici poterat vel propter accentum s. vocalationem Latinam, vel propter transitum in reliquos casus.

70. *Eo*] con. de codd. ac] con. Henr. Stephanus. haec codd. *omnis*] F. *omnes* GH. loquuntur] loquuntur codd. loquebantur con. Henr. Stephanus. Hectōrem] signum productae syllabae addidi ex F. Cf. VIII, 72. Ennius] Andromache. Bothe P. Sc. L. V, I. p. 35. Dubitari nequit, quin Scaliger hunc verum recte coniunxerit cum duobus aliis, quos servavit Cicero Tusc. 1, 44. de* muro] de moero Scaliger. de Troiano muro codd. Troiano ex glossematis est, quibus etiam boni codd. interdum vitati sunt. iactarier] Scaliger. iactari codd. Varro integrum verum afferre debebat, ut statim productio literae O appareret. Accius] Bothe P. Sc. L. V, 1. p. 234. a quo] scripsi. et a quo codd. a quo et con. Spengel. Valerius] Soranus, ut videtur, de quo VII, 31. An Aedituus, cuius eroticum epigramma Gellius servavit? nominatus] scripsi ex con. Spengelii, Emend. Varr. p. 6. nominatos codd.

71. *Bacchideis et Chrysideis*] scripsi suadente Spengelio. *bacchides et chrysides* (*Chrisides* a.) codd. iuniores] Scioppius. minores codd. recentes] Aldus. regentes codd. qui sequuntur] F. persequuntur a. persequuntur G. sequuntur H.

4 72. Omnis analogiae fundamentum similitudo quaedam, ut dixi, quae solet esse in rebus, in vocibus, et in utroque: in qua harum parte cumque sit in ferendo† et quouismodi, videndum. Nam, ut dixi, neque rerum, neque vocis similitudo ad has duplicis analogias verborum exprimendas*, quas in loquendo quaerimus, separatim satis est, quod utraque parte opus est simili. Quas ad loquendum ut perducas, accedere debet usus; alia enim ratio, qui facias vestimentum; alia, quemadmodum utare vestimento. 73. Usus species videntur esse tres; una consuetudinis veteris; altera consuetudinis huius; tertia neutra. Vetera, ut cascus, casci, surus, suri. Huius consuetudinis, ut albus, caldus; albo, caldo. Neutra, ut scala, scalam; falera, faleram. Ad quas accedere potest quarta mixta, ut amicitia, inimicitia; amicitiam, inimicitiam. Prima est, qua usi antiqui, et nos reliquimus: secunda, qua nunc utimur: tertia, qua utuntur poëtae.

74. Analogiae non item ea definienda quae dirigitur ad naturam verborum, atque illa quae ad usum loquendi. Nam quae prior, definienda sic: Analogia est verborum similitudo declinatio similis. Posterior sic: Analogia est verborum similitudo declinatio similis, non repugnante consuetudine communi. Ad quam harum duarum ad extremum additum erit hoc: ex quadam parte: poëtica analogia erit definita. Harum primam

72. cumque sit in ferendo†] codd. Haec corrupta habeo; nam etiam quacunque huius loci non est. Scioppii coniectura: sit inserenda, nil proficimus. *analogias verborum exprimendas*] haec transtuli ex inferiori loco post vv. ex simili, quo loco in codd. leguntur omni nexu destituta. quas] scripsi. quae codd. qui] G. qua cett.

73. Usus species] emendavit Spengel. Emend. Varr. p. 10. usui species (spes H.) codd. surus, suri] con. Scaliger. furus, furi codd. Surus antiquae pro fuste, ut Festus ex Ennio p. 45. 140. 235. Lindemann. Neutra] vg. neutrae codd. falera] intellige phaleras, quae singulari non dicuntur. amicitia] Cf. C. Caesar de anal. apud Gellium XIX, 8. et Nonius p. 129. M. in capite de honestis et nove dictis s. v. Inimicitia numero singulari.

74. Analogiae] codd. analogia vg. Multitudinis πρὸς τὸ νοεῖν usurpatur.

sequi debet populus, secundam omnes singuli e populo, tertiam poëtae.

75. Haec diligentius quam apertius dicta esse arbitror, sed non obscurius, quam de re simili definitiones grammaticorum sunt, ut Aristeae, ⁵⁸⁷ Aristodemi, Aristocli, item aliorum, quorum obscuritates eo minus reprehendendae, quod pleraeque definitiones re incognita propter summam brevitatem non facile perspiciuntur, nisi articulatim sint explicatae. 76.

Quare magis apparebit, si erit apertum de singulis partibus: quid dicatur verbum, quid similitudo verbi, quid declinatio, quid similitudo declinationis non repugnante consuetudine communi, quid ex quadam parte.

77. Verbum dico orationis vocalis partem, quae sit indivisa et minima, si declinationem naturalem habeat. Simile est verbum verbo tum, quom et re quam significat, et voce qua significat, et in figura transitus declinationis parile. Declinatio est, quom ex verbo in verbum, aut ex verbi discrimine, ut transeat mens, ⁵⁸⁸ vocis commutatio fit aliqua. Similitudo declinationis, ¹⁴² quom item ex aliqua figura in figuram transit, ut id transit cum quo confertur.

78. Adiectum est: non repugnante consuetudine communi; quod quaedam verba contra usum veterem inclinata patietur, ut passa Hortensium dicere pro hae cervices, cervix; quaedam non, ut si dicas pro fauces, faux. Ubi additur, ex quadam parte, significat non esse in consuetudine in his verbis omnis partis, ut declinatum amo, iuvo; amor, iuvor.

79. Quid videretur analogia in oratione, et quas

75. Aristocli] De hoc dictum X, 10. Reliqui duo Aristarchii grammatici esse videntur. *sint*] GHa. *sunt* F. *explicatae*] Scioppius. *explicata* codd.

76. *apertum*] *conf.* *aperte* codd. Aperire de aliqua re hoc sensu recte dicitur.

77. *Simile est*] posui suadente Spengelio. *similem* codd. *re*] *coni.* scripsi. *res* codd. *voce*] scripsi. *vocem* codd. *et*] *vg.* *est* codd. *transitus*] a. *transitum* F. *transitu* G. *transitii* H.

78. *veterem*] *veterum* a. *Hortensium*] cf. VIII, 14. *hae*] *coni.* Henr. Stephanus. *hac si* codd. *has* *vg.* *omnis partis*] Ga. *omnes partes* FH. *iuvo*] et *iuvor*] *vivo* et *vivor* GHa.

haberet species, et quae de his sequenda videretur, ut brevi potui, informavi; nunc in quibus non debeat esse, ac proinde ac debeat soleat quaeri, dicam. Ea fere sunt quatuor genera: primum in id genus verbis
 589 quae non declinantur, analogia non debet quaeri, ut in his nequam, mox, vix. 80. De his magis in alio quam in alio erratur verbo; dant enim non habere casus mox et vix; nequam habere, quod dicamus hic nequam et huius nequam et huic nequam: cum enim dicimus hic nequam et huius nequam, tum hominis eius, quem volumus ostendere esse nequam, dicimus casus, et ei praeponimus tum hic nomen, quous putamus nequitiam. 81. Quod vocabulum factum ut ex non et volo nolo; sic ex ne et quidquam, item media extrita syllaba, coactum est nequam. Itaque
 590 ut eum quem putamus esse non hili, dicimus nihili: 181 sic in quo putamus esse nec quidquam, dicimus nequam. 82. Secundo, si unum solum habent casum in voce, quod non declinentur, ut literae omnes. Tertio, si singularis est vocabuli series, neque habet cum qua comparari possit, ut esse putant caput, capiti, capitis, capite. Quartum, si ea vocabula quattuor, quae conferuntur inter se, rationem non habent quam oportet, ut socer, socrus; soceros, socrus.

6 83. Contra in quibus debeat quaeri analogia, fere totidem gradus debent esse coniuncti. Primum, ut sint res: secundum, ut earum sit usus: tertium, uti hae res vocabula habeant: quartum, ut habeant decli-

80. dant] codd. dicunt vg. praeponimus] GH. proponimus Fa. nomen] Scioppius. non codd.

81. Ut ex non et volo] Hunc Varronis locum sic reddit Gellius VII, 11. Ut ex non et ex volo, inquit, nolo fit, sic ex ne et ex quidquam, media syllaba extrita, compositum est nequam. nec quidquam] scripsi. nec quicquam G. nequidquam cett.

82. quattuor] a. quatuor GH. om. F. non^a] coni. addidi. soceros, socrus] scripsi. soceros socrum (socerum a.) codd., nisi quod de G. id non notatum est. socerum socrum vg.

83. res] vg. tres codd. Cf. IX, 37.

natus naturalis. De primo gradu, quod natura subest et multitudinis et singularis, dicimus hi asses, hosce asses; hic as, hunc assem: contra quod in numeris finitis multitudinis natura singularis non est, dicitur hi duo et hi tres; his duobus et his tribus.⁵⁹¹

84. Secundo gradu si est natura, neque est usus, id genus ut sit discriminandum, ut fit in faba et id genus, quae item et ex parte et universa nominamus; non enim opus fuit ut in servis

84. *fit*] G. *sit* cett. *faba*] cf. VIII, 48. IX, 38. Omnino, quae cibo, vestitui, aedificatui erant, eorum multa Romani singularia efferre solebant.

M. TERENTI VARRONIS
EX LIBRIS
DE LINGUA LATINA
FRAGMENTA.

LIBER I.

★

⁵⁹²1. Sequente G vel C pro ea G scribunt Graeci; et quidam tamen vetustissimi auctores Romanorum euphoniae causa bene hoc facientes, ut Agchises, ageps, aggulus, aggens, quod ostendit VARRO in primo de origine linguae Latinae his verbis:

Ut Ion scribit, quinta vicesima et littera quam agma vocant, cuius forma nulla, et vox communis est Graecis et Latinis, ut his verbis: aggulus, aggens, agguilla, iggerunt. In huiusmodi Graeci et Accius noster bina gg scribunt, alii n et g, quod in hoc veritatem videre facile non est.

PRISCIANUS tom. I, pag. 37. Kr. p. 556. P.

★

1. pro ea] i. e. littera N. In huiusmodi] Haec prioribus
continuanda, et Varronis verbis accensenda fuerunt. Accius noster]
Accium hunc eundem habeo, ad quem Varro alios de grammaticis rebus
libros scripsit. Sic Pompeius in Comm. Artis Donati p. 9. Lindem.
Varro dicit in libris, quos ad Actium (Atticum voluerat Ruhakenius: at
huic libros de V. P. R. perscripsit Varro; et recte illi obloquitur Schnei-
der. in Varronis Vita p. 239.) scripsit, sedecim fuisse (apud Romanos
litteras) etc. Cf. p. 27.

LIBER III.

593

*

2. **Leaena.** Hoc nomen licet veteres Latinum agent, auctoritate tamen valet. Dicebant enim leonem asculum et feminam, ut Plautus in *Vidularia*: *Nam idiui feminam ego leonem semel parere.* Cicero de *loria* libro II sic ait: *Statuerunt aeream leaenam.* eam vero VARRO ad Ciceronem libro tertio: *Sicut vocet panthera et lea.* PHILARGYRIUS ad Virgilii cl. H, 63.

*

3. **Figor** ambigue declinatur apud veteres tempore perfecto; reperimus enim *fictus* et *fixus*. *caurus* de vita sua: *Sagittis*, inquit, *confictus*. VARRO ad Ciceronem tertio *fixum*. DIOMEDES p. 373. P.

*

4. [Deus a δέος] VARRO ad Ciceronem tertio: *a respondeant cur dicant deos, cum omnes* anti-ii dixerint divos.* SERVIUS ad Virgilii Aen. XII, 39.

EX LIBRIS A QUINTO AD DECIMUM US-UE quae fragmenta a scriptoribus servata sunt, iis Argumentis supra dispositis locum suum assignare nati sumus.

LIBER XI.

594

*

5. **Rure Terentius** in *Eunucho*: *Ex meo propinquo rure hoc capio commodi.* Itaque et VARRO ad Ciceronem vigesimo secundo *Rure veni, quem Plinius*

4. *omnes** omnibus codex. Cum hoc loco comparandus est alter ad Servium ad Virgilii Aen. V, 45. *Sed Varro et Atteius contra sent, dicentes divos perpetuos, deos qui propter sui consecrationem ventur, ut sunt dii manes.* Atteii nomen non plane certum est.

ad eundem undecimo *rure ordinatum arbustum* dixisse
 595 laudat. CHARISIUS pag. 115. P.

*

6. *Poëmatorum* et in secundo et in tertio idem
 VARRO assidue dicit et *poëmatīs*, tanquam nomina-
 tivo hoc poëmatum sit, non hoc poëma; nam et ad
 Ciceronem undecimo: *Horum poëmatorum et his poë-*
matis, oportere dici ait. CHARISIUS pag. 114.

*

7. *Catinus* masculino genere dicitur ut Maece-
 nas in X.: *Iugeribus fumans calido cum farre ca-*
tinus, et hinc diminutive *catillus* fit, ut Asinius con-
 tra maledicta Antonii: *Volitantque urbe tota catilli*.
 Sed VARRO ad Ciceronem undecimo *catinuli* dixit, non
catilli. CHARISIUS pag. 60 seq.

*

8. *Git.* VARRO ad Ciceronem undecimo, per
 omnes casus id nomen ire debere commemorat, vulgo
 autem hoc *gicti* dicunt; ita ut et Plinius sermonis
 dubii libro sexto. CHARISIUS pag. 106.

*

LIBER XIII.

*

9. *Osso.* VARRO ad Ciceronem decimo tertio:
Oliuo et osso putat, inquit, fieri. Plinius sermonis
 dubii libro sexto. CHARISIUS pag. 112.

*

10. *Palpetras* per T VARRO ad Ciceronem
 decimo tertio dixit, sed Fabianus de animalibus primo
palpebras per B. Alii dicunt *palpetras* genas, *palpe-*
bras autem ipsos pilos. CHARISIUS pag. 81.

*

6. *et in secundo et in tertio*] librorum de *poëmatīs*, ut videtur.

7. *undecimo*] II apud Putschium legitur, ut sequenti loco, sed
 perperam.

LIBER XVIII.

*

11. Indiscriminatim, indifferenter. VARRO ⁵⁹⁶
de Lingua Latina libro decimo octavo:

*Quibus nos in hoc libro proinde, ut nihil intersit,
utemur indiscriminatim, promisce.*

NONIUS pag. 127, 21 Merc.

*

LIBER XXII.

*

V. supra fragm. ex libro XI.

*

LIBER XXIII.

*

12. Ingluviem. VARRO ad Ciceronem in libro
vicesimo tertio:

*Ingluvies, inquit, sunt tori circa gulam, qui propter
pinguedinem fiunt atque interiectas habent rugas.*

PHILARGYRIUS ad Georg. III, 431.

*

LIBER XXIV.

*

13. M. VARRO in libro de Lingua Latina ad
Ciceronem quarto et vicesimo, expeditissime ita finit:

*Proloquium est sententia in qua nihil deside-
ratur.*

GELLIUS libro XVI, 8.

*

14. Excipiuntur haurio, hausi; invenitur ta-
men etiam haurivi vel haurii. VARRO in vice-
simo quarto ad Ciceronem:

Quum indidem haurierint.

11. libro decimo octavo] Editiones veteres legunt: Varro in lin-
gua latina lib. III. Monuit Spengelius.

PRISCIANUS tom. I, pag. 509. Kr. pag. 905. P.

*

597

INCERTI LIBRI.

*

15. Nonnulli proprie calamos lupinorum alas dici putant ut Aelius: *Alae ex lupino, surculi sine foliis*. Cato in originibus: *Alae ex lupino lugium* † tamen VARRO de Lingua Latina *alam culmum fabae* dicere. SERVIUS ad Georg. I, 75.

*

16. In summa vero constructionis eius quam similem navis carinae diximus, caput collocavit, in quo esset regimen totius animantis, datumque illi hoc nomen est, ut quidem VARRO ad Ciceronem scribit, quod hinc capiant initium sensus ac nervi. LACTANTIUS de opificio Dei tom. II, pag. 84 Dufr. c. 5. pag. 237. Bip.

*

17. Senior. Secundum VARRONEM senior et iuvenior comparativi sunt per imminutionem. Hinc est (VI, 304.): *Iam senior: sed cruda deo viridisque senectus*: additum enim hoc est ad exprimendum, quid sit senior. Item Ovidius (Met. XII, 464.): *Inter iuvenemque senemque*. Et re vera non convenit hunc satis senem accipi, qui et vincere potest et uno ictu taurum necare. Ergo senior non satis senex; sicut iuvenior non satis iuvenis, intra iuvenem; sicut pauperior intra pauperem. Dicit autem hoc VARRO in libris ad Ciceronem. SERVIUS ad Aen. V, 409.

*

18. Solent in verbis etiam peritiores errare, incerti utrum cum R an sine R debeant proferri. Quirito. Livius in octavo *quiritat*. VARRO ad Cicero-

15. *dicere*] *dicit* Burmannus.

17. *iuvenior*] *iunior* alii, utroque loco. Rem hic expositam a Varrone tractatam confirmat etiam Plinius apud Servium ad Aen. VI, 304.

nem: *De Fenestella quiritur.* Est autem quiritare Quirites ciere. DIOMEDES pag. 377. P.

*

19. Gausapa Ovidius (Art. II, 300.) neutraliter dixit: *Gausapa si sumpsit, gausapa sumpta proba;* et Cassius Severus ad Maecenatem: *Gausapo purpureo* ⁵⁹⁸ *salutatus.* Sed Augustus in testamento: *Gausapes lodices purpureas et coloreas meas.* VARRO autem de Lingua Latina ait, vocabula ex Graeco sumpta, si suum genus non retineant, ex masculino in foemininum latine transire et A litera terminari, veluti ὁ κοχλίας haec cochlea, ὁ ἑρμας haec herma, ὁ χάρτης haec charta: ergo ὁ γαυσάπης haec gausapa, cui generi elegantiores addiderunt per necessitatem ut dicerent tunicam gausapam, quod quomodo diceretur merito non constitit, quia usus eius apud veteres non fuit. Et M. Messala de Antonii statu: *Armenii regis spolia gausape.* CHARISIUS pag. 80.

Haec eadem in brevius contracta leguntur apud PRISCIANUM libro VII, pag. 328. Kr. pag. 759. P.:

VARRO vero de Lingua Latina ait, talia ex Graeco sumpta ex masculino in foemininum transire et aliter ea finire, ὁ κοχλίας haec cochlea, ὁ χάρτης haec charta, ὁ γαυσάπης haec gausapa.

Multo maior numerus est fragmentorum, quae ex Varronis grammaticis scriptis, sed non laudata libri inscriptione adducuntur, ut incertum sit, ex hisne deprompta sint de Lingua Latina libris, an ex libris de sermone Latino ad Marcellum, an de utilitate sermonis, atque de similitudine verborum libris, an ex Aetiis, an ex libris ad Attium (de quibus dictum ad fragm. 1.), denique ex aliis quibusvis eius scriptis; nam etymologiae ars totum Varronem sibi mancipaverat, atque omnem eius doctrinam sapore suo imbuerat. Fragmentum de saeneratorum apud Gellium XVI, 12., quod ex tertio librorum de Sermone Latino est, in Coll. Fragm. Varron. ed. Durdrecht. perperam infertur fragmentis de Lingua Latina. Locum de pice singulariter dicta a Charisio p. 71. ex secundo de similitudine libro desumptum Spengelius nono de L. L. sive secundo de analogia libro attribuit, in quo locum commodum huic non reperio. Et quod in alio scriptore ratio iuberet, ut librorum numerum coërcere inscriptionumque varietatem minuere studeremus: id in Varrone, qui CCCLXXX libris scriptis sibi non satisfecerat, et supervacaneum est et improbabile.

SUPPLEMENTUM

VARIANTIS SCRIPTURAE E CODICE GOTHANO EXCERPTAE.

V. §. 2. v. 2. *in qua re* om. prima manus, addit secunda. 4.
pertendo pr. m. *pertendendo* sec. *positum* pr. m. *impositum* sec.
 9. 10. *περὶ σημασιότητων* om. pr. m. addit sec.

3, 4. *est posita* 5. *litteris* 7. *aliud nunc ostendunt*
 addit m. sec.

4, 2. *ut ex aut* fecit m. sec.

5, 1. ² *pauca* ¹ *non* numeros addidit m. sec. 3. *Tercium*
 6. *mutij* 8. *mediocres*

6, 1. *Quorum* pr. m. *quoniam* sec. m. 3. 6. *Litterarum*
 8. *tractationem* m. pr. *arctationem* m. sec. 9. *productionem*
 10. *qui quouismodi* m. pr. *qui delevit* m. sec. *ad modo putavi* adicit
 m. sec. *non* in marg.

7, 2. *Ad Infimus* m. sec. *primus* in marg. 3. *etiam* om.
aeretofodinae m. pr. *aerifodinae* m. sec. *viocurus* pr. m. *viocurrus*
 sec. m. 6. 7. 8. *hic* m. pr. *hinc* m. sec. 7. *pacui* m. pr.
pacuvius m. sec. *rudentisibilus* m. sec. in marg. *in cervice ruicum*
 m. pr. (et similiter ceteri boni codd.), *incurvicervicum* m. sec. in marg.
 8. *chalamyde*

8, 7. *fecit* m. pr. *facit* m. sec.

9, 2. ² *non secundum* ¹ *praeteribo*, numeris, ut videtur, sec. m. ad-
 ditis. 3. *Nolui* m. sec. 4. *more* 5. *qr*, cum *a* supra
 posito, *q* lineola transversa notatum, m. pr. *quaerere* m. sec. in marg.
 6. *negligere* 8. *libro* m. pr. *Livio* m. sec. in marg.

10, 1. *quom* in m. pr. *quoniam* m. sec. 2. *tripartita verba*
ie sunt om. m. pr. sed addit m. sec. 4. *partem* quo m. pr.
 m m. sec. 5. *ita* m. pr. ut m. sec. *opinion* 6. 7.
quae in his sunt; in secundo de temporum om. m. pr. sed addit m.
 in marg. 7. *tercio*

11, 4. *stastus* 6. *Quadripartiton sic magis apparebat*
tempus hora qua currit om.

13, 1. *quatuor* 3. *sumatim* 4. *cognitio* 8. *agrosium*

14, 3. *collocatum* 5. *illocabilem* 7. *Enium* 8.
um civivium

15, 3. *praecium inlocarium*

16, 2. *duo Tertia caelum deinde* 4. 5. *sic caelum dicitur*
lis duobus om. 6. *in quo etiam syra*

17, 8. *Lacertius* *unum*

18, 1. *scribit* om. *Elus* 5. *de caelando ab eo potuit*
 5. 6. *quam quod noctu non celatur* om.

19, 5. 6. *noctique* 9. *vationem*

20, 1. *acaveo* 9. *cavium*

21, 1. *Elius* 2. 4. 6. *territur* 5. *limterum* 6.
d quom fr. 7. *hin* 8. *hae* *item maxume* (maxume,
endum erat) 10. *actium* 12. *venit in palatium* *archas*

22, 2. *quidem ea* 2. 3. 4. *territur* 3. *ambitus iter*
d 5. *eo quidem XII* 7. 8. *sola a re*

23, 3. *pinsabant* 4. *ideo his* 5. *sit* om. (sicut Hac., et
estat omittre h. v.) 8. *homo* 10. 11. *humilimus* 11. *mondo*

24, 4. *humida*

25, 1. *summi* 2. *Eolis* 7. *puticuli* 8. *nisi forte*
Elius 10. *Affranius* 11. 12. *perpetuos*

26, 2. *paulum* 4. *pro v. σπειρόν lacuna* *rotundas*

27, 3. *ut* om. 4. *introest* *stilicidium*

28, 1. *ambitus* 2. 3. *Amiterni* 4. 5. *causam ex ambitu*
tyberis, ut 29, 1. 7. *annis* 9. *tyberim*

29, 1. *extra latium si extra inde* 2. *exfluit influit in lin-*
um *loco v. ἐτυμολόγον lac.* 3. *latinam* *Samino* 6.
erinus 6. 7. *nostrum et colonia . . . Tiberinus* om.

30, 1. *tyberis* 4. *appellatam primo thebrim* (hoc v. primo, quod Venetae, Aldina alique libri editi omittunt, sed Spengelius non consulto omisisse videtur, si etiam in FHabc. est, quod nunc veri simile existimo, Varroni reddendum erit.) *tyberim* 5. *litteris* 6. *tyberinum*

31, 1. *terram* 6. *phaenice* 8. *fecit om.*

32, 2. 3. *traslatio* 4. *apulia* 5. *utrunque* 6. *univ-
ersius* 7. *cognominatis* *Preneste prenestinus* 8. *Aritia
Aritianus*

33, 4. *a* 5. *paccatus* 8. *a om.* 10. *a* 12. *ager om.*

34, 1. *qui agebant* 3. *loco v. ὑπὸν lac.* 3. 4. *Si qua
agitus eius finis* 5. 6. *et quadrupes* 6. 7. *in quadratum....
CXX om.* 7. 8. *duodecim curijs*

35, 3. *retunuit* 5. 6. *quod fructus convehebant* 7. *qua
quid*

36, 5. *colendo om.* 6. *per* 8. *loco v. ρομάς lac.*

37, 3. *fundit fundit quot quot annis* 5. *atque vitidemia*
6. *a* *id est om.* 7. *non om.*

38, 4. *quem om.* 5. *ipsa* 5. 6. *ager est*

39, 3. *novallis* *ager om.* 4. *sulcos*

40, 4. *divit*

41, 2. *urbis* 3. *e quibus* *capitolinum* 4. *fonda-
menta* 6. *vestali* 7. *a*

42, 4. *opidum* *in hac* 8. *eaedem* 9. *pistici*

43, 1. 2. *Nevius* 2. *tyberi ferunt* 5. *dyanas* 10.
ascendebant

45, 2. *saocaria* *urbi* 5. *scripta est* 6. *Esquilina,*

46, 1. *regiones* 4. *obitum* 5. *minuta* 6. *in pla-
num dicuntur* 7. *ideo om.* 8. *celianis* *quia* 9. *tra-
ductus* *celiolum*

47, 7. *iuncti*

48, 2. 3. *suburra* 4. *urbe, qui* 6. *ego a om.* 7.
succussam 8. *littera* *succussanus*

49, 1. *regiones* 2. *ab eo om.* 3. *escultae* 7. *au-
gusti* *nom* 8. *autaricaa cum lineola erecta supra c.*

50, 1. *Esquiliae* 4. *argiorum* sic est 6. *merum*
 8. *Oppius mons terticeps* est om. 10. *figlinis* 11.
etilius 13. *Iononis* 14. *editumus*, ut 52, 8.

51, 3. *umimino* 4. *colles* 5. 6. *quirribus venerunt*
a roma habuerunt

52, 5. *adversum* 10. *sexticeps* 11. *summum* 14.
 is om.

53, 1. *quare* 3. *arcatino* 3. 4. *consedunt* 4.
taverunt 6. *Nevius* *appellant*

54, 2. *vellias* 6. *vellienses* *vellia* 9. *hyberna*
yberis eo 10. *Villae* 12. *ex quibus* *lananam* 13.
lae in aera dicuntur

55. 1. *partiis* 2. *Taciensium* 3. *Tacienses a Tacio*

56, 1. *ab* 2. *quarum partes* 3. *suburrana esquilina*
romila reliqua 5. *ad his*

57, 1. *his* 3. *quoad* 4. *terram* 5. *sera* 6. *latino*

58, 2. *samotrachum* 4. *speties* 4. 5. *dei imagini sci-*
st ut 5. *hi* 5. 8. *samotraces* 6. *polux* *pro theol*
varoi lac.

59, 2. *terram* 7. *divitus* 9. *citus* 10. *animam*
hinc 11. *et immortales* 12. *epicharmis*

60, 3. *homori ariditate* 8. *discessus om.* 9. *cum*

61, 3. *cui* *hymis* 5. *nascenda* 7. *igitur duplex*
in nuptiis 8. *hic, post quam vocem lac. est* 9. *foemina*

63, 2. *de spumis*

64, 1. *a* 6. *gentis*

65, 1. 3. 6. *Iupiter* 2. *ait om.* 5. *atque ex et ex imbre*
mortales *beluasque omnis* 9. *divum omisso que* 10.
m est conceptum

66, 2. *hujus nomen* 4. *dicti om.* *unde* *divum*
Elius 8. *dicebant*

67, 2. *terra (repetitum ex prioribus)* *tellus* 4. *nomina*

68, 7. *divina* 9. *sub terris (repetitum ex prioribus)* *Proser-*
ta 12. *qui scribit* 13. *proserpes*

69, 1. 2. *luna* 2. *phisici* 3. *quod* 4. *luce*
quod *mens*

- 71, 2. per 4. 5. tyberinus a tyberi • 5. ab om. et
a lymphae
- 72, 4. Salatia 6. vendo
- 73, 3. ab om. viriuf a 7. honus est honos 9. litteris
- 74, 5. mollent, sed in marg. olent. tatij 7. et Volcano
9. vortunno 11. natae sunt in 13. dictus esse et post
dianae om.
- 75, 1. immortalis 2. mortales 3. quod mare in aere
4. fimam 6. dein geratim pleraque 7. irrundero
- 76, 2. lusciola 5. ellatam 7. volitet 10. fiunt
- 77, 5. vreon 7. colloribus 9. conchiliis 10. echinnus
- 78, 1. terra 2. exeunt 3. crocodillus 4. 5. in
terra et aqua vivere possunt 5. ansibiaea
- 79, 3. albedo alition, a sec. m. alcion 4. loligo
6. quadrupedes 7. subcidere 8. ab extrama
- 80, 2. pocore febris 4. ut Accius
- 81, 5. conquirerent 10. in (repetitum ex pr.) crustum erina
- 83, 2. Scevola Q. 2. 3. dicebatur 5. tyberim
- 84, 2. vellato 3. hebant fillo 8. furrida (v. Addenda)
feriae furinales
- 85, 4. sunt om. 8. ab Titiis avibus om.
- 86, 6. et nunc
- 87, 3. oppressi hostis
- 88, 2. ut om. 4. cohorsque 6. enim Graece
- 89, 2. 3. taciensium 7. triari 8. subsedebant
- 90, 1. cum 4. legio 6. cum 6. 7. diminuerent hostis
- 91, 1. turma turmae in v abiit 6. ambitionem
- 93, 4. proximo
- 94, 1. a 2. 3. nomendator 5. pluraque
- 95, 2. pascebant 9. peculiatum
- 96, 5. a 8. littera extracta, ut videtur. 9. italos,
cum lacuna post hanc vocem. 9. 10. vegeticulus, omisso vegeti
- 97, 2. omni corpae Hircus 3. foedus 4. A om.
haedus 5. a pruno

- 98, 6. *his* 7. 8. *verbex*
 99, 4. *ovilloque* 5. *hinc*
 100, 3. *recte* 4. 7. *tygris* 6. *armena* 9. *latinum*
 10. *alexandre a camelo pardalis*
 101, 3. *quandam* 5. *leporim* 8. *Elius*
 102, 2. *ut om.* 3. *id est a vi* 4. *exerurit, super er*
rascripto a 5. *eoles* 6. *cum* 7. *purgetur* 8. *a*
 103, 2. *ocinum* 4. *lapatium* 6. *commotata* 7.
lachem 8. *a* *malba*
 104, 1. *lacte* 2. *Blassica* 3. *scapho* *praesitantur*
scaphi 5. 6. *curu ore* 7. *feruendo* 7. 8. *res haec*
isso et 9. *frumenta* 11. *molla* 12. *uvae ab humore,*
er ab uvere
 105, 4. *apolodorus* 5. *cum* *fervente* 6. *mulieris*
granum om.
 106, 3. *loco v. μέλινη lac.* 4. *liberetur*
 107, 2. *simixulas* 6. *trion*
 108, 4. *Dein* 7. 8. *ollera* 9. *ruape* 10. *elaec] oleo*
 109, 1. *carnes* 2. *primum* 4. *id om.* *igne* 5.
d om. 6. *succus adest* *destilat* 8. *succi* *e eliquore*
suci om.
 110, 5. *Institia* 7. *mureta*
 111, 4. *non om.* *Lacuna post vv. puto appellasse* 7.
istis 8. *hilo post dicta repetitum* 9. *dispendij* 10.
inet 13. *illa*
 112, 4. 5. *constituta* 5. *quod id* 6. *graece graeci sigilatim*
 113, 1. *ut polibius ut calimachus* 2. *maritimae* 3.
d om. 4. *eo stat eo in tela* 5. *subtegmen* 7. *fillum*
 114, 2. *volendo*
 115, 3. *partis* 3. *acumen* 4. *astans om.* 5.
iciendo 6. *fit* 7. *umbonis*
 116, 1. *G in C* *fit om.* 2. 3. *pilum quod* 3.
llum 4. *subccidia* 5. *annulis*
 117, 1. *nunc om.* 5. *litterae* 6. 7. *cornuum cervi;*
fere ab similitudine om. 7. *vinac tustudo*

- 118, 6. *trudae* 11. *nisi om.* 12. *tulla*
- 119, 2. *qui om.* 3. *dictus post aqualis om.* 5. *quod*
- 120, 1. *immensa* 2. *uirulenti* 3. *nominaverunt* 4. *aut post autem deest.* 5. *a ante magn. om.* 6. *dixerunt*
- 121, 4. *ansate* 5. *præhendi possint.*
- 122, 1. 2. *patherae* 4. *gratia, cum*
- 123, 1. *a qua* 4. *a quod sinus maiorem cautionem*
- 124, 1. *quod vinum* 2. *appellaverunt* 3. *nominaverunt*
4. 5. *epichisis et cyatus*
- 125, 2. *columbella* 3. *apud compl.* 4. 5. *cartibum unde om.*
- 126, 2. *urnas om.* 4. *balneum solebant* 5. *dictæ om.*
- 127, 2. *rursum* 5. *cacabum*
- 128, 1. *a* 3. 4. *subselium* 4. *sella erat* 5. *biselium*
- 129, 2. *Ornatus dictus quasi ab om.* 3. *decebat*
4. *calefactum* 6. *quod* In extr. §. locus: *Speculum et seqq.*
ponitur ante *Pecten cum seqq.*
- 130, 1. *vel ab velus* 2. *dictum om.* 4. *ab ante rarit.*
(quod recipiendum.) 7. *a* 8. *foeminae vellant*
- 131, 2. *capiat pectus idē* 5. *suparus hosce* 6. *pala*
9. *calculus*
- 132, 3. *circumlectui*
- 133, 2. 3. *brevitatem* 3. *clamides* 4. *Lena*
- 134, 2. *a* 5. *ruitum*
- 135, 6. 7. *burra* 8. *opilatur* 8. 9. *jumenta*
- 136, 3. *erruant* 5. *foeni secta* 7. *erruunt*
- 137, 2. *littera* 4. *foenariae* 5. 6. et 9. *sirpitulae* 6. *dumeta*
7. *in om. sicut b. fort. recte. v. VI, 53.* 8. *lumeta*
9. *vocatæ om.* a 10. *cum* 11. *inscissos* 12. *phancas,*
suprascripto funclas ut videtur.
- 138, 1. *ubi fit id dictum* 6. *Vilum* 8. *quod*
- 139, 5. *dicunt*
- 140, 3. *dictum, ut aliis est arcera] dictum est aliisve etiam dictum ab his vel arcera. De origine huius scripturae v. Praef. ut arcar* 5.

141, 6. *essent* 6. *quid ex agerabant* 7. *continherent*
moverum, quo moveriendi (quod annotationi adiciendum) 8. *ma-*
nusque saepiebant

142, 2. *in galeis habere* 4. *haec proiciunt*

143, 2. *nictis* *aratrom* 7. *pomerium* 10. *circum-*
data 12. *urbes*

144, 6. *a*

146, 2. *addictum, omissis ab eo cognomen* 3. *bovarium*
 3. *anquum* 5. *hostia* 6. 7. *tyberim*

147, 5. *fuert domus, cui fuerit* 6. *fuert dirupta*
et qua 7. *vocatur*

148, 3. *prodit* 4. *dihisse* 5. *s. et c* *auruspices*
 8. *virum fortem* *et ea conc.* 10. *coisse*

149, 4. 5. *impressione* 5. *Curtius* 6. *cloachae*

150, 1. *Luctatius* 2. *s. et c* 3. *idque*

151, 3. *prohibetur* 5. *aditum* 6. 7. *latimiae et de lautimia*

152, 1. *laurentum* 2. *a* 3. *a* 4. *intra aeditum*
 5. *abcise* 6. *esculentum* *escula* 7. *unde et iobis quod*
sacellum ibi

153, 1. *lociusm (?)* 4. *dicunt* 6. *noster et ecce* 7.
emittuntur 8. *Nevius* 10. *misit signum* 13. *currus*

154, 1. *Intimus* 4. *monet* *quod ibi est sacellum*
 5. *murtetae* 7. *quod om.* 7. 8. *thaurijs*

155, 1. *comiciis* 10. *aperte*

156, 2. *Stasi graeco* 3. *opima* 8. *ganum*

157, 1. *Equimelium* 7. *aiunt inesse* 8. *nūmae* 9.
Argeletum 12. *terrae sit*

158, 1. *Clivus* 1. 2. *aedibus* 4. *viris*

159, 2. *ab Africa* 5. *Sabini* 8. *ut mulio*

160, 5. *edditu* *abibant* 7. 8. *inde dicamus aedicamus*

161, 9. *postquam* 10. *similare*

162, 1. 2. *uniuscuiusque* 2. *discepta* 3. *celam* 4.
poenus 6. *caetero* 10. *hirberna* 11. *domum*

163, 1. *portius* 2. *tutillinae* 3. *nevja* 4. *ea enim*
loca 7. *ara lavernaalis*

- 164, 2. *mutionis* 4. *a*
- 165, 2. *a*. 2. 3. *iam signum* 4. *cum* 7. *et bello carthaginensi*
- 166, 4. *terras* 5. *λέκτρον* om. 7. *segestria* 8. *si* om.
8. 9. *lac. post v. Graecis* 9. *ut* *fitur* 10. *φέρετρον* om.
- 167, 2. *tormentum* 3. *celebant* 4. *quicquid* 4. *a*
5. *pluvinar* 6. *operiebantur* 7. *palia* 8. 9. *amphimalum*
- 168, 3. *in* om. 4. 5. *περιστρώματα* et *περιπετάσματα* om.
5. *et sic convivii*
- 169, 6. *a sing. num.* *a*
- 170, 4. *tricensis* 5. *quod* 6. *post nam v. caeteri additur.*
ut
- 171, 7. *septuns* 8. *et uncia*
- 172, 2. *a diminutione* *diminuuntur*
- 173, 1. *id est a* 3. 4. *sextertius*
- 174, 3. *simbella* 4. *terruntius* 5. *post ut v. valet additur.*
- 175, 3. 5. 7. *lacunae l. vv. δωρίνη et δόμα et δόαν et ἀρχαίων*
6. *dicta*
- 176, 2. *cum* 3. *exolveret* 4. *coeptum*
- 177, 4. *cum* 7. *Praetium* *estimationisque* 8.
facere possunt
- 178, 2. *factum est* 3. *praetio* 5. *hae* 6. *scaena*
8. *ob* om.
- 179, 1. *datur*
- 180, 1. 2. *in litibus verit: Sacramento* 3. *iniciebatur*
3. *uterque* 6. *redibant*
- 181, 2. *tributum* 3. *exigebantur* 5. *erant* *multi reddant*
- 182, 2. *a* 4. *archa omisso in* 6. *a* 7. *a* 10.
repulari 11. *Aenrius*
- 183, 3. *aut ante secunda additur.* 4. *dispendio* 5. *cum*
7. *cum* 8. *tritinam*
- VI. §. 2, 2. *Crysippus* 3. *litterarum* 4. *Appollodorus* 5.
litteras 6. *adsumant, alia mutant* 7. *declinante* 9. *Aristar-*
cum 11. *a* 12. *a* *a*

- 3, 2. *fiant* 4. *invallum partis* 5. *maxime a solis ab om.*
 4, 8. *cum* 10. *cum effertur* 11. lac. pro φῶς ἀγαθόν.
 5, 4. *esse iubet* 7. 8. *a miterno*
 6, 2. *nox mocet* 3. lacuna pro νύξ. cum 4. lac. pro
 περὸν. *Plautus ait* 6. lac. pro ἰστίη. 7. *stella om.*
 7, 2. *dicit* 4. *Elius cum* 5. *omnes om.*
 8, 5. *cum spacium* 7. *aequinotium* 9. *anni*
 9, 4. *tunc* 7. lac. loco γ. αἰθερῶν
 10, 1. *a* 2. *a* 4. *intermestris dēi*
 11, 3. *ultra* 4. *Saeculum spacium centum annorum* 8.
 5. loco γ. αἰῶνα. 9. *crisippus* lac. post *eon.* 10. *non*
on omnis non est satis
 12, 2. *quid eorum* 4. *immolant diti ab agoneo* 6. *sacratum*
 13, 4. *appellant* 6. *antiquitum* 10. *sepulchrum* 11.
 12. *cum*
 14, 5. 6. *dies cunus* 7. *a* 9. *septimum (quod recipi*
terat) 10. *septematus* 12. *in om.*
 15, 2. *sybilinis* 3. *megalesium* 6. *pregnantes* 8.
feriae et cerealia
 16, 1. *non veris* 2. *rei atra non* 3. *a* 6. *aesta*
esa 10. *robicalia a*
 17, 3. *a* 4. *urgem* 5. *a* 6. *tulio* 6. *quod*
is fortunae fortis 7. *tyberim*
 18, 6. *aliquod* 8. *Iononi* 10. *togata*
 19, 3. *publice* 5. *atributus* 7. *tyberino*
 20, 3. *tum om.* 4. *consulia* 6. *a*
 21, 2. *a* *sacrarium.* 12. *vino om.*
 22, 2. *infantes* 5. *a* 6. *circuibant* 7. *a*
 23, 1. *quod* 3. *publice* 3. 4. *inscribendo* 4. *acca-*
rentia 5. *cui*
 24, 3. *sepulchrum*
 25, 4. *sacrificatus* 6. *carmen*
 26, 1. *sementivae (quod fort. rectius)* 4. *habent* 7.
vem dialis

- 27, 3. *ab eo om.*
- 28, 3. *a* 4. *in urbe in agris* (et sic omnes codd., *in urbem ab agris* vg.) 6. *vestigia apparent in tum*
- 29, 4. *periculo*
- 30, 3. *eorum om.* 4. *qui* (et sic omnes codd. *quid* vg.) 9. *Q.*
- 31, 5. *comiciavit*
- 32, 2. *stercum* 4. *evertitur* 5. *Allio* 6. *exercitiū obsiderunt*
- 33, 2. 3. *si ut a Martio instituerunt numeros* 5. *afrodite litteris* 8. *minoribus*
- 34, 2. *ut ad* 5. *a.* 6. 7. *februatum* 9. *cinctus*
- 36, 1. *cum* 2. *quatuor* 3. *assignat a lego* 5. *a* 3. *utrunque a* 4. *a* 5. *et lectissime* 8. *primigena* 12. *speties*
- 37, 3. *caetera* 5. *a* 8. *aperuit* 10. *cum* 11. 12. *principia . . . sint om.*
- 38, 4. *aliq̄ fit* 7. *et concessit* 11. *ad om.*
- 39, 3. *sint om.* 4. *his om.* *constat* 6. *a* 8. *expedit*
- 40, 2. *admonuit* 5. *ne ea om.* *quorum imptum* (cum lineola per p ducta) 6. *De om.* (et om. omnes codd.) *dixit*
- 41, 1. *primus* 5. *nihil*
- 42, 2. *dein* 5. *cum quod* 6. 7. *et cum . . . agimus om.*
- 43, 2. *cogit om.* 6. *fulonem cum*
- 44, 3. *cum* 5. *cum*
- 45, 4. *solii* 7. *sepulchris* 9. *caetera*
- 46, 3. *uritur*
- 47, 2. *vult* 3. *a* 4. *unde dicebant a*
- 48, 1. *cum* 2. *cum* 3. *a* 4. *cum*
- 49, 2. *tremusti* 3. *tremō*
- 50, 7. *exuperet*
- 51, 5. *lacuna pro ῥρυμα.*
- 52, 2. *faciunt* 3. *cum* 5. *parce* 7. *et om.*
- 53, 2. *periculo* 4. *ares*
- 54, 3. *profanum quod est* 4. *inde om.* 5. *herculi dicunt* *dicuma* 6. *fanantur* 7. *poriciendo cum* 10. *idem* 12. *cum*

- 55, 2. *et om.* dicti 3. *et confessi* 10. *compositia*
 56, 1. *a* 2. *a vocabula* 4. *Crysippus*
 57, 2. *quid elloquentur id dictus* 7. *loquellam* 8. *concinne loqui dictum a concinne*
 58, 4. *pronuntiant* 4. *maxime tum id tum* 5. *quom quod reponendum* 8. *vocitata nostris*
 59, 2. *etiam nunc* 3. *Elius* 5. *ut om.* 7. *novitius*
 60, 4. *noncupare* 5. *noncupare* 6. *noncupatae* 12. *minetur*
 61, 3. *Dico om.* 4. *dicantur* 7. *dedicare* 8. *a is om.*
 62, 1. *sic* 2. *docemus ut dicimus* 4. *sit* 5. *a litteris*
 63, 5. *fit pura* (et sic FG., ut puto recte) 6. *ne sit om.*
 64, 5. 6. *compraehensum est.* 10. *compraehendimus* 13. *um adserere, omisso manu*
 65, 4. *foenere*
 66, 2. *litterae* 7. *in eo loco* 11. *a*
 67, 3. *intelligatur* 4. *littora* 5. *crepe a*
 68, 3. *qui om. cum ceteris codd. additur vg.* 11. *eunti. Io] cunctio*
 69, 5. *et tunicam et caetera reiiceret* 11. *disponsor*
 70, 2. *Nevius* 7. *intra* 8. *disponsa*
 71, 2. *dispondisse* 4. *sponsuerat* 6. *dispondisse*
 72, 2. 3. *sponderent* 5. *respondet* 6. 7. *Ita* 8. *dispondere*
 73, 2. *volet* 4. *mastraba*
 74, 5. *cum* 7. *cum incoeptis* 8. *ceptum* 9. *vadem*
 75, 2. *permutatio*
 76, 4. *oscinem*
 77, 3. *iis* 5. *fabulam facit* 7. *qui dicitur*
 78, 3. *figuram* 4. *cum* 7. 8. *administrant* 11. *inlatitiis nam om.*
 79, 2. *a luce noctiluca* 3. *a* 4. *adquirere* 5. *querere*
 80, 2. *cum* 3. *vix* 4. *ad stellas pervenit*
 81, 2. *ut Ennius.* 3. *iubar ne* 10. *creatione* 14. *om.* 14. 15. *videtur multorum*

82, 7. *prae verbis* 12. *de qua prospimus* 13. 14. *iungimus*
14. *spicimus*

83, 1. *verba videntur dicta* 2. *ab aucto* dicere 5. a
8. *auscultari* 12. *Litteræ*

85, 2. *capiatur*

86, 1. *de om.* 5. *foelix salutare quae* 10. *tribunum*
11. *in litium*

87, 3. *scribe mura* 4. *tribuni quae* 7. *faciant*

88, 1. *in scriptum* 4. *Calphurnii in litium* 6.
in litium 8. *vocat* 10. *accensus . . . quiritis om.*

89, 1. *hinc preconi* 3. 4. *ad censum*

90, 2. *populum meum* 5. *Mani S. quaestoris*

91, 1. *in tempo auspitiis* 2. 3. *mittat auspitium* 5.
preco portet 13. *iubeas adesse*

92, 2. *scripti* 5. *eodem die erunt in arce bis.* 7.
T. Q. 6. *canit*

93, 1. *cum* 2. *his* 4. *id magistratus* 7. *centuriā*
7. *quingentalem* 10. *erat per centuriata*

94, 1. *dubium cum (non quom)* 2. *illicitum cum*
7. *ermiona quod*

95, 2. *id est tum imperatus* 4. *ad inceptum* 5. 6.
intereat

96, 1. *paucis verbis* 4. *et sternere* 5. *id est ab Item*
ab 6. *providete* 14. *quous (hoc repono) origo graeca*

97, 3. *his* 5. *ex om.* duos *priorem om.* et
post locis om.

VII. §. 1. 2. *litteris.* Sic 2, 8. 9. 8. *admovet*

2, 1. *erudiendam* 4. *et cum essent posuissent* *ferent*
6. *lac. pro ἔτυμα.* 7. *quae non* 8. *multum licet* 9. *Helii*
10. *lira* 11. *praeteritam*

3, 2. *cum* 4. *ad* 6. *Pompilii* 6. 7. *neque a superi-*
oribus (ut videtur) 8. *repraehendas* 9. *attavum cum*
10. *tritavi in rem dicere non possis*

4, 3. *repraehendum* 4. *ethilogice* *posse dici* 6.
ducere 9. *equites ab ab*

- 5, 5. 6. *quadripartione* 6. *comprehendam*
- 6, 2. *cellula* 4. *a* 4. 5. *ab auspicio* 5. *a* 6. *a*
telum 8. *caeli tum* 10. *in terris* 12. *aggreditur*
- 7, 2. *dictum bis* 4. *alti tonantis* 5. *Ennius* 8.
ates quatuor 9. *meridem*
- 8, 2. *templum te locus* 7. *arbor* *sentiam*
- 9, 5. *levam*
- 10, 2. *glosas* 3. *non om.*
- 11, 5. *desinat cum* 8. *misteria qr* 12. *Delatos* 16.
ide om. 19. *misteria* 20. *a vesca dicta*
- 12, 1. *unde* 3. *iupiter* 6. *tutella* 9. *tamen om.*
hos 12. *quid*
- 13, 3. *esse om.*
- 14, 6. *quidem pervade* 7. *sydera* 8. *equinotium*
- 15, 5. *p. VIII esse* *idem inflexu*
- 16, 6. *et utroque loco om.*
- 17, 4. *medis* 5. *utrunque* 6. *neque medius om.*
ut om. 11. *me dio* 15 *et* 16. *lac. loco v. ὀμφαλόν.* 16.
pitomos aiunt esse 16. *non nostri*
- 18, 2. *exuperatum* 3. *Calidonijs* 4. *etholia* 5.
lidom aperte totum *etholiam*
- 19, 3. *misteriis*
- 20, 5. *a* 6. *Pilae id est espiades eliconides*
- 21, 2. *ellespontum* 6. *ellesponto*
- 22, 1. *Pacuvi* 2. *loqui* *fretum* 4. *concurrant* 6. *a*
- 23, 3. *aqua tum* *cum* 5. *Nevius cum* 7. *sedantes*
c codd. omnes) 9. *duas partes (non parteis)* 10. *transla-*
n illi 11. *Post asseres unius versus spatium.*
- 24, 3. *sepulchru* 5. *frudem* 6. *vellatas*
- 25, 2. *cornua tam*
- 26, 1. *memorat* 6. *in om.*
- 27, 1. *perfoedensum* 2. *miorem* 3. *Casmena camena*
versum
- 28, 1. *n carmine* 11. *lac. loco v. ἐπὶ γράμματιον* 12.
culam 13. *tum te* 16. *aut amica*

- 29, 1. *cassinum* 2. *a* 4. *attellanis aliquod popum*
 5. *carinar*
- 30, 2. *quidem tibi*
- 31, 4. 5. *lac. loco v. παροισίον* 8. *littera* 9. *orationes*
 11. *ambiegnanos apud*
- 32, 2. 3. *animadvertenda .s.* 13. 14. *repraehensus* 14.
canina 16. 17. *noctuque*
- 33, 6. *caecidisset* 8. *trabes*
- 34, 2. *caeli tum* *expectata* *salva* 3. *glosmata*
 9. *calimum in poematibus*
- 35, 1. *enim* 3. *dicunt om.* 4. *eius metria non*
- 36, 1. *quo olim* *vates quae* 5. *faunus dictus*
- 38, 4. *coctum*
- 39, 1. *Nevium* 2. *locustam* 3. *elefans* 5. *a libicis*
 5. *a* 9. *quadrupes* *quod*
- 40, 1. *a* 5. *a* *quam longe* 6. *clipeos* 6. 7.
tumor natae
- 41, 3. *orationum haberet* 5. *cum*
- 42, 4. *comiciis* 5. 6. *inductivis* 6. *ollus: ollus* 7.
lac. loco v. λήθη.
- 43, 2. 3. *idem quae ancilla* 4. *tracum*
- 44, 5. *sublitio* 6. *tyberim* *hi* 9. *vellatas* 10.
fiebat om. 11. *eo quid*
- 45, 2. *cum homines a singulis sint dei* 3. *apparet, et lac.*
 4. *sunt om.* 12. *Aora*
- 46, 4. *Elius* 5. *sed accius* 6. *nunc coepit memorari*
- 47, 2. *tinno*
- 48, 5. *prime*
- 49, 4. *ideo postea*
- 50, 4. *cum* 7. *qua* 8. *appellat* 12. *graeci dicunt*
- 51, 1. *Nevius* 2. *optimum* 3. *superrimo* 5. *dei*
 6. *tempestute*
- 52, 3. *a* 4. *habent* 6. *lac. loco v. λάτρων* 8. *ut milites*
- 53, 3. *cassabundus* 6. *utrunque*

54, 1. in menechinis 3. idem hoc est Nevii 7.
 iae romulo Nevius a boscis

55, 1. impsa (p cum lineola transversa) 2. cogerro mens
 cogerro

56, 1. in menechinis 2. ascriptivis 4. ascriptivi ascri-
 bantur

57, 1. trinumo 2. libi 6. ferentur 7. eques 8.
 criptos

58, 2. rorani 4. rorani a quae ante om. 5.
 usti

59, 2. cum tripotenta

60, 3. odei 4. Nevius a 6. circulione

61, 2. sincerastro 3. sincerastrum

62, 3. tramis

64, 2. hic om. 5. diovolares 5. 6. a scheno 8. deformes

65, 1. idem 8. reiices

66, 2. villi 7. demonstrare 8. 9. factiose 9. actiose

69, 1. perulo 2. gradum

70, 2. 3. proprefica 6. laudes 8. Nevii 11. profi-
 ceretur 12. utrunque

72, 4. intempesta nox a 5. a nocte

73, 1. altissimo 5. a om. 8. erat

74, 2. vocat lac. loco v. ὑμαζαν 3. ea 6. maxime
 m equis

76, 4. esse circiter 6. exororto

77, 4. noctis ac ideo ū haec res

79, 4. cum

80, 2. cum fiant 6. cum 7. a recipere om.

81, 4. qui in id 7. secum dū 8. caedit

82, 2. Andramache 6. volunt (et sic cett. codd. voluit vg.)
 lac. loco v. ἄνδρα. 7. lac. loco v. ἄνδρα. 8. 9. Andromache
 intelligere 13. 14. alexicatem

83, 5. cum aureo 6. rutuli 7. ruffae

84, 2. olent 5. 6. e corio a 8. quod 10. attellanis

85, 2. Multis numen 3. a

86, 3. epytirum 4. quoque vellet 5. dixit omnia faciunt

87, 5. quod om. lac. loco v. Θέτις 7. ᾗ 9. cuius
a bache

88, 3. littus 4. lac. loco v. ἀλκυών nostri 7. cum
8. precipit 10. et rectum

89, 3. libenter cuius 4. lac. loco v. κῶμος 5.
quidam dicunt

90, 1. Acilium 2. cede 3. proxumo (quod recipiendum)

91, 3. cicorare 5. cicorare ferro 6. id est dici-
tur et om. 7. verturi (sive vecturi) 8. Cicuri (et sic
FHa. Cicouri b.) ciccure videtur

92, 1. Nevium 3. utrumque dicitur

93, 3. significans 5. hehe 10. q (cum lineola transversa)
ait 13. quem 14. dicunt cum 15. ab eo quod obiurgat

94, 6. dicunt (lac.) clepere.

95, 1. Mantium 2. moerebar 3. 4. et a quo 4.
attellanis

96, 1. Mantium 2. omnes autor 3. obscenum 6.
foeneratricem 7. foenisitia et foenisitia 12. dedet

97, 2. turpitula 4. abscaeva dicta 5. uspicia a quod

98, 4. haeres cum 5. cum

99, 3. asiduam 4. his 6. praetio frequentaret
9. cum

101, 3. aplius μῶ 5. μῶ

102, 2. moliora

103, 3. convitio. Post pipatu unius et dimidii versus spa-
tium. 4. translata 8. Ganit 9. Cilii 10. dilabare

104, 1. Portii a 2. ululatu 4. tybicina 6. clamo-
rem 8. facere 14. cassina 15. fringuttis 17. in rem eque
18. Esopi

105, 10. abaeratus

106, 2. iubet 3. domi nihil 4. delinquendum 6.
delicium 8. autorem Attilium 10. a quando

107, 2. 3. Nevium 22. tecnico

108, 4. 5. exbolae aulas quassant quae eiiciuntur 8. abse-
rare id est om.

109, 2. *rescripserint* 4. *procedendum* 12. *lac. pro v.*
ἰτυμολογικῇ 15. *aethimologiae*

110, 2. *primo* 5. *et om.* In fine libri: *Quae dicantur*
cur non sit analogia liber I.

VIII. §. 1, 1. *ratio naturae* 3. *secundo* 7. *rectum om.*

2, 5. *et om.*

3, 3. 4. *im* 5. *neque dedicissemus*

4, 7. *emiliorum*

5, 5. *usum om.*

6, 1. *quidem* 2. *descendo ei* 4. 5. *qua nisi ratio mihi*
vocabulo 5. *in om.* 7. *in om.* 8. *novitii*

7, 1. *offendet* 3. *volius* 4. *Post declinaretur haec:*
ua (ut est a Terentio *terentia*. Sic in recto casu quas *imponeret*); ab ho-
mine homines etc. 6. *foeminae*. Item 10. 7. *a* 8. *quo*

8, 1. *Quur* 2. *sit* 3. 4. *potuerunt* 4. *assequi*

9, 3. *declinari bis.* *noluerunt* 4. *informem* 6.
dispariles 8. *vixerat magis*

10, 8. *posses* 11. *Antonius om.* 16. *ab hominibus his*
declinandis (declinandus FHa. declinatus vg.) putaret

11, 4. *adsignificant* 5. *aristotelis*

12, 2. *quae posteriora* 5. *et om.* 6. *scribi*

13, 1. *cum* 2. 3. *temporale igitur om.*

14, 4. *equito* 7. *aut ab homine*

15, 5. *a*

16, 1. *sum* 3. *cum* *cum* *cum* 6. 7. *Hercules . . .*
ut ad om. *ut Herculis om.*

17, 1. *propterea* 4. *maius aut minus* 5. *a om.* *can-*
dus, candissimum 7. *ferret*

18, 6. *ab om.* *a*

19, 1. *ea om.* 2. *suis om.* *priamide* 3. *fato* 4.
circuire

20, 2. *praesens et futurum* 3. *ut a saluto*

21, 1. *quur* 2. *requiritur* 7. *artem, idorus* 9. *ab*
iona ionem

- 22, 4. *idem* 5. *artem idori ephesis*
- 23, 4. *aperientur* 6. *cum* 7. *liberos* 8. *appel-*
laverunt lac. pro v. *ἀναλογίας* 9. *negligendum* 10. *simili-*
tudinem (ut FH. *dissimilitudinem* a. ut videtur, ut vg.) 10. 11.
vocarunt (et lac.) 11. *utrunque* 12. *in om.* 12. 13. *sic*
anomali
- 24, 3. *priores* (*prioris* FHa.) *tres* *declinatione* 4. *poste-*
rioris (*posteriores* FHa.) *compaginibus* 8. *cum* 9. *incipimus*
- 25, 1. *dicitur* 2. *est om.* 3. *pūlla om.* *avum*
3. *imberbis* 6. *sermo*
- 26, 5. *intelligatur* 7. *Neque ad utrumque* 9. *cum*
9. 10. *negligendum* 10. *brevi*
- 27; 3. *cum sint* 4. *si om.*
- 28, 1. *Accidit* 2. *adsumpta* 3. *cum* 4. *pāio*
5. *inaequalitatem*
- 29, 2. lac. loco v. *περίστυλον*
- 30, 1. *cum et* 2. *caeterisque* 2. 3. *adsumpta* 4.
inaequalitas
- 31, 2. *est* 5. *in tecto om.* 7. *vitam* 10. *si bellum*
11. *discessum et ad utilitatem*
- 32, 8. lac. pro *aliis* 10. *aut* 11. *iocunda* 12. 13.
dissimilitudine 13. *vitandum*
- 33, 2. *nobis om.* 4. *cum* 6. *quatuor* 9. *analogia*
9. *repraehendendus*
- 34, 3. *sit* 4. *a* 5. *a* 6. *bonum et malum* 7. *a*
8. *a* 9. *a* 10. *iupiter* et om.
- 35, 1. *iam* 6. *cum fuerunt* *dici* 7. *Athenae*
7. 8. *Atheneopolitae*
- 36, 3. *a* *absolvo, absolvam* (non *abluo, abluam*) 7. *iuris*
7. *muliebribus* 8. *ut Plautius* 9. *et cometine*
- 37, 2. *et similitudo* *cum in*
- 38, 4. *Aethiopem* *dentes om.*
- 39, 1. *a* 2. *analogia*
- 40, 4. *intelligimus* 4. 5. *debeat esse* 5. *foemina* *sit*
om. 6. *nomen et an ille*

41, 2. *pene* 3. *inveniuntur etiam dissimiles* 6. *qui in*
10. *ondere* (id est *ondere*, *ostendere*)

42, 3. *cum* 6. *orehechmos* *cum*

43, 3. *ignorarent*

44, 1. *partim* 3. *secunda* 4. *naturam* (et sic FHs.
natura vg.) 4. *quatuor* (etiam 45, 1.) *hahabet* 6. *quidem*

45, 4. *Remus* om. 5. *nomina*

46, 1. *sigilatim* 4. *sint*

47, 2. *debemus*

48, 4. *sciser* 5. *scisera* 6. *spetie* 8. *ut* om.

49, 1. 2. *añā* *obliquos* om.

50, 4. *sic* om.

51, 2. *pronuntiarent* 3. *si* 8. *partius tetigi*

52, 1. *accidunt* 3. *earum* 4. *quatuor* (etiam 55, 7.)

7. *cistella*

54, 2. *oville et suille* 3. *boville* *et tamen cum* 4.
ut om. *avitium* 5. *oville* *aville*

55, 5. *dicerentur* *a pelle suina*

56, 1. *a* 2. *a* 5. 6. *nolani romani* 6. *a* 7.
pergameus ileus 8. *foemina* 9. *lybia* 10. *lybiaticos*

57, 4. *a* 5. *a* *dicitur*

58, 1. *cum sit* 2. *similiter habet* 5. *huiusmodi* 9.
huiusmodi verbum est vocabulum

59, 4. *contra* 7. *loquor* om. *et venerunt de illa* 9. *et ea*

60, 6. *sedetitantes*

61, 4. *Quom* (quod Varroni reddendum) *a tibii* 5. *analogia*
6. *cythara* 6. 7. *cytharicen* 7. *et* om. *sic* 9. *sic*

62, 1. 2. *aeserarias* 2. *ubi* om.

63, 1. *reliquitur* *arstarchei* 3. *dicunt* (non *dicant*,
ut cett.) 5. *litteras* 6. *quatuor* 8. *quinto quinto quinte*

64, 2. *litterae*

65, 7. *debeant*

66, 1. *essent* 2. 3. *repraehensione* 5. 6. *patricos*

- 67, 1. *a* (nam *ab* ex FH. reponendum) 4. *atque* quam
potest 7. *a* 8. *mentis* 9. *a tertium* *dentium et dentis*
- 68, 2. *quur* 5. *aristarcus eratetnam* 9. *aristarcum*
- 69, 1. *quicque* 2. *diceret* 3. *cum* 4. *adsum* *cum*
- 70, 2. *ut avium et ovium suium* 3. *sic* 5. *sed et ra*
- 71, 2. *aedem* 2. 3. *consentum et non deorum om.* 3.
quur 6. *maniliorum variniorum*
- 72, 2. *dicere om.* (et sic FH., fortasse recte.) 2. 3. *hectorem*
nestorem 4. *quaestorem et sic porro* 5. *debebunt*
- 73, 2. 3. *non debuerunt dicere* *attiniae* 4. *attinia*
5. *patres om.* 6. *pater*
- 74, 3. *bovis iovis* 4. *bovem iovem* (hoc v. bis)
- 75, 3. *analogia* 8. *optimum*
- 76, 4. *caecissimus* 9. *melissimum*
- 77, 6. *pauperrimus* 9. *frugalissimus et frugus et fruga*
- 78, 1. *proportionem esse et uno vocabulo* 6. *foeminae*
- 79, 3. *macricolus* 4. *nigricolus* 7. *dicendum est non*
esse 10. *facillime*
- 80, 2. 4. *ac significant infinita om.* 5. *a* 8. *et*
cum sit
- 81, 4. *M.* 5. *analogia est sequenda* 6. *Q.* 7. *cycico*
8. *Andrius om.* (et om. FH. additum vg.) *cycicenus* *cycicius*
- 82, 3. *ab oppidis habent om.*
- 83, 4. *dici om.* 8. *liberarunt* *coeperunt*
- 84, 2. *mecenas* *a* 3. *debut*
- Posthaec, spatio unius versus relicto, liber nonus sine inscriptione
et minuscula prima litera incipit.

- IX. §. 1, 3. *crysippo* 5. *Aristarcum* 6. *videat* 7. *Crysippus*
7. *inaequalitate* 10. *verbum* *Aristarcus* 11. *aequalitate*
11. *de om.* *similitudinem* 12. *quarundam*
- 2, 1. *hi*
- 3, 5. *repudiandi* *anomala* 6. 7. *quod anima om.*
- 4, 4. *quarum* *sumam* 6. *quod exigunt* 7. *aliud*
dicere analogiis om.

5, 4. *analogia uti* 6. *ostensione* 7. *lineam*
 6, 1. *in sua pot* 3. *suum* 6. *unusque* 7. *quan-*
cunque summa 9. *esse om.*

7, 2. *repraeshendenda* (eadem scribendi ratio est 12, 2. 63, 1. 66, .
 68, 1. 2. 8. 70, 1. 74, 1. 2. 79, 1. 90, 1. 6. 95, 6. 96, 5. 97, 1. 98, 5.
 101, 1. 3. 104, 1. 105, 1. 106, 7. 110, 2. 111, 9.)

8, 3. *negligat*

9, 3. *conferrimus* 9. *in om.* 10. *caeterorum*

10, 1. *indeclinationum* 3. *mundum* 5. *concedunt* 6.
aut si quis 7. *mane* 8. *concedat* 10. *concedat*

11, 2. *ingeniculis* 5. *traducit* 5. 6. *repraeshendendus*
 6. *valentem om.* 7. *traducat*

12, 1. *Appelles* 2. *quod om.* *Myconos* 5. *veteritatem*

13, 4. *oportere om.*

15, 2. *inludunt mittunt* 3. *barbaros* *ignorabant*

16, 3. *animus* (et sic FHs. a minus vg.) 11. *obsolescet*
 11. *oblitterata*

17, 1. *nonas* 4. *aures* 6. *quae deterrius*

18, 2. *sequemur* correctum ex *sequamur* 4. *caeteris* 5. *eo*
 7. *secutus om.* (et om. FHs. receptum est ex vg.)

19, 4. *restituantur*

20, 5. *quem* 6. *abrogante* 7. *caedunt*

21, 2. *e* *ablatis* *oblitteratae* 3. *capullarum speties*
 7. *suppelletilis*

22, 1. *fervor*

23, 6. *sunt om.*

24, 2. *aequinoctiali* 3. *septentrioem* *contra a paribus*
 7. *arciarcum* (vocabulum etiam in caeteris codd. corruptum extat, sed in
 nullo eorum lac. est, quapropter fort. praestabit latinis literis ponere:
antarcticum)

25, 1. *Non* 2. *sola bruma* *aequinoctium* 3. *aequi-*
notialem

26, 3. *se quater mutant* 5. *ad hanc* 7. *in om.*

27, 4. *praesente*

28, 2. *non exquilis aquile* 3. *suis* (et sic FHs. *sui* vg.)
9. *mullus* 9...11. *tamen* *mulus* om. 11. *mullo ex asina*

29, 3. *seperatim*

30, 2. *eae* 4. *septima* 5. *hac*

31, 4. *utrunque* Et *quid* 5. *alia ne sic utra* (et sic FHs. *alia non; sic utraque* vg.)

33, 8. *videri mutillum* *luschum* 9. *aut equorum*

34, 4. *fabricata* *viderit* 5. *hostia* (sic etiam a. *fortasse* recte, cf. VI, 92.) 6. *factam* (ut Fa. *factum* H. *facta* vg. 7. *analogiam* 8. *libitum* 10. *quod ea* (et sic FH. *quod ex a. eas* vg.) *eam* 14. *naturalis* 15. *imposuerunt rebus* *Rome* om. 16. *a* 17. *tempore* *a* 18. *a*

35, 9. *sint offensione*

36, 3. *Quare si quid* 4. *ac caetera crimina* 5. *in om.* (et om. FHs. *receptum est ex* vg.)

37, 4. *resque designentur* *sit* om. 5. *visu* 8. *possunt*

38, 3. *foeminae* 4. *significat vnti* 6. *utrunque* 7. *a*

39, 1. *collocata* 2. *querendum* 4. *apulla* 5. *spetium*
5. *apullam* 6. *Nec nunc*

40, 2. *ab occe ana significatione* 5. *foeminae* 8. *muliebres*
sunt 11. *muliebres*

41, 1. *perpenam* 4. *utrunque* 6. *significant* *praeponimus*

42, 2. *sic* 3. *adsumant*

43, 2. *impudenter* (et sic FHs. *imprudenter ex* vg. *receptum* est.) 3. *sed et ex* 4. *si similes* 5. *sint et de* 6. *sit* 8. *habeant*

44, 2. *X om.* 3. *quae* 4. *verbis om.* 4. 5. *intelligamus* 5. *iis* 7. *Phryx om.*

45, 1. *parte om.* 2. *analogiam*

46, 1. *Quod om.* *non dissimilitudinem* 2. *suppellectile*

47, 6. *suppellectile* 7. *paris* 8. *tricliniaris* 9. *quisque denique*

48, 2. *habebunt* 3. *quidem om.* 4. 5. *vestimenta* 7. *pallium palio.*

50, 2. *romilla* 3. *ut om.*

- 51, 1. et 6. *litterarum* 5. *sub similibus*
- 52, 4. *quatuor* 7. *conferat* 9. *conferat*
- 54, 2. *dispendij* 3. *quicquam* 6. *omnis* 7. *et ihili*
8. *commutantur* 13. *sic huic nihilo non nihili* 15. *terentium*
- 55, 2. *foemina* (itidem 55, 11. 56, 7. 10. 57, 6. 7. 8. 59, 1.
61, 1. 62, 4.) 5. *non nullus* 11. *et om.*
- 56, 6. *at nunc* 9. *appellantur*
- 57, 5. *ut usus* 6. *his om.* *mare ac foemina*
- 58, 9. *debet*
- 59, 1. *foemina. Habet* 2. *naturam* 3. *neutra om.*
9. *gentilitia* 10. *summus* 11. 12. *Terentia foemina*
- 60, 1. *pronominiibus* 3. *gentilitia* a 9. *luci om.*
- 61, 1. *item om.* 2. *declinarat* 3. *Mania . . . enim om.*
- 62, 7. *hominibum*
- 63, 8. *una*
- 64, 3. *duae* (v. *Addenda*) 7. *alteram* *alteram*
- 65, 4. *quae*
- 66, 10. *argentum*
- 67, 2. *inter se habet* 3. *vina et unguenta* 4. *Lesbio*
6. *sic item* 7. *sic acceptarum rerum* 9. *denique rescindere*
11. *cum*
- 68, 3. *publice* 4. *unum . . . dicant om.* 6. *neque om.*
7. *venerunt* *respondere*
- 69, 2. a 7. a 8. *appellasset*
- 71, 2. *transeunte* 3. a 6. *aquilani* 7. *oriantur*
7. *Cecilius* 9. *si* 10. *nas est*
- 73, 8. *magis . . . quod om.*
- 74, 2. *annus* 4. 5. *piscinula om.* 6. 7. *in . . . sit*
om. 8. *cistulla* 8. 9. *catulus et catellus*
- 75, 5. *dispiter* *Maspiter . . . Maspitrem om.*
- 76, 3. *est om.* 8. *quouismodi* (quod reponendum) 13.
additum id est ac 14. *casus vovis*
- 77, 2. *video nihil quod* 4. *nam . . . est om.*

- 78, 6. *Nevium*
- 79, 4. *analogiam esse esse* 7. *veniant* 9. *placula* (et sic FHs. *plagula* vg.)
- 80, 4. u. f. 5. *debet* *fici et nummi* 12. *haec*
fco *huius manu*
- 81, 4. *erāt* 5. *utrunque* 9. *a* 10. *hi tressibūs*
12. *a centussis*
- 82, 1. *nume qui* 3. *et haec* 4. *cum* *adsumit*
- 83, 2. *quid pertinet* 3. *ut om.* *quoque* 7. *pro passibus*
- 84, 1. *quare cum ad* 4. *qū* *est om.* 7. *dispondius*
- 85, 2. *similitudinem* *utrunque* 5. *denariorum* 6. 7.
et haec . . . denarii om. 7. *Sed esset* 10. *sed et in utris*
- 86, 2. *una non moventia* 3. *qua* 4. *numerus moventrius*
- 87, 3. *utrunque*
- 88, 1. *hoc* 2. *actum om.* 5. *scribibous analogiam*
6. *utrunque* 8. *huiusce* 9. *preponemus*
- 89, 2. *vocam* 3. *omonimya* *fiant om.* 9. *metionis*
- 90, 3. *Sapho* *alceus et alceo* 4. *geriones* 6. *analogiā*
7. *quisquis* 9. *alceus* *alceonis* 10. *alceonem* *secutus fuerit*
- 91, 5. *vocandi om.* 7. *trissyllabum* *bissyllabum*
- 92, 2. *similias* 4. *soleat* 6. *siquos* 7. *similes*
- 93, 2. 3. *et minus* 4. *tīm* 6. *succosi. igitur*
- 94, 2. *adsumitur* 3. *adsumi* *hic lepus om.* 5.
adsumptum erit et extr. 6. *erit om.* 7. *lapidem* 7...10.
duo . . . lapides om. 10. *dicunt*
- 95, 3. *possit* 5. *tempora*
- 96, 2. *dicam* 3. *simile* 4. *inchoatam*
- 98, 2. *maledicunt* 2. 3. *percussi . . . feriebam om.*
- 99, 4. *tondo tondam*
- 100, 2. *series. s. l. ut* 4. *fuerim* 7. *cetera om.*
- 101, 5. *sic enim naturae* 5. 6. *habent* 6. *habent*
8. *infecta solum verba* (i. e. *infecta verba solum*)
- 102, 2. *discrepant* 4. *si om.* 6. *si hic*

103, 6. *adsumpta* *videre* 7. *rectus casus nonnunquam intelligimus*

104, 4. *ut putant* 6. *ideoque lege in venditiones* 7. *rura*

105, 1. *putant om.* 3. *commove analogiam* 5. *dicant*

106, 3. 4. *lavari lavant om.* 4. *ut .T. fit* 5. *E: lavantur*

107, 5. *sed quod quoniam* 9. *ut* 108, 1. *analogia om.*

108, 2. *a a* 4. *adsumi quod* 6. *temporibus transierit* 9. *similiter intelligitur*

109, 3. *as cum is* 4. *similitudines* 6. *similitudo* 9. *sumquoque*

110, 1. *analogiam iis* 1. 2. *principia* 3. *a* 6. *dicque* 7. *amatis amatis*

111, 5. *oms* 8. *neutra*

113, 1. *rebus om.* *arbitramur* 2. *priore analogiam breviter* 4. *analogia* 5. *mundi om.* 7. *sicut om.* 9. *et om.* 1. *murena* 11. *mustelle* *numerus sic* 12. *murenis*

114, 3. *verbis sit ortus* 4. *est om.* 5. *item quae cum analogiam* 10. *aliud est populo*

115, 4. *liber adpollicitus est demonstraturum*

§. 1. 3. *a* 4. *appellatur* 5. *libro primo* 7. *dicentur fundamenta*

2, 3. *lac. loco v. λόγος* 4. *lac. loco v. ἀνάλογος*

3, 2. *quid fundamentum* 4. *quos illud* 7. *item . . esse simile om.*

4, 3. *dissimilis* 4. *a* 5. *spetie* 9. *pene* 11. *habent*

6, 1. *fuit ut* 5. *homini om.* 6. *partis habeant potest*

8, 3. *et om.* *utrunque* 10. *aut hos nemus et lepus*

9, 1. 2. *similitudinem*

10, 4. *LXXIam* 6. *septim litteras. Itidem 21, 7.* 1, 6. 55, 7. 8. 57, 3. 62, 3. 82, 2. 6. *cum*

11, 3. *quarum origo principia*

12, 4. *a* 6. *cum utrunque* 8. *ac perfectam* 9. *analogiam*

- 13, 2. *sola* om.
- 14, 2. *haec* om. *nux*, *mox* 3. *cum* 4. *nihil* in
5. *dicit* om. 6. *utrumque* 7. *casum*
- 15, 3. *uniusquodiusque*
- 16, 2. *a* 6. *Aristarchi* 10. *imperito*
- 17, 2. *partes* *quatuor* 3. *docilis et facilis*
- 18, 1. *speties* 2. *partes*
- 19, 7. *nominativum* 8. *ab illa abdividendum*
- 20, 3. *cum* 5. *sic ubi*
- 21, 2. *spetie* 4. *spetie* 5. *virili*
- 22, 2. *in* om. 4. *a* 5. *a recto in recto in rectos* 8.
explicatis
- 23, 2. *aliū alio*
- 25, 6. *et* om. 7. *in* om.
- 26, 3. *summi* 6. *proxime supra neque* 7. *pōt*
- 27, 3. *plerunque* 10. *cecinna*
- 28, 5. *intelliguntur* 6. *utrumque*
- 29, 8. *similitudinem* 9. *similius* 11. *nisi id sumpseris*
- 30, 3. *Reliquitur* 6. *significet* 9. *his*
- 31, 1. *hebent* 3. *speties* 6. *scribo ne etc.*
- 32, 4. *spetie* 5 et 33, 7. *speties*
- 33, 3. *scribo et lego* 7. *quicque*
- 34, 2. *inde participialia*
- 35, 4. *reprehendimus*
- 36, 7. *sic*
- 37, 2. *lac. loco v. ἀνάλογον* 5. *eas duas alterae duae res*
6. *bina* om. 7. *lac. pro λόγον.* *utrumque seperatim, deinde lac.*
- 38, 2. *cum* *menechinum menechino* 4. *cum* 6. *cum*
- 39, 3. *utrumque* 5. *sodalis sustuleris* om. *sic sodalis*
7. *analogiam*
- 40, 3. *expectare* 4. *expectes* 5. 6. *prosequare*
- 41, 5. *auctoriatum* 8. *progremie*
- 42, 2. *gemetrae* 5. 6. *dissimilem*
- 43, 2. *a* 3. *sit* om. 5. *dico, quatuor* 6. *quadra-*
ginta om. 11. *unum*

- 44, 2. *a* 4. *fit* 8...10. *Albius Atrius, Albio Atrio*
r derectas declinationes om. 10. *albus alba* 11. *aentenaria*
- 45, 5. *conformus*
- 46, 2. *cytharae*
- 47, 2. *sint*
- 48, 2. *lego perfecta om.* 3. *debeat* 4. *cum* 11.
ndam om. 13. *eram, et amatus* 13. 14. *repraehendunt*
- 49, 3. *cum* 4. *sit* 5. *compraehenditur*
- 50, 2. *duos* 3. *a* 4. *obliquum* 7. *a* 8. *a*
- 51, 7. *simile om.* 9. *utrumque sequitur* 10. *servae*
), in om. *cervae*
- 52, 2. *a* *a* 3. *a* 5. *impositione*
- 53, 2. *aliquas*
- 54, 3. *scolae* 5. *a* *proficiscantur* 7. *a quo casu*
ordinari 9. *cum* 11. *autem ratio* *a*
- 55, 2. *ad circo* 3. *dicendo* *idem* 4. *quidem omni*
phisici
- 56, 2. *qui prius* 3. *potius om.* 4. *a* *a* 7. *quam*
his
- 57, 3. *idem*
- 58, 3. 4. *adsumere*
- 59, 2. *Crysippus* 4. *dextera* 5. *dextras*
- 60, 5 et 8. *plerunqve*
- 61, 3. *imposititiis* *occurrerent* 4. *in natura* *corri-*
retur *a*
- 62, 1. *a* 2. *a* 6. *in E om.*
- 63, 1. *atria* 3. 4. *animadvertendum haec om.*
- 64, 1. *sunt post partim om.* 5. *armonice*
- 65, 3. *Iupiter* 6. *sunt post virilia om.*
- 66, 4. *cum* 6. 7. *significant . . . multitudinis om.* 9.
atuor
- 68, 7. *seperatim*
- 69, 3. *dominatum* 3. 4. *adventium* 5. *et post pistori*
n. 6. *Adventium*

- 70, 2. non] ut 4. haectorem. 6. Haectoris 8. cepit
 10. nollel mallet 11. adventia 12. plurimus
- 71, 4. bachides 5. bachidas cum 8. sunt translate
- 72, 2. ea additum ante ut rebus et in 3. cunque
 4. et in quouismodi 7. seperatim 8. 9. accedere accedere debent
- 73, 7. ut om,
- 74, 1 et 3. diffinienda 1. qua 2. atque ea 3. Namque
 prior 9. omnem e] est
- 75, 5. repraehendendas pleraque diffinitiones
- 77, 1. vocabulis 3. quoniam (et sic FH. qm a.) 5.
 cum 8. cum
- 78, 5. dices 6. sign̄t 7. amabo 8. amabor
- 79, 2. speties 3. potuit informavit 6. non] ac non
- 80, 4. 5. et huic nequam . . . huius nequam om. 6. eius
 quem] cuiusque
- 81, 2. sic] sic etiam ne quicquam
- 82, 2. declinetur 5. quarto
- 83, 3. ut 4. quartum ut habeant om. 4. 5. clinatus.

COMMENTARIIS ADDENDA.

Ad lib. V. §. 4. *impotem*] vg. *impotentem* codd. sed de G. il notatum est.

7. *incurvicervicum*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. pag. 270.

8. Sic velim scribas: *ad initia rerum*] conl. *et initia regis* codd., ad Turnebus (non Victorius) et Scaliger etc.

13. *qua cognatio eas erit verbi quae*] Nunc puto Vertranium um vidisse, qui pronomen *quae* mutaverit in *quod*.

14. *Liberi fanum in civium Moero locavi*] In margine libri Spaniani in bibliotheca Regia Berolinensi asservati correctum est: *Liberi num inclutum Maro locavi*, et intelligitur Maro, Bacchi sodalis, Maroae in Thracia conditor. Haec Schneiderus in Vita Varron. p. 240. De ma nominis Threca v. Praefatio p. XXXIX.

18. Adde primae annot.: Nempe Plinius eo loco non de L. L. ros adhibuit, sed usus est Varronis Menippea, cui inscriptum Dolium, ex a Probus ad Virgillii Ecl. VI. 31. haec: *Appellatur a caelatura caelum, aece ab ornatu κόσμος, Latine a puritie mundus*. Posteriore tempore rronem ab hac Aelii magistri sui sententia descivisse, ex h. l. intelligitur.

21. *item maxime*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 271.

23. *terra sit obrutus*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 271.

Annot. de osse excepto nunc addo, duplicem morem hac in re cernendum esse. Nam cum mortuum hominem terra condere Romanis igiosissimum videretur, ubi iustis faciendis vel tempus vel locus non ratur, aut corpori nondum combusto digitus decidebatur (hoc dicitur membrum abscidi, teste Festo p. 101. Lindem.), aut, cum ossa ebantur, os, credo calva potissimum capitis, excipiebatur et ad glebae

injectionem servabatur. Hoc cum saepe factum esset ad funus et luctum protrahendum, interdictum est XII tabulis (ap. Cicer. de legg. II, 24, 60. cf. Dirksen. de Duod. tab. p. 672.): *Homini mortuo ne ossa legito, quo post funus faciat*, id est eo consilio, ut in osse quodam non condito sed servato funebria fierent. Excipiebatur autem bellica et peregrina mon.

30. Varronis de Tiberis origine et Tiberino rege sententiam commemorat Servius ad Virgillii Aen. VIII, 330.

[*appellatam thebrim*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 272.

46. *contra Tatium regem*] Eadem ex Varrone narrat Servius ad Virgillii Aen. V, 560., sed in quibusdam pleniora, ita ut alio scriptoris libro cum usum esse appareat.

49. *Larum Querquetulanum*] Non opus est ut copula interseratur, cum *Querquetulanum* quominus patrico casu accipiat nihil impediat. Larum autem sacellum, nisi ii Lares Querquetulani fuissent, a Varrone adhiberi non poterat ad demonstrandam Exquiliarum ab aesculetis originem.

54. *Germalum*] Assentior nunc Niebuhrio, R. H. I. p. 401. ed. sec. hoc loco *Cermalum* reponenti. Etiam Ciceroni ad Atticum IV, 3. *Cermalum* reddendum esse, ex librorum scriptura intelligitur.

61. *nuptiis*] De eadem re Varronis quaedam extant apud Servium ad Virgillii Aen. IV, 167.

68. *Luna vel quod*] FGb. *Luna ut quod* Hac. Manifestum est, *vel* servari non posse, nisi forte alterum etymon excidisse statueris.

71. *hanc aquam petere*] Praestabit codd. plurimorum scripturam *hinc* retinere.

80. *fuat*] Longe praefero nunc *cluat*, quam correctionem proposuit V. D. Coloniensis laudatus a Scaligero ad Festum p. 358. Lindem. cf. Neunkirch. de fab. tog. p. 89. *siet* scripsit Niebuhr. R. H. T. I. p. 543. ed. alt.

83. *Scaevola Quintus*] Cur Varro ea nomina sic collocaverit, causa haec est, quod postquam Scaevolam dixit, eum ut distinguat a P. Mucio Scaevola Pont. Max., praenomen Quintus addit: deinde etiam a Q. Mucio Scaevola Augure Pontificis Maximi appellatione eum discernit. Cf. annot. ad VII, 105.

84. *Furrinalis* et *Furrina* scribendum esse, postea vidi. Cf. annot. VI, 19. VII, 45. H. l. *furrida* FGH.

89. *extremis*] Periculosius videtur sumere, h. v. a Varrone adverbii significatu usurpatum esse, quam corrigere *extremi*, praesertim cum proximi vocabuli prima litera sit S.

95. *peculia tori atque*] cf. ann. ad IX, 9.

96. De armentis Servius Danielis ad Virgillii Aen. III, 540. sic:
*Varro autem boves armenta vocari voluit, quasi aramenta, quod eorum
 praecipue opera in arandis agris utimur.*

101. *G in C mutavit*] Cur *mutata* reiecerim, apparet ex annot.
 ad VII, 74. IX, 54.

108. *quare*] Ad codicum scripturam *quorum* propius accessissem
 quor scribendo. Cf. annot. ad V, 66.

130. V. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 276.

137. V. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 276.

141. *Quod operis muniebant*] opere video reponere Zumptium in
 Annal. Lit. Berol. a. 1827. p. 1514.; neque infitior, hanc loci formam,
 quam Turnebus proposuit, non displicere: *oppidum ab opi dictum, quod
 munitur opis causa, ubi sit, et quod opus est ad vitam gerundam, ubi
 habeant* (i. e. habitent) *tuto* (*tuto* Hab.). *Oppida quod opere muniebant,
 moenia dicta.* Sed ratio et progressus totius loci facit, ut ad illud, quod
 posui, sententia mea praeponderet. Ad *moerum et moeniendi* v. Suppl.
 V. Scr. e C. G. p. 277.

148. *postilionem postulare id* defendi poterit collata altera dictione,
 quam nativam esse in Latio, non e Graecia adscitam, certum est: *vocare
 inlicium Quirites* VI, 88.

149. *Curtium in locum*] *Curtium.* ex glossemate in margine ad-
 scripto illatum esse videtur.

150. Sententiam loci apertius declarassem, si inter *septum esse*
 atque *id quod μάχη* distinxissem.

153. *carceres*] Non hunc, sed similem locum Varronis tangit Ser-
 vius, cum refert ab illo *carceres* dictos esse *quasi arcres*; ad Virgillii
 Aen. V, 145.

158. *a Flora susus*] *a Florae susus versus* conl. Io. Fr. Grono-
 vius ad Gell. IX, 4. p. 537. Conr. Etiam §. 160. ad *inde dedicamus* pro
 Iacobo Io. Fr. Gronovius appellandus erat.

VI. 2. *Λευκίερον*, quod propter scripturam cod. H. in ordinem
 recepi, cedere debet formae *Λευκηγόνον*.

5. De *Plaetoria lege* cf. Dirksen. de XII. tab. legg. p. 187.

In Reatino] Reatinorum sermonis Varro eo magis gnarus esse de-

bebat, quod ipse Reatinus erat. V. Sidonius Apollin. Epist. IV, 32. et Symmachus Epist. I. p. 298. ed. Par. 1684. Hinc singularis eius Sabini agri locorum peritla, de qua dixit Petit-Radel in Annal. Instit. Archaeol. a. 1832. p. 18.

14. *appelletur*] Sic scripsi ex Fab. *appellatur* GH.
septimum] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 279.

20. *Vinalia rustica*] de tempore horum sacrorum cf. Schneider ad Varron. de R. R. I, 1. p. 248.

26. *Sementivae*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 279.
omnes pagi] *omnes pagus* FHs. *omnis pagus* G. ut vg. et redeo ad hanc lectionem. Nam non omnes pagi, sed omnis pagus (id est omnes pagi incolae) Paganicas ferias in agris habebant. Caeterum hacpropter non opus esse, ut *haberet* scribatur, sicut vg. fit, verbo monendum.

28. *in urbem ab agris*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 280.

30. *quid*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 280.

31. *eo est*] cf. Praefatio p. XXXVI.

40. *De quibus*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 280.

57. *eloqui ac reloqui*] De hoc notabili Sabinorum ritu, qui ad divinationem pertinere videtur, divinando quaedam profert Petit-Radel in Annal. Instit. Archaeol. a. 1832. p. 240.

58. *cum agunt*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 281.

63. *sit pura*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 281.

68. *ab his qui*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 281.

94. *dubium cum*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 281.

98. *cuius*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 282.

VII. 3. *verba poetica dicunt prolata*] v. p. d. contineri con. Grauert. Analect. p. 68. quod ad nexum sententiarum parum aptum mihi videtur.

14. Ad stabiliendam eam Accii versuum scripturam, quam recepi, facit comparatio anapaestorum ex Menippea Varronis ap. Probum ad Virgilii Ecl. VI, 31. (Bipont. p. 270.) de limbo picto *bis sex signis stellimicantibus*; i. e. Zodiaco.

22. *fretum* a fervido Varronem dixisse, scribit Isidorus XIII, 18, 2.

23. *non* ferre queant*] Sic me correxisse paenitet et piget, postquam incidi in versum Plauti Bacchid. IV, 6. extr. *bene navis agitur, pulcre haec confertur ratis*: ex quo intelligo, conferre navem dici de remigibus, qui cum omnes una remis incumbunt, navem propellunt, quod ferme dicitur a Thucydide VII, 14. *ἐντέλει τὴν ἀρετὴν*. Sic Naevius in primo bello Punico narrasse videtur, quae tum cura et quod studium fuerit Romanorum, ut *conferre queant ratem aeratam* remiges.

sedentes] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 283.

64. *Cistellaria*] Ne quis me, quod obscurius sententiam meam significaverim, reprehendat: adicio certissimum haberi, Cistellariam non integram extare, sed truncatam. In antiquissimo codice plures ex hac fabula pagellae exciderant; postea alia quaedam, quae nexu iam destituta erant, omissa, et hians iunctura callide levigata est. Ambrosianus codex palimpsestus, cuius reliquias Maius edidit, cum multis aliis versibus, qui nunc in ea fabula non leguntur, habet etiam hunc, quem antea ex Nonio p. 164. noverant: *Expurgabo hercle omnia ad raucam ravim*. Hunc frustra Cistellariae ereptum, et Clitellariae (quam Nonius pariter ac Varro in his libris semper Astrabam appellat) donatum esse, nunc manifestum est. Itidemque statuendum de Varroniano hoc loco.

82. *voluit*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 285.

90. *proximo*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 286.

91. *Cicuri*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 286.

95. *apud Dossenum*] personam conl. Schober de Atellanis p. 18. quod a literis codd. *ad obsenum* nimium distat. Verum praeter Fabium Dossenum scriptorem Atellanarum idem nomen etiam personam Atellanarum significat, quam quod poeta ille in his fabellis, quae a civibus agebantur, ipse sustinere soleret, eum hoc cognomine appellatum esse existimo. Id nomen personae apud Festum s. v. temetum aperte extans, aliis locis ex corruptellis librorum enucleatur, de qua re nuper dixit Ed. Munk de L. Pomponio p. 66. 73. 81. Quos locos cum considero, atque Dossenum ipsum *edacibus in parasitis* magnum fuisse reputo, scilicet in ea ipsa persona, a qua nomen suum retulit, adducor iam ut h. l., omisso praeverbio *apud*, scribendum censeam *Dossenum* s. *Dorsenum*. Nam etiam ex hoc ipso nomine (*d-orsenum*) facile fieri poterat *ad obsenum*.

107. 108. Naevii fabulas eo ordine Varronem disposuisse, quo dixi, eo probabilius est, quod eodem ordine, observatis tantum primis nominum literis, etiam Plautinas composuit et descripsit. Nam Plauti comediae, quas habemus, Varronianae cum sint, consentaneum etiam ordinem earum eum esse quem ille descripserat. In quo ordine (*Amphitruo, Asinaria, Aulularia, Capteivi, Curculio, Casina, Cistellaria, Epidicus,*

Bacchides, Mostellaria, Menaechni, Miles, Mercator, Pseudolus, Poenulus, Persa, Rudens, Stichus, Trinummus, Truculentus, et Vidularia, quae amissa est, mutilatis antiqui codicis extremis, cuius codicis ab antiquitate et conditione indaganda nunc pendet legitima omnis Plauti fabularum crisis) cum mirari subiret, quamobrem Bacchidum fabula sola suo loco mota esse videretur, solvit hoc ζήτημα satis acute idem iuvenis, cuius diligentiam in excutiendo cod. G. laudavi in Praefatione p. XII. Nempe Bacchides Varro Epidico noluit antepone, quoniam illam in hac ipse poeta commemorat. V. Bacchid. II, 2, 30.

VIII. 10. extr. declinatus] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 287.

23. a similibus] *ab similibus* FH. quod recipiendum. *a similibus* cett.

dissimilitudinem] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 288.

24. prioris et posterioris] cf. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 288.

36. Lua Luam] cf. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 288.

38. Aethiopam] Haec forma qui defendi possit, nescio. *Aethiopam* FHa. *Aethiopem* G.: hinc *Aethiopa* faciendum est. Cf. Praefatio p. XXXIX.

44. natura] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 289.

61. Cum] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 289.

63. discant] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 289.

67. a similibus] *ab similibus* FH. quod reponendum. *a similibus* cett.

72. dicere] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 290.

81. Andrius] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 290.

83. sub magistratum nomina succedere] Cf. ann. ad X, 14.

IX. 6. intelliges] GHa. *intelleges* F. quod reponendum.

7. non modo] Beierum propter exempla ab eo congregata advocavi; eius sententiae, in hoc structurarum genere negativam particulam necessario addendam esse, non accessi.

16. a minus] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 291.

18. secutus] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 291.

23. *an aër et caetera*] Haec e cod. B. et vg. sumpta sunt, om. 3Ha. Et non modo supervacanea ea sunt, sed etiam molesta, praeter ~~am~~ particulam *an*, qua: *quae sunt in his*, cum superioribus coniunguntur. Nam in iis quae secuntur enumerantur caelum (24. 25.), mare (26.), terra (27.), et deinde quae sunt in caelo s. aëre, in mari, in terra (28.), eodem ordine, quem scriptor iam V, 75 sqq. observaverat.

24. *ἀρραγέτωρ*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 291.

28. *sui*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 292.

31. *in quā sit casus*] *sint* scriptum esse a Varrone, verisimile est. *alia non, sic utraque*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 292.

34. *ostia*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 292.

facta] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 292.

eas] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 292.

36. *in analogias*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 292.

43. *imprudenter*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 292.

59. *extr. mulier*] H. *femina* Fa. *foemina* G.

64. *duo*] vg. *duae* codd. Id reponendum.

76. *cuiusmodi*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 293.

79. *plagula*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 294.

X. 77. *quom et re*] v. Suppl. V. Scr. e C. G. p. 298.

I N D I C E S.

I. SCRIPTORUM ET LIBRORUM POPULORUMQUE NOMINA,
QUORUM VERBA A VARRONE REFERUNTUR. ADIECTI SUNT
ETIAM ARTIFICES.

Ubi scriptores a Varrone non nominati sunt, sed ex aliis libris intelligi possunt, asteriscum * addidi, ubi scripta, crucis signum †.

Ubi nullus in his Indicibus liber memoratur, quintus intelligitur.

- A**ccius Gramm. Fr. 1.
Accius poëta 21. 98. VII, 19.
50. 64. 83. 85. 88. 96. Accianum VI, 80.
in Bruto 80.
Eurysace† VII, 15.
Menalippa VII, 65.
Phaëthonte?† VII, 14.
Philocteta Lemnio VII, 11. VII, 80.†
Actiones VII, 93.
Aegyptiorum vocabula VIII, 65.
Aelius 18. 21. 25. 66. 101. VI, 7. 59.
Salibrum carminum interpretatio VII, 2.
Aeolis 25.
Afranius
in togata 25.
Amitermini VI, 5.
Annales 74. 101.
Antipater VI, 2.
Apelles pictor IX, 12.
Apollodorus 105. VI, 2.
Aprissius? VI, 68.
Aquilus
in Boeotia VI, 89.
Arimnas? IX, 12.
Aristarchei VIII, 63. X, 46. 42.
Aristarchus VIII, 68. IX. 1. 43.
Aristeas X, 75.
Aristocles IX, 10. X, 75.
Aristodemus X, 75.
Aristophanes Gramm. 9. VI, 2. IX, 12. X, 68.
Aristoteles VIII, 11.
Νόμιμα βαρβαρικά VII, 70.
Armenia lingua 100.
Atellanae VII, 29. 84. 95.
Athenensium libri sacrorum 97.
Atilius VII, 90. 106.
Augures 33. VI, 64. 76.
Augurum formula templi concipiendi VII, 8.
Augurum libri 21. 58. VII, 51.

- ilius VII, 65. 70. 106.
us? 5.
ilius VII, 103.
machus 113. VII, 34.
pani 137.
us VI, 81.
ren Priami VII, 28.
ius VI, 7. VII, 21, VII,
VII, 53. IX, 107.
lus VI, 6.
soriae tabulae VI, 86.
sonesioe? 137.
sippus VI, 2. 11. 56.
C, 1. X, 59.
dius VII, 66. 70. 106.
nthes 9.
mentaria consularia VI.
b.
mentarium vetus antiqui-
mis M. Sergii VI, 90.
lubae 162.
elius? Stilo 148. 150.
commentario Naevii VII,
39.
onius VI, 36.
actionibus VI, 89.
es VIII, 64. 68. IX, 1.
iocritus 39.
a VIII, 11.
aysius Sidonius IX, 10.
res? IX, 12.
senus? VII, 95.
decim tabulae 140. VI, 5.
II. 57.
decim tabularum inter-
retes 22.
ius 9. 14. 19. 23. 42. 59.
O. et IX, 54. 64. 65. 86.
11. 163. 182. VI, 61. VII,
* 42. 35. 49. 87. 89. 93.
01. 104. IX, 107. X, 70.
in Aiace VI, 6.* 81.* VII,
76.*†*
- Ennius
in Alexandro VI, 83. VII,
82.*†
Andromacha 19. VII, 6.*
VII, 13. 82.*†
Annalibus† VI, 82. VII,
7.* 12. 20. 21. 26.* 28.
32. 36. 37.* 41 bis. 42.
43. 44. 45. 46 ter. 48.
71. 100. 103. 104 quater.
Epicharmo 59. 60. 68.
Eumenidibus† VII, 19.
Hecuba VII, 6.*
Iphigenia† 19. VII, 73.*
Medea VI, 81.* VII, 9.
16.*† 33.*†
Sota 62.
Epicurus VI, 39.
Euripides VII, 82.
Faleris 162.
Flaccus flamen Martialis VI,
21.
Fulvius VI, 33.
Gallorum vocabula VIII, 65.
Glossarum scriptores VII, 10.
Glossemata VII, 107.
Graeci antiqui 96. VI, 84.
Graeci quidam 76.
Hesiodus 20.
Hispaniae lingua VII, 87.
Homerus VII, 74. 85.
Hortensius VIII, 14. X, 78.
Hypsicrates 88.
Ion Fragm. 1.
Iones 146.
Iunius 48. 55. VI, 33.
M. Iunius in commentariis
VI, 95.
Iuventius VI, 50. VII, 65.
Lacedaemonii 146.
Lanuvi 162.
In Latio 162.
In Latio rure 97.

- Leges 60.
 Lex Mancipiorum VI, 74.
 Lex praediorum urbanorum 27.
 Lex privata aedificiorum 42.
 Literae antiquae 143.
 Livius 9. VII, 85.
 Teucro VII, 3.
 Lucilius 17. 24. 44. 63. 80. 138? VI, 69. VII, 30. 32. 47. 94. 96. 103 bis. IX, 81.
 Lutatius 150.
 Lysippus IX, 48.

 Mallius 31.
 Mamilius VII, 105.
 Manilius VII, 16. 28.
 Matius VII, 95. 96. 104?
 Micon pictor IX, 42.
 Mimus VI, 61.
 Mutius? 5.
 Q. Mutius Scaevola 83. VI, 30. VII, 105.
 Myrmecides VII, 1. IX, 108.

 Naevius 43. 53. 153. 163. VI, 70. VII, 7. 23. 39. 51. VII, 92.
 in Bello Punico VII, 108.
 Clastidio VII, 107. IX, 78.
 Corollaria VII, 60.
 Cosmetria VII, 54.
 Demetrio VII, 107.
 Dolo VII, 107.
 Hesione VII, 107.
 Lampadione VII, 107.
 Lycurgo† VII, 53.
 Nagidone VII, 107.
 Quadrigeminis? VII, 70.
 Romulo VII, 54. 107.
 Stigmatia VII, 107.
 Tarentilla VII, 108.
 Technico VII, 107.
 Tunicularia VII, 108.

 Opilius VII, 50. 67. 79.

 Osca lingua VII, 28. 29. 54.

 Pacuvius 7. 17. 24. VI, 6. VII, 22. 23.* VII, 59. VII, 76. 88. 91.
 in Atalante?† VII, 48.
 Chryse† 60. VII, 102.
 Hermiona VI, 94.
 Medio VI, 60. VII, 34.*
 Periboea* VII, 6.
 Teucro† VII, 87.
 Papinius (Pomponius) VII, 28.
 Parmeniscus IX, 40.
 Persarum vocabula VIII, 64.
 Physici 69. X, 55.
 Piso
 in annalibus 148. 149. 163.
 Plaetoria lex VI, 5.
 Plato.
 in Phaedone VII, 37.
 Plautus 68. 108. 146. VII, 12. 38. VII, 91. 103.
 in Amphitruone† VI, 6. VII, 50.
 Asinaria VI, 7.† VII, 79.*
 Astraba VI, 73. VII, 66.*
 Aulularia 14.† 181.† VII, 103.*
 Casina* VII, 104. 108.
 Cesistione VII, 67.*
 Cistellaria 72.† VII, 64.* 65.* 98.† 99.†
 Colace* VII, 105.
 Condalio* VII, 77.
 Cornicularia* 153. VII, 52.
 Curculione 146.† VII, 60. 71.*
 Epidico† 131.
 Faeneratrice VII, 96.
 Frvolaria 89.† VII, 58.*
 Fugitivis VII, 63.*
 Menaechmis VII, 54.* 56.* 93.†
 Mercatore VII, 60.*

- Plautus**
 in *Milite glorioso* † VII, 86.
Mostellaria † IX, 54.
*Nervolaria** VII, 68.
Parasito pigro VII, 62.* 77.
Persa VII, 55.*
*Phagone** VII, 61.
Poenulo VII, 69.
Pseudolo † VII, 81.
Sitellitergo VII, 66.
Trinummo VII, 57.* 78.*
Truculento VI, 44. † VII, 70.* IX, 106. †
Poenic vocabula VIII, 65.
Poëta comicus 62. tragicus VII, 17. 24. comoedia VI, 70. tragoedia VI, 72.
Poëta incertus 73. 97. VI, 67. 83. VII, 14.
 in *Choro*? VI, 60.
 in *Choro Proserpinae* VI, 94.
Poëtae veteres VII, 52.
Polybius 113.
Pompilius VII, 93.
Pontificii libri 98.
Porcius 163. VII, 104.
Praeneste in *solario* VI, 4.
Procilius 148. 154.
Protogenes pictor IX, 12.
Pythagoras 11. VII, 17. artifex 31.
Reatini? VI, 5.
Sabini 66. 68. 73. 74. 97.
107. 123. VI, 5. 13. VII, 28. 46. VII, 77.
Sacra Argeorum 45 — 54.
Sacra et sacella VII, 84.
Salii VI, 45.
Saliorum carmina VII, 3. 26. 27. IX, 61.
 libri VI, 14.
Saturnii versus VII, 36.
Siculi 101. 120.
Sisenna VIII, 73.
Sophron 179
Suetius VII, 104 bis.
Sulpicius 40.
Syracusani 151.
Syriaca lingua 100.
- Terentius**
 in *Adelphis* † VI, 69. VII, 84.
Tuscae tragoediae 55.
Tusci VII, 35.
- Valerius** VII, 65.
Valerius Soranus VII, 31. X, 70. ?
- Varro**
 de *aestuariis* IX, 26.
 antiquitat. VI, 13. 18.
 de *poëmaticis* VII, 36.
 in *tribuum libro* 55.
- Venditionis lex fundi** IX, 104.
- Virgilius**
 commentario *Naevii* VII, 39.
- Volnius** 55.
- Zenon** 59.

II. VOCABULA QUAE A VARRONE EXPLICANTUR.

Immiscui huic indici Artis vocabula quibus Varro utitur, sed discrimina ea a caeteris inclinata literarum forma.

Abies IX, 41.
 accano VI, 75.
 accensus? VII, 89. VII, 58.
 accusandi casus VIII, 66.
 accusativos VIII, 67.
 Achilles X, 69.
 acquiro VI, 79.
 actiosus? VII, 66.
 actus 22. 34. IX, 87.
 adagio VII, 31.
 addico VI, 61.
 addictus VI, 61.
 adlocutus VI, 57.
 adminiculandi voc. VIII, 44.
 ad Murcim 154.
 adscriptivi VII, 56.
 adserere VI, 64.
 adustum VII, 31.
 aedificium 141.
 aedilis 81.
 aedis 161.
 aedituus, aeditumus VII, 12.
 VIII, 61.
 aedus 97.
 Aegeum VII, 22.
 Aemilius VIII, 4.
 Aequimelium 157.
 aequinoctium VI, 8.
 aequor VII, 23.
 aeraria VIII, 62.
 aerarium 183.
 aes IX, 83.
 aes militare 181.
 aestas 61. VI, 9.
 aestivom VI, 9.
 aeternum VI, 11.
 aeviternum VI, 11.
 aevom VI, 11.
 affari 53.

Africus vicus 159.
 ager 34.
 aggeres 141.
 aggulus Fr. 1.
 agito VI, 41.
 agnus 99.
 ago VI, 41. 42. 77.
 Agonales VI, 12.
 Agonia VI, 14.
 agrestis VII, 24.
 αἰών VI, 41.
 ala Fr. 15.
 alauda VIII, 65.
 Alba 144.
 Albani, Albenses VIII, 35.
 et p. XLVII.
 Albis VIII, 80. X, 44.
 Alcaeus, Alcaeo IX, 90.
 alcedo VII, 88.
 alcyonii dies VII, 88.
 Alexander VII, 82.
 Alexicacos VII, 82.
 alites 75.
 allecti VI, 66.
 Alliensis dies VI, 32.
 alpha VIII, 64.
 Alphenā VIII, 41. IX, 41.
 ambages VII, 30.
 ambe VII, 30.
 ambiegnā bos VII, 31.
 ambit 28.
 ambitiosus VII, 30.
 ambitus 22. VII, 30.
 amens VI, 44.
 amia VII, 47.
 amicitia X, 73.
 amictui 131. 132.
 Amiternini 28.
 amnis 28.

- amphimallum 167.
 anas 78.
 ancilia VII, 43.
 Andromache VII, 82.
 anfracta VII, 15.
 Angeronalia VI, 23.
 angiportus 145. VI, 41.
 anguilla 77.
 angulus VI, 41.
 anicula, anicilla IX, 74.
 anima 59.
 annus VI, 8.
 anser 75.
 Antemnae 23.
 anulus VI, 8.
 anus VI, 8.
 aper 101.
 apexabo 111.
 Apollinar 52.
 Apollinares ludi VI, 19.
 Apollo 68.
 appellandi voc. VIII, 44. 45.
 Appulia 32.
 Aprilis VI, 33.
 aqua 123.
 aquae caldae IX, 68. 69.
 aqualis 119.
 aquila VIII, 7.
 ara 38.
 arae Tati 74.
 arationes 39.
 aratrum 135.
 arboriae falces 137.
 arca 128.
 arcera 140.
 area 38.
 arenifodinae 7.
 Arcopagitae VII, 19.
 Argei IX, 89.
 Argæi 45. VII, 44.
 argenteus IX, 66.
 argentifodina VIII, 62.
 Argiletum 157.
 Aricinus 32.
 aries 98.
 arma 115.
 armamentarium 128.
 armarium 128.
 armenta 96.
 armilustrium 153. VI, 22.
 Arpocrates 57.
 Artemas VIII, 21.
 articuli VIII, 45. 63. X, 19.
 30.
 finiti et infiniti X, 18.
 30.
 artifex 93.
 Arvales v. fratres.
 Arvernus VIII, 81.
 arviga 98.
 arvignus 98.
 arvros 39.
 arx 47. 151.
 as 169. IX, 83. 84.
 asbeston 131.
 asellus 77.
 asena VII, 27.
 Asia 16. 31.
 asparagus 104.
 aspicio VI, 82.
 assarium VIII, 71.
 assiduus VII, 99.
 assipondius 169.
 assum 109.
 asta 115.
 asta? VII, 54.
 Athenaei, Athenacis, Athenaeopolitae VIII, 35.
 Athenaeus rhetor VIII, 82.
 atri dies VI, 29.
 atriensis VIII, 61.
 atrium 161.
 Atrius VIII, 80. X, 44.
 attributum 131.
 audio VI, 83.
 ave et avi VIII, 66.
 Aventinus 43.
 averruncare VII, 102.
 Averruncus VII, 102.
 augumentum 112.
 aviarium VIII, 54.
 aurifex VIII, 62.
 aurora VII, 83.
 ausculto VI, 83.

autumnus VI, 9.
 auxilium 90.
 axis VII, 74.
 axitiosus VII, 66.

Baccha VII, 87.
 Bacchidas X, 71.
 Bacchideis X, 71.
 Bacchus VII, 87.
 Baebii X, 50.
 balneae VIII, 48. IX, 68.
 balneum VIII, 48. IX, 68.
 balteum 116.
 barbatus 119.
 beatus 94.
 Bellona 73.
 bes 172.
 bibo VI, 84.
 bicesis 170.
 bigae IX, 63. X, 24. X, 66.
 bisellium 128.
 Boarium forum 146.
 bos 96.
 bovere VII, 104.
 boves VII, 74.
 boum et boverum VIII, 74.
 Βούτης VII, 74.
 brassica 104.
 bruma VI, 8.
 bubo 75.
 buccinator VI, 75.
 bura 135.
 Busta Gallica 157.

Caccabum 127.
 caecus IX, 58.
 Caeligena 62.
 Caelii X, 50.
 Caeliolus 46.
 Caelius 46.
 caelum 16. 17. 18. 19. 20.
 deus 57.
 calamistrum 129.
 calatio 13. VI, 27.

calendae VI, 27.
 calix 127.
 camelopardalis 100.
 camelus 100.
 Camena VII, 27.
 camilla VII, 34.
 camillus VII, 34.
 campus 36.
 candelabrum 119.
 canes VII, 32.
 canicula 77.
 canis 99. VII, 32.
 canistra 120.
 canite, cante VII, 27.
 cano VI, 75.
 cantatio VI, 75.
 cantito VI, 75.
 canto VI, 75.
 cape VII, 90.
 caperata VII, 107.
 capis 121.
 capital 130.
 capitium 131.
 Capitolium 41.
 Capit. vetus 158.
 capra 97.
 caprea 101.
 Caprotinae nonae VI, 48.
 capulae 121.
 caput IX, 53. X, 82. Fr. 10
 carcer 151.
 carceres 153.
 carere VII, 54.
 Carinae VI, 47.
 Carinas VIII, 84.
 Carmenae? VII, 26. 27.
 Carmentalia VI, 12.
 carminari VII, 54.
 cartibulum 125.
 cascus VII, 28. X, 73.
 caseus 103. VI, 43.
 Casinum VII, 29.
 Casmenae VII, 26.
 Casmilus VII, 34.
 casnar VII, 29.
 cassabundus VII, 53.
 Castor 73.

- casualis orationis pars* X, 48.
casus VIII, 16. 39. 46. 63.
 X, 21. 47.
 rectus VII, 33. VIII, 36.
 42. 46. 49. 69. 74. IX,
 43. 103. X, 52.
 obliquos VIII, 46. 49. 69.
 74. IX, 43. 71. 77. X,
 52.
 communis VIII, 46.
casus naturales et impositicii
 X, 61.
 singuli, terni etc. IX, 52.
catellus IX, 74.
κατινον 120.
catinuli Fr. 7.
catinus 120.
catulus 99. IX, 74.
catus VII, 46.
cava cortina VII, 48.
cavea 20.
caulis 103.
caullae 20.
cavum 19.
cavum aedium 161.
cella 162.
ensor 81.
centuria 35.
centuriae 88.
centussis 170.
Cerealia VI, 15.
Ceres 64.
κεκουρισ 79.
Cermalus 54.
cernito VI, 81.
cerno VI, 81. VII, 98.
Ceroliensis 47.
cervi 101. 117.
cervix X, 78.
Cespeus 50.
cessit cum praeverb. VI, 38.
chaos 19.
choum 19.
ciccum VII, 91.
cicer VIII, 48. IX, 63. X,
 54.
cicur VII, 91. *cicurare* VII, 91.
Cicurii VII, 91.
cilibantum 121.
cilliba 118.
cinctus 114.
cinerarius 129.
cingulum 114.
circuli 106.
circumiectui 132.
circum moeros VI, 90. 93.
circumtextum 132.
circus Flaminius 154.
circus maximus 153.
cista, cistula, cistella VIII,
 79. IX, 74.
civitatum et civitatum VIII,
 66.
clamo VI, 67.
clamydes 133.
classici 91.
claustra VII, 21.
clepsere VII, 94.
clucidatus VII, 107.
cobius VII, 47.
Cocles VII, 71.
coëemptio VI, 43.
coenacula 162.
coenaculum 162.
cogito VI, 43.
cohors 88.
colis IX, 75.
collecta VI, 66.
collegae VI, 66.
Collina 45. 56.
collis 36.
colloquium VI, 57.
columba 75.
columbus, columba IX, 56.
comissatio VII, 89.
comiter VII, 89.
comitia VI, 93.
comitiales VI, 29.
comitium 155.
comminisci VI, 44.
Commotiae 71.
commutatio syllabarum IX,
 99.

- comodia** VII, 89.
compendium 183.
Compitalia VI, 25.
compitum VI, 43.
compluvium 161.
composititia vocabula VIII, 61.
computatio VI, 63.
conceptivae feriae VI, 26.
conciliari VI, 43.
concilium VI, 43.
concinne loqui VI, 57.
Concordia 73.
concubium VI, 7. VII, 78.
confessus VI, 55.
confictant VII, 107.
congerro VII, 55.
conserere manum VI, 64.
consilium VI, 43.
consors VI, 65.
conspicione VII, 9.
Consualia VI, 20.
consul 80.
contemplare VII, 9.
contentiones VIII, 75.
conticinium VI, 7. VII, 79.
contio VI, 43.
contraria VIII, 58. 59.
convallis 20.
conum 115.
copiosus 92.
copis 92.
copulae VIII, 10.
copulae divisionum X, 33.
copulae trinae IX, 4.
corbes 139.
corbulae 139.
coriandron 103.
corneta 152.
cornua 117. VII, 25.
cornuata VII, 25.
corollarium 178.
corona 62.
cortumio VII, 9.
corvus 75.
Cosconius clivus 158.
cous 135.
creperus VI, 5. VII, 77.
crepo VI, 67.
Crepusci VI, 5.
crepusculum VI, 5. VII, 77.
crelaria VIII, 55.
cretio VI, 81.
crevisse VII, 98.
κρόκη? 105.
crocodilos 78.
crustulum 107.
crux IX, 44.
cubiculum 162. VIII, 54.
cuculus 75.
cucumeres 104.
culcita 167.
culmi 37.
cultus 36.
cum muliere esse VI, 80.
cupedinis forum 146.
cupressus, cupressi IX, 80.
cura VI, 46.
curare VI, 46.
curiae 155. VI, 46.
 veteres, Hostilia 84.
curiones 88. VI, 46.
curiosus VI, 46.
cursor 94.
Curtius lacus 148.
Cutiliae lacus 71.
cyathus 124.
cybium 77.
cymionon 103.
Cyprius vicus 159.
Cyzicenus VIII, 81.

Damnum 176.
dandi casus VIII, 36. X, 21.
December VI, 34.
decemvirum iudicium IX, 85.
deciens IX, 88.
declinatio VIII, 3. X, 11. 35. 51. 77.
 nominandi, casualis etc.
 VIII, 52.
 verborum, temporum etc.
 X, 31. 32.

- voluntaria et naturalis*
 VIII, 21. IX, 34. 62.
 X, 15.
declinatus IX, 51. 53.
decurio 91.
decusses IX, 81.
decussis 170. IX, 81.
dei 66.
dei magni 58.
delicium VII, 106.
denarii 173.
denarium VIII, 71.
dens 135.
densum 113.
dentum et dentes VIII, 67.
des 172.
despondere VI, 71.
detrimentum 176.
deum Consentum VIII, 71.
deunx 172.
deus Fr. 4.
Deus Fidius 52.
dextans 172.
diabathra VII, 53.
Dialis flamen 84. VI, 16.
Diana 68. 74.
dibalare VII, 103.
dicendi vocabula VIII, 44.
dicere VI, 61.
dicimonium? VI, 61.
dicis causa VI, 61.
dictata VI, 61.
dictator 62. VI, 61.
dictiosus VI, 61.
dictum VI, 61.
dies VI, 4.
Diespiter 66. IX, 75. 77.
dii VIII, 70.
dilectus VI, 66.
diligens VI, 66.
diobolares VII, 64.
Diomedibus X, 49.
Dion et Theon VIII, 41. IX, 42.
Διόσκορος 66.
Diovis 66.
discere VI, 62.
discerniculum 129.
disciplina VI, 62.
discrimen VI, 81.
disertus VI, 61.
Dis pater 66.
dispendium 183.
dispensator 183.
disputatio VI, 63.
dissero VI, 64.
dives 92.
Diviana 68.
dividia VII, 60.
Divi qui potes 58.
divisiones verbi IX, 95. 96.
 97.
dius, divos 66.
Dius Fidius 66.
doceo VI, 62.
documenta VI, 62.
dodrans 172.
doliola 157.
domare VI, 96.
domus 160.
donum 175.
dos 175.
Duellona VII, 49.
duellum VII, 49.
duplicarii 90.
dupondium IX, 84.
dupondius 169. IX, 81.
dux X, 56. 57.

Echinus 77.
edo VI, 84.
edulia VI, 84.
edus 97.
effari VI, 53.
effata VI, 53.
ehen VII, 93.
eiulitare VII, 103.
e iure 109.
Elicius Iupiter VI, 94.
elixum 109.
eloquens VI, 57.
eloqui VI, 57.
eminisci VI, 44.

ἐπη καὶ νέα VI, 10.
Epeus fumificus VII, 38.
epichysis 124.
epicrocum? VII, 53.
epityrum VII, 86.
Equiria VI, 13.
equiso VIII, 14. X, 28.
equitatus VII, 4.
errare VI, 96.
esca VI, 84.
esculentum VI, 84.
esculetum 152.
ἐπίτερος VI, 6.
esum IX, 100.
Etruria 32.
euax VII, 93.
Europa 31.
exbolae VII, 108.
exercitus 87.
exitium 60.
exitus nominatum X, 21.
exoro VI, 76.
expensum 183.
Exquiliae 49.
Exquilina tribus 45. 55.
exspecto VI, 82.
extemplo VII, 13.
extermentarium 21.

Faba IX, 38. X, 84.
fabula VI, 55.
facere VI, 77. 78.
faciendi et patiendi X, 33.
factiosus VII, 66.
facundus VI, 52.
Facutalis lucus 49.
faenisicia et fenisicia VII, 96.
fagutal 152.
Falacer flamen 84. VII, 45.
falces 137.
Faliscus venter 111.
fallacia VI, 55.
falli VI, 55.
falsum VI, 55.
fama VI, 55.
famigerabile VI, 55.

famosus VI, 55.
fanum VI, 54.
far 106.
farcimen 111.
fari VI, 52.
fassus VI, 55.
fasti dies VI, 29. 53.
fatales res VI, 52.
fatidicus VI, 52.
Fatuac VI, 55.
fatum VI, 52.
fatuus VI, 55.
Fauni VII, 36.
Februarius VI, 34.
Februatus VI, 13. 34.
februum VI, 13.
feciales 86.
femina IX, 57.
fenariae falces 137.
feralia VI, 13.
ferre VII, 92.
ferentarius VII, 57.
feretrum 166.
ferme VII, 92.
Feronia 74.
ferre VI, 96.
ferveo VI, 84.
fiber 79.
fibra 79.
ficedula 76.
fici IX, 80.
fictores VII, 44.
ficus ruminalis 54.
Fides 74.
figura verbi X, 25.
figurae IX, 52. 55.
filum 113.
fimbria 79.
lingo VI, 78.
 finita voc. VIII, 45. 80.
 finitum IX, 84.
fiscina 139.
fistula 123.
fixus Fr. 3.
flamen 84.
flexura X, 28.
Flora 74.

- Floralis flamen VII, 45.
 flumen 27.
 fluvius 27.
 foedesum VII, 27.
 foedus 86.
 fons 123.
 Fontanalia VI, 22.
 fontes et fontis VIII, 66.
 fonti et fonte IX, 112.
 forda bos VI, 15.
 Fordicidia VI, 15.
forma in declinando IX, 37.
 X, 22.
forma verbi IX, 101. 109.
 fornicio VI, 48.
formula IX, 103. X, 33. 43.
 Fors 74.
 Fortis Fortunae dies VI, 17.
 Fortuna 74.
 forum 145.
 fossa 143. VII, 100.
 fossari VII, 100.
 fratres Arvales 85.
 fratria 85.
 fremo VI, 67. VII, 104.
 frequens VII, 99.
 fretum VII, 22.
 fringutire VII, 104.
 fritianire VII, 104.
 fructus 37. 104.
 fruges 37. 104.
 frugis IX, 75. 76.
 frumentum 104.
 fulgor, fulmen, fulgur, ful-
 guritum 70.
fulmentum VIII, 10.
 fundulus 111.
 fundulae 145.
 fundus 37.
 Furnacalia VI, 13.
 Furrinalia VI, 19.
 Furrinalis flamen 84. VII, 45.
 futis 119.
 Galeritus 76.
 Gallica 116.
 gallina 75.
 gannire VII, 103.
 γάργαρα 76.
 gargarissare VI, 96.
 gaunacum 167.
 gausape 168. Fr. 19.
 gemo VI, 67.
genera articulorum X, 30.
 nominatum X, 22.
 verbi IX, 95.
 gentium, gentis VIII, 67.
genus nominatus X, 21. 65.
 Germalum 54.
 gero VI, 77.
 gerra VII, 55.
 Geryon, Geryoneus IX, 90.
 gignitur VI, 96.
 git Fr. 8.
 gladiatores Faustini etc. IX,
 71.
 gladium IX, 81.
 gladius 116. IX, 81.
 globi 107.
 gradus 168. IX, 87.
 Graecostasis 155.
 graguli 76.
 gralator VII, 69.
 granarium 105.
 gusto VI, 84.
 guttus 124.
 Halcedo 79.
 Ἑλένη VII, 74.
 hastati 89.
 haurii Fr. 14.
 Hectoras X, 69.
 Hectōrem X, 70.
 hehae VII, 93.
 Heraclide VIII, 68.
 Hercules 66. 74?
 Herculibus X, 49.
 heu VII, 93.
 hibernacula VI, 9.
 hibernum VI, 9.

Gabinus ager 33.
 galea 116.

- hiems 61. VI, 9.
 hilum 111.
 hinnitus VII, 103.
 hinnulus IX, 28.
 hippopotamios 78.
 hirundo 75.
 ὁμωνυμία IX, 89.
 honestum 73.
 honos 73.
 hordeum 106.
 hosticus ager 33.
 hostis 3.
 humatus 23.
 humidus 24.
 humilior, humillimus 23.
 humor 24.
 humus 23.

 I VI, 96.
 Iaculum 115.
 ianitos VII, 27.
 Ianualis porta 165.
 Ianuarius VI, 34.
 idus VI, 28.
 ignis 70.
 ignis et aqua in nuptiis 61.
 imburvom 127.
 impendium 183. VI, 65.
 imperator 87.
 impluvium 161.
 impos 4.
 impositio 1. VIII, 1. 5. X,
 35. 51. 60.
 incertus ager 33.
 inchoatum verbum IX, 96.
 ineultus 36.
 indicandi IX, 101.
 indicere VI, 61.
 indicium VI, 61.
 indiscriminatum Fr. 11.
 indutui 131.
 infans VI, 52,
 infectae et perfectae res IX,
 32. 101.
 infectum verbum IX, 97 sqq.
 101. X, 33. 48.

 inficiens VI, 78.
 infinita voc. VIII, 45. 80.
 infiniti articuli VIII, 50.
 infinitum IX, 84.
 informo VI, 78.
 infulatae? VII, 24.
 ingluvies Fr. 12.
 initia 60.
 inlici VI, 94.
 inlicis VI, 94.
 inlicium VI, 94.
 inops 92.
 insane VII, 86.
 insicia 110.
 Instelanus vicus 52.
 intempesta nox VI, 7. VII,
 72.
 Interamna 28.
 intermestris VI, 10.
 intertrigo 176.
 intertrimentum 176.
 intusium 131.
 invident VI, 80.
 Ioum et Ioverum VIII, 74.
 Iovis? VIII, 46.
 circus 97.
 irpices 136.
 Isis 57.
 ἱσαλός 96.
 ite VI, 96.
 iter 22. 35.
 iubar VI, 6. VII, 76.
 iubilo VI, 68.
 iudex VI, 61.
 iudico VI, 61.
 iugerum 35.
 iuglans 102.
 iugula VII, 50.
 iugum 135.
 iumentum 135.
 iungendi voc. VIII, 44.
 Iunius VI, 33.
 Iuno 67.
 Regina 67.
 Lucina 69. Huius deae
 lucus 49. et
 aedis 50.

Iuppiter 65. 74. VIII, 33, 49.
X, 65.

Viminus 51.

iurgare VII, 93.

iurgium VII, 93.

iuvencus 96.

Κοῖντιος VI, 52. Cett. sub C.

Lactuca 104.

lacus 26.

laena 133.

lacta VI, 50.

lactari VI, 50.

lana 113.

lanca 130.

langula 120.

laniena VIII, 55.

lapathium 103.

Larentinal VI, 23.

Larum ara 74. lucus 49.

Larunda 74.

Lases VI, 2.

Latiaris collis 52.

Latinæ feriae VI, 25.

Latium 32.

latomieæ 151.

latratus VII, 32.

latro VII, 103.

latrones VII, 52.

Lauretum 152.

Lautolæ 156.

lautumia 151.

lavatrina IX, 68.

Lavernalis porta 163.

Lavinium 144.

lavo, labor IX, 105. 107.

lea Fr. 2.

lecti 166.

lectica 166.

legati 87. VI, 66.

leges VI, 66.

legio 87. VI, 66.

legitima VI, 66.

lego VI, 36. 66.

legulus 94. VI, 66.

legumina VI, 66.

leo et leaena 100.

λεπαστά 123.

lepeste 123.

λέπορις 101.

lepus 101.

Lesas? VIII, 84.

letum VII, 42.

λενκηγνός VI, 2.

liba VII, 44.

libella 174.

Libentina Venus VI, 47.

libidinosus VI, 47.

libido VI, 47.

Libitina VI, 47.

libum 106.

lignum VI, 66.

ligo 134.

lilium 103.

limax VII, 64.

lingere VI, 96.

lingula VII, 107.

lingulaca 77.

liquitur VII, 106.

lis VII, 93.

liticines 91.

lixulæ 107.

locare 15.

locarium 15.

loci muliebres 15.

locus 14.

lochesus VI, 2.

lolligo 79.

longavo 111.

loquax VI, 57.

loquela VI, 57.

loqui VI, 56.

lorica 116.

Lua Saturni VIII, 36.

lubere VI, 47.

Luca bos VII, 39. 40.

Lucana 111.

Lucani 32.

lucere VI, 79.

Luceres 55. 81.

lucerna 119.

- Lucia IX, 61.
 Lucii 5.
 Lucina 74.
 Lucius IX, 60.
 lucrum 176.
 lugere VI, 79.
 luit IX, 104.
 lumariae falces 137.
 lumecta 137.
 luna 68. 74.
 Lupercales VI, 13.
 luperci 85.
 lupus 77.
 lusciniola 76.
 lustrum VI, 11.
 lymphæ 71. VII, 87.
 Lymphæ Inturna 71.
 Lymphæ Commotiae 71.
 lymphata VII, 87.
 lytra 79.

 Macellotæ 146.
 macellus VIII, 79.
 macellum 146. 147.
 maeri VI, 50.
 macrior VIII, 77.
 Maecenas VIII, 84.
 maerere VI, 50.
 Maesius et Mesius VII, 96.
 magida 120.
 magister equitum 82.
 magister populi 82.
 magistratus 82.
 magmentum 112.
magnitudinis vocabula VIII,
 79.
 Maius VI, 33.
 malache 103.
 malaxare VI, 96.
 malum 102.
 malva 103.
 Mamers 73.
 Mamuri Veturi VI, 45.
 mancipium VI, 85.
 mandier VII, 95.
 manducari VII, 95.

 Manducus VII, 95.
 mane VI, 4. VIII, 76. IX,
 73.
 Manes Serviles VI, 24.
 Mania IX, 61.
 manica VI, 85.
 manicula 135.
 manipularis VI, 85.
 manipulus 88. VI, 85.
 Manius IX, 60.
 mantelium VI, 85.
 manubrium VI, 85.
 manum VI, 4.
 manupretium 178. VI, 85.
 Marcus IX, 55.
 Mars 73.
 Marspiter VIII, 33.
 Martialis collis 52.
 flamen 84. VII, 45.
 Martius VI, 33.
mas, femina, neutrum IX,
 55 sqq.
 Maspiter VIII, 49. IX, 75.
 X, 65.
 matelio 119.
 matteae 112.
 medicina VII, 4.
 medicus 93.
 Meditrinalia VI, 21.
 Mefitis lucus 49.
 Megalesia VI, 15.
 Megalesius murus VI, 15.
 melandrya 77.
 Melicerta VIII, 68. IX, 91.
 meliose VII, 27.
 melius VIII, 76.
 meminisse VI, 41. 45.
 mendicus 92.
 μένη VI, 10.
 mensis VI, 10.
 menta 103.
 mentium et mentes VIII, 67.
 merces 44. 178.
 mergus 78.
 meridies VI, 4.
 merula 76. IX, 55.
 mesa, mensa 118.

- metuo VI, 48. 49. 73.
 miles 89.
 milia IX, 82. 85.
 miliariae 76.
 milites aerarii 181.
 milium 106.
 mille IX, 82. 85.
 Minerva 74.
 miraculae VII, 64.
 miriones VII, 64.
 mitra 130.
 moenia 141.
 moerus 141.
μοῦρον 179.
 mola 104.
 molae 138.
 monere VI, 45.
 monimenta VI, 45.
 monitor 94.
 monti et monte IX, 112.
 montis et montes VIII, 66.
 motacilla 76.
 Mucionis porta 164.
 mugire VII, 104.
 mulgere VI, 96.
 multa 177.
 multitudinis VIII, 36. 48. 60.
 66. IX, 62 sqq. 67. X, 33.
 56 sqq. 66.
 multitudo VIII, 46. 48. X,
 36. 56.
 mulus IX, 28.
 mundus VI, 8.
 mundus muliebris 129.
 municipes 179.
 munus 179.
 muraena 77.
 murmuratur VI, 67.
 murtatum 110.
 Murtea Venus 154.
 murus 141.
 mussare VII, 101.
 mutuum 179.
 mystica vada VII, 19.
 Naevia porta 163.
 nanus 119.
 narratio VI, 50.
 narro VI, 50.
 natator 94.
 Neapolis VI, 58.
 nefasti VI, 30. 53.
 nemus 36.
 Neptunalia VI, 19.
 Neptunus 72.
 nequam X, 80.
 nexum VII, 105.
 nexu VII, 105.
 nigellus VIII, 79.
 nihil IX, 54.
 nihili IX, 54. X, 81.
 Noctiluca 68. VI, 69.
 noctua 76.
 nolo X, 81.
νομαί 36.
 nomen VIII, 13. 14 sq.
 nomenclator 94.
 nomina VIII, 45. 53. 79.
 nominandi casus VIII, 42.
 IX, 76. X, 23.
 nominare VI, 60.
 nominativos X, 23.
 nominatus VIII, 45. 52. 63.
 IX, 95. X, 18.
 nonae VI, 28.
 nonussis 169.
 novalis 39. VI, 59.
 Novapolis VI, 58.
 Nova via VI, 59.
 Novensides 74.
 novicius VI, 59.
 novissimum VI, 59.
 novitas VI, 59.
 nox VI, 6.
 numen VII, 85.
 Numerius IX, 55.
 nummi 173.
 nuncupare VI, 60.
 nuncupatae pecuniae VI, 60.
 nuntius VI, 58.
 nuptiae 72. X, 66.
 nuptus 72.
 nux 102.

nympholeptus VII, 87.

Obaeratus VII, 103.

obiurgare VII, 93.

obscaenum VII, 96. 97.

obsidium 90

occasus solis VI, 5.

ocimum 103.

ocrea 118.

odor VI, 83.

odoratus VI, 83.

odorus VI, 83.

offula 110.

olea 108.

olera 108.

olet VI, 83.

olitorium 146.

olla centuria VII, 42.

olli VII, 42.

olor VI, 83.

Olympiades VII, 20.

Olympus VII, 20.

omen VI, 76. VII, 97.

ὀμφαλός VII, 17.

Opalia VI, 22.

Opeconsiva dies VI, 21.

opercula 167.

operimenta 167.

oppidum 8. 141.

oppidum Circi 153.

Oppius mons 50.

Ops 57. 64. 74.

optimum VIII, 76.

optiones 91.

opulentus 92.

oratio VI, 76.

orationis partes VIII, 44.

X, 47.

orator VI, 76. VII, 41.

orchimoria (ὄρχιμορία) 108.

orchitis 108.

Orcus 66.

ordeum 106.

ordines transversi (obliqui)

et directi X, 22. 43 sqq.

Orion VII, 50.

ornamentum VI, 76.

ornatus 129.

oro VI, 76.

oscines VI, 76.

osculum VI, 76.

osmen VI, 76.

osso Fr. 9.

ostreae 77.

ove et ovi VIII, 66.

ovile VIII, 54. IX, 50.

ovis 96.

Paganalia VI, 24.

paganicae VI, 26.

pala 134.

Palanto VI, 53.

Palatina tribus 45. 55.

Palatium 53.

Palatualis flamen VII, 43.

Palilia VI, 15.

palla 131.

pallia 133.

palma 62.

palpetras Fr. 10.

Paluda VII, 37.

paludamenta VII, 37.

paludatus VII, 37.

palus 26.

panarium 105.

panificium 105.

panis 105.

pannus 114.

pannuvellum 114.

panthera 100. IX, 55.

parapecthia 133.

παραπετάσματα 168.

parentum et parentium VIII, 66.

paries IX, 41.

parma 115.

Parmenses VIII, 56.

participalia X, 34.

participia VIII, 58. IX, 114

pater 65.

patera 122.

paterfamilias, patrifamiliarius VIII, 73.

- ina, patella 120.
 res familiarum VIII, 73.
ricus casus VIII, 66. 67.
 X, 54. 76. 85.
 o 75.
 or VI, 48.
 per 92.
 ten 129.
 tere VI, 96.
 tunculi 77.
 ulatum 95.
 ulia? 95.
 unia 92. 95.
 uniosus 92.
 ica 95.
 isequus 95.
 eus X, 69.
 esuina VIII, 55.
 ext VI, 94.
 icula VII, 84.
 oris 77.
 is 119.
 aria 162.
 atium aedes 54.
 sio 183.
 celus? VIII, 81.
 cellis 3. VII, 49.
 luellum VII, 49.
 grinus ager 33.
ectum verbum IX, 96.
 , 33. 48.
στωματα 168.
 ia 110.
 ro VI, 76.
 penna s. Perperna VIII,
 l. 81. IX, 41. X, 27.
 edit et perstitit IX, 49.
 everantia 2.
 ibus VII, 107.
onae verbi IX, 32. 95.
 l. X, 31.
 inacia 2.
 95.
 omedes VIII, 68. IX, 91.
ἀγαθόν VI, 4.
 yx IX, 44.
 ai 89.
 pilum 116. 138.
 pinnae 142.
 pinus 102 lac.
 pipulo VII, 103.
 piscarium forum 146.
 pistrinum 138.
 placenta 107.
 platani IX, 80.
 plastrum 140. VII, 75.
 Plautius et Plautus VIII, 35.
 pluit IX, 104.
 plusima VII, 27.
 pocula 122. VI, 84.
 poëmatum Fr. 6.
 poena 177.
 Poenicum 113.
 Poetelius lucus 50.
 polluctum VI, 54.
 Pollux 73.
 polus VII, 14.
 polypus 78.
 Pomonalis flamen VII, 45.
 pontifex 83.
 poplifugia VI, 18.
 porca 39.
 porcus 97.
 porta 142.
 Portunalia VI, 19.
 pos 4.
 postici muri 42.
 postmoerium 143.
 Postuma IX, 61.
 Postumus IX, 60.
 potatio 122. VI, 84.
 potio VI, 84.
 praebia VII, 107.
 praeco VI, 89.
 praeda 178.
 praedia 40.
 praefica VII, 70.
 praelucidum? VII, 108.
 praemium 178.
 Praenestinus 32.
praenomina IX, 54. et *alio*
sensu IX, 60.
 praes 40. VI, 74.
 praesidium 90.

praestigiato 94.
 praetor 80. 87.
 prata 40.
 pretium 177.
 principes 89.
 pro VI, 58.
 procare VII, 80.
 procedere VII, 81.
 prodire VII, 81.
 prodixit VI, 61.
 profanatum VI, 54.
 profanum VI, 54.
 professi VI, 55.
 prolocutum VI, 56.
 proloquium Fr. 13.
 pronomina VIII, 45.
 prohuntiare VI, 58.
 prosectum 110.
 Proserpina 68.
 proserpo 68.
 protinam VII, 107.
 proversus VII, 81.
 providere VI, 96.
 provocabula VIII, 45.
 Publicius clivos 158.
 pugil 94.
 Pullius clivos 158.
 pulmentarium 108.
 pulmentum 108.
 puls 105.
 pulvinar 167.
 puppis et puppes VIII, 66.
 purpura 113.
 putare VI, 63. 96.
 putator VI, 63.
 Puteoli 25.
 puteus 25. VI, 84.
 puticoli 25.
 puticulae 25.
 putum VI, 63.

Quadrans 171. 174.
 quadrigae VIII, 55.
 quadrini VIII, 55.
 quaestio 81. VI, 79.
 quaestor VI, 79.

Quando Rex comitiavit fas
 VI, 31.
 Quando stercus delatum fas
 VI, 32.
 querquedula 79.
 Querquetulanum sacellum 49.
 quinarum 173.
 Quinquatrus VI, 14. minus-
 culae VI, 17.
 Quintilis VI, 34.
 Quintus IX, 60.
 Quirinalia VI, 13.
 Quirinalis collis 57.
 Quirinalis flamen VII, 45.
 Quirini fanum 51.
 Quirinus 74.
 quiritare VI, 68. Fr. 18.
 Quirites 51. 73.

Ramnes 55. 81.
 rana 78.
 rapa 108.
 rapus 103.
ῥαπυς 103.
 rastelli 136.
 rastro 136.
 rates VII, 23.
 ratitus quadrans 44.
 raudus 163.
 Rauduscula porta 163.
 reciprocare VII, 80.
 reciprocus VII, 80.
 recordare VI, 46.
 reliquom 175.
 reloqui VI, 57.
 reminisci VI, 44.
 reno 167.
 repotia 122. VI, 84.
 respondere VI, 72.
 restes et restis VIII, 66.
 restibilis 39.
 restipulari 182.
 rete 130.
 rete? VII, 47.
 reticulum 140.
 rica 130.

- ricinium 132.
 rite VII, 88.
 ritu VII, 88.
 robigalia VI, 16.
 Roma 144. IX, 50.
 Romanenses? libertini VIII,
 83.
 Romani VIII, 56. X, 16.
 Romanula porta 164.
 Romanus ager 33.
 Romilia tribus 55.
 Romuli aedes 54.
 rorarii VII, 58.
 rosa 103.
 rostra 155.
 rudere VII, 103.
 runcina VI, 96.
 rura 40.
 rure Fr. 5.
 ruta 103.
 ruta caesa IX, 104.
 ῥυτίη 103.
 rutilare VII, 83.
 rutrum 134.

 Sabini 32.
 sacerdotes 83.
 Sacra via 47.
 sacramentum 180.
 sacrifico, sacrificor IX, 105.
 sagum 167.
 Salacia 72.
 salii 85.
 salinae VIII, 48.
 saltus 36.
 Salus 74.
 Salutaris collis 52.
 Samothracae dei 58.
 Sancus 66.
 saperda VII, 47.
 Sappho, Psappha IX, 90.
 sarculum 134.
 sarrare VII, 108.
 sarta VI, 64.
 Saturnalia VI, 22.
 Saturnia 42. porta 42.
 Saturnius mons 42.
 Saturnus 57. 64. 74.
 scabellum 168.
 scaena, scena VII, 96.
 scaeptrum, sceptrum VII, 96.
 scaevola VII, 97.
 scalae IX, 63. 68. X, 54.
 scalpae VI, 96.
 scamnum 168.
 Sceleratus vicus 159.
 schoeniculae VII, 64.
 sciurus? VIII, 68.
 scobina VII, 68.
 scopae VIII, 7. X, 24.
 scortari VII, 84.
 scortea VII, 84.
 scortum VII, 84.
 scratae VII, 65.
 scrupipedae VII, 65.
 scutum 115.
 se 171.
 secessio Crustumarina 81.
 seclum VI, 11.
 seculae 137.
 Secunda IX, 60.
 sedes, sedile 128.
 seges 37.
 segestria 166.
 selibra 171.
 seliquastrum 128.
 sellae 128.
 sembella 174.
semel et saepius X, 33.
 semen 37.
 Sementinae feriae VI, 26.
 sementis 37.
 semilixulae 107.
 seminaria 37.
 semis 171.
 semisquartus } 173.
 semistertius }
 semita 35.
 semodius 171.
 semuncia 171.
 senaculum 156.
 senior Fr. 17.
 septimatus VI, 14.
 Septimontium 41. dies VI, 24.

- septunx 171.
 serae VII, 103.
 Serapis 57.
 sermo VI, 64.
 serpillum 103.
 seria VI, 64.
 sestertius 173.
 sexatrus VI, 14.
 sextans 171.
 sextula 171.
 sextus casus X, 62.
 sexus VIII, 46.
 sidera VII, 14.
 signa VII, 14.
 silentium VI, 7.
 silurus VII, 47.
 simpulum 124.
 singularia VII, 33. VIII, 48.
 IX, 62 sqq. X, 33. 36.
 56 sqq.
 sinistimus? VII, 97.
 sinum 123.
 sirpata dolia 137.
 sirpea 139.
 sirpiculae 137.
 siser VIII, 48.
 sisumbrium 103.
 socrus X, 82.
 sol 63. 74.
 sola terrae 22.
 solarium VI, 4.
 solium 123.
 solstitium VI, 8.
 solu VI, 2.
 solui IX, 107.
 sorbeo VI, 84.
 sors 183. VI, 65.
 sortes VI, 65.
 sortilegi VI, 65.
 species nominatus X, 21.
 specillum VI, 82.
 specio VI, 82.
 specto VI, 82.
 speculator VI, 82.
 speculum 129. VI, 82.
 spes VI, 73.
 spica 37.
 spondeo VI, 69.
 sponsa VI, 70.
 sponsalis VI, 70.
 sponsio VI, 70.
 sponsor VI, 69. 74.
 sponsus VI, 70. VII, 107.
 stagnum 26.
 stamen 113.
 sternere VI, 96.
 stillicidium 27.
 stipatores VII, 52.
 stipendium 182.
 stips 182.
 stipulari 182.
 stiva 135.
 stragulum 167.
 strangulare VI, 96.
 Streniae sacellum 47.
 stribula VII, 67.
 stringere VI, 96.
 strittabillae VII, 65.
 sublecti VI, 66.
 subluculi* 25.
 sub Novis VI, 59.
 subsellium 128.
 subsidium 89.
 subtemen 113.
 subucula 131.
 subulo VII, 35.
 Subura 48.
 Suburana tribus 46. 55.
 succano VI, 75.
 succidia 110.
 Succusa 48.
 succus 109.
 sudis 77.
 sudor 24.
 suffibulum VI, 21.
 suile VIII, 54.
 suilla 109.
 suit? X, 25.
 sulcus 39.
 Summanus 74.
 supparus 131.
 suprema VI, 5.
 supremum VII, 51.
 surdus IX, 58.

surenæ 77.
 surus X, 73.
 sus 96.
 sutor 93.
 sutrina VII, 55.
 syncerastum VII, 61.
 συνωνυμία IX, 90.

Tabernola 47. 50.
 Tarentum? dies VI, 24.
 Tarpeius mons 41.
 Tartarinus VII, 37.
 Tatienses 55.
 taurus 96.
 tegus 110.
 temo VII, 73. 74. 75.
 tempesta VI, 3.
 tempestus VII, 51. 72.
 templi partes VII, 7.
 templum VII, 6. 7. 8. 9. 12.
 tempora verbi IX, 32. 95.
 96. 101. X, 47.
 tempus VI, 3.
 tempus praesens et praeteri-
 tum IX, 104.
 tenerior VI, 77.
 Terminalia VI, 13.
 termini 21.
 Terminus 74.
 τέρμων 21.
 terra 16. 21. 22.
 terra Calydonia VII, 18.
 Terra dea 57.
 Terreus thurus 48.
 territorium 21.
 teruncius 174.
 tesca VII, 10. 11. 12.
 testuatum 106.
 testudo 79. 161.
 texta 133.
 Thelis VII, 87.
 Θεοὶ δυνατοὶ 58.
 Θόλαμπος VI, 68.
 thrion 107.
 thynnus 77. VII, 47.
 Tiberinus 29. 71.

Tiberis 29. 30.
 tibicen VI, 75.
 Tiburs VIII, 53. IX, 34.
 tigris 100.
 tingere VI, 96.
 Titanis VII, 16.
 Titii sodales 85.
 toga 114.
 toral 167.
 torpedo 77.
 torvius 169.
 torulus 167.
 torvos 167.
 torus 167.
 trabes VII, 33.
 trabs X, 56. 57.
 tragula 115. 139.
 trama 113.
 trames VII, 62.
 transitus X, 52 sq.
 trapetes 138.
 tremor VI, 49.
 tremuisti+ VI, 49.
 tresses IX, 81.
 tressis 169. IX, 81.
 triarii 89.
 tribuni aerarii 181. militum
 81. plebei 81.
 tribus 35. 55.
 tributum 180.
 tricesis 170.
 triens 171.
 trigae VIII, 55.
 triones VII, 74. 75.
 triticum 106.
 tritillare VII, 105.
 tritura 21.
 Trivia VII, 16.
 triumphare VI, 68.
 triumphum iudicium IX, 85.
 trivolum 21.
 trua 118.
 τρούλη 118.
 truleum, trulla 118.
 tryblia 120.
 tubae 117.
 tubi 117.

tubicines 91.
 tubulustrium VI, 14.
 tueri VII, 12.
 Tullianum 151.
 tunica 114.
 turdus 77.
 turdus, turdarius, turdelicus†
 VI, 2.
 turma 91.
 turris 142.
 Tuscanicum 161.
 Tusci 32.
 Tuscus vicus 46.
 tutulati VII, 44.
 tutulus VII, 44.
 τυφλὸν ἔντερον 111.
 Vagire VII, 104.
 vallum 117.
 vallum (vannulum), 138.
 vas VI, 74.
 vates VII, 36.
 vaticinari VI, 52.
 udus 24.
 Vedius 74. ●
 vehiculum 140.
 vela 130.
 Velabrum 43. 44.
 minus 156.
 Veliae 54.
 Velinia 71.
 vellera 54.
 vellus 130.
 venator 94.
 Venelia 72.
 ventilabrum 38.
 Venus 62. victrix 62. Ve-
 neris natales 63.
 ver VI, 9.
 verbum VIII, 11. 12. 53.
 verbum, quid VIII, 40. X,
 77.
 verbum temporale VIII, 13.
 20 sqq. IX. 95. 109. X,
 31.
 finitum, non finitum IX,
 31.

veru 127.
 vervex 98.
 vesper VI, 6. VII, 50.
 Vesper adest VII, 50.
 vesperugo VI, 6. VII, 50.
 Vesta 74.
 Vestalia VI, 17.
 vestigiator 94.
 vestis 130.
 vestispica VII, 12.
 veter VI, 2.
 Ufenas VIII, 84.
 via 8. 22. 35.
 vibices VII, 63.
 victoria 62.
 vicus 8. 145.
 video VI, 80.
 vieri 62.
 vigilant VI, 80.
 vigiliū VI, 80.
 villa 35.
 Viminalis collis 51.
 vina IX, 66.
 Vinalia 13. VI, 16. 20.
 vinaria VIII, 55.
 vindemia 37.
 vindemiator 94.
 vinea 37.
 vinetum 37.
 viocurus 7.
 violare VI, 80.
 virgultum 102.
 viride 102.
 virilia, muliebria, neutra
 X, 21. 30.
 virtus 73.
 vis VIII, 7.
 visenda VI, 80.
 vita 63.
 vitis 37. 102.
 vitulantes VII, 107.
 vitulus 96.
 uliginosus 24.
 ulula 75.
 ululare VII, 104.
 umbilicus VII, 17.
 umboneis 115.

- umbra 77.
 uncia 171.
 une VIII, 63.
 unguenta IX, 66.
 unguentaria VIII, 55.
 ungues 77.
 uni, unae, una IX, 64. X,
 24.
 vocabula VIII, 45. 52. 53.
 80.
 vocabulum VIII, 11. 12.
 vocandi casus VIII, 42. 68.
 X, 30.
 Volaminia IX, 61.
 Volcanalia VI, 20.
 Volcanalis flamen 84.
 Vulcanus 70. 74.
 volo VI, 47.
 volpes 101.
 Voltornalis flamen VII, 45.
 Voltornum 29.
 Voltornus 29.
 volucres 75.
 vomer 135.
 Vortumnus 46. 74.
 Vortunalia VI, 21.
 uraeon 77.
 Urbinas VIII, 84.
 urbs 143.
 urinare 126.
 urna 126.
 urnarium 126.
 ursus 100.
 urvom 127. 135.
 usura 183.
 uter, utri IX, 65.
 uvae 104.
 Zanciae 137.
-

III. RES ET VERBA, QUAE IN ANNOTATIONE EXPLICANTUR.

- A**b saepe mutatum in a 30.
ab sequente t et c 30. VIII,
7. 14.
ab in etymologiis 2. de
tempore IX, 96.
ab similibus X, 43.
ablativi exitus in e VI, 74.
ablativi usus sine praeverbio
in VI, 13. 60. proportione
VIII, 68. IX, 48. vinum
Chio IX, 67.
ac ante vocalem IX, 9.
Accii poetae praenomen VI,
7. VII, 21. 104.
Accius et Atteius 98. Fr. 1.
Acculeia s. Occuleia curia
VI, 23.
accusativos abruptius positus
37. 88. 91.
accusativos duplex 148. et
p. 301.
a corde divinatio VII, 48.
adseque VI, 73.
adserere manu VI, 64.
adverbia ad formam supplice
VII, 27.
ae et e promiscue posita 97.
VII, 96.
aeditunus VII, 12. VIII, 61.
Aelius 18. 25. 148. VI, 59.
Aesopi iudicium VII, 104.
a lacte pueri IX, 16.
alauda Gallicum VIII, 65.
Albenses VIII, 35.
alii patrico casu IX, 67.
aliter esse VI, 8.
alius quis 170.
Alliensis dies VI, 32.
allocutio VI, 57.
Ambivius Turpio VII, 30.
anacolutha 23. VIII, 13. 23.
IX, 34. 74. 78. X, 1.
ἀνά λόγον VIII, 32.
antidire 80.
Antipater VI, 2.
apodosis cum protasi negli-
gentius iuncta VIII, 69.
IX, 67. X, 17.
Apollinares ludi quo tempore
acti VI, 19.
Apollo in omphalo VII, 47.
apud praeverbium postposi-
tum VI, 78.
Apuleius de orthogr. 97. 106.
arationes 39.
Argiletum 157.
Argolas 157.
Arimaspi VII, 71.
Aristotelis partes orationis
VIII, 11.
arma quae feruntur VII, 57.
as nominum terminatio VIII,
21.
Asia provincia 16.
aspiratio omissa 97. 103. (cf.
Charis. p. 62. P.). VIII,
14. cf. IX, 27.
Ἀθηνᾶς VIII, 35.
attractio 130. VII, 44. VIII,
21. 41. 52.
attributa pecunia 181.
attueri VII, 11.
auspicari alicui rei VI, 86.
auspicia maiora VI, 91.
Balnea IX, 68.
basilica Aemilia et Fulvia
VI, 4.

boves et temo quae stellae VII, 74.

bs pronuntiatum ps X, 57.

bubile, non bovine VIII, 54.

C scriptum pro g 49. 54.
(cf. p. 300.) 64. 76.

camelopardalis Romae 100.

capillus VI, 81. cf. VII, 44.

casnar pappus VII, 29.

Cassius poeta VI, 7.

cassus VIII, 17. X, 62.

casuum ordo non constans VIII, 63.

censurum precatio VI, 86.

centuria 35.

cervix VIII, 14.

Cicero emendatus 133. IX, 71. et p. 300.

Cimo pictor IX, 2.

circus primus et intumus 153.

Cocus Latonae pater VII, 16.

cohū et chom 19.

conferre ratem VII, 16.

consponsus VI, 70.

contra sponsum rogata pecunia VI, 70.

Covella Iuno VI, 27.

crassundia 111.

cum (pro quom) post tum 91.

curiae veteres 155.

Dativi casus exitus in e 40.

decens miliens maximus actus IX, 88.

deici p. XXXVII.

deinde tum VIII, 25.

derigo X, 22.

Diomedes emendatus VI, 60.

Diovis 66.

dinus VII, 34.

Dossenus VII, 95. et p. 303.

Ego te ex iure manum consertum voco VI, 64.

ei a Varrone scriptum pro i p. XXXVI.

eis et *is* in nominativo plur. 5. VIII, 66. IX, 40. 43.

eis et *is* in accusativo plur. partis 45. plureis 52. prioris VIII, 24. omnis et omneis VIII, 32. similis VIII, 69. cf. p. XXXVI.

ellipsis verbi substantivi 28. 38. 84. 108. 118. VIII, 39. IX, 4.

ellipses aliae 128. VIII, 16. X, 26. 27.

eminisci VI, 44.

emo 15.

Ennii fragmentis addenda VII, 12. 45. demenda 153. VI, 64. VII, 21. 23. 34. 39.

Epeus ὑδροφορῶν VII, 38.

Epicharmus 105.

escendo 7.

essetur 106.

et pro etiam 98. VIII, 26. 57.

Eumarus pictor IX, 12.

Eumolpidarum libri 97.

euo contractum in o et u X, 52.

exceptum os 23. et p. 299.

exta ollicoqua 104.

F Sabinorum 50.

fabā, cicer singularia IX, 38.

Fagutalis lucus 50.

Falacer flamen VII, 45.

Falacer pater et Pomona VII, 45.

Fatuae VI, 55.

Faustus et Faustius IX, 71.

ferio, percussi IX, 98.

festorum dierum notatio VI, 12 sqq.

Festus emendatus 62. VII, 66.

flamines Latii 84.

formulae solennes licentius
structurae insertae 131. VI,
28. VIII, 48. X, 2. 43.
fortassean 34.
fovi et fui, non fuvi IX, 104.
fulguritum 70.
Furnacalia VI, 13.
Farina et Furrinalia VI, 19.
VII, 45. et p. 300.

Gallorum thoraces 116.
genitivos casus nominum quae
exeunt in *iūs* p. XXXVII.
et p. 1.
genitivos Herculi VIII, 26.
gradus tricliniaris, cubicularis
VIII, 32.
Graecae formae VII, 16. et
p. XXXIX.
Graeca Latinis literis scripta
122. VI, 33. et p. XXXIX.

Haec i. q. haec, hic i. q. hi
98. VI, 73. VII, 64.
harena X, 19.
Hegesiae dicendi genus p.
XXXV.
HENDO IX, 94.
Herculis arcus VII, 80.
Herodotus ab Ennio expres-
sus VII, 35.
honus 73.
hostium VI, 92.

Iambici octonarii apud tragi-
cos VII, 23. cf. VII, 17.
19.
Ianus geminus 156.
ibus et ībus VII, 94.
idem i. q. iidem 57. IX, 14.
impersonalis structura 26.
impositio 1.
inaequalis iunctura modorum
VI, 82. pronominum rela-

tivorum X, 30. cf. pag.
XXXIV.
indicativos in membris rela-
tivis orat. obliquae 140.
VI, 82. X, 58.
infectum s. infecti verbum
X, 48.
infinitivos ad substantiva re-
latus IX, 74.
infuma Nova via 43.
in partum adesse VI, 40.
invidendum VI, 80.
Ioannis Lydi auctoritas 116.
Iovis Elicii ara VI, 94.
is pro iis 13.
is pro iis 33.
iudices VI, 88.
Iunius Gracchanus VI, 33.
Iuturnae fons 71.

L et d permutata 74.
Lauretum 152.
Lautumia 151.
Lemnia bos VII, 25.
λημντός VII, 87.
levitas sermonis 133.
liba venalia VI, 14.
libertini a servis publicis orti
VIII, 83.
Lua dea VIII, 36.
Lucienus senator VI, 2.
luna terra 69.

Magistri 122.
magmentum 112.
Mamurius Veturius VI, 45.
manducus VII, 95.
Maspiter VIII, 49. X, 65.
Mater Larum IX, 61.
Medius idem qui Medus VI,
60.
Meli domus 157.
Mercedonii intercalandi ratio
VI, 13.
meridies pronuntiatur VI, 89.

Micon IX, 42.
 milia 89. VI, 36. IX, 82.
 milia discrimina VI, 38. IX,
 82. 85.
 Minervae captae fanum 47.
 multa 177.
 Murcis 153.
 muto intransitive IX, 54.
 mutua muli VII, 28.
 Mutus et Brutus 5.
 Myrmecides VII, 1.
 myrti usus 110.

N ante s suppressum 4. 118.
 Naevii comoediae VII, 106.
 Saturnii versus 153. VII,
 23. versus ap. Prisc. con-
 stituuntur VII, 16. versus
 ex Gell. corrigitur VII, 107.
 natare IX, 71.
 natura IX, 56.
 ne interrogativom. postponi-
 tur VII, 4.
 noctu lucuque 99.
 Nonius correctus VII, 107.
 non modo IX, 7.
 Nova via 164.
 novicii servi VIII, 6.
 noum p. XXXVIII.

O pro au 95. 167. IX, 75.
 oculis violare 80.
 omphali Pythii species VII,
 47.
 opi ablativos 141.
 Ops Consivia VI, 21.
 opust VIII, 10. p. XXXVI.
 oratio obliqua immixta rectae
 34. cf. p. XXXIV.
 Ovidii error VI, 14.
 ouls 50.

Pacuvii Dulorestes perperam
 illatus VII, 107.

Pacuvii nulla erat Tarentilla
 VII, 108.

Pallas Stygis filia VII, 37.
 pannus, quartae decl. 105.
 pannuvellum 114.
 paratacticum dicendi genus
 IX, 12.

participium futuri passivi se-
 nescendus VI, 11.

participium futuri passivi Var-
 roni incognitum VIII, 58.

Pergama, primae decl. VI, 15.

peristylum et atrium VIII, 29.

Perperna VIII, 81. unde di-
 ctus VIII, 80.

phratricae Neapolit. 85.

physiologia Varronis 59.

pistrinale pecus 106.

Plauti Cistellaria VII, 64. et
 p. 303.

Plauti fabularum ordo p. 303.

Plautius rhetor et poeta VIII,
 36.

Poenices VIII, 65.

poëtarum nomina a Varrone
 omissa VII, 6.

Poetelius Libo Visolus Dict.
 VII, 105.

politio VIII, 32.

pontis sublicii sacra 83.

pontufex, pontifices 83.

Poplifugia dies VI, 18.

Poplilius s. Publilius VII,
 105.

Porcius Licinius 163.

porcopor 97.

possessiones 36.

postilio 148.

praeendo IX, 91.

praenomina marium et femi-
 narum IX, 60.

praenomina postposita 83. et
 p. 300.

praes quomodo interrogetur
 VI, 74.

Praetor Urbis VI, 54.

Procilius 148.

proloqui, passive VI, 56.
 prosus vel rosus X, 52.
 prudentem expiari non posse
 VI, 30.

Psappha ὑποκοριστικόν IX,
 30.

Publicius clivos 153.

Pullius clivos 153.

pullus sermo IX, 33.

Pythagorae principia 11.

Pythagoras statuarius 31.

Qui pro quis VI, 67. VII, 3.
 qui pro si quis, anacoluthice
 VII, 4.

qui ablativos instrumentalis
 21. 136.

qui quid (pro aliquid) et si-
 milia VI, 70. cf. VI, 45.

quis de mulieribus VII, 8.

quo pro hinc 6.

quo, quod, quoi ad pluralia
 relata 103. VI, 39. IX, 67.
 X, 41.

quo ad feminina relatum
 VIII, 14.

quo aut cū in sequuntur, se-
 cuntur et similibus 33. 93.
 et p. XXXVIII.

quoius 2.

quoque transpositum 69.

quor 2. 66.

R ante s elisum VIII, 49.
 X, 52.

r in sueris, boverum 110.
 VIII, 74.

re factum 176.

relativorum membrorum coa-
 cervatio 29. 95. VIII, 27.
 IX, 69. cf. p. XXXV.

reliquom 175.

reprachendo IX, 91. et pag.
 XXXVII.

retro aere dicere 173.

Romanenses liberti VIII, 83.

Romuleae urbis portae 164.

rustica et urbana lingua 97.

S cuius generis litera X, 57.
 sacramentum 130.

Sacra via 47.

sacrificor VI, 18. IX, 105.

sallere 110.

Saturnii versus VII, 51.

sed epanalepticum VIII, 31.

Sedecim viri? VII, 83. et
 p. IV.

sediculum VIII, 51.

senices? VI, 76.

sepulcrum 23.

sequi auspicia 33.

sequitur VIII, 12.

Servii murorum portae 162.

Serviles manes VI, 24.

Servius emendatus 161. VI,
 55.

sibilus 7.

L. Siccus 40.

Siculus poeta 123.

siet IX, 77. 81. p. XXX.

simile, dissimile substanti-
 vom VIII, 41.

sinistimus VII, 97.

sitellitergus VII, 66.

solarium primum VI, 4.

sol occasus VII, 51.

Sophoclis et Ennii Alexan-
 der VI, 83.

sortio VI, 87.

spēi VII, 93.

Stoica Varronis doctrina 9.
 IX, 30.

structura negligentior 109.
 cf. p. XXXV.

Suctius s. Sutrius comicus
 VII, 104.

susus, susum 153. 161.

syllaba elisa propter iteratio-
 nem eiusdem consonae VIII,
 61.

syllabarum productarum et
correptarum notae VIII,
72. IX, 104.

Tarutius Larentiae VI, 23.

Terra vineta Caelo 62.

Teuceri errores VII, 3.

Thelis VII, 87.

thesauri species VII, 17.

Threca 14.. cf. VII, 34. et
p. XXXIX.

tigris mansuefactus 100.

Titani VII, 16.

tres et tris VII, 109.

tubulustrium VI, 14.

tutulus ex vittis VII, 44.

U ante l VI, 14. et pag.
XXXVII.

U et i permutata 83. VIII,
77. et p. XXXVII.

vallum 183.

Varro Reatinus p. 302.

Varronis grammatica scripta
p. 269.

Varronis de V. P. R. locus
emend. 166.

versum a 148.

Vestae duo sacra VI, 16.

Vinalia *περὶ ἀφροδισίων* sa-
tura VI, 20.

visenda 80.

um pro ium in genitivo VI,
53.

une VIII, 63.

vo, non vu, 127. 158. et p.
XXXVIII.

vocales violatae in simplici-
bus verbis VII, 90.

Volturnus et Vortumnus VII,
45.

usu in casu dandi VIII, 30.

usuis IX, 4. et p. XXXVI.

ut pro quasi VI, 56. cf. VII,
44. 91. VIII, 45.

ut, sequente ne VIII, 10.

utique pro utcumque VII, 8.

Z in carminibus Saliorum
VII, 26.

ζάγκλη 137.

GOTTINGAE,
TYPIS DIETERICHIANIS.

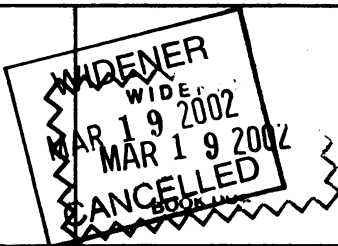

The borrower must return this item on or before the last date stamped below. If another user places a recall for this item, the borrower will be notified of the need for an earlier return.

*Non-receipt of overdue notices does **not** exempt the borrower from overdue fines.*

Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 617-495-2413

Please handle with care.
Thank you for helping to preserve
library collections at Harvard.

